พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๑๙

ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

เอกกนิบาตชาดก

๑. อปัณณกวรรค

๑. อปัณณกชาดก

ว่าด้วยการรู้ฐานะและมิใช่ฐานะ

[๑] คนพวกหนึ่งกล่าวฐานะอันหนึ่งว่า ไม่ผิด นักเดาทั้งหลายกล่าวฐานะอันนั้นว่า เป็นที่สอง คนมีปัญญารู้ฐานะและมิใช่ฐานะนั้นแล้ว ควรถือเอาฐานะที่ไม่ผิดไว้.

จบ อปัณณกชาดกที่ ๑.

๒. วัณณุปถชาดก

ว่าด้วยผู้ไม่เกียจคร้าน

[๒] ชนทั้งหลายผู้ไม่เกียจคร้าน ขุดภาคพื้นที่ทางทราย ได้พบน้ำในทางนั้น ณ ที่ราบ ฉันใด มุนีผู้ประกอบด้วยความเพียรและกำลัง เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน พึงได้ความสงบใจ ฉันนั้น.

จบ วัณณุปถชาดกที่ ๒.

๓. เสรีววาณิชชาดก

ว่าด้วยเสรีววาณิช

[๓] ถ้าท่านพลาดโสดาปัตติมรรค คือ ความแน่นอนแห่งสัทธรรมในศาสนานี้ ท่านจะต้องเดือดร้อนใจในภายหลังสิ้นกาลนาน ดุจพาณิชชื่อเสรีวะผู้นี้ ฉะนั้น.

จบ เสรีววาณิชชาดกที่ ๓.

๔. จุลลกเศรษฐีชาดก

ว่าด้วยคนฉลาดตั้งตนได้

[๔] คนมีปัญญาเฉลียวฉลาด ย่อมตั้งตนไว้ด้วยต้นทุนแม้น้อย ดุจคนก่อไฟน้อยๆ ให้เป็นกองใหญ่ ฉะนั้น.

จบ จุลลกเศรษฐีชาดกที่ ๔.

๕. ตัณฑุลนาฬิชาดก

ว่าด้วยราคาข้าวสาร

[๕] ข้าวสารทะนานหนึ่งมีราคาเท่าไร พระนครพาราณสีทั้งภายในภายนอก มีราคาเท่าไร ข้าวสารทะนานเดียวมีค่าเท่าม้า ๕๐๐ เทียวหรือ?

จบ ตัณฑุลนาฬิชาดกที่ ๕.

๖. เทวธรรมชาดก

ว่าด้วยธรรมของเทวดา

[๖] สัปบุรุษผู้สงบระงับ ประกอบด้วยหิริและโอตตัปปะ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันขาว ท่านเรียกว่าผู้มีธรรมของเทวดาในโลก.

จบ เทวธรรมชาดกที่ ๖.

๗. กัฏฐหาริชาดก

[๗] ข้าแต่พระราชาผู้เป็นใหญ่ ข้าพระบาทเป็นโอรสของพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งหมู่ชน ขอพระองค์ได้ทรงโปรดชุบเลี้ยงข้าพระบาทไว้ แม้คนเหล่าอื่นพระองค์ยังทรงชุบเลี้ยงได้ ไฉนจะไม่ทรงชุบเลี้ยงโอรสของพระองค์เองเล่า?

จบ กัฏฐหาริชาดกที่ ๗.

๘. คามนิชาดก

ว่าด้วยไม่ใจเร็วด่วนได้

[๘] เออก็ความหวังในผล ย่อมสำเร็จแก่ผู้ไม่ใจเร็วด่วนได้ เรามีพรหมจรรย์แก่กล้าแล้ว ท่านจงเข้าใจอย่างนี้เถิด พ่อคามนี.

จบ คามนิชาดกที่ ๘.

๙. มฆเทวชาดก

ว่าด้วยเทวทูต

[๙] ผมที่หงอกบนศีรษะของเรานี้ เกิดขึ้นนำเอาวัยไปเสีย เทวทูตปรากฏแล้วบัดนี้ เป็นสมัยบรรพชาของเรา.

จบ มฆเทวชาดกที่ ๙.

๑๐. สุขวิหาริชาดก

ว่าด้วยการอยู่เป็นสุข

[๑๐] ชนเหล่าอื่นไม่ต้องรักษาผู้ใดด้วย ผู้ใดก็ไม่ต้องรักษาชนเหล่าอื่นด้วย ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรผู้นั้นแล ไม่เยื่อใยในกามทั้งหลาย ย่อมอยู่เป็นสุข.

จบ สุขวิหาริชาดกที่ ๑๐.

จบ อปัณณกวรรคที่ ๑.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อปัณณกชาดก ๒. วัณณุปถชาดก

๓. เสรีววาณิชชาดก ๔. จุลลกเศรษฐีชาดก

๕. ตัณฑุลนาฬิชาดก ๖. เทวธรรมชาดก

๗. กัฏฐหาริชาดก ๘. คามนิชาดก

๙. มฆเทวชาดก ๑๐. สุขวิหาริชาดก.

---

๒. สีลวรรค

๑. ลักขณชาดก

ว่าด้วยผู้มีศีล

[๑๑] ความเจริญย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้มีศีล ประพฤติในปฏิสันถาร ท่านจงดูลูกเนื้อชื่อลักขณะ ผู้อันหมู่แห่งญาติแวดล้อมกลับมาอยู่ อนึ่ง ท่านจงดูลูกเนื้อชื่อกาฬะนี้ ผู้เสื่อมจากพวกญาติกลับมาแต่ผู้เดียว.

จบ ลักขณชาดกที่ ๑.

๒. นิโครธมิคชาดก

ว่าด้วยการเลือกคบ

[๑๒] ท่านหรือคนอื่นก็ตาม พึงคบหาแต่พระยาเนื้อชื่อว่านิโครธเท่านั้น ไม่ควรเข้าไปอาศัยอยู่กับพระยาเนื้อชื่อว่าสาขะ ความตายในสำนักพระยาเนื้อนิโครธประเสริฐกว่า การมีชีวิตอยู่ในสำนักพระยาเนื้อสาขะจะประเสริฐอะไร.

จบ นิโครธมิคชาดกที่ ๒.

๓. กัณฑินชาดก

ว่าด้วยผู้ตกอยู่ในอำนาจหญิง

[๑๓] เราติเตียนบุรุษผู้มีลูกศรเป็นอาวุธ ยิงปล่อยไปเต็มกำลัง เราติเตียนชนบทที่มีหญิงเป็นผู้นำ อนึ่ง สัตว์เหล่าใด ตกอยู่ในอำนาจของหญิงทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้นบัณฑิตติเตียนแล้ว.

จบ กัณฑินชาดกที่ ๓.

๔. วาตมิคชาดก

ว่าด้วยอำนาจของรส

[๑๔] ได้ยินว่า สิ่งอื่นที่จะเลวยิ่งไปกว่ารสทั้งหลายไม่มี รสเป็นสภาพเลวแม้กว่าถิ่นฐาน แม้กว่าความสนิทสนม นายสญชัยอุยยาบาล นำเนื้อสมันซึ่งอาศัยอยู่ในป่าชัฏมาสู่อำนาจของตนได้ด้วยรสทั้งหลาย.

จบ วาตมิคชาดกที่ ๔.

๕. ขราทิยชาดก

ว่าด้วยผู้ล่วงเลยโอวาท

[๑๕] ดูกรนางเนื้อขราทิยา ฉันไม่สามารถจะสั่งสอนเนื้อตัวนั้น ผู้มี ๘ กีบมีเขาคดแต่โคนจนถึงปลายเขา ล่วงเลยโอวาทเสียตั้ง ๗ วัน.

จบ ขราทิยาชาดกที่ ๕.

๖. ติปัลลัตถมิคชาดก

ว่าด้วยเล่ห์กลลวงพราน

[๑๖] ฉันยังเนื้อหลานชายผู้มี ๘ กีบ นอนโดยอาการ ๓ ท่า มีเล่ห์กลมารยาหลายอย่าง ดื่มกินน้ำในเวลาเที่ยงคืน ให้เล่าเรียนมายาของเนื้อดีแล้ว ดูกรน้องหญิง เนื้อหลานชายกลั้นลมหายใจไว้ได้ โดยช่องนาสิกข้างหนึ่งแนบติดอยู่กับพื้น จะทำเล่ห์กลลวงนายพรานด้วยอุบาย ๖ ประการ.

จบ ติปัลลัตถมิคชาดกที่ ๖.

๗. มาลุตชาดก

ว่าด้วยความหนาวเกิดแก่ลม

[๑๗] ข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ตาม สมัยใดลมย่อมพัดมา สมัยนั้นย่อมมีความหนาว เพราะความหนาวเกิดแต่ลม ในปัญหาข้อนี้ ท่านทั้งสองชื่อว่าไม่แพ้กัน.

จบ มาลุตชาดกที่ ๗.

๘. มตกภัตตชาดก

ว่าด้วยสัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์

[๑๘] ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ว่า ชาติสมภพนี้เป็นทุกข์ สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะว่าผู้มีปกติฆ่าสัตว์ย่อมเศร้าโศก.

จบมตกภัตตชาดกที่ ๘.

๙. อายาจิตภัตตชาดก

ว่าด้วยการเปลื้องตน

[๑๙] ถ้าท่านปรารถนาจะเปลื้องตนให้พ้น ท่านละโลกนี้ไปแล้วก็จะพ้นได้ ก็ท่านเปลื้องตนอยู่อย่างนี้ กลับจะติดหนักเข้า เพราะนักปราชญ์หาได้เปลื้องตนด้วยอาการอย่างนี้ไม่ การเปลื้องตนอย่างนี้ เป็นเครื่องติดของคนพาล.

จบ อายาจิตภัตตชาดกที่ ๙.

๑๐. นฬปานชาดก

ว่าด้วยการพิจารณา

[๒๐] พระยากระบี่ไม่เห็นรอยเท้าขึ้น เห็นแต่รอยเท้าลง จึงกล่าวว่า เราจักดื่มน้ำด้วยไม้อ้อ ท่านก็จักฆ่าเราไม่ได้.

จบ นฬปานชาดกที่ ๑๐.

จบ สีลวรรคที่ ๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ลักขณชาดก ๒. นิโครธมิคชาดก

๓. กัณฑินชาดก ๔. วาตมิคชาดก

๕. ขราทิยชาดก ๖. ติปัลลัตถมิคชาดก

๗. มาลุตชาดก ๘. มตกภัตตชาดก

๙. อายาจิตภัตตชาดก ๑๐. นฬปานชาดก.

---

๓. กุรุงควรรค

๑. กุรุงคมิคชาดก

ว่าด้วยกวางกุรุงคะ

[๒๑] ดูกรไม้มะรื่น การที่ท่านปล่อยผลให้ตกกลิ้งมานั้น เราผู้เป็นกวางรู้แล้ว เราจะไปสู่ไม้มะรื่นต้นอื่น เพราะเราไม่ชอบใจผลของท่าน.

จบ กุรุงคมิคชาดกที่ ๑.

๒. กุกกุรชาดก

ว่าด้วยสุนัขที่ถูกฆ่า

[๒๒] สุนัขเหล่าใดอันบุคคลเลี้ยงไว้ในราชสกุล เกิดในราชสกุล สมบูรณ์ด้วยสีสรรและกำลัง สุนัขเหล่านี้นั้นไม่ถูกฆ่า พวกเรากลับถูกฆ่า เมื่อเป็นเช่นนี้ นี่ชื่อว่าการฆ่าโดยไม่แปลกกันก็หาไม่ กลับชื่อว่าฆ่าแต่สุนัขทั้งหลายที่ทุรพล.

จบ กุกกุรชาดกที่ ๒.

๓. โภชาชานียชาดก

ว่าด้วยม้าสินธพอาชาไนย

[๒๓] ดูกรนายสารถี ม้าสินธพอาชาไนยถูกลูกศรแทงแล้ว แม้นอนตะแคงอยู่ข้างเดียวก็ยังประเสริฐกว่าม้ากระจอก ท่านจงประกอบฉันออกรบอีกเถิด.

จบ โภชาชานียชาดกที่ ๓.

๔. อาชัญญชาดก

ว่าด้วยม้าอาชาไนยกับม้ากระจอก

[๒๔] ไม่ว่าเมื่อใด ในขณะใด ณ ที่ไหนๆ ณ สถานที่ใดๆ ม้าอาชาไนยใช้กำลังรบ ม้ากระจอกย่อมถอยหนี.

จบ อาชัญญชาดกที่ ๔.

๕. ติตถชาดก

ว่าด้วยการเบื่อเพราะซ้ำซาก

[๒๕] ดูกรนายสารถี ท่านจงยังม้าให้อาบและดื่มน้ำที่ท่าโน้นบ้าง ท่านี้บ้าง แม้ข้าวปายาสที่บริโภคบ่อยครั้ง คนก็ยังเบื่อได้.

จบ ติตเถชาดกที่ ๕.

๖. มหิฬามุขชาดก

ว่าด้วยการเสี้ยมสอน

[๒๖] พระยาช้างชื่อมหิฬามุข ได้เที่ยวทุบตีคน เพราะได้พึงฟังคำของพวกโจรมาก่อน พระยาช้างผู้เชือกอุดมตั้งอยู่ในคุณทั้งปวง ก็เพราะได้ฟังคำของท่านผู้สำรวมดีแล้ว.

จบ มหิฬามุขชาดกที่ ๖.

๗. อภิณหชาดก

ว่าด้วยการเห็นกันบ่อยๆ

[๒๗] พระยาช้างไม่สามารถจะรับเอาคำข้าว ไม่สามารถจะรับเอาก้อนข้าว ไม่สามารถจะรับเอาหญ้าทั้งหลาย ไม่สามารถจะขัดสีกาย ข้าพระบาทมาสำคัญว่า พระยาช้างตัวเชือกประเสริฐ ได้ทำความรักใคร่ในสุนัขเพราะได้เห็นกันเนืองๆ.

จบ อภิณหชาดกที่ ๗.

๘. นันทิวิสาลชาดก

ว่าด้วยการพูดดี

[๒๘] บุคคลพึงกล่าวแต่คำที่ไพเราะเท่านั้น ไม่พึงกล่าวคำที่ไม่ไพเราะในกาลไหนๆ เมื่อพราหมณ์กล่าวคำไพเราะ โคนันทิวิสาลได้ลากเอาภาระอันหนักไปได้ ทำพราหมณ์ผู้นั้นให้ได้ทรัพย์ด้วย ตนเองก็เป็นผู้ปลื้มใจเพราะการช่วยเหลือนั้นด้วย.

จบ นันทิวิสาลชาดกที่ ๘.

๙. กัณหชาดก

ว่าด้วยผู้เอาการเองาน

[๒๙] ในที่ใดๆ มีธุระหนัก ในที่ใดมีร่องน้ำลึก ชนทั้งหลายก็เทียมโคดำในกาลนั้นทีเดียว โคดำนั้นก็นำเอาธุระนั้นไปได้โดยแท้.

จบ กัณหชาดกที่ ๙.

๑๐. มุณิกชาดก

ว่าด้วยลักษณะของผู้มีอายุยืน

[๓๐] ท่านอย่าริษยาหมู่มุณิกะเลย มันกินอาหารอันเป็นเหตุให้เดือดร้อน ท่านจงเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย กินแต่แกลบเถิด นี่เป็นลักษณะแห่งความเป็นผู้มีอายุยืน.

จบ มุณิกชาดกที่ ๑๐.

จบ กุรุงควรรคที่ ๓.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุรุงคมิคชาดก ๒. กุกกุรชาดก

๓. โภชาชานียชาดก ๔. อาชัญญชาดก

๕. ติตถชาดก๖. มหิฬามุขชาดก

๗. อภิณหชาดก ๘. นันทิวิสาลชาดก

๙. กัณหชาดก ๑๐. มุณิกชาดก.

---

๔. กุลาวกวรรค

๑. กุลาวกชาดก

ว่าด้วยการเสียสละ

[๓๑] ดูกรมาตลีเทพบุตร ที่ต้นงิ้วมีลูกนกครุฑจับอยู่ ท่านจงหันหน้ารถกลับ เรายอมสละชีวิตให้พวกอสูร ลูกนกครุฑเหล่านี้อย่าได้แหลกราน เสียเลย.

จบ กุลาวกชาดกที่ ๑.

๒. นัจจชาดก

เหตุที่ยังไม่ให้ลูกสาว

[๓๒] เสียงของท่านก็เพราะ หลังของท่านก็งาม คอของท่านก็เปรียบดังสีแก้ว ไพฑูรย์ และหางของท่านก็ยาวตั้งวา เราจะไม่ให้ลูกสาวของเราแก่ท่าน ด้วยการรำแพนหาง.

จบ นัจจชาดกที่ ๒.

๓. สัมโมทมานชาดก

ว่าด้วยพินาศเพราะทะเลาะกัน

[๓๓] นกทั้งหลายพร้อมเพรียงกันพากันเอาข่ายไป เมื่อใด พวกมันทะเลาะกัน เมื่อนั้น พวกมันจักตกอยู่ในอำนาจของเรา.

จบ สัมโมทมานชาดกที่ ๓.

๔. มัจฉชาดก

ว่าด้วยความหึงหวง

[๓๔] ความเย็น ความร้อน และการติดอยู่ในแห ไม่ได้เบียดเบียนเราให้ได้ รับทุกข์เลย แต่ข้อที่นางปลาสำคัญว่า เราไปหลงนางปลาตัวอื่นนั่นแหละ เบียดเบียนเราให้ได้รับทุกข์.

จบ มัจฉาชาดกที่ ๔.

๕. วัฏฏกชาดก

ว่าด้วยความจริง

[๓๕] ปีกของเรามีอยู่ แต่ก็บินไม่ได้ เท้าทั้งสองของเราก็มีอยู่ แต่ก็เดินไม่ได้ มารดาและบิดาของเราออกไปหาอาหาร ดูกรไฟ ท่านจงถอยกลับไปเสีย.

จบ วัฏฏกชาดกที่ ๕.

๖. สกุณชาดก

ว่าด้วยที่พึ่งให้โทษ

[๓๖] นกทั้งหลายอาศัยต้นไม้ใด ต้นไม้นั้นย่อมทิ้งเอาไฟลงมา นกทั้งหลายจงพากันหนีไปอยู่เสียที่อื่นเถิด ภัยเกิดจากที่พึ่งของพวกเราแล้ว.

จบ สกุณชาดกที่ ๖.

๗. ติตติรชาดก

ว่าด้วยผู้มีความอ่อนน้อม

[๓๗] นรชนเหล่าใด ฉลาดในธรรม ย่อมนอบน้อมคนผู้เจริญ นรชนเหล่านั้นเป็นผู้ได้รับความสรรเสริญในปัจจุบันนี้ และมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า.

จบ ติตติรชาดกที่ ๗.

๘. พกชาดก

ว่าด้วยผู้ฉลาดแกมโกง

[๓๘] บุคคลผู้ใช้ปัญญาหลอกลวงคนอื่น ย่อมไม่ได้ความสุขเป็นนิตย์ เพราะผู้ใช้ปัญญาหลอกลวงคนอื่น ย่อมประสบผลแห่งบาปกรรมที่ตนทำไว้ เหมือนนกยางถูกปูหนีบคอฉะนั้น.

จบ พกชาดกที่ ๘.

๙. นันทชาดก

ว่าด้วยการกล่าวคำหยาบ

[๓๙] ทาสชื่อนันทกะเป็นบุตรของนางทาสี ยืนกล่าวคำหยาบคายในที่ใด เรารู้ว่ากองแห่งรัตนะทั้งหลาย และดอกไม้ทองมีอยู่ในที่นั้น.

จบ นันทชาดกที่ ๙.

๑๐. ขทิรังคารชาดก

ว่าด้วยผู้มีจิตมั่นคง

[๔๐] เราจะตกนรกมีเท้าขึ้นเบื้องบน มีศีรษะลงเบื้องล่างก็ตาม เราจักไม่ทำกรรมอันไม่ประเสริฐ ขอเชิญท่านจงรับก้อนข้าวเถิด.

จบ ขทิรังคารชาดกที่ ๑๐.

จบ กุลาวกวรรคที่ ๔.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุลาวกชาดก ๒. นัจจชาดก

๓. สัมโมทมานชาดก ๔. มัจฉชาดก

๕. วัฏฏกชาดก ๖. สกุณชาดก

๗. ติตติรชาดก ๘. พกชาดก

๙. นันทชาดก ๑๐. ขทิรังคารชาดก.

๕. อัตถกามวรรค

๑. โลสกชาดก

ว่าด้วยคนที่ต้องเศร้าโศก

[๔๑] ผู้ใดบุคคลกล่าวสอนอยู่ ไม่ทำตามคำสอนของผู้ปรารถนาประโยชน์ ผู้อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล ผู้นั้นย่อมเศร้าโศก เหมือนนายมิตกะจับเท้าแพะเศร้าโศกอยู่ ฉะนั้น.

จบ โลสกชาดกที่ ๑.

๒. กโปตกชาดก

ว่าด้วยคนที่ต้องฉิบหาย

[๔๒] ผู้ใดบุคคลกล่าวสอนอยู่ ไม่ทำตามคำสอนของผู้ปรารถนาประโยชน์ ผู้อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล ผู้นั้นย่อมถึงความฉิบหาย เศร้าโศกอยู่ เหมือนกาไม่เชื่อฟังคำของนกพิราบ ตกอยู่ในเงื้อมมือของข้าศึก ฉะนั้น.

จบ กโปตกชาดกที่ ๒.

๓. เวฬุกชาดก

ว่าด้วยคนที่นอนตาย

[๔๓] ผู้ใดบุคคลกล่าวสอนอยู่ ไม่ทำตามคำสอนของผู้ปรารถนาประโยชน์ ผู้อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล ผู้นั้นย่อมนอนตายอยู่ เหมือนดาบสผู้เป็นบิดาของลูกงูชื่อเวฬุกะ ฉะนั้น.

จบ เวฬุกชาดกที่ ๓.

๔. มกสชาดก

มีศัตรูผู้มีปัญญาดีกว่ามีมิตรโง่

[๔๔] ศัตรูผู้ประกอบด้วยปัญญายังดีกว่า มิตรผู้ไม่มีปัญญาจะดีอะไร เหมือนบุตรของช่างไม้ผู้โง่เขลา คิดว่าจะตียุง ได้ตีศีรษะของบิดาแตกสองเสี่ยง ฉะนั้น.

จบ มกสชาดกที่ ๔.

๕. โรหิณีชาดก

ผู้อนุเคราะห์ที่โง่เขลาไม่ดี

[๔๕] ศัตรูผู้เป็นนักปราชญ์ยังดีกว่า คนโง่เขลาถึงเป็นผู้อนุเคราะห์จะดีอะไร ท่านจงดูนางโรหิณีผู้โง่เขลา ฆ่ามารดาแล้วเศร้าโศกอยู่.

จบ โรหิณีชาดกที่ ๕.

๖. อารามทูสกชาดก

ฉลาดในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่มีความสุข

[๔๖] ผู้ฉลาดในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงจะทำความเจริญ ก็ไม่สามารถจะนำความสุขมาให้ ผู้มีปัญญาทรามย่อมทำประโยชน์ให้เสีย เหมือนกับลิงผู้รักษาสวน ฉะนั้น.

จบ อารามทูสกชาดกที่ ๖.

๗. วารุณิทูสกชาดก

ผู้มีปัญญาทรามทำให้เสียประโยชน์

[๔๗] ผู้ฉลาดในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงจะทำความเจริญ ก็ไม่สามารถจะนำความสุขมาให้ ผู้มีปัญญาทรามย่อมทำประโยชน์ให้เสีย เหมือนกับโกณฑัญญบุรุษทำสุราให้เสีย ฉะนั้น.

จบ วารุณิทูสกชาดกที่ ๗.

๘. เวทัพพชาดก

ผู้ปรารถนาประโยชน์โดยไม่แยบคายย่อมเดือดร้อน

[๔๘] ผู้ใดปรารถนาประโยชน์ โดยอุบายอันไม่แยบคาย ผู้นั้นย่อมเดือดร้อน เหมือนพวกโจรชาวเจติรัฐฆ่าเวทัพพพราหมณ์ แล้วพากันถึงความพินาศหมดสิ้น ฉะนั้น.

จบ เวทัพพชาดกที่ ๘.

๙. นักขัตตชาดก

ว่าด้วยประโยชน์คือฤกษ์

[๔๙] ประโยชน์ได้ล่วงเลยคนโง่เขลาผู้มัวคอยฤกษ์อยู่ ประโยชน์เป็นฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวจักทำอะไรได้.

จบ นักขัตตชาดกที่ ๙.

๑๐. ทุมเมธชาดก

คนโง่ถูกบูชายัญเพราะคนอธรรม

[๕๐] เราได้บนไว้ต่อเทวดา ด้วยคนโง่เขลาหนึ่งพันคน บัดนี้ เราจักต้องบูชายัญ เพราะคนอธรรมมีมาก.

จบ ทุมเมธชาดกที่ ๑๐.

จบ อัตถกามวรรคที่ ๕.

จบ ปฐมปัณณาสก์.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โลสกชาดก๒. กโปตกชาดก

๓. เวฬุกชาดก๔. มกสชาดก

๕. โรหิณีชาดก๖. อารามทูสกชาดก

๗. วารุณิทูสกชาดก ๘. เวทัพพชาดก

๙. นักขัตตชาดก๑๐. ทุมเมธชาดก.

---

๖. อาสิงสวรรค

๑. มหาสีลวชาดก

ความสำเร็จเกิดจากความพยายาม

[๕๑] บุรุษผู้เป็นบัณฑิตควรมุ่งหมายไปกว่าจะสำเร็จผล ไม่ควรจะท้อถอย ดูเราเป็นตัวอย่าง เราปรารถนาอย่างใดได้อย่างนั้น.

จบ มหาสีลวชาดกที่ ๑.

๒. จูฬชนกชาดก

เป็นคนควรพยายามร่ำไป

[๕๒] บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงพยายามไปกว่าประโยชน์จะสำเร็จ ไม่ควรท้อถอย ดูเราขึ้นจากน้ำสู่บกได้เป็นตัวอย่างเถิด.

จบ จูฬชนกชาดกที่ ๒.

๓. ปุณณปาติชาดก

การกล่าวถ้อยคำไม่จริง

[๕๓] ไหสุราทั้งหลาย ยังเต็มอยู่อย่างเดิม ถ้อยคำที่ท่านกล่าวนี้ไม่เป็นจริง เราจึงรู้ได้ด้วยเหตุนี้ว่า สุรานี้เป็นสุราไม่ดีแน่.

จบ ปุณณปาติชาดกที่ ๓.

๔. ผลชาดก

การรู้จักผลไม้

[๕๔] ต้นไม้นี้ขึ้นก็ไม่ยาก ทั้งอยู่ไม่ไกลบ้าน เราจึงรู้ได้ด้วยเหตุนี้ว่า ต้นไม้นี้ ไม่ใช่ต้นไม้มีผลอร่อย.

จบ ผลชาดกที่ ๔.

๕. ปัญจาวุธชาดก

ว่าด้วยการบรรลุธรรมอันเกษม

[๕๕] นรชนใดมีจิตไม่ท้อถอย มีใจไม่หดหู่ เจริญกุศลธรรมเพื่อบรรลุธรรม อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ นรชนนั้นพึงบรรลุธรรมเป็นที่สิ้นสังโยชน์ ทั้งปวงโดยลำดับ.

จบ ปัญจาวุธชาดกที่ ๕.

๖. กัญจนขันธชาดก

ว่าด้วยการบรรลุธรรมอันเกษม

[๕๖] นรชนใดมีจิตร่าเริง มีใจเบิกบาน เจริญกุศลธรรมเพื่อบรรลุธรรมอัน เป็นแดนเกษมจากโยคะ นรชนนั้นพึงบรรลุธรรม เป็นที่สิ้นสังโยชน์ ทั้งปวงได้โดยลำดับ.

จบ กัญจนขันธชาดกที่ ๖.

๗. วานรินทชาดก

ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู

[๕๗] ดูกรพระยาวานร ผู้ใดมีธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรมคือวิจารณ ปัญญา ธิติคือความเพียร จาคะ เหมือนท่าน ผู้นั้นย่อมล่วงพ้นศัตรูได้.

จบ วานรินทชาดกที่ ๗.

๘. ตโยธรรมชาดก

ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู

[๕๘] ดูกรพระยาวานร ผู้ใดมีธรรม ๓ ประการนี้ คือ ความขยัน ความแกล้ว กล้า ปัญญาเหมือนท่าน ผู้นั้นย่อมล่วงพ้นศัตรูได้.

จบ ตโยธรรมชาดกที่ ๘.

๙. เภริวาทชาดก

ว่าด้วยการทำเกินประมาณ

[๕๙] ท่านจะตีก็พึงตีเถิด แต่อย่าตีให้เกินประมาณ เพราะการตีเกินประมาณ เป็นการชั่วช้าของเรา ทรัพย์ที่เราได้มาตั้งร้อยเพราะตีกลอง ได้ฉิบหาย ไป เพราะท่านตีกลองเกินประมาณ.

จบ เภริวาทชาดกที่ ๙.

๑๐. สังขธมนชาดก

ว่าด้วยการทำเกินประมาณ

[๖๐] ท่านจะเป่าก็จงเป่าเถิด แต่อย่าเป่าให้เกินประมาณ เพราะการเป่าเกิน ประมาณเป็นการชั่วช้าของเรา โภคะที่เราได้มาเพราะการเป่าสังข์ได้ ฉิบหายไป เพราะท่านเป่าสังข์เกินประมาณ.

จบ สังขธมนชาดกที่ ๑๐.

จบ อาสิงสวรรคที่ ๖.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหาสีลวชาดก ๒. จุฬชนกชาดก
๓. ปุณณปาติชาดก ๔. ผลชาดก
๕. ปัญจาวุธชาดก ๖. กัญจนขันธชาดก
๗. วารินทชาดก ๘. ตโยธรรมชาดก
๙. เภริวาทชาดก ๑๐. สังขธมนชาดก.

---

๗. อิตถีวรรค

๑. อาสาตมันตชาดก

ว่าด้วยหญิงเลวทราม

[๖๑] ขึ้นชื่อว่าหญิงในโลกนี้เลวทราม เพราะหญิงเหล่านั้นไม่มีเขตแดน มีแต่
ความกำหนัดยินดี คึกคะนองไม่มีเลือก เหมือนกับไฟที่ไหม้ไม่เลือก
ฉะนั้น เราจักละทิ้งหญิงเหล่านั้นไปบวช พอกพูนวิเวก.

จบ อาสาตมันตชาดกที่ ๑.

๒. อัณฑภูตชาดก

ว่าด้วยการวางใจภรรยา

[๖๒] พราหมณ์ถูกภรรยาผูกหน้าให้ดีดพิณ ก็รู้ไม่ทันภรรยา ที่ท่านนำมาเลี้ยง
ไว้แต่ยังไม่คลอด ใครจะวางใจในภรรยาเหล่านั้นได้.

จบ อัณฑภูตชาดกที่ ๒.

๓. ตักกชาดก

ว่าด้วยธรรมดาหญิง

[๖๓] ธรรมดาว่าหญิงเป็นคนมักโกรธ ไม่รู้จักคุณ ชอบส่อเสียด ชอบยุยงให้
แตกกัน ดูกรภิกษุ ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด ท่านจะไม่เสื่อม
จากสุข.

จบ ตักกชาดกที่ ๓.

๔. ทุราชานชาดก

ภาวะของหญิงรู้ยาก

[๖๔] ท่านอย่าดีใจว่าหญิงปรารถนาเรา อย่าเศร้าโศก ว่าหญิงนี้ไม่ปรารถนา
เรา ภาวะของหญิงทั้งหลายเป็นของรู้ได้ยาก เหมือนทางไปของปลาใน
น้ำ ฉะนั้น.

จบ ทุราชานชาดกที่ ๔.

๕. อนภิรติชาดก

เปรียบหญิงเหมือนของ ๕ อย่าง

[๖๕] แม่น้ำ หนทาง โรงสุรา สภา และบ่อน้ำ ฉันใด ขึ้นชื่อว่าหญิง ในโลก ก็ฉันนั้น บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่โกรธหญิงเหล่านั้น.

จบ อนภิรติชาดกที่ ๕.

๖. มุทุลักขณชาดก

ว่าด้วยความต้องการไม่มีสิ้นสุด

[๖๖] ครั้งยังไม่ได้นางมุทุลักขณาเทวี เกิดความปรารถนาเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อได้นางลักขณาเทวีผู้มีดวงตางามแล้ว ได้เกิดความปรารถนาสิ่งต่างๆ ขึ้นอีก.

จบ มุทุลักขณชาดกที่ ๖.

๗. อุจฉังคชาดก

หญิงหาลูกหาผัวได้ง่าย

[๖๗] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ บุตรของหม่อมฉันหาได้ง่ายเหมือนกับเมี่ยงในพก เมื่อหม่อมฉันเดินไปตามทาง สามีก็หาได้ง่าย หม่อมฉันไม่เห็นประเทศที่จะนำพี่ชายผู้ร่วมอุทรมาได้.

จบ อุจฉังคชาดกที่ ๗.

๘. สาเกตชาดก

ว่าด้วยวางใจคนที่ชอบใจ

[๖๘] ใจฝังอยู่ในผู้ใด แม้จิตก็เลื่อมใสในผู้ใด เป็นคนที่ไม่เคยเห็นกันเลย ก็วางใจในผู้นั้นได้โดยแท้.

จบ สาเกตชาดกที่ ๘.

๙. วิสวันตชาดก

ตายเสียดีกว่าดูดพิษที่คายออกแล้ว

[๖๙] เราจักดูดพิษที่คายออกแล้ว เพราะเหตุแห่งชีวิตอันใด พิษที่คายออกแล้วนั้นน่าติเตียน เราตายเสียประเสริฐกว่าความเป็นอยู่.

จบ วิสวันตชาดกที่ ๙.

๑๐. กุททาลชาดก

ว่าด้วยความชนะที่ดี

[๗๐] ความชนะใดกลับแพ้ได้ ความชนะนั้นเป็นความชนะไม่ดี ความชนะใดไม่กลับแพ้ ความชนะนั้นแลเป็นความชนะที่ดี.

จบ กุททาลชาดกที่ ๑๐.

จบ อิตถีวรรคที่ ๗.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อาสาตมันตชาดก ๒. อัณฑภูตชาดก

๓. ตักกชาดก ๔. ทุราชานชาดก

๕. อนภิรติชาดก ๖. มุทุลักขณชาดก

๗. อุจฉังคชาดก ๘. สาเกตชาดก

๙. วิสวันตชาดก ๑๐. กุททาลชาดก.

---

๘. วรุณวรรค

๑. วรุณชาดก

ว่าด้วยการทำไม่ถูกขั้นตอน

[๗๑] ผู้ใดปรารถนาจะทำกิจที่ควรทำก่อน ในภายหลัง ผู้นั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลัง เหมือนมาณพหักไม้กุ่ม ฉะนั้น.

จบ วรุณชาดกที่ ๑.

๒. สีลวนาคชาดก

คนอกตัญญูมองคนในแง่ร้าย

[๗๒] ถ้าใครๆ จะพึงให้สมบัติในแผ่นดินทั้งหมดแก่คนอกตัญญู ผู้มีปกติมองหาโทษอยู่เป็นนิตย์ ก็ให้เขาพอใจไม่ได้.

จบ สีลวนาคชาดกที่ ๒.

๓. สัจจังกิรชาดก

ไม้ลอยน้ำดีกว่าคนอกตัญญู

[๗๓] ได้ยินว่า นรชนบางพวกในโลกนี้ ได้กล่าวความจริงไว้อย่างนี้ว่า การเก็บไม้ที่ลอยน้ำขึ้นมายังดีกว่า ช่วยคนอกตัญญูบางคนขึ้นจากน้ำ ฯ

จบ สัจจังกิรชาดกที่ ๓.

๔. รุกขธรรมชาดก

ต้นไม้โดดเดี่ยวย่อมแพ้ลม

[๗๔] มีญาติมากเป็นความดี อนึ่ง ต้นไม้ที่เกิดขึ้นในป่าหลายต้นเป็นการดี ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดี่ยว ถึงจะเป็นต้นไม้งอกงามใหญ่โตสักเท่าใด ลมก็ย่อมพัดให้ล้มลงได้.

จบ รุกขธรรมชาดกที่ ๔.

๕. มัจฉชาดก

ว่าด้วยปลาขอฝน

[๗๕] ข้าแต่ฝน ขอท่านจงตกลงมาเถิด ขอจงทำลายขุมทรัพย์ของกาเสีย จงทำกาให้เศร้าโศก จงช่วยเปลื้องเราและพวกญาติๆ ให้พ้นจากความเศร้าโศกด้วยเถิด.

จบ มัจฉชาดกที่ ๕.

๖. อสังกิยชาดก

เมตตากรุณาทำให้ปลอดภัย

[๗๖] เราไม่มีความระแวงในบ้าน ไม่มีภัยในป่า เราได้ขึ้นเดินทางตรงด้วยเมตตา และกรุณาแล้ว.

จบ อสังกิยชาดกที่ ๖.

๗. มหาสุบินชาดก

ว่าด้วยมหาสุบิน

[๗๗] หม่อมฉันได้ฝันเห็นโคอุสุภราช ๑ ต้นไม้ ๑ แม่โค ๑ โคสามัญ ๑ ม้า ๑ ถาดทองคำ ๑ สุนัขจิ้งจอก ๑ หม้อน้ำ ๑ สระโบกขรณี ๑ ข้าวสารที่หุงไม่สุก ๑ แก่นจันทน์ ๑ น้ำเต้าจมน้ำ ๑ หินลอยน้ำ ๑ นางเขียดกลืนกินงูเห่า ๑ หงส์ทองแวดล้อมกา ๑ เสือกลัวแพะ ๑ ดังนี้ ปริยายอันผิดจะเป็นไปในยุคนี้ ยังไม่สำเร็จ.

จบ มหาสุบินชาดกที่ ๗.

๘. อิลลีสชาดก

ว่าด้วยคนมีรูปร่างเหมือนกัน

[๗๘] คนทั้ง ๒ คน เป็นคนกระจอก, คนค่อม ตาเหล่ เกิดต่อมที่ศีรษะ ข้าพระบาทไม่รู้ว่าคนไหนเป็นอิลลีสเศรษฐี?

จบ อิลลีสชาดกที่ ๘.

๙. ขรัสสรชาดก

ว่าด้วยบุตรที่มารดาละทิ้ง

[๗๙] เมื่อใดพวกโจรปล้น และฆ่าวัวกิน เผาบ้าน และจับคนไปเป็นเชลย เมื่อนั้น บุตรที่มารดาละทิ้งแล้ว จึงมาตีกลองเสียงดัง.

จบ ขรัสสรชาดกที่ ๙.

๑๐. ภีมเสนชาดก

ว่าด้วยคำแรกกับคำหลังไม่สมกัน

[๘๐] เมื่อก่อนนี้ ท่านพูดอวดเรา แต่ภายหลังเหตุไรท่านจึงถ่ายอุจจาระออกเล่า ดูกรภีมเสน คำทั้ง ๒ ย่อมไม่สมกัน คือ คำที่พูดถึงการรบและบัดนี้ ท่านเดือดร้อนใจอยู่.

จบ ภีมเสนชาดกที่ ๑๐.

จบ วรุณวรรคที่ ๘.

รวมชาดกที่มีวรรคนี้ คือ

---

๙. อปายิมหวรรค

๑. สุราปานชาดก

โทษของการดื่มสุรา

[๘๑] พวกผมได้ดื่มสุราแล้ว พากันฟ้อนรำขับร้อง และร้องไห้ พวกผมดื่มสุรา อันกระทำให้เสียสติแล้ว ท่านอาจารย์ไม่ได้เห็น กลายเป็นเหมือนวานร ไป.

จบ สุราปานชาดกที่ ๑.

๒. มิตตวินทชาดก

ว่าด้วยจักรบดศีรษะ

[๘๒] ท่านเลยปราสาทแก้วผลึก ปราสาทเงิน และปราสาทแก้วมณีมาแล้ว ท่านนั้นเป็นผู้ถูกจักรกรดบนศีรษะแล้ว บาปยังไม่สิ้นตราบใด ท่านยังมี ชีวิตอยู่ ก็จักไม่พ้นจากจักรกรดตราบนั้น.

จบ มิตตวินทชาดกที่ ๒.

๓. กาฬกัณณิชาดก

ว่าด้วยมิตร

[๘๓] บุคคลชื่อว่า เป็นมิตรด้วยการเดินร่วมกัน ๗ ก้าว ชื่อว่าเป็นสหายด้วย การเดินร่วมกัน ๑๒ ก้าว และชื่อว่าเป็นญาติด้วยการอยู่ร่วมกันเดือนหนึ่ง หรือกึ่งเดือน ส่วนผู้ชื่อว่ามีตนเสมอกันก็ด้วยการอยู่รวมกันยิ่งกว่านั้น เราจะละทิ้งมิตร ชื่อว่ากาฬกัณณี ผู้ชอบกันมานาน เพราะความสุข ส่วนตัวได้อย่างไร?

จบ กาฬกัณณิชาดกที่ ๓.

๔. อัตถัสสทวารชาดก

ว่าด้วยคุณธรรม ๖ ประการ

[๘๔] บุคคลควรปรารถนาลาภอย่างเยี่ยม คือ ความไม่มีโรค ๑ ศีล ๑ ความรู้ของท่านผู้รู้ทั้งหลาย ๑ การสดับฟัง ๑ ความประพฤติตามธรรม ๑ ความไม่ท้อถอย ๑ คุณธรรม ๖ ประการนี้ เป็นประตู เป็นประธานแห่งประโยชน์.

จบ อัตถัสสทวารชาดกที่ ๔.

๕. กิมปักกชาดก

ว่าด้วยโทษของกาม

[๘๕] ผู้ใดไม่รู้โทษในอนาคต มัวเสพกามอยู่ กามเหล่านั้นจะต้องล้างผลาญผู้นั้นในเวลาให้ผล เหมือนผลแห่งต้นกิมปักกพฤกษ์ ทำให้คนผู้ที่บริโภคตายฉะนั้น.

จบ กิมปักกชาดกที่ ๕.

๖. สีลวีมังสนชาดก

ว่าด้วยผู้มีศีล

[๘๖] ได้ยินว่าศีลเป็นคุณชาติงามเป็นเยี่ยมในโลก เชิดดูงูใหญ่มีพิษร้ายแรงเป็นสัตว์มีศีล เหตุนั้น จึงไม่เบียดเบียนใคร.

จบ สีลวีมังสนชาดกที่ ๖.

๗. มังคลชาดก

ว่าด้วยถือมงคลตื่นข่าว

[๘๗] ผู้ใดไม่ถือมงคลตื่นข่าว ไม่ถืออุกกาบาต ไม่ถือความฝัน ไม่ถือลักษณะดีหรือชั่ว ผู้นั้นชื่อว่าล่วงพ้นโทษแห่งการถือมงคลตื่นข่าว ครอบงำกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพที่เป็นคู่กัน ย่อมไม่กลับมาเกิดอีก.

จบ มังคลชาดกที่ ๗.

๘. สรัมภชาดก

ว่าด้วยการพูดดี-พูดชั่ว

[๘๘] บุคคลพึงเปล่งวาจางามเท่านั้น ไม่พึงเปล่งวาจาชั่วเลย การเปล่งวาจางามยังประโยชน์ให้สำเร็จ ผู้เปล่งวาจาชั่วย่อมเดือดร้อน.

จบ สารัมภชาดกที่ ๘.

๙. กุหกชาดก

พูดดีได้เงินได้ทอง

[๘๙] ได้ยินว่า วาจาของท่านผู้พูดคำอ่อนหวานเป็นวาจาไพเราะ ท่านข้องอยู่เพราะหญ้าเพียงเส้นเดียว แต่นำเอาทอง ๑๐๐ ลิ่มไปไม่ขัดข้อง.

จบ กุหกชาดกที่ ๙.

๑๐. อกตัญญูชาดก

ว่าด้วยคนอกตัญญู

[๙๐] ผู้ใดอันคนอื่นทำความดี ทำประโยชน์ให้ในกาลก่อน แต่ไม่รู้สึกคุณ เมื่อมีกิจเกิดขึ้นในภายหลัง ย่อมไม่ได้ผู้ช่วยเหลือ.

จบ อกตัญญูชาดกที่ ๑๐.

จบ อปายิมหวรรคที่ ๙.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สุราปานชาดก ๒. มิตตวินทชาดก

๓. กาฬกัณณิชาดก ๔. อัตถัสสทวารชาดก

๕. กิมปักกชาดก ๖. สีลวีมังสนชาดก

๗. มังคลชาดก ๘. สารัมภชาดก

๙. กุหกชาดก ๑๐. อกตัญญูชาดก.

---

๑๐. ลิตตวรรค

๑. ลิตตชาดก

ว่าด้วยลูกสกาอาบยาพิษ

[๙๑] บุรุษกลืนกินลูกสกา อันย้อมด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า ย่อมไม่รู้สึก ดูกร เจ้าคนร้าย เจ้านักเลงชั่วช้า จงกลืนกินเถิด จงกลืนกินเถิด เมื่อท่านกลืนกินลูกสกาแล้ว ภายหลังยาพิษนี้จักแรงจัดขึ้น.

จบ ลิตตชาดกที่ ๑.

๒. มหาสารชาดก

ต้องการคนที่เหมาะกับเหตุการณ์

[๙๒] เมื่อสงครามเกิดขึ้น ย่อมต้องการคนกล้าหาญ เมื่อเกิดข่าวตื่นเต้นขึ้น ย่อมต้องการคนหนักแน่น เมื่อข้าวและน้ำมีบริบูรณ์ ย่อมต้องการคนที่รัก เมื่อข้อความลึกซึ้งเกิดขึ้น ย่อมต้องการบัณฑิต.

จบ มหาสารชาดกที่ ๒.

๓. วิสสาสโภชนชาดก

ว่าด้วยการไว้วางใจ

[๙๓] บุคคลไม่ควรไว้วางใจในผู้ที่ยังไม่คุ้นเคยกัน แม้ผู้ที่คุ้นเคยกันแล้วก็ไม่ควรไว้วางใจ ภัยย่อมมาจากผู้ที่คุ้นเคยกัน เหมือนภัยของราชสีห์ เกิดจากแม่เนื้อฉะนั้น.

จบ วิสสาสโภชนชาดกที่ ๓.

๔. โลมหังสชาดก

ว่าด้วยการแสวงหาอย่างประเสริฐ

[๙๔] เราเป็นคนเร่าร้อน มีตัวอันเปียกชุ่ม อยู่แต่ผู้เดียวในป่าที่น่ากลัว เป็นคนเปลือยกาย ถึงแม้ความหนาวเบียดเบียนก็ไม่ผิงไฟ มุนีขวนขวายด้วยการแสวงหาอย่างประเสริฐ.

จบ โลมหังสชาดกที่ ๔.

๕. มหาสุทัสสนชาดก

ว่าด้วยสังขาร

[๙๕] สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้น และเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความที่สังขารเหล่านั้นสงบระงับเป็นสุข.

จบ มหาสุทัสสนชาดกที่ ๕.

๖. เตลปัตตชาดก

ว่าด้วยการรักษาจิต

[๙๖] บุคคลพึงประคองภาชนะอันเต็มเปี่ยมด้วยน้ำมัน ฉันใด บัณฑิตผู้ปรารถนาจะไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไป ก็พึงตามรักษาจิตของตนไว้ด้วยสติ ฉันนั้น.

จบ เตลปัตตชาดกที่ ๖.

๗. นามสิทธิชาดก

ว่าด้วยชื่อไม่เป็นของสำคัญ

[๙๗] มาณพตนหนึ่งชื่อว่าปาปกะ ได้เห็นคนชื่อว่านายเป็นตายลง เห็นนางทาสีชื่อว่านางรวยทรัพย์จน เห็นคนชื่อว่านางทางหลงทาง แล้วก็กลับมา.

จบ นามสิทธิชาดกที่ ๗.

๘. กูฏวาณิชชาดก

ว่าด้วยคนผู้เป็นบัณฑิต

[๙๘] ธรรมดาคนที่เป็นบัณฑิตเป็นคนดี คนที่เป็นบัณฑิตเกินไปเป็นคนไม่ดี เราถูกไฟลวกเพราะบุตรที่เป็นบัณฑิตเกินไป.

จบ กูฏวาณิชชาดกที่ ๘.

๙. ปโรสหัสสชาดก

ว่าด้วยคนผู้มีปัญญา

[๙๙] คนโง่เขลาประชุมกัน แม้ตั้งพันคนขึ้นไป พวกเขาไม่มีปัญญาพึงคร่ำครวญอยู่ตลอดร้อยปี ผู้ใดรู้แจ้งเนื้อความแห่งภาษิต ผู้นั้นเป็นบุรุษมีปัญญา คนเดียวเท่านั้น ประเสริฐ.

จบ ปโรสหัสสชาดก.

๑๐. อสาตรูปชาดก

สิ่งที่ครอบงำคนประมาท

[๑๐๐] สิ่งที่ไม่เป็นที่พอใจ สิ่งที่ไม่เป็นที่รัก สิ่งที่เป็นทุกข์ ย่อมครอบงำผู้ประมาทด้วยสิ่งเป็นที่พอใจ สิ่งเป็นที่รัก และสิ่งที่เป็นสุข.

จบ อสาตรูปชาดก.

จบ ลิตตวรรคที่ ๑๐.

จบ มัชฌิมปัณณาสก์.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ลิตตชาดก ๒. มหาสารชาดก

๓. วิสสาสโภชนชาดก ๔. โลมหังสชาดก

๕. มหาสุทัสสนชาดก ๖. เตลปัตตชาดก

๗. นามสิทธิชาดก ๘. กูฏวาณิชชาดก

๙. ปโรสหัสสชาดก ๑๐. อสาฏูปชาดก.

---

๑๑. ปโรสตวรรค

๑. ปโรสตชาดก

คนมีปัญญาคนเดียวดีกว่าคนโง่เขลาตั้งร้อย

[๑๐๑] คนโง่เขลามาประชุมกัน แม้ตั้งร้อยคนขึ้นไป พวกเขาไม่มีปัญญา พึงเพ่งดูอยู่ตั้งร้อยปี ผู้ใดรู้แจ้งเนื้อความแห่งภาษิต ผู้นั้นเป็นบุรุษมีปัญญาคนเดียวเท่านั้น ประเสริฐกว่า.

จบ ปโรสตชาดกที่ ๑.

๒. ปัณณิกชาดก

ว่าด้วยที่พึงให้โทษ

[๑๐๒] ผู้ใดเมื่อดิฉันได้รับทุกข์พึงเป็นที่พึ่งได้ ผู้นั้นคือบิดาของดิฉันกลับมาทำความประทุษร้ายแก่ดิฉันในป่า ดิฉันจะคร่ำครวญถึงใครในกลางป่า ผู้ใดควรจะเป็นที่พึ่งของดิฉัน ผู้นั้นกลับมาทำกรรมอย่างสาหัส.

จบ ปัณณิกชาดกที่ ๒.

๓. เวริชาดก

การอยู่ร่วมกับมีเวรกัน

[๑๐๓] คนมีเวรกันอยู่ในที่ใด บัณฑิตไม่ควรอยู่ในที่นั้น เพราะเมื่ออยู่ในพวกคนมีเวรกันคืนเดียว หรือสองคืน ก็อยู่เป็นทุกข์.

จบ เวริชาดกที่ ๓.

๔. มิตตวินทชาดก

โทษผู้ลุอำนาจความปรารถนา

[๑๐๔] ผู้มีความปรารถนาจัด มี ๔ ก็ต้องการ ๘ มี ๘ ก็ต้องนั้น ๑๖ มี ๑๖ ก็ต้องการ ๓๒ บัดนี้ มาได้รับกงจักรกรด กงจักรกรดพัดอยู่เหนือศีรษะของคนผู้ลุอำนาจความปรารถนา.

จบ มิตตวินทชาดกที่ ๔.

๕. ทุพพลกัฏฐชาดก

ว่าด้วยช้างกลัวไม้แห้ง

[๑๐๕] ลมย่อมพัดไม้แห้งที่ทุรพลในป่านี้ แม้มีจำนวนมากมายให้หักลง ดูกร ช้างตัวประเสริฐ ถ้าท่านมากลัวต่อไม้แห้งนั้น ท่านจักซูบผอมเป็นแน่.

จบ ทุพพลกัฏฐชาดกที่ ๕.

๖. อุทัญจนีชาดก

ว่าด้วยหญิงโจร

[๑๐๖] หญิงโจรผู้นำของไปด้วยหม้อน้ำ เบียดเบียนฉัน ผู้เคยมีชีวิตอยู่เป็นสุข จะขอน้ำมัน หรือเกลือ ก็ด้วยการกล่าวคำอ่อนหวานฐานเป็นภรรยา.

จบ อุทัญจนีชาดกที่ ๖.

๗. สาลิตตกชาดก

ว่าด้วยคนมีศิลปะ

[๑๐๗] ขึ้นชื่อว่าศิลปะแม้อย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จโดยแท้ ขอเชิญพระองค์ ทรงทอดพระเนตร บุรุษเปลี้ยได้บ้านส่วยทั้ง ๔ ทิศ ก็เพราะการดีดมูลแพะ.

จบ สาลิตตกชาดกที่ ๗.

๘. พาหิยชาดก

เป็นคนควรศึกษาศิลปะ

[๑๐๘] บุคคลควรศึกษาศิลปะทั้งหลาย ชนทั้งหลายที่พอใจในศิลปะนั้นก็มีอยู่ แม้แต่หญิงที่เกิดในจังหวัดชั้นนอก ก็ยังทำให้พระราชาทรงโปรดปรานได้ ด้วยความกระมิดกระเมี้ยนของเธอ.

จบ พาหิยชาดกที่ ๘.

๙. กุณฑกปูวชาดก

ว่าด้วยมีอย่างไรกินอย่างนั้น

[๑๐๙] บุรุษกินอย่างไร เทวดาของบุรุษนั้นก็กินอย่างนั้น ท่านจงนำเอาขนมรำนั้นมา อย่าให้ส่วนของเราเสียไปเลย.

จบ กุณฑกปูวชาดกที่ ๙.

๑๐. สัพพสังหารกปัญหา

ว่าด้วยการพูดของหญิง ๒ ประเภท

[๑๑๐] กลิ่นเครื่องอบทั้งปวงไม่มี มีแต่กลิ่นดอกประยงล้วนฟุ้งไป หญิงนักเลงคนนี้ ย่อมกล่าวคำเหลาะแหละ หญิงผู้ใหญ่กล่าวคำจริง.

จบ สัพสังหารกปัญหาที่ ๑๐.

จบ ปโรสตวรรคที่ ๑๑.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปโรสตชาดก ๒. ปัณณิกชาดก

๓. เวริชาดก ๔. มิตตวินทชาดก

๕. ทุพพลกัฏฐชาดก ๖. อุทัญจนีชาดก

๗. สาลิตตกชาดก ๘. พาหิยชาดก

๙. กุณฑกปูวชาดก ๑๐. สัพพสังหารกปัญหา.

---

๑๒. หังสิวรรค

๑. คัทรภปัญหา

ว่าด้วยลากับม้าอัสดร

[๑๑๑] ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ ถ้าพระองค์ทรงสำคัญอย่างนี้ว่าบิดาประเสริฐกว่าบุตรไซร้ มิฉะนั้น ลาตัวนี้ก็ประเสริฐกว่าม้าอัสดรของพระองค์ เพราะว่าลาเป็นพ่อม้าอัสดร.

จบ คัทรภปัญหาที่ ๑.

๒. อมราเทวีปัญหา

บอกใบ้หนทางไปบ้าน

[๑๑๒] ร้านขายข้าวสัตตู ร้านขายน้ำส้มพะอูม และต้นทองหลางใบมนซึ่งมีดอกบานแล้ว มีอยู่ ณ ที่ใด ท่านจงไป ณ ที่นั้นเถิด ฉันให้ของด้วยมือใด ฉันย่อมกล่าวด้วยมือนั้น ฉันไม่ได้ของด้วยมือใด ฉันไม่กล่าวด้วยมือนั้น นี่เป็นหนทางของบ้านชื่อว่ายวมัชฌกคาม ท่านจงรู้ทางที่ฉันกล่าวปกปิดนี้เองเถิด.

จบ อมราเทวีปัญหา ที่ ๒.

๓. สิคลชาดก

ว่าด้วยพราหมณ์เชื่อสุนัข

[๑๑๓] ดูกรพราหมณ์ ท่านเชื่อสุนัขผู้ดื่มสุราหรือ เพียง ๑๐๐ เบี้ยก็ไม่มี อย่าว่าถึง ๒๐๐ กหาปณะเลย?

จบ สิคาลชาดกที่ ๖.

๔. มิตจินติชาดก

ว่าด้วยปลาช่วยปลาให้พ้นข่าย

[๑๑๔] ปลา ๒ ตัวคือ ปลาพหูจินตี และปลาอัปปจินตี ติดอยู่ในข่าย ปลาชื่อมิตจินตีได้ช่วยให้พ้นจากข่าย ปลาทั้ง ๒ ตัวจึงได้มาพร้อมกันกับปลาจินตี ในแม่น้ำนั้น.

จบ มิตจินติชาดกที่ ๔.

๕. อนุสาสิกชาดก

ว่าด้วยดีแต่สอนผู้อื่น

[๑๑๕] นางนกสาลิกาตัวใด สั่งสอนนกตัวอื่นอยู่เนืองๆ ตัวเองมีปกติเที่ยวไปด้วยละโมบ นางนกสาลิกาตัวนั้นถูกล้อบดแล้วมีปีกหักนอนอยู่.

จบ อนุสาสิกชาดกที่ ๕.

๖. ทุพพจชาดก

ได้รับโทษเพราะทำเกินไป

[๑๑๖] ท่านอาจารย์ ท่านได้ทำเกินไป การกระทำของท่านนั้นไม่ชอบใจแม้แก่ข้าพเจ้า ท่านโดดพ้นหอกเล่มที่ ๔ แล้ว ถูกหอกเล่มที่ ๕ เสียบเข้าแล้ว.

จบ ทุพพจชาดกที่ ๖.

๗. ติตติรชาดก

ว่าด้วยตายเพราะปาก

[๑๑๗] วาจาที่ดังเกินไป ความเป็นผู้มีกำลังแรงเกินไป บุคคลกล่าวล่วงเวลาย่อมฆ่าบุคคลผู้มีปัญญาทรามเสีย ดุจวาจาที่ฆ่านกกระทาผู้ขันดังเกินไปฉะนั้น.

จบ ติตติรชาดกที่ ๗.

๘. วัฏฏกชาดก

ว่าด้วยการใช้ความคิด

[๑๑๘] บุรุษเมื่อไม่คิดก็ย่อมไม่ได้ผลพิเศษ ท่านจงดูผลแห่งอุบายที่เราคิดเถิด เราพ้นแล้วจากการฆ่าและจองจำ ก็ด้วยอุบายนั้น.

จบ วัฏฏกชาดกที่ ๘.

๙. อกาลราวิชาดก

ว่าด้วยไก่ขันไม่ถูกเวลา

[๑๑๙] ไก่ตัวนี้ไม่ได้เติบโตอยู่กับพ่อแม่ ไม่ได้อยู่ในสำนักอาจารย์ ย่อมไม่รู้จักกาลที่ควรขัน และไม่ควรขัน.

จบ อกาลราวิชาดกที่ ๙.

๑๐. พันธนโมกขชาดก

ว่าด้วยการหลุดพ้นจากเครื่องผูกมัด

[๑๒๐] คนพาลทั้งหลายผู้ไม่ถูกผูกมัด กล่าวขึ้นในที่ใด ก็ย่อมถูกผูกมัดในที่นั้น ส่วนบัณฑิต แม้ถูกผูกมัดแล้ว กล่าวขึ้นในที่ใด ก็หลุดพ้นได้ในที่นั้น.

จบ พันธนโมกขชาดกที่ ๑๐.

จบ หังสิวรรคที่ ๑๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. คัทรภปัญหา ๒. อมราเทวีปัญหา

๓. สิคาลชาดก ๔. มิตจินติชาดก

๕. อนุสาสิกชาดก ๖. ทุพพจชาดก

๗. ติตติรชาดก ๘. วัฏฏกชาดก

๙. อกาลราวิชาดก ๑๐. พันธนโมกขชาดก.

---

๑๓. กุสนาฬิวรรค

๑. กุสนาฬิชาดก

ว่าด้วยประโยชน์ของการผูกมิตร

[๑๒๑] บุคคลผู้เสมอกัน ประเสริฐกว่ากัน หรือเลวกว่ากัน พึงกระทำมิตร
ธรรมเถิด เพราะมิตรเหล่านั้น เมื่อความเสื่อมเกิดขึ้น ก็พึงทำประโยชน์
อันอุดมให้ได้ ดุจเราผู้เป็นรุกขเทวดาและกุสนาฬิเทวดา คบหาเป็น
มิตรกัน ฉะนั้น.

จบ กุสนาฬิชาดกที่ ๑.

๒. ทุมเมธชาดก

คนโง่ได้ยศไม่เป็นประโยชน์

[๑๒๒] ผู้มีปัญญาทรามได้ยศแล้ว ย่อมประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน
ย่อมปฏิบัติเพื่อความเบียดเบียนตนและคนอื่น ฯ

จบ ทุมเมธชาดกที่ ๒.

๓. นังคลีสชาดก

คนพาลกล่าวคำที่ไม่ควรกล่าว

[๑๒๓] คนพาล ย่อมกล่าวคำที่ไม่ควรกล่าวทุกอย่างได้ในทุกแห่ง คนพาลนี้
ไม่รู้จักเนยข้น และงอนไถ ย่อมสำคัญเนยข้นและนมสดว่าเหมือน
งอนไถ.

จบ นังคลีสชาดกที่ ๓.

๔. อัมพชาดก

บัณฑิตควรพยายามร่ำไป

[๑๒๔] บุรุษผู้เป็นบัณฑิตควรพยายามร่ำไป ไม่ควรเบื่อหน่าย จงดูผลแห่งความพยายาม ผลมะม่วงทั้งหลายที่หล่นให้บริโภคอยู่ก็ด้วยความพยายามทั้งนั้น ไม่ใช่ของที่ได้บินมาเลย.

จบ อัมพชาดกที่ ๔.

๕. กฏาหกชาดก

ว่าด้วยคนขี้โอ่

[๑๒๕] ผู้ใดไปสู่ชนบทอื่น ผู้นั้นพึงกล่าวอวดแม้มากมาย ดูกรกฏาหกะ เจ้าของเงินจะติดตามมาประทุษร้ายเอา เชิญท่านบริโภคอาหารเสียเถิด.

จบ กฏาหกชาดกที่ ๕.

๖. อสิลักขณชาดก

ว่าด้วยเหตุอย่างเดียวคนได้ผลต่างกัน

[๑๒๖] เหตุอย่างเดียวกันนั่นและ เป็นผลดีแก่คนคนหนึ่ง แต่เป็นผลร้ายแก่อีกคนหนึ่งได้ เพราะฉะนั้น เหตุอย่างเดียวกัน มิใช่ว่าจะเป็นผลดีไปทั้งหมด และมิใช่ว่าจะเป็นผลร้ายไปทั้งหมด.

จบ อสิลักขณชาดกที่ ๖.

๗. กลัณฑุกชาดก

ว่าด้วยสกุลของนายกลัณฑุกะ

[๑๒๗] สกุลของท่านไม่ใช่สกุลสูง เราผู้เที่ยวอยู่ในป่าก็ยังรู้ได้ นายของท่านทราบแน่แล้วพึงจับท่านไป ดูกรนายกลัณฑุกะ ท่านจงดื่มน้ำนมเสียเถิด.

จบ กลัณฑุกชาดกที่ ๗.

๘. มูสิกชาดก

ว่าด้วยผู้เอาธรรมบังหน้า

[๑๒๘] ผู้ใดและทำธรรมให้เป็นธง แต่ซ่อนความประพฤติไม่ดีไว้ล่อผู้อื่นให้ตายใจ ความประพฤติของผู้นั้นชื่อว่า เป็นความประพฤติของแมว.

จบ มูสิกชาดกที่ ๘.

๙. อัคคิกชาดก

ว่าด้วยท่านอัคคิกะ

[๑๒๙] แหยมนี้ไม่มีอยู่เพราะเหตุแห่งบุญ มีอยู่เพราะเหตุจะกินผู้อื่น ฝูงหนูย่อมไม่ถึงวิธีนับชื่ออังคุฏฐิ พอทีเถอะท่านอัคคิกะ.

จบ อัคคิกชาดกที่ ๙.

๑๐. โกสิยชาดก

ว่าด้วยถ้อยคำกับการกินไม่สมกัน

[๑๓๐] ดูกรท่านผู้โกสิยะ ท่านจงกินยาให้สมกับที่ท่านอ้างว่าป่วย หรือจงทำการงานให้สมกับอาหารที่ท่านบริโภค เพราะถ้อยคำกับการกินของท่านทั้ง ๒ ประการ ไม่สมกัน.

จบ โกสิยชาดกที่ ๑๐.

จบ กุสนาฬิวรรคที่ ๑๓.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑๔. อสัมปทานวรรค

๑. อสัมปทานชาดก

การไม่รับของทำให้เกิดการแตกร้าว

[๑๓๑] ความไมตรีของผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นคนพาล ย่อมเป็นโทษแตกร้าวจากกัน เพราะไม่รับของไว้ เพราะฉะนั้น เราจึงรับเอาข้าวลีบกึ่ง มานะไว้ ด้วยมาคิดว่า ความไมตรีของเราอย่าได้แตกร้าวเสียเลย ขอให้ไมตรีของเรานี้ ดำรงยั่งยืนต่อไปเถิด.

จบ อสัมปทานชาดกที่ ๑.

๒. ปัญจภีรุกชาดก

ว่าด้วยความสวัสดี

[๑๓๒] เราไม่ตกอยู่ในอำนาจของพวกผีเสื้อน้ำ เพราะความเพียรมั่นคง ดำรงอยู่ในคำแนะนำของผู้ฉลาด และเป็นผู้ขลาดต่อภัย ความสวัสดีจากภัยใหญ่นั้น เกิดขึ้นแล้วแก่เรา.

จบ ปัญจภีรุกชาดกที่ ๒.

๓. ฆตาสนชาดก

ว่าด้วยภัยเกิดจากที่พึ่ง

[๑๓๓] ความเกษมมีอยู่บนหลังน้ำใด บนหลังน้ำนั้น มีข้าศึกมารบกวน ไฟลุกโพลงอยู่ ณ ท่ามกลางน้ำ วันนี้ การอยู่ของพวกเราที่ต้นไม้อันเกิดที่แผ่นดินนี้ไม่มี ท่านทั้งหลายจงพากันหลีกไปเสียยังทิศทั้งหลายเถิด วันนี้ ภัยเกิดขึ้นจากที่พึ่งของพวกเรา.

จบ ฆตาสนชาดกที่ ๓.

๔. ฌานโสธนชาดก

ว่าด้วยสุขเกิดจากสมาบัติ

[๑๓๔] สัตว์เหล่าใดเป็นผู้มีสัญญา แม้สัตว์เหล่านั้นก็ชื่อว่าเป็นทุคตะ สัตว์เหล่าใดเป็นผู้ไม่มีสัญญา ถึงสัตว์เหล่านั้นก็ชื่อว่า เป็นทุคตะ ท่านจงละเว้นความเป็นสัญญีสัตว์และอสัญญีสัตว์ทั้ง ๒ นี้เสีย สุขอันเกิดจากสมาบัตินั้น เป็นของไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน.

จบ ฌานโสธนชาดกที่ ๔.

๕. จันทาภชาดก

ว่าด้วยผู้เข้าถึงอาภัสสรพรหม

[๑๓๕] ในโลกนี้ ผู้ใดหยั่งลงสู่แสงจันทร์และแสงอาทิตย์ด้วยปัญญา ผู้นั้นย่อมเข้าถึงอาภัสสรพรหมโลก ด้วยฌานอันไม่มีวิตก

จบ จันทาภชาดกที่ ๕.

๖. สุวรรณหังสชาดก

โลภมากลาภหาย

[๑๓๖] บุคคลได้สิ่งใด ควรยินดีด้วยสิ่งนั้น เพราะความโลภเกินประมาณเป็นความลามก นางพราหมณีจับพระยาหงส์ได้แล้ว ก็เสื่อมจากทองคำ.

จบ สุวรรณหังสชาดกที่ ๖.

๗. พัพชาดก

ว่าด้วยวิธีให้แมวตาย

[๑๓๗] แมวตัวที่ ๑ ได้หนูหรือเนื้อในที่ใด แมวตัวที่ ๒ ที่ ๓ และ ที่ ๔ ก็เกิดขึ้นในที่นั้น แมวเหล่านั้นได้พากันเอาอกฟาดปล่องแก้วผลึกนี้ แล้วถึงความสิ้นชีวิตทั้งหมด.

จบ พัพพุชาดกที่ ๗.

๘. โคธชาดก

ว่าด้วยฤาษีหลอกกินเหี้ย

[๑๓๘] ดูกรท่านผู้มีปัญญาทราม ประโยชน์อะไรแก่ท่านด้วยชฎาทั้งหลาย ประโยชน์อะไรแก่ท่านด้วยหนังเสือ ภายในของท่านขรุขระ ท่านย่อมขัดสีแต่ภายนอก.

จบ โคธชาดกที่ ๘.

๙. อุภโตภัฏฐชาดก

ว่าด้วยผู้เสียหายหมดทุกอย่าง

[๑๓๙] ตาของท่านก็แตก ผ้าของท่านก็หาย ภรรยาของท่านก็ทะเลาะกับหญิงเพื่อนบ้าน ท่านมีการงานเสีย ๒ ทาง คือ ทั้งทางน้ำและทางบก.

จบ อุภโตภัฏฐชาดกที่ ๙.

๑๐. กากชาดก

ว่าด้วยกาไม่มีมันเหลว

[๑๔๐] ขึ้นชื่อว่ากาทั้งหลาย มีใจหวาดเสียวอยู่เป็นนิตย์ เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง เพราะฉะนั้น กาทั้งหลายผู้เป็นญาติของเราจึงไม่มีมันเหลว.

จบ กากชาดกที่ ๑๐.

จบ อสัมปทานวรรคที่ ๑๔.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

---

๑๕. กกัณฏกวรรค

๑. โคธชาดก

คบคนชั่วไม่มีความสุข

[๑๔๑] ผู้คบคนชั่ว ย่อมไม่ได้ความสุขโดยส่วนเดียว เขาย่อมทำตนให้ถึงความพินาศ เหมือนตระกูลเหี้ย ไม่ได้ความสุขจากกิ้งก่า ฉะนั้น.

จบ โคธชาดกที่ ๑.

๒. สิคาลชาดก

ว่าด้วยทำอุบายนอนตาย

[๑๔๒] เหตุที่ท่านทำเป็นเหมือนนอนตายนี้ รู้ได้ยากอยู่ เพราะว่า เมื่อเราคาบปลายไม้ฆ้อนฉุดไป ไม้ฆ้อนก็ไม่หลุดจากมือของท่าน.

จบ สิคาลชาดกที่ ๒.

๓. วิโรจนชาดก

ว่าด้วยผู้ถูกเยาะเย้ย

[๑๔๓] มันสมองของท่านไหลออกแล้ว กระหม่อมของท่านก็ถูกทำลายแล้ว ซี่โครงของท่านหักพังไปสิ้นแล้ว วันนี้ ท่านย่อมรุ่งเรืองแท้.

จบ วิโรจนชาดกที่ ๓.

๔. นังคุฏฐชาดก

ว่าด้วยบูชาไฟด้วยหางวัว

[๑๔๔] ดูกรไฟผู้ชาติชั่ว หางวัวสำหรับที่ข้าพเจ้าจะบูชาท่านนี้มีมาก วันนี้ เนื้อวัวไม่มีจะบูชาท่านผู้ไม่สมควรแก่เนื้อวัว ท่านจงรับแต่หางวัวเถิด.

จบ นังคุฏฐชาดกที่ ๔.

๕. ราธชาดก

ว่าด้วยพูดเพ้อเจ้อเพราะความเขลา

[๑๔๕] ดูกรราธะ ท่านไม่รู้จักคนทั้งหลายที่ยังไม่มาในเวลาปฐมยาม ท่านพูดเพ้อเจ้อไปตามความโง่เขลา นางพราหมณีผู้โกสิยโคตรเป็นหญิงไม่ดี หมดความรักใคร่ในบิดาของท่าน.

จบ ราธชาดกที่ ๕.

๖. กากชาดก

ว่าด้วยกาวิดน้ำด้วยปาก

[๑๔๖] เออก็คางของเราเมื่อยล้าแล้ว และปากของเราก็ซูบซีด เราพากันเลิกเถอะ อย่าวิดเลย เพราะมหาสมุทรก็ยังเต็มอยู่ตามเดิม.

จบ กากชาดกที่ ๖.

๗. บุปผรัตตชาดก

เป็นทุกข์เพราะภรรยาไม่ได้ผ้าย้อมดอกคำ

[๑๔๗] ความทุกข์เพราะถูกเสียบหลาวนี้ก็ดี ความทุกข์ที่ถูกกาจิกเราก็ดี ก็ไม่เป็นความทุกข์ของเรา ความทุกข์ที่ว่าภรรยาของเราจะไม่ได้นุ่งห่มผ้าย้อมดอกคำเที่ยวเล่นมหรสพในเดือน ๑๒ นี้ เป็นทุกข์ของเรา.

จบ บุปผรัตตชาดกที่ ๗.

๘. สิคาลชาดก

ว่าด้วยสุนัขเข้าอยู่ในท้องช้าง

[๑๔๘] เราจะไม่เข้าไปสู่ท้องช้างบ่อยๆ อีกต่อไปแล้ว เพราะในเวลาที่เข้าไปอยู่ในท้องช้าง เราถูกภัยคุกคามแล้ว.

จบ สิคาลชาดกที่ ๘.

๙. เอกปัณณชาดก

ว่าด้วยต้นไม้ใบเดียว

[๑๔๙] ต้นไม้นี้มีเพียงใบเดียว จากพื้นสูงไม่เกิน ๔ นิ้ว ยังมีรสเช่นกับยาพิษ ต้นไม้นี้เติบโตขึ้นจักขมสักเพียงไหน?

จบ เอกปัณณชาดกที่ ๙.

๑๐. สัญชีวชาดก

ว่าด้วยโทษที่ยกย่องอสัตบุรุษ

[๑๕๐] ผู้ใดยกย่องอสัตบุรุษ และคบหาอสัตบุรุษ อสัตบุรุษย่อมทำผู้นั้นแหละให้เป็นอาหาร เหมือนเสือโคร่งที่ตายแล้ว สัญชีวมาณพร่ายมนต์ให้กลับฟื้นขึ้นมา ทำสัญชีวมาณพให้เป็นเหยื่อ ฉะนั้น.

จบ สัญชีวชาดกที่ ๑๐.

จบ กกัณฏกวรรคที่ ๑๕.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โคธชาดก ๒. สิคาลชาดก

๓. วิโรจนชาดก ๔. นังคุฏฐชาดก

๕. ราธชาดก ๖. กากชาดก

๗. บุปผรัตตชาดก ๘. สิคาลชาดก

๙. เอกปัณณชาดก ๑๐. สัญชีวชาดก.

รวมวรรคที่มีในเอกกนิบาตนี้ คือ

๑. อปัณณกวรรค ๒. สีลวรรค

๓. กุรุงควรรค ๔. กุลาวกวรรค

๕. อัตถกามวรรค ๖. อาสิงสวรรค

๗. อิตถีวรรค ๘. วรุณวรรค

๙. อปายิมหวรรค ๑๐. ลิตตวรรค

๑๑. ปโรสตวรรค ๑๒. หังสิวรรค

๑๓. กุสนาฬิวรรค ๑๔. อสัมปทานวรรค

๑๕. กกัณฏกวรรค.

จบ เอกกนิบาตชาดก

ทุกนิบาตชาดก

๑. ทัฬหวรรค

๑. ราโชวาทชาดก

ว่าด้วยวิธีชนะ

[๑๕๑] พระเจ้าพัลลิกราชทรงแข็งต่อผู้ที่แข็ง ทรงชำนะคนอ่อนด้วยความอ่อน ทรงชำนะคนดีด้วยความดี ทรงชำนะคนไม่ดีด้วยความไม่ดี พระราชาพระองค์นี้ เป็นเช่นนี้ ดูกรนายสารถี ท่านจงหลีกทางถวายพระราชาของเราเถิด.

[๑๕๒] พระเจ้าพาราณสีทรงชำนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ ทรงชำนะคนไม่ดีด้วยความดี ทรงชำนะคนตระหนี่ด้วยการให้ ทรงชำนะคนพูดเหลาะแหละด้วยคำสัตย์ พระราชาพระองค์นี้ เป็นเช่นนี้ ดูกรนายสารถี ท่านจงหลีกทางถวายพระราชาของเราเถิด.

จบ ราโชวาทชาดกที่ ๑.

๒. สิคาลชาดก

ว่าด้วยการทำโดยไม่พิจารณา

[๑๕๓] การงานเหล่านั้น ย่อมเผาบุคคลผู้มีการงานอันไม่ได้พิจารณาแล้ว รีบร้อนจะทำให้สำเร็จ เหมือนกับของร้อนที่บุคคลไม่พิจารณาก่อนแล้ว ใส่เข้าไปในปาก ฉะนั้น.

[๑๕๔] อนึ่ง ราชสีห์ได้แผดสีหนาทที่ภูเขาเงิน สุนัขจิ้งจอกอยู่ในภูเขาเงินได้ฟังราชสีห์แผดเสียงก็กลัวตาย หวาดกลัว หัวใจแตกตาย.

จบ สิคาลชาดกที่ ๒.

๓. สูกรชาดก

ว่าด้วยหมูท้าราชสีห์

[๑๕๕] ดูกรสหาย เราก็มี ๔ เท้า แม้ท่านก็มี ๔ เท้า จงกลับมาสู้กันก่อนเถิด สหาย ท่านกลัวหรือ จึงหนีไป?

[๑๕๖] ดูกรหมู ท่านเป็นสัตว์สกปรก มีขนเหม็นเน่า มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไป ดูกรสหาย ถ้าท่านประสงค์จะสู้รบกับเรา เราก็จะให้ชัยชนะแก่ท่าน.

จบ สูกรชาดกที่ ๓.

๔. อุรคชาดก

ว่าด้วยงูผู้มีคุณธรรมสูง

[๑๕๗] ในที่นี้ พระยานาคประเสริฐกว่างูทั้งหลาย พระยานาคต้องการจะพ้นไปจากสำนักของข้าพเจ้าแปลงเพศเป็นดุจท่อนแก้วมณี เข้าไปอยู่ภายในผ้าเปลือกไม้นี้ ข้าพเจ้าเคารพยำเกรงเพศของพระคุณเจ้า ซึ่งเป็นเพศประเสริฐนัก แม้จะหิวก็ไม่อาจจะจับนาค ซึ่งเข้าไปอยู่ภายในผ้าเปลือกไม้นั้นออกมากินได้.

[๑๕๘] ท่านนั้น เคารพยำเกรงผู้มีเพศประเสริฐ แม้จะหิวก็ไม่อาจจะจับนาคซึ่งเข้าไปอยู่ภายในผ้าเปลือกไม้นั้นออกมากินได้ ขอท่านนั้น จงเป็นผู้อันพรหมคุ้มครอง ดำรงชีพอยู่สิ้นกาลนานเถิด อนึ่ง ขอภักษาหารอันเป็นทิพย์จงปรากฏแก่ท่านเถิด.

จบ อุรคชาดกที่ ๓.

๕. ภัคคชาดก

ว่าด้วยอายุ

[๑๕๙] ข้าแต่ท่านบิดา ขอท่านจงเป็นอยู่ ๑๒๐ ปี ขอปีศาจจงอย่ากินฉันเลย ท่านจงเป็นอยู่ ๑๒๐ ปี เถิด.

[๑๖๐] แม้ท่านก็จงเป็นอยู่ ๑๒๐ ปี พวกปีศาจจงกินยาพิษ ท่านจงเป็นอยู่ ๑๒๐ ปี.

จบ ภัคคชาดกที่ ๕.

๖. อลีนจิตตชาดก

ว่าด้วยกัลยาณมิตร

[๑๖๑] เสนาหมู่ใหญ่อาศัยเจ้าอลีนจิต มีใจรื่นเริง ได้จับเป็นพระเจ้าโกศล ผู้ไม่ทรงอิ่มพระทัยด้วยราชสมบัติของพระองค์ ฉันใด.

[๑๖๒] ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยกัลยาณมิตรเป็นที่พึ่งอาศัย ปรารภความเพียร เจริญกุศลธรรม เพื่อบรรลุนิพพานอันเกษมจากโยคะ พึงบรรลุธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวงโดยลำดับ ก็ฉันนั้น.

จบ อลีนจิตตชาดกที่ ๖.

๗. คุณชาดก

ว่าด้วยมิตรธรรม

[๑๖๓] ผู้เป็นใหญ่ย่อมขับไล่ผู้น้อยได้ตามความต้องการของตน นี่เป็นธรรมดาของผู้มีกำลัง นางมฤคีผู้มีฟันคมแหลมของท่าน ได้คุกคามบุตรและภรรยาของเรา ขอท่านจงทราบเถิด ภัยเกิดแต่ที่พึ่งแล้ว.

[๑๖๔] ถ้าผู้ใด เป็นมิตรแม้จะมีกำลังน้อย แต่ตั้งอยู่ในมิตรธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเป็นญาติ เป็นเผ่าพันธุ์ เป็นมิตร และเป็นสหายของเรา แน่ะนางมฤคี ท่านอย่าดูหมิ่นสหายของเราอีกนะ เพราะว่า สุนัขจิ้งจอกตัวนี้ให้ชีวิตเราไว้.

จบ คุณชาดกที่ ๗.

๘. สุหนุชาดก

ว่าด้วยการเปรียบเทียบม้า ๒ ม้า

[๑๖๕] การที่ม้าโกงสุหนุกระทำความรักกับม้าโสณะนี้ ย่อมมีด้วยปกติที่ไม่เสมอกันก็หามิได้ ม้าโสณะ เป็นเช่นใด แม้ม้าสุหนุก็เป็นเช่นนั้น ม้าโสณะมีความประพฤติเช่นใด ม้าสุหนุก็มีความประพฤติเช่นนั้น.

[๑๖๖] ม้าทั้งสองนั้น ย่อมเสมอกันด้วยการวิ่งไปด้วยความคะนอง และ

ด้วยกัดเชือกที่ล่ามอยู่เป็นนิจ ความชั่วย่อมสมกับความชั่ว ความไม่ดี
ย่อมสมกับความไม่ดี.

จบ สุหนุชาดกที่ ๘.

๙. โมรชาดก

ว่าด้วยนกยูงเจริญพระปริตต์

[๑๖๗] พระอาทิตย์นี้ เป็นดวงตาของโลก เป็นเจ้าแห่งแสงสว่างอย่างเอก กำลังอุทัยขึ้นมาทอแสงอร่ามสว่างไปทั่วปฐพี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระอาทิตย์นั้น ซึ่งทอแสงอร่ามสว่างไปทั่วปฐพี ข้าพเจ้าอันท่านช่วยคุ้มกันแล้วในวันนี้ พึงอยู่เป็นสุขตลอดวัน พราหมณ์เหล่าใด ผู้ถึงฝั่งแห่งเวทในธรรมทั้งปวง ขอพรามหณ์เหล่านั้น จงรับความนอบน้อมของข้าพเจ้า และขอจงคุ้มครองข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่พระโพธิญาณ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่ท่านผู้หลุดพ้นแล้ว ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่วิมุตติธรรมของท่านผู้หลุดพ้นแล้ว นกยูงนั้น เจริญพระปริตต์นี้แล้วจึงเที่ยวไปแสวงหาอาหาร.

[๑๖๘] พระอาทิตย์นี้ เป็นดวงตาของโลก เป็นเจ้าแห่งแสงสว่างอย่างเอก ส่องแสงสว่างไปทั่วปฐพีแล้วอัสดงคตไป เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระอาทิตย์นั้น ซึ่งส่องสว่างไปทั่วปฐพี ข้าพเจ้าอันท่านช่วยคุ้มครองแล้วในวันนี้ พึงอยู่เป็นสุขตลอดคืน พราหมณ์เหล่าใด ผู้ถึงฝั่งแห่งเวทในธรรมทั้งปวง ขอพราหมณ์เหล่านั้น จงรับความนอบน้อมของข้าพเจ้า และขอจงคุ้มครองข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่พระโพธิญาณ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่ท่านผู้หลุดพ้นแล้ว ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่วิมุตติธรรมของท่านผู้หลุดพ้นแล้ว นกยูงนั้นเจริญพระปริตต์นี้แล้วจึงสำเร็จการอยู่.

จบ โมรชาดกที่ ๙.

๑๐. วินีลกชาดก

ว่าด้วยการเลือกทำเลผิด

[๑๖๙] หงส์ ๒ ตัว พาเราผู้ชื่อว่าวินีลกะไป ฉันใด ม้าอาชาไนยก็พาพระเจ้าวิเทหราชผู้ครองเมืองมิถิลาให้เสด็จไป ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๗๐] แน่ะเจ้าวินีลกะ เจ้ามาคบ มาเสพ ภูเขาอันมิใช่ภูมิภาคทำเลของเจ้า เจ้าจงไปเสพอาศัยสถานที่ใกล้บ้านเถิด นั่นเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าและมารดาของเจ้า.

จบ วินีลกชาดกที่ ๑๐.

จบ ทัฬหวรรคที่ ๑.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้

๑. ราโชวาทชาดก ๒. สิคาลชาดก

๓. สูกรชาดก ๔. อุรคชาดก

๕. ภัคคชาดก ๖. อลีนจิตตชาดก

๗. คุณชาดก ๘. สุหนุชาดก

๙. โมรชาดก ๑๐. วินีลกชาดก.

---

๒. สันถววรรค

๑. อินทสมานโคตตชาดก

ว่าด้วยการสมาคมกับสัตบุรุษ

[๑๗๑] บุคคลไม่พึงทำความสนิทสนมกับบุรุษชั่วช้า ท่านผู้เป็นอริยะ รู้ประโยชน์
อยู่ ไม่พึงทำความสนิทสนมกับอนารยชน เพราะอนารยชนนั้น แม้อยู่
ร่วมกันเป็นเวลานาน ก็ย่อมทำบาปกรรม ดุจช้างผู้ทำลายล้างดาบสชื่อ
อินทสมานโคตร ฉะนั้น.

[๑๗๒] บุคคลพึงรู้บุคคลใดว่า ผู้นี้เช่นเดียวกับเรา โดยศีล ปัญญา และสุตะ
พึงทำไมตรีกับบุคคลนั้นนั่นแล เพราะการสมาคมกับสัตบุรุษนำมาซึ่ง
ความสุขแท้.

จบ อินทสมานโคตตชาดกที่ ๑.

๒. สันถวชาดก

ว่าด้วยความสนิทสนม

[๑๗๓] สิ่งอื่นที่จะชั่วช้ายิ่งขึ้นไปกว่าความสนิทสนมเป็นไม่มี ความสนิทสนม
กับบุรุษเลวทราม เป็นความชั่วช้า เพราะไฟนี้เราให้อิ่มหนำแล้วด้วย
สัปปิและข้าวปายาส ยังไหม้บรรณศาลาที่เราทำได้ยากให้พินาศ.

[๑๗๔] สิ่งอื่นที่จะประเสริฐยิ่งไปกว่าความสนิทสนมเป็นไม่มี ความสนิทสนม
กับสัตบุรุษ เป็นความประเสริฐ สามามฤคีเลียปากราชสีห์ เสือโคร่ง
และเสือเหลืองได้ ก็เพราะความรักใคร่สนิทสนมกัน.

จบ สันถวชาดกที่ ๒.

๓. สุสีมชาดก

ว่าด้วยพระเจ้าสุสีมะ

[๑๗๕] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระนามว่าสุสีมะ ช้างประมาณ ๑๐๐ เชือกเศษนี้ ประดับด้วยข่ายทอง เป็นของพระองค์ พระองค์ทรงระลึกถึงการกระทำ แห่งพระบิดา และพระอัยยกาของพระองค์อยู่เนืองๆ ตรัสว่า เราจะให้ ช้างเหล่านั้นแก่พราหมณ์เหล่าอื่น ดังนี้ เป็นความจริงหรือ พระเจ้าข้า?

[๑๗๖] ดูกรพ่อมาณพ ช้างประมาณ ๑๐๐ เชือกเศษนี้ประดับด้วยข่ายทอง ซึ่ง เป็นของเรา เราระลึกถึงการกระทำแห่งพระบิดา และพระอัยยกาอยู่ เนืองๆ พูดว่า เราจะให้ช้างเหล่านั้นแก่พราหมณ์เหล่าอื่น ดังนี้ เป็น ความจริง.

จบ สุสีมชาดกที่ ๓.

๔. คิชฌชาดก

ว่าด้วยสายตาแร้ง

[๑๗๗] เออก็ (เขากล่าวกันว่า) แร้งย่อมเห็นซากศพทั้งหลายได้ถึงร้อยโยชน์ เหตุไร ท่านมาถึงข่ายและบ่วงจึงไม่รู้เล่า?

[๑๗๘] ความเสื่อมจะมีในเวลาใด สัตว์ใกล้จะสิ้นชีวิตในเวลาใด ในเวลานั้น ถึงจะมาใกล้ข่าย และบ่วงก็รู้ไม่ได้ ฯ

จบ คิชฌชาดกที่ ๔.

๕. นกุลชาดก

ว่าด้วยอย่าวางใจมิตร

[๑๗๙] ดูกรพังพอน ท่านได้ทำมิตรภาพกับงูผู้เป็นศัตรูแล้ว ไฉนจึงยังนอน แยกเขี้ยวอยู่อีกเล่า ภัยที่ไหนจะมาถึงแก่ท่านอีก?

[๑๘๐] บุคคลพึงระแวงในศัตรูไว้ แม้ในมิตรก็ไม่ควรวางใจ ภัยเกิดขึ้นแล้ว จากมิตร ย่อมตัดมูลรากทั้งหลายเสีย.

จบ นกุลชาดกที่ ๕.

๖. อุปสาฬหกชาดก

ว่าด้วยคุณธรรมที่ไม่ตายไปจากโลก

[๑๘๑] พราหมณ์ชื่อว่าอุปสาฬหกทั้งหลาย ถูกญาติทั้งหลายเผาเสียในประเทศนี้ ประมาณหมื่นสี่พันชาติแล้ว สถานที่อันใครๆ ไม่เคยตายแล้ว ย่อม ไม่มีในโลก.

[๑๘๒] สัจจะ ๑ ธรรม ๑ อหิงสา ๑ สัญญมะ ๑ ทมะ ๑ มีอยู่ในบุคคลใด พระอริยะทั้งหลายย่อมคบหาบุคคลนั้น คุณชาตินี้แลชื่อว่า ไม่ตายในโลก.

จบ อุปสาฬหกชาดกที่ ๖.

๗. สมิทธิชาดก

ว่าด้วยการไม่รู้เวลาตาย

[๑๘๓] ดูกรภิกษุ ท่านยังไม่ทันได้บริโภคกามเลย มาเที่ยวภิกษาเสีย ท่าน จะบริโภคกามเสียก่อนแล้วจึงเที่ยวภิกษาไม่ดีหรือ ดูกรภิกษุ ท่านจง บริโภคกามเสียก่อนแล้วจึงเที่ยวภิกษาเถิด เวลาบริโภคกามอย่าล่วงเลย ท่านไปเสียเลย.

[๑๘๔] เรารู้เวลาตายไม่ได้โดยแท้ เวลาตายยังปกปิดอยู่ หาปรากฏไม่ เพราะ เหตุนั้น เราจึงไม่บริโภคกามแล้วเที่ยวภิกษา เวลากระทำสมณธรรมอย่า ล่วงเลยเราไปเสีย.

จบ สมิทธิชาดกที่ ๗.

๘. สกุณัคฆิชาดก

ว่าด้วยเหยี่ยวนกเขา

[๑๘๕] เหยี่ยวนกเขาบินโผลงด้วยกำลัง หมายใจว่า จะเฉี่ยวเอานกมูลไถ ซึ่งจับอยู่ที่ชายดงเพื่อหาเหยื่อ โดยฉับพลัน เพราะเหตุนั้น จึงถึงความตาย.

[๑๘๖] เรานั้น เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอุบาย ยินดีแล้วในโคจรอันเนื่องมาแต่บิดา เห็นอยู่ซึ่งประโยชน์ของตน จึงหลีกพ้นไปจากศัตรู ย่อมเบิกบานใจ.

จบ สกุณัคฆิชาดกที่ ๘.

๙. อรกชาดก

ว่าด้วยการแผ่เมตตา

[๑๘๗] ผู้ใดแล ย่อมอนุเคราะห์สัตว์โลกทั้งปวง ด้วยจิตเมตตาหาประมาณมิได้ ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ และเบื้องขวาง โดยประการทั้งปวง.

[๑๘๘] จิตเกื้อกูลหาประมาณมิได้ เป็นจิตบริบูรณ์อัน ผู้นั้นอบรมดีแล้ว กรรมใด ที่เขาทำแล้วพอประมาณ กรรมนั้น จักไม่เหลืออยู่ในจิตนั้น.

จบ อรกชาดกที่ ๙.

๑๐. กกัณฏกชาดก

ว่าด้วยกิ้งก่าได้ทรัพย์

[๑๘๙] กิ้งก่าบนปลายเสาระเนียดนี้ ย่อมไม่อ่อนน้อมเหมือนเมื่อวันก่อน ดูกรมโหสถ ท่านจงรู้ว่า กิ้งก่ากระด้างเพราะเหตุไร?

[๑๙๐] กิ้งก่ามันได้ทรัพย์กึ่งมาสกซึ่งมันไม่เคยได้ จึงได้ดูหมิ่นพระเจ้าวิเทหราช ผู้ครองเมืองมิถิลา.

จบ กกัณฏกชาดกที่ ๑๐.

จบ สันถวรรคที่ ๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อินทสมานโคตตชาดก ๒. สันถวชาดก
๓. สุสีมชาดก ๔. คิชฌชาดก
๕. นกุลชาดก ๖. อุปสาฬหกชาดก
๗. สมิทธิชาดก ๘. สกุณัคฆิชาดก
๙. อรกชาดก ๑๐. กกัณฏกชาดก

---

๓. กัลยาณธรรมวรรค

๑. กัลยาณธรรมชาดก

ผู้มีกัลยาณธรรม

[๑๙๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชน กาลใด บุคคลได้ธรรมสมยาในโลกว่า ผู้มีกัลยาณธรรม กาลนั้น นรชนผู้มีปัญญา ไม่พึงทำตนให้เสื่อมจาก สมยานั้นเสีย สัตบุรุษทั้งหลายย่อมถือไว้ซึ่งธุระด้วยหิริและโอตตัปปะ.

[๑๙๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชน สมยาว่า ผู้มีกัลยาณธรรมในโลกนี้ มาถึงข้าพระพุทธเจ้าแล้วในวันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าพิจารณาเห็นสมยาอัน นั้น จึงได้บวชเสียในคราวนี้ ความพอใจในการบริโภคกามในโลกนี้ มิได้มีแก่ข้าพระพุทธเจ้าเลย.

จบ กัลยาณธรรมชาดกที่ ๑.

๒. ทัททรชาดก

ราชสีห์กับสุนัขจิ้งจอก

[๑๙๓] ข้าแต่คุณพ่อผู้ครอบงำมฤคชาติทั้งหลาย ใครหนอมีเสียงใหญ่โตจริง ย่อมทำทัททรบรรพตให้บรรลือสนั่นยิ่งนัก ราชสีห์ทั้งหลาย ย่อมไม่อาจ บันลือโต้ตอบมันได้ นั่นเรียกว่า สัตว์อะไร?

[๑๙๔] ลูกเอ๋ย นั่นคือสุนัขจิ้งจอก เป็นสัตว์เลวทรามต่ำช้ากว่ามฤคชาติทั้งหลาย มันหอนอยู่ ราชสีห์ทั้งหลายรังเกียจชาติของมัน จึงได้พากันนิ่งเฉยเสีย.

จบ ทัททรชาดกที่ ๒.

๓. มักกฏชาดก

ว่าด้วยลิง

[๑๙๕] คุณพ่อครับ มาณพนั่นมายืนพิงต้นตาลอยู่ อนึ่ง เรือนของเรานี้ก็มีอยู่ ถ้ากระไร เราจะให้เรือนแก่มาณพนั้น.

[๑๙๖] ลูกเอ๋ย เจ้าอย่าเรียกมันมาเลย มันเข้ามาแล้ว จะพึงประทุษร้ายเรือนของเรา หน้าของพราหมณ์ผู้มีศีลบริสุทธิ์ หาเป็นเช่นนี้ไม่.

จบ มักกฏชาดกที่ ๓.

๔. ทุพภิยมักกฏชาดก

ว่าด้วยการคบคนชั่ว

[๑๙๗] เราได้ให้น้ำเป็นอันมากแก่เจ้า ผู้ถูกความร้อนแผดเผา หิวกระหายอยู่ บัดนี้ เจ้าได้ดื่มน้ำแล้ว ยังหลอกล้อเปล่งเสียงว่า กิกิ อยู่ได้ การคบหากับคนชั่ว ไม่ประเสริฐเลย.

[๑๙๘] ท่านได้ยิน หรือได้เห็นมาบ้างหรือว่า ลิงตัวไหนชื่อว่า เป็นสัตว์มีศีล เราจะถ่ายอุจจาระรดศีรษะท่านเดี๋ยวนี้แล้วจึงจะไป นี่เป็นธรรมดาของพวกเรา.

จบ ทุพภิยมักกฏชาดกที่ ๔.

๕. อาทิจจุปัฏฐานชาดก

ว่าด้วยลิงไหว้พระอาทิตย์

[๑๙๙] ได้ยินว่า ในบรรดาสัตว์ทั้งปวง สัตว์ผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลมีอยู่ ท่านจงดูลิงผู้ลามก ยืนไหว้พระอาทิตย์อยู่เถิด.

[๒๐๐] ท่านทั้งหลาย ไม่รู้จักปกติของมัน เพราะเหตุไม่รู้จึงได้พากันสรรเสริญ ลิงตัวนี้มันเผาโรงไฟเสีย และทุบต่อยคณโฑน้ำเสียสองใบ.

จบ อาทิจจุปัฏฐานชาดกที่ ๕.

๖. กพายมุฏฐิชาดก

ว่าด้วยโลภมาก

[๒๐๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชน ลิงผู้เที่ยวหาอาหารตามกิ่งไม้นี้ โง่เขลายิ่งนัก ปัญญาของมันก็ไม่มี มันสาดถั่วทั้งกำเสียหมดสิ้น แล้วเที่ยวค้นหาถั่วเมล็ดเดียวที่ตกลงยังพื้นดิน.

[๒๐๒] ข้าแต่พระราชา พวกเราก็ดี ชนเหล่าอื่นที่โลภจัดก็ดี จะต้องละทิ้งของมากเพราะของน้อย เปรียบเหมือนวานรเสื่อมจากถั่วทั้งหมด เพราะถั่วเมล็ดเดียว ฉะนั้น.

๗. ตินทุกชาดก

ว่าด้วยอุบาย

[๒๐๓] มนุษย์ทั้งหลายมีมือถือแล่งธนู ถือดาบอันคมแล้ว พากันมาแวดล้อมพวกเราไว้โดยรอบ ด้วยอุบายอย่างไร พวกเราจึงจะรอดพ้นไปได้.

[๒๐๔] ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง จะพึงเกิดมีแก่มนุษย์ทั้งหลายผู้มีกิจมากเป็นแน่ ยังมีเวลาพอที่จะเก็บเอาผลไม้มากินได้ ท่านทั้งหลาย จงพากันกินผลมะพลับเถิด.

จบ ตินทุกชาดกที่ ๗.

๘. กัจฉปชาดก

ว่าด้วยเต่า

[๒๐๕] เราเกิดที่นี่ เติบโตที่นี่ เพราะเหตุนี้ เราจึงได้อาศัยอยู่ที่เปือกตม เปือกตมกลับทับถมเราให้ทุรพล ดูกรท่านภัคควะ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจะขอกล่าวกะท่าน ขอท่านจงฟังคำของข้าพเจ้าเถิด.

[๒๐๖] บุคคลได้รับความสุขในที่ใด จะเป็นในบ้าน หรือในป่าก็ตาม ที่นั้นเป็น
ที่เกิด เป็นที่เติบโตของบุรุษผู้รู้จักเหตุผล บุคคลพึงเป็นอยู่ได้ในที่ใด
ก็พึงไปที่นั้น ไม่พึงให้ที่อยู่ฆ่าตนเสีย.

จบ กัจฉปชาดกที่ ๘.

๙. สตธรรมชาดก

ว่าด้วยสตธรรมมาณพ

[๒๐๗] อาหารที่เราบริโภค น้อยด้วย เป็นเดนด้วย อนึ่ง เขาให้แก่เราโดย
ยากเย็นเต็มที เราเป็นชาติพราหมณ์บริสุทธิ์ เพราะเหตุนั้น อาหารที่
เราบริโภคเข้าไปแล้วจึงกลับออกมาอีก.

[๒๐๘] ภิกษุใด ละทิ้งธรรมเสีย หาเลี้ยงชีพโดยไม่ชอบธรรม ภิกษุนั้น ก็ย่อม
ไม่เพลินด้วยลาภ แม้ที่ได้มาแล้ว เปรียบเหมือนสตธรรมมาณพ ฉะนั้น.

จบ สตธรรมชาดกที่ ๙.

๑๐. ทุททททชาดก

ว่าด้วยคติของคนดีคนชั่ว

[๒๐๙] เมื่อสัตบุรุษทั้งหลาย ให้สิ่งของที่ให้ยาก ทำกรรมที่ทำได้ยาก อสัตบุรุษ
ทั้งหลาย ย่อมทำตามไม่ได้ ธรรมของสัตบุรุษรู้ได้ยาก.

[๒๑๐] เพราะเหตุนั้น คติจากโลกนี้ของสัตบุรุษและอสัตบุรุษจึงต่างกัน
อสัตบุรุษย่อมไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมมีสวรรค์เป็นที่ไป ณ เบื้องหน้า.

จบ ทุททททชาดกที่ ๑๐.

จบ กัลยาณธรรมวรรคที่ ๓.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กัลยาณธรรมชาดก ๒. ทัททรชาดก

๓. มักกฏชาดก ๔. ทุพภิยมักกฏชาดก

๕. อาทิจจุปัฏฐานชาดก ๖. กฬายมุฏฐิชาดก

๗. ตินทุกชาดก ๘. กัจฉปชาดก

๙. สตธรรมชาดก ๑๐. ทุททททชาดก.

---

๔. อสทิสวรรค

๑. อสทิสชาดก

ว่าด้วยอสทิสกุมาร

[๒๑๑] เจ้าชายพระนามว่าอสทิสกุมาร เป็นนักธนู มีกำลังมาก ยิงธนูให้ไป ตกในที่ไกลๆ ได้ ยิงไม่ค่อยพลาด สามารถทำลายของกองใหญ่ๆ ได้.

[๒๑๒] พระองค์ทรงทำการรบให้ข้าศึกทั้งปวงหนีไป แต่มิได้เบียดเบียนใครๆ เลย ทรงทำพระกนิฏฐภาดาให้มีความสวัสดีแล้ว ก็เข้าถึงความสำรวม.

จบ อสทิสชาดกที่ ๑.

๒. สังคามาวจรชาดก

ว่าด้วยช้างเข้าสงคราม

[๒๑๓] ดูกรกุญชร ท่านปรากฏว่า เป็นผู้เคยเข้าสู่สงคราม มีความแกล้วกล้า มีกำลังมาก เข้ามาใกล้เขื่อนประตูแล้ว เหตุไรจึงถอยกลับเสียเล่า?

[๒๑๔] ดูกรกุญชร ท่านจงหักล้างลิ่มกลอน ถอนเสาระเนียด และทำลายเขื่อนทั้งหลายแล้ว เข้าประตูให้ได้โดยเร็วเถิด.

จบ สังคามาวจรชาดกที่ ๒.

๓. วาโลทกชาดก

ว่าด้วยน้ำหาง

[๒๑๕] (พระราชาตรัสถามว่า) ความเมาย่อมเกิดแก่ลาทั้งหลาย เพราะดื่มกินน้ำหาง มีรสน้อย เป็นน้ำเลว แต่ความเมาย่อมไม่เกิดแก่ม้าสินธพ เพราะดื่มกินน้ำมีรสอร่อย ประณีต.

[๒๑๖] (พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า) ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชน สัตว์ผู้มีชาติอันเลวทราม ดื่มกินน้ำมีรสน้อย อันรสนั้นถูกต้องแล้ว ย่อมเมา ส่วนสัตว์ผู้มีปกติทำธุระให้สำเร็จได้ เกิดในตระกูลสูง ดื่มกินรสอันเลิศแล้ว ก็ไม่เมา.

จบ วาโลทกชาดกที่ ๓.

๔. คิริทัตตชาดก

ว่าด้วยการเอาอย่าง

[๒๑๗] (พระโพธิสัตว์กราบทูลพระราชาว่า) ม้าชื่อปัณฑวะของพระเจ้าสามะ ถูกนายควาญม้าชื่อคิริทัตต์ประทุษร้าย จึงละปกติเดิมของตน ศึกษาเอาอย่างนายควาญม้านั่นเอง.

[๒๑๘] ถ้าบุรุษผู้บริบูรณ์ด้วยอาการอันงดงาม สมควรแก่ม้านั้น ตบแต่งร่างกายงดงาม จับจูงม้านั้นที่บังเหียนพาเวียนไปรอบๆ สนามม้าไซร้ ไม่ช้าเท่าไร ม้านี้ก็จะละความเป็นกระจอกเสีย ศึกษาเอาอย่างบุรุษนั้นเทียว.

จบ คิริทัตตชาดกที่ ๔.

๕. อนภิรติชาดก

ว่าด้วยจิตขุ่นมัว-ไม่ขุ่นมัว

[๒๑๙] เมื่อน้ำขุ่นมัว ไม่ใส บุคคลย่อมไม่แลเห็นหอยกาบ หอยโข่ง กรวดทราย และฝูงปลา ฉันใด เมื่อจิตขุ่นมัว บุคคลก็ย่อมไม่เห็นประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น ฉันนั้น.

[๒๒๐] เมื่อน้ำไม่ขุ่นมัว ใสบริสุทธิ์ บุคคลย่อมแลเห็นหอยกาบ หอยโข่ง กรวด ทราย และฝูงปลา ฉันใด เมื่อจิตไม่ขุ่นมัว บุคคลก็ย่อมเห็นประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น ฉันนั้น.

จบ อนภิรติชาดกที่ ๕.

๖. ทธิวาหนชาดก

ว่าด้วยพระเจ้าทธิวาหนะ

[๒๒๑] (พระเจ้าทธิวาหนะตรัสถามว่า) แต่ก่อนมา มะม่วงต้นนี้บริบูรณ์ด้วยสี กลิ่น และรส ได้รับการบำรุงอยู่เช่นเดิม เหตุไรจึงมีผลขื่นขมไปเล่า?

[๒๒๒] (พระโพธิสัตว์ทูลว่า) ข้าแต่พระเจ้าทธิวาหนะ มะม่วงของพระองค์ มีต้นสะเดาแวดล้อมอยู่ รากต่อรากเกี่ยวพันกัน กิ่งต่อกิ่งเกี่ยวประสานกัน เหตุที่อยู่ร่วมกันกับต้นสะเดาที่มีรสขม มะม่วงจึงมีผลขมไปด้วย.

จบ ทธิวาหนชาดกที่ ๖.

๗. จตุมัฏฐชาดก

ผู้เลวทราม ๔ อย่าง

[๒๒๓] ท่านทั้งสองพากันขึ้นไปบนค่าคบไม้อันสูง อยู่ในที่ลับแล้วปรึกษากัน เชิญท่านลงมาปรึกษากันในที่ต่ำเถิด พระยาเนื้อจักได้ฟังบ้าง.

[๒๒๔] สุบรรณกับสุบรรณเขาปรึกษากัน เทวดากับเทวดาเขาพูดกันในเรื่องนี้ จะมีประโยชน์อะไรแก่สุนัขจิ้งจอกเลวทราม ๔ อย่าง (สรีระ ๑ ชาติ ๑ เสียง ๑ คุณ ๑) เล่า แน่ะสุนัขจิ้งจอกตัวชาติชั่ว เจ้าจงเข้าไปสู่ปล่องเถิด.

จบ จตุมัฏฐชาดกที่ ๗.

๘. สีหโกตถุกชาดก

ตัวเหมือนราชสีห์แต่เสียงไม่เหมือน

[๒๒๕] ราชสีห์ตัวนั้น นิ้วก็นิ้วราชสีห์ เล็บก็เล็บราชสีห์ ยืนก็ยืนด้วยเท้าราชสีห์ มีอยู่ตัวเดียวในหมู่ราชสีห์ ย่อมบรรลือด้วยเสียงอีกอย่างหนึ่ง.

[๒๒๖] ดูกรเจ้าเป็นบุตรแห่งราชสีห์ เจ้าอย่าบรรลือเสียงอีกเลย จงมีเสียงเบาๆ อยู่ในป่า เขาทั้งหลายพึงรู้จักเจ้าด้วยเสียงนั่นแหละ เพราะเสียงของเจ้า ไม่เหมือนกับเสียงราชสีห์ผู้เป็นบิดา.

จบ สีหโกตถุกชาดกที่ ๘.

๙. สีหจัมมชาดก

ลาปลอมเป็นราชสีห์

[๒๒๗] นี่ไม่ใช่เสียงบรรลือของราชสีห์ ไม่ใช่เสียงบรรลือของเสือโคร่ง ไม่ใช่เสียงบรรลือของเสือเหลือง ลาผู้ลามกคลุมตัวด้วยหนังราชสีห์บรรลือเสียง.

[๒๒๘] ลาเอาหนังราชสีห์คลุมตัว เที่ยวกินข้าวกล้านานมาแล้ว ร้องให้เขารู้ว่า เป็นตัวลา ได้ประทุษร้ายตนเองแล้ว.

จบ สีหจัมมชาดกที่ ๙.

๑๐. สีลานิสังสชาดก

ว่าด้วยอานิสงส์ศีล

[๒๒๙] จงดูผลของศรัทธา ศีล และจาคะ นี้เถิด พระยานาคนิรมิตเพศเป็นเรือ พาอุบาสกผู้มีศรัทธาไป.

[๒๓๐] บุคคลพึงสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลายเถิด พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลายเถิด ด้วยว่าช่างกัลบกถึงความสวัสดีได้ ก็เพราะการอยู่ร่วมกับสัตบุรุษทั้งหลาย.

จบ สีลานิสังสชาดกที่ ๑๐.

จบ อสทิสวรรคที่ ๔.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อสทิสชาดก ๒. สังคามาวจรชาดก
๓. วาโลทกชาดก ๔. คิริทัตตชาดก
๕. อนภิรติชาดก ๖. ทธิวาหนชาดก
๗. จตุมัฏฐชาดก ๘. สีหโกตถุกชาดก
๙. สีหจัมมชาดก ๑๐. สีลานิสังสชาดก.

---

๕. รุหกวรรค

๑. รุหกชาดก

[๒๓๑] ดูกรพ่อรุหกะ สายธนูถึงขาดแล้วก็ยังต่อกันได้อีก ท่านจงคืนดีกันเสีย กับภรรยาเก่าเถิด อย่าลุอำนาจแก่ความโกรธเลย.

[๒๓๒] เมื่อป่านยังมีอยู่ ช่างทำก็ยังมีอยู่ ข้าพระบาทจักกระทำสายอื่นใหม่ พอกันทีสำหรับสายเก่า.

จบ รุหกชาดกที่ ๑.

๒. สิริกาฬกัณณิชาดก

ว่าด้วยสิริกับกาฬกรรณี

[๒๓๓] หญิงที่มีรูปงาม ทั้งมีศีลาจารวัตร บุรุษไม่พึงปรารถนาหญิงนั้น ท่านเชื่อไหม มโหสถ?

[๒๓๔] ข้าแต่มหาราชะ ข้าพระบาทเชื่อ บุรุษคงเป็นคนต่ำต้อย สิริกับกาฬกรรณี ย่อมไม่สมกันเลยไม่ว่าในกาลไหนๆ.

จบ สิริกาฬกัณณิชาดกที่ ๒.

๓. จุลลปทุมชาดก

ว่าด้วยการลงโทษหญิงชายทำชู้กัน

[๒๓๕] หญิงคนนี้แหละ คือหญิงคนนั้น ถึงเราก็คือบุรุษคนนั้น ไม่ใช่คนอื่น บุรุษคนนี้แหละที่หญิงคนนี้อ้างว่า เป็นผัวของเรามาตั้งแต่เป็นเด็ก ก็คือบุรุษที่ถูกตัดมือ หาใช่คนอื่นไม่ ขึ้นชื่อว่า หญิงทั้งหลายควรฆ่าเสียให้หมดเลย ความสัตย์ไม่มีในหญิงทั้งหลาย.

[๒๓๖] ท่านทั้งหลายจงฆ่าบุรุษผู้ชั่วช้าลามกราวกับซากผี มักทำชู้กับภรรยาผู้อื่นคนนี้ เสียด้วยสาก จงตัดหู ตัดจมูก ของหญิงผู้ทำร้ายผัวชั่วช้าลามกคนนี้เสียทั้งเป็นๆ เถิด.

จบ จุลลปทุมชาดกที่ ๓.

๔. มณิโจรชาดก

ว่าด้วยพระเจ้าอธรรมิกราช

[๒๓๗] เทวดาทั้งหลาย (ผู้ดูแลรักษาชนผู้มีศีลและคอยกีดกันคนชั่ว) ย่อมไม่มีอยู่ในโลกเป็นแน่ หรือเมื่อกิจเห็นปานนี้เกิดขึ้น ย่อมพากันไปค้างแรมเสียเป็นแน่ อนึ่ง สมณพราหมณ์ทั้งหลายอันเขาสมมติว่า เป็นผู้รักษาโลก ไม่มีอยู่ในโลกนี้เป็นแน่ เมื่อชนทุศีลทั้งหลายกระทำกรรมอันสาหัสบุคคลผู้ห้ามปรามไม่มีอยู่เป็นแน่?

[๒๓๘] ในรัชสมัยของพระเจ้าอธรรมิกราช ฝนย่อมตกในเวลาอันไม่ควรจะตกในเวลาที่ควรจะตกก็ไม่ตก พระราชาผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมจุติจากฐานะคือสวรรค์ พระราชาผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรมนั้น ใช่ว่าจะได้รับความยากเข็ญด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นก็ไม่.

จบ มณิโจรชาดกที่ ๔.

๕. ปัพพตูปัตถรชาดก

ว่าด้วยสระที่เชิงเขาลาด

[๒๓๙] สระโบกขรณีอันเกษม เกิดอยู่ที่เชิงเขาลาด น่ารื่นรมย์ สุนัขจิ้งจอกรู้ว่าสระนั้นอันราชสีห์รักษาอยู่ กล้าลงไปดื่มน้ำได้.

[๒๔๐] ข้าแต่มหาราชะ ถ้าสัตว์ทั้งหลายที่มีเท้า ย่อมพากันดื่มน้ำในแม่น้ำใหญ่ไซร้ แม่น้ำจะกลายเป็นไม่ใช่แม่น้ำเพราะเหตุนั้นก็หาไม่ ถ้าบุคคลทั้งสองนั้น เป็นที่รักของพระองค์ไซร้ พระองค์ก็ทรงงดโทษเสีย.

จบ ปัพพตูปัตถรชาดกที่ ๕.

๖. วลาหกัสสชาดก

ว่าด้วยความสวัสดี

[๒๔๑] นรชนเหล่าใด ไม่ทำตามโอวาทอันพระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว นรชนเหล่านั้นจักต้องถึงความพินาศ เปรียบเหมือนพ่อค้าทั้งหลายถูกนางผีเสื้อหลอกลวงให้อยู่ในอำนาจ ฉะนั้น.

[๒๔๒] นรชนเหล่าใด ทำตามโอวาทอันพระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว นรชนเหล่านั้น จักถึงฝั่งสวัสดี ดุจพ่อค้าทั้งหลายทำตามถ้อยคำอันม้าวลาหกกล่าวแล้ว ฉะนั้น.

จบ วลาหกัสสชาดกที่ ๖.

๗. มิตตามิตตชาดก

อาการของผู้เป็นมิตรและมิใช่มิตร

[๒๔๓] ศัตรูเห็นเข้าแล้วไม่ยิ้มแย้ม ไม่แสดงความยินดีตอบ สบตากันแล้วเบือนหน้าหนี ไม่แลดู ประพฤติตรงกันข้ามเสมอ.

[๒๔๔] อาการเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในศัตรู เป็นเครื่องให้บัณฑิตเห็น และได้ฟังแล้ว พึงรู้ได้ว่า เป็นศัตรู.

จบ มิตตามิตตชาดกที่ ๗.

๘. ราธชาดก

ว่าด้วยเรื่องจริงเก่าไม่ดีไม่ควรพูด

[๒๔๕] ลูกรัก พ่อกลับมาจากที่ค้างแรม กลับมาเดี๋ยวนี้เอง ไม่นานเท่าไรนัก แม่ของเจ้าไม่ไปคบหาบุรุษอื่นดอกหรือ?

[๒๔๖] ธรรมดาบัณฑิต ไม่พูดวาจาที่ประกอบด้วยความจริง แต่ไม่ดี ขืนพูดไปจะต้องนอนอยู่ ดุจนกแขกเต้าชื่อว่าโปฏฐปาทะถูกเผานอนจมอยู่ในเตาไฟฉะนั้น.

จบ ราธชาดกที่ ๘.

๙. คหปติชาดก

ว่าด้วยการทวงในเวลายังไม่ถึงกำหนด

[๒๔๗] กรรมทั้งสองไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจ ก็หญิงคนนี้ลงไปในฉางข้าวแล้วพูดว่า เรายังใช้หนี้ให้ไม่ได้.

[๒๔๘] ดูกรนายบ้าน เพราะเหตุนั้น เราจึงพูดกะท่าน ท่านมาทวงค่าเนื้อวัวแก่ซูบผอม ซึ่งเราได้ทำสัญญาผลัดไว้ถึงสองเดือน ในคราวเมื่อชีวิตของเราน้อย ลำบากยากเข็ญ ในกาลยังไม่ทันถึงกำหนดสัญญา กรรมทั้งสองนั้น ไม่ถูกใจเราเสียเลย.

จบ คหปติชาดกที่ ๙.

๑๐. สาธุสีลชาดก

ว่าด้วยเลือกเอาผู้มีศีล

[๒๔๙] เราขอถามท่านพราหมณ์ว่า ๑. คนมีรูปงาม ๒. คนอายุมาก ๓. คนมีชาติสูง ๔. คนมีศีลดี ๔ คนนั้น ท่านจะเลือกเอาคนไหน?

[๒๕๐] ประโยชน์ในร่างกายก็มีอยู่ ข้าพเจ้าขอทำความนอบน้อมแก่ท่านผู้เจริญวัย ประโยชน์ในบุรุษผู้มีชีวิตดีก็มีอยู่ ศีลแล พวกเราชอบใจ.

จบ สาธุสีลชาดกที่ ๑๐.

จบ รุหกวรรคที่ ๕.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. รุหกชาดก ๒. สิริกาฬกัณณิชาดก

๓. จุลลปทุมชาดก ๔. มณิโจรชาดก

๕. ปัพพตูปัตถรชาดก ๖. วลาหกัสสชาดก

๗. มิตตามิตตชาดก ๘. ราธชาดก

๙. คหปติชาดก ๑๐. สาธุสีลชาดก.

---

๖. นตังทัพหวรรค

๑. พันธนาคารชาดก

ว่าด้วยเครื่องผูก

[๒๕๑] เครื่องผูกอันใด ที่ทำด้วยเหล็กก็ดี ทำด้วยไม้ก็ดี ทำด้วยหญ้าปล้องก็ดี นักปราชญ์ไม่กล่าวเครื่องผูกนั้นว่า เป็นเครื่องผูกอันมั่นคง ความกำหนัด ยินดีในแก้วมณีและกุณฑลก็ดี ความห่วงใยในบุตรและภรรยาก็ดี.

[๒๕๒] นักปราชญ์กล่าวเครื่องผูกนั้นว่า เป็นเครื่องผูกอันมั่นคง ทำให้สัตว์ตกต่ำ หย่อน แก้ได้ยาก แม้เครื่องผูกนั้น นักปราชญ์ก็ตัดได้ ไม่มีความห่วงใย ละกามสุข หลีกออกไปได้.

จบ พันธนาคารชาดกที่ ๑.

๒. เกพิสีลชาดก

ว่าด้วยปัญญาสำคัญกว่าร่างกาย

[๒๕๓] หงส์ก็ดี นกกระเรียนก็ดี นกยูงก็ดี ช้างก็ดี ฟานก็ดี ย่อมกลัวราชสีห์ ทั้งนั้น จะถือเอาร่างกายเป็นประมาณไม่ได้ ฉันใด.

[๒๕๔] ในหมู่มนุษย์ ก็ฉันนั้น ถ้าแม้เด็กมีปัญญา ก็เป็นผู้ใหญ่ได้ คนโง่ถึง ร่างกายจะใหญ่โต ก็เป็นผู้ใหญ่ไม่ได้.

จบ เกพิสีลชาดกที่ ๒.

๓. ขันธปริตตชาดก

ว่าด้วยพระปริตต์ป้องกันสัตว์ร้ายต่างๆ

[๒๕๕] ขอไมตรีจิตของเราจงมีกับตระกูลพระยางูชื่อว่า วิรูปักขะ ขอไมตรีจิต ของเราจงมีกับตระกูลพระยางูชื่อว่า เอราปถะ ขอไมตรีจิตของเราจงมี

กับตระกูลพระยางูชื่อว่า ฉัพยาปุตตะ (และ) ขอไมตรีจิตของเราจงมีกับ ตระกูลพระยางูชื่อว่า กัณหาโคตมกะ ขอไมตรีจิตของเราจงมีกับสัตว์ ที่ไม่มีเท้า สัตว์ที่มี ๒ เท้า สัตว์ที่มี ๔ เท้า สัตว์ที่มีเท้ามากขอสัตว์ที่ ไม่มีเท้า สัตว์ที่มี ๒ เท้า สัตว์ที่มี ๔ เท้า สัตว์ที่มีเท้ามากอย่าได้ เบียดเบียนเราเลย ขอสัตว์ผู้ข้องอยู่ สัตว์ที่มีลมปราณ สัตว์ผู้เกิดแล้ว หมดทั้งสิ้นด้วยกัน จงประสบพบแต่ความเจริญทั่วกัน ความทุกข์ อันชั่วช้า อย่าได้มาถึงสัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งเลย.

[๒๕๖] พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีพระคุณหาประมาณมิได้ บรรดาสัตว์ เลื้อยคลาน คือ งู แมลงป่อง ตะขาบ แมลงมุม ตุ๊กแก และหนู เป็นสัตว์ประมาณได้ เราได้ทำการรักษาตัวแล้ว ป้องกันตัวแล้ว ขอ สัตว์ทั้งหลายจงพากันหลีกไป ข้าพเจ้านั่นขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระ ภาค ขอนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๗ พระองค์.

จบ ขันธปริตตชาดกที่ ๓.

๔. วีรกชาดก

ว่าด้วยโทษการเอาอย่างผู้อื่น

[๒๕๗] ข้าแต่ท่านวีรกะ ท่านเห็นนกที่ร้องเสียงเพราะ มีสีเสมอด้วยสร้อยคอ แห่งนกยูง ตัวเป็นผัวของฉันชื่อว่า สวิฏฐกะบ้างไหม?

[๒๕๘] นกสวิฏฐกะ เมื่อทำตามภรรยาของปักษีตัวผู้เที่ยวไปได้ทั้งทางน้ำ และ ทางบก บริโภคปลาสดเป็นนิจนั้น ถูกสาหร่ายพันคอตายเสียแล้ว.

จบ วีรกชาดกที่ ๔.

๕. คังเคยยชาดก

ว่าด้วยผู้ชอบโอ้อวด

[๒๕๙] ปลาชื่อคังเคยยะก็งาม และปลาชื่อยมุนาก็งาม แต่สัตว์ ๔ เท้า มีปริมณฑลเพียงดังต้นไทร มีคอยาวหน่อยหนึ่ง ตัวนี้ ย่อมรุ่งเรืองยิ่งกว่าใครทั้งหมด.

[๒๖๐] ท่านไม่บอกเหตุที่เราถาม เราถามอย่างหนึ่ง ท่านบอกเสียอย่างหนึ่ง คนสรรเสริญตนเองนี้ ไม่ชอบใจเราเลย.

จบ คังเคยยชาดกที่ ๕.

๖. กุรุงคมิคชาดก

ว่าด้วยการร่วมมือกัน

[๒๖๑] ดูกรเต่า เราขอเตือน ท่านจงกัดบ่วงอันมีเกลียวแข็งด้วยฟัน เราจักทำอุบายไม่ให้นายพรานมาถึงเร็วได้.

[๒๖๒] เต่าก็ลงน้ำไป กวางก็เข้าป่าไป นกสตปัตตะไปถึงต้นไม้แล้ว ก็พาลูกๆ ไปอยู่ในที่ห่างไกล.

จบ กุรุงคมิคชาดกที่ ๖.

๗. อัสสกชาดก

ไม่รู้ของจริงเพราะมีสิ่งใหม่ๆ ปิดไว้

[๒๖๓] ประเทศนี้ เราผู้มีความจงรัก ได้เที่ยวเล่นอยู่กับพระเจ้าอัสสกะ ผู้เป็นพระสวามีที่รัก.

[๒๖๔] ความสุขและความทุกข์เก่า ถูกความสุขและความทุกข์ใหม่ปกปิดไว้ เพราะฉะนั้น หนอนจึงเป็นที่รักของเรายิ่งกว่าพระเจ้าอัสสกะอีก.

จบ อัสสกชาดกที่ ๗.

๘. สุงสุมารชาดก

ว่าด้วยผู้มีปัญญาไม่สมกับตัว

[๒๖๕] เราไม่ต้องการด้วยผลมะม่วง ผลหว้า และผลขนุนทั้งหลายที่ท่านเห็นฝั่งสมุทร มะเดื่อของเราต้นนี้ดีกว่า.

[๒๖๖] ร่างกายของท่านใหญ่โตก็จริง แต่ปัญญาหาสมควรแก่ร่างกายนั้นไม่ ดูกรจระเข้ ท่านถูกเราลวงเสียแล้ว บัดนี้ ท่านจงไปตามสบายเถิด.

จบ สุงสุมารชาดกที่ ๘.

๙. กักกรชาดก

ว่าด้วยผู้ฉลาดเอาตัวรอดได้

[๒๖๗] ต้นหูกวางและสมอพิเภกทั้งหลายในป่า เราเคยเห็นแล้ว ต้นไม้เหล่านั้นย่อมเดินไปเหมือนกับท่านไม่ได้.

[๒๖๘] ไก่ตัวเก่าที่แหกกรงหนีมานี้ เป็นไก่ฉลาดในบ่วงขนสัตว์ ย่อมหลีกไปและยังขันเย้ยเสียด้วย.

จบ กักกรชาดกที่ ๙.

๑๐. กันทคลกชาดก

นกหัวขวานตายเพราะไม้แก่น

[๒๖๙] ดูกรผู้เจริญ ต้นไม้ที่มีใบละเอียดมีหนามนี้เป็นต้นไม้อะไร เราเจาะเพียงครั้งเดียว ทำให้สมองศีรษะแตกได้?

[๒๗๐] นกหัวขวานตัวนี้ เมื่อเจาะหมู่ไม้อยู่ในป่า ได้เคยเที่ยวเจาะแต่ไม้แห้งที่ไม่มีแก่น ภายหลังมาพบเอาต้นกฐินซึ่งมีกำเนิดเป็นไม้แก่นอันเป็นที่ทำลายสมองศีรษะ.

จบ กันทคลกชาดกที่ ๑๐.

จบ นตังทัฬหวรรคที่ ๖.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พันธนาคารชาดก๒. เกพิสีลชาดก

๓. ขันธปริตตชาดก ๔. วีรกชาดก

๕. คังเคยยชาดก๖. กุรุงคมิคชาดก

๗. อัสสกชาดก ๘. สุงสุมารชาดก

๙. กักกรชาดก ๑๐. กันทคลกชาดก.

---

๗. พีรณัตถัมภกวรรค

๑. โสมทัตตชาดก

ว่าด้วยอาการของผู้ขอ

[๒๗๑] ท่านเป็นผู้ไม่ประมาทเป็นนิจ ได้ทำความเพียรอยู่ในป่าช้าชื่อพีรณัต
ถัมภกะถึงหนึ่งปี ครั้นเข้าประชุมบริษัท กลับกล่าวให้ผิดพลาดไป
ความเพียร ย่อมป้องกันผู้ปราศจากปัญญาไม่ได้.

[๒๗๒] ดูกรพ่อโสมทัตต์ บุคคลผู้ขอ ย่อมประสบอาการ ๒ อย่าง คือได้ทรัพย์ ๑
ไม่ได้ทรัพย์ ๑ เพราะว่าการขอมีอาการอย่างนี้เป็นธรรมดา.

จบ โสมทัตตชาดกที่ ๑.

๒. อุจฉิฏฐภัตตชาดก

นางพราหมณีหาชายชู้

[๒๗๓] อาการข้าวข้างบนเป็นอย่างหนึ่ง อาการข้าวข้างล่างเป็นอย่างหนึ่ง ดูกร
นางพราหมณี ฉันขอถามท่านหน่อยเถิด เหตุไรข้าวข้างล่างจึงเย็น
ข้างบนจึงร้อนนิดหน่อย?

[๒๗๔] ดูกรท่านผู้เจริญ ฉันเป็นคนฟ้อนรำ เที่ยวขอมาจนถึงที่นี่ ก็ชายชู้ของนาง
พราหมณีนี้ ซุ่มอยู่แล้วที่ซุ้มต้นไม้ ท่านเสาะหาผู้ใด ผู้นั้นคือผู้ชายชู้
ผู้นี้เอง.

จบ อุจฉิฏฐภัตตชาดกที่ ๒.

๓. ภรุราชชาดก

ประทุษร้ายผู้มีศีลย่อมวิบัติ

[๒๗๕] เราได้ฟังมาว่า พระราชาในภรุรัฐ ได้ทรงประทุษร้ายต่อฤาษีทั้งหลายแล้ว
ทรงประสบความวิบัติพร้อมทั้งแว่นแคว้น.

[๒๗๖] เพราะฉะนั้นแล บัณฑิตทั้งหลาย จึงไม่สรรเสริญการลุอำนาจแก่ฉันทาคติ บุคคลไม่ควรมีจิตคิดร้าย ควรกล่าวแต่คำที่อิงความจริง.

จบ ภรุราชชาดกที่ ๓.

๔. ปุณณนทีชาดก

ว่าด้วยการไม่ระลึกถึง

[๒๗๗] ชนทั้งหลายพึงพูดถึงแม่น้ำที่เต็มแล้วว่า กาดื่มกินได้ก็ดี พูดถึงข้าวกล้าที่เกิดแล้วว่า กาซ่อนอยู่ได้ก็ดี พูดถึงบุคคลที่รักกันไปสู่ที่ไกลว่า จะกลับมาถึงเพราะกาบอกข่าวก็ดี กานั้น เรานำมาให้ท่านแล้ว ขอเชิญบริโภคเนื้อกานั้นเถิด ท่านพราหมณ์.

[๒๗๘] คราวใด พระราชาทรงระลึกถึงเรา เพื่อจะส่งเนื้อกาให้เรา คราวนั้น เนื้อหงส์ก็ดี เนื้อนกกะเรียนก็ดี เนื้อนกยูงก็ดี เป็นของที่เรานำไปถวายแล้ว การไม่ระลึกถึงเสียเลย เป็นความเลวทราม.

จบ ปุณณนทีชาดกที่ ๔.

๕. กัจฉปชาดก

ว่าด้วยตายเพราะปาก

[๒๗๙] เต่าพออ้าปากจะพูด ได้ฆ่าตนเองแล้วหนอ เมื่อตนคาบท่อนไม้ไว้ดีแล้ว ก็ฆ่าตนเสียด้วยวาจาของตนเอง.

[๒๘๐] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐสุดในหมู่นรชน บุรุษผู้เป็นบัณฑิตเห็นเหตุอันนี้แล้ว ควรเปล่งแต่วาจาที่ดี ไม่ควรเปล่งวาจานั้นให้ล่วงเวลาไป ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรเต่าตัวถึงความพินาศเพราะพูดมาก.

จบ กัจฉปชาดกที่ ๕.

๖. มัจฉชาดก

ไฟราคะร้อนกว่าไฟอย่างอื่น

[๒๘๑] ไฟนี้ก็ไม่เผาเราให้เร่าร้อน แม้หลาวที่นายพรานแหเสี้ยมเป็นอย่างดีแล้ว ก็ไม่ยังความทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่เรา แต่การที่นางปลาเข้าใจว่า เราไปหานางปลาตัวอื่นด้วยความยินดี อันนี้แหละจะเผาเราให้เร่าร้อน.

[๒๘๒] ไฟคือราคะนั้นแล ย่อมเผาเราให้เร่าร้อน อนึ่ง จิตของเราเองย่อมเผาเรา
ให้เร่าร้อน ข้าแต่ท่านพรานแหทั้งหลาย ขอได้ปล่อยเราเถิด สัตว์ผู้ตก
ยากอยู่ในกาม ท่านไม่ควรฆ่าโดยแท้.

จบ มัจฉชาดกที่ ๖.

๗. เสคคุชาดก

การได้รับทุกข์จากผู้เป็นที่พึ่ง

[๒๘๓] สัตว์โลกทั้งปวง เป็นผู้พอใจในการเสพกาม ดูกรนางเสคคุ เจ้าเป็นผู้
ไม่ฉลาดในธรรมของชาวบ้าน ความที่เจ้าเป็นนางกุมารีถูกบิดาจับมือ
ในป่าชัฏร้องไห้อยู่ในวันนี้ เป็นธรรมดา.

[๒๘๔] เมื่อฉันได้รับทุกข์แล้ว ผู้ใดพึงเป็นที่พึ่งได้ ผู้นั้นคือบิดาของฉัน กลับ
มากระทำมิดีมิร้ายฉันในป่า ฉันจะคร่ำครวญหาใครในกลางป่าอีกเล่า
ผู้ใดเป็นที่พึ่งได้ ผู้นั้นกลับมาทำฉันถึงสาหัส.

จบ เสคคุชาดกที่ ๗.

๘. กูฏวาณิชชาดก

หนามยอกเอาหนามบ่ง

[๒๘๕] ท่านได้คิดอุบายตอบอุบายดีแล้ว ได้คิดโกงตอบผู้โกงดีแล้ว ถ้าหนู
ทั้งหลายพึงกินผาลได้ เหตุไฉน เหยี่ยวทั้งหลายจะเฉี่ยวเด็กไปไม่ได้เล่า?

[๒๘๖] บุคคลที่โกงตอบคนโกง ย่อมมีอยู่แน่นอน บุคคลที่ล่อลวงก็ย่อมมีอยู่
เหมือนกัน ดูกรท่านผู้มีบุตรหาย ท่านจักไม่ให้ผาลแก่เขา บุรุษผู้มีผาล
หาย ก็จะไม่นำบุตรมาให้แก่ท่าน.

จบ กูฏวาณิชชาดกที่ ๘.

๙. ครหิตชาดก

คนโง่เขลาย่อมเห็นแก่เงิน

[๒๘๗] มนุษย์ทั้งหลายผู้มีปัญญาเขลา ไม่เห็นอริยธรรม พูดกันแต่ว่า เงินของเรา
ทองของเรา ดังนี้ ทั้งกลางคืนและกลางวัน.

[๒๘๘] ในเรือนหลังหนึ่ง มีเจ้าของเรือนอยู่ ๒ คน ใน ๒ คนนั้น คนหนึ่งไม่มี
หนวด แต่มีนมห้อยยาน เกล้าผมมวย และเจาะหู เขาซื้อมาด้วย
ทรัพย์มาก เจ้าของเรือนผู้นั้น ย่อมกล่าวเสียดแทงคนในเรือนนั้น
ตั้งแต่แรกมาอยู่.

จบ ครหิตชาดกที่ ๙.

๑๐. ธัมมัทธชชาดก

ว่าด้วยผู้ถึงธรรมของสัตบุรุษ

[๒๘๙] ท่านอยู่เป็นสุขแล้ว ได้ออกจากแว่นแคว้นมาสู่ป่าอันสงัดเงียบ ท่านนั้น
นั่งซบเซาอยู่ที่โคนต้นไม้แต่ผู้เดียว เหมือนคนกำพร้า.

[๒๙๐] เราอยู่เป็นสุขแล้ว ได้ออกจากแว่นแคว้นมาสู่ป่าสงัดเงียบ และระลึกถึง
ธรรมของสัตบุรุษอยู่ นั่งซบเซาอยู่ที่โคนต้นไม้แต่ผู้เดียว เหมือนคน
กำพร้า.

จบ ธัมมัทธชชาดกที่ ๑๐.

จบ พีรณัตถัมภกวรรคที่ ๗.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

---

๘. กาสาววรรค

๑. กาสาวชาดก

ว่าด้วยผู้ควรนุ่งห่มผ้ากาสาวะ

[๒๙๑] ผู้ใด ยังมีกิเลสดุจน้ำฝาด ปราศจากทมะและสัจจะ จักนุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาด ผู้นั้น ย่อมไม่สมควรจะนุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาดเลย.

[๒๙๒] ส่วนผู้ใด คายกิเลสดุจน้ำฝาดแล้ว ตั้งมั่นอยู่ในศีลทั้งหลาย ประกอบด้วยทมะและสัจจะ ผู้นั้นแล ย่อมสมควรจะนุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาดได้.

จบ กาสาวชาดกที่ ๑.

๒. จุลลนันทิยชาดก

ผลของกรรมดีกรรมชั่ว

[๒๙๓] ปาราสริยพราหมณ์ได้กล่าวคำใดไว้ว่า ท่านอย่าได้กระทำกรรมชั่ว อันจะทำตัวท่านให้เดือดร้อนในภายหลังนะ คำนี้นั้น เป็นถ้อยคำของท่านอาจารย์.

[๒๙๔] บุรุษทำกรรมเหล่าใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น.

จบ จุลลนันทิยชาดกที่ ๒.

๓. ปุฏภัตตชาดก

ว่าด้วยการคบ

[๒๙๕] บุคคลควรนอบน้อมต่อผู้ที่นอบน้อมตน ควรคบกับผู้ที่คบตน ควรทำกิจตอบแทนแก่ผู้ที่ช่วยทำกิจของตน ไม่ควรทำประโยชน์แก่ผู้ปรารถนาความฉิบหายให้ และไม่ควรคบกับผู้ที่ไม่คบตน.

[๒๙๖] บุคคลควรละทิ้งผู้ที่ละทิ้งตน ไม่ควรทำความอาลัยรักใคร่ในบุคคลเช่นนั้น ไม่ควรสมาคมกับผู้ที่เขาไม่ใฝ่ใจกับตน นกรู้ว่า ต้นไม้หมดผลแล้วก็ละทิ้งไปหาต้นไม้อื่น เพราะโลกเป็นของกว้างใหญ่.

จบ ปุฏภัตตชาดกที่ ๓.

๔. กุมภีลชาดก

คุณธรรมเครื่องให้เจริญ

[๒๙๗] ผู้ใด มีคุณธรรม อันเป็นเครื่องให้เจริญอย่างยิ่ง ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ๑ ธรรม ๑ ธิติ ๑ จาคะ ๑ ผู้นั้น ย่อมล่วงพ้นศัตรูได้.

[๒๙๘] ส่วนผู้ใด ไม่มีคุณธรรม อันเป็นเครื่องให้เจริญอย่างยิ่ง ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ๑ ธรรม ๑ ธิติ ๑ จาคะ ๑ ผู้นั้นย่อมล่วงพ้นศัตรูไม่ได้.

จบ กุมภีลชาดกที่ ๔.

๕. ขันติวรรณนชาดก

ต้องอดใจในคนที่หาคุณธรรมยาก

[๒๙๙] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระบาทมีบุรุษผู้ขวนขวายในกิจทุกอย่างอยู่คนหนึ่ง แต่เขามีความผิดอยู่ข้อหนึ่ง พระองค์จะทรงโปรดดำริในความผิดของเขานั้นเป็นประการใด พระเจ้าข้า.

[๓๐๐] บุรุษเช่นนี้ของเราก็มีอยู่ในที่นี้ แต่บุรุษผู้ประกอบด้วยองค์คุณหาได้ยาก เราจึงสู้อดใจเสีย.

จบ ขันติวรรณนชาดกที่ ๕.

๖. โกสิยชาดก

ว่าด้วยผู้รู้กาลควรไม่ควร

[๓๐๑] การออกไปในเวลาอันสมควร เป็นความดี การออกไปในเวลาอันไม่สมควร ไม่ดี เพราะว่า คนผู้ออกไปโดยเวลาไม่สมควร ย่อมไม่ยังประโยชน์อะไรให้เกิดได้ คนที่เป็นศัตรูเป็นอันมาก ย่อมทำอันตรายคนผู้ออกไปแต่ผู้เดียวในเวลาอันไม่สมควรได้ เหมือนฝูงการุมจิกนกเค้า ฉะนั้น.

[๓๐๒] นักปราชญ์รู้จักวิธีการต่างๆ เข้าใจช่องทางของคนเหล่าอื่น ทำพวกศัตรูทั้งมวลให้อยู่ในอำนาจได้แล้ว พึงอยู่เป็นสุขเหมือนนกเค้าผู้ฉลาด ฉะนั้น.

จบ โกสิยชาดกที่ ๖.

๗. คูถปาณกชาดก

หนอนท้าช้างสู้

[๓๐๓] ท่านก็เป็นผู้กล้าหาญ มาพบกับเราผู้กล้าหาญ อาจประหารได้ไม่ย่นย่อ มาซิช้าง ท่านจงกลับมาก่อน ท่านกลัวหรือจึงได้หนีไป ขอให้พวกคนชาวอังคะและมคธะได้เห็นความกล้าหาญของเรา และของท่านเถิด.

[๓๐๔] เราจักไม่ต้องฆ่าเจ้าด้วยเท้า งา หรือด้วยงวงเลย เราจักฆ่าเจ้าด้วยคูถ หนอนตัวเน่า ควรฆ่าด้วยของเน่าเช่นกัน.

จบ คูถปาณกชาดกที่ ๗.

๘. กามนีตชาดก

ผู้ถูกโรครักครอบงำรักษายาก

[๓๐๕] เราปรารถนาระหว่างเมืองทั้ง ๓ คือ เมืองปัญจาละ ๑ เมืองกุรุยะ ๑ เมืองเกกกะ ๑ ดูกรท่านพราหมณ์ เราปรารถนาราชสมบัติทั้ง ๓ เมืองนั้นมากกว่าสมบัติที่เราได้แล้วนี้ ดูกรพราหมณ์ ขอให้ท่านช่วยรักษาเราผู้ถูกความใคร่ครอบงำด้วยเถิด.

[๓๐๖] อันที่จริง เมื่อบุคคลถูกงูเห่ากัด หมอบางคนก็รักษาได้ อนึ่ง บุคคลถูกผีเข้าสิง หมอผู้ฉลาดก็ไล่ออกได้ แต่บุคคลถูกความใคร่ครอบงำแล้ว ใครๆ ก็รักษาไม่หาย เพราะว่า เมื่อบุคคลล่วงเลยธรรมขาวเสียแล้ว จะรักษาได้อย่างไร?

จบ กามนีตชาดกที่ ๘.

๙. ปลายิชาดก

ว่าด้วยขับไล่ศัตรูแบบสายฟ้าแลบ

[๓๐๗] เมืองตักกสิลาถูกเขาล้อมไว้ทุกด้านแล้ว ด้วยกองพลช้างตัวประเสริฐ ซึ่งร้องคำรณอยู่ด้านหนึ่ง ด้วยกองพลม้าตัวประเสริฐ ซึ่งคลุมมาลาเครื่องครบอยู่ด้านหนึ่ง ด้วยกองพลรถ ดุจคลื่นในมหาสมุทรอันยังฝนคือลูกศรให้ตกลงด้านหนึ่ง ด้วยกองพลเดินเท้า ถือธนูมั่นมีฝีมือยิงแม่นอยู่ด้านหนึ่ง.

[๓๐๘] ท่านทั้งหลายจงรีบรุกเข้าไป และจงรีบบุกเข้าไป จงไสช้างให้หนุนเนื่องกันเข้าไปเลย จงโห่ร้องให้สนั่นหวั่นไหวในวันนี้ ดุจสายฟ้าอันซ่านออกจากกลีบเมฆคำรณอยู่ ฉะนั้น.

จบ ปลายิชาดกที่ ๙.

๑๐. ทุติยปลายิชาดก

คนถูกความเร่าร้อนเผาจนไม่อาจสู้ข้าศึกได้

[๓๐๙] ธงสำหรับรถของเรามีมากมาย พลพาหนะของเราก็นับไม่ถ้วนแสนยากที่ศัตรูจะหาญหักเข้าสู้รบได้ ดุจสาครยากที่ฝูงกาจะบินข้ามให้ถึงฝั่งได้ ฉะนั้น อนึ่ง กองพลของเรานี้ยากที่กองพลอื่นจะหาญเข้าตีหักได้ดุจภูเขาอันลมไม่อาจให้ไหวได้ ฉะนั้น วันนี้ เราประกอบด้วยกองพลเท่านี้ อันกองพลเช่นนั้นยากที่ศัตรูจะหาญหักเข้ารุกรานได้.

[๓๑๐] ท่านอย่าพูดเพ้อถึงความที่ตนเป็นคนโง่เขลาไปเลย คนเช่นท่านจะเรียกว่าผู้สามารถไม่ได้ ท่านถูกความเร่าร้อน คือ ราคะ โทสะ โมหะ และมานะเผารนอยู่เสมอ ไม่อาจจะกำจัดเราได้เลย จะต้องหนีเราไป กองพลของเราจักย่ำยีท่านหมดทั้งกองพล ดุจช้างเมามันขยี้ไม้อ้อด้วยเท้า ฉะนั้น.

จบ ทุติยปลายิชาดกที่ ๑๐.

จบ กาสาววรรคที่ ๘.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

---

๙. อุปาหนวรรค

๑. อุปาหนชาดก

อนารยชนย่อมใช้ศิลปะในทางผิด

[๓๑๑] รองเท้าที่คนซื้อมา เพื่อประโยชน์จะให้สบายเท้า กลับนำเอาความทุกข์มาให้ รองเท้านั้น ถูกแดดเผาบ้าง ถูกพื้นเท้าครูดสีบ้าง ก็กลับกัดเท้าของผู้นั้นนั่นแหละ ฉันใด.

[๓๑๒] ผู้ใด เกิดในตระกูลต่ำ ไม่ใช่อารยชน เรียนวิชาและศิลปะมาจากสำนักอาจารย์ได้แล้ว ผู้นั้น ย่อมฆ่าตนเองด้วยศิลปะที่เรียนมาในสำนักของอาจารย์นั้น ฉันนั้น บุคคลนั้น บัณฑิตเรียกว่า ไม่ใช่อารยชน เปรียบด้วยรองเท้าที่ทำไม่ดี ฉะนั้น.

จบ อุปาหนชาดกที่ ๑.

๒. วีณาถูณชาดก

รักคนผิด

[๓๑๓] เรื่องนี้เจ้าคิดคนเดียว บุรุษเตี้ย ค่อม ผู้โง่เขลานี้ จะนำทางไปไม่ได้แน่ ดูกรเจ้าผู้เจริญ เจ้าไม่สมควรจะไปกับบุรุษเตี้ยค่อมผู้นี้เลย.

[๓๑๔] ดิฉันเข้าใจว่า บุรุษค่อมเป็นผู้องอาจ จึงได้รักใคร่บุรุษค่อมผู้นี้นอนตัวงอยู่ ดุจคันพิณที่มีสายขาดแล้ว ฉะนั้น.

จบ วีณาถูณชาดกที่ ๒.

๓. วิกัณณกชาดก

คนเห็นแก่อามิสย่อมเดือดร้อน

[๓๑๕] เจ้าปรารถนาในที่ใด ก็จงไปในที่นั้นเถิด เจ้าเป็นผู้ถูกชะนักของเราแทงแล้ว เจ้าเป็นผู้โลภด้วยอาหารแท้ เมื่อติดตามปลาทั้งหลายมาก็ถูกอาหารมีเสียงกลองกำจัดเสียแล้ว.

[๓๑๖] บุคคลเห็นแก่โลกามิสแม้อย่างนี้ ชอบประพฤติตามอำนาจของจิต ย่อม
เดือดร้อน เขาย่อมเดือดร้อนอยู่ในท่ามกลางหมู่ญาติและสหาย ดุจจระเข้
ตัวติดตามปลาไปถูกแทง ฉะนั้น.

จบ วิกัณณกชาดกที่ ๓.

๔. อสิตาภุชาดก

โลภมากลาภหาย

[๓๑๗] พระองค์นั่นแหละ ได้กระทำเหตุอันนี้ ในบัดนี้ หม่อมฉันปราศจาก
ความรักในพระองค์แล้ว ความรักนั้น ประสานกันอีกไม่ได้ ดุจงาช้างอัน
ตัดขาดแล้วด้วยเลื่อย ฉะนั้น.

[๓๑๘] บุคคลผู้ปรารถนาเกินส่วน ย่อมเสื่อมจากประโยชน์ เพราะความโลภ
เกินประมาณ และเพราะความมัวเมาอันเกิดจากความโลภเกินประมาณ
เหมือนเราเสื่อมจากนางอสิตาภู ฉะนั้น.

จบ อสิตาภุชาดกที่ ๔.

๕. วัจฉนขชาดก

ว่าด้วยดาบสผู้มีเล็บงาม

[๓๑๙] ข้าแต่ท่านดาบสผู้มีเล็บงาม เรือนทั้งหลายที่มีเงิน และโภชนาหารบริบูรณ์
เป็นเรือนมีความสุข ท่านบริโภค และดื่มในเรือนใด ไม่ต้องขวนขวาย
ก็ได้นอน การอยู่ครองเรือนนั้น เป็นสุขอย่างยิ่ง.

[๓๒๐] บุคคลผู้เป็นฆราวาส ไม่มีมานะ ทำการงานก็ดี ไม่กล่าวคำมุสาก็ดี ...
ไม่ใช้อำนาจลงโทษผู้อื่น การครองเรือนก็ตั้งอยู่ไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้
ใครเล่าจะครอบครองเรือนไม่ให้บกพร่อง ให้เกิดความยินดีได้แสนยาก
เล่า?

จบ วัจฉนขชาดกที่ ๕.

๖. พกชาดก

นกเจ้าเล่ห์

[๓๒๑] นกมีปีกตัวนี้ ดีจริง ยืนนิ่งดังดอกโกมุท หุบปีกทั้ง ๒ ไว้ ง่วงเหงา
ซบเซาอยู่.

[๓๒๒] ท่านทั้งหลาย ไม่รู้จักกิริยาของมัน พวกท่านไม่รู้จึงได้พากันสรรเสริญ นกตัวนี้ไม่ได้คุ้มครองรักษาพวกเราดอก เพราะเหตุนั้น นกตัวนี้จึงไม่เคลื่อนไหวเลย.

จบ พกชาดกที่ ๖.

๗. สาเกตชาดก

เหตุให้เกิดความรัก

[๓๒๓] ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เหตุไรหนอ เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้ พอเห็นกันเข้าก็เฉยๆ หัวใจก็เฉย บางคนพอเห็นกันเข้า จิตก็เลื่อมใส.

[๓๒๔] ความรักนั้น ย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ด้วยการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน ๑ ด้วยความเกื้อกูลต่อกันในปัจจุบัน ๑ เหมือนดอกอุบลและชลชาติ เมื่อเกิดในน้ำ ย่อมเกิดเพราะอาศัยเหตุ ๒ ประการ คือ น้ำและเปือกตม ฉะนั้น.

จบ สาเกตชาดกที่ ๗.

๘. เอกปทชาดก

ความเพียรทำให้เกิดประโยชน์หลายอย่าง

[๓๒๕] คุณพ่อครับ เหตุอย่างเดียวทำให้ได้ประโยชน์หลายอย่างมีอยู่หรือไม่ ผมจะพึงทำประโยชน์ให้สำเร็จด้วยเหตุใด ขอคุณพ่อจงบอกเหตุนั้น ซึ่งรวบรวมประโยชน์ได้หลายอย่างแก่ผมเถิด.

[๓๒๖] ลูกเอ๋ย เหตุอย่างหนึ่ง คือ ความขยันหมั่นเพียร ทำให้ได้ประโยชน์หลายอย่าง ก็ความขยันหมั่นเพียรนั้น ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยขันติ อาจจะทำมิตรทั้งหลายให้ถึงความสุข หรืออาจทำศัตรูทั้งหลายให้ถึงความทุกข์ได้.

จบ เอกปทชาดกที่ ๘.

๙. หริตมาตชาดก

ว่าด้วยผู้มีอิสรภาพ

[๓๒๗] ดูกรท่านผู้เป็นบุตรกบเขียด ปลาทั้งหลายรุมกัดฉันผู้มีพิษแล่นเร็ว เข้าไปยังหน้าลอบ เรื่องนี้ท่านชอบใจหรือ?

[๓๒๘] บุรุษผู้มีอิสรภาพอยู่เพียงใด ก็ย่ำยีผู้อื่นได้อยู่เพียงนั้น คนอื่นมาย่ำยีตน คราวใด คราวนั้น ผู้ที่ถูกย่ำยีก็ย่ำยีตอบบ้าง.

จบ หริตมาตชาดกที่ ๙.

๑๐. มหาปิงคลชาดก

ว่าด้วยพระเจ้าปิงคละผู้ร้ายกาจ

[๓๒๙] ชนทั้งปวงถูกพระเจ้าปิงคละเบียดเบียนแล้ว เมื่อพระเจ้าปิงคละนั้น สวรรคตแล้ว ชนทั้งหลายก็ได้ความยินดี ดูกรนายประตู พระเจ้าปิงคละ ผู้ไม่มีพระเนตรดำ เป็นที่รักของท่านหรือ เพราะเหตุไร จึงได้ร้องไห้หนอ?

[๓๓๐] พระเจ้าปิงคละผู้ไม่มีพระเนตรดำ จะเป็นที่รักของข้าพเจ้าก็หามิได้ แต่ ข้าพเจ้ากลัวว่า พระเจ้าปิงคละนั้นจะกลับเสด็จมาอีก พระเจ้าปิงคละเสด็จ ไปจากมนุษย์โลกนี้แล้ว ก็จะเบียดเบียนพระยามัจจุราช พระยามัจจุราช นั้นถูกพระเจ้าปิงคละเบียดเบียนแล้ว ก็จะพึงนำมาส่งมนุษย์โลกนี้อีก.

[๓๓๑] พระเจ้าปิงคละนั้น พวกเราช่วยกันเผาแล้วด้วยฟืนพันเล่มเกวียน รดด้วยน้ำหลายร้อยหม้อ พื้นที่ดินนั้นเราป้องกันไว้อย่างดีแล้ว ท่าน อย่ากลัวเลย พระเจ้าปิงคละจักไม่เสด็จกลับมาอีก.

จบ มหาปิงคลชาดกที่ ๑๐.

จบ อุปาหนวรรคที่ ๔.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

---

๑๐. สิคาลวรรค

๑. สัพพทาฐิชาดก

ผู้มีบริวารมากเป็นใหญ่ได้

[๓๓๒] สุนัขจิ้งจอกกระด้างด้วยมานะ มีความต้องการด้วยบริวาร ได้บรรลุถึงสมบัติใหญ่ ได้เป็นราชาแห่งสัตว์มีเขี้ยวงาทั้งปวง ฉันใด.

[๓๓๓] ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดมีบริวารมาก ผู้นั้นชื่อว่า เป็นใหญ่ในบริวารเหล่านั้น ดุจสุนัขจิ้งจอกได้เป็นใหญ่กว่าสัตว์มีเขี้ยวงา ฉะนั้น.

จบ สัพพทาฐิชาดกที่ ๑.

๒. สุนขชาดก

ผู้ฉลาดย่อมช่วยตัวเองได้

[๓๓๔] สุนัขตัวใด ไม่กัดเชือกหนังให้ขาด สุนัขตัวนั้น โง่เขลามาก สุนัขควรจะเปลื้องตนเสียจากเครื่องผูก กินเชือกหนังเสียให้อิ่ม แล้วจึงค่อยกลับไปยังที่อยู่ของตน.

[๓๓๕] คำที่ท่านกล่าวนี้ฝังอยู่ในหัวใจของข้าพเจ้า อนึ่ง ข้าพเจ้ายังได้จำไว้ในใจแล้ว ข้าพเจ้าจะรอเวลาจนกว่าคนจะหลับ.

จบ สุนขชาดกที่ ๒.

๓. คุตติลชาดก

ลูกศิษย์คิดล้างครู

[๓๓๖] ข้าพระองค์ได้สอนให้ศิษย์ชื่อมุสิละเรียนวิชาดีดพิณ ๗ สาย มีเสียงไพเราะจับใจคนฟัง เขากลับมาขันดีดพิณสู้ข้าพระองค์ ณ ท่ามกลางสนาม ข้าแต่ท้าวโกสีย์ ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์เถิด.

[๓๓๗] ดูกรสหาย ฉันจะเป็นที่พึ่งของท่าน ฉันเป็นผู้บูชาอาจารย์ ศิษย์จักไม่ชนะท่าน ท่านจักชนะศิษย์.

จบ คุตติลชาดกที่ ๓.

๔. วิคติจฉชาดก

ความปรารถนาไม่มีที่สิ้นสุด

[๓๓๘] บุคคลเห็นสิ่งใด ไม่ปรารถนาสิ่งนั้น อนึ่ง บุคคลไม่เห็นสิ่งใด ย่อมปรารถนาสิ่งนั้น เราเข้าใจว่า บุคคลนั้น จักท่องเที่ยวไปอีกนาน อยากได้สิ่งใด ก็จักไม่ได้สิ่งนั้นเลย.

[๓๓๙] บุคคลได้สิ่งใด ไม่ยินดีด้วยสิ่งนั้น ปรารถนาสมบัติอันใด ก็ติเตียนสมบัติที่ได้มานั้น เพราะขึ้นชื่อว่า ความปรารถนามีอารมณ์ไม่สิ้นสุด เราขอกระทำความนอบน้อมแด่ท่านผู้ปราศจากความปรารถนา.

จบ วิคติจฉชาดกที่ ๔.

๕. มูลปริยายชาดก

กาลเวลากินสัตว์พร้อมทั้งตัวเอง

[๓๔๐] กาลย่อมกินสัตว์ทั้งปวงกับทั้งตัวเองด้วย ก็ผู้ใดกินกาล ผู้นั้นเผาตัณหาที่เผาสัตว์ได้แล้ว.

[๓๔๑] ศีรษะของนรชนปรากฏว่ามีมาก มีผมดำยาวปกคลุมถึงคอ บรรดาคนทั้งหลายนี้ จะหาคนผู้มีปัญญาสักคนก็ไม่ได้.

จบ มูลปริยายชาดกที่ ๕.

๖. พาโลวาทชาดก

ว่าด้วยคนมีปัญญาบริโภค

[๓๔๒] บุคคลผู้ไม่สำรวม ประหารสัตว์ เบียดเบียน และฆ่าสัตว์ ให้ทานแก่สมณะใด สมณะนั้น บริโภคภัตเช่นนี้ ย่อมเข้าไปติดบาปด้วย.

[๓๔๓] ถ้าสมณะเป็นผู้มีปัญญา แม้จะบริโภคทานที่บุคคลผู้ไม่สำรวม ฆ่าบุตรและภรรยาถวาย ก็ไม่เข้าไปติดบาปเลย.

จบ พาโลวาทชาดกที่ ๖.

๗. ปาทัญชลิชาดก

ว่าด้วยปาทัญชลีราชกุมาร

[๓๔๔] ปาทัญชลีราชกุมาร ย่อมรุ่งเรืองกว่าเราทั้งหมดด้วยพระปรีชาแน่นอน เมื่อเป็นเช่นนั้น ทำไมจึงทรงเม้มพระโอฐอยู่เล่า จะทรงเห็นเหตุอย่างอื่นยิ่งกว่านี้เป็นแน่.

[๓๔๕] ปาทัญชลีราชกุมารพระองค์นี้ จะทรงทราบสิ่งที่เป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรม สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ก็หาไม่ ปาทัญชลีราชกุมารพระองค์นี้ นอกจากจะเม้มพระโอฐแล้ว ย่อมไม่ทรงทราบเหตุการณ์สักนิดหนึ่งเลย.

จบ ปาทัญชลิชาดกที่ ๗.

๘. กิงสุโกปมชาดก

คนไม่รู้ธรรมด้วยญาณย่อมสงสัยในธรรม

[๓๔๖] ท่านทุกคนเห็นต้นทองกวาวแล้ว ยังจะสงสัยในต้นทองกวาวนั้น เพราะเหตุไรหนอ ท่านทั้งหลายหาได้ถามนายสารถีให้ถี่ถ้วนในที่ทั้งปวงไม่.

[๓๔๗] บุคคลเหล่าใด ยังไม่รู้ธรรมทั้งหลาย ด้วยญาณทั้งปวง บุคคลเหล่านั้นแลย่อมสงสัยในธรรมทั้งหลาย เหมือนพระราชาบุตร ๔ พระองค์ ทรงสงสัยในต้นทองกวาวฉะนั้น.

จบ กิงสุโกปมชาดกที่ ๘.

๙. สาลกชาดก

ว่าด้วยสาลกวานร

[๓๔๘] ดูกรพ่อสาลกวานร พ่อเป็นลูกคนเดียวของเรา อนึ่ง พ่อจักได้เป็นใหญ่แห่งโภคสมบัติในตระกูลของเรา ลงมาจากต้นไม้เถิด มาเถิดพ่อ เราจะพากันกลับไปบ้านของเรา.

[๓๔๙] ท่านสำคัญเราว่า เป็นสัตว์ใจดี จึงได้ตีเราด้วยเรียวไม้ไผ่ เราพอใจอยู่ใน ป่ามะม่วงที่มีผลสุก ท่านจงกลับไปบ้านตามสบายเถิด.

จบ สาลกชาดกที่ ๙.

๑๐. กปิชาดก

เข้าใจว่าลิงเป็นฤาษี

[๓๕๐] ฤาษีผู้ยินดีแล้วในความสงบและความสำรวม ท่านถูกภัย คือ ความ หนาวเบียดเบียน จึงมายืนอยู่ เชิญฤาษีผู้นี้จงเข้ามายังบรรณศาลานี้เถิด จะได้บรรเทาความหนาว และความกระวนกระวายให้หมดสิ้นไป.

[๓๕๑] นี้ไม่ใช่ฤาษีผู้ยินดีในความสงบและความสำรวม เป็นลิงเที่ยวโคจรอยู่ ตามกิ่งมะเดื่อ มันเป็นสัตว์ประทุษร้าย ฉุนเฉียว และมีสันดานลามก ถ้าเข้ามาอยู่ยังบรรณศาลาหลังนี้ ก็จะพึงประทุษร้ายบรรณศาลา.

จบ กปิชาดกที่ ๑๐.

จบ สิคาลวรรคที่ ๑๐.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

รวมวรรคที่มีในทุกนิบาตนี้ คือ

๑. ทัพพหวรรค ๒. สันถวรรค

๓. กัลยาณธรรมวรรค ๔. อสทิสวรรค

๕. รุหกวรรค ๖. นตังทัพพหวรรค

๗. พีรณัตถัมภกวรรค ๘. กาสาววรรค

๙. อุปาหนวรรค ๑๐. สิคาลวรรค.

จบ ทุกนิบาตชาดก.

ติกนิบาตชาดก

๑. สังกัปปวรรค

๑. สังกัปปวรรคชาดก

ว่าด้วยลูกศรคือกิเลส

[๓๕๒] อาตมภาพอันลูกศรที่อาบด้วยราคะดำริ อาศัยกามวิตก อันนายช่างศร ไม่ได้ตกแต่งขัดเกลาและเหลาเสี้ยม แทงเข้าแล้ว.

[๓๕๓] อาตมภาพมิได้ถูกลูกศรที่เขายกคันขึ้นยิงมา หรือที่ติดพู่หางนกยูงเสียบแทงเลย แต่อาตมภาพถูกลูกศร คือ กิเลสเครื่องเผาอวัยวะทั้งปวงให้เร่าร้อน เสียบแทงที่หทัย.

[๓๕๔] แต่อาตมภาพไม่เห็นรอยแผล ไม่เห็นโลหิตไหลออกจากรอยแผลนั้น จิตที่ไม่มีอุบายอันแยบคาย ถูกลูกศรตรึงไว้แล้วอย่างมั่นคง อาตมภาพนำความทุกข์มาให้แก่ตนเอง.

จบ สังกัปปราคชาดกที่ ๑.

๒. ติลมุฏฐิชาดก

การเฆี่ยนตีเป็นการสั่งสอน

[๓๕๕] การที่ท่านให้จับแขนเราไว้แล้วเฆี่ยนตีด้วยซีกไม้ไผ่ เพราะเหตุเมล็ดงากำมือหนึ่งนั้น ยังฝังอยู่ในใจของเราจนทุกวันนี้.

[๓๕๖] ดูกรพราหมณ์ ชะรอยท่านจะไม่ยินดีในชีวิตของตนแล้วสินะ จึงได้มาจับแขนแล้วเฆี่ยนตีเราถึง ๓ ครั้ง วันนี้ ท่านจะได้เสวยผลของกรรมนั้น.

[๓๕๗] อารยชนใด ย่อมข่มขี่คนที่ไม่ใช่อารยชน ผู้ทำกรรมชั่ว ด้วยอาชญา กรรมของอารยชนนั้น เป็นการสั่งสอน หาใช่เป็นเวรไม่ บัณฑิตทั้งหลาย รู้ชัดข้อนั้นอย่างนี้แล.

จบ ติลมุฏฐิชาดกที่ ๒.

๓. มณิกัณฐชาดก

ว่าด้วยขอสิ่งที่ไม่ควรขอ

[๓๕๘] ข้าวและน้ำอันไพบูลย์ยิ่ง ย่อมเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า เพราะเหตุแก้วมณีดวงนี้ ข้าพเจ้าจักให้แก้วมณีดวงนั้นแก่ท่านไม่ได้ ท่านก็ยิ่งขอหนักขึ้น ใช่แต่เท่านั้น ข้าพเจ้าจักไม่มาสู่อาศรมของท่านอีกด้วย.

[๓๕๙] ท่านขอแก้วมณีอันเกิดจากหินดวงนี้ ย่อมทำให้ข้าพเจ้าหวาดเสียว เหมือนกับชายหนุ่มมีมือถือดาบอันลับแล้วที่แผ่นหิน มาทำให้ข้าพเจ้าหวาดเสียว ฉะนั้น ข้าพเจ้าจักให้แก้วมณีดวงนั้นแก่ท่านไม่ได้ ท่านก็ยิ่งขอหนักขึ้น ใช่แต่เท่านั้น ข้าพเจ้าจักไม่มาสู่อาศรมของท่านอีกด้วย.

[๓๖๐] บุคคลรู้ว่า สิ่งของอันใด เป็นที่รักของเขา ก็ไม่ควรขอสิ่งของอันนั้น บุคคลย่อมเป็นที่เกลียดชังเพราะขอจัด พระยานาคถูกพราหมณ์ขอแก้วมณี ตั้งแต่นั้นก็มิได้มาให้พราหมณ์นั้นเห็นอีกเลย.

จบ มณิกัณฐชาดกที่ ๓.

๔. กุณฑกกุจฉิสินธวชาดก

รู้ว่าเขาดีก็ต้องเลี้ยงให้สมดี

[๓๖๑] ท่านเคยบริโภคหญ้าที่เป็นเดน เคยบริโภครำและข้าวตังมาแล้วจนเติบโต นี่เคยเป็นอาหารของท่านมาแล้ว เพราะเหตุไร บัดนี้ ท่านจึงไม่บริโภคเล่า?

[๓๖๒] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ในที่ใด ชนทั้งหลายไม่รู้จักสัตว์ โดยชาติ หรือโดยวินัย ในที่นั้น รำ และข้าวตังมีเป็นอันมาก.

[๓๖๓] ก็ท่านรู้จักข้าพเจ้าดีแล้วว่า ม้าตัวนี้ เป็นม้าอุดมเช่นไร ข้าพเจ้ารู้สึกตนอยู่ เพราะอาศัยท่านผู้รู้ จึงไม่บริโภครำของท่าน.

จบ กุณฑกกุจฉิสินธวชาดกที่ ๔.

๕. สุกชาดก

โทษของการไม่รู้ประมาณ

[๓๖๔] ลูกนกแขกเต้าตัวนั้น รู้ประมาณในการบริโภคอยู่เพียงใด ก็ได้สืบอายุและได้เลี้ยงมารดาบิดาอยู่เพียงนั้น.

[๓๖๕] อนึ่ง ในกาลใด ลูกนกแขกเต้านั้น กลืนกินโภชนะมากเกินไป ในกาลนั้น ก็ได้ชื่อว่า ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค จึงได้จมลงในมหาสมุทรนั้นเทียว.

[๓๖๖] เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความไม่หลงติดอยู่ในโภชนะ เป็นความดี ด้วยว่า บุคคลใด ไม่รู้จักประมาณ ย่อมจมลงในอบายทั้ง ๔ บุคคลผู้รู้จักประมาณแล ย่อมไม่จมลงในอบาย ๔.

จบ สุกชาดกที่ ๕.

๖. ชรูทปานชาดก

ขุดบ่อได้ทรัพย์กลับพินาศเพราะขุดเกิน

[๓๖๗] พ่อค้าทั้งหลาย มีความต้องการด้วยน้ำ พากันขุดบ่อน้ำเก่า ได้แร่เหล็กแร่ทองแดง ดีบุก ตะกั่ว แก้วมณี เงิน ทอง แก้วมุกดา และแก้วไพฑูรย์ เป็นอันมาก.

[๓๖๘] แต่พวกพ่อค้าเหล่านั้น ก็ไม่ได้ยินดีด้วยทรัพย์นั้น ได้พากันขุดให้ลึกยิ่งขึ้นๆ ในบ่อน้ำนั้น มีพระยานาคมีพิษร้ายแรง มีเดช ได้ฆ่าพวกพ่อค้าเหล่านั้นเสียด้วยเดชแห่งพิษ.

[๓๖๙] เพราะฉะนั้น บุคคลพึงขุดบ่อน้ำเถิด แต่ไม่ควรขุดให้ลึกเกินไป เพราะว่า บ่อที่ขุดลึกเกินไปเป็นของลามก ทรัพย์ที่พวกพ่อค้าได้แล้วด้วยการขุด และชีวิตก็พินาศไป เพราะการที่ขุดลึกเกินไป.

จบ ชรูทปานชาดกที่ ๖.

๗. คามณิจันทชาดก

ลิงเป็นสัตว์ไม่รู้จักเหตุ

[๓๗๐] สัตว์ตัวนี้ ไม่ฉลาดที่จะทำเรือน มีปกติหลุกหลิก หนังที่หน้าย่น พึง ประทุษร้ายของที่เขาทำไว้แล้ว ตระกูลสัตว์นี้ มีอย่างนั้นเป็นธรรมดา.

[๓๗๑] ขนอย่างนี้ ไม่ใช่ขนของสัตว์ที่มีความคิดฉลาด ลิงตัวนี้จะทำให้ผู้อื่น ยินดีไม่ได้ พระราชบิดาของเราทรงพระนามว่า ชนสันธนะ ได้ตรัส สอนไว้ว่า ธรรมดาลิงย่อมไม่รู้จักเหตุอันใดอันหนึ่ง.

[๓๗๒] สัตว์เช่นนั้น จะพึงเลี้ยงดูมารดาบิดา หรือพี่ชายพี่สาวของตนไม่ได้เลย คำสอนนี้ พระราชบิดาของเราได้ทรงสั่งสอนไว้อย่างนี้.

จบ คามณิจันทชาดกที่ ๗.

๘. มันธาตุราชชาดก

กามมีความสุขน้อยมีทุกข์มาก

[๓๗๓] พระจันทร์ พระอาทิตย์ (ย่อมเวียนรอบเขาสิเนรุราช) ส่องรัศมีสว่างไสว ไปทั่วทิศโดยกำหนดที่เท่าใด สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยแผ่นดินอยู่ในที่มี กำหนดเท่านั้น ล้วนเป็นทาสของพระเจ้ามันธาตุราชทั้งสิ้น.

[๓๗๔] ความอิ่มในกามทั้งหลาย ย่อมไม่มีด้วยฝนคือกหาปณะ กามทั้งหลายมี ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก บัณฑิตรู้ชัดอย่างนี้.

[๓๗๕] พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมไม่ปรารถนาความยินดีในกาม ทั้งหลายที่เป็นทิพย์ เป็นผู้ยินดีแต่ความสิ้นไปแห่งตัณหาโดยแท้.

จบ มันธาตุราชชาดกที่ ๘.

๙. ติริติวัจฉชาดก

ควรบูชาผู้มีพระคุณ

[๓๗๖] กรรมอะไรๆ ที่สำเร็จด้วยวิชาของดาบสนี้มิได้มีเลย อนึ่ง ดาบสนั้น ไม่ใช่พระญาติพระวงศ์ ไม่ใช่พระสหายของพระองค์ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร ติริติวัจฉดาบสผู้มีมือถือไม้เท้า จึงบริโภคก้อนข้าวอันเลิศ?

[๓๗๗] เมื่อเรารบพ่ายแพ้โจร ตกอยู่ในฐานะอันตราย ติรีติวัจฉดาบสผู้นี้ ได้กระทำความอนุเคราะห์แก่เราผู้เดียว ในป่าที่ไม่มีน้ำ น่าหวาดเสียว เมื่อเราได้รับความลำบากก็ได้พาดพะองให้ เพราะเหตุนั้น เราแม้ถูก ความทุกข์เบียดเบียนแล้วก็ขึ้นจากบ่อได้.

[๓๗๘] เรามาถึงเมืองนี้ได้โดยความยาก เพราะอานุภาพของติรีติวัจฉดาบสผู้นี้ เราถึงจะเป็นอยู่ในมนุษยโลก ก็เหมือนกับไปปรโลกอันเป็นวิสัยของ มัจจุราช ลูกรัก ติรีติวัจฉดาบส เป็นผู้ควรแก่ปัจจัยลาภ ท่านทั้งหลาย จงพากันถวายของควรบริโภค และของควรบูชาแก่ท่านติรีติวัจฉดาบส เถิด.

จบ ติรีติวัจฉชาดกที่ ๙.

๑๐. ทูตชาดก

ทุกชีวิตเป็นทูตของท้อง

[๓๗๙] สัตว์เหล่านี้ เป็นไปในอำนาจของตัณหา ย่อมไปสู่ประเทศอันไกล หวัง จะขอสิ่งของตามแต่จะได้ เพื่อประโยชน์แก่ท้องใด ข้าพระองค์เป็น ทูตของท้องนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ขอพระองค์อย่าได้ทรง พิโรธแก่ข้าพระองค์เลย.

[๓๘๐] อนึ่ง มาณพทั้งหลาย ย่อมตกอยู่ในอำนาจของท้องใด ทั้งกลางวัน และกลางคืน ข้าพระองค์ก็เป็นทูตของท้องนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น จอมทัพ ขอพระองค์อย่าได้ทรงพิโรธแก่ข้าพระองค์เลย.

[๓๘๑] ดูกรพราหมณ์ เราจะให้โคสีแดงแก่ท่านสักพันตัวพร้อมทั้งโคจ่าฝูงแก่ท่าน แม้เราและสัตว์ทั้งมวลก็ชื่อว่า เป็นทูตของท้องทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น เราก็เป็นทูต ไฉนจะไม่ให้สิ่งของแก่ท่านผู้เป็นทูตเล่า.

จบ ทูตชาดกที่ ๑๐.

จบ สังกัปปวรรคที่ ๑.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สังกัปปราคชาดก ๒. ติลมุฏฐิชาดก

๓. มณิกัณฐชาดก ๔. กุณฑกกุจฉิสินธวชาดก

๕. สุกชาดก ๖. ชรูทปานชาดก

๗. คามณิจันทชาดก ๘. มันธาตุราชชาดก

๙. ติรีติวัจฉชาดก ๑๐. ทูตชาดก.

---

๒. ปทุมวรรค

๑. ปทุมชาดก

ไม่ควรพูดให้เกินความจริง

[๓๘๒] ผมและหนวดที่โกนแล้ว ตัดแล้ว ย่อมงอกขึ้นใหม่ได้ ฉันใด จมูกของท่านจงงอกขึ้นใหม่ ฉันนั้น ข้าพเจ้าขอดอกปทุม ขอท่านจงให้แก่ข้าพเจ้าเถิด.

[๓๘๓] พืชที่เก็บไว้ในสารทสมัย เอาหว่านลงในนา ย่อมงอกขึ้น ฉันใด จมูกของท่านจงงอกขึ้นใหม่ ฉันนั้น ข้าพเจ้าขอดอกปทุม ขอท่านจงให้แก่ข้าพเจ้าเถิด.

[๓๘๔] แม้คนทั้งสองนั้นคิดว่า ท่านจักให้ดอกปทุมแก่ตน จึงได้พูดพล่ามไป คนทั้งสองนั้นจะพึงกล่าว หรือไม่กล่าวก็ตาม จมูกย่อมงอกขึ้นไม่ได้ ดูกรสหาย ข้าพเจ้าขอดอกปทุม ขอท่านจงให้แก่ข้าพเจ้าเถิด.

จบ ปทุมชาดกที่ ๑.

๒. มุทุปาณิชาดก

ความปรารถนาสมประสงค์ในกาลมีของ ๔ อย่าง

[๓๘๕] ถ้าคนใช้ของท่านพึงมีฝ่ามืออ่อน ๑ ช้างของท่านฝึกดีแล้ว ๑ เวลามืด ๑ ฝนตก ๑ จะพึงมี ในกาลใด ความปรารถนาของท่านก็จะสมประสงค์ในกาลนั้นเป็นแน่.

[๓๘๖] หญิงทั้งหลาย บุรุษไม่สามารถจะปกปักรักษาไว้ได้ด้วยถ้อยคำอันอ่อนหวาน ยากที่จะให้เต็มได้ เสมอด้วยแม่น้ำ ฉะนั้น ย่อมจะจมลงในนรก บัณฑิตรู้ชัดอย่างนี้แล้ว พึงหลีกเว้นเสียให้ห่างไกล.

[๓๘๗] หญิงเหล่านั้น ย่อมเข้าไปคบหาบุรุษใด เพราะความรักใคร่ พอใจ หรือ เพราะทรัพย์ เขาย่อมเผาบุรุษนั้นเสียฉับพลัน เปรียบเหมือนไฟไหม้ที่ ของตนเอง ฉะนั้น.

จบ มุทุปาณิชาดกที่ ๒.

๓. จุลลปโลภนชาดก

ว่าด้วยหญิงทำบุรุษให้งงงวย

[๓๘๘] เมื่อน้ำไม่หวั่นไหว ดาบสนี้มาได้ด้วยฤทธิ์เอง ครั้นถึงความระคนกับ ด้วยหญิง ก็จมลงในห้วงมหรรณพ.

[๓๘๙] ธรรมดาว่า หญิงเหล่านี้ เป็นผู้ยังบุรุษให้งงงวย มีมายามาก และยัง พรหมจรรย์ให้กำเริบ ย่อมจะจมลงในอบาย บัณฑิตรู้ชัดอย่างนี้แล้ว พึงหลีกเว้นเสียให้ห่างไกล.

[๓๙๐] หญิงเหล่านั้น ย่อมเข้าไปคบหาบุรุษใด เพราะความรักใคร่ พอใจ หรือ เพราะทรัพย์ เขาย่อมเผาบุรุษนั้นเสียฉับพลัน เปรียบเหมือนไฟไหม้ที่ ของตนเองฉะนั้น.

จบ จุลลปโลภนชาดกที่ ๓.

๔. มหาปนาทชาดก

ว่าด้วยปราสาทของพระเจ้ามหาปนาท

[๓๙๑] พระเจ้ามหาปนาทนั้น มีปราสาทล้วนแล้วไปด้วยทอง กว้าง ๑๖ ชั่วธนูตก สูง ๑ พันชั่วธนู.

[๓๙๒] และปราสาทนั้นมีพื้น ๗ ชั้น ประกอบไปด้วยธง แล้วไปด้วยแก้วมี สีเขียว มีนางฟ้อน ๖ พัน แบ่งออกเป็น ๗ พวก ฟ้อนรำอยู่ใน ปราสาทนั้น.

[๓๙๓] ดูกรภัททชิ ท่านกล่าวถึงปราสาทนั้นมีแล้วในกาลนั้น ในครั้งนั้น เรา เป็นท้าวสักกะผู้รับใช้การงานของท่าน.

จบ มหาปนาทชาดกที่ ๔.

๕. ขุรัปปชาดก

ถึงคราวกล้าควรกล้า

[๓๙๔] เมื่อท่านเห็นพวกโจรยิงลูกธนูอันแหลม ถือดาบอันคมกล้า ซึ่งขัดแล้วด้วยน้ำมัน เมื่อมรณภัยปรากฏเฉพาะหน้าแล้ว เหตุไฉนหนอ ท่านจึงไม่มีความครั่นคร้าม.

[๓๙๕] เมื่อเราเห็นพวกโจรยิงลูกธนูอันแหลม ถือดาบอันคมกล้า ซึ่งขัดแล้วด้วยน้ำมัน เมื่อมรณภัยปรากฏเฉพาะหน้าแล้ว เรากลับได้ความยินดีและโสมนัสมากยิ่ง.

[๓๙๖] เรานั้นเกิดความยินดีและโสมนัสแล้ว ก็ครอบงำศัตรูทั้งหลายเสียได้ เพราะว่า ชีวิตของเราๆ ได้สละมาแต่ก่อนแล้ว เราไม่ได้ทำความอาลัยในชีวิต บุคคลผู้กล้าหาญพึงกระทำกิจของคนกล้า ในกาลบางคราว.

จบ ขุรัปปชาดกที่ ๕.

๖. วาตัคคสินธวชาดก

ว่าด้วยมิตรสันถวะเกิดแต่แรกพบ

[๓๙๗] ด้วยเหตุใด คุณแม่จึงมีโรคผอมเหลือง ไม่ชอบใจอาหาร ม้านั้นก็มาคบหาสมาคมแล้ว เหตุไร คุณแม่จึงให้ม้าตัวนั้นหนีไปเสียในบัดนี้เล่า?

[๓๙๘] ลูกเอ๋ย ขึ้นชื่อว่า มิตรสันถวะจะเกิดขึ้นแต่แรกพบปะเทียวแหละ ยศของสตรีทั้งหลาย ย่อมเสื่อมไป เพราะฉะนั้น แม่จึงแสร้งทำให้พระยาม้านั้นหนีไปเสีย.

[๓๙๙] สตรีคนใด ไม่ปรารถนาบุรุษผู้เกิดในตระกูลมียศศักดิ์ ที่มีคนชักพามาแล้ว สตรีคนนั้น จะต้องเศร้าโศกอยู่สิ้นกาลนาน เหมือนนางลาเศร้าโศกถึงพระยาม้าวาตัคคสินธพ ฉะนั้น.

จบ วาตัคคสินธวชาดกที่ ๖.

๗. สุวรรณกักกฏกชาดก

ว่าด้วยปูทอง

[๔๐๐] ปูทอง มีนัยน์ตาอันยาว มีหนังเป็นกระดูก เป็นสัตว์อยู่ในน้ำ ไม่มีขน ฉันถูกปูทองนั้นหนีบไว้แล้ว จึงร้องขอความช่วยเหลือ เจ้าอย่าทิ้งฉัน ผู้คู่ชีวิตเสียเลย.

[๔๐๑] ข้าแต่ท่านผู้เป็นลูกเจ้า ดิฉันจักไม่ละทิ้งท่านผู้เป็นช้างทรงกำลังถึง ๖๐ ปี เลย ท่านย่อมเป็นที่รักใคร่อย่างยิ่งของดิฉัน ยิ่งกว่าแผ่นดินซึ่งมีสมุทร สาครสี่เป็นขอบเขต.

[๔๐๒] ปูเหล่าใด อยู่ในมหาสมุทรก็ดี ในแม่น้ำคงคาก็ดี ในแม่น้ำยมุนาก็ดี ท่านเกิดอยู่ในน้ำ ย่อมประเสริฐกว่าปูเหล่านั้น ขอท่านจงปล่อยสามี ของดิฉันผู้ร้องไห้อยู่เถิด.

จบ สุวรรณกักกฏกชาดกที่ ๗.

๘. อารามทูสกชาดก

ว่าด้วยเหตุที่นายอุยยานบาลจะถูกติ

[๔๐๓] ลิงตัวใด สมมุติกันว่า เป็นใหญ่กว่าฝูงลิงเหล่านี้ ปัญญาของลิงตัวนั้น มีอยู่เพียงอย่างนี้เท่านั้น ฝูงลิงที่เป็นบริวารนอกนี้ จะมีปัญญาอะไร.

[๔๐๔] ข้าแต่ท่านผู้ประเสริฐ ท่านยังไม่รู้อะไร ไฉนมาด่วนติเตียนเราต่างๆ อย่างนี้เล่า เรายังไม่เห็นรากไม้แล้ว จะพึงรู้ต้นไม้ว่า รากหยั่งลงไปลึกได้ อย่างไรเล่า?

[๔๐๕] เราไม่ติเตียนท่านทั้งหลาย พวกท่านเป็นลิงไพร อาศัยอยู่ในป่า แต่ว่า นายอุยยานบาลทั้งหลาย ผู้ปลูกต้นไม้ เพื่อประโยชน์แก่พระราชา พระองค์ใด พระราชาพระองค์นั้น คือ พระเจ้าวิสสเสนะ จะพึงถูก ติเตียนได้.

จบ อารามทูสกชาดกที่ ๘.

๙. สุชาตาชาดก

ว่าด้วยถ้อยคำไพเราะทำให้คนรัก

[๔๐๖] สัตว์เหล่านี้ สมบูรณ์ด้วยสีสรรวรรณะ มีสำเนียงอ่อนหวาน น่ารัก น่าชม (แต่) เป็นสัตว์มีวาจากระด้าง ย่อมไม่เป็นที่รักของใคร ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้าเลย.

[๔๐๗] ท่านก็ได้เห็นมิใช่หรือว่า นกดุเหว่าดำลายพร้อยพรายตัวนี้ เป็นที่รักของสัตว์ทั้งหลายเป็นอันมาก เพราะวาจาอ่อนหวาน?

[๔๐๘] เพราะฉะนั้น ผู้ที่ต้องการจะให้ตนเป็นที่รักของประชาชน พึงกล่าวแต่ถ้อยคำสละสลวย พูดพอประมาณ ไม่ฟุ้งซ่าน ถ้อยคำของผู้แสดงอรรถ และธรรม เป็นถ้อยคำไพเราะ.

จบ สุชาตาชาดกที่ ๙.

๑๐. อุลูกชาดก

ว่าด้วยหน้าตาไม่ดีไม่ควรให้เป็นใหญ่

[๔๐๙] ได้ยินว่า พวกญาติทั้งมวล ตั้งนกเค้าให้เป็นใหญ่ ถ้าพวกญาติอนุญาต ฉันจะขอพูดสักคำหนึ่ง.

[๔๑๐] ดูกรสหาย เราทั้งหมดอนุญาตให้ท่านพูด แต่จงพูดแต่ถ้อยคำที่เป็นอรรถ และธรรมอย่างเดียว เพราะว่า นกที่หนุ่มๆ มีปัญญา และทรงไว้ซึ่งญาณอันรุ่งเรือง มีอยู่.

[๔๑๑] ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลาย การแต่งตั้งนกเค้าให้เป็นใหญ่ ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ ท่านจงมองดูหน้าของนกเค้าผู้ไม่โกรธเถิด นกเค้าโกรธแล้วจักทำหน้าตาเป็นอย่างไร?

จบ อุลูกชาดกที่ ๑๐.

จบ ปทุมวรรคที่ ๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปทุมชาดก ๒. มุทุปาณิชาดก

๓. จุลลปโลภนชาดก ๔. มหาปนาทชาดก

๕. ขุรัปปชาดก ๖. วาตัคคสินธวชาดก

๗. สุวรรณกักกฏกชาดก ๘. อารามทูสกชาดก

๙. สุชาตาชาดก ๑๐. อุลูกชาดก.

---

๓. อุทปานทูสกวรรค

๑. อุทปานทูสกชาดก

ว่าด้วยการขี้เยี่ยวลงบ่อน้ำเป็นธรรมดาของหมาจิ้งจอก

[๔๑๒] ดูกรสหาย ทำไม ท่านจึงถ่ายมูตรและคูถรดบ่อน้ำที่ทำได้โดยยาก ของฤาษีผู้อยู่ป่า แสวงหาตบะอยู่ตลอดกาลนาน?

[๔๑๓] เราพวกสุนัขจิ้งจอก ดื่มกินน้ำ ณ ที่ใดแล้ว ย่อมถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงในที่นั้น เป็นธรรมดาของสุนัขจิ้งจอกทั้งหลาย เป็นธรรมดาของบิดามารดา และปู่ ย่า ตา ยาย ท่านไม่ควรจะถือโกรธธรรมดาอันนั้นของพวกเราเลย.

[๔๑๔] อาการเช่นนี้ เป็นธรรมดาของพวกท่าน อนึ่ง อาการเช่นไร ไม่เป็นธรรมดาของพวกท่าน ขอพวกเราอย่าได้เห็นธรรมดา หรือมิใช่ธรรมดาของพวกท่าน ในกาลไหนๆ อีกเลย.

จบ อุทปานทูสกชาดกที่ ๑.

๒. พยัคฆชาดก

ว่าด้วยเรื่องของมิตร

[๔๑๕] ความเกษมจากโยคะ ย่อมเสื่อมไปเพราะการคบหากับมิตรคนใด บัณฑิตพึงรักษาลาภ ยศ และชีวิตของตน ที่มิตรนั้นครอบงำไว้เสียก่อน ดุจบุคคลผู้รักษาตาของตนไว้ ฉะนั้น.

[๔๑๖] ความเกษมจากโยคะ ย่อมเจริญเพราะการคบหากับมิตรคนใด บุรุษผู้ฉลาดในกิจทั้งมวล พึงกระทำกิจทุกอย่างของกัลยาณมิตรให้เหมือนของตน.

[๔๑๗] ดูกรราชสีห์และเสือโคร่ง จงมาเถิด เชิญท่านทั้งสองจงกลับเข้าไปยังป่าใหญ่ พวกมนุษย์อย่ามาตัดป่าของเราให้ปราศจากราชสีห์และเสือโคร่งเสียเลย ราชสีห์และเสือโคร่ง อย่าได้เป็นผู้ไร้ป่า.

จบ พยัคฆชาดกที่ ๒.

๓. กัจฉปชาดก

ว่าด้วยลิงสัปดน

[๔๑๘] ใครหนอเดินมา เหมือนบุคคลผู้รวยอาหาร เหมือนพราหมณ์ผู้ได้ลาภมาเต็มมือ ฉะนั้น ท่านไปรวยภิกษาหารมาแต่ที่ไหนหนอ ท่านเข้าไปหาผู้มีศรัทธาคนไรมา?

[๔๑๙] ดูกรท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นลิง ทรามปัญญา จับต้องสิ่งที่บุคคลไม่ควรจับต้อง ขอพระคุณเจ้าโปรดเปลื้องข้าพเจ้าให้พ้นทุกข์ด้วยเถิด ขอความเจริญจงมีแก่พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าพ้นจากความฉิบหายนี้แล้วจะไปอยู่ที่ภูเขา.

[๔๒๐] เต่าทั้งหลาย เป็นสัตว์สืบเนื่องมาจากกัสสปโคตร ลิงทั้งหลายเป็นสัตว์สืบเนื่องมาจากโกณฑัญญโคตร ดูกรเต่าผู้เทือกแถวกัสสปโคตร ท่านจงปล่อยลิงผู้เทือกแถวโกณฑัญญโคตรเสียเถิด ท่านคงเคยทำเมถุนธรรมกันแล้ว.

จบ กัจฉปชาดกที่ ๓.

๔. โลลชาดก

ว่าด้วยโทษของความโลเล

[๔๒๑] นกยางตัวนี้ อย่างไรจึงมีหงอน เป็นโจร (เข้ามาอยู่ที่รังกา) ดูกรนกยางผู้มีเมฆเป็นบิดา ท่านจงมาเสียข้างนี้เถิด กาผู้เป็นสหายของเรา เป็นผู้ดุร้าย.

[๔๒๒] เราไม่ใช่นกยางมีหงอน เราเป็นกาโลเล ไม่ได้ทำตามคำของท่าน กลับมาแล้ว จงมองดูเราผู้รุ่นนี้เถิด.

[๔๒๓] ดูกรสหาย ท่านจะได้รับทุกข์อีก เพราะว่า ปกติของท่านเป็นเช่นนั้น เครื่องบริโภคของมนุษย์ไม่ควรที่นกจะพึงบริโภค.

จบ โลลชาดกที่ ๔.

๕. รุจิรชาดก

[๔๒๔] นกยางตัวนี้ อย่างไรจึงขาว น่ารัก มาอยู่ในรังกาได้ และนี่เป็นรังของกาผู้ดุร้ายสหายของเรา.

[๔๒๕] ดูกรนกพิราบผู้สหาย ท่านก็รู้จักเรา ผู้มีข้าวฟ่างเป็นอาหารมิใช่หรือ เรามิได้กระทำตามคำของท่าน กลับมาแล้ว จงมองดูเราผู้รุ่นนี้เถิด.

[๔๒๖] ดูกรกาผู้สหาย ท่านจะได้รับทุกข์อีก เพราะว่า ปกติของท่านเป็นเช่นนั้น เครื่องบริโภคของมนุษย์ไม่ควรที่นกจะพึงบริโภค.

จบ รุจิรชาดกที่ ๕.

๖. กุรุธรรมชาดก

ว่าด้วยให้ช้างแก่ท้าวกาลิงคราช

[๔๒๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่กว่าประชาชน ข้าพระบาททั้งหลาย ได้ทราบศรัทธา และศีลของพระองค์แล้ว จึงมาขอรับพระราชทานเอาทองคำแลกกับช้างมีสีดังดอกอัญชัน นำไปในแคว้นกาลิงคราช.

[๔๒๘] สัตว์ที่พึงเลี้ยงด้วยข้าวก็ดี ที่ไม่ได้เลี้ยงก็ดี ผู้ใด ในโลกนี้ ตั้งใจมาหาเรา สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด เราก็มิได้ห้ามเลย นี้เป็นถ้อยคำของท่านบูรพาจารย์.

[๔๒๙] ดูกรพราหมณ์ทั้งหลาย เราจะให้ช้างนี้อันควรเป็นราชพาหนะ เป็นราชบริโภค ประกอบไปด้วยยศ ประดับไปด้วยเครื่องประดับ ปกคลุมไปด้วยข่ายทอง มีนายหัตถาจารย์ พร้อมแก่ท่านทั้งหลาย ขอพวกท่านจงไปตามปรารถนาเถิด.

จบ กุรุธรรมชาดกที่ ๖.

๗. โรมชาดก

ว่าด้วยอาชีวกเจ้าเล่ห์

[๔๓๐] ดูกรปักษีผู้มีขนปีก เมื่อเรามาอยู่ในถ้ำแห่งภูเขานี้กว่า ๕๐ ปี นกพิราบทั้งหลายก็มิได้รังเกียจ เป็นผู้มีจิตเยือกเย็นเป็นอย่างยิ่ง ย่อมพากันมาสู่บ่วงมือของเรา ในกาลก่อน.

[๔๓๑] ดูกรท่านผู้มีอวัยวะคด บัดนี้ นกพิราบเหล่านั้น คงจะเห็นเหตุอะไรกระมัง จึงใคร่จะพากันไปเสพอาศัยซอกภูเขาอื่น นกเหล่านี้ ครั้งก่อนย่อมสำคัญเราอย่างไร บัดนี้ ย่อมไม่สำคัญเราอย่างนั้นหรือ หรือนกเหล่านี้ พลัดพรากไปนานแล้ว จำเราไม่ได้ หรือว่าเป็นนกใหม่จึงไม่เข้าใกล้เรา?

[๔๓๒] พวกเราเป็นผู้ไม่หลงใหล รู้อยู่ว่า ท่านก็คือท่านนั่นแหละ พวกเราเหล่านั้นก็ไม่ใช่นกอื่น ก็แต่ว่า จิตของท่านเป็นจิตประทุษร้ายในชนนี้ ดูกรอาชีวก เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงหวาดกลัวท่าน.

จบ โรมชาดกที่ ๗.

๘. มหิสชาดก

ว่าด้วยลิงกับควาย

[๔๓๓] ท่านอาศัยเหตุอะไรจึงอดกลั้นทุกข์นี้ ต่อลิงผู้มีจิตกลับกลอก มักประทุษร้ายมิตร ดุจเป็นเจ้าของผู้ให้ความใคร่ทั้งปวง.

[๔๓๔] ท่านจงขวิดมันเสีย (ด้วยเขา) จงเหยียบเสีย (ด้วยเท้า) ถ้าไม่ห้ามปรามมันเสีย สัตว์ทั้งหลายที่โง่เขลา ก็จะพึงเบียดเบียนร่ำไป.

[๔๓๕] เมื่อลิงตัวนี้ ดูหมิ่นควายตัวอื่น ดุจดูหมิ่นข้าพเจ้า จักกระทำอนาจารอย่างนี้แก่ควายตัวอื่น ควายเหล่านั้น ก็จะฆ่ามันเสียในที่นั้น ความพ้นอันนั้นจักมีแก่ข้าพเจ้า.

จบ มหิสชาดกที่ ๘.

๙. สตปัตตชาดก

ว่าด้วยความสำคัญผิด

[๔๓๖] มาณพสำคัญนางสุนัขจิ้งจอกในหนทาง ซึ่งเที่ยวอยู่ในป่า ผู้ปรารถนาประโยชน์ และบอกให้รู้ด้วยอาการอย่างนั้นว่า เป็นผู้ปรารถนาความฉิบหาย มาสำคัญนกกระไนผู้ปรารถนาความฉิบหายว่า เป็นผู้ปรารถนาประโยชน์ ฉันใด.

[๔๓๗] บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมเป็นเช่นนั้น เมื่อชนทั้งหลายผู้ปรารถนาประโยชน์จึงกล่าวสอน ย่อมกลับถือเอาโดยไม่เคารพ ฉันนั้น.

[๔๓๘] อนึ่ง ชนเหล่าใด สรรเสริญบุคคลนั้นก็ดี ยกย่องบุคคลนั้นเพราะกลัวก็ดี ก็สำคัญชนเหล่านั้นว่า เป็นมิตร เหมือนมาณพสำคัญผิดนกกระไนว่า เป็นมิตร ฉะนั้น.

จบ สตปัตตชาดกที่ ๙.

๑๐. ปูฏทูสกชาดก

ว่าด้วยผู้ชอบทำลาย

[๔๓๙] พระยาเนื้อจะฉลาดในการทำห่อใบไม้เป็นแน่ เพราะฉะนั้น จึงได้รื้อห่อใบไม้เสีย คงจะทำห่อใบไม้อย่างอื่นให้ดีกว่าเก่าเป็นมั่นคง.

[๔๔๐] บิดา หรือมารดาของเรา ไม่ใช่เป็นคนฉลาดในการทำห่อใบไม้เลย เราได้แต่รื้อสิ่งของที่ทำไว้แล้วๆ เท่านั้น ตระกูลของเรานี้ เป็นธรรมดาอย่างนี้.

[๔๔๑] ธรรมดาของท่านทั้งหลายเป็นถึงเช่นนี้ ก็สภาพที่มิใช่ธรรมดาจะเป็นเช่นไร ขอพวกเราอย่าได้เห็นธรรมดา หรือมิใช่ธรรมดาของท่านทั้งหลายในกาลไหนๆ เลย.

จบ ปูฏทูสกชาดกที่ ๑๐.

จบ อุทปานวรรคที่ ๓.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อุทปานทูสกชาดก ๒. พยัคฆชาดก

๓. กัจฉปชาดก ๔. โลลชาดก

๕. รุจิรชาดก ๖. กุรุธรรมชาดก

๗. โรมชาดก ๘. มหิสชาดก

๙. สตปัตตชาดก ๑๐. ปูฏทูสกชาดก.

๔. อัพภันตรวรรค

๑. อัพภันตรชาดก

ว่าด้วยผลไม้ทิพย์

[๔๔๒] ผลของต้นไม้ชื่ออัพภันตระ เป็นผลไม้ทิพย์ นางนารีที่แพ้ท้อง บริโภคแล้ว จะประสูติพระราชโอรสเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ.

[๔๔๓] ดูกรนางผู้เจริญ แม้ท่านก็เป็นพระมเหสีผู้เลอโฉม และเป็นที่รักของพระราชสวามี พระราชาจักทรงนำเอาผลไม้ชื่ออัพภันตระนี้มาให้แก่ท่าน.

[๔๔๔] บุคคลผู้กล้าหาญ ยอมเสียสละตน กระทำความพากเพียรในประโยชน์ของท่านที่ได้เลี้ยงตนมา ย่อมถึงฐานะอันใด ข้าพเจ้าเป็นผู้จะได้ฐานะอันนั้น.

จบ อัพภันตรชาดกที่ ๑.

๒. เสยยชาดก

[๔๔๕] ผู้ใด คบหากับบุคคลผู้ประเสริฐ ผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้มีส่วนอันประเสริฐด้วย เราสมานไมตรีกับพระยาโจรคนเดียวก็ปลดเปลื้องท่านทั้งหลายผู้ต้องโทษได้ทั้งร้อยคน.

[๔๔๖] เพราะฉะนั้น บุคคลคนเดียวสมานไมตรีกับโลกทั้งมวลสิ้นชีพแล้ว ก็พึงเข้าถึงสวรรค์ ท่านชาวกาสิกรัฐทั้งหลาย จงฟังคำของเรานี้เถิด.

[๔๔๗] พระเจ้ากังสมหาราช ครอบครองราชสมบัติเมืองพาราณสี ได้ตรัสพระราชดำรัสนี้แล้ว ก็ทรงสละทั้งธนู และลูกศรเสีย ทรงสมาทาน สำรวมศีล.

จบ เสยยชาดกที่ ๒.

๓. วัฑฒกีสูกรชาดก

ว่าด้วยหมูสู้เสือได้ด้วยสามัคคีกัน

[๔๔๘] ดูกรเสือโคร่ง วันก่อนๆ ท่านเคยย่ำยีหมูทั้งหลายในประเทศนี้ แล้วนำเอาหมูตัวอ้วนๆ มา บัดนี้ ท่านเดินซบเซามาแต่ผู้เดียว ดูกรเสือโคร่ง ก็วันนี้ กำลังกายของท่านไม่มีหรือ?

[๔๔๙] ได้ยินว่า วันก่อนๆ หมูเหล่านี้ เห็นข้าพเจ้าเข้าแล้วก็กลัวต่างก็บ่ายหน้าหนีไปหาที่ซ่อนเร้นคนละทิศละทาง บัดนี้ หมูเหล่านั้น มาประชุมรวมกันเป็นหมวดเป็นหมู่ อยู่ในที่ชัยภูมิดี ยากที่ข้าพเจ้าจะย่ำยีได้.

[๔๕๐] ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแก่หมู่หมูที่มาประชุมกัน ข้าพเจ้าได้เห็นมิตรภาพอันน่าอัศจรรย์ ควรสรรเสริญแล้ว จึงขอกล่าวสรรเสริญไว้ หมูทั้งหลายผู้มีเขี้ยวเป็นกำลัง ได้ชนะเสือโคร่งด้วยสามัคคีอันใด ก็พากันพ้นมรณภัยด้วยความสามัคคีอันนั้น.

จบ วัฑฒกีสูกรชาดกที่ ๓.

๔. สิริชาดก

ว่าด้วยโภคะเกิดแก่ผู้มีบุญ

[๔๕๑] ผู้ไม่มีบุญ จะเป็นผู้มีศิลปะหรือไม่ก็ตาม ย่อมขวนขวายรวบรวมทรัพย์ไว้เป็นอันมาก ผู้มีบุญย่อมใช้สอยทรัพย์เหล่านั้น.

[๔๕๒] โภคะเป็นอันมาก ย่อมล่วงเลยสัตว์เหล่าอื่นไปเสีย เกิดขึ้นในที่ทั้งปวงเทียว สำหรับผู้มีบุญอันกระทำไว้ ใช่แต่เท่านั้น รัตนะทั้งหลายก็บังเกิดขึ้นแม้ในที่มิใช่บ่อเกิด.

[๔๕๓] ไก่ แก้วมณี ไม้เท้า และหญิงชื่อว่า บุญญลักขณาเทวี ย่อมเกิดขึ้นแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐีผู้ไม่มีบาป มีบุญอันกระทำไว้แล้ว.

จบ สิริชาดกที่ ๔.

๕. มณิสูกรชาดก

ว่าด้วยของดีใครทำลายไม่ได้

[๔๕๔] พวกข้าพเจ้าประมาณ ๓๐ ตัว อาศัยอยู่ในถ้ำแก้วมณี ๗ ปี ได้ปรึกษากันว่า จะช่วยกันกำจัดแสงแก้วมณีให้เศร้าหมอง.

[๔๕๕] พวกข้าพเจ้าช่วยกันเสียดสีแก้วมณี แก้วมณีกลับมีสีสุกใสขึ้นกว่าเก่า บัดนี้ พวกข้าพเจ้าขอถามท่านถึงเหตุนั้น ท่านย่อมสำคัญกิจในเรื่องนี้อย่างไร?

[๔๕๖] ดูกรหมูทั้งหลาย แก้วไพฑูรย์นี้ เป็นของแข็ง งามผ่องใส ใครๆ ไม่สามารถจะกำจัดแก้วไพฑูรย์นั้นให้เศร้าหมองได้เลย ท่านทั้งหลายจงพากันหลีกหนีไปอยู่ที่อื่นเสียเถิด.

จบ มณิสูกรชาดกที่ ๕.

๖. สาลุกชาดก

ว่าด้วยอุบายไม่ให้ถูกฆ่า

[๔๕๗] ท่านอย่าปรารถนาอาหารอย่างหมูชื่อสาลุกะเลย เพราะว่า หมูชื่อว่าสาลุกะนี้ บริโภคอาหารเป็นเครื่องเดือดร้อน ท่านจงเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย เคี้ยวกินแต่ข้าวลีบนี้เถิด นี้เป็นลักษณะแห่งความอายุยืน.

[๔๕๘] ในไม่ช้า ราชบุรุษผู้มีบริวารมากนั้น ก็จะเป็นแขกมาประชุมกัน ณ สถานที่นี้ ในกาลนั้น ท่านก็จะได้เห็นหมูสาลุกะตัวนี้ อันเจ้าของให้ทุบด้วยไม้ฆ้อนนอนตายอยู่.

[๔๕๙] วัวชราทั้งสองตัว พอเห็นหมูสาลุกะผู้กล้าหาญ อันเจ้าของให้ทุบด้วยไม้ฆ้อนนอนตายอยู่ ก็คิดร่วมกันว่า ข้าวลีบเท่านั้น เป็นอาหารอย่างสูงสุดของเรา.

จบ สาลุกชาดกที่ ๖.

๗. ลาภครหิกชาดก

ว่าด้วยวิธีการหลอกลวง

[๔๖๐] ไม่ใช่คนบ้า ทำเป็นเหมือนคนบ้า ไม่ใช่คนส่อเสียด ก็ทำเป็นเหมือนคนส่อเสียด ไม่ใช่นักฟ้อนรำ ก็ทำเป็นเหมือนนักฟ้อนรำ ไม่ใช่คนตื่นข่าว ก็ทำเป็นเหมือนคนตื่นข่าว ย่อมจะได้ลาภในคนผู้หลงใหลทั้งหลาย นี้เป็นคำสั่งสอนแก่ท่าน.

[๔๖๑] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ น่าติเตียนความประพฤติอัตตวินิบาตกรรม การประพฤติธรรม การได้ยศ และได้ทรัพย์.

[๔๖๒] อนึ่ง ถ้าบุคคลจะถือเอาบาตรออกไปบวชเสีย ความเป็นอยู่นี้แลประเสริฐกว่าการแสวงหาโดยอธรรม.

จบ ลาภครหิกชาดกที่ ๗.

๘. มัจฉทานชาดก

ว่าด้วยบุญที่ให้ทานแก่ปลา

[๔๖๓] ปลาทั้งหลาย มีราคาถึงหนึ่งพันกหาปณะกับ ๗ มาสก ย่อมจะไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเชื่อถือเลย และในที่นี้ เราก็มี ๗ มาสกเท่านั้น แต่เราก็ซื้อปลาตัวนั้นได้.

[๔๖๔] ท่านได้ให้โภชนะแก่ปลาทั้งหลาย แล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่เรา เราระลึกถึงส่วนบุญอันนั้น และความนอบน้อมที่ท่านได้กระทำแล้ว จึงรักษาทรัพย์ของท่านนี้ไว้.

[๔๖๕] บุคคลผู้มีจิตคิดประทุษร้าย ย่อมไม่มีความเจริญเลย ใช่แต่เท่านั้นเทวดาทั้งหลายก็ไม่บูชาผู้นั้น ผู้ใด ทำกรรมอันชั่วช้า ยักยอกเอาทรัพย์มรดกของบิดา ไม่ต้องการจะให้พี่ชาย เทวดาทั้งหลาย ย่อมไม่บูชาผู้นั้น.

จบ มัจฉทานชาดกที่ ๘.

๙. นานาฉันทชาดก

ว่าด้วยต่างคนต่างใจ

[๔๖๖] ข้าแต่มหาราช ข้าพระบาททั้งหลายอยู่ร่วมในเรือนหลังเดียวกัน แต่มีฉันทะต่างกัน ข้าพระบาทอยากได้บ้านส่วย นางพราหมณีอยากได้โคนมสักร้อยหนึ่ง.

[๔๖๗] ลูกชายอยากได้รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ลูกสะใภ้อยากได้กุณฑลแก้ว ฝ่ายนางปุณณทาสีผู้ชั่วช้าก็จำนงจะใคร่ได้ครก สาก และกระด้ง.

[๔๖๘] ท่านทั้งหลาย จงให้บ้านส่วยแก่พราหมณ์ จงให้โคนมร้อยหนึ่งแก่นางพราหมณี จงให้รถเทียมด้วยม้าอาชาไนยแก่ลูกชาย จงให้กุณฑลแก้วแก่ลูกสะใภ้ และจงให้ครกตำข้าว สาก และกระด้งแก่นางปุณณทาสีผู้ชั่วช้า.

จบ นานาฉันทชาดกที่ ๙.

๑๐. สีลวีมังสชาดก

ว่าด้วยอานิสงส์ของศีล

[๔๖๙] ได้ทราบมาว่า ศีลเป็นความงาม ศีลเป็นเยี่ยมในโลก ท่านจงดูซิ งูใหญ่มีพิษอันร้ายแรง ย่อมไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยรู้สึกตัวว่า เป็นผู้มีศีล.

[๔๗๐] เราจักสมาทานศีลที่บัณฑิตรับรองแล้วว่า เป็นความปลอดภัยในโลก เป็นคุณชาติเครื่องให้บัณฑิตเรียกบุคคลผู้ประพฤติตามข้อปฏิบัติของพระอริยะว่า เป็นผู้มีศีล.

[๔๗๑] อนึ่ง บุคคลผู้มีศีล ย่อมเป็นที่รักของญาติทั้งหลาย และรุ่งเรืองในหมู่มิตร เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติ.

จบ สีลวีมังสชาดกที่ ๑๐.

จบ อัพภันตรวรรคที่ ๔.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๕. กุมภวรรค

๑. ภัทรฆฏเภทกชาดก

คนโง่เขลาเดือดร้อนภายหลัง

[๔๗๒] นักเลงได้หม้อสารพัดนึกอันเป็นยอดทรัพย์ใบหนึ่ง ยังรักษาหม้อนั้นไว้ได้ตราบใด เขาก็จะได้รับความสุขอยู่ตราบนั้น.

[๔๗๓] เมื่อใด เขาประมาท และเย่อหยิ่ง ได้ทำลายหม้อให้แตก เพราะความประมาท เมื่อนั้น ก็เป็นคนเปลือย และนุ่งผ้าเก่า เป็นคนโง่เขลา ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง.

[๔๗๔] คนผู้ประมาทโง่เขลา ได้ทรัพย์มาแล้วย่อมใช้สอย จะต้องเดือดร้อนในภายหลัง เหมือนนักเลงทุบหม้อยอดทรัพย์เสีย ฉะนั้น.

จบ ภัทรฆฏเภทกชาดกที่ ๑.

๒. สุปัตตชาดก

ว่าด้วยนางกาแพ้ท้อง

[๔๗๕] ข้าแต่มหาราช พระยากาชื่อสุปัตตะ เป็นกาอยู่ในเมืองพาราณสี อันกาแปดหมื่นแวดล้อมแล้ว.

[๔๗๖] นางกาสุปัสสาภรรยาของพระยากานั้นแพ้ท้อง ปรารถนาจะกินพระกระยาหารมีค่ามาก ที่คนหุงต้มแล้วในห้องเครื่อง.

[๔๗๗] ข้าพระบาทเป็นทูตของพระยากาทั้งสองนั้น ถูกนายใช้ให้มาจึงได้เป็นผู้มาในที่นี้ ข้าพระบาทจะกระทำความจงรักต่อเจ้านาย จึงได้จิกจมูกของคนเชิญเครื่องให้เป็นแผล.

จบ สุปัตตชาดกที่ ๒.

๓. กายนิพพินทชาดก

ว่าด้วยความเบื่อหน่ายร่างกาย

[๔๗๘] เมื่อเราถูกโรคอย่างหนึ่งถูกต้อง ได้เสวยทุกขเวทนาอย่างสาหัส อันทุกข์เวทนาเบียดเบียนอยู่ ร่างกายนี้ก็ซูบผอมลงอย่างรวดเร็ว ดุจดอกไม้ที่ทิ้งตากแดดไว้ที่ทราย ฉะนั้น.

[๔๗๙] รูปร่างอันไม่น่าพอใจถึงการนับว่า น่าพอใจ ที่ไม่สะอาดสมมติว่า เป็นของสะอาด เต็มด้วยซากศพต่างๆ ปรากฏแก่คนพาลผู้ไม่พิจารณาเห็นว่าเป็นของน่าพอใจ.

[๔๘๐] น่าติเตียนกายอันเปื่อยเน่า กระสับกระส่าย น่าเกลียด ไม่สะอาด มีความป่วยไข้เป็นธรรมดา เป็นที่ๆ หมู่สัตว์ผู้ประมาทหมกมุ่นอยู่ ย่อมยังหนทางเพื่อความเข้าถึงสุคติให้เสื่อมไป.

จบ กายนิพพินทชาดกที่ ๓.

๔. ชัมพุขาทกชาดก

ว่าด้วยการสรรเสริญกันและกัน

[๔๘๑] ใครนี่ มีเสียงอันไพเราะเพราะพริ้ง อุดมกว่าสัตว์ผู้ที่มีเสียงเพราะทั้งหลาย จับอยู่ที่กิ่งชมพู่ ส่งเสียงร้องไพเราะดุจลูกนกยูง ฉะนั้น.

[๔๘๒] กุลบุตรย่อมรู้จักสรรเสริญกุลบุตร ดูกรสหายผู้มีผิวพรรณคล้ายกับลูกเสือโคร่ง เชิญท่านบริโภคเถิด เรายอมให้แก่ท่าน.

[๔๘๓] ดูกรบุคคลผู้สรรเสริญกันและกัน เราได้เห็นคนพูดมุสา คือ กาผู้เคี้ยวกินของที่คนอื่นคายแล้ว และสุนัขจิ้งจอกผู้กินซากศพ มาประชุมกันนานมาแล้ว.

จบ ชัมพุขาทกชาดกที่ ๔.

๕. อันตชาดก

ว่าด้วยที่สุด ๓ ประเภท

[๔๘๔] ข้าแต่พระยาเนื้อ ร่างกายของท่านเหมือนของโคอุสุภราช ความองอาจของท่านเหมือนของสีหราช ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่ท่าน ทำอย่างไรข้าพเจ้าจึงจักได้อาหารสักหน่อย?

[๔๘๕] กุลบุตรย่อมรู้จักสรรเสริญกุลบุตร ดูกรกาผู้มีสร้อยคองามดุจนกยูง เชิญท่านลงจากต้นละหุ่งมากินเนื้อให้สบายเถิด.

[๔๘๖] บรรดามฤคชาติทั้งหลาย สุนัขจิ้งจอกเป็นเลวที่สุด บรรดาปักษีทั้งหลาย กาเป็นเลวที่สุด บรรดารุกขชาติทั้งหลาย ต้นละหุ่งเป็นเลวที่สุด ที่สุด ๓ ประเภทมารวมกันเอง.

จบ อันตชาดกที่ ๕.

๖. สมุททชาดก

ว่าด้วยสมุทรสาคร

[๔๘๗] ใครนี้หนอ มาเที่ยววนเวียนอยู่ในน้ำทะเลอันเค็ม ย่อมห้ามปลา และมังกรทั้งหลาย และย่อมเดือดร้อนในกระแสน้ำที่มีคลื่น?

[๔๘๘] ข้าพเจ้าเป็นนกชื่อว่า อนันตปายี ปรากฏไปทั่วทิศว่า เป็นผู้ไม่อิ่ม เราปรารถนาจะดื่มน้ำ ในมหาสมุทรสาครใหญ่กว่าแม่น้ำทั้งหลาย.

[๔๘๙] สมุทรสาครนี้พร่องก็ดี เต็มเปี่ยมอยู่ก็ดี ใครๆ จะดื่มน้ำในสมุทรสาครนั้น ก็หาพร่องไปไม่ ได้ยินมาว่า สาครอันใครๆ ไม่อาจจะดื่มกินให้หมดสิ้นไปได้.

จบ สมุททชาดกที่ ๖.

๗. กามวิลาปชาดก

ว่าด้วยผู้พิลาปถึงกาม

[๔๙๐] ดูกรนกผู้ปีกเป็นยาน บินทะยานไปในเวหา บินไปในอากาศอันสูง ท่านช่วยบอกกะภรรยาของข้าพเจ้าผู้มีลำขาเสมอด้วยต้นกล้วยว่าข้าพเจ้าถูก

เสียบอยู่บนหลาว ภรรยาของข้าพเจ้านั้น เมื่อไม่รู้ข่าวคราวอันนี้ ก็จัก
ทำการมาของข้าพเจ้าให้ล่าช้าไป.

[๔๙๑] ภรรยาของข้าพเจ้านั้น ยังไม่รู้เหตุที่ข้าพเจ้าถูกเสียบหลาวและหอก นาง
เป็นคนดุร้าย ก็จะโกรธข้าพเจ้า ความโกรธแห่งภรรยาของข้าพเจ้านั้น
จะทำให้ข้าพเจ้าเดือดร้อนไปด้วย อนึ่ง หลาวนี้ อย่าทำให้ข้าพเจ้าเดือด
ร้อนเลย.

[๔๙๒] หอกและเกราะนี้ ข้าพเจ้าเก็บไว้ที่หัวนอน อนึ่ง แหวนประดับนิ้วก้อย
ที่ทำด้วยทองคำเนื้อสุก และผ้าแคว้นกาสีเนื้ออ่อน ข้าพเจ้าก็เก็บไว้ที่
หัวนอน ขอภรรยาที่รักของข้าพเจ้า ผู้มีความต้องการทรัพย์ จงยินดี
ด้วยทรัพย์นี้เถิด.

จบ กามวิลาปชาดกที่ ๗.

๘. อุทุมพรชาดก

ผู้อ่อนน้อมชื่อว่าเป็นผู้อิ่ม

[๔๙๓] ต้นมะเดื่อ ต้นไทร และต้นมะขวิดนี้ มีผลสุกแล้ว เชิญท่านออกมา
กินเสียเถิด จะยอมตายเพราะความหิวโหยทำไม?

[๔๙๔] ผู้ใด ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้อิ่มแล้ว ไม่หวงแหน
เหมือนข้าพเจ้าเคี้ยวกินผลไม้สุกจนอิ่มแล้ว ในวันนี้ ไม่หวงแหนผลไม้
ที่สุกแล้ว ฉะนั้น.

[๔๙๕] ลิงเกิดในป่า พึงหลอกลวงลิงที่เกิดในป่า เพราะเหตุอันใด แม้ลิงหนุ่มเช่น
ท่านก็ไม่พึงเชื่อเหตุอันนั้น ลิงผู้ใหญ่ที่แก่เฒ่าชราเช่นข้าพเจ้า ไม่พึง
เชื่อถือเลย.

จบ อุทุมพรชาดกที่ ๘.

๙. โกมาริยปุตตชาดก

ว่าด้วยผู้ไกลจากภูมิฌาน

[๔๙๖] เจ้าลิง เมื่อก่อน เจ้าเคยโลดเต้นเล่นในสำนัก เราผู้คะนองเล่นเป็นปกติ
เจ้าจะกระทำอาการโลดเต้นอย่างไรมาก่อน บัดนี้ เราไม่ชื่นชมยินดีอาการ
นั้นของเจ้าแล้ว.

[๔๙๗] ความหมดจดด้วยฌานอย่างสูง เราได้ฟังมาจากอาจารย์ชื่อโกมาริยบุตร ผู้เป็นพหูสูต บัดนี้ ท่านอย่าเข้าใจเราว่าเหมือนแต่ก่อน ดูกรท่านผู้มีอายุ เราประกอบไปด้วยฌานอยู่ทั้งนั้น.

[๔๙๘] เจ้าลิงเอ๋ย ถ้าแม้บุคคลจะพึงหว่านพืชลงที่แผ่นหิน ถึงฝนจะตกลงมา พืชนั้นก็งอกงามขึ้นไม่ได้แน่ ความหมดจดด้วยฌานอย่างสูงนั้น ถึงเจ้าจะได้ฟังมาแล้ว เจ้าก็ยังเป็นผู้ไกลจากภูมิฌานมากนัก.

จบ โกมาริยปุตตชาดกที่ ๙.

๑๐. พกชาดก

ว่าด้วยการทำลายตบะ

[๔๙๙] หมาป่าตัวมีเนื้อและเลือดเป็นอาหาร เป็นอยู่ได้ เพราะฆ่าสัตว์อื่น สมาทานวัตรแล้ว รักษาอุโบสถอยู่.

[๕๐๐] ท้าวสักกะทรงทราบวัตรของหมาป่านั้นแล้ว จึงจำแลงเป็นแพะมา หมาป่านั้นปราศจากตบะ ต้องการดื่มกินเลือดจึงวิ่งไปจะกินแพะ ได้ทำลายตบะธรรมเสียแล้ว.

[๕๐๑] บุคคลบางคนในโลกนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้มีวัตรอันเลวทรามในการสมาทานวัตร ย่อมทำตนให้เบา ดุจหมาป่าทำลายตบะของตนเพราะเหตุต้องการแพะ ฉะนั้น.

จบ พกชาดกที่ ๑๐.

จบ กุมภวรรคที่ ๕.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ภัทรฆฏเภทกชาดก ๒. สุปัตตชาดก

๓. กายนิพพินทชาดก ๔. ชัมพุขาทกชาดก

รวมวรรคที่มีในติกนิบาตนี้ คือ

จบ ติกนิบาตชาดก.

จตุกกนิบาตชาดก

๑. กาลิงควรรค

๑. จุลลกาลิงคชาดก

เทวดากีดกันความพยายามของคนไม่ได้

[๕๐๒] ท่านทั้งหลาย จงเปิดประตูถวายให้พระราชาเหล่านี้เสด็จเข้าไปสู่ภายในพระนคร ข้าพเจ้าชื่อว่านนทิเสน เป็นอำมาตย์ดุจราชสีห์ของพระเจ้าอรุณ ได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี จัดรักษาไว้เรียบร้อยแล้ว.

[๕๐๓] แน่ะดาบสโกง ท่านได้พูดไว้อย่างนี้ว่า ชัยชนะ จักมีแก่พวกพระเจ้ากาลิงคราช ผู้อดทนต่อภัยที่แสนยากจะอดทนได้ ความปราชัย จักมีแก่พวกอัสสกราช ชนทั้งหลายผู้ซื่อตรง ย่อมไม่พูดเท็จ.

[๕๐๔] ข้าแต่ท้าวสักกะ เทวดาทั้งหลายยังประพฤติล่วงมุสาวาทอีกหรือ พระองค์พึงตรัสแต่ถ้อยคำที่จริง ที่แท้อย่างยิ่งมิใช่หรือ ข้าแต่ท้าวมัฆวานเทวราช ผู้เป็นใหญ่กว่าปวงชน พระองค์ทรงอาศัยเหตุอะไรหรือ จึงได้ตรัสมุสา?

[๕๐๕] ดูกรพราหมณ์ เมื่อชนทั้งหลายพูดกันอยู่ ท่านก็เคยได้ยินแล้วมิใช่หรือว่า เทวดาทั้งหลาย ย่อมเกียดกันความพยายามของบุรุษไม่ได้ ความข่มใจ ความตั้งใจแน่วแน่ ความไม่แตกสามัคคีกัน ความไม่แก่งแย่งกัน การก้าวไปในกาลอันควร ความเพียรอย่างเด็ดเดี่ยว และความบากบั่นของบุรุษ เพราะเหตุนั้นแหละ ชัยชนะ จึงมีแก่พวกพระเจ้าอัสสกะ.

จบ จุลลกาลิงคชาดกที่ ๑.

๒. มหาอัสสาโรหชาดก

ว่าด้วยการทำความดีไว้ในปางก่อน

[๕๐๖] ผู้ใด ให้ทานในคนที่ไม่ควรให้ ไม่ให้ในคนที่ควรให้ ผู้นั้น ถึงจะได้รับความทุกข์ในคราวมีอันตราย ก็ไม่ได้สหาย.

[๕๐๗] ผู้ใด ไม่ให้ทานในคนที่ไม่ควรให้ ให้ในคนที่ควรให้ ผู้นั้น ถึงจะได้รับความทุกข์ในคราวมีอันตราย ย่อมได้สหาย.

[๕๐๘] การแสดงคุณวิเศษแห่งความเกี่ยวพัน และความสนิทสนมกันฉันท์มิตรในชนทั้งหลายผู้ไม่มีอารยธรรม เป็นคนมักอวด ย่อมไร้ผล การแสดงคุณวิเศษแห่งความเกี่ยวพัน และความสนิทสนมกันฉันท์มิตร ที่กระทำในอารยชนทั้งหลายผู้ซื่อตรง คงที่ แม้เล็กน้อย ก็ย่อมมีผลมาก.

[๕๐๙] ผู้ใด ได้ทำความดีงามไว้แต่กาลก่อนแล้ว ผู้นั้นชื่อว่า ได้ทำกิจที่ทำได้แสนยากในโลก ภายหลัง เขาจะทำก็ตาม ชื่อว่า เป็นบุคคลผู้ควรบูชายิ่งนัก.

จบ มหาอัสสาโรหชาดกที่ ๒.

๓. เอกราชชาดก

คุณธรรมคือขันติและตบะ

[๕๑๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเอกราช พระองค์เสวยกามคุณอันบริบูรณ์อย่างยิ่งอยู่ในกาลก่อน มาบัดนี้ พระองค์ถูกโยนลงในบ่ออันขรุขระ เหตุไรจึงมิได้ละพระฉวีวรรณ และพระกำลังกายที่มีอยู่แต่เก่าก่อนเสียเลย?

[๕๑๑] ข้าแต่พระเจ้าทุพภิเสน ขันติ และตบะ เป็นคุณธรรมที่หม่อมฉันปรารถนามาแต่เดิมแล้ว บัดนี้ หม่อมฉันได้สิ่งปรารถนานั้นแล้ว เหตุไรจะพึงละฉวีวรรณ และกำลังกายที่มีอยู่แต่เก่าก่อนเสียเล่า.

[๕๑๒] ได้ทราบมาว่า กิจที่ควรทำทุกอย่างสำเร็จมาแต่ก่อนแล้ว เพราะข่มขี่ครอบงำบุคคลผู้เปรื่องยศ มีปัญญา หม่อมฉันได้ยศอันยิ่งใหญ่แล้ว เหตุไร จักละฉวีวรรณ และกำลังกายที่มีอยู่แต่เก่าก่อนเล่า.

[๕๑๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งปวงชน สัตบุรุษทั้งหลาย บรรเทาความสุข ด้วยความทุกข์ หรือบรรเทาความทุกข์ด้วยความสุข เป็นผู้มีจิตเยือกเย็นยิ่งนัก ในความสุข และความทุกข์ทั้งสองอย่าง ย่อมเป็นผู้มีจิตเป็นกลาง ทั้งในความสุข และความทุกข์ ดังตราชู ฉะนั้น.

จบ เอกราชชาดกที่ ๓.

๔. ทัททรชาดก

ไม่ควรถือตัวในที่ที่เขาไม่รู้จัก

[๕๑๔] ข้าแต่พี่ทัททระ ถ้อยคำด่าว่าอันหยาบคายในมนุษยโลกเหล่านี้ ย่อมทำให้ฉันเดือดร้อน พวกเด็กๆ ชาวบ้านผู้ไม่มีพิษฤทธิ์เดช ยังมาด่าว่าเราผู้เป็นอสรพิษร้ายได้ว่า เป็นสัตว์กินกบกินเขียด และว่า เป็นสัตว์น้ำ.

[๕๑๕] บุคคลผู้ถูกขับไล่จากแว่นแคว้นของตน ไปอยู่ยังถิ่นอื่นแล้ว ควรสร้างฉางใหญ่ไว้ สำหรับเก็บคำหยาบคายทั้งหลาย.

[๕๑๖] บุคคลอยู่ในสำนักคนผู้ไม่รู้จักชาติ และโคตรของตน ไม่พึงทำการถือตัว ในที่ที่ไม่มีใครรู้จักตน โดยชาติ หรือโดยวินัย.

[๕๑๗] บุคคลผู้มีปัญญา แม้เปรียบเสมอด้วยไฟ เมื่อไปอยู่ต่างถิ่นไกล พึงอดทน แม้จะเป็นคำขู่ ตะคอกของทาสก็ตาม.

จบ ทัททรชาดกที่ ๔.

๕. สีลวีมังสชาดก

ความลับไม่มีในโลก

[๕๑๘] ขึ้นชื่อว่าที่ลับ ย่อมไม่มีในโลก แก่คนผู้กระทำบาปกรรม ต้นไม้ที่เกิดในป่าก็ยังมีคนเห็น คนพาลย่อมสำคัญบาปกรรมนั้นว่า เป็นที่ลับ.

[๕๑๙] ข้าพเจ้าย่อมไม่เห็นที่ลับ หรือแม้ที่ว่างเปล่าก็ไม่มี ในที่ใด ข้าพเจ้าไม่เห็นที่ว่างเปล่า ที่นั้นก็ไม่ว่างเปล่าจากข้าพเจ้า.

[๕๒๐] มาณพผู้ใหญ่ ๖ คนนั้น คือ ทุชัจจะ ๑ สุชัจจะ ๑ นันทะ ๑ สุขวัจฉนะ ๑ วัชฌะ ๑ อัทธุวสีละ ๑ มีความต้องการธิดาของอาจารย์ พากันละธรรมเสีย.

[๕๒๑] ส่วนพราหมณ์มาณพ เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง มีปัญญา มีความเพียรเครื่องก้าวหน้าในสัจธรรม ตามรักษาธรรมไว้ จะพึงละสตรีลาภเสียอย่างไรได้.

จบ สีลวีมังสชาดกที่ ๕.

๖. สุชาตาชาดก

ได้รับโทษเพราะประมาท

[๕๒๒] ข้าแต่พระราชสวามีผู้ประเสริฐ ไข่ที่เก็บไว้ในจานทองนี้ เป็นไข่อะไร ลูกกลมเกลี้ยง มีสีแดง หม่อมฉันทูลถามพระองค์ถึงสิ่งนั้น โปรดตรัสบอกด้วย.

[๕๒๓] ดูกรพระเทวี เมื่อก่อนนี้ เธอเป็นหญิงหัวโล้น นุ่งผ้าท่อนเก่าๆ มือถือห่อพก เลือกเก็บผลไม้อันใดอยู่ สิ่งที่ฉันรับประทานอยู่ ณ บัดนี้ เป็นผลไม้อันนั้น เป็นสมบัติประจำตระกูลของเธอ.

[๕๒๔] หญิงทราม เมื่ออยู่ในราชสกุลนี้ ย่อมร้อนรน ไม่รื่นรมย์ โภคสมบัติทั้งหลาย ก็ย่อมละเขาไปเสียสิ้น ท่านทั้งหลาย จงช่วยกันนำหญิงทรามคนนั้นคืนไปไว้ที่ที่ เขาจักเก็บผลไม้ประจำตระกูลขายเลี้ยงชีวิตได้ตามเดิม.

[๕๒๕] ข้าแต่พระมหาราช โทษเพราะความประมาทเหล่านี้ ย่อมมีได้แก่นารีผู้ได้รับยศ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์ได้ทรงโปรดอดโทษแด่พระนางสุชาดาเทวีเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอพระองค์อย่าได้ทรงพระพิโรธแด่พระเทวีเลย.

จบ สุชาตาชาดกที่ ๖.

๗. ปลาสชาดก

ว่าด้วยขุมทรัพย์ที่ฝังไว้ที่โคนไม้

[๕๒๖] ดูกรพราหมณ์ ท่านก็รู้ว่า ต้นทองกวาวนี้ ไม่มีจิต ไม่ได้ยินเสียงอะไรและไม่รู้สึกอะไรเลย เพราะเหตุไร ท่านจึงเพียรพยายาม มิได้มีความประมาท ถามถึงสุขไสยาอยู่เสมอมา.

[๕๒๗] ต้นทองกวาวต้นใหญ่ ปรากฏไปในที่ไกล ตั้งอยู่ในภูมิประเทศราบเรียบ เป็นที่อยู่อาศัยของทวยเทพ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงนอบน้อมต้นทองกวาวนี้ และเทพเจ้าผู้สิงอยู่ที่ต้นไม้นี้ด้วย เพราะเหตุแห่งทรัพย์.

[๕๒๘] ดูกรพราหมณ์ ข้าพเจ้ามาเพ่งถึงความกตัญญูที่มีอยู่ในตน จักทำทดแทนคุณท่านตามสติกำลัง ความดิ้นรนของท่านผู้มาถึงสำนักของสัตบุรุษทั้งหลาย ไฉนจักเปล่าจากประโยชน์เล่า.

[๕๒๙] ไม้เลียบต้นใด ตั้งล้อมรอบอยู่เบื้องหน้าต้นมะพลับ มหาชนเคยบูชายัญกันมาแต่ก่อน เป็นต้นไม้ใหญ่ ขุมทรัพย์เขาฝังไว้ที่โคนต้นไม้เลียบนั้นแล ไม่มีเจ้าของ ท่านจงไปขุดเอาทรัพย์นั้นเถิด.

จบ ปลาสชาดกที่ ๗.

๘. ชวสกุณชาดก

ผู้ไม่มีกตัญญูไม่ควรคบ

[๕๓๐] ข้าแต่พระยาเนื้อ ขอนอบน้อมแด่ท่าน ข้าพเจ้าได้ทำกิจอย่างหนึ่งแก่ท่าน ตามกำลังของข้าพเจ้าที่มีอยู่ ข้าพเจ้าจะได้อะไรตอบแทนบ้าง?

[๕๓๑] การที่ท่านเข้าไปอยู่ในระหว่างฟันของเรา ผู้มีเลือดเป็นภักษาหาร ผู้ทำกรรมอันหยาบช้าอยู่เป็นนิตย์ ท่านยังเป็นอยู่ได้ นั่นก็เป็นคุณมากอยู่แล้ว.

[๕๓๒] น่าติเตียนคนที่ไม่รู้คุณที่เขาทำแล้ว ผู้ไม่ทำคุณให้ใคร และผู้ที่ไม่ทำตอบแทนคุณที่เขาทำก่อน ความกตัญญูไม่มีในคนใด การคบคนนั้นย่อมไร้ประโยชน์.

[๕๓๓] บุคคลไม่ได้มิตรธรรมด้วยอุปการคุณที่ตนประพฤติต่อหน้าในผู้ใด ผู้นั้นบัณฑิตไม่ต้องริษยา ไม่ต้องด่าว่า พึงค่อยๆ หลีกออกห่างจากผู้นั้นไปเสีย.

จบ ชวสกุณชาดกที่ ๘.

๙. ฉวชาดก

ว่าด้วยการนั่งที่ไม่สมควร

[๕๓๔] กิจทั้งหมดที่เราทั้งสองกระทำแล้ว เป็นกิจลามก คนทั้ง ๒ ไม่เห็นธรรม คนทั้ง ๒ เคลื่อนแล้วจากปกติเดิม คือ อาจารย์นั่งบนอาสนะต่ำบอกมนต์ และศิษย์นั่งบนอาสนะสูงเรียนมนต์.

[๕๓๕] เราบริโภคข้าวสุกแห่งข้าวสาลีขาวสะอาด ปรุงด้วยเนื้อ (ของพระราชาพระองค์นี้) เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่สร้องเสพธรรมนั้น ที่พวกฤาษีสร้องเสพมาแล้ว.

[๕๓๖] ท่านจงหลีกไปเสียเถิด ขึ้นชื่อว่าโลกกว้างใหญ่ แม้คนอื่นๆ ก็หุงต้มกิน เพราะเหตุนั้น อธรรมที่ท่านประพฤติมาแล้ว อย่าทำลายท่านเสียเลย ดุจก้อนหินต่อยหม้อให้แตก ฉะนั้น.

[๕๓๗] ดูกรพราหมณ์ เราติเตียนการได้ยศ การได้ทรัพย์ และความประพฤติเลี้ยงชีวิต ด้วยการทำตนให้ตกต่ำ หรือด้วยการประพฤติไม่เป็นธรรม.

จบ ฉวชาดกที่ ๙.

๑๐. สัยหชาดก

ว่าด้วยการแสวงหาที่ประเสริฐ

[๕๓๘] บัณฑิตไม่พึงปรารถนาพื้นแผ่นดิน มีสัณฐานดุจกุณฑลท่ามกลางสาคร มีมหาสมุทรล้อมอยู่โดยรอบ พร้อมด้วยการนินทา ดูกรสัยหอำมาตย์ ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด.

[๕๓๙] ดูกรพราหมณ์ เราติเตียนการได้ยศ การได้ทรัพย์ และความประพฤติเลี้ยงชีวิต ด้วยการทำตนให้ตกต่ำ หรือด้วยการประพฤติไม่เป็นธรรม.

[๕๔๐] ถึงแม้เราบวชเป็นบรรพชิต ถือภาชนะเที่ยวภิกขาจาร ความประพฤติเลี้ยงชีวิตนั้นแหละประเสริฐกว่า การแสวงหาโดยไม่เป็นธรรมจะประเสริฐอะไร.

[๕๔๑] ถึงแม้เราออกบวช ถือภาชนะเที่ยวภิกขาจาร ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในโลกนั้น ประเสริฐกว่าราชสมบัติเสียอีก.

จบ สัยหชาดกที่ ๑๐.

จบ กาลิงควรรคที่ ๑.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จุลลกาลิงคชาดก ๒. มหาอัสสาโรหชาดก

๓. เอกราชชาดก ๔. ทัททรชาดก

๕. สีลวีมังสชาดก ๖. สุชาตาชาดก

๗. ปลาสชาดก ๘. ชวสกุณชาดก

๙. ฉวชาดก ๑๐. สัยหชาดก.

---

๒. ปุจิมันทวรรค

๑. ปุจิมันทชาดก

ว่าด้วยผู้รอบคอบ

[๕๔๒] แน่ะโจร ลุกขึ้นเถิด จะมัวนอนอยู่ทำไม ท่านต้องการอะไร ด้วยการนอน ราชบุรุษอย่าจับท่านผู้ทำโจรกรรมอันหยาบช้าทารุณในบ้านเลย.

[๕๔๓] ราชบุรุษทั้งหลายจ้องจับโจรผู้ทำโจรกรรมอันหยาบช้าทารุณในบ้าน ในเรื่องนั้น ธุระอะไรของปุจิมันทเทวดาผู้เกิดอยู่ในป่าเล่า?

[๕๔๔] ดูกรอัสสัตถเทวดา ท่านไม่รู้เหตุที่จะอยู่ร่วมกันไม่ได้ระหว่างเรากับโจร ราชบุรุษทั้งหลาย จับโจรผู้ทำโจรกรรมอันหยาบช้าทารุณในบ้านได้แล้ว จะเสียบโจรไว้บนหลาวไม้สะเดา ใจของเรารังเกียจในเรื่องนั้น.

[๕๔๕] บัณฑิตพึงรังเกียจสิ่งที่ควรรังเกียจ พึงป้องกันภัยที่ยังไม่มาถึงตัว พิจารณาดูโลกทั้ง ๒ เพราะภัยในอนาคต.

จบ ปุจิมันทชาดกที่ ๑.

๒. กัสสปมันทิยชาดก

ว่าด้วยรู้ตัวว่าผิดแล้วสารภาพผิด

[๕๔๖] ข้าแต่ท่านกัสสปะ เด็กหนุ่มจะด่าแช่ง หรือจะตีก็ตาม ด้วยความเป็นเด็กหนุ่ม บัณฑิตผู้มีปัญญา ย่อมอดทนความผิดที่พวกเด็กทำแล้วทั้งหมดนั้นได้.

[๕๔๗] ถ้าแม้สัตบุรุษทั้งหลาย วิวาทกัน ก็กลับเชื่อมกันได้สนิทโดยเร็ว ส่วนคนพาลทั้งหลาย ย่อมแตกกันเหมือนภาชนะดิน เขาย่อมไม่ได้ความสงบเวรกันได้เลย.

[๕๔๘] ผู้ใด รู้โทษที่ตนล่วงแล้ว ๑ ผู้ใด รู้แสดงโทษ ๑ คนทั้งสองนั้น ย่อมพร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น ความสนิทสนมของเขา ย่อมไม่เสื่อมคลาย.

[๕๔๙] ผู้ใด เมื่อคนเหล่าอื่นล่วงเกินกัน ตนเองสามารถจะเชื่อมให้สนิทสนมได้ ผู้นั้นแลชื่อว่า เป็นผู้ประเสริฐยิ่ง ผู้นำภาระไป ผู้ทรงธุระไว้.

จบ กัสสปมันทิยชาดกที่ ๒.

๓. ขันติวาทิชาดก

โทษที่ทำร้ายพระสมณะ

[๕๕๐] ข้าแต่ท่านผู้มีความเพียรมาก ผู้ใด ให้ตัดมือ ตัดเท้า หู และจมูกของท่าน ท่านจงโกรธผู้นั้นเถิด อย่าได้ทำรัฐนี้ให้พินาศเสียเลย.

[๕๕๑] พระราชาพระองค์ใด รับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของอาตมภาพ ขอพระราชาพระองค์นั้น จงทรงพระชนม์ยืนนาน บัณฑิตทั้งหลาย เช่นกับอาตมภาพ ย่อมไม่โกรธเคืองเลย.

[๕๕๒] สมณะผู้สมบูรณ์ด้วยขันติ ได้มีมาในอดีตกาลแล้ว พระเจ้ากาสีรับคำสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของสมณะผู้ตั้งอยู่ในขันติ.

[๕๕๓] พระเจ้ากาสีหมกไหม้อยู่ในนรก ได้เสวยวิบากอันเผ็ดร้อนของกรรมที่หยาบช้านั้น.

จบ ขันติวาทิชาดกที่ ๓.

๔. โลหกุมภิชาดก

ว่าด้วยสัตว์นรกในโลหกุมภี

[๕๕๔] เมื่อโภคะทั้งหลายมีอยู่ เราทั้งหลายไม่ได้ให้ทาน ไม่ได้ทำที่พึ่งให้แก่ตน เราจึงมีชีวิตเป็นอยู่ได้แสนยาก.

[๕๕๕] เมื่อเราทั้งหลายหมกไหม้อยู่ในนรก ตลอดหกหมื่นปีบริบูรณ์ โดยประการทั้งปวง เมื่อไรที่สุดจักปรากฏ?

[๕๕๖] ดูกรชาวเราเอ๋ย ที่สุดไม่มี ที่สุดจักมีแต่ที่ไหน ที่สุดจักไม่ปรากฏ ดูกร ท่านผู้นิรทุกข์ เพราะในกาลนั้น ทั้งเรา และท่านได้กระทำบาปกรรม ไว้แล้ว.

[๕๕๗] เราไปจากที่นี้ ได้กำเนิดมนุษย์ พอรู้จักภาษาแล้ว จักเป็นคนสมบูรณ์ไป ด้วยศีล จักทำกุศลให้มากทีเดียว.

จบ โลหกุมภิชาดกที่ ๔.

๕. มังสชาดก

วาทศิลป์ของคนขอ

[๕๕๘] วาจาของท่านหยาบคายจริงหนอ ท่านเป็นผู้ขอเนื้อ วาจาของท่านเช่นกับ พังผืด ดูกรสหาย เราจะให้พังผืดแก่ท่าน.

[๕๕๙] คำว่า พี่ชาย น้องชาย หรือพี่สาว น้องสาวนี้ เป็นอวัยวะของมนุษย์ ทั้งหลาย อันเขากล่าวกันอยู่ในโลก วาจาของท่านเช่นกับอวัยวะ ดูกร สหาย เราจะให้เนื้ออวัยวะแก่ท่าน.

[๕๖๐] บุตรเรียกบิดาว่า พ่อ ย่อมทำให้หัวใจของพ่อหวั่นไหว วาจาของท่าน เช่นกับหัวใจ เราจะให้เนื้อหัวใจแก่ท่าน.

[๕๖๑] ในบ้านของผู้ใด ไม่มีเพื่อน บ้านของผู้นั้น ก็เป็นเหมือนกับป่า วาจาของ ท่านเช่นกับสมบัติทั้งมวล ดูกรสหาย เราจะให้เนื้อทั้งหมดแก่ท่าน.

จบ มังสชาดกที่ ๕.

๖. สสปัณฑิตชาดก

ผู้สละชีวิตเป็นทาน

[๕๖๒] ดูกรพราหมณ์ ข้าพเจ้ามีปลาตะเพียนแดงอยู่ ๗ ตัว ซึ่งนายพรานตก เบ็ดขึ้นมาจากน้ำ เอาไว้บนบก ข้าพเจ้ามีอาหารอย่างนี้ ท่านจงบริโภค อาหารนี้ แล้วเจริญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด.

[๕๖๓] อาหารของคนรักษานาคนโน้น ข้าพเจ้านำเอามาไว้ในกลางคืน คือ เนื้อย่าง ๒ ไม้ เหี้ย ๑ ตัว และนมส้ม ๑ หม้อ ดูกรพราหมณ์ ข้าพเจ้ามีอาหารอย่างนี้ ท่านจงบริโภคอาหารนี้ แล้วเจริญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด.

[๕๖๔] ผลมะม่วงสุก น้ำเย็น ร่มเงาอันเย็น เป็นที่รื่นรมย์ใจ ดูกรพราหมณ์ ข้าพเจ้ามีอาหารอย่างนี้ ท่านจงบริโภคอาหารนี้ แล้วเจริญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด.

[๕๖๕] กระต่ายไม่มีงา ไม่มีถั่ว ไม่มีข้าวสาร ท่านจงบริโภคเราตัวสุกไปด้วยไฟนี้ แล้วเจริญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด.

จบ สสปัณฑิตชาดกที่ ๖.

๗. มตโรทนชาดก

ว่าด้วยร้องไห้ถึงคนตาย

[๕๖๖] ท่านทั้งหลาย ย่อมร้องไห้ถึงแต่คนที่ตายแล้วๆ ทำไมจึงไม่ร้องไห้ถึงคนที่จักตายบ้างเล่า สัตว์ทุกจำพวกผู้ดำรงสรีระไว้ ย่อมละทิ้งชีวิตไปโดยลำดับ.

[๕๖๗] เทวดา มนุษย์ สัตว์จตุบาท หมู่ปักษีชาติ และพวกงู ไม่มีอิสระในสรีระร่างกายนี้ ถึงจะอภิรมย์อยู่ (ในร่างกาย) นั้น ก็ต้องละทิ้งชีวิตไปทั้งนั้น.

[๕๖๘] สุขและทุกข์ที่เพ่งเล็งกันอยู่ในหมู่มนุษย์ เป็นของแปรผัน ไม่มั่นคงอยู่อย่างนี้ การคร่ำครวญ การร่ำไห้ ไม่เป็นประโยชน์เลย เพราะเหตุไรกองโศกจึงท่วมทับท่านได้?

[๕๖๙] พวกนักเลง และพวกคอเหล้า ผู้ไม่ทำความเจริญ เป็นพาล ห้าวหาญ ไม่มีความขยันหมั่นเพียร ไม่ฉลาดในธรรม ย่อมสำคัญบัณฑิตว่าเป็นพาลไป.

จบ มตโรทนชาดกที่ ๗.

๘. กณเวรชาดก

ว่าด้วยหญิงหลายผัว

[๕๗๐] ท่านกอดรัดนางสามาด้วยแขน ที่กอชบามีสีแดงในวสันตฤดู เธอได้สั่งความไม่มีโรคมาถึงท่าน.

[๕๗๑] ดูกรท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า ลมพึงพัดภูเขาไป ใครๆ คงไม่เชื่อถือ ถ้าลมจะพึงพัดเอาภูเขาไปได้ แม้แผ่นดินทั้งหมดก็พัดเอาไปได้ เพราะเหตุไร นางสามาตายแล้วจึงสั่งความไม่มีโรคมาถึงเราได้?

[๕๗๒] นางสามานั้นยังไม่ตาย และไม่ปรารถนาชายอื่น ได้ยินว่า นางจะมีผัวเดียว ยังหวังเฉพาะท่านอยู่เท่านั้น.

[๕๗๓] นางสามาได้เปลี่ยนเราผู้ไม่เคยสนิทสนม กับสามีที่เคยสนิทสนมมานาน เปลี่ยนเราผู้ยังไม่ทันได้ร่วมรัก กับสามีผู้เคยร่วมรักมาแล้ว นางสามาพึงเปลี่ยนผู้อื่นกับเราอีก เราจักหนีจากที่นี้ไปเสียให้ไกล.

จบ กณเวรชาดกที่ ๘.

๙. ติตติรชาดก

ว่าด้วยบาปเกิดจากความจงใจ

[๕๗๔] ข้าพเจ้าเป็นอยู่อย่างนี้สบายหนอ และได้บริโภคอาหารตามชอบใจ แต่ว่าข้าพเจ้าตั้งอยู่ในระหว่างอันตรายแท้ ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ คติของข้าพเจ้าเป็นอย่างไรหนอ?

[๕๗๕] ดูกรปักษี ถ้าใจของท่านไม่น้อมไปเพื่อกรรมอันเป็นบาป บาปย่อมไม่แปดเปื้อนท่านผู้บริสุทธิ์ ไม่ขวนขวายกระทำบาปกรรม.

[๕๗๖] นกกระทาเป็นอันมากพากันมาด้วยคิดว่า ญาติของเราจับอยู่ นายพรานนกย่อมได้รับกรรม เพราะอาศัยข้าพเจ้า ใจของข้าพเจ้ารังเกียจอยู่ในเรื่องนั้น.

[๕๗๗] ถ้าใจของท่านไม่คิดประทุษร้าย กรรมที่นายพรานอาศัยท่านกระทำแล้วก็ไม่ติดท่าน บาปย่อมไม่แปดเปื้อนท่านผู้บริสุทธิ์ มีความขวนขวายน้อย.

จบ ติตติรชาดกที่ ๙.

๑๐. สุจจชชาดก

ว่าด้วยภรรยาที่ดี

[๕๗๘] พระราชา เมื่อไม่ทรงพระราชทานภูเขาด้วยพระวาจา นับว่า ไม่พระราชทานสิ่งที่ควรให้ง่ายหนอ เมื่อพระองค์ไม่พระราชทานอะไรเลย ก็ชื่อว่าไม่ทรงพระราชทานภูเขาด้วยพระวาจา.

[๕๗๙] คนฉลาดทำสิ่งใด ก็พูดถึงสิ่งนั้น ไม่ทำสิ่งใด ก็ไม่พูดถึงสิ่งนั้น บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมรู้จักคนที่ไม่ทำดีแต่พูด.

[๕๘๐] ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอนอบน้อมแด่ฝ่าพระบาท พระองค์ทรงประสบความพินาศ แต่พระทัยของพระองค์ยังทรงยินดีอยู่ในสัจจะ พระองค์ชื่อว่าดำรงมั่นอยู่ในสัจจธรรม.

[๕๘๑] หญิงใด เมื่อสามีขัดสนก็ขัดสนด้วย เมื่อสามีมั่งคั่งก็พลอยเป็นผู้มั่งคั่งมีชื่อเสียงด้วย หญิงนั้นแหละ นับว่า เป็นยอดภรรยาของเขา เมื่อมีเงินก็ย่อมมีหญิงเป็นธรรมดา.

จบ สุจจชชาดกที่ ๑๐.

จบ ปุจิมันทวรรคที่ ๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปุจิมันทชาดก ๒. กัสสปมันทิยชาดก

๓. ขันติวาทิชาดก ๔. โลหกุมภิชาดก

๕. มังสชาดก๖. สสปัณฑิตชาดก

๗. มตโรทนชาดก ๘. กณเวรชาดก

๙. ติตติรชาดก ๑๐. สุจจชชาดก.

---

๓. กุฏิทูสกวรรค

๑. กุฏิทูสกชาดก

ว่าด้วยลิงกับนกขมิ้น

[๕๘๒] ดูกรวานร ศีรษะ มือ และเท้าของท่านเหมือนของมนุษย์ เออก็ เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงไม่มีเรือนอยู่?

[๕๘๓] ดูกรนกขมิ้น ศีรษะ มือ และเท้าของเราเหมือนของมนุษย์ก็จริง แต่ปัญญาที่บัณฑิตกล่าวว่า ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ ของเราไม่มี.

[๕๘๔] ผู้มีจิตไม่มั่นคง มีจิตกลับกลอก มักประทุษร้ายมิตร มีปกติไม่ยั่งยืนเป็นนิจ ย่อมไม่มีความสุข.

[๕๘๕] ท่านจงกระทำอานุภาพ เปลี่ยนปกติเดิมเสียเถิด ดูกรวานร ท่านจงกระทำกระท่อมไว้เป็นเครื่องป้องกันความหนาว และลมเถิด.

จบ กุฏิทูสกชาดกที่ ๑.

๒. ทุททุภายชาดก

ว่าด้วยพวกกระต่ายตื่นตูม

[๕๘๖] ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ข้าพเจ้าอยู่ในประเทศใด ประเทศนั้นทำเสียงว่า ทุททุภะ แม้ข้าพเจ้าเองก็ไม่รู้เสียงลั่นนั้นตรงไหนกัน อะไรทำให้เกิดเสียงว่า ทุททุภะ ข้าพเจ้าก็ไม่รู้อีก.

[๕๘๗] กระต่ายได้ยินผลมะตูมสุกหล่นมีเสียงว่า ทุททุภะ ก็วิ่งหนีไป หมู่เนื้อได้ฟังถ้อยคำของกระต่ายแล้ว พากันตกใจวิ่งหนีไปด้วย.

[๕๘๘] ชนเหล่าใด มักเชื่อตามเสียงคนอื่น ยังไม่ทันได้ถึงร่องรอยแห่งวิญญาณเลย ชนเหล่านั้นนับว่า เป็นพาล มีความประมาทเป็นอย่างยิ่ง ดีแต่เชื่อผู้อื่น.

[๕๘๙] ส่วนชนเหล่าใด สมบูรณ์ด้วยศีล ด้วยปัญญา ยินดีในความสงบ ชนเหล่านั้นนับว่า เป็นบัณฑิต งดเว้นความชั่วห่างไกล ย่อมไม่เชื่อคนอื่นเลย.

จบ ทุททุภายชาดกที่ ๒.

๓. พรหมทัตตชาดก

ว่าด้วยผู้ขอกับผู้ถูกขอ

[๕๙๐] ดูกรมหาบพิตร ผู้ขอย่อมได้ ๒ อย่าง คือ ได้ทรัพย์ หรือไม่ได้ทรัพย์แท้จริง การขอมีอย่างนี้เป็นธรรมดา.

[๕๙๑] ดูกรมหาบพิตร ผู้เป็นใหญ่ในปัญจาลรัฐ บัณฑิตกล่าวถึงการขอว่า เป็นการร้องไห้ ผู้ใด ปฏิเสธคำขอ บัณฑิตกล่าวคำปฏิเสธของผู้นั้นว่า เป็นการร้องไห้ตอบ.

[๕๙๒] ชาวปัญจาลรัฐ ผู้มาประชุมกันแล้ว อย่าได้เห็นอาตมภาพผู้กำลังร้องไห้อยู่ หรืออย่าได้เห็นพระองค์ผู้ทรงกรรแสงตอบอยู่ เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงปรารถนาขอเฝ้าในที่ลับ.

[๕๙๓] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าขอถวายวัวแดงหนึ่งพันพร้อมด้วยวัวจ่าฝูงแก่ท่าน อันอารยชนได้ฟังคาถาอันประกอบด้วยเหตุผลของท่านแล้ว ทำไมจะไม่พึงให้แก่ท่านผู้เป็นอารยชนเล่า.

จบ พรหมทัตตชาดกที่ ๓.

๔. จัมมสาฏกชาดก

อย่าไว้ใจสัตว์หน้าขน

[๕๙๔] แพะตัวนี้เป็นสัตว์ที่มีท่าทางงดงามดี เป็นที่เจริญใจ และมีศีล น่ารักใคร่ย่อมเคารพนบนอบพราหมณ์ ผู้สมบูรณ์ด้วยชาติและมนต์ทั้งหลาย นับได้ว่า เป็นแพะประเสริฐ มียศศักดิ์.

[๕๙๕] ดูกรพราหมณ์ ท่านอย่าได้ไว้วางใจแก่สัตว์ ๔ เท้า เพียงได้เห็นมันครู่เดียว มันต้องการจะชนให้ถนัด จึงย่อตัวลงจักชนให้ถนัดถนี่.

[๕๙๖] กระดูกขาของพราหมณ์ก็หัก บริขารที่หาบอยู่ก็พลัดตก สิ่งของก็แตกทำลายหมด พราหมณ์ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ว่า โธ่เอ๋ย แพะมาฆ่าพรหมจารีได้.

[๕๙๗] ผู้ใด สรรเสริฐบูชาคนที่ไม่ควรบูชา ผู้นั้น จะต้องถูกเขาห้ำหั่นนอนอยู่เหมือนกับเราผู้มีปัญญาทรามถูกแพะชนเอาในวันนี้.

จบ จัมมสาฏกชาดกที่ ๔.

๕. โคธชาดก

ว่าด้วยเหี้ยกับฤาษีปลอม

[๕๙๘] เราสำคัญว่าท่านเป็นสมณะ จึงได้เข้ามาหาท่านผู้ไม่สำรวม ท่านได้ขว้างเราด้วยท่อนไม้ เหมือนไม่ใช่สมณะ.

[๕๙๙] แน่ะท่านผู้โง่เขลา ประโยชน์อะไรด้วยชฎาแก่ท่าน ประโยชน์อะไรด้วยหนังเสือแก่ท่าน ภายในของท่านรุงรัง เกลี้ยงเกลาแต่ภายนอก.

[๖๐๐] แน่ะเหี้ย ท่านจงกลับมาบริโภคข้าวสุกแห่งข้าวสาลีก่อนเถิด น้ำมันเกลือ และดีปลีของเราก็มีมาก.

[๖๐๑] เราจะเข้าไปสู่จอมปลวก อันลึก ชั่วร้อยบุรุษ ยิ่งขึ้นดีกว่า น้ำมัน และเกลือของท่านจะเป็นประโยชน์อะไร ดีปลีก็หาเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เราไม่.

จบ โคธชาดกที่ ๕.

๖. กักการุชาดก

ว่าด้วยผู้ควรประดับดอกฟักทิพย์

[๖๐๒] ผู้ใด ไม่ลักสิ่งของด้วยกาย ไม่พูดเท็จด้วยวาจา ได้รับยศแล้วไม่พึงมัวเมา ผู้นั้นแล ย่อมควรจะประดับดอกฟักทิพย์.

[๖๐๓] ผู้ใด แสวงหาทรัพย์มาได้โดยชอบธรรม ไม่ล่อลวงเอาทรัพย์เขามา ได้โภคทรัพย์แล้วก็ไม่มัวเมา ผู้นั้นแล ย่อมควรจะประดับดอกฟักทิพย์.

[๖๐๔] ผู้ใด มีจิตไม่จืดจางเร็ว และมีศรัทธาไม่คลายง่ายๆ ไม่บริโภคของดีๆ แต่ผู้เดียว ผู้นั้นแล ย่อมควรจะประดับดอกฟักทิพย์.

[๖๐๕] ผู้ใด ไม่บริภาษสัตบุรุษ ทั้งต่อหน้า หรือลับหลัง พูดอย่างใด ทำอย่างนั้น ผู้นั้นแล ย่อมควรจะประดับดอกฟักทิพย์.

จบ กักการุชาดกที่ ๖.

๗. กากาติชาดก

ว่าด้วยนางกากี

[๖๐๖] หญิงคนรักของเราอยู่ ณ ที่แห่งใด กลิ่นของนางยังหอมฟุ้งมาจากที่แห่งนั้นถึงที่นี่ ใจของเรายินดีในนางคนใด นางคนนั้น ชื่อกากาติ อยู่ไกลจากที่นี้ไป.

[๖๐๗] ท่านข้ามทะเลไปได้อย่างไร ท่านข้ามแม่น้ำชื่อเกปุกะไปได้อย่างไร ท่านข้ามสมุทรทั้ง ๗ ไปได้อย่างไร ท่านขึ้นต้นงิ้วได้อย่างไร?

[๖๐๘] เราข้ามทะเลไปกับท่าน ข้ามแม่น้ำชื่อเกปุกะไปกับท่าน ข้ามสมุทรทั้ง ๗ ไปกับท่าน ขึ้นต้นงิ้วไปกับท่าน.

[๖๐๙] น่าติเตียนตัวเราผู้มีกายใหญ่โต น่าติเตียนตัวเราผู้มีความสำนึกตัว เพราะว่า เราต้องนำมาบ้าง นำไปบ้าง ซึ่งชู้ของเมียตนเอง.

จบ กากาติชาดกที่ ๗.

๘. อนนุโสจิยชาดก

ทุกคนจะต้องตายควรเมตตากัน

[๖๑๐] นางสัมมิลลหาสินีผู้เจริญ ได้ไปอยู่ในระหว่างพวกสัตว์ที่ตายไปแล้วเป็นจำนวนมาก เมื่อนางไปอยู่กับสัตว์เหล่านั้น จักชื่อว่า ได้เป็นอะไรกับเรา เพราะฉะนั้น เราจึงมิได้เศร้าโศกถึงนางสัมมิลลหาสินีที่รักนี้.

[๖๑๑] ถ้าบุคคลจะพึงเศร้าโศก ถึงความตายอันจะไม่เกิดมีแก่สัตว์ ผู้เศร้าโศกนั้น ก็ควรจะเศร้าโศกถึงตนซึ่งจะต้องตกไปสู่อำนาจของมัจจุราชทุกเมื่อ.

[๖๑๒] สัตว์ที่ยืน นั่ง นอน หรือเดินอยู่ อายุสังขารหาได้เป็นไปตามด้วยไม่ วัยย่อมเสื่อมไปทุกขณะที่หลับตาและลืมตา.

[๖๑๓] เพราะวัยเสื่อมไปอย่างนั้นหนอ อัตภาพย่อมบกพร่อง หนทางที่คนเดินเมื่อต้องมีความพลัดพรากจากกันโดยไม่ต้องสงสัย หมู่สัตว์ที่ยังเหลืออยู่ ควรมีเมตตาเอ็นดูกัน ส่วนที่ตายไปแล้ว ไม่ควรจะต้องเศร้าโศกถึง.

จบ อนนุโสจิยชาดกที่ ๘.

๙. กาฬพาหุชาดก

ว่าด้วยลิงหลอกเจ้า

[๖๑๔] ในกาลก่อน เราได้ข้าวและน้ำอันใด จากสำนักพระราชา มาบัดนี้ ข้าวและน้ำนั้น มาขึ้นอยู่กับสาขมฤคหมด ดูกรพี่ราธะ บัดนี้ เราเป็นผู้อันพระเจ้าธนญชัยไม่สักการะแล้ว พากันกลับไปป่าตามเดิมเถิด.

[๖๑๕] ดูกรน้องโปฏฐปาทะ ธรรมในหมู่มนุษย์เหล่านี้ คือ ลาภ ความเสื่อมลาภ ยศ ความเสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุขและทุกข์ เป็นของไม่เที่ยง เจ้าอย่าเศร้าโศกเสียใจไปเลย จะเศร้าโศกเสียใจไปทำไม?

[๖๑๖] ดูกรพี่ราธะ คุณพี่เป็นบัณฑิตแท้ ย่อมรู้ถึงผลประโยชน์ทั้งหลายที่ยังไม่มาถึง ทำอย่างไรหนอ เราจะได้เห็นสาขมฤคผู้ลามก ถูกเขาขับไล่ออกจากราชสกุล.

[๖๑๗] ลิงกาฬพาหุ กระดิกหู และกลอกหน้ากลอกตา ทำให้พระราชกุมารทรงหวาดเสียวพระทัยอยู่เสมอๆ มันจะทำตัวของมันเองให้จำต้องห่างไกลจากข้าวและน้ำ.

จบ กาฬพาหุชาดกที่ ๙.

๑๐. สีลวีมังสชาดก

ว่าด้วยธรรมที่นำความสุขมาให้

[๖๑๘] ได้ยินว่า ศีลแล เป็นความงาม ศีลเป็นเยี่ยมในโลก ขอพระองค์จง
ทอดพระเนตรงูใหญ่ มีพิษร้าย ย่อมไม่เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยมารู้สึกตัวว่า
เป็นผู้มีศีล.

[๖๑๙] นกตะกรุมทั้งหลายในโลก พากันล้อมจิกชิ้นเนื้อที่เหยี่ยวคาบอยู่ในปาก
ชั่วเวลาที่มันคาบชิ้นเนื้อนิดหน่อยอยู่เท่านั้น หาได้เบียดเบียนคนที่ไม่มี
ความกังวลไม่.

[๖๒๐] ผู้ไม่มีความหวัง ย่อมหลับเป็นสุข ความหวัง ย่อมเผล็ดผลเป็นสุขได้
นางปิงคลาทาสี ได้ทำความหวังจนหมดหวังแล้ว จึงหลับเป็นสุขได้.

[๖๒๑] ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า ธรรมอันจะนำความสุขมาให้ยิ่งไปกว่าสมาธิ
ย่อมไม่มี ผู้มีจิตตั้งมั่น ย่อมไม่เบียดเบียนทั้งคนอื่น และตนเอง.

จบ สีลวีมังสชาดกที่ ๑๐.

จบ กุฏิทูสกวรรคที่ ๓.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

---

๔. โกกิลวรรค

๑. โกกาลิกชาดก

ว่าด้วยพูดในกาลที่ควรพูด

[๖๒๒] เมื่อยังไม่ถึงเวลาที่จะพูด ผู้ใด พูดเกินกาลไป ผู้นั้น ย่อมถูกทำร้าย ดุจลูกนกดุเหว่า ฉะนั้น.

[๖๒๓] มีดที่ลับคมดีแล้ว ดุจยาพิษอันร้ายแรง หาทำให้ตกไปทันทีทันใด เหมือนวาจาทุพภาษิตไม่.

[๖๒๔] เพราะฉะนั้น บัณฑิตควรรักษาวาจาไว้ ทั้งในกาลควรพูด และไม่ควร ไม่ควรพูดให้ล่วงเวลา แม้ในบุคคลผู้เสมอกับตน.

[๖๒๕] ผู้ใด มีความคิดเห็นเป็นเบื้องหน้า มีปัญญาเครื่องพิจารณาเห็นประจักษ์ พูดพอเหมาะในกาลที่ควรพูด ผู้นั้น ย่อมจับศัตรูได้ทั้งหมด ดุจครุฑจับนาคได้ ฉะนั้น.

จบ โกกาลิกชาดกที่ ๑.

๒. รถลัฏฐิชาดก

ว่าด้วยใคร่ครวญก่อนแล้วทำ

[๖๒๖] ข้าแต่พระราชา บุคคลทำร้ายตนเอง กลับกล่าวหาว่า คนอื่นทำร้าย ดังนี้ก็มี โกงเขาแล้ว กลับกล่าวหาว่า เขาโกง ดังนี้ก็มี ไม่ควรเชื่อคำของโจทก์ฝ่ายเดียว.

[๖๒๗] เพราะฉะนั้น บุคคลผู้เป็นเชื้อชาติบัณฑิต ควรฟังคำแม้ของฝ่ายจำเลย เมื่อฟังคำของโจทก์และจำเลยทั้งสองฝ่ายแล้ว พึงปฏิบัติตามธรรม.

[๖๒๘] คฤหัสถ์ผู้บริโภคกามคุณ เกียจคร้าน ไม่ดี บรรพชิตผู้ไม่สำรวม ไม่งาม พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วทำไป ไม่งาม บัณฑิตมีความโกรธเป็นเจ้าเรือน ก็ไม่งาม.

[๖๒๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าแห่งทิศ พระมหากษัตริย์ทรงใคร่ครวญเสียก่อน แล้วจึงปฏิบัติ ไม่ทรงใคร่ครวญเสียก่อน ไม่ควรปฏิบัติ อิสริยยศ บริวารยศ และเกียรติคุณของพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงใคร่ครวญแล้วจึงทรง ปฏิบัติ ย่อมมีแต่เจริญขึ้น.

จบ รถลัฏฐิชาดกที่ ๒.

๓. โคธชาดก

เขารักก็รักมั่ง เขาชังก็ชังตอบ

[๖๓๐] หม่อมฉันทราบว่า พระองค์ผู้ทรงดำรงรัฐจะไม่ทรงอาลัยใยดีต่อหม่อมฉัน ตั้งแต่ครั้งเมื่อพระองค์ทรงพระภูษาเปลือกไม้ เหน็บพระแสงขรรค์ ทรง ผูกสอดเครื่องครบ ประทับอยู่กลางป่า เหี้ยย่างได้หนีไปจากกิ่งไม้ อัสสัตถะแล้ว.

[๖๓๑] พึงอ่อนน้อมต่อผู้ที่อ่อนน้อม พึงคบผู้ที่เขาพอใจจะคบด้วย พึงทำกิจแก่ผู้ที่ ช่วยทำกิจ ไม่พึงทำความเจริญให้แก่ผู้ที่ใคร่ความเสื่อม อนึ่ง ไม่พึงคบ หาสมาคมกับผู้ที่เขาไม่พอใจจะคบหาสมาคมด้วย.

[๖๓๒] พึงละทิ้งผู้ที่เขาละทิ้ง ไม่พึงทำความสิเนหาในผู้เลิกลากัน ไม่พึงสมาคม กับผู้มีจิตคิดออกห่าง นกรู้ว่า ต้นไม้มีผลหมดแล้ว ย่อมบินไปสู่ต้นอื่นที่ เต็มไปด้วยผล ฉันใด คนก็ฉันนั้น รู้ว่า เขาหมดความอาลัยแล้ว ก็ควร จะเลือกหาคนอื่นที่เขาผู้สมัครรักใคร่ เพราะว่า โลกใหญ่พอ.

[๖๓๓] ฉันเป็นกษัตริย์มุ่งความกตัญญู จะทำตอบแทนแก่เธอตามสติกำลัง อนึ่ง ฉันจะมอบอำนาจให้แก่เธอทั้งหมด เธอต้องการสิ่งใด ฉันจะให้สิ่งนั้น แก่เธอ.

จบ โคธชาดกที่ ๓.

๔. ราโชวาทชาดก

ว่าด้วยคุณสมบัติของผู้นำ

[๖๓๔] ถ้าเมื่อโคทั้งหลาย ว่ายข้ามแม่น้ำไป โคหัวหน้าฝูงว่ายคด เมื่อโคผู้นำฝูงว่ายคดอย่างนี้ โคทั้งหมดก็ย่อมว่ายคดไปตามกัน.

[๖๓๕] ในมนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ใด ได้รับสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้น ประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนนอกนี้ก็ประพฤติไม่เป็นธรรมโดยแท้ ถ้าพระราชาผู้เป็นใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่ไม่เป็นสุขทั่วกัน.

[๖๓๖] ถ้าเมื่อโคทั้งหลาย ว่ายข้ามแม่น้ำไป โคหัวหน้าฝูงว่ายข้ามตรง เมื่อมีโคผู้นำฝูงว่ายข้ามตรงอย่างนั้น โคทั้งหมดก็ย่อมว่ายข้ามตรงไปตามกัน.

[๖๓๗] ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ใด ได้รับสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้น ประพฤติเป็นธรรม ประชาชนนอกนี้ก็ย่อมประพฤติเป็นธรรมไปตามโดยแท้ ถ้าพระราชา ผู้เป็นใหญ่ตั้งอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่เป็นสุขทั่วกัน.

จบ ราโชวาทชาดกที่ ๔.

๕. ชัมพุกชาดก

ว่าด้วยโทษที่ไม่รู้ประมาณตน

[๖๓๘] ดูกรสุนัขจิ้งจอก ช้างนั้น ตัวใหญ่ ร่างกายสูง งาก็ยาว ตัวท่านไม่ได้เกิดในตระกูลสัตว์ที่จะจับมันได้.

[๖๓๙] ผู้ใด มิใช่ราชสีห์ ยกตนเพราะสำคัญว่า เป็นราชสีห์ ผู้นั้น ย่อมเป็นเหมือนสุนัขจิ้งจอกถูกช้างเหยียบ นอนหายใจแขม่วๆ อยู่บนแผ่นดิน.

[๖๔๐] ผู้ใด ไม่รู้จักกำลังกาย กำลังความคิด และชาติของผู้มียศ เป็นชนชั้นสูงมีข้อลำล่ำสันกำลังมาก ผู้นั้น ย่อมเป็นเหมือนสุนัขจิ้งจอกถูกช้างเหยียบนอนตายอยู่นี้.

[๖๔๑] ส่วนผู้ใด ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำการงาน รู้จักกำลังกาย และกำลังความคิดของตน กำหนดด้วยคำพูดอันประกอบด้วยปัญญา เป็นวาจาสุภาษิต ผู้นั้น ย่อมมีชัยอย่างไพบูลย์.

จบ ชัมพุกชาดกที่ ๕.

๖. พรหาฉัตตชาดก

เอาของน้อยแลกของมาก

[๖๔๒] พระองค์ตรัสเพ้ออยู่ว่า หญ้าๆ ใครหนอ นำเอาหญ้ามาถวายพระองค์ พระองค์มีกิจด้วยหญ้าหรือหนอ พระองค์จึงตรัสถึงแต่หญ้าเท่านั้น?

[๖๔๓] ฉัตตฤาษีผู้มีร่างกายสูงใหญ่ เป็นพรหมจารี เป็นพหูสูต มาอยู่ ณ ที่นี้ เขาลักเอาทรัพย์ของเราจนหมดสิ้นแล้ว ยังใส่หญ้าไว้ในตุ่มแล้วหนีไป.

[๖๔๔] การถือเอาทรัพย์ของตนไปหมด และการไม่ถือเอาหญ้า เป็นกิจที่ผู้ปรารถนาของน้อยแลกเอาของมาก พึงกระทำอย่างนั้น ฉัตตฤาษีใส่หญ้าไว้ในตุ่มหนีไปแล้ว การปริเวทนาเพราะเรื่องนั้น จะมีประโยชน์อะไร.

[๖๔๕] ผู้มีศีลทั้งหลาย ย่อมไม่ทำอย่างนั้น คนพาล ย่อมกระทำอนาจารอย่างนี้ ความเป็นบัณฑิตจักทำคนทุศีล มีศีลไม่ยั่งยืน ให้เป็นคนอย่างไร?

จบ พรหาฉัตตชาดกที่ ๖.

๗. ปีฐชาดก

ว่าด้วยธรรมในสกุล

[๖๔๖] เราทั้งหลายไม่ได้ให้ตั่ง น้ำดื่ม และโภชนาหารแก่ท่าน ขอท่านผู้เป็นพรหมจารี จงอดโทษให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นโทษนี้.

[๖๔๗] อาตมภาพไม่ได้ข้องเกี่ยว และไม่ได้นึกโกรธเคืองเลย แม้ความไม่ชอบใจอะไรๆ ของอาตมภาพก็ไม่มีเลย แท้ที่จริง อาตมภาพยังมีความวิตกอยู่ในใจว่า ธรรมของสกุลนี้ จักเป็นเช่นนี้แน่.

[๖๔๘] ที่นั่ง น้ำล้างเท้า น้ำมันทาเท้า ข้าพเจ้าให้อยู่เป็นนิจทุกอย่าง นี้เป็นธรรมในสกุล เนื่องมาจาก ปู่ ย่า ตา ยาย ของข้าพเจ้าทุกเมื่อ.

[๖๔๙] ข้าพเจ้าบำรุงสมณพราหมณ์โดยเคารพดุจญาติที่สูงสุด นี้เป็นธรรมในสกุลเนื่องมาจากปู่ ย่า ตา ยาย ของข้าพเจ้าทุกเมื่อ.

จบ ปีฐชาดกที่ ๗.

๘. ถุสชาดก

ว่าด้วยรู้จักแกลบหรือข้าวสารในที่มืด

[๖๕๐] แกลบปรากฏโดยความเป็นแกลบแก่หนูทั้งหลาย และข้าวสารก็ปรากฏโดยความเป็นข้าวสารแก่พวกมัน แม้ในที่มืด พวกมันเว้นแกลบเสียเลือกกินแต่ข้าวสาร.

[๖๕๑] การปรึกษาในป่าก็ดี การพูดกระซิบกันในบ้านก็ดี และการคิดหาโอกาสฆ่าเราในบัดนี้ก็ดี เรารู้หมดแล้ว.

[๖๕๒] ได้ยินว่า ลิงตัวที่เป็นพ่อมันเอาฟันกัดภาวะบุรุษของลูกผู้เกิดตามสภาพเสียแต่ยังเยาว์ทีเดียว.

[๖๕๓] การที่เจ้าดิ้นรนอยู่เหมือนแพะตาบอดในไร่ผักกาดก็ดี นอนอยู่ภายใต้ที่นอนก็ดี เรารู้หมดสิ้นแล้ว.

จบ ถุสชาดกที่ ๘.

๙. พาเวรุชาดก

ว่าด้วยพวกเดียรถีย์เสื่อมลาภสักการะ

[๖๕๔] เพราะยังไม่เห็นนกยูงซึ่งมีหงอน มีเสียงไพเราะ ชนทั้งหลายจึงพากันบูชากาในที่นั้น ด้วยเนื้อ และผลไม้.

[๖๕๕] แต่เมื่อใด นกยูงตัวสมบูรณ์ไปด้วยเสียงมายังพาเวรุรัฐ เมื่อนั้น ลาภและสักการะของกาก็เสื่อมไป.

[๖๕๖] พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระธรรมราชา ส่องแสงสว่าง ยังไม่เสด็จอุบัติขึ้นเพียงใด ชนทั้งหลายก็พากันบูชาสมณพราหมณ์เหล่าอื่นอยู่เป็นอันมากเพียงนั้น.

[๖๕๗] แต่เมื่อใด พระพุทธเจ้าผู้มีพระสุรเสียงอันไพเราะ ได้ทรงแสดงธรรมแล้ว เมื่อนั้น ลาภและสักการะของพวกเดียรถีย์ก็เสื่อมไป.

จบ พาเวรุชาดกที่ ๙.

๑๐. วิสัยหชาดก

ความยากจนไม่เป็นเหตุให้ทำชั่ว

[๖๕๘] ดูกรพ่อวิสัยหะ แต่ก่อนท่านได้ให้ทาน ก็เมื่อท่านให้อยู่อย่างนั้น ความเสื่อมได้มีแก่ท่านแล้ว ต่อแต่นี้ไป ถ้าท่านจักไม่ให้ทาน เมื่อท่านไม่ให้ทาน โภคะทั้งหลายก็คงกลับมีอยู่ตามเดิม.

[๖๕๙] ข้าแต่ท้าวสหัสสเนตร พระอริยะทั้งหลายท่านกล่าวถึงบาปกรรมว่า อันอารยชนถึงจะเป็นคนยากจนเข็ญใจก็ไม่ควรทำ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทวยเทพ ข้าพระบาทจะพึงเลิกศรัทธาเพราะเหตุการบริโภคทรัพย์อันใด ทรัพย์อันนั้น อย่าได้มีเลย.

[๖๖๐] รถคันหนึ่งแล่นไปทางใด รถคันอื่นก็แล่นไปทางนั้น ข้าแต่ท้าววาสวะ วัตรที่ข้าพระบาทบำเพ็ญมาแล้วแต่ครั้งก่อน ขอจงเป็นไปเหมือนอย่างนั้นเถิด.

[๖๖๑] ถ้ายังมียังเป็นอยู่ ข้าพระบาทก็จะให้ เมื่อไม่มีไม่เป็น จะให้ได้อย่างไร แม้ถึงจะเป็นอย่างนี้แล้วก็ตาม ก็จะต้องให้ เพราะข้าพระบาทจะลืมทานเสียไม่ได้.

จบ วิสัยหชาดกที่ ๑๐.

จบ โกกิลวรรคที่ ๔.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โกกาลิกชาดก ๒. รถลัฏฐิชาดก

๓. โคธชาดก๔. ราโชวาทชาดก

๕. ชัมพุกชาดก ๖. พรหาฉัตตชาดก

๗. ปีฐชาดก ๘. ถุสชาดก

๙. พาเวรุชาดก ๑๐. วิสัยหชาดก.

๕. จุลลกุณาลวรรค

๑. กุณฑลิกชาดก

เปรียบนารีด้วยท่าน้ำ

[๖๖๒] บรรดานารีทั้งหลาย เป็นคนหลายใจ ไม่มีใครสามารถจะข่มได้ ทำความยั่วยวนให้แก่ชายทั้งหลาย ถ้าหากว่า นารีทั้งหลายแม้จะทำให้เกิดความปีติได้โดยประการทั้งปวง ก็ไม่ควรไว้วางใจ เพราะว่า นารีทั้งหลายเปรียบด้วยท่าน้ำ.

[๖๖๓] บัณฑิตได้พบเห็นเหตุคลายกำหนัด ของกินนรและนางกินนรีทั้งหลายแล้ว ก็พึงรู้เสียเถิดว่า หญิงทุกคน ย่อมไม่ยินดีในเรือนของตน ภรรยาได้ทอดทิ้งสามีผู้เช่นนั้นได้ เพราะไปพบเห็นบุรุษอื่นแม้เป็นง่อยเปลี้ย.

[๖๖๔] พระมเหสีของพระเจ้าพกะ และพระเจ้าพาวริกะ ผู้หมกมุ่นอยู่ในกามเกินส่วน ยังประพฤติล่วงกับชาวประมงคนใช้ผู้ใกล้ชิดและอยู่ในอำนาจ หญิงจะไม่ประพฤติล่วงบุรุษอื่นนอกจากคนนั้นอีก มีอยู่หรือ?

[๖๖๕] นางปิงคิยานี พระอัครมเหสีที่รักของพระเจ้าพรหมทัตต์ผู้เป็นอิสระแห่งมวลโลก ได้ประพฤติล่วงกับคนเลี้ยงม้าผู้เป็นคนใกล้ชิดและอยู่ในอำนาจ นางผู้ใคร่กามนั้น ไม่ได้ประสบผลแม้ทั้งสองอย่าง.

จบ กุณฑลิกชาดกที่ ๑.

๒. วานรชาดก

ผู้รู้เท่าถึงเหตุการณ์เอาตัวรอดได้

[๖๖๖] ดูกรจระเข้ เราสามารถยกตนขึ้นจากน้ำสู่บกได้แล้ว บัดนี้ เราจะไม่ตกอยู่ในอำนาจของท่านอีกต่อไป.

[๖๖๗] เราไม่ต้องการด้วยผลมะม่วง ผลหว้า และผลขนุนทั้งหลาย เราจะต้องข้ามฝั่งแม่น้ำไปบริโภคผลมะเดื่อของเราดีกว่า.

[๖๖๘] ผู้ใด ไม่รู้เท่าถึงเหตุการณ์ อันบังเกิดขึ้นแล้วโดยฉับพลัน ผู้นั้น จะต้องตกอยู่ในอำนาจของศัตรู และต้องเดือดร้อนใจในภายหลัง.
[๖๖๙] ส่วนผู้ใด รู้เท่าถึงเหตุการณ์ ที่บังเกิดขึ้นโดยฉับพลัน ผู้นั้น ย่อมพ้นจากความคับขันอันเกิดแต่ศัตรู และไม่ต้องเดือดร้อนใจในภายหลัง.

จบ วานรชาดกที่ ๒.

๓. กุนตินีชาดก

ว่าด้วยการเชื่อมมิตรภาพ

[๖๗๐] หม่อมฉันได้อาศัย อยู่ในพระราชนิเวศของพระองค์ พระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงมาเป็นอย่างดีมิได้ขาด มาบัดนี้ พระองค์ผู้เดียวได้ก่อเหตุขึ้น ข้าแต่พระราชา มิฉะนั้น หม่อมฉันจะขอทูลลาไปป่าหิมพานต์.
[๖๗๑] ผู้ใดแล เมื่อคนอื่นทำกรรมอันชั่วร้ายให้แก่ตนแล้ว และตนก็ได้ทำตอบแทนแล้ว ย่อมรู้สึกได้ว่า เราได้ทำตอบแก่เขาแล้ว เวรของผู้นั้น ย่อมสงบไปด้วยอาการเพียงเท่านี้ ดูกรนางนกกระเรียน ท่านจงอยู่ก่อนเถิด อย่าเพิ่งไปเลย.
[๖๗๒] มิตรภาพของผู้ที่ถูกทำร้ายกับผู้ที่ทำร้าย ย่อมเชื่อมกันไม่ติดอีก ใจของหม่อมฉันไม่ยอมให้อยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ เพราะเหตุนั้น หม่อมฉันขอทูลลาไป.
[๖๗๓] มิตรภาพของผู้ที่ถูกทำร้ายกับผู้ที่ทำร้าย ย่อมกลับเชื่อมติดกันได้อีกเฉพาะพวกบัณฑิตด้วยกัน ย่อมเชื่อมกันไม่ติดอีก เฉพาะพวกชนพาล ดูกรนางนกกระเรียน ท่านจงอยู่ก่อนเถิด อย่าเพิ่งไปเลย.

จบ กุนตินีชาดกที่ ๓.

๔. อัมพชาดก

ว่าด้วยหญิงขโมยมะม่วง

[๖๗๔] หญิงคนใด ลักมะม่วงทั้งหลายของท่าน หญิงคนนั้น จงตกอยู่ใต้อำนาจของช่างย้อมผม และผู้เดือดร้อนเพราะแหนบ.

[๖๗๕] หญิงคนใด ลักมะม่วงทั้งหลายของท่าน หญิงคนนั้น ถึงจะมีอายุตั้ง ๒๐ ปี ๒๕ ปี หรือไม่ถึง ๓๐ ปี ตั้งแต่เกิดมา อย่าได้ผัวเช่นนั้นเลย.

[๖๗๖] หญิงคนใด ลักมะม่วงทั้งหลายของท่าน หญิงคนนั้น ถึงจะกระเสือกกระสนเที่ยวหาผัว เดินไปสู่หนทางไกลแสนไกลแต่ลำพังคนเดียว ถึงจะได้นัดแนะกันไว้แล้ว ก็ขออย่าได้พบได้เห็นผัวเลย.

[๖๗๗] หญิงคนใด ลักมะม่วงทั้งหลายของท่าน หญิงคนนั้น ถึงจะมีที่อยู่สะอาด ตบแต่งร่างกายทัดทรงดอกไม้ ลูบไล้ด้วยกระแจะจันทน์ ก็จงนอนอยู่บนที่นอนแต่เพียงคนเดียวเถิด.

จบ อัมพชาดกที่ ๔.

๕. คชกุมภชาดก

ช้าๆ จะได้พร้าสองเล่มงาม

[๖๗๘] ดูกรเจ้าตัวคืบ ไฟไหม้ป่า คราวใด คราวนั้น เจ้าจะทำอย่างไร เจ้าเป็นสัตว์มีความบากบั่นอ่อนแออย่างนี้?

[๖๗๙] โพรงไม้ และระแหงแผ่นดิน มีอยู่เป็นอันมาก ถ้าพวกข้าพเจ้าไปไม่ทันถึงโพรงไม้ และระแหงแผ่นดินเหล่านั้น พวกข้าพเจ้าก็ต้องตาย.

[๖๘๐] ในเวลาที่จะต้องทำช้าๆ ผู้ใด รีบด่วนทำเสียเร็ว ในเวลาที่จะต้องรีบด่วนทำกลับทำช้าไป ผู้นั้น ย่อมตัดรอนประโยชน์ของตนเอง เหมือนคนเหยียบใบตาลแห้งแหลกละเอียดไป ฉะนั้น.

[๖๘๑] ในเวลาที่จะต้องทำช้าๆ ผู้ใด ทำช้า และในเวลาที่จะต้องรีบทำด่วนก็รีบด่วนทำเสีย ประโยชน์ของผู้นั้น ย่อมบริบูรณ์เหมือนดวงจันทร์ส่องแสงสว่างในกลางคืน ฉะนั้น.

จบ คชกุมภชาดกที่ ๕.

๖. เกสวชาดก

ความคุ้นเคยเป็นรสอันยอดเยี่ยม

[๖๘๒] เป็นอย่างไรหนอ เกสวะดาบสผู้ควรบูชาของข้าพเจ้าทั้งหลายจึงละความเป็นพระเจ้าพาราณสีผู้เป็นจอมมนุษย์ ซึ่งสามารถให้สำเร็จประสงค์ทุกอย่างทุกประการ แล้วมายินดีอยู่ในอาศรมของกัปปดาบส?

[๖๘๓] ดูกรนารทอำมาตย์ หมู่ไม้อันน่ารื่นรมย์ใจ มีอยู่ ถ้อยคำของกัปปดาบสเป็นสุภาษิต ไพเราะ น่ารื่นรมย์ใจ ยังอาตมาให้ยินดี.

[๖๘๔] พระคุณเจ้าบริโภคข้าวสุกสาลีที่ปรุงด้วยเนื้อสะอาด ไฉนข้าวฟ่างและลูกเดือยอันหารสมิได้เลย จึงทำให้พระคุณเจ้ายินดีได้เล่า.

[๖๘๕] ของบริโภคจะดีหรือไม่ดีก็ตาม จะน้อยหรือมากก็ตาม บุคคลใดคุ้นเคยกันแล้ว จะพึงบริโภค ณ ที่ใด การบริโภค ณ ที่นั้นแหละดี เพราะรสทั้งหลาย มีความคุ้นเคยกันเป็นยอดเยี่ยม.

จบ เกสวชาดกที่ ๖.

๗. อยกูฏชาดก

ว่าด้วยยักษ์ถือกระบองเหล็กใหญ่

[๖๘๖] ท่านผู้ใด ยืนถือกระบองเหล็กอันใหญ่โตเหลือขนาดอยู่บนอากาศ ท่านผู้นั้น มาสถิตอยู่เพื่อจะคุ้มครองข้าพเจ้าในวันนี้หรือ หรือจะพยายามมาฆ่า ข้าพเจ้า?

[๖๘๗] ดูกรพระราชา เราเป็นทูตของพวกยักษ์ ถูกพวกยักษ์เหล่านั้นส่งมา ณ ที่นี้ เพื่อจะปลงพระชนม์พระองค์ แต่ท้าวสักรินทร์เทวราชคุ้มครองพระองค์อยู่ เพราะเหตุนั้น เราจึงผ่าพระเศียรของพระองค์ไม่ได้.

[๖๘๘] ก็ถ้าท้าวมัฆวาฬเทวราชผู้เป็นจอมทวยเทพ พระสวามีของนางสุชาดาคุ้มครองข้าพเจ้าอยู่ มิฉะนั้น พวกปีศาจก็คงคุกคามเหล่าสัตว์ทั้งหลายเป็นแน่ ข้าพเจ้าไม่ได้สะดุ้งกลัวต่อพวกยักษ์เลย.

[๖๘๙] พวกกุมภัณฑ์ และพวกปีศาจทั้งมวลจะคร่ำครวญกันไปก็ตามเถิด พวกมันคงไม่อาจจะต่อยุทธกับข้าพเจ้า กิริยาที่หลอกหลอนของพวกยักษ์ ซึ่งทำให้น่ากลัวต่างๆ นั้น มีอยู่เป็นอันมาก แต่ข้าพเจ้าก็ไม่กลัว.

จบ อยกูฏชาดกที่ ๗.

๘. อรัญญชาดก

ว่าด้วยการเลือกคบคน

[๖๙๐] คุณพ่อ ผมออกจากป่าไปสู่บ้านแล้ว จะพึงคบคนที่มีศีลอย่างไร มีวัตรอย่างไร ผมถามแล้ว ขอคุณพ่อจงบอกข้อนั้นแก่ผมด้วย?

[๖๙๑] ลูกเอ๋ย ผู้ใด พึงคุ้นเคยกะเจ้าก็ดี พึงอดทนความคุ้นเคยของเจ้าได้ก็ดี เชื่อถือคำพูดของเจ้าก็ดี งดโทษให้เจ้าก็ดี เจ้าไปจากที่นี่แล้วจงคบหาผู้นั้นเถิด.

[๖๙๒] ผู้ใด ไม่มีกรรมชั่วด้วยกาย วาจาและใจ เจ้าไปจากที่นี่แล้วจงคบหาผู้นั้น ทำตนให้เหมือนบุตรผู้เกิดจากอกของผู้นั้นเถิด.

[๖๙๓] ลูกเอ๋ย คนที่มีจิตเหมือนน้ำย้อมขมิ้น มีจิตกลับกลอก รักง่ายหน่ายเร็ว เจ้าอย่าคบหาคนเช่นนั้นเลย ถึงหากว่า พื้นชมพูทวีปทั้งหมดจะไม่มีมนุษย์ก็ตาม.

จบ อรัญญชาดกที่ ๘.

๙. สันธิเภทชาดก

ว่าด้วยโทษที่เชื่อถือคำส่อเสียด

[๖๙๔] ดูกรนายสารถี สัตว์ทั้ง ๒ นี้ ไม่ได้มีความเสมอกันเพราะสตรีทั้งหลายเลย ไม่ได้มีความเสมอกันเพราะอาหารเลย ภายหลัง เมื่อสุนัขจิ้งจอกยุยงทำลายความสนิทสนมกันเสียจนถึงให้ตาย ท่านจงเห็นเหตุนั้นซึ่งฉันคิดไว้ถูกต้องแล้ว.

[๖๙๕] พวกสุนัขจิ้งจอกพากันกัดกินโค และราชสีห์ เพราะคำส่อเสียดใด คำส่อเสียดนั้น ย่อมเป็นไปถึงตัดมิตรภาพเพราะเนื้อ ดุจดาบคม ฉะนั้น.

[๖๙๖] ดูกรนายสารถี ท่านจงดูการนอนตายของสัตว์ทั้ง ๒ นี้ ผู้ใด เชื่อถือถ้อยคำของคนส่อเสียด ผู้มุ่งทำลายความสนิทสนม ผู้นั้น จะต้องนอนตายอย่างนี้.

[๖๙๗] ดูกรนายสารถี นรชนเหล่าใด ไม่เชื่อถือถ้อยคำของคนส่อเสียด ผู้มุ่งทำลายความสนิทสนม นรชนเหล่านั้น ย่อมได้ประสบความสุขเหมือนคนไปสวรรค์ ฉะนั้น.

จบ สันธิเภทชาดกที่ ๙.

๑๐. เทวตาปัญหาชาดก

ว่าด้วยปัญหาของเทวดา

[๖๙๘] ดูกรพระราชา บุคคลประหารผู้อื่นด้วยมือทั้ง ๒ ด้วยเท้าทั้ง ๒ แล้วเอามือประหารปากผู้อื่น บุคคลนั้น กลับเป็นที่รักของผู้ถูกประหาร เพราะเหตุนั้น พระองค์ทรงเห็นผู้ที่ถูกประหารนั้นว่า ได้แก่ใคร?

[๖๙๙] ดูกรพระราชา บุคคลด่าผู้อื่นตามความพอใจ แต่ไม่ปรารถนาให้ผู้ที่ถูกด่านั้นได้รับภัยอันตราย บุคคลนั้น กลับเป็นที่รักของผู้ด่า เพราะเหตุนั้น พระองค์ทรงเห็นผู้ด่านั้นว่า ได้แก่ใคร?

[๗๐๐] ดูกรพระราชา บุคคลกล่าวตู่ด้วยถ้อยคำไม่เป็นจริง และท้วงติงด้วยคำอันเหลาะแหละ บุคคลนั้น กลับเป็นที่รักแห่งกันและกัน เพราะเหตุนั้น พระองค์ทรงเห็นผู้นั้นว่า ได้แก่ใคร?

[๗๐๑] ดูกรพระราชา บุคคลผู้นำเอาข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะไป (ชื่อว่าผู้นำเอาไปมีอยู่โดยแท้) บุคคลเหล่านั้น กลับเป็นที่รักของผู้เป็นเจ้าของ เพราะเหตุนั้น พระองค์ทรงเห็นผู้นั้นว่า ได้แก่ใคร?

จบ เทวตาปัญหาชาดกที่ ๑๐.

จบ จุลลกุณาวรรคที่ ๕.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุณฑลิกชาดก ๒. วานรชาดก

๓. กุนตินีชาดก๔. อัมพชาดก

๕. คชกุมภชาดก ๖. เกสวชาดก

๗. อยกูฏชาดก๘. อรัญญชาดก

๙. สันธิเภทชาดก ๑๐. เทวตาปัญหาชาดก

รวมวรรคที่มีในจตุกกนิบาตนี้ คือ

๑. กาลิงควรรค๒. ปุจิมันทวรรค

๓. กุฏิทูสกวรรค๔. โกกิลวรรค

๕. จุลลกุณาวรรค.

จบ จตุกกนิบาตชาดก.

ปัญจกนิบาตชาดก

๑. มณิกุณฑลวรรค

๑. มณิกุณฑลชาดก

ผู้ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม

[๗๐๒] พระองค์ละแว่นแคว้น ม้า กุณฑล และแก้วมณี อนึ่ง ยังทรงละพระราชบุตร และเหล่าพระสนมเสียได้ เมื่อโภคสมบัติทั้งสิ้นของพระองค์ ไม่มีเหลือเลย เหตุไฉน พระองค์จึงไม่ทรงเดือดร้อน ในคราวที่มหาชนพากันเศร้าโศกอยู่เล่า?.

[๗๐๓] โภคสมบัติย่อมละทิ้งสัตว์ไปเสียก่อนก็มี บางทีสัตว์ย่อมละทิ้งโภคสมบัติเหล่านั้นไปก่อนก็มี ดูกรพระองค์ผู้ใคร่ในกามารมณ์ โภคสมบัติที่บริโภคกันอยู่ เป็นของไม่แน่นอน เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงไม่เดือดร้อน ในคราวที่มหาชนพากันเศร้าโศกอยู่.

[๗๐๔] พระจันทร์อุทัยขึ้นเต็มดวง ก็จะกลับหายสิ้นไป พระอาทิตย์กำจัดความมืด ทำโลกให้เร่าร้อนแล้วอัสดงคตไป ดูกรพระองค์ผู้เป็นศัตรูโลกธรรมทั้งหลาย หม่อมฉันชนะได้แล้ว เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงไม่เดือดร้อน ในคราวที่มหาชนพากันเศร้าโศกอยู่.

[๗๐๕] คฤหัสถ์ผู้บริโภคกามคุณ เกียจคร้านก็ไม่ดี บรรพชิตไม่สำรวมก็ไม่ดี พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วทรงทำก็ไม่ดี บัณฑิตมีความโกรธเป็นเจ้าเรือนก็ไม่ดี.

[๗๐๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าทิศ กษัตริย์ใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำ ไม่ใคร่ครวญเสียก่อนแล้วไม่ควรทำ อิสริยยศ บริวารยศ และเกียรติคุณของพระราชาผู้ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ ย่อมเจริญขึ้น.

จบ มณิกุณฑลชาดกที่ ๑.

๒. สุชาตชาดก

ว่าด้วยคำคมของคนฉลาด

[๓๐๗] เหตุไรหนอ เจ้าจึงเป็นเหมือนรีบด่วนเกี่ยวเอาหญ้าอันเขียวสดมาแล้ว บ่นเพ้อถึงวัวแก่ผู้ปราศจากชีวิตแล้วว่า จงเคี้ยวกินเสีย วัวที่ตายแล้วจะพึงลุกขึ้นได้เพราะหญ้า และน้ำเป็นไม่มีแน่ เจ้าบ่นเพ้อไปเปล่าๆ เหมือนคนผู้ไร้ความคิด ฉะนั้น.

[๓๐๘] ศีรษะ เท้าหน้า เท้าหลัง หาง และหู ของวัว ก็ตั้งอยู่ตามที่อย่างนั้น ผมเข้าใจว่า วัวตัวนี้จะพึงลุกขึ้นได้ ศีรษะหรือมือเท้าของคุณปู่ มิได้ปรากฏเลย คุณพ่อนั่นเองมาร้องไห้อยู่ที่สถูปดิน เป็นคนไร้ความคิดมิใช่หรือ?

[๓๐๙] เจ้ารดพ่อผู้เดือดร้อนยิ่งนักให้หายร้อน ยังความกระวนกระวายของพ่อให้ดับได้สิ้น เหมือนบุคคลเอาน้ำรดไฟติดเปรียงให้ดับไป ฉะนั้น เจ้ามาถอนลูกศรคือ ความโศกที่เสียบแน่นอยู่ในฤทัยของพ่อออกได้แล้วหนอ เมื่อพ่อถูกความโศกครอบงำ เจ้าได้บรรเทาความโศกถึงบิดาเสียได้.

[๓๑๐] พ่อเป็นผู้ถอนลูกศรคือความโศกออกได้แล้ว ปราศจากความเศร้าโศก หมดความมัวหมอง ลูกรัก พ่อจะไม่เศร้าโศก จะไม่ร้องไห้ เพราะได้ฟังถ้อยคำของเจ้า.

[๓๑๑] คนผู้มีปัญญา มีใจอนุเคาะห์ ย่อมทำบุคคลให้หลุดพ้นจากความเศร้าโศกได้ เหมือนกับพ่อสุชาตบุตรของพ่อ ทำบิดาให้ล่วงพ้นจากความเศร้าโศก ฉะนั้น.

จบ สุชาตชาดกที่ ๒.

๓. เวนสาขชาดก

ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

[๓๑๒] ดูกรพรหมทัตตกุมาร ความเกษมสำราญ ภิกษาหารหาได้ง่าย และความเป็นผู้สำราญกายนี้ ไม่พึงมีตลอดกาลเป็นนิตย์ เมื่อประโยชน์ของตนสิ้นไป ท่านอย่าเป็นผู้ล่มจมเสียเลย เหมือนเรือแตก คนไม่ได้ที่พึ่งอาศัย ต้องจมอยู่ในท่ามกลางทะเล ฉะนั้น.

[๓๑๓] บุคคลทำกรรมใด ย่อมมองเห็นกรรมนั้นในตน ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น.

[๓๑๔] ปาจารย์ในปางก่อนได้กล่าวคำใดไว้ว่า ท่านอย่าได้ทำบาปกรรมที่ทำแล้วจะทำให้เดือดร้อนในภายหลังเลย คำนั้น เป็นคำสอนของอาจารย์เรา

[๓๑๕] ปิงคิยปุโรหิตนั้น ย่อมบ่นเพ้อแสดงต้นไทรว่า มีกิ่งแผ่ไพศาล (สามารถให้ความชนะได้) เราได้ให้ฆ่ากษัตริย์ผู้ประดับด้วยราชาลังการ ลูบไล้ด้วยแก่นจันทน์แดงทั้งพันพระองค์เสีย ที่ต้นไม้ใด ต้นไม้นั้น บัดนี้ไม่อาจทำการป้องกันอะไรแก่เราได้ ความทุกข์อันนั้นแหละกลับมาสนองเราแล้ว.

[๓๑๖] พระนางอุพพรีอัครมเหสีของเรา มีพระฉวีวรรณงามดังทองคำ ลูบไล้ตัวด้วยแก่นจันทน์แดง ย่อมงามเจริญตา เหมือนกับกิ่งไม้สิงคุอันขึ้นตรงไป ไหวสะเทือนอยู่ ฉะนั้น เรามิได้เห็นพระนางอุพพรีแล้ว คงจักต้องตายเป็นแน่ การที่เราไม่ได้เห็นพระนางอุพพรีนั้น จักเป็นทุกข์ยิ่งกว่ามรณทุกข์นี้อีก.

จบ เวนสาขชาดกที่ ๓.

๔. อุรคชาดก

เปรียบคนตายเหมือนงูลอกคราบ

[๓๑๗] บุตรของข้าพเจ้า ละทิ้งร่างกายของตนไป ดุจงูละทิ้งคราบเก่าไป ฉะนั้น เมื่อร่างกายแห่งบุตรของข้าพเจ้าใช้อะไรไม่ได้ เมื่อบุตรของข้าพเจ้ากระทำ

กาละไปแล้วอย่างนี้ บุตรของข้าพเจ้าถูกเผาอยู่ ย่อมไม่รู้สึกถึงความร่ำไห้ของพวกญาติ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศกถึงเขา คติของตนมีอย่างใด เขาก็ย่อมไปสู่คติของตนอย่างนั้น.

[๗๑๘] บุตรของดิฉันนี้ ดิฉันมิได้เชื้อเชิญให้เขามาจากปรโลก เขาก็มาเอง แม้เมื่อจะไปจากมนุษยโลกนี้ ดิฉันก็มิได้อนุญาตให้เขาไป เขามาอย่างใด เขาก็ไปอย่างนั้น การปริเทวนาถึงในการที่บุตรของดิฉันไปจากมนุษยโลกนั้น จะเกิดประโยชน์อะไร บุตรของดิฉันถูกเผาอยู่ ก็ไม่รู้สึกถึงความร่ำไห้ของพวกญาติ เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงไม่เศร้าโศกถึงเขา คติของตนมีอย่างใด เขาก็ไปสู่คติของตนอย่างนั้น.

[๗๑๙] เมื่อพี่ชายตายแล้ว หากว่า ดิฉันจะพึงร้องไห้ ดิฉันก็จะผ่ายผอม เมื่อดิฉันร้องไห้อยู่ จะมีผลอะไร ความไม่ยินดีจะพึงมีแก่ญาติ มิตร และสหายของดิฉันยิ่งขึ้น พี่ชายของดิฉันถูกเผาอยู่ ก็ไม่รู้สึกถึงความร่ำไห้ของพวกญาติ เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงไม่เศร้าโศกถึงพี่ชายนั้น คติของตนมีอย่างใด เขาก็ไปสู่คติของตนอย่างนั้น.

[๗๒๐] เด็กร้องไห้ขอพระจันทร์อันโคจรอยู่ในอากาศ ฉันใด การที่บุคคลมาเศร้าโศกถึงผู้ที่ละไปสู่ปรโลกแล้วนี้ ก็มีอุปไมย ฉันนั้น สามีของดิฉันถูกเผาอยู่ ย่อมไม่รู้สึกถึงความร่ำไห้ของพวกญาติ เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงไม่เศร้าโศกถึงสามีนั้น คติของตนมีอย่างใด เขาก็ไปสู่คติของตนอย่างนั้น.

[๗๒๑] หม้อน้ำที่แตกแล้ว เชื่อมให้สนิทอีกไม่ได้ ฉันใด การที่บุคคลมาเศร้าโศกถึงผู้ที่ละไปสู่ปรโลกแล้วนี้ ก็มีอุปไมย ฉันนั้น นายของดิฉันถูกเผาอยู่ ย่อมไม่รู้สึกถึงความร่ำไห้ของพวกญาติ เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงไม่เศร้าโศกถึงนายนั้น คติของตนมีอย่างใด นายของดิฉันก็ไปสู่คติของตนอย่างนั้น.

จบ อุรคชาดกที่ ๔.

๕. ธังกชาดก

ว่าด้วยการร้องไห้ไม่มีประโยชน์

[๗๒๒] ชนเหล่าอื่น เศร้าโศกอยู่ ร้องไห้อยู่ ชนเหล่าอื่น มีชุ่มไปด้วยน้ำตา พระองค์เป็นผู้มีผิวพระพักตร์ผ่องใส ดูกรฆตราชา เพราะเหตุไร พระองค์จึงไม่เศร้าโศก?

[๗๒๓] ความเศร้าโศกหาได้นำสิ่งที่ล่วงไปแล้วมาได้ไม่ หาได้นำความสุขในอนาคตมาได้ไม่ ดูกรธังกราชา เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงไม่เศร้าโศก ความเป็นสหายในความโศก ย่อมไม่มี.

[๗๒๔] บุคคลเศร้าโศกอยู่ ย่อมเป็นผู้ผอมเหลือง และไม่พอใจบริโภคอาหาร เมื่อเขาถูกลูกศรคือความเศร้าโศกเสียบแทงแล้ว เร่าร้อนอยู่ ศัตรูทั้งหลาย ย่อมดีใจ.

[๗๒๕] ความฉิบหายอันความเศร้าโศกเป็นมูล จักไม่มาถึงหม่อมฉันผู้อยู่ในบ้านหรือในป่า ในที่ลุ่มหรือในที่ดอน หม่อมฉันเห็นบทฌานแล้วอย่างนี้.

[๗๒๖] ตนผู้เดียวเท่านั้น สามารถจะนำกามรสทั้งปวงมาให้ได้ สหายของพระราชาพระองค์ใด ไม่สามารถจะนำมาให้ได้ ถึงสมาบัติในแผ่นดินทั้งสิ้นก็จักนำความสุขมาให้แก่พระราชาพระองค์นั้นไม่ได้.

จบ ธังกชาดกที่ ๕.

๖. การันทิยชาดก

ว่าด้วยการทำที่เหลือวิสัย

[๗๒๗] ท่านผู้เดียวรีบร้อน ยกเอาก้อนหินใหญ่กลิ้งลงไปในซอกภูเขาในป่า ดูกรการันทิยะ จะเป็นประโยชน์อะไรแก่ท่านด้วยการทิ้งก้อนหินลงในซอกเขานี้เล่าหนอ?

[๗๒๘] ข้าพเจ้าเกลี่ยหินก้อนเล็กก้อนใหญ่ลง จักกระทำแผ่นดินใหญ่นี้ซึ่งมีมหาสมุทรสี่เป็นขอบเขต ให้ราบเรียบเพียงดังฝ่ามือ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ทิ้งหินลงในซอกเขา.

[๗๒๙] ดูกรการันทิยะ เราสำคัญว่า มนุษย์คนเดียว ย่อมไม่สามารถจะทำแผ่นดินให้ราบเรียบดังฝ่ามือได้ ท่านพยายามจะทำซอกเขานี้ให้เต็มขึ้น ท่านก็จักละชีวโลกนี้ไปเสียเปล่าเป็นแน่.

[๗๓๐] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ หากว่า มนุษย์คนเดียวไม่สามารถจะทำแผ่นดินใหญ่นี้ให้ราบเรียบได้ ฉันใด ท่านก็จักนำมนุษย์เหล่านี้ผู้มีทิฏฐิต่างๆ กันมาไม่ได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๗๓๑] ดูกรการันทิยะ ท่านได้บอกความจริงโดยย่อแก่เรา ข้อนั้น เป็นอย่างนี้ แผ่นดินนี้มนุษย์ไม่สามารถจะทำให้ราบเรียบได้ ฉันใด เราก็ไม่อาจจะทำให้มนุษย์ทั้งหลายมาอยู่ในอำนาจของเราได้ ฉันนั้น.

จบ การันทิยชาดกที่ ๖.

๗. ลฏุกิกชาดก

คติของคนมีเวร

[๗๓๒] ดิฉันขอไหว้พญาช้างผู้มีกำลังเสื่อมในกาลที่มีอายุได้หกสิบปีแล้ว ผู้อยู่ในป่า เป็นเจ้าโขลง เพรียบพร้อมด้วยบริวารยศนั้น ดิฉันขอทำอัญชลีท่านด้วยปีกทั้งสอง ขอท่านอย่าได้ฆ่าลูกน้อยๆ ของฉันผู้มีกำลังทุรพลเสียเลย.

[๗๓๓] ดิฉันขอไหว้พญาช้างผู้เที่ยวไปเชือกเดียว ผู้อยู่ในป่า เที่ยวหาอาหารกินตามเชิงภูเขา ดิฉันขอทำอัญชลีท่านด้วยปีกทั้งสอง ขอท่านอย่าได้ฆ่าลูกน้อยๆ ของดิฉันผู้มีกำลังทุรพลเสียเลย.

[๗๓๔] แน่ะนางนกไส้ เราจะฆ่าลูกน้อยของเจ้าเสีย เจ้ามีกำลังน้อยจักทำอะไรเราได้ เราจะขยี้นกไส้อย่างเจ้าตั้งแสนตัวให้ละเอียดไปด้วยเท้าข้างซ้าย.

[๗๓๕] กิจที่จะพึงทำด้วยกำลังกาย ย่อมสำเร็จในที่ทั้งปวง เพราะกำลังกายของ คนพาล ย่อมมีเพื่อฆ่าคนอื่น แน่ะพญาช้าง ผู้ใด ฆ่าลูกน้อยๆ ของเรา ผู้มีกำลังทุรพล เราจักทำสิ่งที่ไม่ใช่ความเจริญให้แก่ผู้นั้น.

[๗๓๖] ท่านจงดูกา นางนกไส้ กบ และแมลงวันหัวเขียว สัตว์ทั้งสี่เหล่านี้ ได้ร่วมใจกันฆ่าช้างเสียได้ ท่านจงเห็นคติของคนมีเวรแก่คนมีเวร ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล ท่านทั้งหลาย อย่าได้กระทำเวรกับใครๆ ถึง จะไม่เป็นที่รักใคร่กันเลย.

จบ ลฏุกิกชาดกที่ ๗.

๘. จุลลธรรมปาลชาดก

ความรักของแม่ที่มีต่อลูก

[๗๓๗] หม่อมฉันผู้เดียวที่ตัดความเจริญ กระทำความผิดต่อพระเจ้ามหาปตาปะ ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดปล่อยธรรมปาล กุมารนี้เสียเถิด โปรดรับสั่งให้ตัดมือของหม่อมฉันเถิด.

[๗๓๘] หม่อมฉันผู้เดียวที่ตัดความเจริญ กระทำความผิดต่อพระเจ้ามหาปตาปะ ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดปล่อยธรรมปาลกุมาร นี้เสียเถิด โปรดรับสั่งให้ตัดเท้าของหม่อมฉันเถิด.

[๗๓๙] หม่อมฉันผู้เดียวที่ตัดความเจริญ กระทำความผิดต่อพระเจ้ามหาปตาปะ ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดปล่อยธรรมปาลกุมาร นี้เสียเถิด โปรดรับสั่งให้ตัดศีรษะของหม่อมฉันเถิด.

[๗๔๐] ใครๆ ผู้เป็นมิตร และอำมาตย์ของพระราชานี้ ที่มีใจดี คงจะไม่มีแน่ นอน ผู้ที่จะทูลห้ามพระราชาว่า อย่าทรงปลงพระชนม์พระราชบุตรซึ่ง เกิดแต่พระอุระเสียเลย ก็ไม่มี.

[๗๔๑] ใครๆ ผู้เป็นมิตรและพระญาติของพระราชานี้ ที่มีใจดี คงจะไม่มีแน่ นอน ผู้ที่จะทูลห้ามพระราชาว่า อย่าทรงปลงพระชนม์พระราชบุตรที่ เกิดจากพระองค์เสียเลย ก็ไม่มี.

[๗๔๒] แขนของธรรมปาลกุมารผู้เป็นทายาทแห่งแผ่นดิน อันลูบไล้ด้วยแก่นจันทน์แดง มาขาดไปเสีย ข้าแต่สมมติเทพ ชีวิตของหม่อมฉันก็คงจะดับไป

จบ จุลลธรรมปาลชาดกที่ ๘.

๙. สุวรรณมิคชาดก

ว่าด้วยเนื้อติดบ่วงนายพราน

[๗๔๓] ข้าแต่เนื้อผู้มีกำลังมาก ท่านจงพยายามดึงบ่วงออก ข้าแต่ท่านผู้มีเท้าดุจทองคำ ท่านจงพยายามดึงบ่วงที่ติดแน่นให้ขาดเถิด ฉันผู้เดียวจะไม่พึงยินดีอยู่ในป่า.

[๗๔๔] ฉันพยายามดึงอยู่ แต่ไม่สามารถจะทำบ่วงให้ขาดได้ ฉันเอาเท้าตะกุยแผ่นดินด้วยกำลังแรง บ่วงติดแน่นเหลือเกิน จึงครูดเอาเท้าของฉันเข้า.

[๗๔๕] ข้าแต่นายพราน ท่านจงปูใบไม้ลง จงชักดาบออก จงฆ่าฉันเสียก่อนแล้วจึงฆ่าพญาเนื้อต่อภายหลัง.

[๗๔๖] เราไม่เคยได้ยินได้ฟัง หรือได้เห็นเนื้อที่พูดภาษามนุษย์ได้ แนะนางผู้มีหน้าอันเจริญ ตัวท่าน และพญาเนื้อนี้จงเป็นสุขเถิด.

[๗๔๗] ข้าแต่นายพราน วันนี้ ฉันเห็นพญาเนื้อหลุดพ้นมาได้แล้ว ย่อมชื่นชมยินดี ฉันใด ขอให้ท่านพร้อมด้วยญาติทั้งมวลของท่าน จงชื่นชม ยินดีฉันนั้น.

จบ สุวรรณมิคชาดกที่ ๙.

๑๐. สุสันธีชาดก

ว่าด้วยนางผิวหอม

[๗๔๘] กลิ่นดอกไม้มิติระหอมฟุ้งไป น้ำทะเลคะนองใหญ่ พระนางสุสันธีอยู่ห่างไกลจากนครนี้ ข้าแต่พระเจ้าตัมพราช กามทั้งหลายเสียบแทงหัวใจข้าพระบาทอยู่.

[๗๔๙] ท่านข้ามทะเลไปได้อย่างไร ท่านได้เห็นเกาะเสรุมได้อย่างไร ดูกรนายอัคคะ ความสมาคมของนาง และท่าน ได้มีขึ้นอย่างไร?

[๓๕๐] เมื่อพวกพ่อค้าผู้แสวงหาทรัพย์ ออกไปจากท่าชื่อภรุกัจฉะ พวกมังกร ทำให้เรือแตกแล้ว เราได้ลอยไปกับแผ่นกระดาน.

[๓๕๑] พระนางสุสันธีมีกลิ่นพระกายหอมดุจแก่นจันทน์อยู่เป็นนิตย์ น่าดูน่าชม ทรงเห็นข้าพระบาทเข้าแล้ว ปลอบโยนด้วยวาจาอันอ่อนหวาน ได้ทรงอุ้มข้าพระบาทด้วยแขนทั้งสองเหมือนกับมารดา อุ้มบุตรผู้เกิดจากอก ฉะนั้น.

[๓๕๒] พระนางผู้มีพระเนตรอ่อนหวาน ทรงบำรุงบำเรอข้าพระบาทด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน และแม้ด้วยพระองค์ ข้าแต่พระเจ้าตัมพราช ขอพระองค์โปรดทรงทราบอย่างนี้เถิด.

จบ สุสันธีชาดกที่ ๑๐.

จบ มณิกุณฑลวรรคที่ ๑.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มณิกุณฑลชาดก ๒. สุชาตชาดก

๓. เวนสาขชาดก ๔. อุรคชาดก

๕. ธังกชาดก ๖. การันทิยชาดก

๗. ลฏุกิกชาดก ๘. จุลลธรรมปาลชาดก

๙. สุวรรณมิคชาดก ๑๐. สุสันธีชาดก.

๒. วรรณาโรหวรรค

๑. วรรณาโรหชาดก

ว่าด้วยผู้มีใจคอหนักแน่น

[๓๕๓] ท่านผู้มีเขี้ยวงามกล่าวว่า เสือโคร่งชื่อสุพาหุนี้ มีลักษณะ วรรณะ ชาติ กำลังกาย และกำลังความเพียร ไม่ประเสริฐไปกว่าเรา.

[๓๕๔] เสือโคร่งชื่อสุพาหุกล่าวว่า ราชสีห์ผู้มีเขี้ยวงาม มีลักษณะ วรรณะ ชาติ กำลังกาย และกำลังความเพียร ไม่ประเสริฐไปกว่าเรา.

[๓๕๕] แนะเพื่อนสุพาหุ ถ้าท่านจะประทุษร้ายเราผู้อยู่กับท่านอย่างนี้ บัดนี้ เราก็ไม่พึงยินดีอยู่ร่วมกับท่านต่อไป.

[๓๕๖] ผู้ใดเชื่อฟังคำของคนอื่นตามที่เป็นจริง ผู้นั้นต้องพลันแตกจากมิตร และต้องประสบเวรเป็นอันมาก.

[๓๕๗] ผู้ใดไม่ประมาททุกขณะ มุ่งความแตกร้าว คอยแต่จับความผิด ผู้นั้น ไม่ชื่อว่าเป็นมิตร ส่วนผู้ใดอันคนอื่นยุให้แตกกันไม่ได้ ไม่มีความรังเกียจ มิตร นอนอยู่อย่างปลอดภัย เหมือนบุตรนอนแอบอกมารดา ฉะนั้น ผู้นั้นนับว่าเป็นมิตรแท้.

จบ วรรณาโรหชาดกที่ ๑.

๒. สีลวีมังสชาดก

ผู้ประพฤติธรรมย่อมเป็นผู้เสมอกัน

[๓๕๘] ข้าพระองค์มีความสงสัยว่า ศีลประเสริฐ หรือสุตะประเสริฐ ศีลนี่แหละ ประเสริฐกว่าสุตะ ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยแล้ว.

[๗๕๙] ชาติและวรรณะเป็นของเปล่า ได้สดับมาว่า ศีลเท่านั้นประเสริฐที่สุด บุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยศีล ย่อมไม่ได้ประโยชน์เพราะสุตะ.

[๗๖๐] กษัตริย์และแพศย์ผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ไม่อาศัยธรรม ชนทั้งสองนั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมเข้าถึงทุคติ.

[๗๖๑] กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณฑาล และคนเทหยากเยื่อ ประพฤติธรรมในธรรมวินัยนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในไตรทิพย์.

[๗๖๒] เวท ชาติ แม้พวกพ้อง ก็ไม่สามารถจะให้อิสริยยศหรือความสุขในภพหน้าได้ ส่วนศีลของตนเองที่บริสุทธิ์ดีแล้ว ย่อมนำความสุขในภพหน้ามาให้ได้.

จบ สีลวีมังสชาดกที่ ๒.

๓. หิริชาดก

การกระทำที่ส่อให้รู้ว่ามิตรหรือมิใช่มิตร

[๗๖๓] ผู้ใดหมดความอาย เกลียดชังความมีเมตตา กล่าวอยู่ว่า เราเป็นมิตรสหายของท่าน ไม่ได้เอื้อเฟื้อทำการงานที่ดีกว่า บัณฑิตรู้จักผู้นั้นได้ดีว่า ผู้นี้มิใช่มิตรสหายของเรา.

[๗๖๔] เพราะว่า บุคคลชอบทำอย่างไร ก็พึงกล่าวอย่างนั้น ไม่ชอบทำอย่างไรก็ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น บัณฑิตทั้งหลายรู้จักบุคคลนั้นว่า ผู้ไม่ทำให้สมกับพูด เป็นแต่กล่าวอยู่ว่า เราเป็นมิตรสหายของท่าน.

[๗๖๕] ผู้ใดไม่ประมาทอยู่ทุกขณะ มุ่งความแตกร้าว คอยแต่จับความผิด ผู้นั้นไม่ชื่อว่าเป็นมิตร ส่วนผู้ใดอันคนอื่นยุให้แตกกันไม่ได้ ไม่มีความรังเกียจในมิตร นอนอยู่อย่างปลอดภัย เหมือนบุตรนอนแอบอกมารดา ฉะนั้น ผู้นั้นนับว่าเป็นมิตรแท้.

[๗๖๖] กุลบุตรผู้มองเห็นผลอานิสงส์ เมื่อจะนำธุระของบุรุษ ย่อมให้เกิดฐานะ คือ การทำความปราโมทย์ และความสุข อันจะนำความสรรเสริญมาให้.

[๗๖๗] บุคคลได้ดื่มรสอันเกิดจากวิเวก รสแห่งความสงบ และรสคือธรรมปีติ ย่อมเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย เป็นผู้หมดบาป.

จบ หิริชาดกที่ ๓.

๔. ขัชโชปนกชาดก

ว่าด้วยเห็นหิ่งห้อยว่าเป็นไฟ

[๗๖๘] ใครหนอ เมื่อไฟมีอยู่ ยิ่งเที่ยวแสวงหาไฟอีก เห็นหิ่งห้อยในเวลากลางคืน ก็มาสำคัญว่าเป็นไฟ.

[๗๖๙] บุคคลนั้น เอาจุรณโคมัยและหญ้าขยี้ให้ละเอียดโปรยลงบนหิ่งห้อย เพื่อจะให้เกิดไฟ ก็ไม่สามารถจะให้ไฟลุกได้ ด้วยความสำคัญวิปริต ฉันใด.

[๗๗๐] คนพาล ย่อมไม่ได้สิ่งที่ต้องประสงค์โดยมิใช่อุบาย นมโคไม่มีที่เขาโค คนรีดนมโคจากเขาโค ย่อมไม่ได้นม ก็ฉันนั้น.

[๗๗๑] ชนทั้งหลาย ย่อมบรรลุถึงประโยชน์ด้วยอุบายต่างๆ คือ ด้วยการข่มศัตรู และด้วยการยกย่องมิตร.

[๗๗๒] พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย ย่อมครอบครองแผ่นดินอยู่ได้ ก็ด้วยการได้อำมาตย์ผู้เป็นประมุขของเสนี และด้วยการแนะนำของอำมาตย์ผู้ที่ทรงโปรดปราน.

จบ ขัชโชปนกชาดกที่ ๔.

๕. อหิตุณฑิกชาดก

ว่าด้วยลิงกับหมองู

[๗๗๓] ดูกรสหายผู้มีหน้างาม เราเป็นนักเลงสะกา แพ้เขาเพราะลูกบาด ท่านจงทิ้งมะม่วงสุกลงมาบ้าง เราจะได้บริโภคเพราะความเพียรของท่าน.

[๗๗๔] ดูกรสหาย ท่านมากล่าวสรรเสริญเราผู้ลอกแลก ด้วยคำไม่เป็นจริง ขึ้นชื่อว่าลิงที่มีหน้างาม ท่านเคยได้ยินหรือเคยได้เห็นที่ไหนมาบ้าง?

[๓๗๕] ดูกรหมองู ท่านทำกรรมใดไว้กะเรา กรรมนั้นย่อมปรากฏอยู่ในหัวใจของเราจนวันนี้ ท่านเข้าไปยังตลาดขายข้าวเปลือก เมาสุราแล้ว ตีเราผู้กำลังหิวโหยถึงสามครั้ง.

[๓๗๖] เราระลึกถึงการนอนเป็นทุกข์ อยู่ที่ตลาดนั้นได้ อนึ่ง ถึงท่านจะยกราชสมบัติให้เราครอบครอง ท่านขอมะม่วงเราแม้ผลเดียว เราก็ไม่ให้ เพราะว่าเราถูกท่านคุกคามให้กลัวเสียแล้ว.

[๓๗๗] อนึ่ง บัณฑิตรู้จักผู้ใดที่เกิดในตระกูล เอิบอิ่มอยู่ในห้อง ไม่มีความตระหนี่ ก็ควรจะผูกความเป็นสหาย และมิตรภาพกับผู้นั้นไว้ให้สนิท.

จบ อหิตุณฑิกชาดกที่ ๕.

๖. คุมพิยชาดก

เปรียบวัตถุกามเหมือนยาพิษ

[๓๗๘] ยักษ์ชื่อคุมพิยะเที่ยวหาเหยื่อของตนอยู่ ได้วางยาพิษอันมีสี กลิ่นและรสเหมือนน้ำผึ้งไว้ในป่า.

[๓๗๙] สัตว์เหล่าใด มาสำคัญว่าน้ำผึ้ง กินยาพิษนั้นเข้าไป ยาพิษนั้นเป็นของร้ายแรงกว่าสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้น ต้องพากันเข้าถึงความตาย เพราะยาพิษนั้น.

[๓๘๐] ส่วนสัตว์เหล่าใดพิจารณารู้ว่า เป็นยาพิษแล้ว ละเว้นเสีย สัตว์เหล่านั้น เมื่อสัตว์ที่บริโภคยาพิษเข้าไป กระสับกระส่ายอยู่ ถูกฤทธิ์ยาพิษแผดเผาอยู่ ก็เป็นผู้มีความสุข ดับความทุกข์เสียได้.

[๓๘๑] วัตถุกามทั้งหลายฝังอยู่ในมนุษย์ บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นยาพิษ เหมือนกับยาพิษ อันยักษ์วางไว้ที่หนทางฉะนั้น กามคุณนี้ชื่อว่าเป็นเหยื่อของสัตวโลก และชื่อว่าเป็นเครื่องผูกมัดสัตวโลกไว้ มฤตยูมีถ้ำคือร่างกายเป็นที่อยู่อาศัย.

[๓๘๒] บัณฑิตเหล่าใด ผู้มีความเร่าร้อน ย่อมละเว้นกามคุณเหล่านี้ อันเป็นเครื่องบำรุง ปรุงกิเลส เสียได้ในกาลทุกเมื่อ บัณฑิตเหล่านั้นนับว่า

ได้ก้าวล่วงกิเลสเครื่องข้องในโลกแล้ว เหมือนกับผู้ละเว้นยาพิษที่ยักษ์วางไว้ในหนทางใหญ่ ฉะนั้น.

จบ คุมพิยชาดกที่ ๖.

๗. สาลิยชาดก

ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัว

[๗๘๓] ผู้ใดลวงให้เราจับงูเห่าว่า นี่ลูกนกสาลิกา ผู้นั้นตามพร่ำสอนสิ่งที่ลามก ถูกงูนั้นกัดตายแล้ว.

[๗๘๔] คนใดปรารถนาจะฆ่าบุคคลผู้ไม่ฆ่าเอง และผู้ไม่ใช้คนอื่นให้ฆ่าตน คนนั้นถูกฆ่าแล้วนอนตายอยู่ เหมือนกับบุรุษผู้ถูกงูกัดตายแล้ว ฉะนั้น.

[๗๘๕] คนใดปรารถนาจะฆ่าบุคคลผู้ไม่เบียดเบียนตน และไม่ฆ่าตน คนนั้นถูกฆ่าแล้วนอนตายอยู่ เหมือนกับบุรุษถูกงูกัดตายแล้ว ฉะนั้น.

[๗๘๖] บุรุษผู้กำฝุ่นไว้ในมือ พึงซัดฝุ่นไปในที่ทวนลม ละอองฝุ่นนั้น ย่อมหวนกลับมากระทบบุรุษนั้นเอง เหมือนบุรุษถูกงูกัดตายแล้ว ฉะนั้น.

[๗๘๗] ผู้ใดประทุษร้ายคนผู้ไม่ประทุษร้ายตน เป็นคนบริสุทธิ์ ไม่มีความผิดเลย บาปย่อมกลับมาถึงคนพาลผู้นั้นเอง เหมือนกับละอองละเอียดที่บุคคลซัดไปทวนลม ฉะนั้น.

จบ สาลิยชาดกที่ ๗.

๘. ตจสารชาดก

คนฉลาดย่อมไม่แสดงอาการให้ศัตรูเห็น

[๗๘๘] พวกเจ้าตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรู ถูกเขาจองจำด้วยท่อนไม้ไผ่แล้ว ยังเป็นผู้มีสีหน้าผ่องใส เพราะเหตุไรพวกเจ้าจึงไม่เศร้าโศกเล่า?

[๓๘๙] บุคคลไม่พึงได้ความเจริญแม้แต่เล็กน้อย ด้วยความเศร้าโศก และความร่ำรำพัน พวกศัตรูรู้ว่า บุคคลนั้นเศร้าโศก ได้รับความทุกข์ ย่อมดีใจ.

[๓๙๐] ส่วนบัณฑิตผู้ฉลาดในการวินิจฉัยความ ย่อมไม่สะทกสะท้านเพราะอันตรายที่จะเกิดขึ้นไม่ว่าเมื่อไร พวกศัตรูได้เห็นหน้าของบัณฑิตนั้น อันไม่เปลี่ยนแปลง เป็นเหมือนแต่ก่อน ย่อมเกิดความทุกข์.

[๓๙๑] บุคคลจะพึงได้ประโยชน์ในที่ใด ด้วยประการใดๆ เช่น การร่ายมนต์ การปรึกษาท่านผู้รู้ การกล่าววาจาอ่อนหวาน การให้สินบน หรือการสืบวงศ์ตระกูล พึงหาเพียรในที่นั้น ด้วยประการนั้นๆ เถิด.

[๓๙๒] ก็ในการใด บัณฑิตพึงรู้ว่า ประโยชน์นี้เราหรือคนอื่นไม่พึงได้รับ ในกาลนั้น ก็ไม่ควรเศร้าโศก ควรอดกลั้นไว้ด้วยคิดเสียว่า กรรมเป็นของมั่นคง บัดนี้ เราจะกระทำอย่างไรดี.

จบ ตจสารชาดกที่ ๘.

๙. มิตตวินทุกชาดก

ว่าด้วยจักรกรดพัดบนหัว

[๓๙๓] ข้าพเจ้าได้กระทำอะไรไว้ให้แก่เทวดาทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้กระทำบาปกรรมอะไรไว้ จักรกรดจึงได้มากระทบศีรษะของข้าพเจ้าพัดอยู่บนกระหม่อม?

[๓๙๔] ท่านล่วงเลยปราสาทแก้วผลึก ปราสาทแก้วมณี ปราสาทเงิน และปราสาททอง แล้วมาในที่นี้เพราะเหตุอะไร?

[๓๙๕] เชิญท่านดูข้าพเจ้าผู้ถึงความฉิบหาย เพราะความสำคัญเช่นนี้ว่า โภคสมบัติในที่นี้ เห็นจะมีมากกว่าโภคสมบัติในปราสาททั้งสี่นั้น.

[๗๙๖] ท่านละทิ้งนางเวมานิกเปรต ๔ มาได้นางเวมานิกเปรต ๘ ละทิ้งนางเวมานิกเปรต ๘ มาได้นางเวมานิกเปรต ๑๖ ละทิ้งนางเวมานิกเปรต ๑๖ มาได้นางเวมานิกเปรต ๓๒ ปรารถนาไม่รู้จักพอ จึงมายินดีจักรกรด จักรกรดจึงพัดอยู่บนกระหม่อมของท่าน ผู้ถูกความปรารถนาครอบงำไว้.

[๗๙๗] อันธรรมดา ตัณหาเป็นสิ่งที่กว้างขวางอยู่ ณ เบื้องบน ให้เต็มได้ยาก มักเป็นไปตามอำนาจของความปรารถนา เพราะฉะนั้น ชนเหล่าใดมากำหนัดยินดีตัณหานั้น ชนเหล่านั้นจึงต้องเป็นผู้ทูนจักรกรดไว้.

จบ มิตตวินทุกชาดกที่ ๙.

๑๐. ปลาสชาดก

ว่าด้วยเหตุที่จะต้องหนีจากไป

[๗๙๘] พระยาหงส์ได้กล่าวกะปลาสเทวดาว่า ดูกรสหาย ต้นไทรเกิดติดอยู่ที่ค่าคบของท่านแล้ว มันเจริญขึ้นแล้ว จะตัดชีวิตของท่านเสีย.

[๗๙๙] ข้าพเจ้าจะเป็นที่พึ่งทำต้นไทรให้เจริญขึ้น ต้นไทรนี้จักเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า เหมือนมารดาบิดา เป็นที่พึ่งของบุตรแล้ว บุตรกลับเป็นที่พึ่งของมารดาบิดา ฉะนั้น.

[๘๐๐] เหตุใดท่านจึงให้ต้นไม้ที่น่าหวาดเสียวดุจข้าศึก เจริญขึ้นอยู่ที่ค่าคบ เหตุนั้นข้าพเจ้าบอกท่านแล้วจะไป ความเจริญแห่งต้นไทรนั้น ข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย.

[๘๐๑] บัดนี้ ต้นไทรนี้ทำให้เราน่าหวาดเสียวภัยอันใหญ่หลวง ได้มาถึงเรา เพราะไม่รู้สึกถึงคำ อันใหญ่หลวงของพระยาหงส์ ซึ่งควรเปรียบด้วยขุนเขาสิเนรราช.

[๘๐๒] ผู้ใด เมื่อกำลังเจริญอยู่ กระทำที่พึ่งอาศัยให้พินาศไปเสีย ความเจริญของผู้นั้น ท่านผู้ฉลาดไม่สรรเสริญ นักปราชญ์รังเกียจความพินาศของผู้นั้น จึงเพียรพยายามที่จะตัดรากเหง้าเสีย.

จบ ปลาสชาดกที่ ๑๐.

จบ วรรณาโรหวรรคที่ ๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วรรณาโรหชาดก ๒. สีลวีมังสชาดก

๓. หิริชาดก ๔. ขัชโชปนกชาดก

๕. อหิตุณฑิกชาดก ๖. คุมพิยชาดก

๗. สาลิยชาดก ๘. ตจสารชาดก

๙. มิตตวินทุกชาดก ๑๐. ปลาสชาดก

---

๓. อัฑฒวรรค

๑. ทีฆีติโกสลชาดก

ว่าด้วยเวรย่อมไม่ระงับด้วยเวร

[๘๐๓] ข้าแต่พระราชา เมื่อพระองค์ตกอยู่ในอำนาจของข้าพระองค์อย่างนี้แล้ว เหตุอันใดอันหนึ่งที่จะทำให้พระองค์พ้นจากทุกข์ได้ มีอยู่หรือ?

[๘๐๔] พ่อเอ๋ย เมื่อฉันตกอยู่ในอำนาจของท่านถึงอย่างนี้แล้ว เหตุอันใดอันหนึ่งที่จะทำให้ฉันพ้นจากทุกข์ได้ ไม่มีเลย.

[๘๐๕] ข้าแต่พระราชา เว้นสุจริต และวาจาสุภาษิตเสีย เหตุอย่างอื่นจะป้องกันได้ในเวลาใกล้มรณกาล ไม่มีเลย ทรัพย์นอกนี้ก็เหมือนกันแหละ.

[๘๐๖] ชนเหล่าใด เข้าไปผูกเวรว่า คนนี้ได้ด่าเรา คนนี้ได้ฆ่าเรา คนนี้ได้ชนะเรา คนนี้ได้ลักของๆ เรา เวรของชนเหล่านั้น ย่อมไม่สงบ ส่วนชนเหล่าใด ไม่เข้าไปผูกเวรว่า คนนี้ได้ด่าเรา คนนี้ได้ฆ่าเรา คนนี้ได้ชนะเรา คนนี้ได้ลักของๆ เรา เวรของชนเหล่านั้น ย่อมสงบ.

[๘๐๗] ในกาลไหนๆ เวรในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับด้วยเวรเลย แต่ย่อมระงับได้ด้วยความไม่มีเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า.

จบ ทีฆีติโกสลชาดกที่ ๑.

๒. มิคโปตกชาดก

คำพูดที่ทำให้หายเศร้าโศก

[๘๐๘] การที่ท่านเศร้าโศกถึงลูกเนื้อผู้ละไปแล้ว เป็นการไม่สมควรแก่ท่านผู้หลีกออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต สงบระงับ.

[๘๐๙] ดูกรท้าวสักกะ ความรักของมนุษย์ หรือเนื้อ ย่อมเกิดขึ้นในใจ เพราะอยู่ร่วมกันมา มนุษย์ หรือเนื้อนั้น อาตมภาพไม่สามารถที่จะไม่เศร้าโศกถึงได้.

[๘๑๐] ชนเหล่าใด มาร้องไห้รำพัน บ่นเพ้อถึงผู้ตายไปแล้ว และผู้จะตายอยู่ ณ บัดนี้ การร้องไห้ของชนเหล่านั้น สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวว่า เปล่าจากประโยชน์ ดูกรฤาษี เพราะฉะนั้น ท่านอย่าร้องไห้เลย.

[๘๑๑] ดูกรพราหมณ์ ผู้ที่ตายไปแล้ว ละไปแล้ว หากจะพึงกลับเป็นขึ้นได้ เพราะการร้องไห้ เราก็จะประชุมกันทั้งหมดร้องไห้ ถึงพวกญาติของกันและกัน.

[๘๑๒] มหาบพิตร มารดอาตมภาพผู้เดือดร้อนยิ่งนักให้หายร้อน ดับความกระวนกระวายได้ทั้งสิ้น เหมือนบุคคลเอาน้ำรดไฟติดที่เปรียงให้ดับ ฉะนั้น มหาบพิตรมาถอนลูกศรคือความโศกที่เสียบแน่นอยู่ในหทัยของอาตมภาพออกได้แล้วหนอ เมื่ออาตมภาพถูกความโศกครอบงำ มหาบพิตรก็ได้บรรเทาความโศกถึงบุตรเสียได้ ดูกรท้าววาสวะ อาตมภาพเป็นผู้ถอนลูกศรออกได้แล้ว ปราศจากความเศร้าโศก ไม่มีความมัวหมอง อาตมาภาพจะไม่เศร้าโศกร้องไห้ เพราะได้ฟังถ้อยคำของมหาบพิตร.

จบ มิคโปตกชาดกที่ ๒.

๓. มูสิกชาดก

ควรเรียนทุกอย่างแต่ไม่ควรใช้ทุกอย่าง

[๘๑๓] คนบ่นพร่ำอยู่ว่า นางทาสีชื่อมูสิกาไปไหนๆ เราคนเดียวเท่านั้นรู้ว่า นางทาสีชื่อมูสิกา ตายอยู่ในบ่อน้ำ.

[๘๑๔] เหตุใด ท่านจึงคิดอย่างนี้ ลามองหาโอกาสจะประหารทางนี้ๆ กลับไปแล้ว เพราะฉะนั้น เราจึงรู้ว่า ท่านฆ่านางทาสีชื่อว่ามูสิกาตาย ทิ้งไว้ในบ่อ วันนี้ ปรารถนาจะกินข้าวเหนียวอีกหรือ.

[๘๑๕] แม่เจ้าผู้โง่เขลา เจ้ายังเป็นเด็กอ่อน ตั้งอยู่ในปฐมวัย มีผมดำสนิท มายืนถือท่อนไม้ยาวนี้อยู่ เราจะไม่ยอมยกชีวิตให้แก่เจ้า.

[๘๑๖] เราเป็นผู้อันบุตรปรารถนาจะฆ่าเสีย ไม่ได้พ้นจากความตายวันนี้ เพราะภพในอากาศ หรือเพราะบุตรที่รักเปรียบด้วยอวัยวะเลย เราพ้นจากความตายเพราะคาถาที่อาจารย์ผูกให้.

[๘๑๗] บุคคลควรเรียนวิชาที่ควรเรียนทุกอย่าง ไม่ว่าจะเลว ดี หรือปานกลางก็ตาม บุคคลควรรู้ประโยชน์ของวิชาที่เรียนทุกอย่าง แต่ไม่ควรประกอบทั้งหมด ศิลป ที่ศึกษาแล้วนำประโยชน์ให้ ในเวลาใด แม้เวลาเช่นนั้นย่อมมีแท้.

จบ มูสิกชาดกที่ ๓.

๔. จุลลธนุคคหชาดก

ว่าด้วยจุลลธนุคคหบัณฑิต

[๘๑๘] ข้าแต่พราหมณ์ ท่านถือเอาห่อเครื่องประดับทั้งหมดข้ามฝั่งไปแล้ว ขอจงรีบกลับมานำเอาฉันข้ามไปบัดนี้.

[๘๑๙] แน่ะนางผู้เจริญ ท่านนับถือเราผู้อันท่านไม่เคยเชยชิด เสียกว่าสามีผู้ที่เคยเชยชิดมานาน นับถือเราผู้ไม่ใช่ผัวเสียยิ่งกว่าผัว นางผู้เจริญจะพึงนับถือผู้อื่นยิ่งกว่าเราอีก เราจักไปให้ไกลยิ่งกว่าที่นี้อีก.

[๘๒๐] ใครที่มาทำการหัวเราะอยู่ในพุ่มตะไคร้น้ำ ในที่นี้ก็ไม่มีการฟ้อนรำขับร้อง หรือการดีดสีตีเป่า แน่ะนางงามผู้มีตะโพกอันผึ่งผาย ทำไมเจ้าจึงมาหัวเราะอยู่ในเวลาที่ควรร้องไห้?

[๘๒๑] แน่ะสุนัขจิ้งจอกพาลผู้โง่เขลา ชาติชัมพุกะ เจ้าเป็นสัตว์มีปัญญาน้อยเสื่อมจากปลาและชิ้นเนื้อ ซบเซาอยู่ เหมือนคนกำพร้า.

[๘๒๒] โทษของผู้อื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เจ้านั่นแหละเสื่อมจากผัว และชายชู้แล้ว ซบเซาแม้กว่าเราเสียอีก.

[๘๒๓] แน่ะพระยาเนื้อชาติชัมพุกะ ท่านกล่าวอย่างใด ข้อนี้ก็เป็นอย่างนั้น ฉันไปจากที่นี่แล้ว จักเป็นหญิงอยู่ในอำนาจของผัว.

[๘๒๔] ผู้ใด นำภาชนะเดินไป ถึงผู้นั้นจะพึงนำภาชนะสำริดไป บาปที่เจ้าทำไว้แล้วนั่นแหละ เจ้าจะทำอย่างนั้นอีก.

จบ จุลลธนุคคหชาดกที่ ๔.

๕. กโปตกชาดก

ว่าด้วยโภคะของมนุษย์

[๘๒๕] บัดนี้ เราเป็นสุข ไม่มีโรค นกพิราบผู้เหมือนหนามในหทัยบินไปแล้ว บัดนี้ เราจักกระทำความยินดีแห่งหทัย เพราะเหตุว่า ชิ้นเนื้อและแกงจะทำให้เราเกิดกำลัง.

[๘๒๖] นกกระยางอะไรนี่ มีหงอน ขี้ขโมย เป็นปู่นก โลดเต้นอยู่ แน่ะนกกระยาง ท่านจงออกมาข้างนอกเสีย กาผู้เป็นสหายของเราดุร้าย.

[๘๒๗] ท่านได้เห็นเรามีขนปีก อันพ่อครัวถอนแล้วทาด้วยน้ำข้าวเช่นนี้ ไม่ควรจะมาหัวเราะเยาะเลย.

[๘๒๘] ท่านอาบดีแล้ว ลูบไล้ดีแล้ว เอิบอิ่มไปด้วยข้าวและน้ำ และมีแก้วไพฑูรย์อยู่ที่คอ ได้ไปกชังคลประเทศมาหรือ?

[๘๒๙] เราจะเป็นมิตร หรือมิใช่มิตรของท่านก็ตาม ท่านอย่าได้กล่าวว่า ท่านได้ไปยังกชังคลประเทศมาหรือ เพราะว่า ในกชังคลประเทศนั้น ชนทั้งหลายถอนขนของเราออกแล้ว ผูกชิ้นกระเบื้องไว้ที่คอ.

[๘๓๐] แน่ะสหาย ท่านจะประสบสภาพเห็นปานนี้อีก เพราะปกติของท่านเป็นเช่นนั้น อันโภคะของพวกมนุษย์ไม่ใช่เป็นของที่นกจะกินได้ง่ายเลย.

จบ กโปตกชาดกที่ ๕.

จบ อัฑฒวรรคที่ ๓.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ทีฆีติโกสลชาดก ๒. มิคโปตกชาดก

๓. มูสิกชาดก ๔. จุลลธนุคคหชาดก

๕. กโปตกชาดก.

รวมวรรคที่มีในปัญจกนิบาตนี้ คือ

๑. มณิกุณฑลวรรค ๒. วรรณาโรหวรรค

๓. อัฑฒวรรค.

จบ ปัญจกนิบาตชาดก

ฉักกนิบาตชาดก

๑. อาวาริยวรรค

๑. อาวาริยชาดก

การกระทำที่ไม่เจริญด้วยโภคะ

[๘๓๑] ดูกรมหาบพิตรผู้เป็นจอมภูมิดล จอมพลรถ ขอมหาบพิตรอย่าทรงพระพิโรธ ขอมหาบพิตรอย่าทรงพระพิโรธ พระราชาไม่ทรงพระพิโรธต่อบุคคลที่โกรธ อันชาวแว่นแคว้นบูชาแล้วในบ้านหรือในป่า ในที่ลุ่มหรือในที่ดอนก็ตาม อาตมภาพย่อมตามสอนอรรถทุกอย่าง อย่าทรงพระพิโรธเลย.

[๘๓๒] ณ แม่น้ำแห่งหนึ่ง มีนายเรือจ้างชื่อว่าอาวาริยบิดา ข้ามส่งคนเสียก่อน แล้วจึงเรียกค่าจ้างเมื่อภายหลัง เพราะเหตุนั้น นายเรือจ้างนั้นจึงเกิดทะเลาะกัน และไม่เจริญด้วยโภคสมบัติทั้งหลาย.

[๘๓๓] ดูกรพ่อนายเรือจ้าง ท่านจงขอเรียกค่าจ้างคนที่ยังไม่ข้ามถึงฝั่งเสียให้เสร็จทีเดียว เพราะว่า คนที่ข้ามถึงฝั่งแล้วมีใจเป็นอย่างหนึ่ง คนที่ปรารถนาจะข้ามไปฝั่งโน้น ก็มีใจเป็นอย่างหนึ่ง.

[๘๓๔] ดูกรนายเรือจ้าง จะเป็นที่บ้านหรือที่ป่า ที่ลุ่มหรือที่ดอนก็ตาม ฉันพร่ำสอนทุกอย่าง ท่านอย่าโกรธเลย.

[๘๓๕] พระราชาพระราชทานบ้านส่วย เพราะวาจาเครื่องพร่ำสอนใด นายเรือจ้างได้ตบปากดาบส เพราะวาจาเครื่องพร่ำสอนนั้นนั่นแหละ.

[๘๓๖] นายเรือจ้างทุบสำรับ ถีบภรรยา ลูกไหลตกลงยังแผ่นดิน เขาไม่อาจทำประโยชน์ให้เจริญขึ้นได้ เหมือนกับเนื้อไม่อาจทำประโยชน์ให้เจริญได้ถ้วยทองคำ ฉะนั้น.

จบ อาวาริยชาดกที่ ๑.

๒. เสตเกตุชาดก

ว่าด้วยคนที่ได้ชื่อว่าเป็นทิศ

[๘๓๗] พ่อเอ๋ย อย่าโกรธเลย เพราะความโกรธไม่ดี ทิศที่เจ้าไม่ได้ยินได้ฟังมีเป็นอันมาก พ่อเสตเกตุเอ๋ย มารดาบิดาชื่อว่า เป็นทิศ พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญอาจารย์ว่า เป็นทิศ.

[๘๓๘] คฤหัสถ์ทั้งหลายผู้ให้ข้าว น้ำ และผ้า ผู้ให้มารับ ท่านก็กล่าวว่า เป็นทิศ เสตเกตุเอ๋ย บุคคลผู้มีความทุกข์ถึงทิศใดแล้วกลับเป็นผู้มีความสุข ทิศนั้นชื่อว่า เป็นทิศสูงสุด.

[๘๓๙] ชฎิลเหล่าใด นุ่งหนังเสือเหลืองทั้งเล็บ มีฟันเขรอะ รูปร่างมอมแมม สาธยายมนต์อยู่ ชฎิลเหล่านั้น ตั้งอยู่ในความเพียรที่มนุษย์ควรทำ เจนจัดโลกนี้ จะพ้นจากอบายได้ละหรือ?

[๘๔๐] ข้าแต่พระราชา บุคคลแม้จะมีเวทมนต์ตั้งพัน เป็นพหูสูต กระทำแต่กรรมอันลามกทั้งหลาย ไม่พึงประพฤติธรรม ผู้นั้น อาศัยความเป็นพหูสูตนั้น ไม่ประพฤติจรณธรรม จะพึงพ้นจากทุกข์ไปไม่ได้.

[๘๔๑] บุคคลแม้มีเวทมนต์ตั้งพัน อาศัยความเป็นพหูสูตนั้น แต่ไม่ประพฤติจรณธรรม พึงพ้นจากทุกข์ไปไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราย่อมสำคัญว่า เวททั้งหลาย ย่อมไม่มีผล การประพฤติสำรวมด้วยดีนั่นแล เป็นความจริงแท้.

[๘๔๒] เวททั้งหลายจะไม่มีผลเลยนั้นหามิได้ การประพฤติสำรวมด้วยดีนั่นแล เป็นความจริงแท้ บุคคลเรียนเวททั้งหลายแล้ว ย่อมได้รับเกียรติ บุคคลฝึกฝนตนด้วยจรณธรรม ย่อมถึงสันติ.

จบ เสตเกตุชาดกที่ ๒.

๓. ทรีมุขชาดก

ว่าด้วยโทษของกาม

[๘๔๓] ดูกรมหาบพิตร กามทั้งหลายเหมือนสวะ กามทั้งหลายเหมือนหล่ม อนึ่ง

กามนี้ นักปราชญ์กล่าวว่า เป็นภัยใหญ่หลวง มั่นคง ไม่หวั่นไหว อาตมภาพขอถวายพระพรว่า กามเป็นธุลี และเป็นควัน ขอพระองค์ จงทรงละกาม เสด็จออกทรงผนวชเสียเถิด.

[๘๔๔] ดูกรพราหมณ์ ข้าพเจ้ายังกำหนัดยินดีลุ่มหลงในกามทั้งหลายอยู่ ยังมี ความต้องการความเป็นอยู่อย่างนี้ จึงไม่สามารถจะละกามอันน่ากลัวนั้น ได้ แต่ข้าพเจ้าจะกระทำบุญเป็นอันมาก.

[๘๔๕] ผู้ใด อันบุคคลผู้หวังความเจริญรุ่งเรือง อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์ กล่าว ตักเตือนอยู่ ก็ไม่ทำตามคำสอน ยังสำคัญว่า สิ่งนี้เท่านั้นประเสริฐ ผู้ นั้น เป็นคนเขลา จะต้องเกิดอยู่ร่ำไป.

[๘๔๖] ผู้นั้นเมื่อเข้าถึงท้องมารดา ชื่อว่า เข้าถึงนรกอันร้ายกาจ เป็นของไม่งาม ของท่านผู้งดงาม เต็มไปด้วยมูตรและกรีส สัตว์เหล่าใด ยังกำหนัด ยัง ไม่ปราศจากความรักใคร่ในกามทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้น ก็ละกายของตน ไปไม่ได้.

[๘๔๗] สัตว์เหล่านี้ ย่อมแปดเปื้อนด้วยมูตร คูถ เลือด และเศลษคลอดออก มา ในเวลานั้น ย่อมจะถูกต้องส่วนใดส่วนหนึ่งด้วยกาย ส่วนนั้น ล้วนไม่น่ายินดี มีแต่ทุกข์อย่างเดียวเท่านั้น.

[๘๔๘] อาตมภาพกล่าวมาประมาณเท่านี้ ไม่ใช่ว่าได้ยินได้ฟังมาจากสมณะหรือ หรือพราหมณ์อื่น กล่าวเพราะได้เห็นมาเอง อาตมภาพระลึกชาติก่อนๆ ได้เป็นอันมาก พระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อทรีมุข ยังพระเจ้าพรหมทัตต์ผู้มี พระปรีชาเฉลียวฉลาดให้ทรงเชื่อถือ ด้วยคาถาเป็นสุภาษิตมีเนื้อความ อันวิจิตร.

จบ ทรีมุขชาดกที่ ๓.

๔. เนรุชาดก

อานุภาพของเนรุบรรพต

[๘๔๙] กาป่า กาบ้าน และพวกเราที่ประเสริฐกว่านกทั้งหลาย มาจับที่ภูเขาลูกนี้แล้ว ย่อมเหมือนกันทั้งหมดทีเดียว.

[๘๕๐] ราชสีห์ เสือโคร่ง นก และเนื้อทั้งหลายซึ่งอยู่ที่ภูเขานี้ ย่อมมีสีกายเหมือนกันทั้งหมด ภูเขาลูกนี้ชื่อว่าอะไร?

[๘๕๑] มนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรู้จักภูเขาอันอุดมนี้ว่า เนรุบรรพต สัตว์ทุกชนิดอยู่ที่เนรุบรรพตนี้ ย่อมมีสีกายเหมือนทอง.

[๘๕๒] การไม่นับถือก็ดี การดูหมิ่นก็ดี การเสมอกันกับคนเลวก็ดี จะพึงมีแก่บัณฑิตทั้งหลายในที่ใด บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่พอใจอยู่ในที่นั้น.

[๘๕๓] คนเกียจคร้านกับคนขยัน คนกล้าหาญกับคนขลาด มีผู้บูชาเสมอกันในที่ใด สัตบุรุษ ย่อมไม่อยู่ในที่นั้น ซึ่งเป็นภูเขาที่ไม่สามารถจะแบ่งคนให้แปลกกันได้.

[๘๕๔] เนรุบรรพตนี้ ย่อมไม่จำแนกคนชั้นเลว คนชั้นกลาง และคนชั้นสูง ทำให้เหมือนกันไปเสียหมด มิฉะนั้น เราจะละเนรุบรรพตนี้ไปเสีย.

จบ เนรุชาดกที่ ๔.

๕. อาสังกชาดก

ว่าด้วยความหวัง

[๘๕๕] เถาวัลย์ชื่อว่าอาสาวดี เกิดในสวนจิตรลดา เถาวัลย์อาสาวดีนั้น นับได้ ๑,๐๐๐ ปี จึงเกิดผลสักครั้งหนึ่ง.

[๘๕๖] เมื่อผลมีอยู่ห่างไกลถึงเพียงนั้น พวกเทวดาก็ยังหมั่นเข้าไปดูเถาวัลย์นั้นเสมอ ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์ทรงหวังไว้เถิด ความหวังย่อมมีผลเป็นความสุข.

[๘๕๗] นกยังหวังสำเร็จได้เมื่อผลมีอยู่ห่างไกลถึงเพียงนั้น ความหวังของนกนี้ยังสำเร็จได้ ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์ทรงหวังไว้เถิด ความหวังมีผลเป็นความสุข.

[๘๕๘] เจ้ายังให้เราเอิบอิ่มด้วยถ้อยคำ แต่ไม่ยังเราให้เอิบอิ่มไปด้วยการกระทำ เปรียบเหมือนดอกหงอนไก่ มีแต่สี ไม่มีกลิ่น ฉะนั้น.

[๘๕๙] บุคคลใด ไม่ให้ ไม่แบ่งปันโภคสมบัติลงได้ ย่อมพูดวาจาที่อ่อนหวาน แต่ไร้ผลในมิตรทั้งหลาย ความสนิทสนมกับบุคคลนั้น ย่อมไม่ยืดยาว.

[๘๖๐] บุคคลทำสิ่งใด พึงพูดถึงสิ่งนั้น ไม่พึงทำสิ่งใด ไม่พึงกล่าวถึงสิ่งนั้น บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมติเตียนคนดีแต่พูดแต่ไม่ทำ

[๘๖๑] เมื่อเราจะอยู่ในที่นี้อีกต่อไป พลนิกายของเราก็ร่อยหรอลงไป ทั้งสะเบียงอาหารก็จะไม่มี เรารังเกียจถึงชีวิตของตนเองจะไม่ยั่งยืน ผิฉะนั้น เราขอลาไปเดี๋ยวนี้.

[๘๖๒] ข้าแต่พระมหาราชผู้ประเสริฐ พระดำรัสที่พระองค์ตรัสนี้แล เป็นชื่อชื่อของหม่อมฉัน ขอพระองค์เสด็จไปตรัสบอกชื่อของหม่อมฉันกับบิดาเถิด.

จบ อาสังกชาดกที่ ๕.

๖. มิคาโลปชาดก

ว่าด้วยโทษของคนหัวดื้อ

[๘๖๓] ลูกมิคาโลปะเอ๋ย ฉันไม่ชอบใจการที่เจ้าบินไปไกลเช่นนั้นเลย เจ้าบินไกลเกินไป ไปซ่องเสพภูมิสถานอันไม่สมควร.

[๘๖๔] ลูกเอ๋ย แผ่นดินพึงปรากฏแก่เจ้าเหมือนคันนา ๔ มุม เจ้าจงกลับจากที่นั้นเสีย อย่าบินเลยจากที่นั้นไปเป็นอันขาด.

[๘๖๕] แม้แร้งตัวอื่นๆ ที่มีปีกบินไปในอากาศมีอยู่มาก แร้งเหล่านั้นมาสำคัญเสมอด้วยแผ่นดินและภูเขา ถูกกำลังลมพัดคร่าไป พากันพินาศหมดแล้ว.

[๘๖๖] แร้งชื่อมิคาโลปะ ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของแร้งชื่ออปรัณณะผู้บิดา ซึ่งเป็นผู้เจริญด้วยคุณสมบัติ บินผ่านลมกาลวาตขึ้นไปตกอยู่ในอำนาจของลมเวรัมภวาต.

[๘๖๗] บุตรและภรรยาของแร้งมิคาโลปะนั้น และแร้งอื่นที่อาศัยแร้งนั้นอยู่ พากันถึงความพินาศสิ้น เพราะแร้งมิคาโลปะ ไม่กระทำตามโอวาทของบิดา.

[๘๖๘] ผู้ใด ในโลกนี้ ไม่เชื่อฟังคำของผู้เจริญ ผู้นั้น ย่อมถึงความพินาศ เพราะไม่ทำตามคำสอนของท่านผู้รู้ ดุจแร้งละเมิดคำสั่งสอน บินเลยเขตแดนถึงความพินาศหมด ฉะนั้น.

จบ มิคาโลปชาดกที่ ๖.

๗. สิริกาฬกัณณิชาดก

ว่าด้วยสิริกับกาฬกรรณี

[๘๖๙] ท่านเป็นใครหนอ มีผิวพรรณดำ ไม่น่ารักน่าดูเลย ท่านเป็นใคร หรือเป็นธิดาของใคร จะรู้จักท่านได้อย่างไร?

[๘๗๐] ฉันเป็นธิดาของท้าวมหาราชนามว่าวิรูปักษ์ เป็นหญิงดุร้าย เป็นหญิงกาฬี ไม่มีบุญ ทวยเทพรู้จักเราว่า เป็นหญิงกาฬกรรณี ฉันขอพักอาศัยอยู่ในสำนักของท่านสักราตรีหนึ่ง ขอท่านจงให้โอกาสเถิด.

[๘๗๑] ท่านตั้งใจมั่นอยู่ในบุรุษผู้มีศีล มีสมาจารเช่นไร แน่ะนางกาฬี เราถามท่าน ท่านจงบอกเรา เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร?

[๘๗๒] บุรุษใด ลบหลู่คุณท่าน ตีเสมอท่าน แข่งดี ริษยา ตระหนี่ โอ้อวด และได้ทรัพย์มาแล้ว ย่อมพินาศหมดไป บุรุษนั้น เป็นที่รักใคร่ของเรา.

[๘๗๓] บุรุษใด เป็นคนมักโกรธ ผูกโกรธไว้ ส่อเสียด ยุยงให้แตกกัน มีวาจากระด้าง หยาบคาย บุรุษนั้น เป็นที่รักใคร่ของฉันยิ่งกว่าบุรุษคนก่อนนั้นอีก.

[๘๗๔] บุรุษไม่รู้จักประโยชน์ของตนว่า กรรมนี้ควรทำวันนี้ กรรมนี้ควรทำพรุ่งนี้ เป็นคนสำคัญตนว่า ดีกว่าเขา เมื่อถูกตักเตือนก็โกรธเคือง.

[๘๗๕] บุรุษผู้อันความคะนองในกามคุณครอบงำเป็นนิตย์ ย่อมเสื่อมจากมิตรทุกคน บุรุษนั้น เป็นที่รักใคร่ของฉัน ถ้าฉันได้บุรุษเช่นนั้นแล้ว จะไม่เกี่ยวข้องในบุรุษอื่นเลย.

[๘๗๖] แน่ะนางกาฬี เจ้าจงหลีกไปเสียจากที่นี้ อุปกิเลสมีความลบหลู่เป็นต้น ที่กระทำความรักใคร่ของเจ้านั้น ไม่มีในเรา เจ้าจงไปยังชนบท นิคม และราชธานีอื่นเสียเถิด.

[๘๗๗] แม้ฉันก็รู้จักสิ่งที่ทำความพอใจให้แก่ฉัน มีความลบหลู่คุณท่านเป็นตน นี้ว่า ไม่มีอยู่ในท่าน คนไร้ปัญญามีอยู่ในโลก ย่อมรวบรวมเอาทรัพย์ ไว้มากมาย ฉัน และพี่ของฉัน ผู้เป็นเทพบุตร ทั้งสองคนจะช่วยกัน กำจัดทรัพย์ที่คนไม่มีปัญญารวบรวมไว้เสียก็ได้.

[๘๗๘] ท่านเป็นใครหนอ มีรัศมีเป็นทิพย์ ยืนอยู่ที่แผ่นดินอย่างเรียบร้อย ท่าน เป็นใคร หรือเป็นธิดาของใคร เราจะรู้จักท่านอย่างไร.

[๘๗๙] ดิฉันเป็นธิดาของท้าวมหาราชนามว่าธตรฐ ผู้มีสิริ ข้าพเจ้ามีสิริด้วย มี บุญด้วย ทวยเทพรู้จักข้าพเจ้าว่า มีปัญญาดุจแผ่นดิน ดิฉันขอพัก อาศัยอยู่ในสำนักของท่านสักราตรีหนึ่ง ขอท่านจงให้โอกาสเถิด.

[๘๘๐] ท่านตั้งใจมั่นอยู่ในบุรุษผู้มีศีล มีสมาจารเช่นไร แน่ะนางลักขี ข้าพเจ้า ถามท่าน ท่านจงบอกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะรู้จักท่านได้อย่างไร?

[๘๘๑] บุรุษใด เมื่อหนาว ร้อน ลม แดด เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลาน มีอยู่ ก็ครอบงำความหิวความกระหายทั้งหมด ประกอบการงานทั้งหลาย มิได้ขาด ทั้งกลางคืนกลางวัน ไม่ทำประโยชน์ที่มาถึงตามกาลให้เสื่อม เสียไป บุรุษนั้น เป็นที่พอใจของดิฉัน ดิฉันตั้งใจมั่นอยู่ในบุรุษนั้น.

[๘๘๒] อนึ่ง บุรุษใด เป็นคนไม่โกรธ มีมิตรดี ชอบบริจาคทาน มีศีล ไม่ โอ้อวด เป็นคนตรง สงเคราะห์มิตร มีวาจาอ่อนหวานไพเราะ แม้ได้ รับแต่งตั้งเป็นใหญ่โต ก็ยังประพฤติถ่อมตนอยู่ ดิฉันพอใจในบุรุษนั้น เป็นอย่างมาก ดุจคลื่นทะเลปรากฏแก่คนที่มองดูสีน้ำทะเลเหมือนมีมาก ฉะนั้น.

[๘๘๓] อนึ่ง บุรุษใด ประพฤติสังคหธรรม ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ในมิตร หรือผู้ที่มิใช่มิตร ในคนที่ประเสริฐกว่า คนที่เสมอกัน หรือคนที่เลว กว่า คนที่ประพฤติประโยชน์ หรือคนที่ประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

ไม่กล่าววาจาหยาบคายในกาลไหนๆ ดิฉันจะขอคบบุรุษนั้น ทั้งเมื่อเขาตายแล้วและเป็นอยู่.

[๘๘๔] บุรุษใด เป็นคนไม่มีปัญญา ปรารถนาสิริที่คนพอใจ ได้อย่างใดอย่างหนึ่งบรรดาคุณตามที่กล่าวมาแล้วนี้ แล้วลืมเสีย ดิฉันขอเว้นบุรุษนั้นผู้ประพฤติลุ่มๆ ดอนๆ เป็นเหตุเดือดร้อน เหมือนบุคคลเว้นหลุ่มคูถห่างไกล ฉะนั้น.

[๘๘๕] บุคคลย่อมทำความดี และความชั่วด้วยตนเอง คนอื่นจะทำความดี หรือความชั่วให้แก่คนอื่นไม่ได้เลย.

จบ สิริกาฬกัณณิชาดกที่ ๗.

๘. กุกกุฏชาดก

ผลของการไม่เชื่อง่าย

[๘๘๖] ข้าแต่ท่านผู้มีขนปีกอันวิจิตรตระการตา มีหงอนงามสง่า อาจจะไปในอากาศได้โดยฉับพลัน เชิญท่านลงมากจากกิ่งไม้เสียเถิด ฉันจะยอมเป็นภรรยาของท่านโดยไม่รับมูลค่าอันใดเลย.

[๘๘๗] ดูกรนางแมวรูปงามน่ารื่นรมย์ใจ เจ้ามีสี่เท้า เรามีสองเท้า เจ้าเป็นแมวเราเป็นไก่ ไม่สมควรกันเลย เชิญเจ้าไปแสวงหาสามีอื่นเถิด.

[๘๘๘] ฉันจะเป็นนางกุมาริกาของท่าน มีวาจาอ่อนหวาน พูดน่ารัก ของท่านจงรับฉันผู้มีความงาม ประพฤติธรรมอันประเสริฐ ไว้ด้วยการได้อันดีงามเถิด.

[๘๘๙] แน่ะนางขโมย เลอะเทอะไปด้วยเลือดเหมือนซากศพ ชอบกัดกินไข่เจ้าไม่ได้ปรารถนาเราเป็นสามีโดยการได้อย่างดีดอก.

[๘๙๐] หญิงทั้งหลายประกอบด้วยวาจามีองค์ ๔ เห็นชายดีเข้าแล้ว ย่อมชักนำไปด้วยวาจาอ่อนหวาน เหมือนนางแมวชักชวนพระยาไก่ ฉะนั้น.

[๘๙๑] ก็ผู้ใด ไม่รู้ประโยชน์อันเกิดขึ้นโดยฉับพลัน ผู้นั้น ย่อมตกไปสู่อำนาจศัตรู และจะต้องเดือดร้อนในภายหลัง.

[๘๙๒] ส่วนผู้ใด รู้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน ผู้นั้น ย่อมพ้นจากความเบียดเบียนของศัตรู เหมือนพระยาไก่หลุดพ้นจากนางแมว ฉะนั้น.

จบ กุกกุฏชาดกที่ ๘.

๙. ธัมมัทธชชาดก

พูดอย่างหนึ่งทำอย่างหนึ่ง

[๘๙๓] ดูกรญาติทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงประพฤติธรรม ท่านทั้งหลายจงประพฤติธรรมอยู่เสมอๆ เถิด ความเจริญจะมีแก่ท่านทั้งหลาย ผู้ประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า.

[๘๙๔] กาตัวนี้เจริญดีจริงหนอ ประพฤติธรรมอย่างสูง ยืนอยู่ด้วยเท้าข้างเดียว ย่อมพร่ำสอนแต่ธรรมเท่านั้นแก่พวกเรา.

[๘๙๕] ท่านทั้งหลายไม่รู้จักปกติของมัน จึงพากันสรรเสริญเพราะความไม่รู้เท่าทัน มันกินไข่และลูกนกแล้วก็ร้องว่า ธัมโม ธัมโม.

[๘๙๖] กาตัวนี้พูดด้วยวาจาเป็นอย่างหนึ่ง กระทำด้วยกายเป็นอย่างหนึ่ง ประพฤติธรรมเพียงวาจา แต่ไม่กระทำด้วยกาย เพราะฉะนั้น มันไม่ได้ตั้งอยู่ในธรรมเลย.

[๘๙๗] กานี้เป็นสัตว์มีถ้อยคำอ่อนหวาน มีใจรู้ได้ยาก เปรียบเหมือนงูเห่าปกปิดร่างกายด้วยปล่อง หรือเปรียบเหมือนคนผู้เอาธรรมบังหน้า คนโง่ไม่รู้จริงพากันยกย่องว่า เป็นคนดีในหมู่บ้านและในนิคม ฉะนั้น.

[๘๙๘] ท่านทั้งหลายจงช่วยกันประหารกาลามกตัวนี้ ด้วยจะงอยปาก ด้วยปีกและด้วยเท้าให้มันพินาศไป กาตัวนี้ไม่ควรจะอยู่ร่วมกับพวกเรา.

จบ ธัมมัทธชชาดกที่ ๙.

๑๐. นันทิยมิคราชชาดก

ว่าด้วยพระยาเนื้อนันทิยะ

[๘๙๙] ข้าแต่พราหมณ์ ถ้าท่านจะไปยังเมืองสาเกตุ โปรดช่วยส่งข่าวบุตรของข้าพเจ้าชื่อนันทิยะ ผู้อยู่ในพระราชอุทยานชื่ออัญญชนวันว่า มารดาบิดาของท่านแก่แล้ว ปรารถนาจะได้เห็นท่าน.

[๙๐๐] ดูกรพราหมณ์ เหยื่อ คือ น้ำและหญ้าของพระราชา ข้าพเจ้าบริโภคแล้ว เมื่อข้าพเจ้ายังไม่ทำกิจของพระราชาให้เป็นผลสำเร็จ ก็ไม่สามารถบริโภคราชทรัพย์ให้เป็นการบริโภคชั่วได้.

[๙๐๑] ข้าพเจ้าจะยืนหันข้างให้พระราชาผู้ทรงพระแสงธนู เมื่อใด เมื่อนั้น ข้าพเจ้าก็จะพ้นจากมรณภัย มีความสุข ได้พบเห็นมารดา.

[๙๐๒] เมื่อก่อน เราเป็นพระยาเนื้อชื่อว่านันทิยะ มีรูปงาม อาศัยพระราชอุทยานของพระเจ้าโกศล.

[๙๐๓] พระเจ้าโกศลเสด็จมาที่พระราชอุทยานชื่ออัญชนวันนั้น ทรงโก่งธนูสอดลูกศร หมายจะทรงยิงเรา.

[๙๐๔] เรายืนหันข้างให้พระเจ้าโกศลผู้ทรงพระแสงธนู เมื่อใด เมื่อนั้น เราพ้นจากมรณภัย มีความสุข กลับมาหามารดา.

จบ นันทิยมิคราชชาดกที่ ๑๐.

จบ อาวาริยวรรคที่ ๑.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

---

๒. ขุรปุตตวรรค

๑. ขุรปุตตชาดก

ว่าด้วยทำตนให้ไร้ประโยชน์

[๙๐๕] เป็นความจริงทีเดียว ที่บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า แพะเป็นสัตว์โง่เขลา ดูเถิด แพะ โง่เขลา มิได้รู้จักกรรมที่ควรทำในที่ลับและที่แจ้ง.

[๙๐๖] แน่ะม้าผู้เป็นสหาย ท่านจงรู้เถิดว่า ท่านเป็นสัตว์โง่เขลา เพราะท่าน นั่นแหละถูกเขาผูกด้วยเชือก มีปากคดถูกปิดหน้า.

[๙๐๗] แน่ะสหาย ความโง่ของเจ้ายังมีอยู่อีก เจ้าเขาแก้ออกแล้วไม่หนีไปเสีย นั่นและชื่อว่า เจ้ายังมีโง่อยู่อีก แน่ะสหาย พระเจ้าเสนกะที่เจ้าพา ไปนั้นยังโง่ไปกว่าเจ้าเสียอีก.

[๙๐๘] ดูกรพระยาแพะผู้สหาย ได้ยินว่า ท่านรู้ว่า เราเป็นสัตว์โง่เขลา แต่ พระเจ้าเสนกะ โง่เขลากว่า เพราะเหตุไรเล่า ขอเจ้าจงบอกเหตุที่เราถาม นั้นเถิด?

[๙๐๙] พระเจ้าเสนกะได้มนต์วิเศษชื่อว่า สัพพรุทชานนมนต์ แล้วประทาน มนต์นั้นแก่พระอัครมเหสี ทรงยอมสละพระองค์ ด้วยเหตุนั้น พระ อัครมเหสีนั้น จักไม่เป็นพระเทวีของพระเจ้าเสนกะ เพราะฉะนั้น พระเจ้าเสนกะจึงทรงโง่เขลากว่าท่าน.

[๙๑๐] ข้าแต่จอมประชาชน บุคคลผู้เช่นกับพระองค์ ทำตนให้ไร้ประโยชน์ ด้วยคิดว่า สิ่งนี้เป็นที่รักของเรา ชื่อว่า ไม่ซ่องเสพสิ่งที่เป็นที่รัก ทั้งหลาย ตนเท่านั้น ประเสริฐกว่าสิ่งที่ประเสริฐอย่างอื่น ภรรยาผู้เป็นที่ รักอันบุรุษผู้มีตนอันเจริญแล้วอาจจะได้ในภายหลัง.

จบ ขุรปุตตชาดกที่ ๑.

๒. สูจิชาดก

ว่าด้วยเข็ม

[๙๑๑] ใครต้องการจะซื้อเข็มอันไม่ขรุขระ ไม่หยาบ ชุบแก่กล้า มีรูอันเรียบร้อย ละเอียด มีปลายคมบ้าง?

[๙๑๒] ใครต้องการจะซื้อเข็มอันเกลี้ยงเกลา เจาะรูเรียบร้อย สนได้คล่อง แข็งแกร่ง อาจแทงทั่งให้ทะลุได้บ้าง?

[๙๑๓] เวลานี้ เข็มและเบ็ดทั้งหลาย ย่อมแพร่หลายออกไปจากบ้านช่างทองนี้ทั้งนั้น ใครเล่าจะปรารถนามาขายเข็มในบ้านช่างทอง?

[๙๑๔] ศาตราทั้งหลายก็แพร่หลายออกมาจากบ้านช่างทองนี้ แม้การงานเป็นอันมาก ย่อมดำเนินไปด้วยเครื่องอุปกรณ์ที่ได้มาจากบ้านช่างทองนี้ทั้งนั้น ใครเล่าจะปรารถนามาขายเข็มในบ้านช่างทอง?

[๙๑๕] คนฉลาดควรจะขายเข็มในบ้านช่างทอง อาจารย์ทั้งหลาย ย่อมรู้กรรมที่บุคคลทำดี และทำชั่วได้ดี.

[๙๑๖] ดูกรนางผู้เจริญ ถ้าบิดาของท่าน จะพึงรู้เข็มที่ข้าพเจ้าทำนี้ จะต้องยกท่านให้ข้าพเจ้า พร้อมด้วยทรัพย์อย่างอื่นที่มีอยู่ในเรือน.

จบ สูจิชาดกที่ ๒.

๓. ตุณฑิลชาดก

ธรรมเหมือนน้ำ บาปธรรมเหมือนเหงื่อไคล

[๙๑๗] วันนี้ มารดาให้ข้าวที่เทลงใหม่ๆ รางข้าวก็เต็ม มารดาก็ยืนอยู่ใกล้ๆ รางข้าวนั้น ใช่แต่เท่านั้น ยังมีคนเป็นอันมากยืนถือบ่วงอยู่ ฉันไม่พอใจจะบริโภคข้าวนั้นเลย.

[๙๑๘] เจ้าสะดุ้งกลัวภัย หมุนไปมา ปรารถนาที่ซ่อนเร้น เป็นผู้ไร้ที่พึ่ง จะไปไหนเล่า ดูกรน้องตุณฑิละ เจ้าจงมีความขวนขวายน้อยบริโภคอาหารเสียเถิด เราทั้งสองมารดาเลี้ยงไว้ ก็เพื่อจะต้องการเนื้อ.

[๘๑๙] เจ้าจงหยั่งลงยังห้วงน้ำที่ไม่มีเปือกตม แล้วชำระเหงื่อและมลทินทั้งปวง เสีย จงถือเอาเครื่องลูบไล้ใหม่ๆ ที่มีกลิ่นหอม ไม่รู้จักหายในกาล ไหนๆ เถิด.

[๘๒๐] อะไรหนอ ที่ท่านกล่าวว่า ห้วงน้ำไม่มีเปือกตม อะไรเล่า ท่านกล่าวว่า เหงื่อไคลและมลทิน และอะไรเล่า ท่านกล่าวว่า เครื่องลูบไล้ใหม่ๆ ที่มีกลิ่นหอม ไม่รู้จักหายในกาลไหนๆ?

[๘๒๑] ธรรมบัณฑิตกล่าวว่า เป็นห้วงน้ำไม่มีเปือกตม บาปธรรมบัณฑิตกล่าวว่า เหงื่อไคลและมลทิน และศีลบัณฑิตกล่าวว่า เป็นเครื่องลูบไล้ใหม่ที่มี กลิ่นหอม ไม่รู้จักหายในกาลไหนๆ.

[๘๒๒] มนุษย์ทั้งหลาย ผู้โง่เขลา ฆ่าตัวเอง ย่อมพอใจทำบาป ส่วนสัตว์ผู้รักษาตัวเอง ย่อมไม่พอใจทำบาป สัตว์ทั้งหลาย รื่นเริงในเดือนมีพระจันทร์เต็มดวง ย่อมสละชีวิตได้.

จบ ตุณฑิลชาดกที่ ๓.

๔. สุวรรณกักกฏกชาดก

ว่าด้วยปูตัวฉลาด

[๘๒๓] ปูมีก้ามเหมือนเขาแห่งมฤค ตายาว มีกระดูกเป็นหนัง อาศัยอยู่ในน้ำ ไม่มีขน เราถูกมันหนีบร้องไห้อยู่เหมือนคนกำพร้า ดูกรสหายผู้เจริญ เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงละทิ้งเราไปเสีย?

[๘๒๔] งูเห่า เมื่อจะปลอบกาให้เบาใจ จึงแผ่แม่เบี้ยใหญ่เลื้อยไปใกล้ปู จะช่วยเหลือสหายของตนไว้ ปูจึงเอาก้ามอีกข้างหนีบคอไว้.

[๘๒๕] ก็ปูเป็นสัตว์ต้องการอาหารแต่ไม่กินกา ไม่กินงู ดูกรท่านผู้มีตายาว เราขอถามท่าน เพราะเหตุไร ท่านจึงหนีบเราทั้งสองไว้?

[๘๒๖] บุรุษใดปรารถนาประโยชน์แก่เรา จับเราไปปล่อยในน้ำ บุรุษนั้น เมื่อเขาตาย ความทุกข์จักมีแก่เราไม่น้อย เรากับบุรุษนั้นเป็นคนๆ เดียวกัน

[๙๒๗] อนึ่ง คนทั้งปวงได้เห็นเราผู้มีกายอันเติบโตขึ้น ก็ปรารถนาจะเบียดเบียน เราผู้มีเนื้อดีและอ่อนนุ่ม แม้กาทั้งหลายเห็นเราแล้วก็พึงเบียดเบียนเรา.

[๙๒๘] ถ้าท่านหนีบเราทั้งสองไว้ เพราะเหตุบุรุษนั้น ก็ขอให้บุรุษจงลุกขึ้นเถิด เราจะดูดพิษออกเสียให้หมด ขอท่านจงรีบปล่อยเรา และกาโดยเร็วเถิด ก่อนที่พิษจะแล่นเข้าไปสู่บุรุษรุนแรง ทำให้ตายเสีย.

[๙๒๙] เราจะปล่อยงูไป แต่กาเรายังไม่ปล่อยก่อน เพราะว่า เราจะเอากาไว้เป็นประกันก่อน เราเห็นบุรุษมีความสุข ปราศจากโรคแล้ว จึงจะปล่อยกาไป เหมือนกับงู.

[๙๓๐] พระเทวทัตต์ในครั้งนั้น ได้เกิดเป็นกา ส่วนช้างเกิดเป็นงูเห่า พระอานนท์ผู้เจริญเกิดเป็นปู เราผู้เป็นศาสดาในครั้งนั้น เกิดเป็นพราหมณ์.

จบ สุวรรณกักกฏกชาดกที่ ๔.

๕. มัยหสกุณชาดก

ว่าด้วยการใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์

[๙๓๑] นกชื่อว่ามัยหกะ เที่ยวไปตามไหล่เขาและซอกเขา บินไปสู่ต้นเลียบอันมีผลสุก แล้วร้องว่า ของเราๆ.

[๙๓๒] เมื่อนกมัยหกะนั้น รำพันเพ้ออยู่อย่างนั้น ฝูงนกทั้งหลายก็พากันบินมาจิกกินผลเลียบแล้วพากันบินไปต้นอื่น ส่วนนกมัยหกะนั้น ก็ร้องเพ้ออยู่นั่นเอง.

[๙๓๓] บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน รวบรวมทรัพย์ไว้มากมายแล้วตนเองก็ไม่ได้ใช้สอย ทั้งไม่แบ่งปันให้ญาติทั้งหลายตามส่วน.

[๙๓๔] บุคคลนั้น ไม่ใช้เป็นค่าเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ดอกไม้ และเครื่องลูบไล้อะไรๆ สักครั้งเดียวเลย ไม่สงเคราะห์ญาติทั้งหลาย.

[๙๓๕] เมื่อบุคคลนั้นเฝ้ารำพันอยู่อย่างนี้ว่า ของเราๆ พระราชา โจร หรือทายาทที่ไม่ชอบพอกันย่อมมาถือเอาทรัพย์ไป บุคคลนั้น ก็รำพันเพ้ออยู่นั่นเอง.

[๙๓๖] นักปราชญ์อาศัยทรัพย์สมบัติแล้ว ย่อมสงเคราะห์ญาติ ย่อมได้เกียรติคุณ เพราะทรัพย์นั้น ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงอยู่ในสวรรค์.

จบ มัยหสกุณชาดกที่ ๕.

๖. ปัพพชิตวิเหฐกชาดก

ว่าด้วยกราบไหว้ผู้ควรกราบไหว้

[๙๓๗] ท่านมีรูปงาม ประนมมือนอบน้อมสมณะผู้มีรูปร่างไม่น่าดู สมณะนั้นประเสริฐกว่าท่าน หรือว่าเสมอกับท่าน ท่านจงบอกชื่อสมณะนั้นและชื่อของตนแก่เรา.

[๙๓๘] ข้าแต่พระราชา เทวดาทั้งหลาย ย่อมไม่ถือเอานามและโคตรของพระขีณาสพผู้พร้อมเพรียงกัน ผู้ปฏิบัติตรงๆ ก็แต่ว่า หม่อมฉันจะบอกชื่อของหม่อมฉันแก่พระองค์ หม่อมฉันเป็นท้าวสักกะจอมเทพชาวไตรทศทั้งหลาย.

[๙๓๙] ข้าแต่เทวราช หม่อมฉันขอถามเนื้อความนี้กะพระองค์ ผู้ใด เห็นภิกษุผู้ประกอบด้วยจรณะแล้วประนมมือนอบน้อม ผู้นั้น จุติจากมนุษยโลกนี้ไปแล้ว จะได้ความสุขอะไร?

[๙๔๐] ผู้ใด เห็นภิกษุผู้ประกอบด้วยจรณะแล้ว ประนมมือนอบน้อม ผู้นั้น ย่อมได้ความสรรเสริญในปัจจุบัน และเมื่อตายไปแล้ว ย่อมไปสวรรค์.

[๙๔๑] ปัญญารู้ผลแห่งกุศล และอกุศลเกิดขึ้นแก่หม่อมฉันในวันนี้ หม่อมฉันได้เห็นท้าววาสวะผู้เป็นใหญ่กว่าหมู่สัตว์ ข้าแต่ท้าวสักกะ หม่อมฉันได้เห็นภิกษุและพระองค์แล้ว จักกระทำบุญไม่น้อย.

[๙๔๒] บุคคลเหล่าใด มีปัญญา เป็นพหูสูต สามารถคิดเหตุการณ์ได้มาก บุคคลเหล่านั้น ควรคบหาโดยแท้เทียว ข้าแต่พระราชา พระองค์ได้ทรงเห็นภิกษุและหม่อมฉันแล้ว จงทรงกระทำบุญให้มากเถิด.

[๙๔๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพ หม่อมฉันจักเป็นผู้ไม่โกรธ มีจิตเลื่อมใส เป็นนิตย์ จักเป็นผู้ควรแก่การขอของแขกผู้มาทุกประเภท จักกำจัด มานะเสีย แล้วกราบไหว้ท่านผู้ควรกราบไหว้ เพราะได้ฟังคำที่พระองค์ ตรัสดีแล้ว.

จบ ปัพพชิตวิเหฐกชาดกที่ ๖.

๗. อุปสิงฆปุปผกชาดก

ว่าด้วยคนดีไม่ควรทำชั่วแม้นิดหน่อย

[๙๔๔] การที่ท่านเข้าไปสูดดมกลิ่นดอกบัวที่เขายังมิได้ให้ นี้เป็นส่วนแห่งการ ขโมยอย่างหนึ่ง ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ท่านชื่อว่า เป็นผู้ขโมยกลิ่น.

[๙๔๕] เราไม่ได้นำเอาไป ไม่ได้บริโภค เรายืนดมดอกบัวอยู่ในที่ไกล เมื่อเป็น เช่นนั้น เหตุไฉน ท่านจึงกล่าวว่า เราเป็นผู้ขโมยกลิ่นดอกบัวเล่า?

[๙๔๖] บุรุษใด มาขุดเหง้าบัวทั้งหลาย เด็ดเอาดอกบัวไป เพราะเหตุไร ท่านจึง ไม่ว่ากล่าวบุรุษนั้น ผู้ทำกรรมหยาบช้าอย่างนี้เล่า?

[๙๔๗] บุรุษผู้หยาบช้า โหดร้าย แปดเปื้อนไปด้วยบาป เหมือนผ้านุ่งของ แม่นม ฉะนั้น เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่ว่ากล่าวบุรุษนั้น แต่ข้าพเจ้า ปรารถนาจะว่ากล่าวท่าน ผู้ทำกรรมไม่สมควร.

[๙๔๘] บาปเพียงเท่าปลายขนทราย ย่อมปรากฏแก่บุรุษผู้ไม่มีโทษเหมือนท่าน แสวงหาความสะอาดอยู่เป็นนิตย์ เหมือนเท่ามหาเมฆ ฉะนั้น.

[๙๔๙] ดูกรเทวดา ท่านรู้จักเรา และอนุเคราะห์เราโดยแท้ ท่านเห็นโทษเช่นนี้ ของเรา เมื่อใด ขอท่านจงตักเตือนเราแม้อีก เมื่อนั้น.

[๙๕๐] ข้าพเจ้าไม่ได้อาศัยท่านเลี้ยงชีพ และไม่เป็นลูกจ้างของท่าน ดูกรภิกษุ ท่านนั้นแล พึงรู้การกระทำอันเป็นเหตุให้ไปสู่สุคติ

จบ อุปสิงฆปุปผกชาดกที่ ๗.

๘. วิฆาสาทชาดก

ว่าด้วยการกินของที่เป็นเดน

[๙๕๑] ชนเหล่าใด บริโภคอาหารที่เป็นเดน ชนเหล่านั้น ย่อมเป็นอยู่สบายดีหนอ เป็นผู้ได้รับความสรรเสริญในปัจจุบัน และมีสุคติในโลกหน้า.

[๙๕๒] เมื่อนกแขกเต้าพูดอยู่ ท่านทั้งหลายผู้เป็นบัณฑิต ไม่ได้ฟังท่านทั้งหลายผู้ร่วมอุทรกันมา จงฟังคำของนกนั้น นกแขกเต้าตัวนี้กำลังสรรเสริญพวกเราอยู่เป็นแน่.

[๙๕๓] ข้าพเจ้าไม่ได้สรรเสริญท่านทั้งหลาย ดูกรท่านทั้งหลาย ผู้กินซากศพ ท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ท่านทั้งหลายกินของเดนทิ้ง ไม่ใช่ผู้กินเดนเหลือ.

[๙๕๔] เราออกบวช กระหมวดมวยผม เลี้ยงชีพด้วยของเป็นเดนเหลืออยู่กลางป่า ตลอด ๗ ปี ผิว่า ท่านผู้เจริญ พึงติเตียนเราทั้งหลาย ก็ใครเล่าที่ท่านผู้เจริญจะพึงสรรเสริญ?

[๙๕๕] ท่านทั้งหลายเลี้ยงชีพด้วยของเป็นเดนทิ้ง ของราชสีห์ เสือและเนื้อทั้งหลาย ยังสำคัญว่า เป็นผู้กินเดนเหลือ.

[๙๕6] ชนเหล่าใด บริโภคอาหารซึ่งเหลือจากที่เขาให้แก่สมณะ พราหมณ์ และวณิพกอื่น ชนเหล่านั้นชื่อว่า เป็นคนกินเดนเหลือ.

จบ วิฆาสาทชาดกที่ ๘.

๙. วัฏฏกชาดก

ว่าด้วยการทำให้เกิดความสุข

[๙๕๗] พ่อลุงกา ท่านบริโภคอาหารของมนุษย์อย่างประณีต คือ เนยใส และน้ำมัน เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงซูบผอม.

[๙๕๘] เมื่อกาอยู่ในท่ามกลางศัตรู แสวงหาเหยื่ออยู่ในที่นั้นๆ มีใจหวาดสะดุ้งอยู่เป็นนิตย์ ที่ไหนจะอ้วนเล่า.

[๘๕๙] พวกกามีใจหวาดสะดุ้งอยู่เป็นนิตย์ ได้อาหารมาด้วยกรรมเป็นบาปจึง
ไม่อิ่ม ดูกรนกกระจาบ เราซูบผอม เพราะเหตุนั้น.

[๘๖๐] ดูกรนกกระจาบ ท่านกินพืชหญ้าหยาบๆ มีโอชาน้อย เมื่อเป็นเช่นนั้น
เพราะเหตุไร ท่านจึงอ้วนพีหนอ.

[๘๖๑] ดูกรกา เราเลี้ยงชีพด้วยความปรารถนาน้อยในอาหาร ๑ ด้วยความคิด
แต่น้อย ๑ ด้วยไม่แสวงหาในที่ไกล ๑ ด้วยอาหารตามมีตามได้ ๑
เราเป็นผู้อ้วนพี เพราะเหตุ ๔ อย่างนั้น.

[๘๖๒] เป็นความจริง ความเป็นไปของบุรุษผู้มีความปรารถนาน้อย คิดถึง
ความสุขแต่น้อย และถือเอาประมาณในอาหารพอดี สามารถจะให้เกิด
ความสุขได้.

จบ วัฏฏกชาดกที่ ๙.

๑๐. มณิชาดก

ว่าด้วยแก้วมณี

[๘๖๓] นานมาแล้วหนอ เราเพิ่งเห็นสหายประดับแก้วมณี เพื่อนของเราแต่ง
หนวดเสียเรียบร้อยงดงามจริงหนอ.

[๘๖๔] เรามัวยุ่งอยู่ในราชการ หาโอกาสไม่ได้ จึงมีเล็บและขนปีกยาวรุงรัง
เป็นเวลานานแล้ว เราเพิ่งได้ช่างกัลบกในวันนี้ จึงให้ถอนขนออก
จนหมด.

[๘๖๕] ท่านได้ช่างกัลบกที่หาได้ยาก แล้วให้ถอนขนออกเช่นนี้ ท่านชอบใจ
เราจะให้เขาทำให้บ้าง ดูกรสหาย เออก็อะไรเล่า แขวนอยู่ที่คอของท่าน.

[๘๖๖] แก้วมณีของมนุษย์ผู้สุขุมาลชาติห้อยอยู่ที่คอเรา เราสำเหนียกตามอย่าง
ของมนุษย์ผู้สุขุมาลชาติเหล่านั้น ท่านอย่าสำคัญว่า เราทำเล่น.

[๘๖๗] ดูกรสหาย ถ้าแม้ท่านปรารถนาจะให้แต่งหนวดให้เรียบร้อยเหมือน
อย่างเรา เราก็จะให้เขาทำให้แก่ท่าน แก้วมณีเราก็จะให้แก่ท่านด้วย.

[๙๖๘] ท่านผู้เดียวเท่านั้น สมควรแก่แก้วมณีและหนวดที่เขาแต่งดีแล้วด้วย
การที่ได้พบเห็นท่านเป็นที่พอใจของเรา เพราะฉะนั้น เราขอลาท่าน
ไปก่อน.

จบ มณิชาดกที่ ๑๐.

จบ ขุรปุตตวรรคที่ ๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ขุรปุตตชาดก ๒. สูจิชาดก
๓. ตุณฑิลชาดก ๔. สุวรรณกักกฏชาดก
๕. มัยหกสกุณชาดก ๖. ปัพพชิตวิเหฐกชาดก
๗. อุปสิงฆปุปผกชาดก ๘. วิฆาสาทชาดก
๙. วัฏฏกชาดก ๑๐. มณิชาดก.

รวมวรรคในฉักกนิบาตนี้มี ๒ วรรค คือ

๑. อาวาริยวรรค ๒. ขุรปุตตวรรค.

จบ ฉักกนิบาตชาดก.

สัตตกนิบาตชาดก

๑. กุกกุวรรค

๑. กุกกุชาดก

ว่าด้วยปฏิปทาของพระราชาผู้เป็นบัณฑิต

[๙๖๙] ช่อฟ้าโดยส่วนสูงประมาณสองศอกคืบ โดยรอบกว้างประมาณแปดคืบ เป็นไม้สีเสียดมีแต่แก่น ไม่มีกระพี้ ตั้งอยู่ได้อย่างไร จึงไม่ตกลงจากข้างบน?

[๙๗๐] กลอนสามสิบอันสำเร็จด้วยไม้แก่น ไม่มีกระพี้ เรียงรายตั้งอยู่ได้ส่วนกัน ช่อฟ้าอันกลอนเหล่านั้น และกำลังยึดเหนี่ยวรั้งไว้แน่นหนา ตั้งอยู่ได้ส่วนกัน จึงไม่ตกลงจากข้างบน ฉันใด.

[๙๗๑] พระราชาผู้เป็นบัณฑิต ก็ฉันนั้น อันกัลยาณมิตรทั้งหลายผู้มีจิตมั่นคง มิได้แตกร้าว เป็นคนสะอาด มีปัญญา สงเคราะห์เป็นอย่างดีแล้ว ย่อมไม่เสื่อมจากศิริ เหมือนช่อฟ้าที่กลอนเหนี่ยวรั้งไว้ ฉะนั้น.

[๙๗๒] บุคคลถือมีดไม่ปอกผลมะนาวที่มีเปลือกอันแข็งออกเสียก่อน ก็จะทำรสมะนาวให้ขมได้ เมื่อปอกเปลือกออกดีแล้วจะทำให้มะนาวมีรสอร่อยดีขึ้น แต่เมื่อปอกเปลือกออกไม่หมดดี ก็จะทำให้มีรสไม่อร่อยได้ ฉันใด.

[๙๗๓] แม้พระราชาผู้เป็นบัณฑิต ก็ฉันนั้น พระทัยไม่เหี้ยมโหดแก่ชาวบ้านและชาวนิคม รวบรวมทรัพย์ไว้ ทรงประพฤติตามธรรมปฏิบัติอยู่ ไม่ทรงเบียดเบียนประชาชน ทรงทำแต่ความเจริญรุ่งเรืองให้.

[๙๗๔] ดอกบัวเกิดในน้ำอันใสสะอาด มีรากอันขาวเกิดขึ้นในสระโบกขรณี พอต้องแสงอาทิตย์ก็บาน เปือกตม ธุลีและน้ำก็มิได้แปดเปื้อน ฉันใด.

[๙๗๕] พระมหากษัตริย์ก็ฉันนั้น ทรงทำการวินิจฉัยโดยชอบธรรม เว้นอคติ ไม่ตัดสินโดยผลุนผลัน มีการงานบริสุทธิ์ปราศจากกรรมอันชั่วช้า ย่อมไม่แปดเปื้อนกรรมกิเลส เหมือนดอกบัวที่เกิดในสระโบกขรณี ฉะนั้น.

จบ กุกกุชาดกที่ ๑.

๒. มโนชชาดก

คบคนชั่วไม่ได้ความสุขยั่งยืน

[๙๗๖] เหตุใดลูกศรจึงไม่หลุดไปจากแหล่ง และสายจึงหดหู่เข้ามา พระยาเนื้อชื่อมโนชะสหายของเรา คงถูกเขาฆ่าตายเป็นแน่.

[๙๗๗] ผิฉะนั้น บัดนี้ เราจะหลีกไปชายป่าตามความสบาย ธรรมดาสหายผู้ตายแล้วเช่นนี้ไม่มี เราผู้มีชีวิตอยู่พึงได้สหาย.

[๙๗๘] บุคคลผู้คบหากับปาปชน ย่อมไม่ได้ความสุขยืนนาน จงดูพระยาเนื้อชื่อมโนชะ มาคบกับสุนัขจิ้งจอก ทำตามคำสอนของสุนัขจิ้งจอก

[๙๗๙] มารดาย่อมไม่ยินดีกับบุตรผู้คบหาปาปชน จงดูแต่พระยาเนื้อชื่อมโนชะ คบกับสุนัขจิ้งจอก นอนจมเลือดอยู่.

[๙๘๐] บุรุษมาถึงความเป็นอย่างนั้นบ้าง จะต้องถึงความเลวทรามต่ำช้า ผู้ใดไม่ทำตามคำของบุคคลผู้หวังความเกื้อกูล ช่วยชี้ประโยชน์ให้ ผู้นั้นเป็นผู้เลวทรามต่ำช้า.

[๙๘๑] อนึ่ง ผู้ใดเป็นคนชั้นสูงแต่มาคบหากับคนชั้นต่ำ ผู้นั้นเป็นคนเลวทรามต่ำช้ากว่าเขาเสียอีก อย่างนี้ จงดูแต่ราชสีห์เป็นสัตว์ชั้นสูงเป็นใหญ่กว่ามฤคชาติ แต่มาคบหากับสุนัขจิ้งจอกผู้ชั่วช้า ต้องตายด้วยกำลังลูกศรของนายพราน.

[๙๘๒] บุรุษผู้คบหากับคนเลวทราม ย่อมเลวทราม ผู้คบหากับคนที่เสมอกับตน ย่อมไม่เสื่อมในกาลไหนๆ เมื่อจะเข้าไปคบหากับคนที่ดีกว่าตน ควรรีบเข้าไปคบหา เพราะฉะนั้น จงคบแต่ผู้ที่ดีกว่าตน.

จบ มโนชชาดกที่ ๒.

๓. สุตนชาดก

ว่าด้วยเสียเพื่อได้

[๙๘๓] ดูกรมฆเทพผู้สิงสถิตอยู่ ณ ต้นไทรนี้ พระราชารับสั่งให้ส่งอาหารเจือด้วยเนื้ออันสะอาดมาให้ท่าน เชิญท่านออกมาบริโภคเสียเถิด.

[๙๘๔] ดูกรมาณพ เชิญท่านนำอาหารพร้อมด้วยกับมาให้เรา ดูกรมาณพ ท่านก็มีอาหาร เรามาบริโภคกันเถิด.

[๙๘๕] ดูกรยักษ์ ท่านจะละประโยชน์อันใหญ่เสีย เพราะประโยชน์เล็กน้อย ชนทั้งหลายผู้หวาดเกรงความตาย เขาจักไม่นำอาหารมาให้.

[๙๘๖] ดูกรยักษ์ เมื่อท่านไม่กินเรา คนจะนำอาหารที่สะอาดประณีต ประกอบด้วยรสดีมาให้ท่านบริโภคเป็นนิตย์ แต่เมื่อท่านกินเราเสียแล้ว คนที่จะนำอาหารมาให้ท่านก็จะหาได้ยาก.

[๙๘๗] ดูกรสุตนมาณพ ประโยชน์ที่ท่านกล่าวถึง ย่อมเจริญแก่เราทุกประการ เราอนุญาตให้ท่านกลับไปหามารดาโดยสวัสดี.

[๙๘๘] ดูกรมาณพ ท่านจงถือพระขรรค์ ฉัตรและถาดกลับไปเถิด มารดาของท่านจะได้เห็น และท่านก็จะได้เห็นมารดาโดยสวัสดี.

[๙๘๙] ดูกรยักษ์ เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจงมีความสุขพร้อมด้วยญาติทั้งปวงเถิด ทรัพย์เราก็ได้แล้ว และพระดำรัสสั่งของพระราชาเราก็ได้สนองแล้ว.

จบ สุตนชาดกที่ ๓.

๔. มาตุโปสกคิชฌชาดก

เมื่อถึงคราวพินาศความคิดย่อมวิบัติ

[๙๙๐] มารดาและบิดาของเราแก่เฒ่าชราแล้ว นอนอยู่ในถ้ำจักทำอย่างไรหนอ เราก็ติดบ่วงตกอยู่ในอำนาจของนายพราน?

[๙๙๑] ดูกรแร้ง เหตุไรท่านจึงคร่ำครวญอยู่เล่า การคร่ำครวญของท่านเป็นอย่างไรหนอ แร้งพูดภาษามนุษย์ เราไม่เคยได้ยินหรือเห็นมาเลย.

[๙๙๒] ข้าพเจ้าเลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่เฒ่าชรานอนอยู่ในถ้ำ มารดาบิดาท่านจักทำอย่างไร เพราะข้าพเจ้าตกอยู่ในอำนาจของท่านเสียแล้ว.

[๙๙๓] เขาพูดกันว่า แร้งมองเห็นซากศพได้ไกลถึงร้อยโยชน์ เหตุไฉนท่านแม้จะมาถึงข่าย และบ่วงก็ไม่รู้สึก.

[๙๙๔] เมื่อใด จะมีความพินาศ สัตว์จะถึงความสิ้นชีวิต เมื่อนั้นถึงแม้จะมาถึงข่าย และบ่วงก็ไม่รู้สึกเลย.

[๙๙๕] ท่านจงไปเลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่เฒ่าชรา นอนอยู่ในถ้ำ เราอนุญาตให้ท่านกลับไปหาพวกญาติโดยสวัสดี.

[๙๙๖] ดูกรนายพราน เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจงเพลิดเพลินพร้อมด้วยญาติทั้งปวงเถิด ข้าพเจ้าจะไปเลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่เฒ่าชรานอนอยู่ในถ้ำ.

จบ มาตุโปสกคิชฌชาดกที่ ๔.

๕. ทัพพปุปผกชาดก

โทษของการโต้เถียงกัน

[๙๙๗] ดูกรสหาย นากผู้เที่ยวไปตามฝั่ง ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ท่านจงตามฉันมา จับปลาใหญ่ได้ตัวหนึ่ง มันพาฉันไปด้วยกำลังแรง.

[๙๙๘] ดูกรนากผู้เที่ยวไปในน้ำลึก ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ท่านจงจับปลาให้มั่นด้วยกำลัง ฉันจักยกปลานั้นขึ้น เหมือนครุฑคาบพระยานาค ฉะนั้น.

[๙๙๙] เราทั้งสองมัวโต้เถียงกันอยู่ ดูกรสหายทัพพปุปผกะ ขอท่านจงฟังข้าพเจ้า จงระงับความโต้เถียงกัน ขอการโต้เถียงกันจงระงับเสีย.

[๑๐๐๐] เราเคยเป็นผู้พิพากษาในกาลก่อน พิจารณาอรรถคดีมามากนักแล้ว แน่ะสหาย เราจะช่วยระงับความโต้เถียง ความโต้เถียงของท่านทั้งสองจะระงับ.

[๑๐๐๑] ดูกรนากผู้เที่ยวไปตามฝั่ง ท่านจงคาบเอาท่อนหางไป ท่อนหัวเป็นของนากผู้เที่ยวไปในน้ำลึก ส่วนท่อนกลางนี้จักเป็นของเราผู้ตัดสิน.

[๑๐๐๒] ท่อนกลางที่สุนัขจิ้งจอกนำเอาไปนั้น จักเป็นอาหารได้หลายวัน ถ้าเราไม่โต้แย้งกัน สุนัขจิ้งจอกก็จะนำเอาปลาตะเพียนท่อนกลางไปไม่ได้.

[๑๐๐๓] พระมหากษัตริย์ได้ครอบครองราชสมบัติแล้ว จะพึงทรงยินดีแม้ฉันใด ดิฉันได้เห็นสามี มีหน้าอันเบิกบานในวันนี้ก็ย่อมยินดี ฉันนั้น.

[๑๐๐๔] ท่านเป็นสัตว์เกิดบนบก ไฉนจึงจับเอาปลาในน้ำมาได้ ดูกรท่านผู้ร่วมใจ ดิฉันถามท่าน จงบอกดิฉันว่า ท่านจับปลานั้นมาได้อย่างไร?

[๑๐๐๕] สัตว์ทั้งหลายย่อมซูบผอมเพราะวิวาทกัน เป็นผู้หมดทรัพย์ก็เพราะวิวาทกัน นากสองตัว เสื่อมจากปลานี้เพราะวิวาทกัน ดูกรนางมายาวี จงกินปลาตะเพียนแดงนี้เสียเถิด.

[๑๐๐๖] ในหมู่มนุษย์มีการวิวาทกันขึ้น ณ ที่ใด หมู่มนุษย์ก็พากันไปหาผู้พิพากษา ณ ที่นั้น เพราะว่าผู้พิพากษาเป็นผู้แนะนำพวกเขา ใช่แต่เท่านั้น เขายังจะเสื่อมจากทรัพย์อีก เหมือนนากทั้งสองเสื่อมจากปลาตะเพียน ฉะนั้น พระคลังหลวงย่อมเจริญขึ้น.

จบ ทัพพปุปผกชาดกที่ ๕.

๖. ทสรรณกชาดก

ให้แล้วไม่เดือดร้อนภายหลังทำได้ยาก

[๑๐๐๗] บุรุษคนนี้กลืนดาบมีคมกล้า อันเป็นดาบในทสรรณกรัฐ ดื่มกินเลือดผู้อื่นที่ถูกต้องแล้ว ในท่ามกลางบริษัท เหตุอย่างอื่นที่ทำยากกว่าการกลืนดาบนี้ ยังมีอีกไหม ฉันถามท่านถึงเหตุที่ทำได้ยากอย่างอื่น ขอท่านจงบอกแก่ฉัน?

[๑๐๐๘] บุรุษกลืนดาบอันดื่มกินเลือดของผู้อื่นที่ถูกต้องได้ เพราะความโลภ ก็ผู้ใดพูดว่าจะให้สิ่งนั้น สิ่งนี้ คำพูดของผู้นั้นทำได้ยากกว่าการกลืนดาบ

นั้น เหตุอย่างอื่นทั้งหมดทำได้ง่ายนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชาวมคธ ขอพระองค์โปรดทรงทราบอย่างนี้เถิด.

[๑๐๐๙] อายุรบัณฑิตเป็นผู้ฉลาดในอรรถธรรม ได้แก้ปัญหาแล้ว บัดนี้ ฉันจะถามปุกกุสบัณฑิตบ้าง เหตุอย่างอื่นที่ทำยากกว่าคำพูดนั้น ยังมีอยู่หรือ ฉันถามท่านถึงเหตุที่ทำได้ยากอย่างอื่น ขอท่านจงบอกแก่ฉัน?

[๑๐๑๐] ชนทั้งหลายย่อมไม่รักษาคำพูดไว้ คำที่พูดนั้นก็ไม่มีผล ผู้ใดให้ปฏิญญาไว้ว่า จะให้สิ่งนั้นสิ่งนี้ ไม่อยากได้สิ่งนั้นคืน คำพูดของผู้นั้นทำได้ยากกว่าการกลืนดาบ และกว่าคำพูดว่าจะให้สิ่งนั้น สิ่งนี้นั้นเสียอีก เหตุอย่างอื่นทั้งหมดทำได้ง่าย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชาวมคธ ขอพระองค์โปรดทรงทราบอย่างนี้เถิด.

[๑๐๑๑] ปุกกุสบัณฑิตเป็นผู้ฉลาดในอรรถธรรม ได้แก้ปัญหาแล้ว บัดนี้ ฉันจะถามเสนกบัณฑิตบ้าง เหตุอย่างอื่นที่ทำยากกว่านั้นยังมีอีกหรือ ฉันถามท่านถึงเหตุที่ทำได้ยากอย่างอื่น ขอท่านจงบอกแก่ฉัน?

[๑๐๑๒] บุรุษควรจะให้ทาน จะน้อย หรือมากก็ตาม ก็ผู้ใดให้ของรักของตนแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนภายหลัง ข้อนั้นทำได้ยากกว่าการกลืนดาบ กว่าคำว่าจะให้สิ่งนั้น สิ่งนี้ และกว่าการให้ของรักนั้นเสียอีก เหตุอย่างอื่นทั้งหมดทำได้ง่าย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชาวมคธ ขอพระองค์โปรดทรงทราบอย่างนี้เถิด.

[๑๐๑๓] อายุรบัณฑิตได้แก้ปัญหาแก่ฉันแล้ว อนึ่ง ปุกกุสบัณฑิตก็ได้แก้ปัญหาแก่ฉันแล้ว เสนกบัณฑิตแก้ปัญหาครอบงำปัญหาเสียทั้งหมด ฉันใด ฉันก็ให้ทานนั้นแล้ว หาควรจะเดือดร้อนภายหลังไม่ ฉันนั้น.

จบ ทสรรณกชาดกที่ ๖.

๗. เสนกชาดก

ผู้มีปัญญาช่วยคนอื่นได้

[๑๐๑๔] ท่านเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน มีอินทรีย์กำเริบ หยาดน้ำตาไหลออกจากนัยน์ตาทั้งสองของท่าน อะไรของท่านหายหรือ หรือว่าท่านปรารถนาอะไรจึงได้มาในที่นี้ ดูกรพราหมณ์ เชิญท่านพูดไปเถิด?

[๑๐๑๕] (รุกขเทวดาตนหนึ่งกล่าวว่า) เมื่อข้าพเจ้าไปสู่เรือนวันนี้ ภรรยาของข้าพเจ้าจะตาย เมื่อข้าพเจ้าไม่ไป ความตายจะมีแก่ข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าเป็นผู้หวาดเกรงด้วยทุกข์นี้ ข้าแต่เสนกบัณฑิต ขอท่านจงบอกเหตุนี้แก่ข้าพเจ้าเถิด.

[๑๐๑๖] เราคิดเห็นเหตุเป็นอันมากได้ตลอดแล้ว บรรดาเหตุเหล่านั้น เหตุที่เราจะบอกเป็นความจริง ดูกรพราหมณ์ เราเข้าใจว่าเมื่อท่านมิได้รู้สึก งูเห่าตัวหนึ่งเลื้อยเข้าไปในไถ้ข้าวสัตตูของท่าน.

[๑๐๑๗] ท่านจงเอาท่อนไม้เคาะไถ้ดูเถิด จะเห็นงูแลบลิ้นมีน้ำลายไหลเลื้อยออกจากไถ้ ท่านจะสิ้นความสงสัยเคลือบแคลงวันนี้แหละ ท่านจะได้เห็นงูเดี๋ยวนี้แหละ จงแก้ไถ้เถิด.

[๑๐๑๘] พราหมณ์นั้นสลดใจ ได้แก้ไถ้ข้าวสัตตู ณ ท่ามกลางบริษัท ลำดับนั้นงูพิษมากได้แผ่แม่เบี้ยเลื้อยออกมา.

[๑๐๑๙] การที่พระเจ้าชนกได้ทรงเห็นเสนกบัณฑิต ผู้มีปัญญา ให้สำเร็จประโยชน์กิจทั้งปวง เป็นลาภ อันพระองค์ได้ดีแล้ว ท่านเป็นผู้เปิดหลังคาคือ กิเลสได้แล้วหนอ เป็นผู้เห็นแจ้งในสิ่งทั้งปวง ข้าแต่พราหมณ์ความรู้ของท่านน่าพิศวงยิ่งนัก ข้าพเจ้ามีทรัพย์อยู่ ๗๐๐ ขอท่านจงรับไว้เถิด ข้าพเจ้าขอให้ท่านทั้งหมด ข้าพเจ้าได้ชีวิตในวันนี้ ก็เพราะท่านอนึ่ง ท่านยังได้ทำความสวัสดีให้แก่ภรรยาของข้าพเจ้าอีกด้วย.

[๑๐๒๐] บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่รับรางวัล เพราะคาถา อันวิจิตรที่ตนกล่าวดีแล้ว ดูกรพราหมณ์ ท่านจงให้ทรัพย์ของท่านที่ใกล้เท้าของเรานี้เสียก่อน แล้วจงถือเอาไปยังเรือนของตนเถิด.

จบ เสนกชาดกที่ ๗.

๘. อัฏฐิเสนชาดก

ว่าด้วยการขอ

[๑๐๒๑] ข้าแต่ท่านอัฏฐิเสนะ วณิพกเหล่าใดที่ข้าพเจ้าไม่รู้จัก วณิพกเหล่านั้นมาหาข้าพเจ้าแล้วเป็นต้องขอ เหตุไรพระผู้เป็นเจ้า จึงไม่ขออะไรๆ ข้าพเจ้า?

[๑๐๒๒] ผู้ขอย่อมไม่เป็นที่รักของผู้ถูกขอ ผู้ถูกขอเมื่อไม่ให้ก็ไม่เป็นที่รักของผู้ขอ เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงไม่ทูลขออะไรพระองค์ โดยคิดเห็นว่า อาตมภาพอย่าหมางใจกับพระองค์เสียเลย.

[๑๐๒๓] ผู้ใดเป็นอยู่ด้วยการขอ ย่อมไม่ขอสิ่งที่ควรขอ ในเวลาที่ควรขอ ผู้นั้นย่อมทำให้ผู้อื่นเสื่อมจากบุญ แม้ตัวเองก็หาเลี้ยงชีพไม่สะดวก.

[๑๐๒๔] ส่วนผู้ใดเป็นอยู่ด้วยการขอ ย่อมขอสิ่งที่ควรขอในเวลาที่ควรขอ ผู้นั้นย่อมทำให้ผู้อื่นได้บุญ แม้ตัวเองก็หาเลี้ยงชีพสะดวกด้วย.

[๑๐๒๕] ผู้มีปัญญาเห็นยาจกมาแล้ว ย่อมไม่โกรธเลย ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นที่พอใจของข้าพเจ้า ท่านต้องการอะไร เชิญบอกมาเถิด ข้าพเจ้าจะให้ทุกอย่าง.

[๑๐๒๖] ผู้มีปัญญาย่อมไม่ออกปากขอเลย ส่วนผู้ที่ฉลาดควรจะรู้ความต้องการได้เอง พระอริยะทั้งหลาย ย่อมไม่ออกปากขอ มีแต่ยืนนิ่งอยู่ ด้วยภิกขาจารวัตรเท่านั้น นี่เป็นอาการขอของพระอริยะทั้งหลาย.

[๑๐๒๗] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าขอถวายโคนมสีแดงพันตัว พร้อมทั้งโคผู้พันตัวแก่ท่าน เพราะว่า ผู้ที่มีมารยาทดังพระอริยะ ได้ฟังคาถาอันประกอบไปด้วยธรรมของท่านแล้ว จะไม่ถวายแก่ท่านผู้มีมารยาทดังพระอริยะอย่างไรได้.

จบ อัฏฐิเสนชาดกที่ ๘.

๙. กปิชาดก

คุณธรรมของผู้บริหารคณะ

[๑๐๒๘] ผู้คอยจองเวรอยู่ในที่ใด บัณฑิตไม่ควรอยู่ในที่นั้น บุคคลอยู่ในที่มีคน จองเวรเพียงคืนเดียว หรือสองคืน ก็อยู่เป็นทุกข์.

[๑๐๒๙] บุคคลมีจิตเบา คล้อยไปตามเขาง่ายๆ ย่อมกระทำกิจของคนจองเวร เพราะเหตุลิงตัวเดียว ถูกเขาทำความฉิบหายให้ทั้งฝูง.

[๑๐๓๐] คนพาลผู้สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต ปกครองหมู่คณะ ตกอยู่ในอำนาจจิต ของตนแล้ว พึงนอนตาย เหมือนลิงจ่าฝูง นอนตายอยู่ ฉะนั้น.

[๑๐๓๑] อันคนพาลถึงจะมีกำลังปกครองหมู่คณะ ไม่ดีเลย เพราะไม่เป็นประ โยชน์แก่ญาติทั้งหลาย เหมือนนกระทาผู้ตัวไม่เป็นประโยชน์แก่นก ปกครองหมู่คณะทั้งหลาย ฉะนั้น.

[๑๐๓๒] ส่วนนักปราชญ์มีกำลังปกครองหมู่คณะ ดีมาก เพราะว่าเป็นประโยชน์ แก่ญาติทั้งหลาย เหมือนท้าววาสวะผู้เป็นประโยชน์แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ทั้งหลาย ฉะนั้น.

[๑๐๓๓] ผู้ใดพิจารณาเห็นศีล ปัญญา และสุตะในตน ผู้นั้นย่อมประพฤติประ โยชน์ได้ทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งตน และผู้อื่น.

[๑๐๓๔] เพราะฉะนั้น นักปราชญ์พึงพิจารณาดูตน ดุจดูศีล ปัญญาและสุตะ ฉะนั้น พึงบริหารหมู่คณะเถิด หรือจะเป็นผู้อยู่แต่ผู้เดียว ก็พึงเว้นรอบ.

จบ กปิชาดกที่ ๙.

๑๐. พกพรหมชาดก

ว่าด้วยศีลและพรตของพกพรหม

[๑๐๓๕] ข้าแต่พระโคดม ข้าพระองค์มีอยู่ ๗๒ คน ล้วนได้ทำบุญมาแล้ว มี อำนาจแผ่ทั่วไป ล่วงชาติและชราได้แล้ว การเกิดเป็นพรหมนี้ เป็นที่ สุด สำเร็จได้ด้วยพระเวท ชนเป็นอันมากมุ่งหวังอยากให้เป็นอย่าง พวกข้าพระองค์.

[๑๐๓๖] ดูกรพกพรหม อายุของท่านนี้น้อย ไม่มากเลย ท่านมาสำคัญว่าอายุ
ของท่านมากตั้งแสนนิรัพพุทะ (ร้อยคูณแสน ๑๐ ล้านปี) ดูกร
พกพรหม เรารู้อายุของท่าน.
[๑๐๓๗] ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสว่า พระองค์รู้กำหนดอายุของข้า
พระองค์ และตรัสว่ารู้เห็นไม่มีที่สิ้นสุด เป็นผู้ล่วงชาติชราและความโศก
ได้แล้ว ขอพระองค์จงตรัสบอกการสมาทานพรต และศีลวัตร ของข้า
พระองค์ ครั้งก่อนว่าเป็นอย่างไร ข้าพระองค์ขอทราบตามความเป็นจริง
ที่พระองค์ตรัสบอก?
[๑๐๓๘] ท่านได้ช่วยมนุษย์เป็นอันมากผู้ถูกแดดแผดเผา กระหายน้ำจัดให้ได้ดื่ม
น้ำ เราระลึกถึงการสมาทานพรต และศีลวัตรครั้งก่อนของท่านนั้นได้
ดุจนอนหลับฝันตื่นขึ้นจำได้ ฉะนั้น.
[๑๐๓๙] ท่านได้ช่วยมหาชน ผู้ถูกหมู่โจรจับไปจะให้เป็นเชลยให้พ้นมาได้ ที่ริม
ฝั่งแม่น้ำเอณิ เรายังระลึกถึงการสมาทานพรต และศีลวัตรครั้งก่อน
ของท่านนั้นได้ ดุจนอนหลับฝันตื่นขึ้นจำได้ ฉะนั้น.
[๑๐๔๐] ท่านได้ทุ่มเทกำลังเข้าช่วยพวกมนุษย์ ผู้ไปเรือในกระแสแม่น้ำคงคา ให้
พ้นจากนาคราชผู้ตัวดุร้าย มักทำมนุษย์ให้พินาศ เรายังระลึกถึงการ
สมาทานพรตและศีลวัตรครั้งก่อน ของท่านนั้นได้ ดุจนอนหลับฝันตื่น
ขึ้นจำได้ ฉะนั้น.
[๑๐๔๑] อนึ่ง เราเองมีชื่อว่ากัปปะ ได้เคยเป็นอันเตวาสิกของท่าน ได้รู้แล้วว่า
ท่านเป็นดาบสที่มีปัญญาและวัตรดีผู้หนึ่ง เรายังระลึกถึงการสมาทานพรต
และศีลวัตรครั้งก่อนของท่านนั้นได้ ดุจนอนหลับฝันตื่นขึ้นจำได้ ฉะนั้น.
[๑๐๔๒] พระองค์ทรงทราบชัดอายุของข้าพระองค์ ได้แน่นอน แม้สิ่งอื่นพระองค์
ก็ทรงทราบ พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง เพราะเหตุนั้นแล
พระรัศมีอันรุ่งเรืองของพระองค์นี้ จึงได้ส่องพรหมโลกให้สว่างไสวอยู่.

จบ พกพรหมชาดกที่ ๑๐.

จบ กุกกุวรรคที่ ๑.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๒. คันธารวรรค

๑. คันธารชาดก

พูดคำมีประโยชน์เขาโกรธไม่ควรกล่าว

[๑๐๔๓] ท่านสละหมู่บ้านอันบริบูรณ์ถึงหมื่นหกพันตำบล และคลังที่เต็มไปด้วย
ทรัพย์มาแล้ว บัดนี้ ทำไมยังมาทำการสะสมเพียงก้อนเกลืออีกเล่า?

[๑๐๔๔] ท่านสู้สละคันธารวิสัย อันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์มากมาย เลิกการสั่งสม
มาแล้ว บัดนี้ ทำไมยังมาสอนข้าพเจ้าให้สั่งสมในที่นี้อีกเล่า?

[๑๐๔๕] ดูกรท่านวิเทหดาบส ข้าพเจ้าย่อมกล่าวแต่คำที่เป็นธรรม ข้าพเจ้าไม่พอ
ใจกล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม เมื่อข้าพเจ้ากล่าวคำที่เป็นธรรมอยู่ บาปย่อม
ไม่เข้ามาติดอยู่เลย.

[๑๐๔๖] บุคคลอื่นได้รับความโกรธเคือง เพราะถ้อยคำอย่างใดอย่างหนึ่ง ถึงหาก
ถ้อยคำนั้นจะมีประโยชน์มาก บัณฑิตก็ไม่ควรกล่าว.

[๑๐๔๗] บุคคลทำกรรมที่ไม่สมควร เมื่อถูกตักเตือนอยู่ จะโกรธเคืองก็ตาม ไม่
โกรธเคืองก็ตาม หรือจะทิ้งเสียเหมือนโปรยข้าวลีบก็ตาม เมื่อข้าพเจ้า
กล่าวคำที่เป็นธรรมอยู่ บาปย่อมไม่เข้าติดอยู่เลย.

[๑๐๔๘] ถ้าสัตว์เหล่านี้ไม่พึงมีปัญญาของตนเอง หรือไม่พึงได้ศึกษาวินัยดีแล้ว
ชนเป็นอันมากก็จะเที่ยวไป เหมือนกระบือตาบอดเที่ยวไปในป่า ฉะนั้น.

[๑๐๔๙] ก็แลบุคคลบางพวกในโลกนี้ ได้ศึกษาวินัยมาเป็นอย่างดีในสำนักอาจารย์
เพราะฉะนั้น เขาทั้งหลาย จึงมีวินัยอันอาจารย์แนะนำแล้ว เป็น
นักปราชญ์ มีจิตตั้งมั่นดี เที่ยวไป.

จบ คันธารชาดกที่ ๑.

๒. มหากปิชาดก

ว่าด้วยคุณธรรมของหัวหน้า

[๑๐๕๐] ดูกรพระยาลิง ท่านได้ทอดตัวเป็นสะพาน ให้ลิงเหล่านี้ข้ามไปได้ จนมีความสวัสดี ท่านเป็นอะไรกับลิงเหล่านั้น หรือว่าลิงเหล่านั้นเป็นอะไรกับท่าน?

[๑๐๕๑] ข้าแต่พระองค์ผู้ปราบศัตรู ข้าพระองค์เป็นใหญ่ เป็นนายฝูง ปกครองหมู่ลิงเหล่านั้น เมื่อเขาเหล่านั้นถูกความโศกครอบงำ เกรงกลัวพระองค์.

[๑๐๕๒] ข้าพระองค์ได้กระโจนไปชั่วระยะร้อยลูกธนู เอาเถาวัลย์ผูกกับตอไม้ไผ่ข้างหนึ่ง ผูกที่สะเอวข้างหนึ่ง.

[๑๐๕๓] กระโจนกลับมายังต้นมะม่วง เหมือนลมตัดอากาศ แต่ไม่ถึงต้นมะม่วงนั้น ข้าพระองค์เอามือมาทั้งสองเหนี่ยวกิ่งมะม่วงไว้.

[๑๐๕๔] ร่างกายของข้าพระองค์ถูกกิ่งไม้ และเถาวัลย์คร่าไปมา ดุจสายพิณที่เขาขึงตึงเครียด ฉะนั้น พวกบริวารพากันไต่ข้าพระองค์ไปได้รับความสวัสดี.

[๑๐๕๕] ข้าพระองค์จะถูกจองจำ หรือถูกฆ่า ก็ไม่ครั่นคร้ามเดือดร้อนอย่างไร เพราะข้าพระองค์ได้นำความสุขมาให้แก่หมู่ลิงที่ยกย่องให้ข้าพระองค์เป็นใหญ่.

[๑๐๕๖] ข้าแต่พระราชาผู้ปราบปรามศัตรู ข้าพระองค์จะแสดงข้ออุปมาถวายพระองค์ ขอพระองค์จงสดับ ธรรมดาพระราชามหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ พึงแสวงหาความสุขให้แก่รัฐ สัตว์พาหนะ ทหาร และพลเมืองถ้วนหน้ากัน.

จบ มหากปิชาดกที่ ๒.

๓. กุมภการชาดก

เหตุให้ประพฤติภิกขาจาริยวัตร

[๑๐๕๗] อาตมภาพได้เห็นมะม่วงอันงอกงามออกช่อและผลเขียวไปทั้งต้น ในระหว่างป่ามะม่วง เวลากลับ อาตมภาพได้เห็นมะม่วงต้นนั้นหักย่อยยับเพราะผลเป็นเหตุ จึงได้เที่ยวประพฤติภิกขาจาริยวัตร.

[๑๐๕๘] นางนารีคนหนึ่งสวมกำไรมือหินคู่หนึ่ง เกลี้ยงกลม อันนายช่างผู้ชำนาญทำแล้วไม่มีเสียงดัง เพราะอาศัยข้างที่สอง จึงเกิดมีเสียงดังขึ้นได้ อาตมภาพได้เห็นอย่างนี้ จึงได้เที่ยวประพฤติภิกขาจาริยวัตร.

[๑๐๕๙] นกจำนวนมากพากันล้อมลุมตามจิก ตีนกตัวหนึ่งซึ่งกำลังคาบก้อนเนื้ออยู่ได้ก้อนเนื้อแล้วบินไป เพราะอาหารเป็นเหตุ อาตมภาพได้เห็นอย่างนี้ จึงได้เที่ยวประพฤติภิกขาจาริยวัตร.

[๑๐๖๐] อาตมภาพได้เห็นวัวหนึ่งตัวอยู่ในท่ามกลางฝูง มีวลัยเป็นเครื่องประดับประกอบด้วยสีสรรและกำลังมาก ได้ขวิดเอาวัวตัวหนึ่งตาย เพราะกามเป็นเหตุ อาตมภาพได้เห็นอย่างนี้ จึงได้เที่ยวประพฤติภิกขาจาริยวัตร.

[๑๐๖๑] พระเจ้ากรันฑกะของชาวกลิงครัฐ พระเจ้านัคคชิของชาวคันธารรัฐ พระเจ้าเนมิราชของชาววิเทหรัฐ และพระเจ้าทุมมุขะของชาวปัญจาลรัฐ ทั้งสี่พระองค์นี้ต่างพากันทรงละรัฐออกผนวช หาความห่วงใยมิได้.

[๑๐๖๒] แม้พระราชาเหล่านั้นทุกๆ พระองค์ เปรียบด้วยเทพเจ้า มาพร้อมหน้ากันย่อมสง่างามไปด้วยคุณ เหมือนไฟอันงามสว่างไสวฉะนั้น ดูกรนางภัควิแม้เราเองจะสละกามทั้งหลายตามส่วนของตนๆ แล้วจะออกบวชเที่ยวไปแต่ผู้เดียว.

[๑๐๖๓] เวลานี้เท่านั้น เวลาอื่นจากนี้เป็นไม่มี ภายหลังบุคคลผู้สอนดิฉันจะไม่มีข้าแต่ท่านผู้มีส่วนความดี แม้ดิฉันก็จะขอพ้นจากมือของบุรุษเที่ยวไปผู้เดียว ดังนางนกที่พ้นจากมือของบุรุษ ฉะนั้น.

[๑๐๖๔] เด็กสองคนนั้นย่อมรู้จักว่านี่ข้าวดิบ นี่ข้าวสุก และรู้จักว่านี่เค็ม นี่ไม่เค็ม ดิฉันเห็นอย่างนี้แล้วจึงออกบวช ท่านจงประพฤติภิกขาจาริยวัตรเถิด ถึงดิฉันก็จะประพฤติภิกขาจาริยวัตรเช่นเดียวกัน.

จบ กุมภการชาดกที่ ๓.

๔. ทัพหธรรมชาดก

ว่าด้วยความกตัญญู

[๑๐๖๕] เมื่อข้าพเจ้าเป็นสาว ได้ทำลายช้างศัตรูนำกิจนั้นไป ได้ช่วยถอนลูกศรที่เสียบอยู่ที่พระอุระ วิ่งตลุยไล่เหยียบย่ำข้าศึกไปในเวลารบ ยังทำให้พระเจ้าทัพหธรรมราชาพอพระทัยไม่ได้.

[๑๐๖๖] พระราชาคงไม่ทราบความเพียรพยายามของข้าพเจ้า ความดีความชอบในสงคราม และการเป็นทูตเดินส่งข่าวสาส์นเป็นแน่.

[๑๐๖๗] ข้าพเจ้าไม่มีพวกพ้อง ไร้ที่พึ่งอาศัย จักต้องตายแน่ๆ ยังมิหนำซ้ำพระราชทานข้าพเจ้าให้แก่ช่างหม้อ ไว้สำหรับขนโคมัย.

[๑๐๖๘] คนบางคนในโลกนี้ ยังมีความหวังอยู่เพียงใด ก็ยังคบหากันอยู่เพียงนั้น เมื่อประโยชน์ที่หวังสิ้นไป คนพาลทั้งหลายย่อละทิ้งเขา เหมือนพระมหากษัตริย์ทอดทิ้งช้างพังโอฏฐิพยาธิ ฉะนั้น.

[๑๐๖๙] ผู้ใดอันคนอื่นทำความยินดีให้แก่ตนก่อน ช่วยเหลือกิจให้สำเร็จทุกอย่างแล้ว ไม่รู้สึก ประโยชน์ทั้งหลายของบุคคลผู้ช่วยเหลือนั้น ย่อมพินาศไปหมด.

[๑๐๗๐] ผู้ใดอันคนอื่นทำความดีให้แก่ตนก่อน ช่วยเหลือกิจให้สำเร็จทุกอย่างแล้ว ย่อมรู้สึก ประโยชน์ทั้งหลายของบุคคลผู้ช่วยเหลือนั้น ย่อมเจริญทวีขึ้น.

[๑๐๗๑] เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงขอพูดกะท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้มีประมาณเท่าใด ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลายประมาณเท่านั้น ขอท่านทุกคนจงเป็นผู้มีกตัญญู ท่านทั้งหลายจักประดิษฐานอยู่ในสวรรค์ตลอดกาลนาน.

จบ ทัพหธรรมชาดกที่ ๔.

๕. โสมทัตตชาดก

ว่าด้วยความเศร้าโศกถึงผู้เป็นที่รัก

[๑๐๗๒] พ่อโสมทัตช้างมาตังคะ แต่ก่อนเคยออกมาต้อนรับเราผู้กลับจากป่าแต่ที่ไกล บัดนี้ ไปไหนเสียเล่า เราจึงไม่เห็น?

[๑๐๗๓] โธ่เอ๋ย นี่พ่อโสมทัตนั้นแน่แล้ว มานอนตายอยู่ที่พื้นแผ่นดิน ดังหน่อเถาย่างทรายที่บุคคลเด็ดทิ้งฉะนั้น พ่อโสมทัตกุญชรชาติตายเสียแล้วหนอ.

[๑๐๗๔] การที่ท่านมาเศร้าโศกถึงผู้ที่ตายไปแล้วนั้น เป็นการไม่ดีงามแก่ท่านผู้ออกบวช เป็นสมณะพ้นวิเศษแล้ว.

[๑๐๗๕] ดูกรท้าวสักกะ มนุษย์หรือสัตว์เดียรัจฉานก็ตาม ย่อมเกิดความรักใคร่กันฝังอยู่ในใจ เพราะการอยู่ร่วมกันโดยแท้ อาตมภาพจึงไม่อาจอดกลั้น ความเศร้าโศกถึงผู้ที่เป็นที่รักใคร่นั้นได้.

[๑๐๗๖] สัตว์เหล่าใดร้องไห้รำพันเพ้อถึงผู้ที่ตาย สัตว์เหล่านั้นก็ต้องตายเหมือนกัน ดูกรฤาษี เพราะเหตุนั้น ท่านอย่าร้องไห้เลย สัตบุรุษกล่าวการร้องไห้ ของบุคคลผู้ร้องไห้ถึงผู้ที่ตายไปแล้วว่าไร้ผล.

[๑๐๗๗] ดูกรท่านผู้ประเสริฐ บุคคลผู้ตายไปแล้ว จะพึงกลับเป็นขึ้นอีกเพราะการร้องไห้แน่แล้ว เราทั้งหมดก็มาประชุมร้องไห้ถึงญาติของกันและกันเถิด.

[๑๐๗๘] อาตมภาพถูกไฟคือความโศกแผดเผา มหาบพิตรมาช่วยดับความกระวนกระวายทั้งหมดให้หายได้ เหมือนบุคคลเอาน้ำดับไฟไหม้เปรียงฉะนั้น. มหาบพิตร ได้ถอนลูกศรอันปักแน่น อยู่ในหัวใจของอาตมภาพออกแล้ว เมื่ออาตมภาพถูกความโศกครอบงำ มหาบพิตรก็ได้บรรเทาความโศกถึงบุตรนั้นเสียได้. ดูกรท้าวสักกะ อาตมภาพนั้นเป็นผู้มีลูกศรคือความโศกเศร้าอันมหาบพิตรถอนออกแล้ว หายโศก ใจไม่ขุ่นมัว จะไม่เศร้าโศก จะไม่ร้องไห้ต่อไป เพราะได้ฟังคำของมหาบพิตร.

จบ โสมทัตตชาดกที่ ๕.

๖. สุสีมชาดก

ว่าด้วยพระเจ้าสุสีมะออกผนวช

[๑๐๗๙] เมื่อก่อนผมดำเกิดบนศีรษะอันเป็นประเทศที่สมควร ดูกรสุสิมะ วันนี้ท่านเห็นผมเหล่านั้นกลายเป็นสีขาวแล้ว จงประพฤติธรรมเถิด เวลานี้เป็นการสมควรจะประพฤติพรหมจรรย์แล้ว.

[๑๐๘๐] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ผมหงอกของหม่อมฉันเอง ไม่ใช่ของพระองค์ หม่อมฉันถอนออกจากศีรษะของหม่อมฉันเอง หม่อมฉันได้ทูลคำเท็จ ด้วยคิดจะทำประโยชน์แก่ตน ขอพระองค์จงทรงพระราชทานความผิดให้สักครั้งหนึ่งเถิด เพคะ.

[๑๐๘๑] ข้าแต่พระราชาผู้เป็นจอมประชาชน พระองค์ยังหนุ่ม มีพระโฉมชวนพิศ ยังทรงตั้งอยู่ในปฐมวัย มีพระฉวีวรรณงาม ดังใบกล้วยมีนวลอ่อนๆ เมื่อแรกขึ้นฉะนั้น ขอเชิญพระองค์ดำรงราชสมบัติอยู่ก่อนเถิด เชิญทอดพระเนตรหม่อมฉันก่อน อย่าทรงทำให้หม่อมฉันเป็นหม้ายไร้ที่พึ่งเสียเลย เพคะ.

[๑๐๘๒] เราได้เห็นนางกุมารีรุ่นสาวมีฉวีวรรณอันเกลี้ยงเกลา ร่างกายงาม ทรวดทรงเฉิดฉายอ่อนละมุนละไม เหมือนเถากาลวัลลี เมื่อต้องลมอ่อนรำเพยพัด ก็โอนเอนไปมา เข้าไปใกล้ชายดั่งยั่วยวนใจชายอยู่.

[๑๐๘๓] สมัยต่อมา เราได้เห็นนารีคนนั้นถึงความชรามีอายุล่วงไป ๘๐-๙๐ ปี ถือไม้เท้าสั่นงันงก มีกายคดน้อมลงดุจกลอนเรือน เดินก้มหน้าอยู่.

[๑๐๘๔] เรากำลังตริตรองถึงความพอใจและโทษของรูปทั้งหลายนั้นแลอยู่ จึงหลีกออกไปนอนอยู่ท่ามกลางที่นอนแต่ผู้เดียว เราพิจารณาเห็นว่า แม้เราเองก็จักต้องเป็นอย่างนั้นบ้าง จึงมิได้ยินดีในการอยู่ในเรือนเลย ถึงเวลาที่เราจะประพฤติพรหมจรรย์แล้ว.

[๑๐๘๕] ความยินดีของบุคคลผู้อยู่ครอบครองเรือนนี้แหละ เป็นเชือกเครื่องเหนี่ยวรั้งไว้ ธีรชนตัดเชือกนี้แล้ว หาความอาลัยใยดีมิได้ ละทิ้งกามสุขแล้วออกบวช.

จบ สุสีมชาดกที่ ๖.

๗. โกฏสิมพลิชาดก

ว่าด้วยการระวังภัยที่ยังไม่มาถึง

[๑๐๘๖] เราได้จับนาคราชยาวถึงพันวามาแล้ว ท่านยังทรงนาคราชนั้นและเราซึ่งมีกายใหญ่ไว้ได้ ไม่หวั่นไหว.

[๑๐๘๗] ดูกรโกฏสิมพลีเทพบุตร ก็ท่านทรงนางนกตัวเล็กนี้ ซึ่งมีเนื้อน้อยกว่าเรา กลัวหวั่นไหวอยู่ เพราะเหตุอะไร?

[๑๐๘๘] ดูกรพระยาครุฑ ท่านมีเนื้อเป็นภักษาหาร นกนี้มีผลไม้เป็นภักษาหาร นางนกนี้จักไปจิกกินพืชเมล็ดต้นไทร เมล็ดต้นกร่าง เมล็ดต้นมะเดื่อ และเมล็ดต้นโพธิ แล้วมาถ่ายวัจจะลงบนค่าคบไม้ของเรา.

[๑๐๘๙] ต้นไม้เหล่านั้นจักเจริญงอกงามขึ้น ไม่มีลมมากระทบข้างของเราได้ ต้นไม้เหล่านั้นจักปกคลุมเรา ทำเราไม่ให้เป็นต้นไม้ไปเสีย.

[๑๐๙๐] ต้นไม้ทั้งหลายแม้ชนิดอื่น เป็นหมู่ไม้มีรากประกอบด้วยลำต้นมีอยู่ นกตัวนี้นำเอาพืชมาถ่ายไว้ ทำให้พินาศ.

[๑๐๙๑] เพราะว่าต้นไม้ทั้งหลายมีต้นไทรเป็นต้น งอกงามขึ้นปกคลุมไม้ซึ่งเป็นเจ้าป่า แม้ที่มีลำต้นใหญ่ได้ ดูกรพระยาครุฑ เหตุนี้แหละ เราได้มองเห็นภัยในอนาคต จึงได้หวั่นไหว.

[๑๐๙๒] นักปราชญ์พึงรังเกียจสิ่งที่น่ารังเกียจ พึงระวังภัยที่ยังไม่มาถึง นักปราชญ์ย่อมพิจารณาดูโลกทั้งสอง เพราะภัยในอนาคต.

จบ โกฏสิมพลิชาดกที่ ๗.

๘. ธูมการีชาดก

เศร้าโศกเพราะได้ใหม่ลืมเก่า

[๑๐๙๓] พระเจ้ายุธิฏฐิละผู้ทรงพอพระทัยในธรรม ได้ตรัสถามวิธูรบัณฑิตว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านรู้บ้างไหมว่า ใครผู้เดียวเศร้าโศกเป็นอันมาก?

[๑๐๙๔] พราหมณ์วาเสฏฐโคตรผู้เป็นใหญ่ในฝูงแพะมากด้วยกัน ไม่เกียจคร้านทั้งกลางคืนกลางวัน เมื่ออยู่ในป่า ได้ก่อไฟให้เกิดควัน.

[๑๐๙๕] ชะมดทั้งหลายถูกเหลือบยุงรบกวน ก็พากันเข้าไปอาศัยอยู่ในสำนักของพราหมณ์ธูมการีตลอดฤดูฝน เพราะกลิ่นควันของพราหมณ์นั้น.

[๑๐๙๖] พราหมณ์นั้นเอาใจใส่อยู่กับพวกชะมด ไม่เอาใจใส่ถึงพวกแพะ ว่าจะมาเข้าคอกหรือไม่มา แพะของเขาเหล่านั้นได้หายไป.

[๑๐๙๗] พอถึงสารทสมัย และในป่ามียุงซาลงแล้ว พวกชะมดก็พากันเข้าไปสู่ภูเขาทางที่กันดาร และต้นแม่น้ำทั้งหลาย ฯ

[๑๐๙๘] พราหมณ์เห็นพวกชะมดหนีไปหมด และแพะทั้งหลายหายไป ก็ซูบผอมมีผิวพรรณซูบซีด เป็นโรคผอมเหลือง.

[๑๐๙๙] เป็นอย่างนี้แหละ ผู้ใดละเลยคนเก่าเสียมากระทำความรักกับคนใหม่ ผู้นั้นเป็นคนเดียว เศร้าโศกอยู่มาก เหมือนพราหมณ์ธูมการี ฉะนั้น.

จบ ธูมการีชาดกที่ ๘.

๙. ชาครชาดก

ว่าด้วยผู้หลับและตื่น

[๑๑๐๐] ในโลกนี้ ใครเป็นผู้หลับในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้ตื่นอยู่ ใครเป็นผู้ตื่นในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้หลับอยู่ ใครหนอรู้แจ้งปัญหาข้อนี้ ใครหนอจะแก้ปัญหาข้อนั้นของเราได้?

[๑๑๐๑] ข้าพเจ้าเป็นผู้หลับในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้ตื่นอยู่ ข้าพเจ้าเป็นผู้ตื่นในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้หลับอยู่ ข้าพเจ้ารู้แจ้งปัญหาข้อนั้นของท่าน จะแก้ปัญหาข้อนั้นของท่านได้.

[๑๑๐๒] ท่านเป็นผู้หลับในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้ตื่นอยู่อย่างไร ท่านเป็นผู้ตื่นในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้หลับอยู่อย่างไร ท่านรู้แจ้งปัญหาข้อนี้อย่างไร ท่านจะแก้ปัญหาข้อนี้ของข้าพเจ้าอย่างไร?

[๑๑๐๓] ดูกรเทวดา ข้าพเจ้าตื่นอยู่ในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้หลับอยู่ด้วยความประมาท ไม่รู้ทั่วถึงธรรม ๒ ประการ คือ สัญญมะ ๑ ทมะ ๑.

[๑๑๐๔] ดูกรเทวดา ข้าพเจ้าหลับอยู่ในระหว่างพระอริยเจ้าทั้งหลายผู้สละราคะ โทสะ และอวิชชา ตื่นอยู่.

[๑๑๐๕] ข้าพเจ้าเป็นผู้หลับในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้ตื่นอยู่อย่างนี้ ข้าพเจ้าเป็นผู้ตื่นในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้หลับอยู่อย่างนี้ ข้าพเจ้ารู้แจ้งปัญหาข้อนี้อย่างนี้ ข้าพเจ้าแก้ปัญหาของท่านอย่างนี้.

[๑๑๐๖] ถูกแล้ว ท่านเป็นผู้หลับในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้ตื่นอยู่ เป็นผู้ตื่นอยู่ในระหว่างสัตว์ทั้งหลายผู้หลับอยู่ ท่านรู้แจ้งปัญหาข้อนั้นของข้าพเจ้าถูกแล้ว ท่านแก้ปัญหาข้อนั้นของข้าพเจ้าดีแล้ว.

จบ ชาครชาดกที่ ๙.

๑๐. กุมมาสปิณฑชาดก

ว่าด้วยอานิสงส์ถวายขนมกุมมาส

[๑๑๐๗] ได้ยินว่า การทำสามีจิกรรมในพระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อว่าอโนมทัสสี มีคุณไม่น้อยเลย เชิญดูผลแห่งก้อนขนมกุมมาสแห้ง ไม่มีรสเค็ม. ส่งผลให้เราได้ช้าง ม้า วัว ทรัพย์ ข้าวเปลือกเป็นอันมากนี้ ตลอดทั้งแผ่นดินทั้งสิ้น และนางนารีเหล่านี้เปรียบด้วยนางอัปสร เชิญดูผลแห่งก้อนขนมกุมมาส.

[๑๑๐๘] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ผู้มีอัธยาศัยเป็นกุศล ผู้บำรุงรัฐให้เจริญ พระองค์ตรัสคาถาเพลงขับเสมอๆ ขอพระองค์ผู้มีพระทัยเปี่ยมด้วยปีติอันแรงกล้า ได้โปรดตรัสบอกใจความแห่งคาถาเพลงขับที่หม่อมฉันทูลถามนั้นเถิด.

[๑๑๐๙] เราเกิดในตระกูลหนึ่งในนครนี้แหละ เป็นลูกจ้างทำงานให้คนอื่น ถึงจะเป็นลูกจ้างทำการงานเลี้ยงชีวิต แต่เราก็มีศีลสังวร. วันนั้นเราออกไปทำงาน ได้เห็นสมณะ ๔ รูป ผู้ประกอบไปด้วยอาจาระและศีล เป็นผู้เยือกเย็น ไม่มีอาสวะ.

เรามีจิตเลื่อมใสในสมณะเหล่านั้น จึงนิมนต์ให้ท่านนั่งบนอาสนะที่ลาดด้วยใบไม้แล้ว ได้ถวายขนมกุมมาสแก่ท่านด้วยมือของตน. ผลแห่งกุศลกรรมนั้นของเราเป็นเช่นนี้ เราจึงได้เสวยราชสมบัตินี้ อันมีแผ่นดินแผ่ไพศาลไปด้วยสมบัติทุกชนิด.

[๑๑๑๐] ข้าแต่พระองค์ผู้มีอัธยาศัยเป็นกุศล พระองค์ทรงประทานเสียก่อน จึงค่อยเสวยเอง พระองค์อย่าทรงประมาทในบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น พระองค์

จงทรงยังจักร ๔ มีการอยู่ในประเทศอันสมควรเป็นต้นให้เป็นไป อย่าได้ทรงตั้งอยู่ในอธรรมเลย จงทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรมเถิด.

[๑๑๑๑] ดูกรพระราชธิดาของพระเจ้าโกศลผู้เลอโฉม เรานั้นจักประพฤติตามทางที่พระอริยเจ้าประพฤติมาแล้วนั้นแลเสมอๆ พระอรหันต์ทั้งหลายเป็นที่พอใจของเราแท้ เราปรารถนาจะได้เห็นท่าน.

[๑๑๑๒] ดูกรนางเทวีผู้เป็นพระราชธิดาที่รักของพระเจ้าโกศล เจ้างดงามอยู่ในท่ามกลางหมู่นารี เปรียบเหมือนนางเทพอัปสรฉะนั้น เจ้าได้ทำกรรมดีงามอะไรไว้ เจ้าเป็นผู้มีผิวพรรณผุดผ่องอย่างนี้ เพราะกรรมอะไร?

[๑๑๑๓] ข้าแต่พระมหากษัตริย์ หม่อมฉันเป็นทาสีทำการรับใช้ของตระกูลกฎุมพีเป็นผู้สำรวมระวัง เป็นอยู่โดยธรรม มีศีล มีความเห็นชอบธรรม. คราวนั้น หม่อมฉันมีจิตโสมนัส ได้ถวายอาหารที่เป็นส่วนของหม่อมฉัน แก่พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ด้วยมือตนเอง ผลแห่งกรรมนั้นของหม่อมฉัน เป็นเช่นนี้.

จบ กุมมาสปิณฑชาดกที่ ๑๐.

๑๑. ปรันตปชาดก

ลางบอกความชั่วและภัยที่จะมาถึง

[๑๑๑๔] ความชั่วและภัยจักมาถึงเรา เพราะกิ่งไม้ไหวคราวนั้น จะเป็นด้วยมนุษย์หรือเนื้อทำให้ไหว ก็ไม่ปรากฏ.

[๑๑๑๕] ความกระสันถึงนางพราหมณีผู้หวาดกลัวซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก จักทำให้เราผอมเหลือง เหมือนกิ่งไม้ทำนายปรันตปะให้ผอมเหลือง ฉะนั้น.

[๑๑๑๖] ภรรยาที่รักของเราอยู่ในบ้านเมืองพาราณสี มีรูปงาม จักเศร้าโศกถึงเรา ความเศร้าโศกจักทำให้นางผอมเหลือง เหมือนกิ่งไม้ทำนายปรันตปะให้ผอมเหลือง ฉะนั้น.

[๑๑๑๗] หางตาที่เจ้าชำเลืองมาก็ดี การที่เจ้ายิ้มแย้มก็ดี เสียงที่เจ้าพูดก็ดี จักทำเราให้ผอมเหลือง เหมือนกิ่งไม้ทำนายปรันตปะให้ผอมเหลือง ฉะนั้น.

[๑๑๑๘] เสียงกิ่งไม้นั้นได้มาปรากฏแก่ท่านแล้ว เสียงนั้นชะรอยจะมาบอกท่านได้แน่แล้ว ผู้ใดสั่นกิ่งไม้นั้น ผู้นั้นได้มาบอกเหตุนั้นแน่แล้ว.

[๑๑๑๙] การที่เราผู้โง่เขลาคิดไว้ว่า กิ่งไม้ที่มนุษย์ หรือเนื้อทำให้ไหวในคราวนั้นได้มาถึงเราเข้าแล้ว ฯ

[๑๑๒๐] ท่านได้รู้ด้วยประการนั้นแล้ว ยังลวงฆ่าพระชนกของเราแล้ว เอากิ่งไม้ปกปิดไว้ บัดนี้ ภัยจักตกมาถึงท่านบ้างละ.

จบ ปรันตปชาดกที่ ๑๑.

จบ คันธารวรรคที่ ๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. คันธารชาดก ๒. มหากปิชาดก

๓. กุมภการชาดก๔. ทัฬหธรรมชาดก

๕. โสมทัตตชาดก ๖. สุสีมชาดก

๗. โกฏสิมพลิชาดก๘. ธูมการีชาดก

๙. ชาครชาดก ๑๐. กุมมาสบิณฑชาดก

๑๑. ปรันตปชาดก.

รวมวรรคในสัตตกนิบาตนี้มี ๒ วรรค คือ

๑. กุกกุวรรค ๒. คันธารวรรค.

จบ สัตตกนิบาต.

อัฏฐกนิบาตชาดก

๑. กัจจานิวรรค

๑. กัจจานิชาดก

ในกาลไหนๆ ธรรมย่อมไม่ตาย

[๑๑๒๑] ดูกรแม่กัจจานี เธอสระผม นุ่งห่มผ้าขาวสะอาด ยกถาดสำรับขึ้นสู่เตากระโหลกหัวผี ยีแป้ง ล้างงา ซาวข้าวสารทำไม ข้าวสุกคลุกงาจักมีไว้เพราะเหตุอะไร?

[๑๑๒๒] ดูกรพราหมณ์ ข้าวสุกคลุกงาซึ่งทำให้สุกดีนี้ มีไว้เพื่อจะบริโภค ก็หาไม่ ธรรม คือ ความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ และสุจริตธรรม ๓ ประการได้สูญไปเสียแล้ว วันนี้ ดิฉันจักกระทำการบูชาแก่ธรรมนั้น ในท่ามกลางป่าช้า.

[๑๑๒๓] ดูกรแม่กัจจานี เธอจงใคร่ครวญเสียก่อนแล้ว จึงทำการงาน ใครบอกแก่เธอว่า ธรรมสูญเสียแล้ว ธรรมอันประเสริฐเหมือนท้าวสหัสนัยเทวราชผู้มีอานุภาพหาผู้เปรียบมิได้ ย่อมไม่ตายในกาลไหนๆ.

[๑๑๒๔] ข้าแต่ท่านผู้ประเสริฐ ในข้อที่ว่าธรรมสูญนี้ ดิฉันมั่นใจเอาเอง ในข้อที่ว่า ธรรมไม่มี ดิฉันยังสงสัย เดี๋ยวนี้คนผู้ชั่วช้าย่อมมีความสุข เช่นลูกสะใภ้ของดิฉันเป็นหมัน เขาทุบตีขับไล่ดิฉันแล้วคลอดลูก บัดนี้ เขาเป็นใหญ่ในตระกูลทั้งหมด ดิฉันถูกทอดทิ้ง ไม่มีที่พึ่ง อยู่แต่ลำพังผู้เดียว.

[๑๑๒๕] เรายังเป็นอยู่ ยังไม่ตาย มา ณ ที่นี้เพื่อประโยชน์แก่เธอโดยตรง ลูกสะใภ้คนใดทุบตีขับไล่เธอออกแล้วคลอดลูก เราจะกระทำลูกสะใภ้คนนั้นพร้อมกับลูก ให้ละเอียดเป็นเถ้าธุลี.

[๑๑๒๖] ข้าแต่ท้าวเทวราช พระองค์ทรงยินดีเสด็จมาในที่นี้ เพื่อประโยชน์แก่หม่อมฉันโดยตรงอย่างนี้ ขอให้หม่อมฉัน บุตร ลูกสะใภ้ และหลานจงยินดีสมัครสมานอยู่เรือนร่วมกันเถิด.

[๑๑๒๗] ดูกรแม่กาติยานี เธอยินดีอย่างนั้นก็ตามใจเธอ ถึงจะถูกทุบตีขับไล่ก็ไม่ละธรรม คือเมตตาในพวกเด็กๆ ขอให้เธอ บุตร ลูกสะใภ้ และหลาน จงยินดีสมัครสมานอยู่เรือนร่วมกันเถิด.

[๑๑๒๘] นางกาติยานี ยินดีสมัครสมานกับลูกสะใภ้ อยู่เรือนร่วมกันแล้ว ลูกและหลานต่างช่วยกันบำรุง เพราะท้าวสักกเทวราชทรงอนุเคราะห์.

จบ กัจจานิชาดกที่ ๑.

๒. อัฏฐสัททชาดก

ว่าด้วยนิพพาน

[๑๑๒๙] สระมงคลโบกขรณีนี้ แต่ก่อนเป็นที่ลุ่มลึก มีน้ำมาก ปลาก็มาก เป็นที่อยู่อาศัยของพระยานกยาง เป็นที่อยู่แห่งบิดาของเรา บัดนี้ น้ำแห้ง วันนี้พวกเราจะพากันเลี้ยงชีพด้วยกบ แม้พวกเราจะถูกความบีบคั้นถึงเพียงนี้ ก็จะไม่ละที่อยู่.

[๑๑๓๐] ใครจะทำลายนัยน์ตาข้างที่สองของนายพันธุระ ผู้มีอาวุธในมือให้แตกได้ ใครจักกระทำลูก และรังของเรา และตัวเราให้มีความสวัสดีได้?

[๑๑๓๑] ดูกรมหาบพิตร คติของกระพี้ไม้นั้นมีอยู่เพียงใด กระพี้ไม้ทั้งหมดแมลงภู่เจาะกินสิ้นแล้วเพียงนั้น แมลงภู่หมดอาหารแล้ว ย่อมไม่ยินดีในไม้แก่น.

[๑๑๓๒] ไฉนหนอ เราจึงจะจากที่นี่ไปให้พ้นจากราชนิเวศน์เสียได้ บันเทิงใจชมต้นไม้ กิ่งไม้ที่มีดอก ทำรังอาศัยอยู่ตามประสาของเรา.

[๑๑๓๓] ไฉนหนอ เราจึงจะจากที่นี่ไปให้พ้นจากราชนิเวศน์เสียได้ จักนำหน้าฝูงไปดื่มน้ำที่ดีเลิศได้.

[๑๑๓๔] นายพรานภรตะชาวพาหิกรัฐ นำเราผู้มัวเมาด้วยกามทั้งหลาย ผู้กำหนัดหมกมุ่นอยู่ในกามมาแล้ว ลิงนั้นกล่าวว่า ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ขอท่านจงปล่อยข้าพเจ้าเถิด.

[๑๑๓๕] เมื่อความมืดตื้อปรากฏเบื้องบนภูเขาอันแข็งคม นางกินนรีนั้นได้กล่าวกะเราด้วยถ้อยคำอันไพเราะอ่อนหวานว่า ท่านอย่าจรดเท้าลงบนแผ่นดิน.

[๑๑๓๖] เราเห็นนิพพานอันเป็นที่สิ้นชาติ ไม่ต้องเวียนมายังกำเนิดคัพภไสยาอีกต่อไป โดยไม่ต้องสงสัย ความเกิดของเรานี้เป็นชาติมีในที่สุดกำเนิดคัพภไสยาก็มีในภายหลัง สงสารเพื่อภพใหม่ต่อไปของเราสิ้นสุดแล้ว.

จบ อัฏฐสัททชาดกที่ ๒.

๓. สุลสาชาดก

ผู้รอบรู้เหตุผลย่อมรอดพ้นศัตรู

[๑๑๓๗] สร้อยคอทองคำนี้ แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์มีมาก ท่านจงนำเอาทรัพย์นี้ไปทั้งหมด ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน และจงประกาศข้าพเจ้าว่า เป็นทาสีเถิดฯ

[๑๑๓๘] แน่ะแม่คนงาม เจ้าจงเปลื้องเครื่องประดับออก อย่ามัวร่ำไรให้มากเลย เราไม่รู้อะไรทั้งนั้น เรานำเจ้ามาเพื่อทรัพย์เท่านั้น.

[๑๑๓๙] ฉันมานึกถึงตัวเอง นับตั้งแต่น้อยคุ้มใหญ่ ฉันไม่ได้รู้จักรักชายอื่นยิ่งไปกว่าท่านเลย.

[๑๑๔๐] ขอเชิญท่านนั่งลง ฉันจักขอกอดรัดท่านให้สมรัก และจักกระทำประทักษิณท่านเสียก่อน เพราะว่าต่อแต่นี้ไป การคบหากันระหว่างฉันกับท่านจะไม่มีอีก.

[๑๑๔๑] ชายจะเป็นบัณฑิตในที่ทุกแห่งก็หาไม่ แม้หญิงก็เป็นบัณฑิตมีปัญญาเฉลียวฉลาดในที่นั้นๆ ได้.

[๑๑๔๒] ชายจะเป็นบัณฑิตในที่ทุกแห่งก็หาไม่ แม้หญิงก็เป็นบัณฑิตมีปัญญาดำริเหตุผลได้รวดเร็ว.

[๑๑๔๓] นางสุลสาหญิงแพศยายืนอยู่ ณ ที่ใกล้โจร คิดอุบายจะฆ่าโจร ได้ฆ่าโจรสัตตุกะตายได้รวดเร็ว เหมือนนายพรานเนื้อผู้ฉลาดฆ่าเนื้อได้เร็วพลัน เมื่อมีธนูบริบูรณ์มากแล้ว ฉะนั้น.

[๑๑๔๔] ในโลกนี้ ผู้ใดไม่รู้เหตุผลที่เกิดขึ้นได้ฉับพลัน ผู้นั้นมีปัญญาเขลาย่อมถูกฆ่าตาย เหมือนโจรถูกฆ่าตายที่ซอกภูเขา ฉะนั้น.

[๑๑๔๕] ในโลกนี้ ผู้ใดย่อมรอบรู้เหตุผลที่เกิดขึ้นได้ฉับพลัน ผู้นั้นย่อมพ้นจากความเบียดเบียนของศัตรูได้ เหมือนนางสุลสาหญิงแพศยาหลุดพ้นไปจากโจรสัตตุกะ ฉะนั้น.

จบ สุลสาชาดกที่ ๓.

๔. สุมังคลชาดก

ว่าด้วยคุณธรรมของกษัตริย์

[๑๑๔๖] พระเจ้าแผ่นดินทรงรู้ว่า เรากำลังกริ้วจัดไม่พึงลงอาชญา อันไม่สมควรแก่ตนโดยไม่ใช่ฐานะก่อน พึงเพิกถอนความทุกข์ของผู้อื่นอย่างร้ายแรงไว้.

[๑๑๔๗] เมื่อใด พึงรู้ว่าจิตของตนผ่องใส พึงใคร่ครวญ ความผิดที่ผู้อื่นทำไว้ พึงพิจารณาให้เห็นแจ่มแจ้งด้วยตนเองว่า นี่ส่วนประโยชน์ นี่ส่วนโทษ เมื่อนั้น จึงปรับไหมบุคคลนั้นๆ ตามสมควร.

[๑๑๔๘] อนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด ไม่ถูกอคติครอบงำ ย่อมแนะนำผู้อื่นที่ควรแนะนำ และไม่ควรแนะนำได้ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นชื่อว่าไม่เผาผู้อื่น และพระองค์เอง พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดในโลกนี้ทรงลงอาชญาสมควรแก่โทษ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น อันคุณงามความดีคุ้มครองแล้ว ย่อมไม่เสื่อมจากศิริ.

[๑๑๔๙] กษัตริย์เหล่าใดถูกอคติครอบงำ ไม่ทรงพิจารณาเสียก่อนแล้วทำไป ทรงลงอาชญาโดยผลุนผลัน กษัตริย์เหล่านั้นประกอบไปด้วยโทษน่าติเตียน ย่อมละทิ้งชีวิตไป และพ้นไปจากโลกนี้แล้ว ก็ย่อมไปสู่ทุคติ.

[๑๑๕๐] พระราชาเหล่าใด ทรงยินดีแล้วในทศพิธราชธรรม อันพระอริยเจ้าประกาศไว้ พระราชาเหล่านั้นเป็นผู้ประเสริฐด้วยกาย วาจา และใจ พระราชาเหล่านั้นทรงดำรงมั่นอยู่แล้วในขันติ โสรัจจะ และสมาธิ ย่อมถึงโลกทั้งสองโดยวิธีอย่างนั้น.

[๑๑๕๑] เราเป็นพระราชาผู้เป็นใหญ่ของสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเราโกรธขึ้นมา เราก็ตั้งตนไว้ในแบบอย่างที่โบราณราชแต่งตั้งไว้ คอยห้ามปรามประชาชนอยู่อย่างนั้น ลงอาชญาโดยอุบายอันแยบคายด้วยความเอ็นดู.

[๑๑๕๒] ข้าแต่กษัตริย์ผู้ชนาธิปัติ บริวารสมบัติและปัญญามิได้ละพระองค์ในกาลไหนๆ เลย พระองค์มิได้มักกริ้วโกรธ มีพระหฤทัยผ่องใสอยู่เป็นนิจ ขอพระองค์ทรงปราศจากทุกข์ บำรุงพระชนม์ชีพยืนอยู่ตลอดร้อยพรรษาเถิด.

[๑๑๕๓] ข้าแต่กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้ คือ โบราณราชวัตร มั่นคงทรงอนุญาตให้หนูเตือนได้ ไม่ทรงกริ้วโกรธมีความสุขสำราญ ไม่เดือดร้อน ปกครองแผ่นดินให้ร่มเย็น แม้จุติจากโลกนี้ไปแล้วก็จงทรงถึงสุคติเถิด.

[๑๑๕๔] พระเจ้าธรรมิกราชทรงฉลาดในอุบาย เมื่อครองราชสมบัติด้วยอุบายอันเป็นธรรม คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ อันบัณฑิตแนะนำกล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ พึงยังมหาชนผู้กำเริบร้อนกายและจิตให้ดับหายไป เหมือนมหาเมฆยังแผ่นดินให้ชุ่มชื่นด้วยน้ำ ฉะนั้น.

จบ สุมังคลชาดกที่ ๔.

๕. คังคมาลชาดก

กามทั้งหลายเกิดจากความดำริ

[๑๑๕๕] แผ่นดินร้อนเหมือนถ่านไฟ ดาดาษไปด้วยทรายอันร้อนเหมือนเถ้ารึง เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้ายังทำเป็นทองไม่รู้ร้อน ขับเพลงอยู่ได้ แดดไม่เผาเจ้าดอกหรือ? เบื้องบนก็ร้อน เบื้องล่างก็ร้อน เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้ายังทำเป็นทองไม่รู้ร้อน ขับเพลงอยู่ได้ แดดไม่เผาเจ้าดอกหรือ?

[๑๑๕๖] ข้าแต่พระราชา แดดหาเผาข้าพระองค์ไม่ แต่ว่าวัตถุกาม และกิเลสกาม ย่อมเผาข้าพระองค์ เพราะว่าความประสงค์หลายๆ อย่าง มีอยู่ ความประสงค์เหล่านั้นย่อมเผาข้าพระองค์ แดดหาได้เผาข้าพระองค์ไม่.

[๑๑๕๗] ดูกรกาม เราได้เห็นมูลรากของเจ้าแล้ว เจ้าเกิดจากความดำริ เราจักไม่ดำริถึงเจ้าอีกละ เจ้าจักไม่เกิดด้วยอาการอย่างนี้.

[๑๑๕๘] กามแม้น้อยก็ไม่พอแก่มหาชน มหาชนย่อมไม่อิ่มด้วยกามแม้มาก น่าสลดใจที่พวกคนพาลพากันบ่นว่า รูป เสียง เหล่านี้จงมีแก่เรา กุลบุตรผู้ประกอบความเพียร พึงเว้นให้ขาดเถิด.

[๑๑๕๙] การที่พระเจ้าอุทัยได้ถึงความเป็นใหญ่เป็นโตนี้ เป็นแผลแห่งกรรมมีประมาณน้อยของเรา มาณพใดละกามราคะออกบวชแล้ว มาณพนั้นชื่อว่าได้ลาภดีแล้ว.

[๑๑๖๐] สัตว์ทั้งหลายย่อมละกรรมชั่วด้วยตบะ แต่สัตว์เหล่านั้น จะละความเป็นคน เอาหม้อตักน้ำให้เขาอาบด้วยตบะได้หรือ แน่ะคังคมาละ การที่ท่านข่มขี่ด้วยตบะ แล้วร้องเรียกโอรสของเราโดยชื่อว่าพรหมทัตต์วันนี้นั้นไม่เป็นการสมควรเลย.

[๑๑๖๑] เสด็จแม่ เราทั้งหลายพร้อมทั้งพระราชา และอำมาตย์ พากันไหว้พระปัจเจกพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น เป็นผู้อันชนทั้งปวงไหว้แล้ว เชิญเสด็จแม่ ทอดพระเนตรดูผลแห่งขันติและโสรัจจะในปัจจุบันเถิด.

[๑๑๖๒] ท่านทั้งหลายอย่าได้กล่าวอะไรๆ กะท่านคังคมาละผู้เป็นปัจเจกมุนี ศึกษาอยู่ในคลองมุนี ความจริง พระปัจเจกมุนีคังคมาละนี้ ข้ามห้วงน้ำที่พระปัจเจกมุนีทั้งหลายข้ามแล้ว หมดความเศร้าโศกเที่ยวไป.

จบ คังคมาลชาดกที่ ๕.

๖. เจติยราชชาดก

ว่าด้วยเชฏฐาปจายนธรรม

[๑๑๖๓] เชฏฐาปจายนธรรม อันบุคคลใดทำลายแล้ว ย่อมทำลายบุคคลนั้นเสียโดยแท้ เชฏฐาปจายนธรรมอันบุคคลใดไม่ทำลายแล้ว ย่อมไม่ทำลาย

บุคคลนั้นสักหน่วยหนึ่ง เพราะเหตุนั้นแล พระองค์ไม่ควรทำลาย เชฏฐาปจายนธรรมเลย เชฏฐาปจายนธรรมที่พระองค์ทำลายแล้ว อย่า ได้กลับมาทำลายพระองค์เลย.

[๑๑๖๔] เมื่อพระองค์ยังตรัสคำกลับกลอกอยู่ เทวดาทั้งหลายก็จะพากันหลีกหนี ไปเสีย พระโอฐจักมีกลิ่นบูดเน่าเหม็นฟุ้งไป ผู้ใดรู้อยู่ เมื่อถูกถามปัญหา แล้ว แกล้งแก้ปัญหานั้นไปเสียอย่างอื่น ผู้นั้นย่อมต้องพลัดตกลงจาก ฐานะของตน ข้าแต่พระเจ้าเจติยราช ถ้าพระองค์ตรัสสัจจวาจา พระองค์ ก็จะประทับอยู่ในพระราชวังตามเดิมได้ ถ้าพระองค์ยังตรัสมุสาอยู่ ก็จะ ประทับอยู่ได้ที่พื้นดินเท่านั้น.

[๑๑๖๕] พระราชาพระองค์ใดทรงทราบอยู่ เมื่อถูกถามปัญหาแล้ว แกล้งตรัสแก้ ปัญหานั้นเสียอย่างอื่น ในแว่นแคว้นของพระราชาพระองค์นั้น ฝนย่อม ตกในเวลาไม่ใช่ฤดูกาล ย่อมไม่ตกตามฤดูกาล ข้าแต่พระเจ้าเจติยราช ถ้าพระองค์ตรัสสัจจวาจา พระองค์ก็จะประทับอยู่ในพระราชวังตามเดิมได้ ถ้าพระองค์ตรัสมุสาอยู่ ก็จะถูกแผ่นดินสูบ.

[๑๑๖๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในทิศ พระราชาพระองค์ใดทรงทราบอยู่ เมื่อ ถูกถามปัญหาแล้วแกล้งตรัสแก้ปัญหานั้นไปเสียอย่างอื่น พระชิวหาของ พระราชาพระองค์นั้น จะเป็นแฉกเหมือนลิ้นงู ฉะนั้น ข้าแต่พระเจ้า เจติยราช ถ้าพระองค์ตรัสสัจจวาจา พระองค์ก็จะประทับอยู่ใน พระราชวังตามเดิมได้ ถ้าพระองค์ยังตรัสมุสาอยู่ ก็จะถูกแผ่นดินสูบ ลึกลงไปอีก.

[๑๑๖๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในทิศ พระราชาพระองค์ใดทรงทราบอยู่ เมื่อ ถูกถามปัญหาแล้ว แกล้งตรัสแก้ปัญหานั้นไปเสียอย่างอื่น พระชิวหา ของพระราชาพระองค์นั้น จะไม่มีเหมือนปลาฉะนั้น ข้าแต่พระเจ้าเจติย ราช ถ้าพระองค์ตรัสสัจจวาจา พระองค์ก็จะประทับอยู่ในพระราชวัง ตามเดิมได้ ถ้าพระองค์ยังตรัสมุสาอยู่ ก็จะถูกแผ่นดินสูบลึกยิ่งกว่านี้ ไปอีก.

[๑๑๖๘] พระราชาพระองค์ใดทรงทราบอยู่ เมื่อถูกถามปัญหาแล้ว แกล้งตรัสแก้ปัญหานั้นไปเสียอย่างอื่น พระราชาพระองค์นั้นจะมีแต่พระธิดาเท่านั้นมาเกิด หามีพระโอรสมาเกิดในราชสกุลไม่ ข้าแต่พระเจ้าเจติยราช ถ้าพระองค์ตรัสสัจจวาจา พระองค์ก็จะประทับอยู่ในพระราชวังตามเดิมได้ ถ้าพระองค์ยังตรัสมุสาอยู่ ก็จะถูกแผ่นดินสูบลึกยิ่งไปกว่านี้อีก.

[๑๑๖๙] พระราชาพระองค์ใดทรงทราบอยู่ เมื่อถูกถามปัญหาแล้ว แกล้งตรัสแก้ปัญหานั้นไปเสียอย่างอื่น พระราชาพระองค์นั้นจะไม่มีพระราชโอรส ถ้ามีก็พากันหลีกหนีไปยังทิศน้อย ทิศใหญ่ ข้าแต่พระเจ้าเจติยราช ถ้าพระองค์ตรัสสัจจวาจา พระองค์ก็จะประทับอยู่ในพระราชวังตามเดิมได้ ถ้าพระองค์ยังตรัสมุสาอยู่ ก็จะถูกแผ่นดินสูบลึกยิ่งกว่านั้นลงไปอีก.

[๑๑๗๐] พระเจ้าเจติยราชนั้น แต่ก่อนเคยเสด็จเที่ยวไปได้ในอากาศ ภายหลังถูกพระฤาษีสาปแล้วเสื่อมอำนาจ ถึงกำหนดเวลาของตนแล้วก็ถูกแผ่นดินสูบ เพราะเหตุนั้นแหละ บัณฑิตทั้งหลายจึงไม่สรรเสริญฉันทาคติ บุคคลไม่พึงเป็นผู้มีจิตถูกฉันทาคติเป็นต้นประทุษร้าย พึงกล่าวแต่คำสัจเท่านั้น.

จบ เจติยราชชาดกที่ ๖.

๗. อินทริยชาดก

ว่าด้วยดี ๔ ชั้น

[๑๑๗๑] ดูกรนารทะ บุรุษใดตกอยู่ในอำนาจแห่งอินทรีย์เพราะกาม บุรุษนั้นละโลกทั้งสองไปแล้ว ย่อมเกิดในอบายมีนรกเป็นต้น แม้เมื่อยังเป็นอยู่ก็ย่อมซูบซีดไป.

[๑๑๗๒] ทุกข์เกิดในลำดับแห่งสุข สุขเกิดในลำดับแห่งทุกข์ ส่วนท่านนั้นประสบความทุกข์มากกว่าสุข ท่านจงหวังความสุขอันประเสริฐเถิด.

[๑๑๗๓] ในเวลาเกิดความลำบาก บุคคลใดอดทนต่อความลำบากได้ บุคคลนั้นย่อมไม่เป็นไปตามความลำบาก บุคคลนั้นเป็นนักปราชญ์ ย่อมบรรลุสุขปราศจากเครื่องประกอบ อันเป็นที่สุดแห่งความลำบาก.

[๑๑๗๔] ท่านไม่ควรเคลื่อนจากธรรม เพราะปรารถนากามทั้งหลาย เพราะเหตุใช่ประโยชน์ เพราะเหตุเป็นประโยชน์ ถึงท่านจะทำสุขในฌานที่สำเร็จแล้วให้นิราศไป ก็ไม่ควรจะเคลื่อนจากธรรมเลย.

[๑๑๗๕] ความขยันของคฤหบดีผู้อยู่ครองเรือนดีชั้นหนึ่ง การแบ่งปันโภคทรัพย์ให้แก่สมณพราหมณ์ ผู้ตั้งอยู่ในธรรมแล้วบริโภคด้วยตนเอง ดีชั้นสอง เมื่อได้ประโยชน์ไม่ระเริงใจด้วยความมัวเมา ดีชั้นสาม เมื่อเวลาเสื่อมประโยชน์ ไม่มีความลำบากใจ ดีชั้นสี่.

[๑๑๗๖] เทวิลดาบสผู้สงบระงับ ได้พร่ำสอนความเป็นบัณฑิตกะนารทดาบสนั้นด้วยคำมีประมาณเท่านี้ว่า บุคคลผู้เลวกว่าผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจอินทรีย์ไม่มีเลย.

[๑๑๗๗] ข้าแต่พระเจ้าสีวิราช พระองค์เกือบจะถึงความพินาศอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูทั้งหลายเทียว เหมือนข้าพระองค์ไม่กระทำกรรมที่ควรกระทำ ไม่ศึกษาศิลปวิทยา ไม่ทำความขวนขวายเพื่อให้เกิดโภคทรัพย์ ไม่ทำอาวาหวิวาหะ ไม่รักษาศีล ไม่กล่าววาจาอ่อนหวาน ทำยศเหล่านี้ให้เสื่อมไป จึงมาบังเกิดเป็นเปรต เพราะกรรมของตน.

[๑๑๗๘] ข้าพระองค์นั้นปฏิบัติชอบแล้ว พึงยังโภคะให้เกิดขึ้น เหมือนบุรุษชำนะแล้วพันคน ไม่มีพวกพ้วงที่พึ่งอาศัย ล่วงเสียจากอริยธรรม มีอาการเหมือนเปรต ฉะนั้น.

[๑๑๗๙] ข้าพระองค์ทำสัตว์ทั้งหลาย ผู้ใคร่ต่อความสุขให้ได้รับความทุกข์ จึงได้มาถึงส่วนอันนี้ ข้าพระองค์นั้นดำรงอยู่ เหมือนบุคคลอันกองถ่านไฟล้อมรอบด้าน ย่อมไม่ได้ประสบความสุขเลย.

จบ อินทริยชาดกที่ ๗.

๘. อาทิตตชาดก

ว่าด้วยการให้ทานกับการรบ

[๑๑๘๐] เมื่อเรือนถูกไฟไหม้ บุคคลผู้เป็นเจ้าของขนเอาสิ่งของอันใดออกได้ สิ่งของอันนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่เจ้าของนั้น แต่ของที่ถูกไฟไหม้ย่อมไม่เป็นประโยชน์แก่เขา.

[๑๑๘๑] โลกถูกชราและมรณะเผาแล้วอย่างนี้ บุคคลพึงนำออกเสียด้วยการให้ทาน ทานที่ให้แล้วจะน้อยก็ตามมากก็ตาม ชื่อว่าเป็นอันนำออกดีแล้ว.

[๑๑๘๒] คนใดให้ทานแก่ท่านผู้มีธรรมอันได้แล้ว ผู้บรรลุธรรมด้วยความเพียรและความหมั่น คนนั้นล่วงเลยเวตรณีนรกของพระยายมไปได้แล้ว จะเข้าถึงทิพยสถาน.

[๑๑๘๓] ท่านผู้รู้กล่าวทานกับการรบว่ามีสภาพเสมอกัน นักรบแม้จะมีน้อยก็ชำนะคนมากได้ เจตนาเครื่องบริจาคก็เหมือนกัน แม้จะน้อย ย่อมชำนะหมู่กิเลสแม้มากได้ ถ้าบุคคลเชื่อกรรมและผลแห่งกรรม ย่อมให้ทานแม้น้อย เขาก็เป็นสุขในโลกหน้า เพราะการบริจาคมีประมาณน้อยนั้น.

[๑๑๘๔] การเลือกทักขิณาทานและพระทักขิไณยบุคคลแล้วจึงให้ทาน พระสุคตทรงสรรเสริญ ทานที่บุคคลถวายในพระทักขิไณยบุคคล มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ซึ่งมีอยู่ในสัตว์โลกนี้ ย่อมมีผลมาก เหมือนพืชที่หว่านลงในนาดี ฉะนั้น.

[๑๑๘๕] บุคคลใดไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายเที่ยวไปอยู่ ไม่ทำบาป เพราะกลัวคนอื่นจะติเตียน บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลผู้กลัวบาปนั้น ย่อมไม่สรรเสริญบุคคลผู้กล้าในการทำบาป เพราะว่าสัตบุรุษทั้งหลายย่อมไม่ทำบาป เพราะความกลัวถูกติเตียน.

[๑๑๘๖] บุคคลย่อมเกิดในสกุลกษัตริย์เพราะพรหมจรรย์อย่างต่ำ เกิดในเทวโลกเพราะพรหมจรรย์อย่างกลาง และบริสุทธิ์ได้เพราะพรหมจรรย์อย่างสูง.

[๑๑๘๗] ทานท่านผู้รู้สรรเสริญโดยส่วนมากก็จริง แต่ว่าบทแห่งธรรมแลประเสริฐกว่าทาน เพราะว่าสัตบุรุษทั้งหลายในครั้งก่อน หรือว่าก่อนกว่านั้นอีก ผู้มีปัญญาเจริญสมถวิปัสสนาแล้วได้บรรลุนิพพานนั่นเทียว.

จบ อาทิตตชาดกที่ ๘.

๙. อัฏฐานชาดก

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

[๑๑๘๘] เมื่อใด แม่น้ำคงคาดาดาษด้วยดอกบัวก็ดี นกดุเหว่าสีขาวเหมือนสังข์ก็ดี ต้นหว้าพึงให้ผลเป็นตาลก็ดี เมื่อนั้นเราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๘๙] เมื่อใด ผ้าสามชนิดจะพึงสำเร็จได้ด้วยขนเต่า ใช้เป็นเครื่องกันหนาวในคราวน้ำค้างตกได้ เมื่อนั้น เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๙๐] เมื่อใด เท้ายุงทั้งหลายจะพึงทำเป็นป้อมมั่นคงดีไม่หวั่นไหว อาจจะทนบุรุษผู้ขึ้นรบได้ตั้งร้อย เมื่อนั้น เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๙๑] เมื่อใด เขากระต่ายจะพึงทำเป็นบันไดเพื่อขึ้นไปสวรรค์ได้ เมื่อนั้น เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๙๒] เมื่อใด หนูทั้งหลายจะพึงไต่บันไดขึ้นไปกัดพระจันทร์ และขับไล่ราหูให้หนีไปได้ เมื่อนั้น เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๙๓] เมื่อใด แมลงวันทั้งหลายเที่ยวไปเป็นหมู่ๆ ดื่มเหล้าหมดหม้อเมาแล้วจะพึงเข้าไปอยู่ในโรงถ่านเพลิง เมื่อนั้นเราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๙๔] เมื่อใด ลาพึงมีริมฝีปากงาม สีเหมือนผลมะพลับ มีหน้างามเหมือนแว่นทอง จะเป็นสัตว์ฉลาดในการฟ้อนรำขับร้องได้ เมื่อนั้น เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๙๕] เมื่อใด กากับนกเค้าพึงปรารถนาสมบัติให้แก่กันและกัน ปรึกษาปรองดองกันอยู่ในที่ลับได้ เมื่อนั้น เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๙๖] เมื่อใด รากไม้และใบไม้อย่างละเอียด พึงเป็นร่มมั่นคงป้องกันฝนได้ เมื่อนั้น เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๙๗] เมื่อใด นกตัวเล็กๆ พึงเอาจะงอยปากคาบภูเขาคันธมาทน์บินไปได้ เมื่อนั้น เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

[๑๑๙๘] เมื่อใด เด็กๆ พึงจับเรือใหญ่อันประกอบด้วยเครื่องยนต์และใบพัดกำลังแล่นไปในสมุทรไว้ได้ เมื่อนั้น เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันได้แน่.

จบ อัฏฐานชาดกที่ ๙.

๑๐. ทีปิชาดก

ว่าด้วยคนร้ายไม่ต้องการเหตุผล

[๑๑๙๙] คุณลุงครับ ท่านพออดทนหรือ พอจะเยียวยาอัตภาพไปได้อยู่หรือ ท่านมีความสุขดีหรือ มารดาของฉันได้ถามถึงความสุขของท่าน เราทั้งหลายปรารถนาความสุขแก่ท่านเหมือนกัน.

[๑๒๐๐] แน่ะแม่แพะ เจ้ามารังแกเหยียบหางของเราได้ วันนี้เจ้าสำคัญว่า จะพึงพ้นความตายด้วยวาทะว่าลุงหรือ?

[๑๒๐๑] ท่านนั่งผินหน้าตรงทิศบูรพา ฉันก็ได้มานั่งอยู่ตรงหน้าท่าน ไฉน ฉันจะเข้าไปเหยียบหางของท่าน ซึ่งอยู่เบื้องหลังได้เล่า.

[๑๒๐๒] ทวีปทั้งสี่ ทั้งมหาสมุทรและภูเขา มีประมาณเท่าใด เราเอาหางของเราวงที่มีประมาณเท่านั้นไว้หมด เจ้าจะงดเว้นที่ที่เราเอาหางวงไว้นั้นได้อย่างไร?

[๑๒๐๓] ในกาลก่อน มารดาบิดาก็ดี พี่น้องทั้งหลายก็ดี ได้บอกความเรื่องนี้แก่ฉันแล้ว ว่าหางของท่านผู้ประทุษร้ายยาว ฉันจึงมาทางอากาศ.

[๑๒๐๔] แน่ะแม่แพะ ก็เพราะว่าฝูงเนื้อเห็นเจ้ามาในอากาศ จึงพากันหนีไปเสียภักษาหารของเรา เจ้าทำให้พินาศหมดแล้ว.

[๑๒๐๕] เมื่อแม่แพะวิงวอนอยู่อย่างนี้ เสือเหลืองผู้มีเลือดเป็นภักษาหารก็ขม้ำคอวาจาสุภาษิตมิได้มีในบุคคลประทุษร้าย.

[๑๒๐๖] เหตุผล สภาพธรรม วาจาสุภาษิต มิได้มีในบุคคลผู้ประทุษร้ายเลย บุคคลพึงพยายามหลีกไปให้พ้นบุคคลผู้ประทุษร้าย ก็บุคคลผู้ประทุษร้ายนั้น ย่อมไม่ยินดีคำสุภาษิตของสัตบุรุษทั้งหลาย.

จบ ทีปิชาดกที่ ๑๐.

จบ กัจจานิวรรค.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

จบ อัฏฐกนิบาตชาดก.

นวกนิบาตชาดก

๑. คิชฌชาดก

ผู้ไม่ทำตามคำสอนย่อมพินาศ

[๑๒๐๗] ทางบนคิชฌบรรพตชื่อว่า ปริสังกุปถะ เป็นของเก่าแก่ แร้งเลี้ยงดูมารดาบิดาผู้ชราอยู่ที่ทางนั้น.

[๑๒๐๘] โดยมากไปเที่ยวหามันข้นงูเหลือมมาให้มารดาบิดาเหล่านั้นกิน ฝ่ายบิดารู้ว่าแร้งสุปัตผู้ลูกมีปีกแข็งแล้ว กล้าหาญ มักร่อนขึ้นไปสูง เที่ยวไปไกลๆ จึงได้กล่าวสอนลูกว่า.

[๑๒๐๙] ลูกเอ๋ย เมื่อใด เจ้ารู้ว่าแผ่นดินอันทะเลล้อมรอบ กลมดังกงจักร ลอยอยู่บนน้ำเหมือนใบบัว เมื่อนั้น เจ้าจงกลับเสียจากที่นั้น อย่าบินต่อจากนั้นไปอีกเลย.

[๑๒๑๐] แร้งสุปัตเป็นสัตว์มีกำลังมาก ปีกแข็ง ร่างกายสมบูรณ์ บินขึ้นไปถึงอากาศเบื้องบนโดยกำลังเร็ว เมื่อเหลียวกลับมาแลดูภูเขา และป่าไม้ทั้งหลาย ฯ

[๑๒๑๑] ก็ได้แลเห็นแผ่นดินอันทะเลล้อมรอบ กลมดังกงจักร เหมือนกับคำที่ตนได้ฟังมาจากสำนักแร้งผู้บิดา ฉะนั้น.

[๑๒๑๒] แร้งสุปัตนั้น ได้บินล่วงเลยที่นั้นขึ้นไปเบื้องหน้าอีก ยอดลมแรงได้ประหารแร้งสุปัตผู้มีกำลังมากนั้นให้เป็นจุรณ์.

[๑๒๑๓] แร้งสุปัตบินเกินไป ไม่สามารถจะกลับจากที่นั้นได้อีก ตกอยู่ในอำนาจของลมเวรัมภวาต ถึงความพินาศแล้ว.

[๑๒๑๔] เมื่อแร้งสุปัตไม่ทำตามโอวาทของบิดา บุตรภรรยา และแร้งอื่นๆ ที่อาศัยเลี้ยงชีพ ก็พากันถึงความพินาศไปด้วยทั้งหมด.

[๑๒๑๕] แม้ในศาสนานี้ก็เหมือนกัน ภิกษุใดไม่เชื่อถ้อยฟังคำของผู้ใหญ่ ภิกษุนั้นเป็นผู้ชื่อว่าล่วงศาสนา ดุจแร้งล่วงเขตแดน ฉะนั้น ผู้ไม่ทำตามคำสอนของท่านผู้ใหญ่ ย่อมถึงความพินาศทั้งหมด.

จบ คิชฌชาดกที่ ๑.

๒. โกสัมพิยชาดก

อยู่คนเดียวดีกว่าร่วมกับคนพาล

[๑๒๑๖] คนพาลมีเสียงอื้ออึงเหมือนกันหมด สักคนหนึ่งก็ไม่รู้สึกตนว่าเป็นคนพาล เมื่อสงฆ์แตกกัน ก็ไม่รู้เหตุอื่นโดยยิ่งกว่าสงฆ์แตกกันเพราะเรา.

[๑๒๑๗] เพราะเป็นคนมีสติหลงลืม ยังพูดว่าตนเป็นบัณฑิต มีวาจาเป็นโคจร ช่างพูด ย่อมปรารถนาจะให้เสียงออกจากปากอยู่เพียงใด ก็พูดไปเพียงนั้น เขาถูกความทะเลาะนำไปแล้ว ยังไม่รู้ว่าการทะเลาะนั้นเป็นโทษ.

[๑๒๑๘] ก็ชนเหล่าใดเข้าไปผูกความโกรธนั้นไว้ว่า คนโน้นด่าเรา คนโน้นได้ตีเรา คนโน้นได้ชำนะเรา คนโน้นได้ลักของๆ เรา เวรของชนเหล่านั้นย่อมไม่ระงับเลย.

[๑๒๑๙] ส่วนชนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกความโกรธนั้นไว้ว่า คนโน้นด่าเรา คนโน้นได้ตีเรา คนโน้นได้ชำนะเรา คนโน้นได้ลักของๆ เรา เวรของชนเหล่านั้นย่อมระงับไป.

[๑๒๒๐] ในกาลไหนๆ เวรในโลกนี้ย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับเพราะความไม่มีเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า.

[๑๒๒๑] ก็ชนเหล่าอื่นย่อมไม่รู้สึกว่า พวกเราจะพากันยุบยับในท่ามกลางสงฆ์นี้ ฝ่ายชนเหล่าใดในหมู่นั้นย่อมรู้สึกได้ ความหมายมั่นกันย่อมสงบระงับไป เพราะการทำไว้ในใจโดยแยบคายของชนเหล่านั้น.

[๑๒๒๒] คนที่ปล้นแว่นแคว้น ชิงทรัพย์สมบัติตัดกระดูกกัน ปลงชีวิตกัน ก็ยังกลับสามัคคีกันได้ เหตุไรเธอทั้งหลายจึงไม่สามัคคีกันเล่า?

[๑๒๒๓] ถ้าจะพึงได้สหายผู้มีปัญญา เป็นนักปราชญ์เที่ยวไปร่วมกัน ผู้มีปกติอยู่ด้วยกรรมดี พึงครอบงำอันตรายทั้งปวงเสีย แล้วดีใจ มีสติเที่ยวไปกับสหายนั้น.

[๑๒๒๔] ถ้าไม่พึงได้สหายผู้มีปัญญา เป็นนักปราชญ์เที่ยวไปร่วมกัน ผู้มีปกติอยู่ด้วยกรรมดี พึงเที่ยวไปแต่ผู้เดียว เหมือนพระราชาทรงสละแว่นแคว้นเสด็จไปแต่พระองค์เดียว หรือเหมือนช้างมาตังคะเที่ยวไปในป่าแต่เชือกเดียว ฉะนั้น.

[๑๒๒๕] การเที่ยวไปผู้เดียวประเสริฐกว่า เพราะคุณเครื่องความเป็นสหายย่อมไม่มีในคนพาล ควรเที่ยวไปแต่ผู้เดียวแต่ไม่ควรทำบาป เหมือนช้างมาตังคะมีความขวนขวายน้อย เที่ยวไปในป่า ไม่ทำกรรมชั่ว ฉะนั้น.

จบ โกสัมพิยชาดกที่ ๒.

๓. มหาสุวราชชาดก

ว่าด้วยสหายย่อมไม่ละทิ้งสหาย

[๑๒๒๖] เมื่อใด ต้นไม้มีผลบริบูรณ์ เมื่อนั้น ฝูงนกย่อมพากันมามั่วสุมบริโภคผลไม้ต้นนั้น ครั้นรู้ว่าต้นไม้นั้นสิ้นผลแล้ว ฝูงนกก็พากันจากต้นไม้นั้นบินไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่.

[๑๒๒๗] ดูกรนกแขกเต้าผู้มีจะงอยปากแดง ท่านจงเที่ยวจาริกไปเถิด อย่ามาตายเสียเลย ทำไมท่านจึงซบเซาอยู่ที่ต้นไม้แห้ง แน่ะนกแขกเต้าผู้มีขนเขียวดังไพรสณฑ์ในฤดูฝน ขอเชิญท่านบอกเถิด เหตุไรท่านจึงไม่ทิ้งต้นไม้แห้งไป?

[๑๒๒๘] ดูกรพญาหงส์ ชนเหล่าใดเป็นเพื่อนของเพื่อนทั้งหลาย ในคราวร่วมสุขทุกข์จนตลอดชีวิต ชนเหล่านั้นเป็นสัตบุรุษ ระลึกถึงธรรมของสัตบุรุษ ย่อมละทิ้งสหายผู้สิ้นทรัพย์ หรือยังไม่สิ้นทรัพย์ไปไม่ได้เลย.

[๑๒๒๙] ดูกรพญาหงส์ เราก็เป็นผู้หนึ่งในบรรดาสัตบุรุษทั้งหลาย ต้นไม้นี้เป็นทั้งญาติเป็นทั้งเพื่อนของเรา เราต้องการเพียงเพื่อเป็นอยู่ จึงไม่อาจละทิ้งต้นไม้นั้นไปได้ การที่จะละทิ้งไปเพราะมารู้ว่าต้นไม้นั้นสิ้นผลแล้ว ไม่ยุติธรรมเลย.

[๑๒๓๐] ดูกรปักษี ความเป็นสหาย ความไมตรี ความสนิทสนมกัน ท่านทำได้เป็นอย่างดีแล้ว ถ้าท่านชอบธรรมนี้ ท่านก็เป็นผู้ควรที่วิญญูชนทั้งหลายพึงสรรเสริญ.

[๑๒๓๑] ดูกรนกแขกเต้าผู้มีปีกเป็นยาน มีคอโค้งเป็นสง่า เราจะให้พรแก่ท่าน ท่านจงเลือกเอาพรตามใจปรารถนาเถิด.

[๑๒๓๒] ดูกรพญาหงส์ ถ้าท่านจะให้พรแก่เรา ขอต้นไม้นี้พึงได้มีอายุต่อไป ต้นไม้นั้นจงมีกิ่งมีผลงอกงามดี มีผลมีรสหวาน เหมือนน้ำผึ้งตั้งอยู่อย่างงามสง่าเถิด.

[๑๒๓๓] ดูกรสหาย ท่านจงดูต้นไม้นั้นมีผลมากมาย ขอให้ท่านได้อยู่ร่วมกับต้นมะเดื่อของท่าน ขอให้ต้นมะเดื่อนั้นจงมีกิ่งก้านมีผลงอกงามดีมีผลมีรสหวานเหมือนน้ำผึ้งตั้งอยู่อย่างงามสง่า.

[๑๒๓๔] ข้าแต่ท้าวสักกะ ขอให้พระองค์ทรงพระเจริญสุขพร้อมกับพระญาติทั้งปวง เหมือนข้าพระบาทมีความสุข เพราะได้เห็นต้นไม้เผล็ดผลในวันนี้ฉะนั้นเถิด.

[๑๒๓๕] ท้าวสักกเทวราช ได้ฟังคำของนกแขกเต้า ทรงทำต้นไม้ให้มีผลแล้วเสด็จกลับไปสู่เทพนันทวันพร้อมกับมเหสี.

จบ มหาสุวราชชาดกที่ ๓.

๔. จุลลสุวกราชชาดก

ว่าด้วยผู้รักษาไมตรี

[๑๒๓๖] ต้นไม้ทั้งหลายมีใบเขียว มีผลดก มีอยู่เป็นอันมาก เหตุไรพญานกแขกเต้าจึงมีใจยินดีในไม้แห้งผุเล่า?

[๑๒๓๗] เราได้กินผลแห่งต้นไม้นี้นับได้หลายปีมาแล้ว ถึงเราจะรู้ว่าต้นไม้นั้นไม่มีผลแล้ว ก็ต้องรักษาไมตรีให้เหมือนในกาลก่อน.

[๑๒๓๘] นกทั้งหลายย่อมละทิ้งต้นไม้แห้งผุ ไม่มีใบ ไม่มีผลไป แน่ะนกแขกเต้า ท่านเห็นโทษอะไรหรือ?

[๑๒๓๙] นกเหล่าใด คบหากันเพราะต้องการผลไม้ ครั้นรู้ว่าต้นไม้นี้ไม่มีผลแล้ว ก็ละทิ้งต้นไม้นั้นไปเสีย นกเหล่านั้นโง่เขลา มีความรู้เพื่อประโยชน์ ของตนเท่านั้น มักทำฝักใฝ่แห่งมิตรภาพให้ตกไป.

[๑๒๔๐] ดูกรปักษี ความเป็นสหาย ความไมตรี ความสนิทสนมกัน ท่านทำ ไว้เป็นอย่างดีแล้ว ถ้าท่านชอบธรรมนี้ ท่านก็เป็นผู้ควรที่วิญญูชน ทั้งหลายพึงสรรเสริญ.

[๑๒๔๑] ดูกรนกแขกเต้าผู้มีปีกเป็นยาน มีคอโค้งเป็นสง่า เราจะให้พรแก่ท่าน ท่านจงเลือกเอาพรตามใจปรารถนาเถิด.

[๑๒๔๒] ไฉนข้าพเจ้าจะพึงได้เห็นต้นไม้นั้นกลับมีใบมีผลอีกเล่า ข้าพเจ้าจะยินดี ที่สุด เหมือนคนจนได้ขุมทรัพย์ ฉะนั้น.

[๑๒๔๓] ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชทรงวักน้ำอมฤตมาประพรมต้นไม้นั้น กิ่งก้าน แห่งต้นไม้นั้นก็งอกงาม มีร่มเงาชุ่มชื่นน่ารื่นรมย์ใจ.

[๑๒๔๔] ข้าแต่ท้าวสักกเทวราช ขอพระองค์ทรงพระเจริญสุขพร้อมด้วยพระญาติ ทั้งปวง เหมือนข้าพระบาทมีความสุข เพราะได้เห็นต้นไม้เมล็ดผลใน วันนี้ ฉะนั้นเถิด.

[๑๒๔๕] ท้าวสักกเทวราชได้ทรงฟังคำของนกแขกเต้า ทรงทำต้นไม้ให้มีผล แล้ว เสด็จกลับไปสู่เทพนันทวันพร้อมกับพระมเหสี.

จบ จุลลสุวกราชชาดกที่ ๔.

๕. หริตจชาดก

ว่าด้วยกิเลสที่มีกำลังกล้า

[๑๒๔๖] ข้าแต่มหาพราหมณ์ โยมได้ยินเขาพูดกันว่า หาริตดาบสบริโภคกาม คำนี้ ไม่เป็นจริงกระมัง ท่านยังเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่แลหรือ?

[๑๒๔๗] ขอถวายพระพรมหาบพิตร คำที่พระองค์ทรงสดับมาแล้วอย่างใด คำนั้น ก็เป็นจริงอย่างนั้น อาตมภาพเป็นผู้หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่ง ความหลง เดินทางผิดแล้ว.

[๑๒๔๘] ปัญญาอันละเอียด คิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นเครื่องให้ใจบรรเทาราคะที่เกิดแล้วของท่าน มีไว้เพื่อประโยชน์อะไร?

[๑๒๔๙] ขอถวายพระพรมหาบพิตร กิเลส ๔ อย่างนี้ คือ ราคะ โทสะ โมหะ มทะ เป็นของมีกำลังกล้าหยาบคายในโลก เมื่อกิเลสเหล่าใดรึงรัดแล้ว ปัญญาก็ย่อมหยั่งไม่ถึง.

[๑๒๕๐] โยมได้ยกย่องท่านแล้วว่า หาริตดาบสเป็นพระอรหันต์ สมบูรณ์ด้วยศีล ประพฤติบริสุทธิ์ เป็นบัณฑิต มีปัญญา.

[๑๒๕๑] ขอถวายพระพรมหาบพิตร วิตกอันลามก เป็นไปด้วยการยึดถือนิมิตว่างาม ประกอบด้วยราคะ ย่อมเบียดเบียนแม้ผู้มีปัญญายินดีแล้วในคุณธรรมของฤาษี.

[๑๒๕๒] ราคะนี้เกิดขึ้นในสรีระ เกิดขึ้นมาแล้วเป็นของทำลายวรรณะ ท่านจงละราคะนั้นเสีย โยมขอนอบน้อมท่าน ท่านเป็นผู้อันชนหมู่มากยกย่องแล้วว่าเป็นคนมีปัญญา.

[๑๒๕๓] กามเหล่านั้นทำแต่ความมืดให้ มีทุกข์มาก มีพิษใหญ่หลวง อาตมภาพจักค้นหามูลรากแห่งกามเหล่านั้น จักตัดราคะพร้อมทั้งเครื่องผูกเสีย.

[๑๒๕๔] ครั้นหาริตฤาษีกล่าวอย่างนี้แล้ว มีความบากบั่นอย่างแท้จริง คลายกามราคะได้แล้ว ได้เป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก.

จบ หริตจชาดกที่ ๕.

๖. ปทกุศลมาณวชาดก

ว่าด้วยภัยที่เกิดแต่ที่พึ่งอาศัย

[๑๒๕๕] แม่น้ำคงคา ย่อมพัดพาเอามาณพชื่อปาฏลีผู้มีถ้อยคำอันไพเราะ ได้ศึกษามามาก ให้ลอยไป ข้าแต่นายผู้ถูกน้ำพัดไป ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ขอท่านจงให้เพลงขับบทน้อยๆ แก่ข้าพเจ้าสักบทหนึ่งเถิด.

[๑๒๕๖] ชนทั้งหลายย่อมรดบุคคล ผู้ที่ได้รับความทุกข์ด้วยน้ำใด ชนทั้งหลายย่อมรดบุคคลผู้เร่าร้อนด้วยน้ำใด เราก็จักตายในท่ามกลางน้ำนั้น ภัยเกิดขึ้นแต่ที่พึ่งอาศัยแล้ว.

[๑๒๕๗] พืชทั้งหลายงอกงามขึ้นได้บนแผ่นดินใด สัตว์ทั้งหลายดำรงอยู่ได้บนแผ่นดินใด แผ่นดินนั้นก็ทำลายศีรษะของเราแตก ภัยเกิดขึ้นแต่ที่พึ่งอาศัยแล้ว.

[๑๒๕๘] ชนทั้งหลายย่อมหุงข้าวด้วยไฟใด และกำจัดความหนาวด้วยไฟใด ไฟนั้นก็มาลวกตัวของเรา ภัยเกิดขึ้นแต่ที่พึ่งอาศัยแล้ว.

[๑๒๕๙] พราหมณ์และกษัตริย์ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ย่อมเลี้ยงชีพด้วยข้าวสุขใด ข้าวสุขที่เรากินแล้ว ก็มาทำเราให้ถึงความพินาศ ภัยเกิดขึ้นแต่ที่พึ่งอาศัยแล้ว.

[๑๒๖๐] บัณฑิตทั้งหลายย่อมปรารถนาลมในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน ลมนั้นมาพัดประหารตัวเรา ภัยเกิดขึ้นแต่ที่พึ่งอาศัยแล้ว.

[๑๒๖๑] นกทั้งหลายพากันอาศัยต้นไม้ใด ต้นไม้นั้นก็พ่นไฟออกมา นกทั้งหลายพากันหลบหนีไป ภัยเกิดขึ้นแต่ที่พึ่งอาศัยแล้ว.

[๑๒๖๒] เรานำเอาหญิงใดผู้มีความโสมนัส ผู้ทัดทรงดอกไม้ มีกายอันประพรมด้วยจันทน์เหลืองมา หญิงนั้นขับไล่เราให้ออกจากเรือน ภัยเกิดขึ้นแต่ที่พึ่งอาศัยแล้ว.

[๑๒๖๓] เราชื่นชมยินดีด้วยบุตรใด และเราปรารถนาความเจริญให้แก่บุตรใด บุตรนั้นก็มาขับไล่เราออกจากเรือน ภัยเกิดขึ้นแต่ที่พึ่งอาศัยแล้ว.

[๑๒๖๔] ชาวชนบท และชาวนิคมผู้มาประชุมกันแล้วขอจงฟังข้าพเจ้า น้ำมีในที่ใด ไฟก็มีในที่นั้น ความเกษมสำราญบังเกิดขึ้นแต่ที่ใด ภัยก็บังเกิดขึ้นแต่ที่นั้น พระราชา และพราหมณ์ปุโรหิต ย่อมพากันปล้นรัฐเสียเอง ท่านทั้งหลายจงพากันรักษาตนของตนอยู่เถิด ภัยเกิดขึ้นแต่ที่พึ่งอาศัยแล้ว.

จบ ปทกุศลมาณวชาดกที่ ๖.

๗. โลมสกัสสปชาดก

ว่าด้วยตบะเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ

[๑๒๖๕] ถ้าท่านนำเอาฤาษีชื่อโลมสกัสสปะมาบูชายัญได้ ท่านพึงได้เป็นพระราชาเสมอด้วยพระอินทร์ไม่รู้แก่ไม่รู้ตายเลย.

[๑๒๖๖] อาตมาไม่ปรารถนาแผ่นดินซึ่งมีสมุทรล้อมรอบ มีสาครเป็นขอบเขตพร้อมกับความนินทา ดูกรไสยหะ ท่านจงทราบอย่างนี้เถิด.

[๑๒๖๗] ดูกรพราหมณ์ เราติเตียนการได้ยศ การได้ทรัพย์ และความประพฤติอันไม่เป็นธรรม มีแต่จะให้ถึงความพินาศ.

[๑๒๖๘] ถึงแม้จะเป็นบรรพชิตต้องอุ้มบาตรหาเลี้ยงชีพ ความเป็นอยู่นั่นแหละดีกว่า การแสวงหาโดยไม่เป็นธรรมจะดีอะไร.

[๑๒๖๙] ถึงแม้จะเป็นบรรพชิตต้องอุ้มบาตรหาเลี้ยงชีพ แต่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นความเป็นอยู่นั่นแหละประเสริฐกว่าความเป็นพระราชาในโลก.

[๑๒๗๐] พระจันทร์มีกำลัง พระอาทิตย์มีกำลัง สมณะและพราหมณ์มีกำลัง ฝั่งแห่งสมุทรก็มีกำลัง หญิงก็มีกำลังยิ่งกว่ากำลังทั้งหลาย.

[๑๒๗๑] เพราะพระนางจันทวดีทำให้ฤาษีชื่อโลมสกัสสปะ ผู้มีตบะกล้ามาบูชายัญเพื่อประโยชน์แก่พระราชบิดาได้.

[๑๒๗๒] กรรมที่บุคคลทำด้วยความโลภนั้น เป็นกรรมเผ็ดร้อน มีกามเป็นเหตุเราจักค้นหามูลรากแห่งกรรมนั้น จักตัดราคะพร้อมทั้งเครื่องผูกเสีย.

[๑๒๗๓] ดูกรมหาบพิตร อาตมภาพติเตียนกามคุณทั้งหลายในโลกมากมาย ตบะธรรมเท่านั้นเป็นคุณธรรมอันประเสริฐกว่ากามคุณทั้งหลาย อาตมภาพจักเลิกละกามคุณทั้งหลายเสียแล้ว บำเพ็ญตบะ รัฐก็ดี พระนางจันทวดีก็ดี จงเป็นของพระองค์ตามเดิมเถิด.

จบ โลมสกัสสปชาดกที่ ๗.

๘. จักกวากชาดก

ว่าด้วยความเป็นอยู่ของนกจักรพราก

[๑๒๗๔] ข้าพเจ้าขอถามนกทั้งหลาย ผู้มีสีดังคลุมด้วยผ้าย้อมน้ำฝาด มีใจเพลิดเพลินเที่ยวอยู่ นกทั้งหลายย่อมสรรเสริญชาติของนกอะไรในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ขอเชิญท่านทั้งสองบอกนกนั้นแก่ข้าพเจ้าเถิด?

[๑๒๗๕] ดูกรท่านผู้เบียดเบียนมนุษย์ ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย นกทั้งหลายย่อมกล่าวถึงข้าพเจ้าผู้มีชื่อว่านกจักรพราก ติดต่อกันมาว่า ในบรรดานกทั้งหลายเขายกย่องกันว่า เราเป็นนกที่มีความงดงาม (เราเป็นนกมีรูปร่างงดงามเที่ยวอยู่ที่สระ) เรามิได้ทำบาปแม้เพราะเหตุแห่งอาหาร.

[๑๒๗๖] ดูกรนกจักรพราก ท่านทั้งหลายกินผลไม้อะไรที่สระนี้ หรือว่าท่านกินเนื้อที่ไหน หรือว่าท่านกินโภชนาหารอะไร กำลังและวรรณะของท่านจึงไม่เสื่อมทรามผิดรูปไป?

[๑๒๗๗] ดูกรกา ที่สระนี้จะมีผลไม้ก็หาไม่ เนื้อที่นกจักรพรากจะกิน ก็มิได้มีที่ไหน เราจะกินแต่สาหร่ายกับน้ำ (เรามิได้ทำบาปแม้เพราะเหตุแห่งอาหาร) เราเป็นนกมีรูปร่างงดงามเที่ยวอยู่ที่สระนี้.

[๑๒๗๘] ดูกรนกจักรพราก อาหารที่ท่านกินนี้เราไม่ชอบใจ อาหารที่ท่านกินในภพนี้อย่างไร ท่านก็คล้ายกันกับอาหารนั้น ครั้งก่อนเราเคยเป็นอย่างนี้มาแล้ว แต่บัดนี้เรากลายเป็นอย่างอื่นไป ด้วยเหตุนี้แหละ เราจึงเกิดความสงสัยในสีกายของท่าน.

[๑๒๗๙] แม้เราได้กินเนื้อ ผลไม้ และข้าวคลุกด้วยเกลือเจือด้วยน้ำมัน เราได้กินอาหารมีรสที่เขากินกันในหมู่มนุษย์ จึงได้กล้าหาญเข้าต่อสู่สงครามได้ ดูกรนกจักรพราก แต่สีสันวรรณะของเราหาได้เหมือนของท่านไม่.

[๑๒๘๐] ดูกรกา ท่านเป็นผู้กินอาหารไม่บริสุทธิ์ มักจะโฉบลงในขณะที่เขาพลั้งเผลอ จะได้กินข้าวน้ำก็โดยยาก ผลไม้ทั้งหลายท่านก็ไม่ชอบใจกิน หรือเนื้อในกลางป่าช้าท่านก็ไม่ชอบใจกิน.

[๑๒๘๑] ดูกรกา ผู้ใดอาศัยบริโภคโภคสมบัติด้วยกรรมอันสาหัส มักจะโฉบ
ลงในขณะที่เขาพลั้งเผลอ ภายหลังสภาวธรรมก็ย่อมติเตียนผู้นั้น ผู้นั้น
ถูกสภาวธรรมติเตียนแล้ว ก็ย่อมละทิ้งสีและกำลังเสีย.

[๑๒๘๒] ถ้าผู้ใดได้บริโภคอาหารแม้สักนิดหน่อย ซึ่งเป็นของเย็นไม่เบียดเบียน
ผู้อื่นด้วยกรรมอันผลุนผลัน กำลังกายและวรรณะก็ย่อมมีแก่ผู้นั้น
วรรณะทั้งปวงจะได้มีแก่ผู้นั้นด้วยอาหารมีประการต่างๆ เท่านั้นก็หาไม่.

จบ จักกวากชาดกที่ ๘.

๙. หลิททราคชาดก

ว่าด้วยลักษณะของผู้ที่จะคบ

[๑๒๘๓] ความอดทนด้วยดีอยู่ในป่า อันมีที่นอนและที่นั่งสงัดเงียบ จะมีผล
ดีอะไร ส่วนชนเหล่าใดอดทนอยู่ในบ้าน ชนเหล่านั้นเป็นผู้ประเสริฐ
กว่าท่าน.

[๑๒๘๔] คุณพ่อครับ ผมออกจากป่าไปถึงบ้านแล้ว จะพึงคบหาบุรุษมีศีล
อย่างไร มีวัตรอย่างไร ผมถามคุณพ่อแล้ว ขอคุณพ่อช่วยบอกข้อนั้น
แก่ผมด้วย?

[๑๒๘๕] ลูกเอ๋ย ผู้ใดพึงคุ้นเคยกับเจ้า อดทนต่อความวิสาสะของเจ้าได้
เป็นผู้ตั้งใจฟังคำพูดของเจ้า และอดทนต่อคำพูดของเจ้าได้ เจ้าไปจากที่
นี้แล้วจงคบผู้นั้นเถิด.

[๑๒๘๖] ผู้ใดไม่มีกรรมชั่วด้วยกาย วาจา ใจ เจ้าไปจากที่นี้แล้วจงตั้งตน
เหมือนลูกที่เกิดแต่อกของผู้นั้น แล้วจงคบผู้นั้นเถิด.

[๑๒๘๗] อนึ่ง ผู้ใดย่อมประพฤติโดยธรรม แม้เมื่อประพฤติอยู่ก็ไม่ถือตัว เจ้า
ไปจากที่นี้แล้วจงคบผู้นั้นผู้กระทำกรรมอันบริสุทธิ์มีปัญญาเถิด.

[๑๒๘๘] ลูกเอ๋ย เจ้าอย่าคบบุรุษผู้มีจิตกลับกลอกดุจผ้าที่ย้อมด้วยน้ำขมิ้น รัก
ง่ายหน่ายเร็ว ถึงแม้ว่าพื้นชมพูทวีปจะพึงไร้มนุษย์.

[๑๒๘๙] เจ้าจงเว้นคนเช่นนั้นเสียให้ห่างไกล เหมือนบุคคลผู้ละเว้นอสรพิษที่ดุร้าย เหมือนบุคคลผู้ละเว้นหนทางที่เปื้อนคูถ และเหมือนบุคคลผู้ไปด้วยยานละเว้นหนทางขรุขระ ฉะนั้น.

[๑๒๙๐] ลูกเอ๋ย ความฉิบหายย่อมเจริญแก่บุคคลผู้คบหาคนพาล เจ้าอย่าสมาคมกับคนพาลเลย การอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นทุกข์ทุกเมื่อ ดังอยู่ร่วมกับศัตรู ฉะนั้น.

[๑๒๙๑] ลูกเอ๋ย เพราะเหตุนั้น พ่อจึงขอร้องเจ้า ขอเจ้าจงกระทำตามถ้อยคำของพ่อ เจ้าอย่าสมาคมกับคนพาลเลย เพราะการสมาคมกับคนพาลเป็นทุกข์.

จบ หลิททราคชาดกที่ ๙.

๑๐. สมุคคชาดก

เปรียบหญิงมีอาการคล้ายก้นเหว

[๑๒๙๒] ดูกรท่านผู้เจริญ ท่านทั้งสามคนพากันมาจากที่ไหนหนอ ท่านทั้งหลายมาดีแล้ว เชิญมานั่งที่อาสนะนี้เถิด ท่านผู้เจริญทั้งหลายเห็นจะจะสุขสบายดี ไม่มีความป่วยไข้กระมัง นานมาแล้ว ท่านทั้งหลายพึ่งมาในที่นี้?

[๑๒๙๓] เราคนเดียวเท่านั้นมาถึงที่นี้ในวันนี้เอง อนึ่ง ใครที่จะเป็นคนที่สองของเราก็ไม่มี ข้าแต่พระฤาษี คำที่ท่านกล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญ ท่านทั้งสามคนพากันมาจากที่ไหนหนอ ดังนี้ หมายถึงอะไร?

[๑๒๙๔] ท่านคนหนึ่ง และภรรยาที่รักของท่านที่ท่านใส่ไว้ในสมุคคนหนึ่ง ภรรยาที่ท่านรักษาไว้ในท้องของท่านทุกเมื่อ ยินดีอยู่กับวิชาธรชื่อว่าวายุบุตรภายในท้องของท่านนั้นอีกคนหนึ่ง.

[๑๒๙๕] อสูรนั้นอันฤาษีชี้แจงให้ฟังแล้ว ก็เกิดความสลดใจ จึงคายสมุคออกมา ณ ที่นั้น ได้เห็นภรรยาผู้ทัดทรงดอกไม้อันสะอาด ยินดีอยู่กับวิชาธรชื่อว่าวายุบุตร ในสมุคที่อยู่ในท้องของตนนั้น.

[๑๒๙๖] เหตุอันนี้ ท่านผู้ประพฤติตบะชั้นสูงเห็นดีแล้ว นรชนเหล่าใดเป็นคนเลวทราม ตกอยู่ในอำนาจแห่งความชื่นชมยินดี นรชนเหล่านั้นได้แก่ตัวเราเอง เพราะว่าภรรยาที่เรารักษาไว้ในท้องเพียงดังชีวิต กลับมาประทุษร้ายเรา ไปชื่นชมยินดีกะบุรุษอื่น.

[๑๒๙๗] ภรรยานั้นเราบำรุงบำเรอทั้งกลางวันกลางคืน ดุจไฟอันโชติช่วงที่ดาบสผู้มีตบะอยู่ในป่าบำเรอฉะนั้น ภรรยานั้นก้าวล่วงธรรมมาประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นธรรม กายเชยชิดสนิทสนมกับภรรยาผู้ร่าเริง เราไม่ควรทำเลย.

[๑๒๙๘] เรามาสำคัญเสียว่า ภรรยาอยู่ในท่ามกลางสรีระ และมาสำคัญหญิงผู้ไม่มีความสงบไม่สำรวมว่า หญิงนี้เป็นภรรยาของเรา ภรรยาของเรานั้นก้าวล่วงธรรมมาประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การเชยชิดสนิทสนมกับภรรยาผู้ร่าเริง เราไม่ควรทำเลย.

[๑๒๙๙] บัณฑิตจะพึงวางใจอย่างไรได้ว่า หญิงนี้เรารักษาไว้ดีแล้ว วิธีที่จะป้องกันรักษาหญิงผู้มีหลายใจ ไม่พึงมีโดยแท้ เพราะว่าหญิงเหล่านั้นมีอาการคล้ายก้นเหวที่เรียกกันว่าบาดาล บุรุษผู้ประมาทในหญิงเหล่านั้นย่อมถึงความพินาศทั้งนั้น.

[๑๓๐๐] เพราะเหตุนั้นแหละ ชนเหล่าใดไม่เที่ยงคลุกคลีกับมาตุคาม ชนเหล่านั้นมีความสุขปราศจากความโศก ความประพฤติไม่คลุกคลีกับมาตุคามนี้เป็นคุณนำความสุขมาให้ บุคคลผู้ปรารถนาความเกษมอันอุดม ไม่พึงทำความเชยชิดสนิทสนมกับมาตุคามเลย.

จบ สมุคคชาดกที่ ๑๐.

๑๑. ปูติมังสชาดก

โทษของการมองในเวลาที่ไม่ควรมอง

[๑๓๐๑] ดูกรสหาย การมองดูของสุนัขจิ้งจอกชื่อว่าปูติมังสะ เราไม่พอใจเสียเลย พึงละเว้นจากสหายเช่นนี้เสียให้ห่างไกล.

[๑๓๐๒] นางสุนัขจิ้งจอกชื่อว่าเวนินี้เป็นบ้าไปได้ ย่อมพรรณนาถึงนางแพะผู้เป็นสหายให้ผัวฟัง ครั้นนางแพะถอยหลังกลับไปไม่มา ก็นั่งซบเซาถึงนางแพะผู้มาแล้วถอยหลังกลับไปเสีย.

[๑๓๐๓] ดูกรสหาย ท่านนั้นแหละบ้า มีปัญญาทราม ไม่มีปัญญาเครื่องใคร่ครวญ ท่านทำอุบายล่อลวงว่าตาย ย่อมมองดูโดยกาลอันไม่ควร.

[๑๓๐๔] บัณฑิตไม่ควรมองดูในกาลอันไม่ควร ควรมองดูแต่ในกาลอันควร ผู้ใดมองดูในกาลอันไม่ควร ผู้นั้นย่อมซบเซา ดังสุนัขจิ้งจอกชื่อปูติมังสะฉะนั้น.

[๑๓๐๕] ดูกรสหาย ฉันมีความรัก ท่านจงให้ความอิ่มแก่ฉัน สามีของฉันกลับฟื้นขึ้น ถ้าท่านรักฉันจงมาไปกับฉันเถิด.

[๑๓๐๖] ดูกรสหาย ท่านมีความรักฉันจริง ฉันจะให้ความอิ่มเอิบแก่ท่าน ฉันจักมาพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก ท่านจงจัดแจงโภชนาหารไว้เถิด.

[๑๓๐๗] บริวารของท่านเช่นไร ฉันจักจัดแจงโภชนาหารเพื่อบริวารเหล่าใด ก็บริวารเหล่านั้นทั้งหมดมีชื่อว่าอย่างไร ฉันถามท่านถึงบริวารท่าน จงบอกฉันไปเถิด.

[๑๓๐๘] บริวารของฉันเช่นนี้ คือ สุนัขชื่อมาลิยะ ๑ ชื่อจตุรักขะ ๑ ชื่อปิงคิยะ ๑ ชื่อชัมพุกะ ๑ ท่านจงจัดแจงโภชนาหารไว้เพื่อบริวารเหล่านั้นเถิด.

[๑๓๐๙] เมื่อท่านออกจากเรือนไป แม้สิ่งของก็จักพินาศหมด คำพูดของสหายมิได้มีความรังเกียจ ท่านจงอยู่ในที่นี้เถิด อย่าไปเลย.

จบ ปูติมังสชาดกที่ ๑๑.

๑๒. ทัททรชาดก

คนอกตัญญู ไม่รู้จักบุญคุณคนอื่น

[๑๓๑๐] ผู้ใดเจ้าให้ข้าวหุงกิน กลับกินลูกทั้งสองของเจ้าซึ่งมิได้มีความผิดเลย เจ้าจงวางเขี้ยวลงบนผู้นั้น อย่าปล่อยให้มันมีชีวิตอยู่ต่อไปเลย.

[๑๓๑๑] บุรุษผู้มีความหยาบช้าร้ายแรง ผู้ลบหลู่ชิ้นผ้าที่ตนนุ่งอยู่ ฉันไม่ขอเห็นมันเลย ฉันจะวางเขี้ยวลงในบุรุษใดเล่า?

[๑๓๑๒] อันบุรุษผู้อกตัญญู มักคอยแสวงหาโอกาสอยู่เป็นนิตย์ ถึงจะพึงให้แผ่นดินทั้งปวง ก็ไม่พึงทำให้บุรุษนั้นชื่นชมยินดีได้เลย.

[๑๓๑๓] ดูกรเสือโคร่งชื่อสุพาหุ เพราะเหตุไรหนอท่านจึงรีบด่วนกลับมาพร้อมกับมาณพ กิจที่เป็นประโยชน์อะไรของท่านมีอยู่ในที่นี้ เราขอถามท่านถึงกิจอันเป็นประโยชน์นั้น ท่านจงบอกแก่เรา?

[๑๓๑๔] นกกระทาผู้มีรูปงามตัวใด ซึ่งเป็นสหายของท่าน เราสงสัยว่านกกระทาตัวนั้นจะถูกฆ่าเสียแล้วในวันนี้ เราได้ฟังเหตุอันเกี่ยวเนื่องด้วยการกระทำของบุรุษนั้น จึงมิได้สำคัญว่านกกระทาตัวนั้นจะอยู่เป็นสุขในวันนี้.

[๑๓๑๕] ท่านได้ฟังเหตุอะไรอันเกี่ยวเนื่องด้วยการกระทำของบุรุษนี้ ในความประพฤติเลี้ยงชีพของบุรุษนี้ หรือท่านได้ฟังคำปฏิญาณอะไรของบุรุษนี้ จึงสงสัยว่า นกกระทาถูกมาณพนี้ ฆ่าเสียแล้ว

[๑๓๑๖] การค้าขายอันเป็นของชาวเมืองกลิงครัฐ บุรุษนี้ก็ได้ประพฤติมาแล้ว แม้หนทางที่มีหลักตอ บุรุษนี้ก็ได้ประพฤติท่องเที่ยวไปด้วยการจ้างออน การฟ้อนรำขับร้องร่วมกับคนฟ้อนทั้งหลาย บุรุษนี้ก็ได้ประพฤติมา ถึงการรบกันด้วยท่อนไม้ในท่ามกลางมหรสพ บุรุษนี้นี้ก็ได้เคยรบมาแล้ว.

[๑๓๑๗] นกทั้งหลายบุรุษนี้ก็ได้ดักมาแล้ว การตวงข้าวเปลือกด้วยเครื่องตวง บุรุษนี้ก็ได้ตวงมาแล้ว สกาบุรุษนี้ก็ได้ชนะมาแล้ว ความสำรวมระวังบุรุษนี้ก็ก้าวล่วงเสีย เลือดที่ไหลออกมาตั้งครึ่งคืนบุรุษนี้ก็คัดให้หยุดได้ มือทั้งสองของบุรุษนี้มีความร้อนในเวลารับก้อนข้าว.

[๑๓๑๘] เราได้ฟังเหตุทั้งหลาย อันเกี่ยวเนื่องด้วยการกระทำของบุรุษนี้ ในความประพฤติเลี้ยงชีวิตของบุรุษนี้มาดังนี้ว่า กลุ่มขนนกกระทาก็ยังประกฏอยู่บนชฎาของบุรุษนี้ วัวทั้งหลายบุรุษนี้ก็ได้ฆ่ากินแล้ว ไฉนจะไม่ฆ่านกกระทากินเล่า.

จบ ทัททรชาดกที่ ๑๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

จบ นวกนิบาตชาดก.

ทสกนิบาตชาดก

๑. จตุทวารชาดก

ว่าด้วยจักรกรดพัดบนศีรษะ

[๑๓๑๙] เมืองนี้มีประตู ๔ ประตู มีกำแพงมั่นคงล้วนแล้วไปด้วยเหล็กแดง ข้าพเจ้าถูกล้อมไว้ด้วยกำแพง ข้าพเจ้าได้ทำบาปอะไรไว้?

[๑๓๒๐] ประตูทั้งหมดจึงปิดแน่น ข้าพเจ้าถูกขังเหมือนนก ข้าแต่เทวดา เหตุเป็นมาอย่างไร ข้าพเจ้าจึงลูกจักรกรดพัดศีรษะ?

[๑๓๒๑] ท่านได้ทรัพย์มากมายถึงสองล้านแล้ว มิได้ทำตามคำชอบของญาติทั้งหลายผู้เอ็นดู.

[๑๓๒๒] ท่านแล่นเรือไปสู่สมุทรซึ่งอาจยังเรือให้โลดขึ้นได้ เป็นสาครมีสิทธิ์น้อย ได้ประสบนางเวมานิกเปรต ๔ นาง จาก ๔ นางเป็น ๘ นาง จาก ๘ นางเป็น ๑๖ นาง.

[๑๓๒๓] ถึงจะได้ประสบนางเวมานิกเปรตจาก ๑๖ นางเป็น ๓๒ นาง ก็ยังปรารถนายิ่งไปกว่านั้น จึงได้ประสบจักรนี้ จักรกรดย่อมพัดผันบนศีรษะของคนผู้ถูกความอยากครอบงำ.

[๑๓๒๔] ความอยากเป็นของสูงใหญ่ไพศาล ยากที่จะให้เต็มได้ มักให้ถึงความวิบัติ ชนเหล่าใดย่อมยินดีไปตามความอยาก ชนเหล่านั้นต้องเป็นผู้ทรงจักรกรดไว้.

[๑๓๒๕] อนึ่ง ชนเหล่าใดละทิ้งสิ่งของมากมายเสีย ไม่พิจารณาหนทางให้ถ่องแท้ ไม่ใคร่ครวญเหตุนั้นให้ถี่ถ้วน ชนเหล่านั้นต้องเป็นผู้ทรงจักรกรดไว้.

[๑๓๒๖] ผู้ใดพึงพิจารณาถึงการงาน และโภคะอันไพบูลย์ ไม่ส้องเสพความอยากอันประกอบด้วยความฉิบหาย ทำตามถ้อยคำของผู้เอ็นดูทั้งหลาย ผู้เช่นนั้นไม่พึงถูกจักรกรดพัดผัน.

[๑๓๒๗] ข้าแต่เทวดา จักรกรดจักตั้งอยู่บนศีรษะของข้าพเจ้านานสักเท่าไรหนอ สักกี่พันปี ข้าพเจ้าขอถามความนั้น ขอท่านได้โปรดบอกแก่ข้าพเจ้าเถิด?

[๑๓๒๘] ดูกรมิตตวินทุกะ ท่านจงฟังเรา ท่านจะต้องทนทุกข์ทรมานไปอีกนาน จักรกรดจะพัดผันอยู่บนศีรษะของท่าน เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ จะพ้นจักรกรดนั้นไปไม่ได้.

จบ จตุทวารชาดกที่ ๑.

๒. กัณหชาดก

ว่าด้วยขอพร

[๑๓๒๙] บุรุษนี้ดำจริงหนอ บริโภคโภชนะก็ดำ อยู่ในภูมิประเทศก็ดำ ไม่เป็นที่ชอบใจของเราเลย.

[๑๓๓๐] คนไม่ชื่อว่าเป็นคนดำเพราะผิวหนัง เพราะคนที่มีแก่นภายในจึงชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ผู้ใดมีบาปกรรม ผู้นั้นแหละชื่อว่าเป็นคนดำ นะท้าวสุชัมบดี.

[๑๓๓๑] ดูกรท่านพราหมณ์ คำนั้นท่านกล่าวดีแล้ว สมควรเป็นสุภาษิต ข้าพเจ้าจะให้พรแก่ท่านอย่างหนึ่ง ตามแต่ใจท่านปรารถนา.

[๑๓๓๒] ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าภูตทั้งปวง ถ้าจะโปรดประทานพรแก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์ปรารถนาให้ความประพฤติของตน อย่าให้มีความโกรธ อย่าให้มีโทสะ อย่าให้มีความโลภ อย่าให้มีความสิเนหา ขอได้ทรงโปรดประทานพร ๔ ประการนี้แก่ข้าพระองค์เถิด.

[๑๓๓๓] ดูกรท่านพราหมณ์ ท่านเห็นโทษในความโกรธ ในโทสะ ในโลภะ และในสิเนหาเป็นอย่างไรหรือ ข้าพเจ้าขอถามความนั้น ขอท่านจงบอกแก่ข้าพเจ้าเถิด?

[๑๓๓๔] ความโกรธเกิดแต่ความไม่อดทน ทีแรกเป็นของน้อย แต่ภายหลังเป็นของมาก ย่อมเจริญขึ้นโดยลำดับ ความโกรธมักทำความเกี่ยวข้อง มีความคับแค้นมาก เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์จึงไม่ชอบใจความโกรธ.

[๑๓๓๕] วาจาของผู้ประกอบด้วยโทสะ เป็นวาจาหยาบคาย ถัดจากนั้นก็เกิดปรามาสถูกต้องกัน ต่อจากนั้นก็ชกต่อยกันด้วยมือ ต่อไปก็หยิบท่อนไม้เข้าทุบตีกัน จนถึงจับศาตราเข้าฟันแทงกันเป็นที่สุด โทสะเกิดแต่ความโกรธ เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์จึงไม่ชอบใจโทสะ.

[๑๓๓๖] ความโลภเป็นอาการหยาบ เป็นเหตุให้เที่ยวปล้นขู่เอาสิ่งของแสดงของปลอมเปลี่ยนเอาของคนอื่น ทำอุบายล่อลวง บาปธรรมทั้งหลายนี้ มีปรากฏอยู่เพราะโลภธรรม เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์จึงไม่ชอบใจโลภะ.

[๑๓๓๗] กิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย อันสิเนหาผูกรัดเข้าอีก เป็นของสำเร็จด้วยใจ นอนเนื่องอยู่เป็นอันมาก ย่อมทำให้บุคคลเดือดร้อนยิ่งนัก เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์จึงไม่ชอบใจความสิเนหา.

[๑๓๓๘] ดูกรท่านพราหมณ์ คำนั้นท่านกล่าวดีแล้ว สมควรเป็นสุภาษิต ข้าพเจ้าจะให้พรแก่ท่านอย่างหนึ่ง ตามแต่ใจท่านปรารถนา.

[๑๓๓๙] ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าภูตทั้งปวง ถ้าจะโปรดประทานพรแก่ข้าพระองค์ ขออาพาธทั้งหลายอันเป็นของร้ายแรง ซึ่งจะทำอันตรายตบะกรรมได้ อย่าพึงบังเกิดแก่ข้าพระองค์ผู้อยู่ในป่า ซึ่งอยู่แต่ผู้เดียวเป็นนิตย์.

[๑๓๔๐] ดูกรท่านพราหมณ์ คำนั้นท่านกล่าวดีแล้ว สมควรเป็นสุภาษิต ข้าพเจ้าจะให้พรแก่ท่านอย่างหนึ่ง ตามแต่ใจท่านปรารถนา.

[๑๓๔๑] ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าภูตทั้งปวง ถ้าจะโปรดประทานพรแก่ข้าพระองค์ ขอใจหรือร่างกายของข้าพระองค์ อย่าเข้าไปกระทบกระทั่งใครๆ ในกาลไหนๆ เลย ขอได้ทรงโปรดประทานพรนี้เถิด.

จบ กัณหชาดกที่ ๒.

๓. จตุโปสถชาดก

ว่าด้วยสมณะ

[๑๓๔๒] ผู้ใด ไม่ทำความโกรธในบุคคลผู้ควรโกรธ ผู้นั้นเป็นสัตบุรุษ ย่อมไม่โกรธ ณ ในกาลไหนๆ บุคคลนั้นแม้จะโกรธ ก็ไม่ทำความโกรธให้ปรากฏ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นแล ว่าเป็นสมณะในโลก.

[๑๓๔๓] นรชนใดมีท้องพร่อง ย่อมทนความหิวได้ นรชนนั้นเป็นผู้ฝึกตน แล้ว มีตบะ มีข้าวและน้ำพอประมาณ ย่อมไม่ทำบาปเพราะเหตุแห่ง อาหาร นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวนรชนนั้นแล ว่าเป็นสมณะในโลก.

[๑๓๔๔] บุคคลละการเล่นและความยินดีทั้งปวงได้เด็ดขาด ไม่กล่าวคำเหลาะแหละ นิดหน่อยในโลก เว้นจากการแต่งเนื้อแต่งตัว และเว้นจากเมถุนธรรม นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นแล ว่าเป็นสมณะในโลก.

[๑๓๔๕] บุคคลใด ละสิ่งที่เขาหวงแหน และโลภธรรมทั้งปวงเสีย ด้วยปัญญา เครื่องกำหนดรู้ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นแล ผู้ฝึกตนแล้ว มีจิตตั้งมั่น ไม่มีตัณหา ไม่มีความหวังว่า เป็นสมณะในโลก.

[๑๓๔๖] ดูกรท่านผู้มีปัญญาสามารถจะรู้เหตุและมิใช่เหตุที่ควรทำ เราขอถามท่าน ความทุ่มเถียงกันในถ้อยคำทั้งหลาย บังเกิดมีแก่เราทั้งหลาย ขอท่าน โปรดช่วยตัดเสียซึ่งความสงสัยความเคลือบแคลงในวันนี้ ขอได้โปรด ช่วยเราทั้งหมดให้ข้ามพ้นความสงสัยนั้นในวันนี้?

[๑๓๔๗] บัณฑิตเหล่าใดเป็นผู้สามารถเห็นเนื้อความ บัณฑิตเหล่านั้นจึงจะกล่าวได้ โดยแยบคายในกาลนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้จอมประชานิกร ท่านผู้ฉลาด ทั้งหลาย จะพึงวินิจฉัยเนื้อความแห่งถ้อยคำทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้กล่าว แล้วได้อย่างไรหนอ?

[๑๓๔๘] พญานาคกล่าวอย่างไร พญาครุฑกล่าวอย่างไร ท้าวสักกะผู้เป็นพระราชา ของคนธรรพ์ตรัสอย่างไร และพระราชาผู้ประเสริฐของชาวกุรุรัฐตรัส อย่างไร?

[๑๓๔๙] พญานาคกล่าวสรรเสริญขันติ พญาครุฑกล่าวยกย่องการไม่ประหาร ท้าว สักกะผู้เป็นพระราชาของคนธรรพ์ตรัสชมการละความยินดี พระราชา ผู้ประเสริฐของชาวกุรุรัฐ ตรัสสรรเสริญความไม่กังวล.

[๑๓๕๐] คำเหล่านี้ทั้งหมดเป็นสุภาษิต ในถ้อยคำของท่านทั้ง ๔ นี้ ไม่มีคำทุพภาษิต แม้นิดหน่อยเลย คุณทั้ง ๔ มีขันติเป็นต้นนี้ ตั้งมั่นอยู่ในผู้ใด ก็เปรียบ ได้กับกำรถ หยั่งเข้าเป็นอันดีที่ดุมรถ ฉะนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าว บุคคลผู้พร้อมเพรียงด้วยธรรม ๔ ประการนั้นแล ว่าเป็นสมณะในโลก.

[๑๓๕๑] ท่านนั้นแลเป็นผู้ประเสริฐ ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นผู้ถึงธรรม รู้แจ้งธรรม มีปัญญาดี พิจารณาปัญหาด้วยปัญญา เป็นนักปราชญ์ ตัดความสงสัยความเคลือบแคลงทั้งหลายเสีย ได้ตัดความสงสัยความเคลือบแคลงทั้งหลายสำเร็จแล้ว ดุจนายช่างงาตัดงาช้างด้วยเครื่องมืออันคมฉะนั้น

[๑๓๕๒] ดูกรท่านผู้เป็นปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจด้วยการพยากรณ์ปัญหาของท่าน จึงขอให้ผ้าผืนนี้ซึ่งมีสีสดใสดุจสีอุบลเขียว ไม่หม่นหมองหาค่ามิได้ มีสีเสมอด้วยควันไฟ เพื่อเป็นธรรมบูชาแก่ท่าน.

[๑๓๕๓] ดูกรท่านผู้เป็นปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจด้วยการพยากรณ์ปัญหาของท่าน จึงขอให้ดอกไม้ทองมีกลีบตั้งร้อยอันแย้มบาน มีเกสร ประดับด้วยรัตนะจำนวนพัน เพื่อเป็นธรรมบูชาแก่ท่าน.

[๑๓๕๔] ดูกรท่านผู้เป็นปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจด้วยการพยากรณ์ปัญหาของท่าน จึงขอให้แก้วมณีอันหาค่ามิได้ งามผ่องใส คล้องอยู่ที่คอ เป็นแก้วมณีเครื่องประดับคอของข้าพเจ้า เพื่อเป็นธรรมบูชาแก่ท่าน.

[๑๓๕๕] ดูกรท่านผู้เป็นปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจด้วยการพยากรณ์ปัญหาของท่าน จึงขอให้โคนม โคผู้ และช้าง อย่างละพัน รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ๑๐ คัน และบ้านส่วย ๑๖ ตำบลแก่ท่าน.

[๑๓๕๖] พญานาคในกาลนั้น เป็นพระสารีบุตร พญาครุฑเป็นพระโมคคัลลานะ ท้าวสักกเทวราชเป็นพระอนุรุทธะ พระเจ้าโกรัพยะเป็นพระอานนท์ บัณฑิต วิธูรบัณฑิตเป็นพระโพธิสัตว์นั่นเอง ขอท่านทั้งหลายจงจำชาดกไว้อย่างนี้.

จบ จตุโปสถชาดกที่ ๓.

๔. สังขชาดก

ว่าด้วยอานิสงส์ถวายรองเท้า

[๑๓๕๗] ข้าแต่สังขพราหมณ์ ท่านเป็นพหูสูต ได้ฟังธรรมมาแล้ว และสมณะพราหมณ์ทั้งหลาย ท่านก็ได้เห็นมาแล้ว เหตุไร ท่านจึงแสดงคำพร่ำเพ้อ

ในขณะอันไม่สมควร คนอื่นนอกจากข้าพเจ้า ใครเล่าที่จะมาเจรจากับท่านได้?

[๑๓๕๘] นางเทพธิดามีหน้างาม เลอโฉม ประดับเครื่องประดับทอง ยกถาดทองเต็มด้วยอาหารทิพย์ มาร้องเชิญให้ข้าพเจ้าบริโภค นางเป็นผู้มีศรัทธาและปลื้มใจ ข้าพเจ้าตอบกะนางว่า ไม่บริโภค.

[๑๓๕๙] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ บุรุษผู้ปรารถนาความสุขได้พบเห็นเทวดาเช่นนั้นแล้วควรถามให้ได้ความ ขอท่านจงลุกขึ้นประนมมือ ถามเทวดานั้นว่า ท่านเป็นเทวดาหรือมนุษย์?

[๑๓๖๐] เพราะเหตุว่า ท่านมามองดูข้าพเจ้าด้วยสายตาอันแสดงความรัก ร้องเชิญให้ข้าพเจ้าบริโภคอาหาร ดูกรนางผู้มีอานุภาพมาก ข้าพเจ้าขอถามท่าน ท่านเป็นเทวดาหรือมนุษย์?

[๑๓๖๑] ข้าแต่ท่านสังขพราหมณ์ ข้าพเจ้าเป็นเทวดาผู้มีอานุภาพมากมาในกลางสมุทรนี้ ก็เพราะเป็นผู้มีความเอ็นดู จะได้มีจิตประทุษร้ายก็หาไม่ข้าพเจ้ามาในที่นี้เพื่อประโยชน์แก่ท่านนั่นเอง.

[๑๓๖๒] ข้าแต่ท่านสังขพราหมณ์ ในสมุทรนี้มีข้าวน้ำ ที่นอน ที่นั่ง และยานพาหนะ มากมายหลายอย่าง ใจของท่านปรารถนาสิ่งใด ข้าพเจ้าจะให้สิ่งนั้นทุกอย่างแก่ท่าน.

[๑๓๖๓] ข้าแต่เทพธิดาผู้มีร่างกายสวยงาม ตะโพกผึ่งผาย คิ้วงาม เอวบางร่างน้อยยัญ และการเส้นสรวงของข้าพเจ้าอย่างใด อย่างหนึ่งที่มีอยู่ ท่านเป็นผู้สามารถรู้วิบากแห่งกรรมของข้าพเจ้าทุกอย่าง การที่ข้าพเจ้าได้ที่พึ่งในมหาสมุทรนี้ เป็นวิบากแห่งกรรมอะไร?

[๑๓๖๔] ข้าแต่ท่านสังขพราหมณ์ ท่านได้ถวายรองเท้ากะพระภิกษุรูปหนึ่ง ผู้เดินกระโหย่งเท้า เดินสะดุ้งลำบากในหนทางอันร้อน ทักขิณานั้นอำนวยผลสิ่งที่น่าปรารถนาแก่ท่านในวันนี้.

[๑๓๖๕] ขอเรือต่อด้วยแผ่นกระดาน น้ำไม่รั่ว มีใบสำหรับพาเรือให้แล่นไป
จงบังเกิดมี เพราะในสมุทรนี้ ไม่มีพื้นที่สำหรับยานพาหนะอย่างอื่น
ขอท่านได้ส่งข้าพเจ้าให้ถึงเมืองโมลินีในวันนี้เถิด.

[๑๓๖๖] นางเทพธิดานั้น มีจิตชื่นชมโสมนัสปราโมทย์ นิรมิตเรืออันงดงามแล้ว
พาสังขพราหมณ์กับบุรุษคนใช้มาส่งถึงเมืองอันเป็นที่รื่นรมย์ยินดีอย่างยิ่ง.

จบ สังขชาดกที่ ๔.

๕. จุลลโพธิชาดก

ว่าด้วยความโกรธ

[๑๓๖๗] ดูกรพราหมณ์ ผู้ใดมาพาเอานางปริพาชิกาผู้มีนัยน์ตางามน่ารัก มีใบหน้า
ยิ้มแย้มของท่านไปด้วยพลการ ท่านจะทำอย่างไร?

[๑๓๖๘] ถ้าความโกรธบังเกิดขึ้นแก่อาตมภาพแล้ว ยังไม่เสื่อมคลายไป เมื่อ
อาตมภาพยังมีชีวิตอยู่ก็ยังไม่หาย อาตมภาพจะห้ามกันเสียโดยพลันที
เดียว ดังฝนห่าใหญ่ชำระล้างธุลี ฉะนั้น.

[๑๓๖๙] ท่านกล่าวอวดอ้างไว้ในวันก่อนอย่างไรหนอ วันนี้เป็นเหมือนว่ามีกำลัง
ทำเป็นไม่เห็น นั่งนิ่งเย็บสังฆาฏิอยู่ในบัดนี้.

[๑๓๗๐] ความโกรธบังเกิดแก่อาตมภาพแล้ว ยังไม่ได้เสื่อมคลายไป เมื่อ
อาตมภาพยังมีชีวิตอยู่ก็ยังไม่หาย อาตมภาพจะห้ามกันเสียโดยพลันที
เดียว ดังฝนห่าใหญ่ชำระล้างธุลี ฉะนั้น.

[๑๓๗๑] ความโกรธบังเกิดขึ้นแก่ท่านแล้ว ยังไม่ได้เสื่อมคลายไปอย่างไร เมื่อ
ท่านยังมีชีวิตอยู่ ความโกรธยังไม่หายอย่างไร ท่านได้ห้ามความโกรธ ดัง
ฝนห่าใหญ่ชำระล้างธุลี ฉะนั้น เป็นไฉน?

[๑๓๗๒] เมื่อความโกรธเกิดขึ้นแล้ว บุคคลย่อมไม่เห็นประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้
อื่น เมื่อความโกรธไม่เกิดขึ้น บุคคลย่อมเห็นได้ดี ความโกรธนั้นเกิด
ขึ้นแก่อาตมภาพแล้ว ยังไม่เสื่อมคลายไป ความโกรธเป็นอารมณ์ของ
คนไร้ปัญญา.

[๑๓๗๓] ชนทั้งหลายย่อมยินดีด้วยความโกรธที่เกิดขึ้นแล้ว ชื่อว่าเป็นศัตรูหาทุกข์ให้แก่ตนเอง ความโกรธนั้นเกิดขึ้นแก่อาตมภาพแล้ว ยังไม่เสื่อมคลายไป ความโกรธเป็นอารมณ์ของคนไร้ปัญญา.

[๑๓๗๔] อนึ่ง เมื่อความโกรธเกิดขึ้น บุคคลไม่รู้จักประโยชน์ตน ความโกรธนั้นเกิดขึ้นแก่อาตมภาพแล้ว ยังไม่เสื่อมคลายไป ความโกรธเป็นอารมณ์ของคนไร้ปัญญา.

[๑๓๗๕] บุคคลถูกความโกรธครอบงำแล้ว ย่อมละทิ้งกุศลเสีย ย่อมซัดส่ายประโยชน์แม้มากมายได้ เขาประกอบด้วยเสนา คือ กิเลสหมู่ใหญ่ที่น่ากลัว มีกำลัง สามารถปราบผู้อื่นให้อยู่ในอำนาจได้ ความโกรธนั้นยังไม่เสื่อมคลายไปจากอาตมภาพ ขอถวายพระพร.

[๑๓๗๖] ธรรมดาไฟย่อมเกิดขึ้นที่ไม้สีไฟอันบุคคลสีอยู่ ไฟเกิดขึ้นแต่ไม้ใด ย่อมเผาไม้นั้นเองให้ไหม้.

[๑๓๗๗] ความโกรธย่อมเกิดขึ้นแก่คนโง่เขลา เบาปัญญา ไม่รู้จริง เพราะความแข่งดี แม้เขาก็ถูกความโกรธนั้นแหละเผาลน.

[๑๓๗๘] ความโกรธย่อมเจริญขึ้นแก่ผู้ใด ดุจไฟเจริญขึ้นในกองหญ้าและไม้ ฉะนั้น ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อมไป เหมือนพระจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น.

[๑๓๗๙] ความโกรธของผู้ใดย่อมสงบลง เหมือนไฟหมดเชื้อ ฉะนั้น ยศของผู้นั้นย่อมเต็มเปี่ยม เหมือนพระจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น.

จบ จุลลโพธิชาดกที่ ๕.

๖. มัณฑัพยชาดก

ว่าด้วยความรักที่มีต่อบุตร

[๑๓๘๐] เราเป็นผู้ต้องการบุญ ได้มีจิตเลื่อมใสประพฤติพรหมจรรย์อยู่เพียง ๗ วันเท่านั้น ต่อจากนั้นมา แม้เราจะไม่มีความใคร่บรรพชา ก็ได้ประพฤติพรหมจรรย์ของเราอยู่ได้ถึง ๕๐ ปีกว่า ด้วยความสัจนี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ยัญญทัตตกุมาร พิษจงคลาย ยัญญทัตตกุมาร จงรอดชีวิตเถิด.

[๑๓๘๑] เพราะเหตุที่เราเห็นแขกในเวลาที่มาถึงบ้าน เพื่อจะพักอยู่ บางครั้งไม่พอใจจะให้เลย แม้สมณพราหมณ์ผู้เป็นพหูสูต ก็ไม่ทราบความไม่พอใจของเขา แม้เราไม่ประสงค์จะให้ก็ให้ได้ ด้วยความสัจนี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ยัญญทัตตกุมาร พิษจงคลาย ยัญญทัตตกุมาร จงรอดชีวิตเถิด.

[๑๓๘๒] ลูกรัก อสรพิษที่ออกจากโพรงกัดเจ้านั้น มีเดชมาก ไม่เป็นที่รักของแม่ในวันนี้เลย อสรพิษนั้นกับบิดาของเจ้า ไม่แปลกอะไรกันเลย ด้วยความสัจนี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ยัญญทัตตกุมาร พิษจงคลาย ยัญญทัตตกุมาร จงรอดชีวิตเถิด.

[๑๓๘๓] ก็นักพรตทั้งหลายเป็นผู้สงบระงับ ฝึกฝนตนแล้ว ย่อมเว้นรอบ นอกจากท่านกัณหะแล้วที่จะเป็นผู้ทนฝืนใจ ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่มีเลย ดูกรท่านทีปายนะ ท่านเกลียดชังอะไร จึงสู้ฝืนใจประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้.

[๑๓๘๔] บุคคลออกบวชด้วยศรัทธาแล้ว กลับเข้าบ้านอีก เป็นคนเหลวไหล เป็นคนกลับกลอก เราเกลียดต่อถ้อยคำเช่นนี้ จึงสู้ฝืนใจ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ นี้เป็นฐานะที่วิญญูชนสรรเสริญ และเป็นฐานะของสัตบุรุษทั้งหลาย เราเป็นผู้กระทำบุญด้วยเหตุนี้แหละ.

[๑๓๘๕] ท่านเลี้ยงสมณะ พราหมณ์และคนเดินทาง ให้อิ่มหนำสำราญด้วยข้าวและน้ำ เรือนของท่าน บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำเป็นเหมือนบ่อน้ำ เออก็ท่านเกลียดต่อถ้อยคำอะไร แม้ไม่ประสงค์ ก็ให้ทานนี้ได้?

[๑๓๘๖] มารดาบิดาและปู่ย่าตายายของดิฉัน เป็นผู้มีศรัทธา เป็นทานบดี รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ดิฉันอนุวัตรตามธรรมเนียมของตระกูลนั้น กำหนดใจไว้ว่า อย่าได้เป็นคนตัดธรรมเนียมแห่งตระกูลนี้เสียเลย ดิฉันเกลียดถ้อยคำเช่นนี้ แม้ไม่ประสงค์ก็ให้ทานนี้ได้.

[๑๓๘๗] ดูกรนางผู้มีร่างกายงาม เรานำเจ้าผู้ยังเป็นสาวน้อย ๆ ยังไม่มีปัญญาสามารถที่จะจับจ่ายมาแต่ตระกูลญาติ แม้เจ้าไม่ได้แสดงความไม่รักใคร่เรา เจ้าปฏิบัติเราเว้นจากความรักใคร่ เออก็นางผู้เจริญ การที่เจ้าอยู่ร่วมกับเราเห็นปานนี้ได้ เพราะเหตุอะไร?

[๑๓๘๘] ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา อันภรรยาที่มีสามีบ่อยๆ มิได้มีอยู่ในตระกูลนี้ ดิฉันได้อนุวัตรตามธรรมเนียมของตระกูลนั้น กำหนดใจไว้ว่า ขออย่าให้เป็นคนตัดธรรมเนียมของตระกูลในภายหลังเลย ดิฉันเกลียดต่อถ้อยคำเช่นนี้ แม้ไม่ประสงค์ก็ปฏิบัติท่านได้.

[๑๓๘๙] ดูกรท่านมัณฑัพยะ วันนี้ดิฉันพูดถ้อยคำที่ไม่ควรจะพูด ขอท่านจงอดโทษถ้อยคำนั้นให้แก่ดิฉัน เพราะเหตุแห่งบุตรเถิด สิ่งอื่นอะไรๆ ในโลกนี้ ที่จะรักยิ่งไปกว่าบุตรมิได้มี ยัญญทัตตกุมารของเรานี้รอดชีวิตแล้ว.

จบ มัณฑัพยชาดกที่ ๖.

๗. นิโครธชาดก

ว่าด้วยการคบคนดี

[๑๓๙๐] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระนามว่านิโครธ ท่านสาขะเสนาบดีพูดว่า เราไม่รู้จักคนนี้เลยว่าเป็นใครกัน หรือเป็นเพื่อนของใคร พระองค์จะทรงเข้าพระทัยอย่างไร?

[๑๓๙๑] ลำดับนั้น บุรุษผู้ทำตามคำของท่านสาขะเสนาบดี เข้าจับคอตบหน้าข้าพระองค์ ขับไสออกไป.

[๑๓๙๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชานิกร กรรมอันไม่ประเสริฐเช่นนี้ อันท่านสาขะเสนาบดี ผู้เป็นเพื่อนเก่าของพระองค์ เป็นคนมีความคิดทรามเป็นคนอกตัญญู ประทุษร้ายมิตรได้ทำแล้ว.

[๑๓๙๓] ดูกรสหาย เรื่องนี้เราไม่รู้เลย ใครก็ไม่ได้บอกแก่เรา ท่านมาบอกแก่เราว่า ท่านสาขะเสนาบดีฉุดคร่าท่าน.

[๑๓๙๔] ท่านเป็นคนทำเพื่อให้มีชีวิตอยู่สบายดี ท่านเป็นคนให้อิศริยยศ คือความเป็นใหญ่ ในหมู่มนุษย์แก่เราและสาขะเสนาบดีทั้งสองคน เราได้รับความสำเร็จเพราะท่านในเรื่องนี้ เราไม่มีความสงสัยเลย.

[๑๓๙๕] กรรมที่บุคคลทำในอสัตบุรุษ ย่อมฉิบหายไม่งอกงาม เหมือนพืชที่บุคคลหว่านลงในไฟ ย่อมถูกไฟไหม้ ไม่งอกงามฉะนั้น.

[๑๓๙๖] ส่วนกรรมที่บุคคลทำในคนกตัญญู มีศีล มีความประพฤติประเสริฐ ย่อมไม่ฉิบหายไป เหมือนพืชที่บุคคลหว่านลงในนาดีฉะนั้น.

[๑๓๙๗] ราชบุรุษทั้งหลาย จงฆ่าสาขะเสนาบดีผู้ชั่วช้า มักหลอกลวง มีความคิดอย่างอสัตบุรุษคนนี้เสีย ด้วยหอกทั้งหลาย เราไม่ปรารถนาให้เขามีชีวิตอยู่เลย.

[๑๓๙๘] ข้าแต่พระมหาราชา ขอพระองค์ได้โปรดอดโทษให้แก่เขาเถิด ชีวิตของคนตายแล้วไม่อาจจะนำกลับคืนมาได้ ขอได้ทรงโปรดอดโทษ แก่อสัตบุรุษเถิด พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระบาทไม่ปรารถนาให้ฆ่าเขา.

[๑๓๙๙] ควรคบหาแต่นิโครธเท่านั้น ไม่ควรเข้าไปอาศัยเจ้าสาขะอยู่ ความตายในสำนักท่านนิโครธประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่ในสำนักเจ้าสาขะจะประเสริฐอะไร.

จบ นิโครธชาดกที่ ๗.

๘. ตักกลชาดก

ว่าด้วยการเลี้ยงดูบิดามารดา

[๑๔๐๐] พ่อจ๋า มันนก มันเทศ มันมือเสือ ผักทอดยอด ก็มิได้มี พ่อต้องการอะไร จึงขุดหลุม อยู่คนเดียวในป่ากลางป่าช้าเช่นนี้เล่า?

[๑๔๐๑] ลูกเอ๋ย ปู่ของเจ้าทุพพลภาพมากแล้ว ถูกกองทุกข์อันเกิดจากโรคภัยหลายอย่างเบียดเบียน วันนี้พ่อจะฝังปู่ของเจ้านั้นเสียในหลุม เพราะพ่อไม่ปรารถนา จะให้ปู่ของเจ้ามีชีวิตอยู่อย่างลำบากเลย ลูกเอ๋ย.

[๑๔๐๒] พ่อได้ความดำริอันลามกนี้แล้ว ได้กระทำกรรมที่หยาบช้า อันล่วงเสียซึ่งประโยชน์ พ่อจ๋า แม้เมื่อพ่อแก่ลงแล้ว ก็จักได้รับกรรมเช่นนี้เพราะลูกบ้าง แม้ลูกเองก็จะอนุวัตรตามธรรมเนียมของตระกูลนั้น จักฝังพ่อเสียในหลุมบ้าง.

[๑๔๐๓] ลูกเอ๋ย เจ้ามากล่าวกระทบกระเทียบขู่เข็ญพ่อ ด้วยถ้อยคำหยาบคาย เจ้าเป็นลูกเกิดแต่อกของพ่อ แต่หามีความอนุเคราะห์เกื้อกูลแก่พ่อไม่.

[๑๔๐๔] พ่อจ๋า มิใช่ฉันจะไม่มีความอนุเคราะห์เกื้อกูลแก่พ่อ ฉันเป็นผู้มีความอนุเคราะห์เกื้อกูลแก่พ่อ แต่เพราะฉันไม่กล้าพอที่จะห้ามพ่อ ผู้ทำบาปกรรมโดยตรงได้ จึงได้พูดกระทบกระเทียบเช่นนั้น.

[๑๔๐๕] พ่อจ๋า ผู้ใดเป็นคนมีธรรมอันลามก เบียดเบียนมารดาหรือบิดาผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้นั้นครั้นตายไปภายหน้า ต้องเข้าถึงนรกโดยไม่ต้องสงสัย.

[๑๔๐๖] พ่อจ๋า ผู้ใดบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาด้วยข้าวน้ำ ผู้นั้นครั้นตายไปภายหน้า ย่อมเข้าถึงสุคติ โดยไม่ต้องสงสัย.

[๑๔๐๗] ลูกเอ๋ย เจ้าจะเป็นผู้ไม่เกื้อกูลอนุเคราะห์แก่พ่อก็หาไม่ เจ้าชื่อว่าเป็นผู้เกื้อกูลอนุเคราะห์แก่พ่อ แต่พ่อถูกแม่ของเจ้าว่ากล่าว จึงได้กระทำกรรมอันหยาบช้าเช่นนี้.

[๑๔๐๘] หญิงชั่วเป็นภรรยาของพ่อ เป็นแม่บังเกิดเกล้าของฉัน พ่อจงขับไล่ไปเสียจากเรือนของตน เพราะแม่จะนำทุกข์อย่างอื่นมาให้พ่ออีก.

[๑๔๐๙] หญิงชั่วผู้เป็นภรรยาของพ่อ เป็นแม่บังเกิดเกล้าของฉัน เป็นหญิงมีบาปธรรม ถูกทรมาน ดังช้างพัง ที่นายควาญฝึกให้อยู่ในอำนาจแล้ว จงกลับมาเรือนเถิด.

จบ ตักกลชาดกที่ ๘.

๙. มหาธรรมปาลชาดก

ว่าด้วยเหตุที่ไม่ตายในวัยหนุ่ม

[๑๔๑๐] อะไรเป็นวัตรของท่าน อะไรเป็นพรหมจรรย์ของท่าน การที่คนหนุ่มๆ ในตระกูลของท่านไม่ตายนี้ เป็นผลของกรรมอะไรที่ท่านได้ประพฤติมาเป็นอย่างดีแล้ว ดูกรพราหมณ์ ขอท่านช่วยบอกเนื้อความนี้แก่เรา เหตุไรหนอคนหนุ่มๆ ของท่านจึงไม่ตาย?

[๑๔๑๑] พวกเราประพฤติธรรม ไม่กล่าวมุสา งดเว้นกรรมชั่ว งดเว้นกรรมอันไม่ประเสริฐทั้งปวง เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่มๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.

[๑๔๑๒] พวกเราได้ฟังธรรมของอสัตบุรุษ และสัตบุรุษแล้ว ไม่ชอบใจธรรมของ
อสัตบุรุษเลย ละทิ้งอสัตบุรุษเสีย แต่ไม่ละทิ้งสัตบุรุษ เพราะเหตุนี้
แหละ คนหนุ่มๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.

[๑๔๑๓] ก่อนจะให้ทาน พวกเราก็เป็นผู้ตั้งใจดี แม้กำลังให้ก็ชื่นชมยินดี ครั้น
ให้แล้วก็ไม่เดือดร้อน ในภายหลัง เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่มๆ ของ
พวกเราจึงไม่ตาย.

[๑๔๑๔] พวกเราเลี้ยงดูสมณะ พราหมณ์ คนเดินทาง วณิพก ยาจก และคน
ขัดสนทั้งหลาย ให้อิ่มหนำสำราญด้วยข้าวน้ำ เพราะเหตุนี้แหละ
คนหนุ่มๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.

[๑๔๑๕] พวกเราไม่นอกใจภรรยา ถึงภรรยาก็ไม่นอกใจพวกเรา พวกเราประพฤติ
พรหมจรรย์นอกจากภรรยาของตน เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่มๆ ของ
พวกเราจึงไม่ตาย.

[๑๔๑๖] เราทุกคนงดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นสิ่งที่เขาไม่ให้ในโลก ไม่กล่าว
มุสา ไม่ดื่มน้ำเมา เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่มๆ ของพวกเราจึงไม่
ตาย.

[๑๔๑๗] บุตรของพวกเราเกิดในหญิงที่ดีเหล่านั้น เป็นผู้ฉลาดเฉลียว มีปัญญามาก
เป็นพหูสูต เรียนจบไตรเพท เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่มๆ ของ
พวกเราจึงไม่ตาย.

[๑๔๑๘] มารดาบิดา พี่น้องหญิงชาย บุตรภรรยา และเราทุกคนประพฤติธรรม
เพราะเหตุแห่งโลกหน้า เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่มๆ ของพวกเราจึง
ไม่ตาย.

[๑๔๑๙] ทาส ทาสี คนอาศัยเลี้ยงชีพ คนใช้ และกรรมกรทั้งหมด ก็ประพฤติ
ธรรมเพราะเหตุแห่งโลกหน้า เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่มๆ ของพวก
เราจึงไม่ตาย.

[๑๔๒๐] ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อม
นำสุขมาให้ นี้เป็นอานิสงส์ในธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ผู้ประพฤติธรรม
ย่อมไม่ไปสู่ทุคติ.

[๑๔๒๑] ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม เหมือนร่มใหญ่ในฤดูฝนฉะนั้น ธรรมปาละบุตรของเรา อันธรรมคุ้มครองแล้ว กระดูกที่ท่านนำเอามานี้เป็นกระดูกสัตว์อื่น บุตรของเรายังมีความสุข.

จบ มหาธรรมปาลชาดกที่ ๙.

๑๐. กุกกุฏชาดก

ว่าด้วยพ้นศัตรูเพราะรู้เท่าทัน

[๑๔๒๒] บุคคลไม่พึงคุ้นเคยในคนทำบาป คนมักพูดเหลาะแหละ คนมีปัญญาคิดแต่ประโยชน์ตน และคนทำเป็นสงบแต่ภายนอก.

[๑๔๒๓] มีบุรุษพวกหนึ่ง มีปกติเหมือนโคกระหายน้ำ ทำทีเหมือนจะกล้ำกลืนมิตรด้วยวาจา แต่ไม่ใช้ด้วยการงาน ไม่ควรคุ้นเคยในคนเช่นนั้น.

[๑๔๒๔] บุรุษพวกหนึ่ง เป็นคนชูมือเปล่า พัวพันอยู่ แต่ด้วยวาจาเป็นมนุษย์กระพี้ ไม่มีความกตัญญู ไม่ควรคุ้นเคยในคนเช่นนั้น.

[๑๔๒๕] บุคคลไม่ควรคุ้นเคยต่อหญิง หรือบุรุษ ผู้มีจิตกลับกลอก ไม่ทำความข้องเกี่ยวให้แจ้งชัด.

[๑๔๒๖] ไม่ควรคุ้นเคยกับบุคคลผู้หยั่งลงสู่กรรม อันไม่ประเสริฐ เป็นคนไม่แน่นอน กำจัดคนไม่เลือก เหมือนดาบที่เขาลับแล้วปกปิดไว้ ฉะนั้น.

[๑๔๒๗] คนบางพวกในโลกนี้ คอยเพ่งโทษ เข้าไปหาด้วยอุบายต่างๆ ด้วยคำพูดอันคมคายซึ่งไม่ตรงกับน้ำใจ ด้วยสามารถแห่งมิตรเทียม แม้คนเช่นนี้ ก็ไม่ควรคุ้นเคย.

[๑๔๒๘] คนมีปัญญาทรามเช่นนั้น พบเห็นอามิส หรือทรัพย์เข้า ณ ที่ใด ย่อมคิดประทุษร้าย และย่อมละทิ้งเพื่อนนั้นไป แม้คนเช่นนั้น ก็ไม่ควรคุ้นเคย.

[๑๔๒๙] มีคนเป็นจำนวนมาก ที่ปลอมเป็นมิตรคบหา บุคคลพึงละบุรุษชั่วเหล่านั้นเสีย เหมือนไก่ละเหยี่ยว ฉะนั้น.

[๑๔๓๐] อนึ่ง บุคคลใดไม่รู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นได้ฉับพลัน หลงไปตามอำนาจ ศัตรู บุคคลนั้น ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง.

[๑๔๓๑] ส่วนบุคคลใดรู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นได้ ฉับพลัน บุคคลนั้นย่อมพ้นจาก ความเบียดเบียนของศัตรู เหมือนไก่พ้นจากเหยี่ยว ฉะนั้น.

[๑๔๓๒] นรชนผู้มีปัญญาเครื่องพิจารณา ควรละเว้นบุคคลผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม มัก ทำการกำจัดอยู่เป็นนิตย์ ดังแร้วที่เขาดักไว้ในป่าเช่นนั้นเสียให้ห่างไกล เหมือนไก่ในป่าไผ่ละเว้นเหยี่ยว ฉะนั้น.

จบ กุกกุฏชาดกที่ ๑๐.

๑๑. มัฏฐกุณฑลิชาดก

คนร้องไห้ถึงคนตายเป็นคนโง่เขลา

[๑๔๓๓] ท่านประดับแล้วด้วยอาภรณ์ต่างๆ มีต่างหูเกลี้ยงเกลา ทัดทรงระเบียบ ดอกไม้ ลูบไล้กระแจะจันทน์สีเหลือง ท่านมีทุกข์อะไรหรือ จึงมากอด อกคร่ำครวญอยู่ในกลางป่า?

[๑๔๓๔] เรือนรถงามแพรวพราวแล้วไปด้วยทองคำ ของเรามีอยู่แล้ว เราหาล้อ ทั้งสองของรถนั้นยังไม่ได้ ด้วยความทุกข์อันนี้ เราจะตายเป็นแน่ๆ.

[๑๔๓๕] ท่านต้องการรถชนิดไร รถทำด้วยทองคำ แก้วมณี โลหะ หรือรูปิยะ จงบอกรถชนิดนั้นแก่เราเถิด เราจักทำให้ท่าน จะหาล้อทั้งคู่ให้ท่าน?

[๑๔๓๖] ลำดับนั้น มาณพจึงบอกแก่พราหมณ์นั้นว่า พระจันทร์และพระอาทิตย์ ย่อมงามผ่องใสอยู่ในวิถีทั้งสอง รถทองของเราย่อมจะงามด้วยพระจันทร์ และพระอาทิตย์นั้น อันเป็นล้อทั้งคู่.

[๑๔๓๗] ดูกรมาณพ ท่านเป็นคนพาลแท้ เพราะท่านปรารถนาสิ่งที่เขาไม่พึง ปรารถนากัน เราสำคัญว่าท่านจักตายเสียเปล่า ท่านจักไม่ได้พระจันทร์ พระอาทิตย์เลย.

[๑๔๓๘] แม้ความอุทัยและอัสดงของพระจันทร์และพระอาทิตย์นั้น ก็ยังปรากฏ อยู่ สีสรรวรรณะ และวิถีทางของพระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสอง ก็

ยังปรากฏอยู่ ส่วนบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว ย่อมไม่ปรากฏเลย เราทั้งสอง ผู้คร่ำครวญอยู่ ใครเล่าหนอจะเป็นคนโง่เขลายิ่งกว่ากัน?

[๑๔๓๙] ดูกรมาณพ ท่านพูดจริง บรรดาเราทั้งสองผู้คร่ำครวญอยู่ เรานี่แหละ คนโง่เขลายิ่งกว่าท่าน เราปรารถนาผู้ตายไปยังปรโลกแล้ว เหมือนเด็กร้องไห้อยากได้พระจันทร์ฉะนั้น.

[๑๔๔๐] ท่านมารดาเราผู้เร่าร้อนให้สงบระงับ ดับความกระวนกระวายทั้งปวงได้ เหมือนบุคคลดับไฟ ที่ติดเปรียงด้วยน้ำฉะนั้น.

[๑๔๔๑] ท่านได้ถอนลูกศรที่เสียบแทงหทัยของเรา ออกไปแล้ว ได้บรรเทาความโศกถึงบุตรของเรา ผู้ถูกความโศกครอบงำแล้วหนอ.

[๑๔๔๒] ดูกรมาณพ เราเป็นผู้ถอนลูกศรได้แล้ว ปราศจากความโศก ไม่มีความขุ่นมัว เราจะไม่เศร้าโศก จะไม่ร้องไห้ เพราะได้ฟังถ้อยคำของท่าน.

จบ มัฏฐกุณฑลิชาดกที่ ๑๑.

๑๒. พิลารโกสิยชาดก

ให้ทานไม่ได้เพราะเหตุ ๒ อย่าง

[๑๔๔๓] สัตบุรุษทั้งหลายแม้ไม่หุงกินเอง ได้โภชนะมาแล้ว ย่อมปรารถนาจะให้ท่านหุงโภชนะ ไว้มิใช่หรือ ไม่พึงให้โภชนะนั้น ไม่สมควรแก่ท่าน.

[๑๔๔๔] บุคคลให้ทานไม่ได้ด้วยเหตุ ๒ อย่างคือ ความตระหนี่ ๑ ความประมาท ๑ บัณฑิตผู้รู้แจ้ง เมื่อต้องการบุญพึงให้ทานแท้.

[๑๔๔๕] คนผู้ตระหนี่กลัวยากจน ย่อมไม่ให้อะไรๆ แก่ผู้ใดเลย ความกลัวจนนั่นแลจะเป็นภัยแก่คนผู้ไม่ให้ คนตระหนี่ย่อมกลัวความอยากข้าวอยากน้ำ ความกลัวนั้นแหละ จะกลับมาถูกต้องคนพาลทั้งในโลกนี้และโลกหน้า.

[๑๔๔๖] เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงครอบงำมลทิน กำจัดตระหนี่เสียแล้ว พึงให้ทานเถิด เพราะบุญย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า.

[๑๔๔๗] ทานผู้ให้ได้ยาก เพราะต้องครอบงำความตระหนี่ก่อน แล้วจึงให้ได้ อสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่ทำทานตามที่สัตบุรุษทำแล้ว ธรรมของสัตบุรุษอันคนอื่นรู้ได้ยาก.

[๑๔๔๘] เพราะเหตุนั้น คติจากโลกนี้ของสัตบุรุษ กับอสัตบุรุษจึงต่างกัน อสัตบุรุษย่อมไปนรก สัตบุรุษย่อมไปสวรรค์.

[๑๔๔๙] บัณฑิตพวกหนึ่ง ย่อมให้ไทยธรรมแม้มีส่วนเล็กน้อยได้ สัตว์พวกหนึ่ง แม้มีไทยธรรมมาก ก็ให้ไม่ได้ ทักขิณาทานที่บุคคลให้จากของเล็กน้อย ก็นับว่าเสมอด้วยการให้จำนวนพัน.

[๑๔๕๐] แม้ผู้ใดเที่ยวไปขออาหารมา ผู้นั้นชื่อว่า ประพฤติธรรม อนึ่ง บุคคลผู้เลี้ยงบุตรและภรรยาของตน เมื่อไทยธรรมมีน้อยก็เฉลี่ย ให้แก่สมณะและพราหมณ์ บุคคลนั้นชื่อว่า ประพฤติธรรม ยัญที่คนตั้งแสนฆ่าสัตว์มาบูชาแก่คนผู้ควรบูชาจำนวนพัน ยัญของคนเช่นนั้น ย่อมไม่ถึงแม้เสี้ยวแห่งผลทาน ของคนเข็ญใจผู้ยังไทยธรรมให้เกิดโดยชอบให้อยู่.

[๑๔๕๑] เพราะเหตุไร ยัญนี้ก็ไพบูลย์ มีค่ามาก จึงไม่เท่าค่าแห่งผลทานของบุคคลที่ให้โดยชอบธรรมเล่า ไฉนยัญที่คนตั้งแสนฆ่าสัตว์มาบูชา แก่แก่คนที่ควรบูชาจำนวนพันๆ จึงไม่เท่าแม้ส่วนเสี้ยวแห่งผลทาน ของคนเข็ญใจผู้ยังไทยธรรม ให้เกิดโดยชอบให้อยู่?

[๑๔๕๒] เพราะว่า คนบางพวกตั้งอยู่ในกายกรรมเป็นต้น อันไม่เสมอกัน ทำสัตว์ให้ลำบากบ้าง ฆ่าให้ตายบ้าง ทำให้เศร้าโศกบ้าง แล้วจึงให้ทาน ทักขิณาทานนั้น มีหน้าชุ่มไปด้วยน้ำตา พร้อมทั้งอาชญา จึงไม่เท่าถึงส่วนเสี้ยวแห่งผลทานที่บุคคลให้แล้วโดยชอบธรรม เพราะอย่างนี้ ยัญที่คนตั้งแสนฆ่าสัตว์มาบูชายัญ แก่คนที่ควรบูชาจำนวนพันๆ จึงไม่เท่าถึงส่วนเสี้ยวแห่งผลทาน ของคนเข็ญใจผู้ยังไทยธรรมให้เกิดโดยชอบให้อยู่.

จบ พิลารโกสิยชาดกที่ ๑๒.

๑๓. จักกวากชาดก

ว่าด้วยนกจักรพราก

[๑๔๕๓] ดูกรนกจักรพราก ท่านมีสีสวย รูปงาม ร่างกายแน่นแฟ้น มีสีแดงดังทอง ทรวดทรงงาม ใบหน้าผุดผ่อง.

[๑๔๕๔] ท่านจับอยู่ที่ฝั่งคงคา เห็นจะได้กินอาหารอย่างนี้ คือ ปลากา ปลากะบอก ปลาหมอ ปลาเค้า ปลาตะเพียน กระมัง?

[๑๔๕๕] ดูกรสหาย นอกจากสาหร่ายและแหนแล้ว เรามิได้ถือเอาเนื้อสัตว์บกหรือสัตว์น้ำมากินเป็นอาหารเลย นั่นเป็นอาหารของเรา.

[๑๔๕๖] เราไม่เชื่อว่า นกจักรพรากกินอาหารอย่างนั้นเลย เพื่อนเอ๋ย แม้เรากินอาหารที่คลุกเคล้าด้วยเกลือและน้ำมันในบ้าน.

[๑๔๕๗] ปรุงด้วยเนื้ออันสะอาด ซึ่งเขาทำกินกันในหมู่มนุษย์ ดูกรนกจักรพราก ถึงกระนั้น สีของเราก็ไม่เหมือนท่าน.

[๑๔๕๘] ท่านเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย จึงต้องคอยมองดูผู้ที่ผูกเวรในตน แม้จะกินก็สะดุ้งกลัว เพราะเหตุนั้น สีกายของท่านจึงเป็นเช่นนี้.

[๑๔๕๙] ดูกรกา ท่านเป็นผู้ถูกคนทั่วโลกโกรธเคือง อาหารที่ท่านได้มาด้วยกรรมอันลามก ก็หาอิ่มท้องไม่ เพราะเหตุนั้น สีกายของท่าน จึงเป็นเช่นนี้.

[๑๔๖๐] ดูกรสหาย ส่วนเรามิได้เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวงมากิน มีความขวนขวายน้อย ไม่มีใครรังเกียจ ใจไม่ห่อเหี่ยว ภัยแต่ที่ไหนๆ ก็มิได้มี.

[๑๔๖๑] ท่านนั้นจงทำอานุภาพ ละปกติคือความทุศีลของตนเสีย ไม่เบียดเบียนใครเที่ยวไปในโลก จักเป็นที่รักใคร่ของสัตว์โลกเหมือนเรา ฉะนั้น.

[๑๔๖๒] ผู้ใดไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ไม่ทำทรัพย์ให้เสื่อมเอง ไม่ใช้ผู้อื่นทำให้เสื่อม มีเมตตาจิตในสัตว์ทั่วไป ผู้นั้นย่อมไม่มีเวรกับใคร.

จบ จักกวากชาดกที่ ๑๓.

๑๔. ภูริปัญหาชาดก

ว่าด้วยคนไม่ดี ๔ จำพวก

[๑๔๖๓] ดูกรท่านผู้มีปัญญากว้างขวาง ได้ยินว่า คำที่ท่านอาจารย์เสนกกล่าวนั้น เป็นความจริง ท่านเป็นผู้มีปัญญา มีศิริ มีความเพียร มีความคิดมั่นคง แม้ท่านเป็นผู้มีปัญญา มีศิริ มีความเพียร มีความคิดมั่นคงเช่นนั้น ก็ป้องกันความเข้าถึงอำนาจแห่งความฉิบหายไม่ได้ ท่านจึงต้องกินข้าวแดงไม่มีแกง.

[๑๔๖๔] เราทำความสุขเดิมของเราให้เจริญได้ด้วยความยาก เมื่อพิจารณากาลอันควรและไม่ควร จึงหลบอยู่ตามความพอใจ เปิดช่องประโยชน์ให้แก่ตนด้วยเหตุนั้น เราได้ยินดีด้วยข้าวแดง.

[๑๔๖๕] ก็เรารู้จักกาลเพื่อกระทำความเพียร ยังประโยชน์ให้เจริญด้วยความรู้ของตนเอง อาจอยู่ เหมือนความองอาจแห่งราชสีห์ ฉะนั้น ท่านจักได้เห็นเราพร้อมด้วยความสำเร็จนั้นอีก.

[๑๔๖๖] ก็บุคคลบางพวก แม้จะมีความสุขก็ไม่ทำบาป บุคคลอีกพวกหนึ่งไม่ทำบาป เพราะเกรงกลัวต่อการเกี่ยวข้องด้วยความติเตียน ท่านเป็นคนสามารถ มีความคิดกว้างขวาง เหตุไร จึงไม่ทำทุกข์ให้เกิดแก่เรา?

[๑๔๖๗] บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่ประพฤติกรรมอันเป็นบาป เพราะเหตุแห่งความสุขของตน ถูกทุกข์กระทบแล้ว แม้จะพลาดพลั้งลงไปก็สงบอยู่ได้ ไม่ละทิ้งธรรมเพราะความรักและความชัง.

[๑๔๖๘] บุคคลควรถอนตนผู้เข็ญใจขึ้น ด้วยเพศที่อ่อนแอหรือแข็งแรงอย่างใดอย่างหนึ่ง ภายหลังจึงประพฤติธรรม.

[๑๔๖๙] บุคคลนอน หรือนั่งที่ร่มเงาแห่งต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งแห่งต้นไม้นั้น เพราะบุคคลผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่วช้า.

[๑๔๗๐] บุรุษรู้แจ้งธรรมแต่สำนักอาจารย์ใด อนึ่ง การที่สัตบุรุษทั้งหลาย กำจัดความสงสัยของบุรุษนั้นนั่นและ ชื่อว่าเป็นดังเกาะหรือเป็นที่พึ่งพา ของบุรุษนั้น คนมีปัญญาไม่พึงละมิตรภาพ กับอาจารย์เช่นนั้น.

[๑๔๗๑] คฤหัสถ์ผู้บริโภคกามคุณ เป็นคนเกียจคร้าน ไม่ดี บรรพชิต ผู้ไม่สำรวมระวัง ไม่ดี พระราชาไม่ทรงพิจารณาเสียก่อน แล้วประกอบราชกิจไม่ดี บัณฑิตมักโกรธ ก็ไม่ดี.

[๑๔๗๒] ข้าแต่พระราชา กษัตริย์ควรพิจารณาก่อน แล้วจึงค่อยประกอบราชกิจไม่พิจารณาก่อนไม่ควรประกอบราชกิจ พระยศและพระเกียรติ ย่อมเจริญแก่พระราชาผู้ทรงพิจารณาเสียก่อน แล้วจึงประกอบราชกิจ.

จบ ภูริปัญหาชาดกที่ ๑๔.

๑๕. มหามังคลชาดก

ว่าด้วยมงคล

[๑๔๗๓] นรชนรู้วิชาอะไรก็ดี รู้สุตะทั้งหลายอะไรก็ดี กระซิบถามกันว่า อะไรเป็นมงคล ในเวลาปรารถนามงคล นรชนนั้นจะทำอย่างไร จึงจะเป็นผู้อันความสวัสดีคุ้มครองแล้ว ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้าฯ

[๑๔๗๔] เทวดาและพรหมทั้งปวง ทีฆชาติและสรรพสัตว์ทั้งหลาย บุคคลใดอ่อนน้อมอยู่เป็นนิตย์ ด้วยเมตตา บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวเมตตา ของบุคคลนั้นแลว่า เป็นสวัสดิมงคลในสัตว์ทั้งหลาย.

[๑๔๗๕] ผู้ใดประพฤติถ่อมตนแก่สัตว์โลกทั้งปวง แก่หญิงและชาย พร้อมทั้งเด็กเป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำชั่วร้าย ไม่กล่าวลำเลิกถึงเรื่องเก่าๆ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวความอดกลั้น ของผู้นั้นว่า เป็นสวัสดิมงคล.

[๑๔๗๖] ผู้ใดเป็นผู้มีปัญญาดี มีความรู้ปรุโปร่งในเมื่อเหตุเกิดขึ้น ไม่ดูหมิ่นมิตรสหายทั้งหลายด้วย ศิลป สกุล ทรัพย์ และด้วยชาติ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการไม่ดูหมิ่นสหายของผู้นั้นว่า เป็นสวัสดิมงคลในสหายทั้งหลาย.

[๑๔๗๗] สัตบุรุษทั้งหลายเป็นผู้ชอบพอคุ้นเคยกัน เป็นมิตรแท้ของผู้ใด ผู้มีคำพูดมั่นคง อนึ่ง ผู้ใดเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร แบ่งปันทรัพย์ของตน ให้

แก่มิตร บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการได้ประโยชน์เพราะอาศัยมิตร และการแบ่งปันของผู้นั้นว่า เป็นความสวัสดิมงคลในมิตรทั้งหลาย.

[๑๔๗๘] ภรรยาของผู้ใดมีวัยเสมอกัน อยู่รวมกันด้วยความปรองดอง ประพฤติตามใจกัน เป็นคนใคร่ธรรม ไม่เป็นหญิงหมัน มีศีลโดยสมควรแก่สกุล รู้จักปรนนิบัติสามี บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวคุณความดีในภรรยาของผู้นั้นว่าเป็นสวัสดิมงคลในภรรยาทั้งหลาย.

[๑๔๗๙] พระราชาเป็นเจ้าแผ่นดิน ทรงพระอิศริยยศใหญ่ ทรงทราบความสะอาดและความขยันหมั่นเพียรของราชเสวกคนใด และทรงทราบราชเสวกคนใด ด้วยความเป็นผู้ไม่ร้าวรานกับพระองค์ และทรงทราบราชเสวกคนใดว่ามีใจจงรักภักดีต่อเรา บัณฑิตทั้งหลายกล่าวคุณความดีของราชเสวกนั้นๆ ว่าเป็นสวัสดิมงคล ในพระราชาทั้งหลาย.

[๑๔๘๐] บุคคลใดมีศรัทธาให้ข้าวน้ำ ให้ดอกไม้ของหอม และเครื่องลูบไล้ มีจิตเลื่อมใสอนุโมทนา บัณฑิตทั้งหลายกล่าวคุณข้อนั้นของบุคคลนั้นแลว่าเป็นความสวัสดีในสวรรค์ทั้งหลาย.

[๑๔๘๑] สัตบุรุษทั้งหลายผู้รู้แจ้งด้วยญาณ ผู้ยินดีแล้ว ในสัมมาปฏิบัติ เป็นพหูสูต แสวงหาคุณ เป็นผู้มีศีล ยังบุคคลใดให้บริสุทธิ์ด้วยอริยธรรม บัณฑิตทั้งหลายยกย่องคุณความดีของสัตบุรุษนั้น ว่าเป็นความสวัสดีในท่ามกลางพระอรหันต์.

[๑๔๘๒] ความสวัสดีเหล่านี้แล ผู้รู้สรรเสริญแล้ว มีสุขเป็นผลกำไรในโลก นรชนผู้มีปัญญา พึงเสพความสวัสดีเหล่านั้นไว้ในโลกนี้ ก็ในมงคลมีประเภทคือ ทิฏฐมงคล สุตมงคล และมุตมงคล มงคลสักนิดหนึ่งที่จะเป็นมงคลจริงๆ ไม่มีเลย.

จบ มหามังคลชาดกที่ ๑๕.

๑๖. ฆตปัณฑิตชาดก

ว่าด้วยความดับความโศก

[๑๔๘๓] ข้าแต่พระองค์ผู้กัณหวงศ์ เชิญพระองค์เสด็จลุกขึ้นเถิด จะมัวทรงบรรทมอยู่ทำไม ความเจริญอะไรจะมีแก่พระองค์ด้วยพระสุบินเล่า พระภาดาของพระองค์แม้ใด เสมอด้วยพระหทัย และเสมอด้วยพระเนตรข้างขวา ลมกระทบดวงหทัยของพระภาดานั้น ข้าแต่พระเจ้าเกสวะ ฆตบัณฑิตทรงเพ้อไป.

[๑๔๘๔] พระเจ้าเกสวะทรงสดับคำของโรหิเณยยอำมาตย์ นั้นแล้ว อัดอั้นพระหฤทัยด้วยความเศร้าโศก ถึงพระภาดา มีพระวรกายกระสับกระส่ายเสด็จลุกขึ้น.

[๑๔๘๕] เหตุไรหนอ เจ้าจึงเป็นเหมือนคนบ้า เที่ยวบ่นเพ้ออยู่ทั่วนครทวารวดีนี้ว่า กระต่าย กระต่าย ใครมาลักเอากระต่ายของเจ้าไปหรือ?

[๑๔๘๖] เจ้าปรารถนากระต่ายทอง กระต่ายเงิน กระต่ายแก้วมณี กระต่ายสังขสิลา หรือกระต่ายแก้วประพาฬประการใด จงบอกแก่เรา เราจะให้เขาทำให้เจ้า. ถ้าแม้เจ้าไม่ชอบกระต่ายเหล่านี้ แม้กระต่ายอื่นๆ มีอยู่ในป่า เราจะให้เขานำเอากระต่ายเหล่านั้นมาให้ เจ้าต้องการกระต่ายชนิดใดเล่า?

[๑๔๘๗] ข้าแต่พระเจ้าเกสวะ กระต่ายเหล่าใดที่อาศัยอยู่บนแผ่นดิน หม่อมฉันไม่ปรารถนากระต่ายเหล่านั้น หม่อมฉันปรารถนากระต่ายจากดวงจันทร์ ขอพระองค์ได้ทรงโปรดสอยกระต่ายนั้นมาให้หม่อมฉันเถิด.

[๑๔๘๘] น้องรัก เจ้าปรารถนาสิ่งที่เขาไม่พึงปรารถนากัน อยากได้กระต่ายจากดวงจันทร์ จะละชีวิตไปเสียเป็นแน่.

[๑๔๘๙] ข้าแต่พระองค์ผู้กัณหวงศ์ ถ้าพระองค์ทรงทราบและตรัสสอนผู้อื่นอย่างนี้ เหตุไรพระองค์จึงทรงเศร้าโศกถึงพระราชโอรส ผู้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ในกาลก่อน จนกระทั่งถึงวันนี้เล่า?

[๑๔๙๐] มนุษย์ หรือเทวดาไม่พึงได้ฐานะอันใด คือความมุ่งหวังว่า บุตรของเราที่เกิดมาแล้วอย่าตายเลย พระองค์ทรงปรารถนาข้า ฐานะนั้นอยู่ จะพึงทรงได้ฐานะที่ไม่ควรได้แต่ที่ไหน ข้าแต่พระองค์ผู้กัณหวงศ์ พระองค์ทรงเศร้าโศกถึงพระโอรสองค์ใด ผู้ไปรโลกแล้ว พระองค์ก็ไม่สามารถจะนำพระโอรสนั้นมาได้ด้วยมนต์ ยารากไม้ โอสถ หรือ พระราชทรัพย์เลย.

[๑๔๙๑] บุรุษผู้เป็นบัณฑิตเช่นนี้ เป็นอำมาตย์ ของพระราชาพระองค์ใด พระราชาพระองค์นั้น จะมีความโศกมาแต่ไหน เหมือนฆตบัณฑิต ดับความโศกของเราในวันนี้. ฆตบัณฑิตได้รดเรา ผู้เร่าร้อนให้สงบระงับดับความกระวนกระวายทั้งปวงได้ เหมือนบุคคลดับไฟที่ติดเปรียงด้วยน้ำ ฉะนั้น. ฆตบัณฑิตได้ถอนลูกศรที่เสียบแทงหทัยของเราออกแล้ว ได้บันเทาความโศก ถึงบุตรของเราผู้ถูกความเศร้าโศกครอบงำแล้วหนอ. เราเป็นผู้ถอนลูกศรออกได้แล้ว ปราศจากความโศก ไม่ขุ่นมัว จะไม่เศร้าโศก จะไม่ร้องไห้ เพราะได้ฟังคำของเจ้า นะน้องชาย.

[๑๔๙๒] ผู้มีปัญญา มีใจกรุณา ย่อมทำผู้ที่เศร้าโศก ให้หลุดพ้นจากความเศร้าโศกได้ เหมือนฆตบัณฑิตทำพระเชฏฐาผู้เศร้าโศก ให้หลุดพ้นจากความเศร้าโศก ฉะนั้น.

จบ ฆตปัณฑิตชาดกที่ ๑๖.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จตุทวารชาดก๒. กัณหชาดก
๓. จตุโปสถชาดก ๔. สังขชาดก
๕. จุลลโพธิชาดก ๖. มัณฑัพยชาดก
๗. นิโครธชาดก๘. ตักกลชาดก
๙. มหาธรรมปาลชาดก ๑๐. กุกกุฏชาดก
๑๑. มัฏฐกุณฑลิชาดก ๑๒. พิลารโกสิยชาดก
๑๓. จักกวากชาดก ๑๔. ภูริปัญหาชาดก
๑๕. มหามังคลชาดก ๑๖. ฆตปัณฑิตชาดก

จบ ทสกนิบาตชาดก.

เอกาทสกนิบาตชาดก

๑. มาตุโปสกชาดก

ว่าด้วยเรื่องพญาช้างผู้เลี้ยงมารดา

[๑๔๙๓] ไม้อ้อยช้าง ไม้มูกมัน ไม้ช้างน้าว หญ้างวงช้าง ข้าวฟ่าง และลูกเดือย งอกงามขึ้นแล้วเพราะพญาช้างนั้นพลัดพรากไป อนึ่ง ต้นกรรณิการ์ทั้งหลายที่เชิงเขาก็เผล็ดดอกบาน.

[๑๔๙๔] พระราชา หรือพระราชกุมาร ประทับนั่งบนคอพญาช้างใด เป็นผู้ไม่มีความสะดุ้ง ย่อมกำจัดเสียซึ่งปัจจามิตรทั้งหลาย อิสรชนผู้ประดับด้วยอาภรณ์อันงดงามผู้หนึ่ง ย่อมเลี้ยงดูพญาช้างนั้นด้วยก้อนข้าว.

[๑๔๙๕] ดูกรพญาช้างตัวประเสริฐ เชิญพ่อรับเอาคำข้าวเถิด อย่าผ่ายผอมเลย ราชกิจมีเป็นอันมาก ท่านจะต้องทำราชกิจเหล่านั้น.

[๑๔๙๖] นางช้างนั้นเป็นกำพร้า ตาบอด ไม่มีผู้นำทางคงจะสดุดตอไม้ล้มลงตรงภูเขาจัณโฑรณะเป็นแน่.

[๑๔๙๗] ดูกรพญาช้าง นางช้างตาบอดหาผู้นำทางมิได้ คงจะสดุดตอไม้ล้มลงตรงภูเขาจัณโฑรณะนั้นเป็นอะไรกับท่านหรือ.

(เมื่อพราหมณ์เดินทางยืนขออยู่ บัณฑิตทั้งหลายไม่กล่าวควรว่าไป)

[๑๔๙๘] ข้าแต่พระมหาราชา นางช้างตาบอดไม่มีผู้นำทาง คงจะสดุดตอไม้ล้มลงตรงภูเขาชื่อจัณโฑรณะนั้น เป็นมารดาของข้าพระองค์.

[๑๔๙๙] พญาช้างนี้ย่อมเลี้ยงดูมารดา ท่านทั้งหลายจงปล่อยพญาช้างนั้นเสียเถิด พญาช้างตัวประเสริฐจงอยู่ร่วมกับมารดา พร้อมด้วยญาติทั้งหลายเถิด.

[๑๕๐๐] พญาช้างอันพระเจ้ากาสีทรงปล่อยแล้ว พอหลุดจากเครื่องผูก พักอยู่ครู่หนึ่ง ได้ไปยังภูเขา จากนั้นเดินไปสู่สระบัวอันเย็นที่เคยซ่องเสพมาแล้วดูดน้ำด้วยงวงมารดมารดา.

[๑๕๐๑] ฝนอะไรนี้ไม่ประเสริฐเลย ย่อมตกโดยกาลที่ไม่ควรตก บุตรเกิดในตนของเราเป็นผู้บำรุงเรา ไปเสียแล้ว.

[๑๕๐๒] เชิญท่านลุกขึ้นเถิด จะมัวนอนอยู่ทำไม ฉันผู้เป็นลูกของแม่มาแล้ว พระเจ้ากาสีผู้ทรงพระปรีชาญาณ มีบริวารยศใหญ่หลวงทรงปล่อยมาแล้ว.

[๑๕๐๓] พระราชาพระองค์ใดทรงปล่อยลูกของเราผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญทุกเมื่อ ขอพระราชาพระองค์นั้นจงทรงพระชนม์ยืนนาน ทรงบำรุงแคว้นกาสีให้เจริญรุ่งเรืองเถิด.

จบ มาตุโปสกชาดกที่ ๑.

๒. ชุณหชาดก

ว่าด้วยการคบบัณฑิตและคบคนพาล

[๑๕๐๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชน ขอพระองค์ทรงสดับคำของข้าพระองค์ ข้าพระองค์มาถึงในที่นี้ด้วยประโยชน์ในพระเจ้าชุณหะ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าสัตว์ ๒ เท้าทั้งหลาย เมื่อพราหมณ์เดินทางยืนขออยู่ บัณฑิตทั้งหลายไม่กล่าวว่า ควรไป.

[๑๕๐๕] ดูกรพราหมณ์ ข้าพเจ้ากำลังรอฟังอยู่ ท่านมาถึงในที่นี้ด้วยประโยชน์อันใด จงบอกประโยชน์อันนั้น หรือว่าท่านปรารถนาประโยชน์อะไรในข้าพเจ้าจึงมาในที่นี้ เชิญท่านพราหมณ์บอกมาเถิด.

[๑๕๐๖] ขอพระองค์โปรดพระราชทานบ้านส่วย ๕ ตำบลแก่ข้าพระองค์ ทาสี ๑๐๐ คน โค ๗๐๐ ทองเนื้อดี ๑๐๐๐ แท่ง ขอได้ทรงโปรดประทานภรรยาผู้พริ้มเพราแก่ข้าพระองค์ ๒ คน.

[๑๕๐๗] ดูกรพราหมณ์ ตบะอันมีกำลังกล้าของท่านมีอยู่หรือ หรือว่ามนต์ขลังของท่านมีอยู่ หรือว่ายักษ์บางพวกผู้เชื่อฟังถ้อยคำของท่านมีอยู่ หรือว่าท่านยังจำได้ถึงประโยชน์ที่ท่านทำแล้วแก่เรา?

[๑๕๐๘] ตบะของข้าพระองค์มิได้มี แม้มนต์ของข้าพระองค์ก็มิได้มี ยักษ์บางพวกผู้เชื่อฟังถ้อยคำของข้าพระองค์ก็ไม่มี อนึ่ง ข้าพระองค์ก็จำไม่ได้ถึงประโยชน์ ที่ข้าพระองค์ทำแล้วแก่พระองค์ ก็แต่ว่า เมื่อก่อนได้มีการพบปะกันเท่านั้นเอง.

[๑๕๐๙] ข้าพเจ้ารู้อยู่ว่า การเห็นนี้เป็นการเห็นครั้งแรก นอกจากนี้ข้าพเจ้าจำไม่ได้ถึงการพบกันในครั้งใดเลย ข้าพเจ้าถามถึงเรื่องนั้น ขอท่านจงบอกแก่ข้าพเจ้าว่า เราได้เคยพบกันเมื่อไรหรือที่ไหน?

[๑๕๑๐] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์และข้าพระองค์ได้อยู่กันมาแล้วในเมืองตักกสิลา อันเป็นเมืองที่รื่นรมย์ของพระเจ้าคันธารราช พระองค์กับข้าพระองค์ได้กระทบไหล่กันในความมืด มีหมอกทึบในนครนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน พระองค์และข้าพระองค์ยืนกันอยู่ในที่ตรงนั้น เจรจาปราศรัยด้วยคำอันให้ระลึกถึงกันที่ตรงนั้นแล เป็นการพบกันแห่งพระองค์และข้าพระองค์ ภายหลังจากนั้นมิได้มี ก่อนแต่นั้นก็ไม่มี.

[๑๕๑๑] ดูกรพราหมณ์ การสมาคมกับสัปบุรุษย่อมมีในหมู่มนุษย์บางครั้งบางคราว บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ทำการพบปะกัน ความสนิทสนม หรือคุณที่กระทำไว้แล้วในกาลก่อนให้เสื่อมสูญไป.

[๑๕๑๒] ส่วนคนพาลทั้งหลาย ย่อมทำการพบปะกัน ความสนิทสนม หรือคุณที่เขาทำไว้ในกาลก่อนให้เสื่อมสูญไป คุณที่ทำไว้ในคนพาลทั้งหลาย ถึงจะมากมายก็ย่อมเสื่อมไปหมด เพราะว่าคนพาลทั้งหลายเป็นคนอกตัญญู.

[๑๕๑๓] ส่วนนักปราชญ์ทั้งหลาย ย่อมไม่ทำการพบปะกัน ความสนิทสนม หรือคุณที่เขาทำไว้ในกาลก่อน ให้เสื่อมสูญไป คุณที่ทำไว้ในนักปราชญ์ทั้งหลาย ถึงจะน้อยก็ย่อมไม่เสื่อมหายไป เพราะว่านักปราชญ์ทั้งหลายเป็นผู้มีความกตัญญูดี ข้าพเจ้าจะให้บ้านส่วย ๕ ตำบลแก่ท่าน ทาสี ๑๐๐ คน โค ๗๐๐ ทองเนื้อดี ๑๐๐๐ แท่ง และภรรยาผู้พริ้มเพรา ๒ คน มีชาติและตระกูลเสมอกัน แก่ท่าน.

[๑๕๑๔] ข้าแต่พระราชา การสมาคมกับสัตบุรุษย่อมเป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในกาสิกรัฐ ข้าพระองค์บริบูรณ์ไปด้วยสมบัติ มีบ้านส่วยเป็นต้น เหมือนพระจันทร์ตั้งอยู่ท่ามกลางแห่งหมู่ดาวทั้งหลาย ฉะนั้น การสังคมกับพระองค์นั่นแล เป็นอันว่าข้าพระองค์ได้แล้วในวันนี้เอง.

จบ ชุณหชาดกที่ ๒.

๓. ธรรมเทวปุตตชาดก

ว่าด้วยเรื่องธรรมชนะอธรรม

[๑๕๑๕] ดูกรอธรรมเทพบุตร ข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่ค้ายศ ไม่ค้าบุญ สมณะและพราหมณ์สรรเสริญทุกเมื่อ ข้าพเจ้าเป็นผู้มีธรรม อันเทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว คู่ควรแก่หนทาง ท่านจงให้หนทางแก่เรา.

[๑๕๑๖] ดูกรธรรมเทพบุตร เราผู้ชื่อว่าอธรรมขึ้นสู่ยามแห่งอธรรมอันมั่นคง ไม่เคยกลัวใคร มีกำลังเข้มแข็ง เราจะพึงให้ทางที่ไม่เคยให้ใครแก่ท่านในวันนี้ เพราะเหตุอะไรเล่า?

[๑๕๑๗] ธรรมแลปรากฏก่อน ภายหลังอธรรมจึงเกิดขึ้นในโลก เราเป็นผู้เจริญกว่า ประเสริฐกว่า ทั้งเก่ากว่า ขอจงให้ทางแก่เราเถิด น้องเอ๋ย.

[๑๕๑๘] เราจะไม่ให้หนทางแก่ท่าน เพราะการขอร้องหรือเพราะความเป็นผู้สมควร ในวันนี้เราทั้งสองจงมารบกัน แล้วหนทางจะเป็นของผู้ชนะในการรบ.

[๑๕๑๙] เราผู้ชื่อว่าธรรม เป็นผู้ฤาชาปรากฏไปทั่วทุกทิศ มีกำลังมาก มียศประมาณไม่ได้ ไม่มีผู้เสมอเหมือน ประกอบด้วยคุณทั้งปวง อธรรมเอ๋ย ท่านจักชนะได้อย่างไร?

[๑๕๒๐] เขาเอาฆ้อนเหล็กตีทองอย่างเดียว หาได้เอาทองตีเหล็กไม่ ถ้าหากว่าเราผู้ชื่อว่าอธรรม ฆ่าท่านผู้ชื่อว่าธรรมในวันนี้ได้ เหล็กจะน่าดู น่าชมเหมือนทองคำ ฉะนั้น.

[๑๕๒๑] ดูกรอธรรมเทพบุตร ถ้าหากว่าท่านเป็นผู้มีกำลังในการรบไซร้ ผู้หลักผู้ใหญ่ และครูของท่านมิได้มี เราจะย่อมให้หนทางอันเป็นที่รักด้วยอาการอันไม่เป็นที่รักของท่าน ทั้งจะขออดทนถ้อยคำชั่วๆ ของท่าน.

[๑๕๒๒] อธรรมเทพบุตรได้ฟังคำนี้แล้ว ก็เป็นผู้มีศีรษะลงเบื้องต่ำ มีเท้าขึ้นเบื้องสูง ตกลงจากรถ รำพันเพ้อว่าเราปรารถนาจะรบก็ไม่ได้รบ อธรรมเทพบุตรถูกตัดรอนเสียแล้ว ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้.

[๑๕๒๓] ธรรมเทพบุตรผู้มีขันติเป็นกำลัง มีจิตเที่ยงตรง มีกำลังมาก มีความบากบั่นอย่างแท้จริง ชำนะกำลังรบ ได้ฆ่าอธรรมเทพบุตรฝังเสียในแผ่นดินแล้ว ขึ้นสู่รถของตนไปโดยหนทางนั่นเทียว.

[๑๕๒๔] มารดา บิดา และสมณพราหมณ์ ไม่ได้รับความนับถือในเรือนของชนเหล่าใด ชนเหล่านั้น ครั้นทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้ ตายไปแล้วย่อมต้องพากันไปสู่นรก เหมือนอธรรมเทพบุตรผู้มีศีรษะลงในเบื้องต่ำตกไปแล้วฉะนั้น.

[๑๕๒๕] มารดา บิดา และสมณพราหมณ์ ได้รับความนับถือเป็นอย่างดีในเรือนของชนเหล่าใด ชนเหล่านั้น ครั้นทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้ ตายไปแล้วย่อมพากันไปสุคติ เหมือนธรรมเทพบุตรขึ้นสู่รถของตนไปสู่เทวโลกฉะนั้น.

จบ ธรรมเทวปุตตชาดกที่ ๓.

๔. อุทยชาดก

ว่าด้วยบารมี ๑๐ ทัศ

[๑๕๒๖] ดูกรพระนาง ผู้มีพระวรกายงามหาที่ติมิได้ มีช่วงพระเพลากลมกล่อม ทรงวัตถาภรณ์อันสะอาด เสด็จขึ้นสู่ปราสาทประทับนั่งอยู่พระองค์เดียว ดูกรพระนางผู้มีพระเนตรงามดังเนตรนางกินนร หม่อมฉันขอวิงวอนพระนาง เราทั้งสองควรอยู่ร่วมกันตลอดคืนหนึ่งนี้.

[๑๕๒๗] นครนี้มีคูรายรอบ มีป้อมแลซุ้มประตูมั่นคง มีหมู่ทหารถือกระบี่รักษา ยากที่ใครๆ จะเข้าได้. ทหารของนักรบหนุ่มก็ไม่มีมาเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านปรารถนามาพบข้าพเจ้าด้วยเหตุอะไรหนอ.

[๑๕๒๘] ดูกรพระนางผู้เลอโฉม หม่อมฉันเป็นเทพบุตรมาในตำหนักของพระนาง ดูกรพระนางผู้เจริญ เชิญพระนางชื่นชมกับหม่อมฉันเถิด หม่อมฉันจะถวายถาดทอง อันเต็มด้วยเหรียญทองแก่นาง.

[๑๕๒๙] นอกจากเจ้าชายอุทัยแล้ว ข้าพเจ้าไม่พึงปรารถนาเทวดา ยักษ์ หรือมนุษย์ผู้อื่นเลย ดูกรเทพบุตรผู้มีอานุภาพมาก ท่านจงไปเสียเถิด อย่ากลับมาอีกเลย.

[๑๕๓๐] ความยินดีอันใดเป็นที่สุดของผู้บริโภคกาม สัตว์ทั้งหลายประพฤติไม่สมควร เพราะเหตุแห่งความยินดีอันใด พระนางอย่าพลาดความยินดีในทางอันสะอาดของพระนางนั้นเลย หม่อมฉันขอถวายถาดเงิน อันเต็มด้วยเหรียญเงินแก่พระนาง.

[๑๕๓๑] ธรรมดาชายหมายจะให้หญิงเอออวยด้วยทรัพย์ ย่อมประมูลราคาขึ้นจนให้พอใจ ของท่านตรงกันข้าม ท่านประมูลราคาโดยลดลงดังที่เห็นประจักษ์อยู่.

[๑๕๓๒] ดูกรพระนางผู้มีพระวรกายงาม อายุและวรรณะของหมู่มนุษย์ในมนุษยโลกย่อมเสื่อมลง ด้วยเหตุนั้นแล แม้ทรัพย์สำหรับพระนางก็จำต้อง

ลดลง เพราะวันนี้พระนางชราลงกว่าวันก่อน. ดูกรพระราชบุตรีผู้มีพระยศ เมื่อหม่อมฉันกำลังเพ่งมองอยู่อย่างนี้ พระฉวีวรรณของพระนางย่อมเสื่อมไป เพราะวันคืนล่วงไปๆ ดูกรพระราชบุตรีผู้มีปรีชา เพราะเหตุนั้น พระนางพึงประพฤติพรหมจรรย์เสียวันนี้ทีเดียว จะได้มีพระฉวีวรรณงดงามยิ่งขึ้นอีก.

[๑๕๓๓] เทวดาทั้งหลายไม่แก่เหมือนมนุษย์หรือ เส้นเอ็นในร่างกายของเทวดาเหล่านั้นไม่มีหรือ ดูกรเทพบุตร ข้าพเจ้าขอถามท่านผู้มีอานุภาพมาก ร่างกายของเทวดาเป็นอย่างไร?

[๑๕๓๔] เทวดาทั้งหลายไม่แก่เหมือนมนุษย์ เส้นเอ็นในร่างกายของเทวดาเหล่านั้นไม่มี ฉวีวรรณอันเป็นทิพย์ของเทวดาเหล่านั้น ผุดผ่องยิ่งขึ้นทุกๆ วัน และโภคสมบัติก็ไพบูลย์ขึ้น.

[๑๕๓๕] หมู่ชนเป็นอันมากในโลกนี้ กลัวอะไรเล่าจึงไม่ไปเทวโลกกัน ก็หนทางไปเทวโลกบัณฑิตทั้งหลายกล่าวไว้หลายด้าน ดูกรเทพบุตรผู้มีอานุภาพมาก ข้าพเจ้าขอถามท่านว่า บุคคลตั้งอยู่ในหนทางไหน จึงจะไม่กลัวปรโลก?

[๑๕๓๖] บุคคลผู้ตั้งวาจา และใจไว้โดยชอบ ไม่กระทำบาปด้วยกาย อยู่ครองเรือนอันมีข้าวและน้ำมาก เป็นผู้มีศรัทธา อ่อนโยน จำแนกแจกทาน รู้ความประสงค์ ชอบสงเคราะห์ มีถ้อยคำกลมกล่อม อ่อนหวาน ผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรมดังกล่าวมานี้ ไม่พึงกลัวปรโลก.

[๑๕๓๗] ข้าแต่เทพบุตร ท่านพร่ำสอนข้าพเจ้าเหมือนมารดาบิดา ข้าแต่ท่านผู้มีผิวพรรณงามยิ่ง ข้าพเจ้าขอถาม ท่านเป็นใครหนอ มีร่างกายสง่างาม?

[๑๕๓๘] ดูกรพระนางผู้เลอโฉม ข้าพเจ้าเป็นพระเจ้าอุทัย มาในที่นี้เพื่อต้องการจะเปลื้องข้อผูกพัน ข้าพเจ้าบอกพระนางแล้ว จะขอลาไป ข้าพเจ้าพ้นจากข้อผูกพันของพระนางแล้ว.

[๑๕๓๙] ข้าแต่พระลูกเจ้า ถ้าพระองค์เป็นพระเจ้าอุทัยเสด็จมา ณ ที่นี้เพื่อต้องการจะเปลื้องข้อผูกพันไซร้ ข้าแต่พระราชบุตร ขอเชิญพระองค์จงโปรดพร่ำสอนหม่อมฉัน ด้วยวิธีที่เราทั้งสองจะได้พบกันอีกใหม่เถิด เพคะ.

[๑๕๔๐] วัยล่วงไปเร็วยิ่งนัก ขณะก็เช่นนั้นเหมือนกัน ความตั้งอยู่ยั่งยืนไม่มี สัตว์ทั้งหลายย่อมจุติไปแน่แท้ สรีระไม่ยั่งยืน ย่อมเสื่อมถอย ดูกรพระนางอุทัย เธออย่าประมาท จงประพฤติธรรม. พื้นแผ่นดินทั้งสิ้นเต็มไปด้วยทรัพย์ ถ้าพึงเป็นของๆ พระราชาพระองค์เดียว ไม่มีผู้อื่นครอบครอง ถึงกระนั้น ผู้ที่ยังไม่ปราศจากความกำหนัดก็ต้องทิ้งสมบัตินั้นไป ดูกรพระนางอุทัย เธออย่าประมาท จงประพฤติธรรม. มารดาบิดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว ภรรยาและสามี พร้อมทั้งทรัพย์ แม้เขาเหล่านั้นต่างก็จะละทิ้งกันไป ดูกรพระนางอุทัย เธออย่าประมาท จงประพฤติธรรม. ดูกรพระนางอุทัยเธอพึงทราบว่า ร่างกายเป็นอาหารของสัตว์อื่นๆ พึงทราบว่าสุคติและทุคติในสงสารเป็นที่พักชั่วคราว เธออย่าประมาท จงประพฤติธรรม.

[๑๕๔๑] เทพบุตรพูดดีจริง ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อย ทั้งลำเค็ญ ทั้งนิดหน่อย ทั้งประกอบไปด้วยทุกข์ หม่อมฉันจักสละสุรุธนนครแคว้นกาสีออกบวชอยู่ลำพังผู้เดียว.

จบ อุทยชาดกที่ ๔.

๕. ปานียชาดก

ว่าด้วยการทำบาปแล้วรังเกียจบาปที่ทำ

[๑๕๔๒] อาตมภาพเป็นมิตรของชายคนหนึ่ง ได้บริโภคน้ำของมิตรที่เขาไม่ได้ให้ เพราะเหตุนั้นภายหลังอาตมภาพรังเกียจว่า เราทำบาปนั้นไว้แล้วอย่าได้กระทำบาปอีกเลย เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงออกบวช.

[๑๕๔๓] ความพอใจบังเกิดขึ้นแก่อาตมภาพ เพราะเห็นภรรยาของผู้อื่น เพราะเหตุนั้น ภายหลังอาตมภาพรังเกียจว่า เราได้ทำบาปนั้นไว้แล้วอย่าได้กระทำบาปนั้นอีกเลย เพราะเหตุนั้นอาตมภาพจึงออกบวช.

[๑๕๔๔] ขอถวายพระพรมหาบพิตร โจรทั้งหลายจับโยมบิดาของอาตมภาพไว้ใน ป่า อาตมภาพถูกโจรเหล่านั้นถาม รู้อยู่ได้แกล้งพูดถึงโยมบิดานั้นเป็น อย่างอื่นไป เพราะเหตุนั้น ภายหลังอาตมภาพรังเกียจว่า เราได้ทำบาป นั้นไว้แล้วอย่าได้ทำบาปนั้นอีกเลย เพราะเหตุนั้นอาตมภาพจึงออกบวช.

[๑๕๔๕] เมื่อพลีกรรมชื่อโสมยาคะปรากฏขึ้นแล้ว มนุษย์ทั้งหลายก็พากันกระทำ ปาณาติบาต อาตมภาพได้ยอมอนุญาตให้แก่พวกเขา เพราะเหตุนั้น ภายหลังอาตมภาพรังเกียจว่า เราได้ทำบาปนั้นไว้แล้วอย่าได้ทำบาปนั้น อีกเลย เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงออกบวช.

[๑๕๔๖] ในกาลก่อน ชนทั้งหลายในหมู่บ้านของอาตมภาพ สำคัญสุราและเมรัย ว่าเป็นน้ำหวานจึงได้พากันดื่มน้ำเมา เพื่อความฉิบหายแก่ชนเป็นอันมาก อาตมภาพยอมอนุญาตให้แก่เขา เพราะเหตุนั้น ภายหลังอาตมภาพ รังเกียจว่าเราได้ทำบาปนั้นไว้แล้ว อย่าได้ทำบาปนั้นอีกเลย เพราะเหตุ นั้น อาตมภาพจึงออกบวช.

[๑๕๔๗] น่าติเตียนแท้ ซึ่งกามเป็นอันมาก มีกลิ่นเหม็น มีเสี้ยนหนามมาก เราส้อง เสพอยู่ ไม่ได้รับความสุขเช่นนั้น.

[๑๕๔๘] กามทั้งหลายมีความพอใจมาก สุขอื่นยิ่งกว่ากามไม่มี ชนเหล่าใดส้อง เสพกามทั้งหลาย ชนเหล่านั้นย่อมเข้าถึงสวรรค์.

[๑๕๔๙] กามทั้งหลายมีความพอใจน้อย ทุกข์อื่นยิ่งกว่ากามไม่มี ชนเหล่าใด ส้องเสพกามทั้งหลาย ชนเหล่านั้นย่อมเข้าถึงนรก.

[๑๕๕๐] เหมือนดาบที่ลับคมดีแล้วเชือด เหมือนกระบี่ที่ขัดดีแล้วแทง เหมือน หอกที่พุ่งปักอก (เจ็บปานใด) กามทั้งหลายเป็นทุกข์ยิ่งกว่านั้น.

[๑๕๕๑] หลุมถ่านเพลิงลุกโพลงแล้ว ลึกกว่าชั่วบุรุษ ผาลที่เขาเผาร้อนอยู่ตลอดวัน (ร้อนปานใด) กามทั้งหลายเป็นทุกข์ยิ่งกว่านั้น.

[๑๕๕๒] เหมือนยาพิษชนิดร้ายแรง น้ำมันที่เดือดพล่าน ทองแดงที่กำลังละลาย คว้าง (ร้อนปานใด) กามทั้งหลายเป็นทุกข์ยิ่งกว่านั้น.

จบ ปานียชาดกที่ ๕.

๖. ยุธัญชยชาดก

ว่าด้วยการผนวชของเจ้าชายยุธัญชัยและยุธิฏฐิละ

[๑๕๕๓] หม่อมฉันขอถวายบังคมพระองค์ ผู้เป็นจอมทัพมีมิตรและอำมาตย์แวดล้อมแน่นขนัด ข้าแต่พระทูลกระหม่อม หม่อมฉันจักบวช ขอได้โปรดทรงพระอนุญาตเถิด.

[๑๕๕๔] ถ้าเธอยังบกพร่องด้วยกามทั้งหลาย ฉันจะเพิ่มเติมให้เต็ม ผู้ใดเบียดเบียนเธอ ฉันจักห้ามปราม พ่อยุธัญชัยอย่าเพิ่งบวชเลย.

[๑๕๕๕] หม่อมฉันมิได้บกพร่องด้วยกามทั้งหลายเลย ไม่มีใครเบียดเบียนหม่อมฉัน แต่หม่อมฉันปรารถนาจะทำที่พึ่ง ที่ชราครอบงำไม่ได้ พระเจ้าข้า.

[๑๕๕๖] พระโอรสกราบทูลวิงวอนพระราชบิดา พระราชบิดาหรือก็ทรงวิงวอนพระราชโอรส พ่อเอ๋ย ชาวนิคมพากันวิงวอนว่า ข้าแต่พระยุธัญชัยอย่าทรงผนวชเลย.

[๑๕๕๗] ข้าแต่พระราชบิดาผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงห้ามหม่อมฉันผู้จะบวชเลย อย่าให้หม่อมฉันมัวเมาอยู่ด้วยกามทั้งหลาย เป็นไปตามอำนาจชราเลย พระเจ้าข้า.

[๑๕๕๘] ลูกเอ๋ย แม่ขอร้องเธอ แม่ขอห้ามเธอ แม่ปรารถนาจะเห็นเธอนานๆ อย่าบวชเสียเลยนะพ่อยุธัญชัย.

[๑๕๕๙] น้ำค้างบนยอดหญ้า พระอาทิตย์ขึ้นก็ตกไปฉันใด อายุของมนุษย์ทั้งหลายก็ฉันนั้น ขอทูลกระหม่อมแม่อย่าห้ามฉันเลย พระเจ้าข้า.

[๑๕๖๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเสนา ขอได้โปรดรีบตรัสให้พระมารดาเสด็จขึ้นสู่ยานนี้เสียเถิด พระมารดาอย่าได้ทรงทำอันตรายแก่หม่อมฉันผู้กำลังรีบด่วนเสียเลย.

[๑๕๖๑] ท่านทั้งหลายจงช่วยวิ่งเต้นด้วยเถิด ขอความเจริญจงมีแก่ท่านเถิด รัมมนครจักเปล่าเปลี่ยวเสียแล้ว พ่อยุธัญชัยพระเจ้าสัพพทัตทรงอนุญาตแล้วละ.

[๑๕๖๒] เจ้าชายองค์ใดเป็นผู้ประเสริฐกว่ามนุษย์ทั้งหลาย ยังกำลังหนุ่มแน่น เปล่งปลั่งดังทองธรรมชาติ เจ้าชายองค์นั้นมีกำลังแข็งแรง มีผ้านุ่งห่มย้อมฝาดบวชแล้ว.

[๑๕๖๓] เจ้าชายทั้งสององค์ คือยุธัญชัยกับยุธิฏฐิละทรงละทิ้งพระราชมารดาและพระราชบิดาแล้ว ทางตัดเครื่องข้องแห่งมัจจุราช เสด็จออกผนวชแล้ว.

จบ ยุธัญชยชาดกที่ ๖.

๗. ทสรถชาดก

ว่าด้วยผู้มีปัญญาย่อมไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่เสียไปแล้ว

[๑๕๖๔] มานี่แน่ะ เจ้าลักษณ์และนางสีดาทั้งสองจงมาลงน้ำ พระภรตนี้กล่าวอย่างนี้ว่า พระเจ้าทสรถสวรรคตเสียแล้ว.

[๑๕๖๕] พี่ราม ด้วยอานุภาพอะไรเจ้าพี่ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ควรเศร้าโศก ความทุกข์มิได้ครอบงำพี่เพราะได้ทรงสดับว่า พระราชบิดาสวรรคตเล่า?

[๑๕๖๖] คนเราไม่สามารถจะรักษาชีวิต ที่คนเป็นอันมากพร่ำเพ้อถึง นักปราชญ์ผู้รู้แจ้งจะทำตนให้เดือดร้อนเพื่ออะไรกัน?

[๑๕๖๗] ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งพาลทั้งบัณฑิต ทั้งคนมั่งมีทั้งคนยากจน ล้วนบ่ายหน้าไปหามฤตยูทั้งนั้น.

[๑๕๖๘] ผลไม้ที่สุกแล้ว ก็พลันแต่จะหล่นลงเป็นแน่ ฉันใด สัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้ว ก็พลันแต่จะตายเป็นแน่ ฉันนั้น.

[๑๕๖๙] เวลาเช้าเห็นกันอยู่มากคน พอถึงเวลาเย็นบางคนไม่เห็นกัน เวลาเย็นเห็นกันอยู่มากคน พอถึงเวลาเช้าบางคนไม่เห็นกัน.

[๑๕๗๐] ถ้าผู้ที่คร่ำครวญหลงเบียดเบียนตนอยู่ จะพึงได้รับประโยชน์สักเล็กน้อยไซร้ บัณฑิตผู้มีปรีชาก็จะพึงทำเช่นนั้นบ้าง.

[๑๕๗๑] ผู้เบียดเบียนตนของตนอยู่ ย่อมซูบผอมปราศจากผิวพรรณ สัตว์ผู้ละไปแล้วไม่ได้ช่วยคุ้มครองรักษา ด้วยการร่ำไห้นั้นเลย การร่ำไห้ไร้ประโยชน์.

[๑๕๗๒] คนฉลาดพึงดับไฟที่ไหม้เรือนด้วยน้ำ ฉันใด คนผู้เป็นนักปราชญ์ได้รับการศึกษามาดี มีปัญญาเฉลียวฉลาด พึงรีบกำจัดความโศกที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน เหมือนลมพัดปุยนุ่น ฉันนั้น.

[๑๕๗๓] คนๆ เดียวเท่านั้นตายไป คนเดียวเท่านั้นเกิดในตระกูล ส่วนการคบหากันของสรรพสัตว์ มีความเกี่ยวข้องกันเป็นอย่างยิ่ง.

[๑๕๗๔] เพราะเหตุนั้นแล ความเศร้าโศกแม้จะมากมายก็ไม่ทำจิตใจของนักปราชญ์ ผู้เป็นพหูสูต มองเห็นโลกนี้และโลกหน้า รู้ทั่วถึงธรรมให้เร่าร้อนได้.

[๑๕๗๕] เราจักให้ยศ และโภคสมบัติ แก่ผู้ที่ควรจะได้ จักทะนุบำรุงภรรยาญาติทั้งหลาย และคนที่เหลือ นี้เป็นกิจของบัณฑิตผู้ปรีชา.

[๑๕๗๖] พระเจ้ารามผู้มีพระศอดุจกลองทอง มีพระพาหาใหญ่ ทรงครอบครองราชสมบัติอยู่ตลอด ๑๖,๐๐๐ ปี.

จบ ทสรถชาดกที่ ๗.

๘. สังวรชาดก

ว่าด้วยพระราชาผู้มีศีลาจารวัตรที่ดีงาม

[๑๕๗๗] ข้าแต่พระมหาราช พระราชาผู้เป็นจอมแห่งชน ทรงทราบถึงพระศีลาจารวัตรของพระองค์ ทรงยกย่องพระกุมารเหล่านี้มิได้สำคัญพระองค์ด้วยชนบทอะไรเลย.

[๑๕๗๘] เมื่อพระมหาราชาผู้สมมติเทพ ยังทรงพระชนม์อยู่หรือทิวงคตแล้วก็ตาม พระประยูรญาติผู้เห็นประโยชน์ตนเป็นสำคัญ พากันยอมรับนับถือพระองค์.

[๑๕๗๙] ข้าแต่พระเจ้าสังวรราช ด้วยพระศีลาจารวัตรข้อไหน พระองค์จึงสถิตอยู่เหนือพระเชฏฐภาดาผู้ทรงร่วมกำเนิดได้ ด้วยพระศีลาจารวัตรข้อไหน หมู่พระญาติที่ประชุมกันแล้ว จึงไม่ย่ำยีพระองค์ได้?

[๑๕๘๐] ข้าแต่พระราชบุตร หม่อมฉันมิได้ริษยาสมณะทั้งหลายผู้แสวงหาคุณอันใหญ่หลวง หม่อมฉันนอบน้อมท่านเหล่านั้นโดยเคารพ ไหว้เท้าของท่านผู้คงที่.

[๑๕๘๑] สมณะเหล่านั้น ยินดีแล้วในคุณธรรมของท่านผู้แสวงหาคุณ ย่อมพร่ำสอนหม่อมฉันผู้ประกอบในคุณธรรม ผู้พอใจฟัง ไม่มีความริษยา.

[๑๕๘๒] หม่อมฉันได้ฟังคำของสมณะ ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่หลวง เหล่านั้นแล้ว มิได้ดูหมิ่นสักน้อยหนึ่งเลย ใจของหม่อมฉันยินดีแล้วในธรรม.

[๑๕๘๓] กองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลเดินเท้า หม่อมฉันไม่ตัดเบี้ยเลี้ยงและบำเหน็จบำนาญของจาตุรงคเสนาเหล่านั้นให้ลดน้อยลง.

[๑๕๘๔] อำมาตย์ผู้ใหญ่ และข้าราชการผู้มีปรีชาของหม่อมฉันมีอยู่ ช่วยกันบำรุงพระนครพาราณสีให้มีเนื้อมาก มีน้ำดี.

[๑๕๘๕] อนึ่ง พวกพ่อค้าผู้มั่งคั่งมาแล้วจากรัฐต่างๆ หม่อมฉันช่วยจัดอารักขาให้พ่อค้าเหล่านั้น ขอได้โปรดทราบอย่างนี้เถิด เจ้าพี่อุโบสถ.

[๑๕๘๖] ข้าแต่พระเจ้าสังวรราช ได้ยินว่า พระองค์ทรงครอบครองราชสมบัติแห่งหมู่พระญาติโดยธรรม พระองค์เป็นผู้มีพระปรีชาด้วย เป็นบัณฑิตด้วย ทั้งทรงเกื้อกูลพระประยูรญาติด้วย.

[๑๕๘๗] ศัตรูทั้งหลายย่อมไม่เบียดเบียนพระองค์ผู้แวดล้อมไปด้วยพระประยูรญาติมองมูลด้วยรัตนะต่างๆ เหมือนจอมอสูร ไม่เบียดเบียนพระอินทร์ฉะนั้น.

จบ สังวรชาดกที่ ๘.

๙. สุปปารกชาดก

ว่าด้วยทะเล ๖ ประการ

[๑๕๘๘] พวกมนุษย์จมูกแหลมดำผุดดำว่ายอยู่ พวกข้าพเจ้าขอถามท่านสุปปารกะทะเลนี้ชื่ออะไร?

[๑๕๘๙] เมื่อท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์ออกจากท่าชื่อภรุกัจฉะ ครั้นเรือแล่นไปผิดทางมาถึงทะเลตอนนี้เขาเรียกกันว่า ขุรมาลี.

[๑๕๙๐] ทะเลนี้ ปรากฏเหมือนกองไฟและพระอาทิตย์ ข้าพเจ้าขอถามท่านสุปปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร?

[๑๕๙๑] เมื่อท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อภรุกัจฉะ ครั้นเรือแล่นไปผิดทางมาถึงทะเลตอนนี้เขาเรียกว่า อัคคิมาลี.

[๑๕๙๒] ทะเลนี้ปรากฏเหมือนนมส้มและนมสด พวกข้าพเจ้าขอถามท่านสุปปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร?

[๑๕๙๓] เมื่อท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อภรุกัจฉะ ครั้นเรือแล่นไปผิดทางมาถึงทะเลตอนนี้เขาเรียกกันว่า ทธิมาลี.

[๑๕๙๔] ทะเลนี้ปรากฏเหมือนหญ้าคาและข้าวกล้า พวกข้าพเจ้าขอถามท่านสุปปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร?

[๑๕๙๕] เมื่อท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อภรุกัจฉะ ครั้นเรือแล่นไปผิดทางมาถึงทะเลตอนนี้เขาเรียกกันว่า กุสมาลี.

[๑๕๙๖] ทะเลนี้ปรากฏเหมือนไม้อ้อ และไม้ไผ่ พวกข้าพเจ้าขอถามท่านสุปปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร?

[๑๕๙๗] เมื่อท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อภรุกัจฉะ ครั้นเรือแล่นไปผิดทางมาถึงทะเลตอนนี้เขาเรียกกันว่า นฬมาลี.

[๑๕๙๘] เสียงน่ากลัวมาก น่าสยดสยอง ฟังเหมือนเสียงอมนุษย์ และทะเลนี้ปรากฏเหมือนบึงและเหว พวกข้าพเจ้าขอถามท่านสุปปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร?

[๑๕๙๙] เมื่อท่านทั้งหลายผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อภรุกัจฉะ ครั้นเรือแล่นไปผิดทางมาถึงทะเลตอนนี้เขาเรียกกันว่า พลวามุขี.

[๑๖๐๐] ตั้งแต่ข้าพเจ้าระลึกถึงตนได้ ถึงความเป็นผู้รู้เดียงสา ข้าพเจ้าไม่เคยรู้สึกแกล้งเบียดเบียนสัตว์แม้สักตัวหนึ่งเลย ด้วยสัจจวาจานี้ ขอเรือจงกลับได้โดยสวัสดี.

จบ สุปปารกชาดกที่ ๙.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มาตุโปสกชาดก ๒. ชุณหชาดก
๓. ธรรมเทวปุตตกชาดก ๔. อุทยชาดก
๕. ปานียชาดก ๖. ยุธัญชยชาดก
๗. ทสรถชาดก ๘. สังวรชาดก
๙. สุปปารกชาดก.

จบ เอกาทสกนิบาต

ทวาทสนิบาตชาดก

๑. จุลลกุณาลชาดก

ว่าด้วยสิ่ง ๕ อย่างรู้ได้ยาก

[๑๖๐๑] บุรุษผู้ไม่ถูกผีสิง ย่อมไม่ควรจะเชื่อหญิงผู้หยาบช้า ใจเบาไม่รู้จักคุณคน มักประทุษร้ายมิตร.

[๑๖๐๒] หญิงเหล่านั้นย่อมไม่รู้จักกิจที่ทำแล้วและกิจที่ยังไม่ได้ทำ ไม่รู้จักมารดาบิดา หรือพี่น้อง ไม่ใช่อารยชน ก้าวล่วงธรรมเสียแล้ว ย่อมไปตามอำนาจจิตของตนถ่ายเดียว.

[๑๖๐๓] เมื่อมีอันตราย และเมื่อกิจเกิดขึ้น หญิงย่อมละทิ้งสามีนั้นแม้อยู่ร่วมกันมานาน เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นผู้อนุเคราะห์แม้เสมอด้วยชีวิต เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ไว้วางใจหญิงทั้งหลาย.

[๑๖๐๔] ความจริง จิตของหญิงเหมือนกับจิตของลิง ลุ่มๆ ดอนๆ เหมือนกับเงาต้นไม้ หัวใจของหญิงทั้งหลายไหวไปมาเหมือนล้อรถที่กำลังหมุนไปฉะนั้น.

[๑๖๐๕] คราวใด หญิงมองเห็นทรัพย์ของบุรุษที่ควรจะถือเอาได้ คราวนั้น ย่อมใช้วาจาอ่อนหวานนำพาเอาบุรุษนั้นไป เหมือนชาวกัมโพชใช้สาหร่ายล่อม้าไปได้ฉะนั้น.

[๑๖๐๖] คราวใด ไม่มองเห็นทรัพย์ของบุรุษที่ควรจะถือเอาได้ คราวนั้น ย่อมละทิ้งบุรุษนั้นไปเสีย เหมือนบุคคลข้ามฟากถึงฝั่งโน้นแล้ว ก็ทิ้งแพไปเสีย ฉะนั้น.

[๑๖๐๗] หญิงเปรียบเหมือนยางรัก กินไม่เลือกเหมือนเปลวไฟ มีมายาแรงกล้าเหมือนแม่น้ำอันมีกระแสเชี่ยว ย่อมคบหาบุรุษทั้งที่น่ารักและไม่น่ารักเหมือนเรือจอดไม่เลือกว่าฝั่งข้างนี้ หรือข้างโน้น ฉะนั้น.

[๑๖๐๘] หญิงไม่ใช่ของบุรุษคนเดียว หรือสองคน ย่อมต้อนรับทั่วไป เหมือนร้าน
ตลาด ผู้ใดสำคัญซึ่งหญิงเหล่านั้น ว่าของเราก็เท่ากับดักลมด้วยตาข่าย
ฉะนั้น.
[๑๖๐๙] แม่น้ำ หนทาง ร้านขายเหล้า สภา และบ่อน้ำ มีอุปมาฉันใด หญิง
ในโลกก็มีอุปไมยฉันนั้น เขตแดนของหญิงเหล่านั้นไม่มีเลย.
[๑๖๑๐] หญิงเหล่านั้นเสมอด้วยไฟกินเปรียง เปรียบด้วยหัวงูเห่า เลือกหยิบเอา
แต่ที่อร่อยๆ เหมือนโคเลือกกินหญ้าในภายนอก ฉะนั้น.
[๑๖๑๑] ไฟกินเปรียง ๑ ช้างสาร ๑ งูเห่า ๑ พระเจ้าแผ่นดินผู้ได้มูรธาภิเษก ๑
หญิงทุกคน ๑ ทั้ง ๕ นี้ คนพึงคบหาด้วยความระมัดระวังเป็นนิตย์
เพราะว่าสิ่งทั้ง ๕ นั้นมีอัธยาศัยที่รู้ได้ยาก.
[๑๖๑๒] หญิงที่งามเกินไป ๑ หญิงที่ชายเป็นอันมากไม่รักใคร่ ๑ (หญิงแพศยา)
หญิงที่เหมือนมือขวา ๑ (ชำนาญการฟ้อนการขับ) หญิงที่เป็นภรรยาของ
คนอื่น ๑ หญิงที่เห็นแก่ทรัพย์ ๑ หญิง ๕ จำพวกนี้ก็ไม่ควรคบหา.

จบจุลลกุณาลชาดกที่ ๑.

๒. ภัททสาลชาดก

ว่าด้วยการบำเพ็ญประโยชน์แก่ญาติ

[๑๖๑๓] ท่านเป็นใคร มีผ้าอันสะอาดหมดจด มายืนอยู่บนอากาศ เพราะเหตุไร
น้ำตาของท่านจึงไหล ภัยมาถึงท่านแต่ที่ไหน?
[๑๖๑๔] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ เมื่อหม่อมฉันได้รับการบูชาอยู่ ๖๐,๐๐๐ ปี ชนทั้งหลาย
รู้จักหม่อมฉันว่า ภัททสาละ ในแว่นแคว้นของพระองค์นี้แล.
[๑๖๑๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในทิศ พระราชาพระองค์ก่อนๆ เมื่อสร้าง
พระนคร อาคาร และปราสาทต่างๆ พระราชาเหล่านั้นมิได้ดูหมิ่น
หม่อมฉันเลย พระราชาเหล่านั้นบูชาหม่อมฉัน ฉันใด แม้พระองค์
ก็จงบูชาหม่อมฉัน ฉันนั้นเถิด.

[๑๖๑๖] ก็ข้าพเจ้ามิได้เห็นต้นไม้อื่นที่จะใหญ่โตเหมือนท่าน โดยประมาณท่านเป็นไม้งามแต่กำเนิดด้วยย่านและปริมณฑล.

[๑๖๑๗] ข้าพเจ้าจะให้นายช่างทำปราสาทมีเสาเดียว เป็นที่รื่นรมย์ใจ ข้าพเจ้าจะเชื้อเชิญท่านมาอยู่ที่ปราสาทนั้น ดูกรเทวดา ชีวิตของท่านจักยั่งยืน.

[๑๖๑๘] ถ้าพระองค์ทรงดำริอย่างนี้ ก็จำต้องพลัดพรากจากต้นรังอันเป็นร่างกายของหม่อมฉัน พระองค์จงตัดหม่อมฉันทำเป็นท่อนๆ ให้มากเถิด.

[๑๖๑๙] พระองค์จงตัดปลายก่อนแล้วจงตัดท่อนกลาง ภายหลังจึงตัดที่โคนเมื่อหม่อมฉันถูกตัดอย่างนี้ ถึงจะตายลงก็ไม่มีทุกข์.

[๑๖๒๐] ราชบุรุษตัดมือและเท้า ตัดหูและจมูก ภายหลังจึงตัดศีรษะของโจรผู้เป็นอยู่ ความตายนั้นชื่อว่าตายเป็นทุกข์.

[๑๖๒๑] ดูกรต้นรังผู้เป็นเจ้าแห่งป่า เขาตัดเป็นท่อนๆ เป็นสุขหรือหนอ ท่านมีเหตุอะไร มั่นใจอย่างไร จึงปรารถนาให้ตัดเป็นท่อนๆ ?

[๑๖๒๒] ข้าแต่มหาราช หม่อมฉันยึดมั่นเหตุอันใด อันเป็นเหตุประกอบด้วยธรรมปรารถนาให้ตัดเป็นท่อนๆ ขอพระองค์จงทรงสดับเหตุอันนั้น.

[๑๖๒๓] หมู่ญาตของหม่อมฉัน เจริญอยู่ด้วยความสุข เกิดแล้วใกล้ต้นรังข้างหม่อมฉัน หม่อมฉันพึงเข้าไปเบียดเบียนหมู่ญาติเหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ หม่อมฉันชื่อว่าเข้าไปสั่งสมสิ่งที่มิใช่ความสุขให้แก่คนเหล่าอื่นเหตุนั้นหม่อมฉันจึงปรารถนาให้ตัดเป็นท่อนๆ .

[๑๖๒๔] ดูกรต้นรังผู้เป็นเจ้าแห่งป่า ท่านย่อมคิดสิ่งที่ควรคิด ท่านเป็นผู้ปรารถนาประโยชน์แก่หมู่ญาติ ดูกรสหาย ข้าพเจ้าให้อภัยแก่ท่าน.

จบภัททสาลชาดกที่ ๒.

๓. สมุททวาณิชชาดก

ว่าด้วยพ่อค้าทางสมุทร

[๑๖๒๕] ชนทั้งหลายพากันไถ พากันหว่าน เป็นมนุษย์ผู้ต้องเลี้ยงชีพด้วยผลการงาน ไม่ถึงส่วนหนึ่งแห่งเกาะอันนี้ เกาะของเรานี้แหละดีกว่าชมพูทวีป.

[๑๖๒๖] ในวันพระจันทร์เพ็ญ ทะเลจักมีคลื่นจัด จะท่วมเกาะใหญ่นี้ให้จมลง คลื่นทะเลอย่าฆ่าท่านทั้งหลายเสียเลย ท่านทั้งหลายจงพากันไปหาที่พึ่งอาศัยที่อื่นเถิด.

[๑๖๒๗] คลื่นทะเลจะไม่เกิดท่วมเกาะใหญ่นี้ เหตุอันนั้นเราเห็นแล้วด้วยนิมิตเป็นอันมาก ท่านทั้งหลายอย่ากลัวเลย จะเศร้าโศกทำไม จงเบิกบานใจเถิด.

[๑๖๒๘] ท่านทั้งหลายจงอยู่ยึดครองเกาะใหญ่นี้ อันมีอาหารเพียงพอ มีข้าวและน้ำมากมาย เป็นที่อยู่อาศัยเถิด เราไม่มองเห็นภัยอันใดอันหนึ่ง ซึ่งจะเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายเลย ท่านทั้งหลายจงเบิกบานใจอยู่ด้วยบุตรหลานเถิด.

[๑๖๒๙] เทพบุตรในทิศทักษิณนี้ ย่อมคัดค้านความเกษมสำราญ ถ้อยคำของเทพบุตรนั้นเป็นคำจริง เทพบุตรในทิศอุดรไม่รู้แจ้งภัย หรือมิใช่ภัย ท่านทั้งหลายอย่ากลัวเลย จะเศร้าโศกไปทำไม จงเบิกบานใจเถิด.

[๑๖๓๐] เทวดาเหล่านี้ย่อมกล่าวผิดกันอย่างไร เทวดาตนหนึ่งกล่าวว่าจะมีภัย ตนหนึ่งกล่าวว่าปลอดภัย ดังเราขอเตือน ท่านทั้งหลายจงฟังถ้อยคำของเราเถิด เราทั้งหมดอย่าฉิบหายเสียเร็วพลันเลย.

[๑๖๓๑] เราทั้งปวง จงมาช่วยกันทำเรือใหญ่ให้มั่นคงติดเครื่องยนต์ไว้พร้อมสรรพ ถ้าเทพบุตรในทิศทักษิณพูดจริง เทพบุตรในทิศอุดรก็พูดค้านเปล่าๆ .

[๑๖๓๒] เมื่ออันตรายเกิดมีขึ้น เรือของพวกเรานั้นก็จักไม่เสียหาย อนึ่ง เราจะไม่ละทิ้งเกาะนี้ ถ้าหากเทพบุตรในทิศอุดรพูดจริง เทพบุตรในทิศทักษิณก็พูดค้านเปล่าๆ .

[๑๖๓๓] เราทุกคนพึงขึ้นสู่เรือนั้นทันที ข้ามไปถึงฝั่งโน้นโดยสวัสดีอย่างนี้ พวกเราไม่พึงเชื่อถือง่ายๆ ว่าคำจริงโดยคำแรก ไม่พึงเชื่อถือง่ายๆ ซึ่งถ้อยคำที่เทพบุตรกล่าวแล้วในภายหลังว่าเป็นจริง นรชนใดในโลกนี้เลือกถือเอาส่วนกลางไว้ได้ นรชนนั้นย่อมเข้าถึงซึ่งฐานะอันประเสริฐ.

[๑๖๓๔] กุลบุตรผู้มีปัญญากว้างขวาง แทงตลอดประโยชน์ในอนาคตแล้ว ย่อมไม่ให้ประโยชน์นั้นผ่านพ้นไปแม้แต่น้อย เหมือนพวกพ่อค้าเหล่านั้น พากันไปในท่ามกลางทะเลโดยสวัสดีด้วยกรรมของตน.

[๑๖๓๕] ส่วนพวกคนพาลมัวหมกมุ่นอยู่ในรสด้วยโมหะ ไม่แทงตลอดประโยชน์อันเป็นอนาคต เมื่อความต้องการเกิดขึ้น เฉพาะหน้าย่อมพากันล่มจม เหมือนมนุษย์เหล่านั้นพากันล่มจมในท่ามกลางทะเล ฉะนั้น.

[๑๖๓๖] ชนผู้เป็นบัณฑิตพึงรีบทำกิจที่ควรทำก่อนเสียทีเดียว อย่าให้กิจที่ต้องทำเบียดเบียนตัวได้ในเวลาที่ต้องการ กิจนั้นไม่เบียดเบียนบุคคลผู้รีบทำกิจที่ควรทำเช่นนั้น ในเวลาที่ต้องการ.

จบสมุททวาณิชชาดก ที่ ๓.

๔. กามชาดก

ว่าด้วยกามและโทษของกาม

[๑๖๓๗] เมื่อบุคคลปรารถนากาม ถ้าสิ่งที่ปรารถนาของบุคคลนั้นย่อมสำเร็จได้ สัตว์ปรารถนาสิ่งใดได้สิ่งนั้นแล้ว ย่อมมีใจอิ่มเอิบแท้.

[๑๖๓๘] เมื่อบุคคลปรารถนากาม ถ้าสิ่งที่ปรารถนาของบุคคลนั้นย่อมสำเร็จได้ ครั้นสิ่งที่ปรารถนานั้นสำเร็จ บุคคลยังปรารถนาต่อไปอีก ก็ย่อมได้ประสบกามตัณหา เหมือนบุคคลที่ถูกลมแดดแผดเผาในฤดูร้อน ย่อมเกิดความกระหายใคร่จะดื่มน้ำ ฉะนั้น.

[๑๖๓๙] ตัณหาก็ดี ความกระหายก็ดี ของคนพาลมีปัญญาน้อย ไม่รู้อะไร ย่อมเจริญยิ่งขึ้นทุกที เหมือนเขาโคย่อมเจริญขึ้นตามตัว ฉะนั้น.

[๑๖๔๐] แม้จะให้ทรัพย์สมบัติ ข้าวสาลี ข้าวเหนียว โค ม้า ข้าทาสหญิงชายทั้งแผ่นดิน ก็ยังไม่พอแก่คนๆ เดียว รู้อย่างนี้แล้วพึงประพฤติธรรมสม่ำเสมอ.

[๑๖๔๑] พระราชาทรงปราบปรามชนะทั่วแผ่นดิน ทรงครอบครองแผ่นดินใหญ่มีมหาสมุทรเป็นขอบเขต ทรงครอบครองมหาสมุทรฝั่งนี้แล้ว มีพระทัยไม่อิ่ม ยังปรารถนาแม้มหาสมุทรฝั่งโน้นต่อไปอีก.

[๑๖๔๒] เมื่อยังระลึกถึงกามอยู่ตราบใด ก็ไม่ได้ความอิ่มด้วยใจตราบนั้น ชนเหล่าใดบริบูรณ์ด้วยปัญญา มีกายและใจหลีกเว้นจากกามทั้งหลาย เห็นโทษด้วยญาณ ชนเหล่านั้นแลชื่อว่าเป็นผู้อิ่ม.

[๑๖๔๓] บรรดาความอิ่มทั้งหลาย ความอิ่มด้วยปัญญาประเสริฐ เพราะผู้อิ่มด้วยปัญญานั้น ย่อมไม่เดือดร้อนด้วยกามทั้งหลาย คนผู้อิ่มด้วยปัญญา ตัณหาย่อมกระทำให้อยู่ในอำนาจไม่ได้.

[๑๖๔๔] ไม่พึงสั่งสมกามทั้งหลาย พึงเป็นผู้มีความปรารถนาน้อย ไม่มีความละโมภ บุรุษผู้มีปัญญาเปรียบด้วยมหาสมุทร ย่อมไม่เดือดร้อนด้วยกามทั้งหลาย.

[๑๖๔๕] ช่างทำรองเท้าหนังเลี้ยงชีพ เมื่อประกอบรองเท้า ส่วนใดควรเว้นก็เว้น เลือบเอาแต่ส่วนที่ดีๆ มาทำรองเท้าขายได้ราคาแล้ว ย่อมมีความสุข เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณาด้วยปัญญาแล้ว ละทิ้งส่วนแห่งกามเสีย ย่อมถึงความสุข ถ้าพึงปรารถนาความสุขทั้งปวง ก็พึงละกามทั้งปวงเสีย.

[๑๖๔๖] คาถาทั้งหมด ๘ คาถา ที่ท่านกล่าวแล้วขอท่านจงรับเอาทรัพย์ ๘ พันนี้เถิด คำที่ท่านกล่าวนี้ เป็นคำยังประโยชน์ให้สำเร็จ.

[๑๖๔๗] ข้าพระบาทไม่ต้องการด้วยทรัพย์ร้อย ทรัพย์พัน หรือทรัพย์หมื่น เมื่อข้าพระบาทกล่าวคาถาสุดท้าย ใจของข้าพระบาทไม่ยินดีในกาม.

[๑๖๔๘] มาณพใดเป็นบัณฑิต กำหนดรู้ตัณหาอันยังความทุกข์ให้เกิดแล้ว นำออกได้ มาณพนี้เป็นคนดี เป็นมุนีผู้รู้แจ้งโลกทั้งปวง.

จบกามชาดกที่ ๔.

๕. ชนสันธชาดก

เหตุที่ทำจิตให้เดือดร้อน

[๑๖๔๙] พระเจ้าชนสันธะได้ตรัสอย่างนี้ว่า เหตุที่จะทำให้จิตเดือดร้อนนั้นมีอยู่ ๑๐ ประการ บุคคลไม่กระทำเสียในกาลก่อนแล้ว ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง.

[๑๖๕๐] บุคคลเมื่อยังเป็นหนุ่ม ไม่ทำความพยายามยังทรัพย์ให้เกิดขึ้น ครั้นแก่ลงหาทรัพย์ไม่ได้ ย่อมเดือดร้อนภายหลังว่า เมื่อก่อนเราไม่ได้แสวงหาทรัพย์ไว้.

[๑๖๕๑] ศิลปที่สมควรแก่ตน บุคคลใดไม่ได้ศึกษาไว้ในกาลก่อน บุคคลนั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราไม่ได้ศึกษาศิลปไว้ก่อน ผู้ไม่มีศิลปย่อมเลี้ยงชีพลำบาก.

[๑๖๕๒] ผู้ใดเป็นคนโกง ผู้นั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราเป็นคนโกง ส่อเสียด กินสินบน ดุร้าย หยาบคาย ในกาลก่อน.

[๑๖๕๓] ผู้ใดเป็นคนฆ่าสัตว์ ผู้นั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราเป็นคนฆ่าสัตว์ หยาบช้า ทุศีล ประพฤติต่ำช้า ปราศจากขันติ เมตตาและเอ็นดูสัตว์ในกาลก่อน.

[๑๖๕๔] ผู้ใดคบชู้ในภรรยาผู้อื่น ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า หญิงที่ไม่มีใครหวงแหนมีอยู่เป็นอันมาก ไม่ควรที่เราจะคบหาภรรยาผู้อื่นเลย.

[๑๖๕๕] คนตระหนี่ ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เมื่อก่อน ข้าวและน้ำของเรามีอยู่มากมาย เราก็มิได้ให้ทานเลย.

[๑๖๕๖] ผู้ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดา ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราสามารถพอที่จะเลี้ยงดูมารดาและบิดาผู้แก่เฒ่าชราได้ ก็มิได้เลี้ยงดูท่าน.

[๑๖๕๗] ผู้ไม่ทำตามโอวาทบิดา ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราได้ดูหมิ่นบิดาผู้เป็นอาจารย์สั่งสอน ผู้นำรสที่ต้องการทุกอย่างมาเลี้ยงดู.

[๑๖๕๘] ผู้ไม่เข้าใกล้สมณพราหมณ์ ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เมื่อก่อน เรามิได้ไปมาหาสู่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้มีศีล เป็นพหูสูตเลย.

[๑๖๕๙] ผู้ใดไม่มีประพฤติสุจริตธรรม ไม่เข้าไปนั่งใกล้สัตบุรุษ ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า สุจริตธรรมที่ประพฤติแล้ว และสัตบุรุษอันเราไปมาหาสู่แล้ว ย่อมเป็นความดี แต่เมื่อก่อนนี้ เราไม่ได้ประพฤติสุจริตธรรมไว้เลย.

[๑๖๖๐] ผู้ใดย่อมปฏิบัติเหตุเหล่านี้โดยอุบายอันแยบคาย ผู้นั้นเมื่อกระทำกิจที่บุรุษควรทำ ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลังเลย.

จบ ชนสันธชาดกที่ ๕.

๖. มหากัณหชาดก

ว่าด้วยคราวที่สุนัขดำกินคน

[๑๖๖๑] ดูกรท่านผู้มีความเพียร สุนัขตัวนี้ดำจริง ดุร้าย มีเขี้ยวขาว มีความร้อนพุ่งออกจากเขี้ยวท่านผูกไว้ด้วยเชือกถึง ๕ เส้น สุนัขของท่านจะทำอะไร?

[๑๖๖๒] ดูกรพระเจ้าอุสินนระ สุนัขนี้มิได้มาเพื่อต้องการกินเนื้อ แต่มาเพื่อจะกินมนุษย์ทั้งหลาย เมื่อใด จักมีมนุษย์ทำความพินาศให้แก่มนุษย์ทั้งหลาย เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้ก็จะหลุดไปกินมนุษย์.

[๑๖๖๓] เมื่อใด คนทั้งหลายผู้ปฏิญาณตนว่า เป็นสมณะมีบาตรในมือ ศีรษะโล้น คลุมผ้าสังฆาฏิ จักทำไร่ไถนาเลี้ยงชีพ เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้ก็จะหลุดไปกินคนเหล่านั้น.

[๑๖๖๔] เมื่อใด จักมีหญิงผู้ปฏิญาณตนว่า มีตบะ บวชมีศีรษะโล้น คลุมผ้าสังฆาฏิ เที่ยวบริโภคกามคุณอยู่ เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินหญิงเหล่านั้น.

[๑๖๖๕] เมื่อใด ชฎิลทั้งหลายมีหนวดอันยาว มีฟันเขลอะ มีศีรษะเกลือกกลั้วด้วยธุลี เที่ยวภิกขาจาร รวบรวมทรัพย์ไว้ให้เขากู้ ชื่นชมยินดีด้วยดอกเบี้ยเลี้ยงชีพ เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินชฎิลเหล่านั้น.

[๑๖๖๖] เมื่อใด พราหมณ์ทั้งหลายเรียนเวทคือสาวิตติศาสตร์ ยัญญวิธี และยัญญสูตรแล้วรับจ้างบูชายัญ เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินพราหมณ์เหล่านั้น.

[๑๖๖๗] เมื่อใด ผู้มีกำลังสามารถจะเลี้ยงดูมารดาบิดาได้ แต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่เฒ่าชรา เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินคนเหล่านั้น.

[๑๖๖๘] อนึ่ง เมื่อใด ชนทั้งหลายจักกล่าวดูหมิ่นมารดาบิดาผู้แก่เฒ่าชราว่า เป็นคนโง่เง่า เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินคนเหล่านั้น.

[๑๖๖๙] อนึ่ง เมื่อใด คนในโลกจักคบหาภรรยาของอาจารย์ ภรรยาเพื่อน ป้า และน้าเป็นภรรยา เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินคนเหล่านั้น.

[๑๖๗๐] เมื่อใด พวกพราหมณ์จักถือโล่ห์และดาบเหน็บกระบี่ คอยดักอยู่ที่ทางฆ่าคนชิงเอาทรัพย์ เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินพราหมณ์เหล่านั้น.

[๑๖๗๑] เมื่อใด นักเลงหญิงทั้งหลาย ขัดสีผิวกายบำรุงร่างกายให้อ้วนพี ไม่รู้จักหาทรัพย์ ร่วมสังวาสกับหญิงหม้ายที่มีทรัพย์ ครั้นใช้สอยทรัพย์ของหญิงหม้ายนั้นหมดแล้ว ก็ทำลายมิตรภาพไปหาหญิงอื่นต่อไป เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินนักเลงหญิงเหล่านั้น.

[๑๖๗๒] เมื่อใด คนผู้มีมารยา ปกปิดโทษตน เปิดเผยโทษผู้อื่น คิดให้ทุกข์ผู้อื่น มีอยู่ในโลก เมื่อนั้น สุนัขดำตัวนี้จะหลุดไปกินคนเหล่านั้น.

จบ มหากัณหชาดกที่ ๖.

๗. โกสิยชาดก

ว่าด้วยโกสิยเศรษฐีขี้ตระหนี่

[๑๖๗๓] ข้าพเจ้าไม่ซื้อไม่ขายเลย อนึ่ง ความสั่งสมของข้าพเจ้าก็มิได้มีในที่นี้เลย ภัตนี้นิดหน่อยหาได้ยากเหลือเกิน ข้าวสุกแล่งหนึ่งหาพอเพียงแก่เราทั้งสองคนไม่

[๑๖๗๔] บุคคลควรแบ่งของน้อยให้ตามน้อย ควรแบ่งของปานกลางให้ตามของปานกลาง ควรแบ่งของมากให้ตามมาก การไม่ให้เสียเลย ย่อมไม่สมควร. ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางแห่งพระอริยะ จงให้ทานด้วย จงบริโภคด้วย ผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข.

[๑๖๗๕] ผู้ใด เมื่อแขกนั่งแล้ว บริโภคโภชนะแต่ผู้เดียว พลีกรรมของผู้นั้นย่อมไร้ผล ทั้งความเพียรที่จะหาทรัพย์ก็ไร้ประโยชน์. ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่หนทางแห่งพระอริยะ จงให้ทานด้วย จงบริโภคด้วย ผู้บริโภคคนเดียว ย่อมไม่ได้ความสุข.

[๑๖๗๖] ผู้ใด เมื่อแขกนั่งแล้ว ไม่บริโภคโภชนะแต่ผู้เดียว พลีกรรมผู้นั้นย่อมมีผลจริง ทั้งความเพียรที่จะหาทรัพย์ก็ย่อมมีประโยชน์ด้วย. ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางแห่งพระอริยะ จงให้ทานด้วย จงบริโภคด้วย ผู้บริโภคคนเดียว ย่อมไม่ได้ความสุข.

[๑๖๗๗] ก็บุรุษเข้าไปสู่สระแล้ว บูชาที่แม่น้ำพหุกาก็ดี ที่แม่น้ำคยาก็ดี ทีท่าโทณะก็ดี ทีท่าติมพรุก็ดี ที่ห้วงน้ำใหญ่มีกระแสอันเชี่ยวก็ดี. พลีกรรมของผู้นั้นในที่นั้นๆ ย่อมมีผล ทั้งความเพียรที่จะหาทรัพย์ของผู้นั้นในที่นั้นๆ ก็ย่อมมีประโยชน์ ผู้ใด เมื่อแขกนั่งแล้ว ไม่บริโภคโภชนะแต่ผู้

เดียว. ผู้นั้นย่อมได้ความสุข ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่หนทางแห่งพระอริยเจ้า จงให้ทานด้วย จงบริโภคด้วย ผู้บริโภคแต่ผู้เดียว ย่อมไม่ได้ความสุข.

[๑๖๗๘] ผู้ใด เมื่อแขกนั่งแล้ว บริโภคโภชนะแต่ผู้เดียว ผู้นั้นชื่อว่ากลืนกินเบ็ดอันมีสายยาวพร้อมทั้งเหยื่อ. ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่หนทางแห่งพระอริยะ จงให้ทานด้วย จงบริโภคด้วย ผู้บริโภคคนเดียว ย่อมไม่ได้ความสุข.

[๑๖๗๙] พราหมณ์เหล่านี้มีผิวพรรณงามจริงหนอ แต่เหตุอะไร สุนัขของท่านนี้จึงเปล่งรัศมีมีวรรณะต่างๆ ได้ ท่านทั้งหลายผู้เป็นพราหมณ์ ใครหนอจะบอกข้าพเจ้าได้?

[๑๖๘๐] ผู้นี้ คือ จันทเทพบุตร ผู้นี้ คือ สุริยเทพบุตร ผู้นี้ คือ มาตลีเทพสารภี มาแล้วในที่นี้ เรา คือ ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทวดาชาวไตรทศ ส่วนสุนัขนี้แล เราเรียกว่า ปัญจสิขเทพบุตร.

[๑๖๘๑] ฉิ่ง ตะโพน และเปิงมางทั้งหลาย ย่อมปลุกเทพบุตรผู้หลับให้ตื่น และผู้ตื่นอยู่แล้วย่อมเพลิดเพลินใจ.

[๑๖๘๒] คนตระหนี่เหนียวแน่น มักบริภาษสมณพราหมณ์ ทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้ ตายแล้วย่อมไปสู่นรก.

[๑๖๘๓] ชนเหล่าใด หวังสุคติ ตั้งอยู่แล้วในธรรม คือ ความสำรวมและการจำแนกแจกทาน ทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้ ตายแล้วย่อมไปสู่สุคติ.

[๑๖๘๔] ท่านนั้นชื่อโกสิยะ มีความตระหนี่ มีธรรมลามก เป็นญาติของเราทั้งหลายในชาติก่อน เราทั้งหลายมาในที่นี้ เพื่อประโยชน์แก่ท่านคนเดียว ด้วยคิดว่า โกสิยเศรษฐีนี้ อย่ามีธรรมอันลามกไปนรกเสียเลย.

[๑๖๘๕] ท่านเหล่านั้น เป็นผู้ปรารถนาประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าโดยแท้ เพราะเหตุที่มาตามพร่ำสอนข้าพเจ้าอยู่เนืองๆ ข้าพเจ้าจักทำตามที่ท่านผู้แสวงหาประโยชน์ทั้งหลาย กล่าวสอนทุกอย่าง. ข้าพเจ้าจะงดเว้นความตระหนี่เสียในวันนี้ทีเดียว อนึ่ง ข้าพเจ้าจะไม่พึงทำบาปอะไรๆ อนึ่ง ขึ้นชื่อว่าการไม่ให้อะไรๆ จะไม่มีแก่ข้าพเจ้า อนึ่ง ข้าพเจ้ายังไม่ได้

ให้แล้ว จะไม่ดื่มน้ำ. ข้าแต่ท้าววาสวะ ก็เมื่อข้าพเจ้าให้อยู่อย่างนี้ ตลอดกาลทุกเมื่อ จนโภคะทั้งหลายจะหมดสิ้นไปในที่นี้ ข้าแต่ท้าวสักกะ ต่อแต่นั้น ข้าพเจ้าจักละกามทั้งหลายตามที่มีอยู่อย่างไรแล้วจักออกบวช.

จบ โกสิยชาดกที่ ๗.

๘. เมณฑกปัญหาชาดก

ว่าด้วยเมณฑกปัญหา

[๑๖๘๖] ความที่สัตว์เหล่าใดในโลกนี้ เป็นสหายกันแม้จะไปด้วยกันเพียง ๗ ก้าว มิได้เคยมีมาในกาลไหนๆ เลย สัตว์ทั้ง ๒ นั้นซึ่งเป็นศัตรูกันกลับเป็นสหายกัน ย่อมประพฤติเพื่อความคุ้นเคยกันเพราะเหตุอะไร?

[๑๖๘๗] ในเวลาอาหารเช้าวันนี้ ถ้าท่านทั้งหลายไม่สามารถจะแก้ปัญหานี้ของเราได้ เราจักขับไล่ท่านทุกคนให้ออกไปจากแว่นแคว้นของเรา เพราะเราไม่ต้องการคนโง่เขลา.

[๑๖๘๘] เมื่อสมาคมแห่งมหาชนอึกทึก เมื่อชุมนุมชนเกิดโกลาหลอยู่ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีใจฟุ้งซ่าน จิตไม่แน่วแน่ ก็ไม่สามารถจะพยากรณ์ปัญหานั้นได้.

[๑๖๘๙] ข้าแต่พระจอมประชาชน นักปราชญ์ทั้งหลายมีจิตมีอารมณ์อันเดียวเทียวคนหนึ่งๆ อยู่ในที่ลับ คิดเนื้อความทั้งหลาย พิจารณาอยู่ในสถานที่เงียบสงัด ภายหลังจึงจักกราบทูลแก้เนื้อความข้อนั้น พระเจ้าข้า.

[๑๖๙๐] เนื้อแพะ เป็นที่รักเป็นที่พอใจแห่งบุตรอำมาตย์และราชโอรสทั้งหลาย ชนเหล่านั้นย่อมไม่บริโภคเนื้อสุนัข ครั้งนี้ มิตรธรรมแห่งแพะกับสุนัขมีต่อกัน.

[๑๖๙๑] ชนทั้งหลายย่อมใช้หนังแพะเป็นเครื่องลาดบนหลังม้า เพราะเหตุแห่งความสุข แต่ไม่ใช้หนังสุนัขเป็นเครื่องลาดบนหลังม้า ครั้งนี้ มิตรธรรมแห่งแพะกับสุนัขมีต่อกัน.

[๑๖๙๒] แพะมีเขาอันโค้งจริง แต่สุนัขไม่มีเขาเลย แพะกินหญ้า สุนัขกินเนื้อ ครั้งนี้ มิตรธรรมแห่งแพะกับสุนัขมีต่อกัน.

[๑๖๙๓] แพะกินหญ้า กินใบไม้ ส่วนสุนัขไม่กินหญ้า ไม่กินใบไม้ สุนัขจับกระต่าย หรือแมวกิน ครั้งนี้ มิตรธรรมแห่งแพะกับสุนัขมีต่อกัน.

[๑๖๙๔] แพะมี ๔ เท้า ๘ กีบ มีกายไม่ปรากฏ สุนัขนี้นำหญ้ามาเพื่อแพะนี้ แพะนี้ก็นำเนื้อมาเพื่อสุนัขโน้น.

[๑๖๙๕] นัยว่า พระผู้เป็นจอมประชานิกรผู้ประเสริฐกว่าชาววิเทหรัฐ ประทับอยู่บนปราสาทอันประเสริฐ ได้ทอดพระเนตรเห็นการนำอาหารมาแลกกันกินโดยประจักษ์ และได้ทอดพระเนตรเห็นมิตรธรรมแห่งสุนัขกับแพะด้วยพระองค์เอง.

[๑๖๙๖] เป็นลาภของเราไม่ใช่น้อยเลย ที่มีบัณฑิตเช่นนี้อยู่ในราชสกุล เพราะว่านักปราชญ์ทั้งหลายย่อมแทงตลอด ซึ่งเนื้อความแห่งปัญหาอันลึกซึ้งละเอียด ด้วยคำสุภาษิต.

[๑๖๙๗] เรามีความพอใจเป็นอย่างยิ่งด้วยคำสุภาษิต จะให้รถเทียมด้วยม้าอัสดรคนละหนึ่งคัน และบ้านส่วยอันเจริญคนละหนึ่งบ้าน แก่ท่านทั้งหลายผู้เป็นบัณฑิตทุกคน.

จบ เมณฑกปัญหาชาดกที่ ๘.

๙. มหาปทุมชาดก

ว่าด้วยมหาปทุมกุมาร

[๑๖๙๘] พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ไม่เห็นโทษของผู้อื่นว่าน้อยหรือมากโดยประการทั้งปวง ไม่พิจารณาด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว ไม่พึงลงอาชญา.

[๑๖๙๙] กษัตริย์พระองค์ใด ยังไม่ทันพิจารณาแล้วทรงลงพระราชอาชญา กษัตริย์พระองค์นั้นชื่อว่า ย่อมกลืนกินพระกระยาหารพร้อมด้วยหนาม เหมือนคนตาบอดกลืนกินอาหารพร้อมด้วยแมลงวัน ฉะนั้น.

[๑๗๐๐] กษัตริย์พระองค์ใด ทรงลงพระราชอาชญากับผู้ไม่ควรจะลงพระราชอาชญา ไม่ทรงลงพระราชอาชญากับผู้ที่ควรลงพระราชอาญา กษัตริย์พระองค์นั้นเป็นเหมือนคนเดินทางไม่ราบเรียบ ไม่รู้ว่าทางเรียบหรือไม่เรียบ.

[๑๗๐๑] กษัตริย์พระองค์ใด ทรงเห็นเหตุที่ควรลงพระราชอาชญา และไม่ควรลงพระราชอาชญา และทรงเห็นเหตุนั้น โดยประการทั้งปวงเป็นอย่างดีแล้ว ทรงปกครองบ้านเมือง กษัตริย์พระองค์นั้น สมควรปกครองราชสมบัติ.

[๑๗๐๒] กษัตริย์ผู้มีพระทัยอ่อนโยนโดยส่วนเดียว หรือมีพระทัยกล้าโดยส่วนเดียว ก็ไม่อาจที่จะดำรงพระองค์ไว้ในอิสริยยศที่สูงใหญ่ได้ เพราะเหตุนั้น กษัตริย์ไม่พึงประพฤติเหตุทั้งสอง คือ พระทัยอ่อนเกินไป และกล้าเกินไป.

[๑๗๐๓] กษัตริย์ผู้มีพระทัยอ่อน ก็ถูกประชาราษฎร์ดูหมิ่น กษัตริย์ผู้มีพระทัยแข็งนักก็มีเวร กษัตริย์ควรทราบเหตุทั้งสองอย่างแล้ว ประพฤติเป็นกลางๆ .

[๑๗๐๔] ข้าแต่พระราชา คนมีราคะย่อมพูดมาก แม้คนมีโทสะก็พูดมาก พระองค์ไม่ควรจะให้ปลงพระชนม์พระราชโอรส เพราะเหตุแห่งหญิงเลย.

[๑๗๐๕] ด้วยเหตุใด ประชาชนทั้งหมดจึงร่วมกันเป็นพวกพ้องของเจ้าปทุมกุมาร ส่วนพระมเหสีนี้พระองค์เดียวเท่านั้นไม่มีพวกพ้อง ด้วยเหตุนั้น เราจักปฏิบัติตามคำของพระมเหสี ท่านทั้งหลายจงไป จงโยนเจ้าปทุมกุมารลงไปในเหวทีเดียว.

[๑๗๐๖] ท่านเป็นผู้อันเราให้โยนลงในเหวอันลึกหลายชั่วลำตาล เหมือนนรกยากที่จะขึ้นได้ เหตุไร ท่านจึงไม่ตายอยู่ในเหวนั้น?

[๑๗๐๗] พญานาคผู้มีกำลังเรี่ยวแรงเกิดที่ข้างภูเขา รับอาตมภาพในที่นั้นด้วยขนดหาง เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงมิได้ตายในที่นั้น.

[๑๗๐๘] ดูกรพระราชบุตร มาเถิด เราจักนำเจ้ากลับไปสู่พระราชวัง จะให้เจ้าครอบครองราชสมบัติ ขอความเจริญจงมีแก่เจ้าเถิด เจ้าจักมาทำอะไรอยู่ในป่าเล่า?

[๑๗๐๙] บุรุษกลืนกินเบ็ดแล้วปลดเบ็ดที่เปื้อนโลหิตออกได้ แล้วพึงมีความสุขฉันใด อาตมภาพมองเห็นด้วยตนเอง ฉันนั้น.

[๑๗๑๐] เจ้ากล่าวอะไรหนอว่าเป็นเบ็ด เจ้ากล่าวอะไรหนอว่าเบ็ดเปื้อนโลหิต เจ้ากล่าวอะไรหนอว่าปลดออกได้ เราถามแล้ว ขอเจ้าจงบอกความข้อนั้นแก่เรา?

[๑๗๑๑] ดูกรมหาบพิตร อาตมภาพกล่าวกามคุณว่าเป็นเบ็ด กล่าวช้างและม้าว่าเบ็ดเปื้อนโลหิต กล่าวถึงการสละได้ว่าปลดออกได้ ขอมหาบพิตรจงทรงทราบอย่างนี้เถิด.

[๑๗๑๒] พระราชมารดาของเรา คือ นางจิญจมานวิกา พระราชบิดาของเรา คือ พระเทวทัต พญานาค คือ พระอานนท์บัณฑิต และเทวดา คือ พระสารีบุตร พระราชบุตรในกาลนั้น คือ เราตถาคต ท่านทั้งหลายจงจำชาดกไว้อย่างนี้เถิด.

จบ มหาปทุมชาดกที่ ๙.

๑๐. มิตตามิตตชาดก

อาการ ๑๖ ของผู้เป็นมิตรและมิใช่มิตร

[๑๗๑๓] บุรุษผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญา ได้เห็น และได้ฟังซึ่งบุคคลผู้ทำกรรมอย่างไร จึงจะรู้ได้ว่า ผู้นี้ไม่ใช่มิตร วิญญูชนจะพึงพยายามอย่างไร เพื่อจะรู้ได้ว่า ผู้นี้ไม่ใช่มิตร?

[๑๗๑๔] บุคคลผู้มิใช่มิตรเห็นเพื่อนๆ แล้ว ไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่ร่าเริงต้อนรับเพื่อน ไม่แลดูเพื่อน กล่าวคำย้อนเพื่อน.

[๑๗๑๕] บุคคลผู้มิใช่มิตร คบหาศัตรูของเพื่อน ไม่คบหามิตรของเพื่อน ห้ามผู้ที่กล่าวสรรเสริญเพื่อน สรรเสริญผู้ที่ด่าเพื่อน.

[๑๗๑๖] บุคคลผู้มิใช่มิตร ไม่บอกความลับแก่เพื่อน ไม่ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน ไม่สรรเสริญการงานของเพื่อน ไม่สรรเสริญปัญญาของเพื่อน.

[๑๗๑๗] บุคคลผู้มิใช่มิตร ยินดีในความฉิบหายของเพื่อน ไม่ยินดีในความเจริญของเพื่อน ได้อาหารที่ดีมีรสอร่อยมาแล้ว ก็มิได้นึกถึงเพื่อน ไม่ยินดีอนุเคราะห์เพื่อนว่า อย่างไรหนอ เพื่อนของเราพึงได้ลาภจากที่นี้บ้าง.

[๑๗๑๘] บัณฑิตได้เห็น และได้ฟังแล้วพึงรู้ว่า ไม่ใช่มิตรด้วยอาการเหล่าใด อาการดังกล่าวมา ๑๖ ประการนี้ มีอยู่ในบุคคลผู้มิใช่มิตร.

[๑๗๑๙] บัณฑิตมีปัญญา ได้เห็น และได้ฟังบุคคลผู้กระทำกรรมอย่างไร จึงจะรู้ได้ว่า ผู้นี้เป็นมิตร วิญญูชนจะพึงพยายามอย่างไร เพื่อจะรู้ได้ว่า ผู้นี้เป็นมิตร?

[๑๗๒๐] บุคคลผู้เป็นมิตรนั้น ย่อมระลึกถึงเพื่อนผู้อยู่ห่างไกล ย่อมยินดีต้อนรับเพื่อนผู้มาหา ถือว่า เป็นเพื่อนของเราจริง รักใคร่จริง ทักทายปราศรัยด้วยวาจาอันไพเราะ.

[๑๗๒๑] คนที่เป็นมิตร ย่อมคบหาผู้ที่เป็นมิตรของเพื่อน ไม่คบหาผู้ที่ไม่ใช่มิตรของเพื่อน ห้ามปรามผู้ที่ด่าติเตียนเพื่อน สรรเสริญผู้ที่พรรณนาคุณความดีของเพื่อน.

[๑๗๒๒] คนที่เป็นมิตร ย่อมบอกความลับแก่เพื่อน ปิดความลับของเพื่อน สรรเสริญการงานของเพื่อน สรรเสริญปัญญาของเพื่อน.

[๑๗๒๓] คนที่เป็นมิตร ย่อมยินดีในความเจริญของเพื่อน ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อน ได้อาหารมีรสอร่อยมาย่อมระลึกถึงเพื่อน ยินดีอนุเคราะห์เพื่อนว่า อย่างไรหนอ เพื่อนของเราจะพึงได้ลาภจากที่นี้บ้าง.

[๑๗๒๔] บัณฑิตได้เห็นแล้ว ได้ฟังแล้ว พึงรู้ว่า เป็นมิตรด้วยอาการเหล่าใด อาการดังกล่าวมา ๑๖ ประการนี้ มีอยู่ในบุคคลผู้เป็นมิตร.

จบ มิตตามิตตชาดกที่ ๑๐.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จุลลกุณาลชาดก ๒. ภัททสาลชาดก

๓. สมุททวาณิชชาดก ๔. กามชาดก

๕. ชนสันธชาดก ๖. มหากัณหชาดก

๗. โกสิยชาดก ๘. เมณฑกปัญหาชาดก

๙. มหาปทุมชาดก ๑๐. มิตตามิตตชาดก

จบ ทวาทสนิบาตชาดก.

เตรสนิบาตชาดก

๑. อัมพชาดก

มนต์เสื่อมเพราะลบหลู่ครูอาจารย์

[๑๗๒๕] ดูกรท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ก่อน ท่านได้นำเอาผลมะม่วงทั้งเล็ก
ทั้งใหญ่มาให้เรา ดูกรพราหมณ์ บัดนี้ ผลไม้ทั้งหลายย่อมไม่ปรากฏ
ด้วยมนต์เหล่านั้นของท่านเลย.

[๑๗๒๖] ข้าพระบาทกำลังคำนวณคลองแห่งนักขัตฤกษ์ จนเห็นขณะและครู่ด้วย
มนต์ก่อน ครั้นได้ฤกษ์และยามดีแล้ว จักนำผลมะม่วงเป็นอันมากมา
ถวายพระองค์เป็นแน่.

[๑๗๒๗] แต่ก่อน ท่านไม่ได้พูดถึงคลองแห่งนักขัตฤกษ์ ไม่ได้เอ่ยถึงขณะและ
ครู่ ทันใดนั้น ท่านก็นำเอาผลมะม่วงเป็นอันมาก อันประกอบด้วยสี
กลิ่น และรสมาให้เราได้.

[๑๗๒๘] ดูกรพราหมณ์ แม้เมื่อก่อน ผลไม้ทั้งหลายย่อมปรากฏด้วยการร่ายมนต์
ของท่าน วันนี้ แม้ท่านจะร่ายมนต์ก็ไม่อาจให้สำเร็จได้ วันนี้ สภาพของ
ท่านเป็นอย่างไร?

[๑๗๒๙] บุตรแห่งคนจัณฑาล ได้บอกมนต์ให้แก่ข้าพระบาทโดยธรรม และได้
สั่งกำชับข้าพระบาทว่า ถ้ามีใครมาถามถึงชื่อ และโคตรของเราแล้ว
เจ้าอย่าปกปิด มนต์ทั้งหลายก็จะไม่ละเจ้า.

[๑๗๓๐] ข้าพระบาทนั้น ครั้นพระองค์ผู้เป็นจอมแห่งประชาชนถามถึงอาจารย์
อันความลบหลู่ครอบงำแล้ว ได้กราบทูลเท็จว่า มนต์เหล่านี้เป็นของ
พราหมณ์ ข้าพระบาทจึงเป็นผู้เสื่อมมนต์ เป็นเหมือนคนกำพร้า ร้องไห้
อยู่.

[๑๗๓๑] บุรุษต้องการน้ำหวาน จะพึงได้น้ำหวานจากต้นไม้ใด จะเป็นต้นละหุ่ง ก็ตาม ต้นสะเดาก็ตาม ต้นทองหลางก็ตาม ต้นไม้นั้นแล เป็นต้นไม้ สูงสุดของบุรุษนั้น.

[๑๗๓๒] บุรุษพึงรู้แจ้งธรรมจากผู้ใด เป็นกษัตริย์ก็ตาม เป็นพราหมณ์ก็ตาม เป็น แพศย์ก็ตาม เป็นศูทรก็ตาม เป็นคนจัณฑาลก็ตาม คนเทหยากเยื่อ ก็ตาม ผู้นั้นก็จัดเป็นคนสูงสุดของบุรุษนั้น.

[๑๗๓๓] ท่านทั้งหลายจงลงอาชญา และเฆี่ยนตีมาณพผู้นี้ แล้วจับมาณพลามกผู้นี้ ไสคอออกไปเสีย มาณพใด ได้ประโยชน์อย่างสูงสุดด้วยความยากเข็ญ ท่านทั้งหลายจงยังมาณพนั้นให้พินาศเพราะความเย่อหยิ่งจองหอง.

[๑๗๓๔] บุคคลผู้สำคัญว่า ที่เสมอ พึงตกบ่อ ถ้ำ เหว หรือหลุมที่มีรากไม้ผุ ฉันใด อนึ่ง บุคคลตาบอด เมื่อสำคัญว่า เชือก พึงเหยียบงูเห่า พึง เหยียบไฟ ฉันใด ข้าแต่ท่านผู้มีปัญญา ท่านทราบว่า ข้าพเจ้าพลาดไป แล้ว ก็ฉันนั้น ขอจงให้มนต์แก่ข้าพเจ้าผู้มีมนต์อันเสื่อมแล้วอีกสักครั้ง หนึ่งเถิด.

[๑๗๓๕] เราได้ให้มนต์แก่ท่านโดยธรรม ฝ่ายท่านก็ได้เรียนมนต์โดยธรรม หากว่า ท่านมีใจดีรักษาปกติไว้ มนต์ก็จะไม่พึงละทิ้งท่านผู้ตั้งอยู่ในธรรม.

[๑๗๓๖] ดูกรคนพาล มนต์อันใด ที่จะพึงได้ในมนุษยโลก มนต์อันนั้น ท่านก็จะ ได้ในวันนี้โดยลำบาก ท่านผู้ไม่มีปัญญากล่าวคำเท็จ ทำมนต์อันมีค่าเสมอ ด้วยชีวิต ที่ได้กันโดยยากให้เสื่อมเสียแล้ว.

[๑๗๓๗] เราจะไม่ให้มนต์เช่นนั้นแก่เจ้าผู้เป็นพาล หลงงมงาย อกตัญญู พูดเท็จ ไม่มีความสำรวม มนต์ที่ไหน ไปเสียเถิด เราไม่พอใจ.

จบ อัมพชาดกที่ ๑.

๒. ผันทนชาดก

การผูกเวรของหมีและไม้ตะคร้อ

[๑๗๓๘] ท่านเป็นบุรุษถือขวานมาสู่ป่า ยืนอยู่ ดูกรสหาย เราถามท่าน ท่าน จงบอกแก่เรา ท่านต้องการจะตัดไม้หรือ.

[๑๗๓๙] เจ้าเป็นหมี เที่ยวอยู่ทั่วไปทั้งที่ทึบ และที่โปร่ง ดูกรสหาย เราถามเจ้า ขอเจ้าจงบอกแก่เรา ไม้อะไรที่จะทำเป็นกงรถได้มั่นคงดี?

[๑๗๔๐] ไม้รังก็ไม่มั่นคง ไม้ตะเคียนก็ไม่มั่นคง ไม้หูกวางจะมั่นคงที่ไหนเล่า แต่ว่า ต้นไม้ชื่อว่าต้นตะคร้อนั่นแหละ ทำเป็นกงรถมั่นคงดีนัก.

[๑๗๔๑] ต้นตะคร้อนั้นใบเป็นอย่างไร อนึ่ง ลำต้นเป็นอย่างไร ดูกรสหาย เรา ถามเจ้า ขอเจ้าจงบอกแก่เรา เราจะรู้จักไม้ตะคร้อได้อย่างไร?

[๑๗๔๒] กิ่งทั้งหลายแห่งต้นไม้ใด ย่อมห้อยลงด้วย ย่อมน้อมลงด้วย แต่ไม่หัก ต้นไม้นั้นชื่อว่าต้นตะคร้อ ที่เรายืนอยู่ใกล้โคนต้นนี่.

[๑๗๔๓] ต้นไม้นี้แหละชื่อว่าต้นตะคร้อ เป็นต้นไม้ควรแก่การงานของท่านทุก อย่าง คือ ควรแก่กำ ล้อ ดุม งอน และกงรถ.

[๑๗๔๔] เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นตะคร้อได้กล่าวดังนี้ว่า ดูกรภารทวาชะ แม้ถ้อยคำ ของเรามีอยู่ เชิญท่านฟังถ้อยคำของเราบ้าง.

[๑๗๔๕] ท่านจงลอกหนังประมาณ ๔ นิ้ว จากคอแห่งหมีตัวนี้ แล้วจงเอาหนัง หุ้มกงรถ เมื่อทำได้อย่างนั้น กงรถของท่านก็จะพึงเป็นของมั่นคง.

[๑๗๔๖] เทวดาผู้สิงอยู่ต้นตะคร้อ จองเวรได้สำเร็จ นำความทุกข์มาให้แก่หมี ทั้งหลาย ที่เกิดแล้ว และยังไม่เกิด ด้วยประการฉะนี้.

[๑๗๔๗] ไม้ตะคร้อฆ่าหมี และหมีก็ฆ่าไม้ตะคร้อ ต่างก็ฆ่ากันและกัน ด้วยการ วิวาทกัน ด้วยประการฉะนี้.

[๑๗๔๘] ในหมู่มนุษย์ ความวิวาทเกิดขึ้น ณ ที่ใด มนุษย์ทั้งหลายในที่นั้น ย่อม ฟ้อนรำดังนกยูงรำแพนหาง เหมือนหมีและไม้ตะคร้อ ฉะนั้น.

[๑๗๔๙] เพราะเหตุนั้น อาตมภาพขอถวายพระพรแก่บพิตรทั้งหลาย ขอความ เจริญจงมีแก่บพิตรทั้งหลาย เท่าที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ขอบพิตร ทั้งหลายจงร่วมบันเทิงใจ อย่าวิวาทกัน อย่าเป็นดังหมีและไม้ตะคร้อเลย.

[๑๗๕๐] ขอบพิตรทั้งหลายจงศึกษาความสามัคคี ความสามัคคีนั้นแหละ พระ พุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญแล้ว บุคคลผู้ยินดีในสามัคคีธรรม ตั้งอยู่ ในธรรม ย่อมไม่คลาดจากธรรม อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ.

จบ ผันทนชาดกที่ ๒.

๓. ชวนหังสชาดก

รักกันอยู่ไกลก็เหมือนอยู่ใกล้

[๑๗๕๑] ดูกรหงส์ เชิญเกาะที่ตั่งทองนี้เถิด การได้เห็นท่านชื่นใจฉันจริง ท่านเป็นอิสระในสถานที่นี้ ท่านมาถึงแล้ว รังเกียจสิ่งใดที่มีอยู่ในนิเวศน์นี้ จงบอกสิ่งนั้นให้ทราบเถิด.

[๑๗๕๒] คนบางพวก ย่อมเป็นที่รักของบุคคลบางพวกเพราะได้ฟัง อนึ่ง ความรักของบุคคลบางพวก ย่อมหมดสิ้นไปเพราะได้เห็น คนบางพวกย่อมเป็นที่รักเพราะได้เห็น และเพราะได้ฟัง ท่านรักใคร่ฉันเพราะได้เห็นบ้างไหม?

[๑๗๕๓] ท่านเป็นที่รักของฉันเพราะได้ฟัง และเป็นที่รักของฉันยิ่งนัก เพราะอาศัยการเห็น ดูกรพญาหงส์ ท่านน่ารักน่าดูอย่างนี้ เชิญอยู่ในสำนักของฉันเถิด.

[๑๗๕๔] ข้าพระองค์ทั้งหลายได้รับการสักการบูชาแล้วเป็นนิตย์ พึงอยู่ในพระราชนิเวศน์ของพระองค์ แต่บางครั้ง พระองค์ทรงเมาน้ำจัณฑ์แล้ว จะพึงตรัสสั่งว่า จงย่างพญาหงส์ให้ฉันที.

[๑๗๕๕] การดื่มน้ำเมา ซึ่งเป็นที่รักของฉันยิ่งกว่าท่าน ฉันติเตียนการดื่มน้ำเมานั้นเอาเถอะ ตลอดเวลาที่ท่านยังอยู่ในนิเวศน์ของฉัน ฉันจักไม่ดื่มน้ำเมาเลย.

[๑๗๕๖] ข้าแต่พระราชา เสียงของสุนัขจิ้งจอกทั้งหลายก็ดี ของนกทั้งหลายก็ดี รู้ได้ง่าย แต่เสียงของมนุษย์รู้ได้ยากกว่านั้น.

[๑๗๕๗] อนึ่ง ผู้ใด เมื่อก่อน เป็นผู้ใจดี คนทั้งหลายนับถือว่า เป็นญาติเป็นมิตรหรือเป็นสหาย ภายหลัง ผู้นั้นกลับกลายเป็นศัตรูไปก็ได้ ใจของมนุษย์รู้ได้ยากอย่างนี้.

[๑๗๕๘] ใจจดจ่ออยู่ในบุคคลใด แม้บุคคลนั้นจะอยู่ไกลก็เหมือนกับอยู่ใกล้ ใจเหินห่างจากบุคคลใด แม้บุคคลนั้นจะอยู่ใกล้ก็เหมือนกับอยู่ไกล.

[๑๗๕๙] ถ้ามีจิตเลื่อมใสรักใคร่กัน ถึงแม้จะอยู่คนละฝั่งสมุทร ก็เหมือนอยู่ใกล้ชิดกัน ถ้ามีจิตคิดประทุษร้ายกัน ถึงแม้จะอยู่ใกล้ชิดกัน ก็เหมือนกับอยู่กันคนละฝั่งสมุทร.

[๑๗๖๐] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ คนที่เป็นศัตรูกันถึงจะอยู่ร่วมกัน ก็เหมือนกับอยู่ห่างไกลกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมิ่งขวัญแห่งรัฐ คนที่รักกันถึงแม้จะอยู่ห่างไกลกัน ก็เหมือนกับอยู่ร่วมกันด้วยหัวใจ.

[๑๗๖๑] ด้วยการอยู่ร่วมกันนานเกินควร คนรักกันย่อมกลายเป็นคนไม่รักกันก็ได้ ข้าพระองค์ขอทูลลาพระองค์ไป ก่อนที่ข้าพระองค์จะกลายเป็นผู้ไม่เป็นที่รักของพระองค์.

[๑๗๖๒] เมื่อเราวิงวอนอยู่อย่างนี้ ถ้าท่านมิได้รู้ถึงความนับถือของเรา ท่านก็มิได้ทำตามคำวิงวอนของเรา ซึ่งจะเป็นผู้ปรนนิบัติท่าน เมื่อเป็นอย่างนี้ เราขอวิงวอนท่านว่า ท่านพึงหมั่นมาที่นี่บ่อยๆ นะ.

[๑๗๖๓] ข้าแต่พระมหาราชผู้เป็นมิ่งขวัญแห่งรัฐ ถ้าเรายังอยู่กันเป็นปกติอย่างนี้ อันตรายจักยังไม่มีทั้งแก่พระองค์และแก่ข้าพระองค์ เป็นอันแน่นอนว่า เราทั้งสองคงได้พบเห็นกัน ในเมื่อวันคืนผ่านไปเป็นแน่.

จบ ชวนหังสชาดกที่ ๓.

๔. จุลลนารทกัสสปชาดก

ว่าด้วยพิษเหวเปือกตมและอสรพิษ

[๑๗๖๔] ฟืนเจ้าก็มิได้หัก น้ำเจ้าก็มิได้ตักเอามา แม้กองไฟเจ้าก็มิได้ก่อให้ลุกโพลง เหตุไรหนอเจ้าจึงเป็นเหมือนคนโง่เขลานอนซบเซาอยู่?

[๑๗๖๕] ข้าแต่คุณพ่อกัสสปะ ผมอดทนอยู่ในป่าลำบาก ผมจะขอลาคุณพ่อไป การอยู่ในป่าลำบาก ผมปรารถนาจะไปสู่บ้านเมือง.

[๑๗๖๖] ข้าแต่คุณพ่อผู้เป็นดุจพรหม ผู้ออกจากป่านี้ไปอยู่ ณ ชนบทใดๆ จะพึงศึกษาขนบธรรมเนียมที่ชาวชนบทเขาประพฤติกันอย่างไร ขอคุณพ่อจงพร่ำสอนขนบธรรมเนียมนั้นแก่ผมด้วยเถิด?

[๑๗๖๗] ถ้าเจ้าละป่า เหง้ามันและผลไม้ในป่า พึงพอใจอยู่ในบ้านเมือง เจ้าจงสำเหนียกจารีตของชนบทนั้นของเราไว้.

[๑๗๖๘] เจ้าจงอย่าเสพของมีพิษ จงเว้นเหวโดยเด็ดขาด อย่าจมอยู่ในเปือกตม ในที่ใกล้อสรพิษ จงเตรียมตัวให้พร้อม.

[๑๗๖๙] ผมขอถาม คุณพ่อกล่าวอะไรว่าเป็นพิษ เป็นเหว เป็นเปือกตม เป็นอสรพิษของพรหมจรรย์ ผมถามแล้ว ขอคุณพ่อโปรดบอกความข้อนั้นแก่ผมเถิด?

[๑๗๗๐] ดูกรพ่อนารทะ น้ำดองในโลกเขาเรียกชื่อว่าสุรา สุรานั้นทำใจให้ฮึกเหิม มีกลิ่นหอม ทำให้พูดมาก มีรสหวานแหลมปานน้ำผึ้ง พระอริยะทั้งหลายกล่าวสุรานั้นว่า เป็นพิษของพรหมจรรย์.

[๑๗๗๑] ดูกรพ่อนารทะ หญิงในโลกย่อมย่ำยีบุรุษผู้ประมาทแล้ว หญิงเหล่านั้นย่อมจูงจิตของบุรุษไป เหมือนลมพัดปุยนุ่นที่หล่นจากต้นไป ฉะนั้น นี่บัณฑิตกล่าวว่า เป็นเหวของพรหมจรรย์.

[๑๗๗๒] ดูกรพ่อนารทะ ลาภ สรรเสริญ สักการะ และการบูชาในตระกูลอื่นๆ นี่บัณฑิตกล่าวว่า เป็นเปือกตมของพรหมจรรย์.

[๑๗๗๓] ดูกรพ่อนารทะ พระราชาผู้เป็นใหญ่ครอบครองแผ่นดินนี้ เจ้าอย่าเข้าไปใกล้พระราชาผู้เป็นใหญ่ เป็นจอมมนุษย์เช่นนั้น.

[๑๗๗๔] ดูกรพ่อนารทะ เจ้าอย่าเที่ยวไปใกล้บาทมูลแห่งพระราชาทั้งหลาย ผู้เป็นอิสระและเป็นอธิบดีเหล่านั้น พระราชนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นอสรพิษของพรหมจรรย์.

[๑๗๗๕] บุคคลผู้ต้องการอาหารในเวลาอาหาร พึงเข้าไปใกล้เรือนใด พึงรู้กุศล คือ อโคจร ๕ ที่ควรเว้นในสกุลนั้น แล้วพึงเที่ยวแสวงหาอาหารในเรือนนั้น. บุคคลเข้าไปสู่ตระกูลอื่นเพื่อปานะ หรือโภชนะแล้ว พึงรู้จักประมาณบริโภคแต่พอควร และไม่พึงใส่ใจในรูปหญิง.

[๑๗๗๖] เจ้าจงเว้นให้ห่างไกลซึ่งการตั้งคอกโค ร้านขายสุรา คนเกเร ที่ประชุม และขุมทรัพย์ทั้งหลาย เหมือนบุคคลผู้ไปด้วยยาน เว้นหนทางอันไม่ราบเรียบ ฉะนั้น.

จบ จุลลนารทกัสสปชาดกที่ ๔.

๕. ทูตชาดก

ว่าด้วยการบอกความทุกข์แก่ผู้ที่ควรบอก

[๑๗๗๗] ดูกรพราหมณ์ เราส่งทูตทั้งหลายเพื่อท่านผู้เพ่งอยู่ ณ ฝั่งแม่น้ำคงคา ทูตเหล่านั้นถามท่าน ท่านก็มิได้บอกให้แจ่มแจ้ง ความทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ท่านนั้น เป็นความตายของท่านมิใช่หรือ?

[๑๗๗๘] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงบำรุงรัฐกาสีให้เจริญ ถ้าความทุกข์เกิดขึ้นแก่พระองค์ ผู้ใดไม่พึงเปลื้องพระองค์จากทุกข์ได้ พระองค์อย่าได้ตรัสบอกความทุกข์นั้นแก่ผู้นั้น.

[๑๗๗๙] ผู้ใดพึงเปลื้องทุกข์ของบุคคลผู้เกิดทุกข์ได้ส่วนเดียวโดยธรรม พึงบอกเล่าแก่ผู้นั้นได้โดยแท้.

[๑๗๘๐] ข้าแต่พระราชา เสียงของสุนัขจิ้งจอกก็ดี ของนกก็ดี รู้ได้ง่าย เสียงของมนุษย์รู้ได้ยากยิ่งกว่านั้น.

[๑๗๘๑] อนึ่ง ผู้ใด เมื่อก่อน เป็นผู้ใจดี คนทั้งหลายนับถือว่า เป็นญาติเป็นมิตร หรือเป็นสหาย ภายหลัง ผู้นั้นกลับกลายเป็ฯศัตรูไปก็ได้ ใจของมนุษย์รู้ได้ยากอย่างนี้.

[๑๗๘๒] ผู้ใดถูกถามเนืองๆ ถึงทุกข์ของตน ย่อมบอกในกาลอันไม่ควร ผู้นั้นย่อมมีแต่มิตรผู้แสวงหาประโยชน์ แต่ไม่ยินดีร่วมทุกข์ด้วย.

[๑๗๘๓] บุคคลรู้กาลอันควร และรู้จักบิณฑิต ผู้มีปัญญาว่า มีใจร่วมกันแล้ว พึงบอกความทุกข์ทั้งหลายแก่บุคคลผู้เช่นนั้น นักปราชญ์พึงบอกความทุกข์ร้อนแก่ผู้อื่น พึงเปล่งวาจาอ่อนหวานมีประโยชน์.

[๑๗๘๔] อนึ่ง ถ้าบุคคลอดกลั้นความทุกข์ของตนไม่ได้ก็พึงรู้ว่า ประเพณีของโลกนี้ จะมีเพื่อถึงความสุขสำหรับเราผู้เดียวไม่ได้ นักปราชญ์เมื่อเพ่งเล็งหิริและโอตตัปปะอันเป็นของจริง พึงอดกลั้นความทุกข์ร้อนไว้ผู้เดียวเท่านั้น.

[๑๗๘๕] ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระองค์ต้องการจะหาทรัพย์ให้อาจารย์ จึงเที่ยวไปทั่วแว่นแคว้น นิคม และราชธานีทั้งหลาย.

[๑๗๘๖] ขอกะคฤหบดี ราชบุรุษ และพราหมณ์มหาศาลได้ทองคำ ๗ ลิ่ม ทองคำ ๗ ลิ่มของข้าพระองค์นั้นหายเสียแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงเศร้าโศกมาก.

[๑๗๘๗] ข้าแต่พระมหาราชา บุรุษผู้เป็นทูตของพระองค์เหล่านั้น ข้าพระองค์คิดรู้ด้วยใจว่า ไม่สามารถจะปลดเปลื้อง ข้าพระองค์จากทุกข์ได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงไม่บอกแก่บุรุษเหล่านั้น.

[๑๗๘๘] ข้าแต่พระมหาราชา ส่วนพระองค์ ข้าพระองค์คิดรู้ด้วยใจว่า พระองค์สามารถจะปลดเปลื้องข้าพระองค์จากทุกข์ได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงกราบทูลให้พระองค์ทรงทราบ.

[๑๗๘๙] พระราชาผู้บำรุงรัฐกาสีให้เจริญ มีพระฤหทัยเลื่อมใส ได้พระราชทานทองคำ ๑๔ แท่ง แก่พระโพธิสัตว์นั้น.

จบ ทูตชาดกที่ ๕.

๖. กาลิงคโพธิชาดก

ว่าด้วยการพยากรณ์ที่อันเป็นชัยภูมิ

[๑๗๙๐] พระเจ้าจักพรรดิทรงพระนามว่ากาลิงคะ ได้ทรงสั่งสอนมนุษย์ทั่วแผ่นดินโดยธรรม ได้เสด็จไปสู่ที่ใกล้ต้นโพธิ์ด้วยช้าง ทรงมีอานุภาพมาก.

[๑๗๙๑] ภารทวาชปุโรหิตชาวกาลิงครัฐ พิจารณา ดูภูมิภาคแล้ว จึงประคองอัญชลีกราบทูลพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นบุตรแห่งดาบส ชื่อกาลิงคะว่า.

[๑๗๙๒] ข้าแต่พระมหาราชา ขอเชิญพระองค์เสด็จลงเถิด ภูมิภาคนี้อันพระพุทธเจ้าผู้เป็นสมณะทรงสรรเสริญแล้ว พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ตรัสรู้โดยยิ่งมีพระคุณหาประมาณมิได้ ย่อมไพโรจน์ ณ ภูมิภาคนี้.

[๑๗๙๓] หญ้าและเครือเถาทั้งหลายในภูมิภาคส่วนนี้ ม้วนเวียนโดยทักษิณาวัตร ภูมิภาคส่วนนี้ เป็นที่ไม่หวั่นไหวแห่งแผ่นดิน (เมื่อกัลป์จะตั้งขึ้นก็ตั้งขึ้นก่อน เมื่อกัลป์พินาศก็พินาศภายหลัง) ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระองค์ได้สดับมาอย่างนี้.

[๑๗๙๔] ภูมิภาคส่วนนี้ เป็นมณฑลแห่งแผ่นดินอันทรงไว้ซึ่งภูตทั้งปวง มีสาคร เป็นขอบเขต ขอเชิญพระองค์เสด็จลง แล้วทรงกระทำการนอบน้อมเถิด พระเจ้าข้า.

[๑๗๙๕] ช้างกุญชรตัวประเสริฐ เกิดในตระกูลอุโบสถ ย่อมไม่เข้าไปใกล้ประเทศ นั้นเลย ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้.

[๑๗๙๖] ช้างตัวประเสริฐนี้ เป็นช้างเกิดแล้วในตระกูลอุโบสถโดยแท้ ถึงกระนั้น ก็ไม่อาจจะเข้าไปใกล้ประเทศมีประมาณเท่านี้ได้ ถ้าพระองค์ยังทรงสงสัย อยู่ ก็จงทรงไสช้างพระที่นั่งไปเถิด.

[๑๗๙๗] พระเจ้ากาลิงคะทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงทรงใคร่ครวญถ้อยคำของปุโรหิต ผู้ชำนาญการพยากรณ์ว่า เราจักรู้ถ้อยคำของปุโรหิตนี้ว่า จริงหรือไม่จริง นี้แล้ว ทรงไสช้างพระที่นั่งไป.

[๑๗๙๘] ฝ่ายช้างพระที่นั่งนั้น ถูกพระราชาทรงไสไปแล้ว ก็เปล่งเสียงดุจนก กระเรียนแล้วถอยหลังทรุดคุกลง ดังอดทนภาระหนักไม่ได้.

[๑๗๙๙] ปุโรหิตภารทราชะชาวกาลิงครัฐ รู้ว่า ช้างพระที่นั่งสิ้นอายุแล้ว จึงรีบ กราบทูลพระเจ้ากาลิงคะว่า ข้าแต่พระมหาราชา ขอเชิญเสด็จไปทรงช้าง พระที่นั่งเชือกอื่นเถิด ช้างพระที่นั่งเชือกนี้สิ้นอายุแล้ว พระเจ้าข้า.

[๑๘๐๐] พระเจ้ากาลิงคะทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงรีบเสด็จไปทรงช้างพระที่นั่ง เชือกใหม่ เมื่อพระราชาเสด็จก้าวไปพ้นแล้ว ช้างพระที่นั่งที่ตายแล้ว ก็ล้มลง ณ พื้นดินที่นั้นเอง ถ้อยคำของปุโรหิต ผู้ชำนาญการพยากรณ์ เป็นอย่างใด ช้างพระที่นั่งเป็นอย่างนั้น.

[๑๘๐๑] พระเจ้ากาลิงคะได้ตรัสกะพราหมณ์ภารทวาชะชาวกาลิงครัฐอย่างนี้ว่า ท่านเป็นสัมพุทธะ รู้เห็นเหตุทั้งปวงโดยแท้.

[๑๘๐๒] กาลิงคพราหมณ์ เมื่อไม่รับคำสรรเสริญนั้นจึงได้กราบทูลว่า ข้าแต่ พระมหาราชา ข้าพระองค์เป็นผู้ชำนาญการพยากรณ์ ชื่อว่าพุทธะ ผู้รู้เหตุ ทั้งปวงก็จริง.

[๑๘๐๓] แต่พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นพระสัพพัญญูด้วย เป็นพระสัพพวิทูด้วย ย่อมรู้เหตุทั้งปวงด้วยพระญาณเป็นเครื่องกำหนด ข้าพระองค์รู้เหตุทั้งปวงได้ เพราะกำลังแห่งอาคม พระพุทธเจ้าทั้งหลาย รู้เหตุทั้งปวงได้ด้วยพระสัพพัญญุตญาณ.

[๑๘๐๔] พระเจ้ากาลิงคะ ทรงนำเอามาลาและเครื่องลูบไล้พร้อมด้วยดนตรีต่างๆ ไปบูชาพระมหาโพธิ์แล้ว รับสั่งให้กระทำกำแพงแวดล้อม.

[๑๘๐๕] รับสั่งให้เก็บดอกไม้ประมาณหกหมื่นเล่มเกวียนมาบูชาโพธิมณฑลอันเป็นอนุตริยะ แล้วเสด็จกลับ.

จบ กาลิงคโพธิชาดกที่ ๖.

๗. อกิตติชาดก

อกิตติดาบสขอพรท้าวสักกะ

[๑๘๐๖] ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูต ทรงเห็นอกิตติดาบสผู้ยับยั้งอยู่ จึงได้ตรัสถามว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านปรารถนาสมบัติอะไร ถึงยับยั้งอยู่ผู้เดียวในถิ่นอันแห้งแล้ง?

[๑๘๐๗] ดูกรท้าวสักกะ การเกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์ อนึ่ง ความแตกทำลายแห่งร่างกาย และความตายอย่างหลงใหล ก็เป็นทุกข์ เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงยับยั้งอยู่ ณ ที่นี้.

[๑๘๐๘] ข้าแต่ท่านกัสสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้ากล่าวนี้ เป็นถ้อยคำสมควรเป็นสุภาษิต โยมขอถวายพรแก่ท่านตามที่ท่านมีใจปรารถนา.

[๑๘๐๙] ดูกรท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง ถ้ามหาบพิตรจะทรงประทานพรแก่อาตมภาพ ชนทั้งหลายได้บุตร ภรรยา ทรัพย์ ข้าวเปลือก และสิ่งของอันเป็นที่รักทั้งหลาย แล้วยังไม่อิ่มด้วยความโลภใด ความโลภนั้นอย่าพึงมีในอาตมภาพเลย.

[๑๘๑๐] ข้าแต่ท่านกัสสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้ากล่าวนี้ เป็นถ้อยคำสมควร เป็นสุภาษิต โยมขอถวายพรแก่ท่านตามที่ท่านมีใจปรารถนา.

[๑๘๑๑] ดูกรท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง ถ้ามหาบพิตรจะทรงประทานพร แก่อาตมภาพ นา ที่ดิน เงิน โค ม้า ทาส กรรมกร ย่อมเสื่อม สิ้นไปด้วยโทสะใด โทสะนั้นอย่าพึงมีในอาตมภาพเลย.

[๑๘๑๒] ข้าแต่ท่านกัสสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้ากล่าวนี้ เป็นถ้อยคำสมควร เป็นสุภาษิต โยมขอถวายพรแก่ท่านตามที่ท่านมีใจปรารถนา.

[๑๘๑๓] ดูกรท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง ถ้ามหาบพิตรจะทรงประทานพร แก่อาตมภาพ อาตมภาพไม่พึงเห็น ไม่พึงได้ฟังคนพาล ไม่พึงอยู่ร่วม กับคนพาล ไม่ขอกระทำ และไม่ขอชอบใจการเจรจาปราศรัยกับคนพาล.

[๑๘๑๔] ข้าแต่ท่านกัสสปะ คนพาลได้กระทำอะไรให้แก่ท่านหรือ ขอท่านจงบอก เหตุนั้นแก่โยม เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่ปรารถนาเห็นคนพาล?

[๑๘๑๕] คนพาลผู้มีปัญญาทราม ย่อมแนะนำสิ่งที่ไม่ควรจะแนะนำ ย่อมชักชวนใน สิ่งที่ไม่ใช่ธุระ การแนะนำชั่วเป็นความดีของเขา คนพาลนั้นถึงจะ พูดดีก็โกรธ เขามิได้รู้วินัย การไม่เห็นคนพาลนั้นเป็นความดี.

[๑๘๑๖] ข้าแต่ท่านกัสสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้ากล่าวนี้ เป็นถ้อยคำสมควร เป็นสุภาษิต โยมขอถวายพรแก่ท่านตามที่ท่านมีใจปรารถนา.

[๑๘๑๗] ดูกรท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง ถ้ามหาบพิตรจะทรงประทานพร แก่อาตมภาพ อาตมภาพพึงขอเห็น ขอฟังนักปราชญ์ ขออยู่ร่วมกัน กับนักปราชญ์ ขอกระทำ และขอชอบใจการเจรจาปราศรัยกับนักปราชญ์.

[๑๘๑๘] ข้าแต่ท่านกัสสปะ นักปราชญ์ได้กระทำอะไรให้แก่ท่านหรือ ขอท่านจง บอกเหตุนั้นแก่โยม เพราะเหตุไร ท่านจึงปรารถนาเห็นนักปราชญ์?

[๑๘๑๙] นักปราชญ์ย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ ย่อมไม่ชักชวนในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ การแนะนำดีเป็นความดีของนักปราชญ์นั้น นักปราชญ์นั้น ผู้อื่น กล่าวชอบก็ไม่โกรธ ย่อมรู้จักวินัย การสมาคมคบหากันกับนักปราชญ์ นั้นเป็นความดี.

[๑๘๒๐] ข้าแต่ท่านกัสสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้ากล่าวนี้ เป็นถ้อยคำสมควร เป็นสุภาษิต โยมขอถวายพรแก่ท่านตามที่ท่านมีใจปรารถนา.

[๑๘๒๑] ดูกรท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง ถ้ามหาบพิตรจะทรงประทานพรแก่อาตมภาพ เมื่อราตรีสว่างแจ้ง พระอาทิตย์อุทัยขึ้นแล้ว ขออาหารอันเป็นทิพย์ และยาจกผู้มีศีล พึงปรากฏขึ้น เมื่ออาตมภาพให้ทานอยู่ ขอให้ศรัทธาของอาตมภาพไม่พึงเสื่อมสิ้นไป ครั้นให้ทานแล้วขอให้อาตมภาพไม่พึงเดือดร้อนในภายหลัง เมื่อกำลังให้อยู่ ก็ขอให้อาตมภาพพึงยังจิตให้เลื่อมใส ดูกรท้าวสักกะ ขอมหาบพิตรทรงประทานพรนี้แก่อาตมภาพเถิด.

[๑๘๒๒] ข้าแต่ท่านกัสสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้ากล่าวนี้ เป็นถ้อยคำสมควร เป็นสุภาษิต โยมขอถวายพรแก่ท่านตามที่ท่านมีใจปรารถนา.

[๑๘๒๓] ดูกรท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง ถ้ามหาบพิตรจะทรงประทานพรแก่อาตมภาพ มหาบพิตรอย่าพึงเข้ามาใกล้อาตมภาพอีกเลย ดูกรท้าวสักกะ ขอมหาบพิตรทรงประทานพรนี้แก่อาตมภาพเถิด.

[๑๘๒๔] นรชาติหญิงชายทั้งหลาย ย่อมปรารถนาจะเห็นโยมด้วยวัตรจริยาเป็นอันมาก เพราะเหตุไรหนอ การเห็นโยมจึงเป็นภัยแก่ท่าน?

[๑๘๒๕] อาตมภาพเห็นเพศเทวดาเช่นพระองค์ ผู้สำเร็จด้วยสิ่งที่ต้องประสงค์ทุกอย่างแล้ว ก็จะพึงประมาท ทำความเพียรปรารถนาตำแหน่งท้าวสักกะ การเห็นมหาบพิตรจึงเป็นภัยแก่อาตมภาพ.

จบ อกิตติชาดกที่ ๗.

๘. ตักการิยชาดก

การพูดดีเป็นศรีแก่ตัว

[๑๘๒๖] ดูกรพ่อตักการิยะ ฉันเองเป็นคนโง่เขลา กล่าวคำชั่วช้าเหมือนกบในป่าร้องเรียกงูมาให้กินตน ฉะนั้น ฉันน่าจะตกลงไปในหลุมนี้ ได้ยินมาว่าบุคคลที่พูดล่วงเลยขอบเขตไม่ดีเลย.

[๑๘๒๗] บุคคลที่พูดล่วงเลยขอบเขต ย่อมได้ประสบการจองจำ การถูกฆ่า ความเศร้าโศกและความร่ำไห้ ข้าแต่ท่านอาจารย์ ชนทั้งหลายจะฝังท่านลงในหลุม เพราะเหตุใด ท่านต้องติเตียนตัวท่านเอง เพราะเหตุนั้น.

[๑๘๒๘] เราจะซักถามตุณฑิละ เพื่อประโยชน์อะไรเล่า นางกาลีซิควรทำกะน้องชายของเขาเอง เราถูกแย่งผ้าจนเป็นคนเปลือยกาย แม้เรื่องนี้ก็เหมือนกับเรื่องของท่านเป็นอันมาก?

[๑๘๒๙] นกกะลิงตัวใด มิได้ชนกับเขาด้วย เข้าไปจับอยู่ในระหว่างศีรษะแพะทั้งสองผู้กำลังชนกันอยู่ นกกะลิงตัวนั้น ก็ถูกศีรษะแพะบดขยี้แล้ว ณ ที่นั้นเอง แม้เรื่องนี้ ก็เหมือนกับเรื่องของท่านเป็นอันมาก.

[๑๘๓๐] คน ๔ คนจะป้องกันคนคนเดียว ช่วยกันจับชายผ้าไว้คนละชาย คนทั้งหมดนั้นก็พากันหัวแตกนอนตายแล้ว แม้เรื่องนี้ ก็เหมือนกับเรื่องของท่านเป็นอันมาก.

[๑๘๓๑] นางแพะที่ถูกโจรทั้งหลายผูกไว้ในพุ่มกอไผ่ คึกคะนอง เอาเท้าหลังดีดไปกระทบมีดตกลงมา พวกโจรก็เอามีดนั้นเองเชือดคอนางแพะฉันใด แม้เรื่องนี้ ก็เหมือนกับเรื่องของท่านเป็นอันมาก.

[๑๘๓๒] พวกนี้มิใช่เทวดา มิใช่บุตรคนธรรพ์ พวกนี้เป็นเนื้อ พวกนี้ถูกนำมาด้วยอำนาจประโยชน์ เจ้าทั้งหลายจงย่างมันตัวหนึ่ง สำหรับอาหารมื้อเย็น อีกตัวหนึ่งสำหรับอาหารมื้อเช้า.

[๑๘๓๓] คำทุพภาษิตตั้งแสนคำ ก็ไม่ถึงแม้ส่วนเสี้ยวของคำสุภาษิต กินนรรังเกียจคำทุพภาษิตจึงเศร้าหมอง เพราะเหตุนั้น กินนรจึงนิ่งเฉยเสีย ไม่ใช่นิ่งเฉยเพราะความโง่เขลา.

[๑๘๓๔] กินนรีตัวนี้กล่าวแก้เราได้แล้ว เจ้าทั้งหลาย จงปล่อยกินนรีตัวนั้นไปอนึ่ง จงนำไปส่งให้ถึงเขาหิมพานต์ ส่วนกินนรตัวนี้ เจ้าทั้งหลายจงส่งไปให้โรงครัวใหญ่ จงย่างมันสำหรับอาหารเช้า แต่เช้าทีเดียว.

[๑๘๓๕] ข้าแต่พระมหาราชา ปศุสัตว์ทั้งหลายพึ่งฝน ประชาชนนี้ก็พึ่งปศุสัตว์ พระองค์เป็นที่พึ่งของข้าพระบาท ภรรยาของข้าพระบาท ก็พึ่งข้าพระบาท

ในระหว่างข้าพระบาททั้งสอง ตัวหนึ่งรู้ว่าอีกตัวหนึ่งตายแล้ว ตนเอง พ้นแล้วจากความตาย จึงจะไปสู่บรรพต.

[๑๘๓๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชน ความนินทาทั้งหลายมิใช่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นไปโดยง่ายเลย ชนทั้งหลายมีฉันทะต่างๆ กัน ซึ่งควรจะซ่องเสพ คนหนึ่งได้รับการสรรเสริญด้วยคุณธรรมข้อใด คนอื่นได้คนนินทา ด้วยคุณธรรมข้อนั้นเอง.

[๑๘๓๗] โลกทั้งปวงมีจิตยิ่งด้วยจิตของคนอื่น โลกทั้งปวงชื่อว่ามีจิตในจิตของตน สัตว์ทั้งปวง ที่เป็นปุถุชน ต่างก็มีจิตใจต่างกัน สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่พึงเป็นไปในอำนาจแห่งจิตของใคร.

[๑๘๓๘] กินนรพร้อมด้วยกินนรีผู้ภรรยา เป็นผู้นิ่งไม่พูด เป็นผู้กลัวภัย ได้กล่าวแก้แล้วในบัดนี้ กินนรนั้นชื่อว่า พ้นแล้วในบัดนี้ เป็นผู้มีความสุข หาโรคมิได้ เพราะว่าการเปล่งวาจาดี นำมาซึ่งประโยชน์แก่นรชนทั้งหลาย.

จบ ตักการิยชาดกที่ ๘.

๙. รุรุมิคชาดก

ว่าด้วยน้ำใจของพญาเนื้อรุรุ

[๑๘๓๙] ใครบอกมฤค ผู้สูงสุดกว่ามฤคทั้งหลายนั้นแก่เราได้ เราจะให้บ้านส่วย และหญิงที่ประดับประดาแล้วแก่ผู้นั้น.

[๑๘๔๐] ขอได้โปรดพระราชทานบ้านส่วย และหญิงที่ประดับประดาแล้วแก่ข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์ จะกราบทูลมฤคผู้สูงสุดกว่ามฤคทั้งหลายแก่พระองค์.

[๑๘๔๑] ณ ไพรสณฑ์นั้น มีต้นมะม่วง และต้นรังทั้งหลาย ดอกบานสะพรั่ง พื้นที่แห่งไพรสณฑ์นั้น ดารดาษไปด้วยติณชาติ มีสีเหมือนแมลงค่อมทอง มฤคตัวนั้นอยู่ที่ไพรสณฑ์นั้น.

[๑๘๔๒] พระเจ้าพาราณสี ทรงโก่งธนูสอดใส่ลูกศรไว้ เสด็จเข้าไปแล้ว ส่วนมฤคเห็นพระราชาแล้ว ได้ร้องกราบทูลไปแต่ไกลว่า ข้าแต่พระมหาราชาผู้ประเสริฐ โปรดทรงรอก่อน อย่าเพิ่งทรงยิงข้าพระบาทเสียเลย ใครหนอได้กราบทูลความเรื่องแก่พระองค์ว่า มฤคตัวนี้อยู่ ณ ไพรสณฑ์นี้.

[๑๘๔๓] ดูกรสหาย บุรุษผู้มีมารยาทอันเลวทราม ยืนอยู่ห่างๆ นั่น บุรุษคนนั้นแหละ ได้บอกความเรื่องนี้แก่เราว่า มฤคตัวนี้อยู่ ณ ไพรสณฑ์นี้.

[๑๘๔๔] ได้ยินว่า คนบางพวกในโลกนี้ กล่าวความจริงไว้อย่างนี้ว่า ไม้ลอยน้ำยังดีกว่า คนบางคนไม่ดีเลย.

[๑๘๔๕] ดูกรพญามฤค เธอติเตียนพวกไหนแน่ ติเตียนพวกมฤค พวกนก หรือพวกมนุษย์ เรามีความกลัวไม่น้อย เพราะได้ฟังเจ้าพูดภาษามนุษย์ได้.

[๑๘๔๖] ข้าพระองค์ช่วยยกขึ้นซึ่งบุรุษคนใด ผู้ลอยไปในห้วงน้ำคงคา มีน้ำมากไหลเชี่ยว ภัยมาถึงข้าพระองค์แล้ว เพราะบุรุษผู้นั้นเป็นเหตุ ข้าแต่พระมหาราชา การสมาคมกับอสัตบุรุษทั้งหลาย นำทุกข์มาให้โดยแท้.

[๑๘๔๗] เรานั้นจะปล่อยลูกศร ๔ ปีกนี้แหวกไปในอากาศ ให้ไปตัดตรงหัวใจ เราจักฆ่ามันผู้ประทุษร้ายมิตร ผู้ไม่ทำกิจที่ควรทำ ไม่รู้จักผู้กระทำคุณให้เช่นท่าน.

[๑๘๔๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งประชาชน สัตบุรุษทั้งหลายไม่สรรเสริญการฆ่าบัณฑิต และคนพาลเลย คนผู้มีธรรมอันลามก จงกลับไปสู่เรือนของเขาตามปรารถนาเถิด อนึ่ง ขอได้โปรดพระราชทานค่าจ้าง ตามที่พระองค์ตรัสไว้แก่เขาด้วยเถิด อนึ่ง ข้าพระองค์ ขอทำความปรารถนาของพระองค์.

[๑๘๔๙] ดูกรพญามฤค ท่านผู้ไม่ประทุษร้ายต่อมนุษย์ผู้ประทุษร้าย นับเป็นผู้หนึ่งในจำนวนสัตบุรุษทั้งหลายเป็นแน่ คนผู้มีธรรมอันลามก จงกลับไปสู่เรือนของตนตามความปรารถนา อนึ่ง เราจะให้ค่าจ้างที่เราพูดไว้แก่เขา และเราขอให้บ้านส่วยแก่ท่าน.

[๑๘๕๐] ข้าแต่พระราชา เสียงของสุนัขจิ้งจอกก็ดี ของนกก็ดี รู้ได้ง่าย เสียงของมนุษย์รู้ได้ยาก ยิ่งกว่านั้น อนึ่ง ผู้ใดเมื่อก่อน เป็นคนใจดี คนทั้งหลายนับถือว่า เป็นญาติเป็นมิตร หรือเป็นสหาย ภายหลัง ผู้นั้นกลับกลายเป็นศัตรูไปก็ได้ ใจของมนุษย์รู้ได้ยากอย่างนี้.

[๑๘๕๑] ชาวชนบท และชาวนิคมทั้งหลายมาประชุมพร้อมกันร้องทุกข์ว่า ฝูงเนื้อพากันมากินข้าว ขอพระองค์จงตรัสห้ามฝูงเนื้อนั้นเสียบ้าง พระเจ้าข้า.

[๑๘๕๒] ชนบทอย่าได้มี แม้แว่นแคว้นจะพินาศไป ก็ตามทีเถิด เราให้อภัยแก่ฝูงเนื้อและนกยูงแล้ว ไม่ขอประทุษร้ายพญาเนื้อรุรุเป็นอันขาด.

[๑๘๕๓] ชาวชนบทของเราจะไม่มีก็ตาม ชาวชนบทจะไม่พูดกะเราก็ตาม เราได้ให้พรแก่พญาเนื้อไว้แล้ว จะไม่พูดเท็จเป็นอันขาด.

จบ รุรุมิคชาดกที่ ๙.

๑๐. สรภชาดก

ว่าด้วยละมั่งทำคุณแก่พระราชา

[๑๘๕๔] บุรุษพึงหวังไว้ทีเดียว บัณฑิตไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนอยู่ว่า ปรารถนาอย่างใด ได้เป็นอย่างนั้น.

[๑๘๕๕] บุรุษพึงหวังไว้ทีเดียว บัณฑิตไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนอยู่ว่า ได้รับความช่วยเหลือให้ขึ้นจากน้ำสู่บกได้.

[๑๘๕๖] บุรุษพึงพยายามไว้ทีเดียว บัณฑิตไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนอยู่ว่า ปรารถนาอย่างใด ได้เป็นอย่างนั้น.

[๑๘๕๗] บุรุษพึงพยายามร่ำไป บัณฑิตไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนอยู่ว่า ได้รับความช่วยเหลือให้ขึ้นจากน้ำสู่บกได้.

[๑๘๕๘] นรชนผู้มีปัญญา แม้ตกอยู่ในกองทุกข์ ก็ไม่ควรตัดความหวังในอันจะมาสู่ความสุข เพราะว่าผัสสะอันไม่เกื้อกูลและเกื้อกูลมีมาก คนที่ไม่ใฝ่ฝันถึงเลยก็ต้องเข้าถึงความตาย.

[๑๘๕๙] สิ่งที่ไม่ได้คิดไว้ย่อมมีได้บ้าง สิ่งที่คิดไว้ย่อมพินาศไปบ้าง โภคะทั้งหลายของสตรี หรือบุรุษ จะสำเร็จได้ด้วยความคิดนึกไม่มีเลย.

[๑๘๖๐] เมื่อก่อนพระองค์เสด็จติดตามละมั่งตัวใดไปตกเหวที่ซอกเขา พระองค์ทรงพระชนม์สืบมาได้ ด้วยความบากบั่นของละมั่งตัวนั้น ผู้มีจิตไม่ท้อแท้.

[๑๘๖๑] ละมั่งตัวใดพยายามเอาก้อนหินถมเหว ช่วยพระองค์ขึ้นจากเหวลึกยากที่จะขึ้น ปลดเปลื้องพระองค์ ผู้เข้าถึงกองทุกข์เสียจากปากมฤตยู พระองค์กำลังตรัสถึงละมั่งตัวนั้น ผู้มีจิตไม่ท้อแท้.

[๑๘๖๒] ดูกรพราหมณ์ เมื่อคราวนั้น ท่านได้อยู่ในที่นั้นด้วยหรือ หรือว่าใครได้บอกเรื่องนี้แก่ท่าน ท่านเป็นผู้เปิดเผยข้อที่เคลือบคลุม เห็นเรื่องได้ทั้งปวงละสิหนอ ความรู้ของท่านมีกำลัง เห็นปรุโปร่งหรืออย่างไร?

[๑๘๖๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน เมื่อคราวนั้น ข้าพระองค์หาได้อยู่ในที่นั้นไม่ และใครก็มิได้บอกเรื่องนั้นแก่ข้าพระองค์เลย แต่ว่านักปราชญ์ทั้งหลาย ย่อมนำเนื้อความแห่งบทคาถาที่พระองค์ทรงภาษิตแล้วมาใคร่ครวญดู.

[๑๘๖๔] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระปรีชาอันประเสริฐ พระองค์ทรงสอดลูกศรอันมีปีก อันจะกำจัดความแกล้วกล้าของปรปักษ์ได้เข้าในแล่งแล้ว จะทรงลังเลอะไรอยู่อีกเล่า ลูกศรที่ทรงยิงไปแล้วต้องฆ่าละมั่งได้ทันที ละมั่งนี้คงเป็นพระกระยาหารของพระราชาได้โดยแท้.

[๑๘๖๕] ดูกรพราหมณ์ แม้เราจะรู้แจ้งชัดความข้อนี้ว่า เนื้อเป็นอาหารของกษัตริย์ ก็แต่ว่า เราจะบูชาคุณที่ละมั่งนี้ได้ทำไว้แก่เรา ในครั้งก่อน เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ฆ่าละมั่งนี้.

[๑๘๖๖] ข้าแต่พระมหาราชาผู้เป็นใหญ่แห่งทิศ นั่นมิใช่เนื้อ นั่นคือท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าอสูร ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมมนุษย์ พระองค์จงทรงฆ่าท้าวสักกะเทวราชนั้นเสีย แล้วจะได้เป็นใหญ่ในหมู่อมรเทพ.

[๑๘๖๗] ข้าแต่พระราชาผู้องอาจ ประเสริฐกว่านรชน ถ้าว่าพระองค์ยังทรงลังเลที่จะฆ่าละมั่งผู้เป็นพระสหาย พระองค์พร้อมด้วยพระราชโอรส และพระราชชายา จักต้องไปยังเวตรณีนรกของพญายม.

[๑๘๖๘] เรา ชาวชนบททั้งหมด ลูก เมียและหมู่สหาย จะพากันไปยังเวตรณีนรกของพญายมนั้นก็ตาม ถึงกระนั้น เราจะไม่ฆ่าผู้ที่ให้ชีวิตเรา เป็นอันขาด.

[๑๘๖๙] ดูกรมหาพราหมณ์ ละมั่งตัวนี้ ทำคุณแก่เราเมื่อคราวถึงความยาก ตัวคนเดียวในป่าเปลี่ยวแสนร้าย เราระลึกได้อยู่ถึงบุรพกิจเช่นนั้น ที่ละมั่งตัวนี้กระทำแก่เรา รู้คุณอยู่จะพึงฆ่าอย่างไรได้เล่า.

[๑๘๗๐] ขอพระองค์ผู้ทรงโปรดปรานมิตรยิ่งนัก จงทรงพระชนม์ชีพอยู่ยืนนานเถิด พระองค์จงทรงปกครองราชสมบัติในคุณธรรมเถิด จงทรงมีหมู่นารีบำรุงบำเรอ จงทรงบันเทิงพระหฤทัยในแว่นแคว้น เหมือนท้าววาสวะบันเทิงอยู่ในไตรทิพย์ ฉะนั้น.

[๑๘๗๑] ขอพระองค์ไม่ทรงพระพิโรธ จงมีพระหฤทัยผ่องใสอยู่เป็นนิตย์ ทรงกระทำสมณพราหมณ์ ผู้ตั้งอยู่ในธรรมทั้งปวง ให้เป็นแขกควรต้อนรับ ครั้นทรงบำเพ็ญทาน และเสวยบ้างตามอานุภาพแล้ว ชาวโลกไม่ติเตียนพระองค์ได้ จงเสด็จเข้าถึงสัคคสถานเถิด.

จบ สรภชาดกที่ ๑๐.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

จบ เตรสนิบาตชาดก

ปกิณณกนิบาตชาดก

๑. สาลิเกทารชาดก

ว่าด้วยนกแขกเต้าเลี้ยงพ่อแม่

[๑๘๗๒] ข้าแต่ท่านโกสิยะ นาข้าวสาลีบริบูรณ์ดี แต่นกแขกเต้าทั้งหลายพากันมากินเสีย ข้าพเจ้าขอคืนนานั้นให้แก่ท่าน เพราะข้าพเจ้าไม่อาจจะห้ามนกแขกเต้าเหล่านั้นได้ ก็ในนกแขกเต้าเหล่านั้น มีนกแขกเต้าตัวหนึ่งงามกว่าทุกๆ ตัว กินข้าวสาลีตามต้องการแล้วยังคาบเอาไปด้วยจะงอยปากอีก.

[๑๘๗๓] เจ้าจงดักบ่วงพอที่จะให้นกนั้นติดได้ แล้วจงจับนกนั้นทั้งยังเป็นมาให้เราเถิด.

[๑๘๗๔] ฝูงนกเหล่านั้นกิน และดื่มแล้ว ย่อมพากันบินไป เราผู้เดียวติดบ่วงเราทำบาปอะไรไว้?

[๑๘๗๕] ดูกรนกแขกเต้า ท้องของเจ้าเห็นจะใหญ่กว่าท้องของนกเหล่าอื่นเป็นแน่ เจ้ากินข้าวสาลีตามต้องการแล้ว ยังคาบเอาไปด้วยจะงอยปากอีก? ดูกรนกแขกเต้า เจ้าจะบรรจุฉางในป่าไม้งิ้วนั้นให้เต็มหรือ หรือว่าเจ้ากับเรามีเวรกันมา สหายเอ๋ย เราถามเจ้าแล้ว ขอเจ้าจงบอกแก่เราเถิด เจ้าฝังข้าวสาลีไว้ที่ไหน?

[๑๘๗๖] ข้าพเจ้ากับท่านมิได้มีเวรกัน ฉางของข้าพเจ้าก็ไม่มี ข้าพเจ้านำเอาข้าวสาลีของท่านไปถึงยอดงิ้วแล้ว ก็เปลื้องหนี้เก่า ให้เขากู้หนี้ใหม่ และฝังขุมทรัพย์ไว้ที่ป่างิ้วนั้น ข้าแต่ท่านโกสิยะ ขอท่านจงทราบอย่างนี้เถิด.

[๑๘๗๗] การให้กู้หนี้ของท่านเป็นเช่นไร และการเปลื้องหนี้ของท่านเป็นเช่นไร ท่านจงบอกวิธีฝังขุมทรัพย์ แล้วท่านจะหลุดพ้นจากบ่วงได้?

[๑๘๗๘] ข้าแต่ท่านโกสิยะ บุตรน้อยทั้งหลายของข้าพเจ้ายังอ่อน ขนปีกยังไม่ขึ้น บุตรเหล่านั้นข้าพเจ้าเลี้ยงมาแล้ว เขาจักเลี้ยงข้าพเจ้าบ้าง เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงชื่อว่าให้บุตรเหล่านั้นกู้หนี้ มารดาและบิดาของข้าพเจ้าแก่เฒ่าล่วงกาลผ่านวัยไปแล้ว ข้าพเจ้าคาบเอาข้าวสาลีไปด้วยจะงอยปาก เพื่อท่านเหล่านั้น ชื่อว่าเปลื้องหนี้ที่ท่านทำไว้ก่อน อนึ่งนกเหล่าอื่นที่ป่าไม้งิ้วนั้น มีขนปีกอันหลุดหมดแล้ว เป็นนกทุพพลภาพ ข้าพเจ้าต้องการบุญ จึงได้ให้ข้าวสาลีแก่นกเหล่านั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการทำบุญนั้นว่า เป็นขุมทรัพย์. การให้กู้หนี้ของข้าพเจ้าเป็นเช่นนี้ การเปลื้องหนี้ของข้าพเจ้าเป็นเช่นนี้ ข้าพเจ้าบอกการฝังขุมทรัพย์ไว้เช่นนี้ ข้าแต่ท่านโกสิยะ ขอท่านจงทราบอย่างนี้เถิด.

[๑๘๗๙] นกตัวนี้ดีจริงหนอ เป็นนกมีธรรมชั้นเยี่ยม ในมนุษย์บางพวกยังไม่มีธรรมเช่นนี้เลย. เจ้าพร้อมด้วยญาติทั้งมวล จงกินข้าวสาลีตามความต้องการเถิด ดูกรนกแขกเต้า เราขอเห็นเจ้าแม้อีกต่อไป การที่ได้เห็นเจ้าเป็นที่พอใจของเรา.

[๑๘๘๐] ข้าแต่ท่านโกสิยะ ข้าพเจ้าได้กิน และดื่มแล้วในที่อยู่ของท่าน ท่านเป็นที่พึ่งพำนักของพวกเราทุกวันคืน ขอท่านจงให้ทานในท่านที่มีอาชญาอันวางแล้ว และจงเลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่เฒ่าแล้วด้วย.

[๑๘๘๑] วันนี้ สง่าราศรีเกิดขึ้นแก่เราแล้วหนอ ที่เราได้เห็นท่านผู้เป็นยอดแห่งฝูงนก เพราะได้ฟังคำสุภาษิตของนกแขกเต้า เราจักทำบุญให้มาก.

[๑๘๘๒] โกสิยพราหมณ์นั้น มีใจเบิกบานร่าเริงผ่องใส จัดแจงข้าวและน้ำไว้แล้ว เลี้ยงดูสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ให้อิ่มหนำสำราญด้วยข้าวและน้ำ.

จบ สาลิเกทารชาดกที่ ๑.

๒. จันทกินนรชาดก

ว่าด้วยนางจันทกินนรี

[๑๘๘๓] ดูกรนางจันทา ชีวิตของพี่ใกล้จะขาดอยู่แล้ว พี่กำลังเมาเลือด จันทาเอ๋ย พี่เห็นจะละชีวิตไปแม้ในวันนี้ ลมปราณของพี่กำลังจะดับ. ชีวิตของพี่

กำลังจะจม ความทุกข์กำลังเผาผลาญหัวใจพี่ พี่ลำบากยิ่งนัก ความโศกของพี่ครั้งนี้เป็นความโศกยิ่งใหญ่กว่าความโศกเหล่าอื่น เพราะเหตุแห่งเจ้าจันทาผู้จะเศร้าโศกถึงพี่โดยแท้. พี่จะเหี่ยวแห้ง เหมือนต้นหญ้าที่ถูกทิ้งไว้บนแผ่นหินร้อน เหมือนต้นไม้มีรากอันขาด พี่จะเหือดหายเหมือนแม่น้ำที่ขาดห้วง ความโศกของพี่ครั้งนี้เป็นความโศกยิ่งใหญ่กว่าความโศกเหล่าอื่น เพราะเหตุแห่งเจ้าจันทาผู้จะเศร้าโศกถึงพี่โดยแท้. น้ำตาของพี่ไหลออกเรื่อยเหมือนน้ำฝนที่ตกลงที่เชิงบรรพต ไหลไปไม่ขาดสาย ฉะนั้น ความโศกของพี่ครั้งนี้เป็นความโศกยิ่งใหญ่กว่าความโศกเหล่าอื่น เพราะเหตุแห่งเจ้าจันทาผู้จะเศร้าโศกถึงพี่โดยแท้.

[๑๘๘๔] พระราชบุตรใด ยิงสามีผู้เป็นที่ปรารถนาของเรา เพื่อให้เป็นหม้ายที่ชายป่า พระราชบุตรนั้นเป็นคนเลวทรามแท้ สามีของเรานั้นถูกยิงแล้วนอนอยู่บนพื้นดิน. พระราชบุตรเอ๋ย มารดาของท่านจงได้รับสนองความโศกในดวงหทัยของข้าผู้เพ่งมองดูกินนรผู้สามีนี้. ชายาของท่านจงได้รับสนองความโศกในดวงหทัยของข้าผู้เพ่งมองดูกินนรผู้สามีนี้. พระราชบุตรเอ๋ย ท่านได้ฆ่ากินนรผู้ไม่ประทุษร้าย เพราะความรักใคร่ในเรา ขอมารดาของท่านอย่าได้พบเห็นบุตร และสามีเลย. ท่านได้ฆ่ากินนรผู้ไม่ประทุษร้าย เพราะความรักใคร่ในเรา ขอชายาของท่านจงอย่าได้พบเห็นบุตร และสามีเลย.

[๑๘๘๕] ดูกรนางจันทา ผู้มีนัยน์ตาบานดังดอกไม้ในป่า เธออย่าร้องไห้ อย่าเศร้าโศกเลย เธอจักได้เป็นอัครมเหสีของฉัน มีเหล่านารีในราชสกุลบูชา.

[๑๘๘๖] พระราชบุตร ถึงแม้ว่าเราจักต้องตาย แต่เราจักไม่ขอยอมเป็นของท่านผู้ฆ่ากินนรสามีของเราผู้มิได้ประทุษร้าย เพราะความรักใคร่ในเรา.

[๑๘๘๗] แนะนางกินนรีผู้ขี้ขลาด มีความรักใคร่ต่อชีวิต เจ้าจงไปสู่ป่าหิมพานต์เถิด มฤคอื่นๆ ผู้บริโภคกฤษณาและกะลำพัก จักยังรักใคร่ยินดีต่อเจ้า.

[๑๘๘๘] ข้าแต่กินนร ภูเขาเหล่านั้น ซอกเขาเหล่านั้น และถ้ำเหล่านั้นตั้งอยู่ ณ ที่นั้น ฉันไม่เห็นท่านในที่นั้นๆ จะกระทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อ

ฉันไม่เห็นท่านที่เทือกเขา ซึ่งเราเคยร่วมอภิรมย์กัน จะกระทำอย่างไร ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่แผ่นผาอันลาดด้วยใบไม้เป็นที่น่ารื่นรมย์ พวกมฤคร้ายไม่กล้ำกลาย จะทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่แผ่นผาอันลาดด้วยดอกไม้ เป็นที่น่ารื่นรมย์ พวกมฤคร้ายไม่กล้ำกลาย จะทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่ลำธารอันมีน้ำใสไหลอยู่เรื่อยๆ มีกระแสเกลื่อนกล่นไปด้วยดอกโกสุม จะกระทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่ยอดเขาหิมพานต์อันมีสีเขียว น่าดูน่าชม จะกระทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร ฉันไม่เห็นท่านที่ยอดเขาหิมพานต์มีสีเหลืองอร่าม น่าดูน่าชม จะกระทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่ยอดเขาหิมพานต์อันมีสีแดง น่าดูน่าชม จะกระทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่ยอดเขาหิมพานต์อันสูงตระหง่าน น่าดูน่าชม จะกระทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่ยอดเขาหิมพานต์อันมีสีขาว น่าดูน่าชม จะกระทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่ยอดเขาหิมพานต์อันงามวิจิตร น่าดูน่าชม จะกระทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่เขาคันธมาทน์อันดารดาษไปด้วยยาต่างๆ เป็นถิ่นที่อยู่ของหมู่เทพเจ้า จะกระทำอย่างไร? ข้าแต่กินนร เมื่อฉันไม่เห็นท่านที่ภูเขาคันธมาทน์อันดารดาษไปด้วยโอสถทั้งหลาย จะกระทำอย่างไร?

[๑๘๘๙] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ผู้เป็นเจ้า ฉันขอไหว้เท้าทั้งสองของท่าน ผู้มีความเอ็นดู มารดาสามีผู้ที่ดิฉันซึ่งเป็นกำพร้าปรารถนายิ่งนักด้วยน้ำอมฤต ดิฉันได้ชื่อว่า เป็นผู้พร้อมเพรียงด้วยสามีผู้เป็นที่รักยิ่งแล้ว.

[๑๘๙๐] บัดนี้ เราทั้งสองจักไปเที่ยวสู่ลำธาร อันมีกระแสสินธุ์อันเกลื่อนกล่นด้วยดอกโกสุม ดารดาษไปด้วยบุปผชาติต่างๆ เราทั้งสองจะกล่าววาจาเป็นที่รักแก่กันและกัน.

จบ จันทกินนรชาดกที่ ๒.

๓. มหาอุกกุสชาดก

ว่าด้วยสัตว์ ๔ สหาย

[๑๘๙๑] พวกพรานชาวชนบท พากันมัดคบเพลิงอยู่บนเกาะ ปรารถนาจะกินลูกน้อยของเรา ข้าแต่พญาเหยี่ยว ท่านจงบอกมิตรและสหาย จงแจ้งความพินาศแห่งหมู่ญาติของเรา.

[๑๘๙๒] ข้าแต่พญานกออก ท่านเป็นนกผู้ประเสริฐกว่านกทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอยึดท่านเป็นที่พึ่ง พวกพรานชาวชนบทปรารถนาจะกินลูกน้อยของข้าพเจ้า ขอท่านจงช่วยให้ข้าพเจ้าได้รับความสุขเถิด.

[๑๘๙๓] บัณฑิตทั้งหลาย ผู้แสวงหาความสุขทั้งในกาลและมิใช่กาล ย่อมทำบุคคลให้เป็นมิตรสหาย ดูกรเหยี่ยว ฉันจะกระทำประโยชน์อันนี้แก่ท่านจงได้ ที่จริงอริยชนย่อมกระทำกิจให้แก่อริยชน.

[๑๘๙๔] กิจอันใด ที่อริยชนผู้มีความอนุเคราะห์จะพึงกระทำแก่อริยชน กิจอันนั้นชื่อว่า อันท่านกระทำแล้ว ขอท่านจงรักษาตัวเถิด อย่ารีบร้อนไปนักเลย เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ เราก็จะได้ลูกคืนมาเป็นแน่.

[๑๘๙๕] ฉันกระทำการรักษาป้องกันนั้น แม้ถึงตัวจะตายก็มิได้สะดุ้งเลย แท้จริงสหายทั้งหลายผู้ยอมสละชีวิต กระทำเพื่อสหายทั้งหลาย นี่เป็นธรรมดาของสัตบุรุษทั้งหลาย.

[๑๘๙๖] นกออกตัวนี้ซึ่งเป็นอัณฑชะ ได้กระทำกรรมที่ทำได้แสนยาก เพื่อประโยชน์แก่ลูกเหยี่ยว ตั้งแต่ยามครึ่งจนถึงเที่ยงคืนไม่หยุดหย่อน.

[๑๘๙๗] แท้จริง คนบางพวก ถึงจะเคลื่อนคลาดพลาดพลั้งจากการงานของตน ก็ยังตั้งตัวได้ด้วยความอนุเคราะห์ของมิตรทั้งหลาย พวกลูกทั้งหลายของข้าพเจ้าเดือดร้อน ข้าพเจ้าจึงรีบมาหาท่านเพื่อขอให้เป็นที่พึ่งอาศัย ดูกรเต่าผู้เป็นสหาย ขอท่านช่วยบำเพ็ญประโยชน์แก่ข้าพเจ้าเถิด.

[๑๘๙๘] บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมทำบุคคลให้เป็นมิตรสหายด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือกและด้วยตน ดูกรเหยี่ยว ข้าพเจ้าจะกระทำประโยชน์นี้แก่ท่านให้จงได้ เพราะอริยชนย่อมทำกิจแก่อริยชน.

[๑๘๙๙] คุณพ่อครับ ขอคุณพ่อจงมีความขวนขวายน้อยอยู่เฉยๆ เถิด บุตรย่อมบำเพ็ญสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อบิดา ผมเองจักป้องกันลูกทั้งหลายของพญาเหยี่ยว จักบำเพ็ญประโยชน์เพื่อคุณพ่อ.

[๑๙๐๐] ลูกเอ๋ย บุตรพึงบำเพ็ญสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อบิดา นี่เป็นธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายโดยแท้แล พวกพรานทั้งหลายแลเห็นพ่อผู้มีกายอันใหญ่โต ที่ไหนเลยจะเบียดเบียนลูกทั้งหลายของพญาเหยี่ยวได้.

[๑๙๐๑] ข้าแต่พญาราชสีห์ผู้ประเสริฐด้วยความแกล้วกล้า สัตว์และมนุษย์เมื่อตกอยู่ในภัยแล้ว ย่อมเข้าไปหาผู้ประเสริฐ พวกบุตรของข้าพเจ้าเดือดร้อน ข้าพเจ้าจึงรีบมาหาท่านเพื่อขอให้ท่านเป็นที่พึ่งอาศัย ท่านเป็นเจ้านายของข้าพเจ้า ขอท่านได้โปรดช่วยให้ข้าพเจ้าได้รับความสุขด้วยเถิด.

[๑๙๐๒] ดูกรพญาเหยี่ยวผู้สหาย ฉันจะบำเพ็ญประโยชน์นี้เพื่อท่านให้จงได้ เรามาไปด้วยกัน เพื่อกำจัดหมู่ศัตรูของท่านนั้นเสีย วิญญูชนรู้ว่าภัยเกิดขึ้นแก่มิตร จะไม่พยายามเพื่อคุ้มครองมิตรอย่างไรได้.

[๑๙๐๓] บุคคลพึงคบมิตรสหายและเจ้านายไว้ เพื่อได้รับความสุข เรากำจัดศัตรูได้ด้วยกำลังแห่งมิตร เป็นผู้พร้อมเพรียงด้วยบุตรทั้งหลาย บันเทิงอยู่เหมือนเกราะที่บุคคลสวมแล้ว ป้องกันลูกศรทั้งหลายได้ ฉะนั้น.

[๑๙๐๔] ลูกน้อยทั้งหลายของเรา เปล่งเสียงอันจับใจร้องรับเราผู้ร้องหาอยู่ ด้วยการกระทำของพญาเนื้อผู้เป็นมิตรสหายของตน ซึ่งมิได้หนีไป.

[๑๙๐๕] แนะเธอผู้ต้องการสิ่งที่น่าปรารถนา บัณฑิตได้มิตรสหายแล้ว ย่อมปกปักรักษาบุตร ปศุสัตว์ และทรัพย์ไว้ได้ ฉัน บุตร และสามีของฉันด้วย เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน เพราะความอนุเคราะห์ของมิตรทั้งหลาย. บุคคลผู้มีพระราชาและมีมิตรผู้กล้าหาญ สามารถจะบรรลุถึงประโยชน์ได้เพราะสหายเหล่านี้ ย่อมมีแก่ผู้มีมิตรธรรมอันบริบูรณ์ บุคคลผู้มีมิตรสหาย มียศ มีตนอันสูงส่ง ย่อมบันเทิงใจอยู่ในโลกนี้ด้วย.

[๑๙๐๖] ข้าแต่พญาเหยี่ยว มิตรธรรมทั้งหลายแม้ผู้ที่ยากจนก็ควรทำ ดูซิท่าน เราพร้อมด้วยหมู่ญาติเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ด้วยความอนุเคราะห์ของมิตร นกตัวใด ผูกมิตรไว้กับผู้กล้าหาญมีกำลัง นกตัวนั้น ย่อมมีความสุขเหมือนฉันกับเธอ ฉะนั้น.

จบ มหาอุกกุสชาดกที่ ๓.

๔. อุททาลกชาดก

ว่าด้วยจรณธรรม

[๑๙๐๗] ชฎิลเหล่าใดครองหนังเสือพร้อมทั้งเล็บ ฟันเขลอะ รูปร่างเลอะเทอะร่ายมนต์อยู่ ชฎิลเหล่านั้นเป็นผู้รู้การประพฤติตบะ และการสาธยายมนต์นี้ ในความเพียรที่มนุษย์จะพึงทำกัน จะพ้นจากอบายได้ละหรือ?

[๑๙๐๘] ข้าแต่พระราชา ถ้าบุคคลเป็นพหูสูต ไม่ประพฤติธรรม ก็จะพึงกระทำกรรมอันลามกทั้งหลายได้ แม้จะมีเวทตั้งพัน อาศัยแต่ความเป็นพหูสูตยังไม่บรรลุจรณธรรม จะพ้นจากทุกข์ไปไม่ได้เลย.

[๑๙๐๙] แม้บุคคลผู้มีเวทตั้งพัน อาศัยแต่ความเป็นพหูสูตนั้น ยังไม่บรรลุจรณธรรมแล้ว จะพ้นจากทุกข์ไปไม่ได้ อาตมภาพย่อมสำคัญว่า เวททั้งหลายก็ย่อมไม่มีผล จรณธรรมอันมีความสำรวมเท่านั้นเป็นความจริง.

[๑๙๑๐] เวททั้งหลายจะไม่มีผลก็หามิได้ จรณธรรมอันมีความสำรวมนั่นแลเป็นความจริง แต่บุคคลเรียนเวททั้งหลายแล้ว ย่อมได้รับเกียรติคุณ ท่านผู้ฝึกฝนตนด้วยจรณธรรมแล้วย่อมบรรลุถึงสันติ.

[๑๙๑๑] บุตรที่เกิดแต่มารดา บิดา และเผ่าพันธุ์ใด อันบุตรจะต้องเลี้ยงดูอาตมภาพเป็นคนๆ นั้นแหละ มีชื่อว่าอุททาลกะ เป็นเชื้อสายของวงศ์ตระกูลโสตถิยะแห่งท่านผู้เจริญ.

[๑๙๑๒] ดูกรท่านผู้เจริญ บุคคลเป็นพราหมณ์ได้อย่างไร เป็นพราหมณ์เต็มที่ได้อย่างไร ความดับรอบจะมีได้อย่างไร ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม บัณฑิตเรียกว่ากระไร?

[๑๙๑๓] บุคคลเป็นพราหมณ์ ต้องบูชาไฟเป็นนิตย์ ต้องรดน้ำ เมื่อบูชายัญต้อง ยกเสาเจว็ด ผู้กระทำอย่างนี้จึงเป็นพราหมณ์ผู้เกษม ด้วยเหตุนั้น ชนทั้งหลายจึงได้พากันสรรเสริญว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม.

[๑๙๑๔] ความหมดจด ย่อมไม่มีด้วยการรดน้ำ อนึ่ง พราหมณ์จะเป็นพราหมณ์ เต็มที่ด้วยการรดน้ำก็หาไม่ ขันติและโสรัจจะย่อมมีไม่ได้ ทั้งผู้นั้นจะ เป็นผู้ดับรอบก็หามิได้.

[๑๙๑๕] ดูกรท่านผู้เจริญ บุคคลเป็นพราหมณ์ได้อย่างไร และเป็นพราหมณ์เต็มที่ ได้อย่างไร ความดับรอบจะมีได้อย่างไร ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม บัณฑิตเรียก ว่ากระไร?

[๑๙๑๖] บุคคลผู้ไม่มีไร่นา ไม่มีพวกพ้อง ไม่ถือว่าเป็นของเรา ไม่มีความหวัง ไม่มีบาปคือความโลภ สิ้นความละโมบในภพแล้ว ผู้กระทำอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นพราหมณ์ผู้เกษม เพราะเหตุนั้น ชนทั้งหลายจึงได้พากันสรรเสริญ ว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม.

[๑๙๑๗] กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณฑาล คนเทหยากเยื่อทั้งปวง เป็นผู้สงบเสงี่ยม ฝึกฝนตนแล้ว ย่อมดับรอบได้ทั้งหมด เมื่อคนทุกๆ คนเป็นผู้เย็นแล้ว ยังจะมีคนดี คนเลวอีกหรือไม่?

[๑๙๑๘] กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณฑาล คนเทหยากเยื่อทั้งปวง เป็นผู้สงบเสงี่ยม ฝึกฝนตนแล้ว ย่อมดับรอบได้ทั้งหมด เมื่อคนทุกๆ คนเป็นผู้เย็นแล้ว ย่อมไม่มีคนดี คนเลวเลย.

[๑๙๑๙] กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณฑาล คนเทหยากเยื่อทั้งปวง เป็นผู้สงบเสงี่ยม ฝึกฝนตนแล้ว ย่อมดับรอบได้ทั้งหมด เมื่อคนทุกๆ คนเป็นผู้เย็นแล้ว ย่อมไม่มีคนดี คนเลวเลย เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านชื่อ ว่า ทำลาย ความเป็นเชื้อสายแห่งตระกูลโสตถิยะ จะประพฤติเพศ พราหมณ์ที่เขาสรรเสริญกันอยู่ทำไม.

[๑๙๒๐] วิมานที่เขาคลุมด้วยผ้ามีสีต่างๆ กัน เงาแห่งผ้าเหล่านั้นย่อมเป็นสีเดียว กันหมด สีที่ย้อมนั้นย่อมไม่เกิดเป็นสี ฉันใด ในมนุษย์ทั้งหลาย ก็ฉันนั้น

เมื่อใด มาณพบริสุทธิ์ เมื่อนั้น มาณพเหล่านั้นเป็นผู้มีวัตรดี เพราะรู้
ทั่วถึงธรรม ย่อมละชาติของตนได้.

จบ อุททาลกชาดกที่ ๔.

๕. ภิสชาดก

ว่าด้วยผู้ลักเอาเหง้ามัน

[๑๙๒๑] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ผู้ใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ผู้นั้นจงได้ม้า วัว เงิน ทอง และภรรยาที่น่าชอบใจ จงพร้อมพรั่งด้วยบุตรและภรรยา มากมายเถิด.

[๑๙๒๒] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ผู้ใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ผู้นั้นจงได้ทัดทรงระเบียบ ดอกไม้ ลูบไล้กระแจะจันทน์ แคว้นกาสี จงเป็นผู้มากไปด้วยบุตร จงกระทำความเพ่งเล็งอย่างแรงกล้าในกามทั้งหลายเถิด.

[๑๙๒๓] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ผู้ใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ผู้นั้นจงเป็นคฤหัสถ์มีธัญชาติมากมาย สมบูรณ์ด้วยเครื่องกสิกรรม มียศ จงได้บุตรทั้งหลาย มั่งมีทรัพย์ ได้กามคุณทุกอย่าง จงอยู่ครองเรือนอย่างไม่เห็นความเสื่อมเลย.

[๑๙๒๔] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ผู้ใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ผู้นั้นจงปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์บรมราชาธิราช มีกำลัง มียศศักดิ์ จงครอบครองแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขตเถิด.

[๑๙๒๕] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ผู้ใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ผู้นั้นจงเป็นพราหมณ์มัวประกอบในทางทำนายฤกษ์ยาม อย่าได้คลายความยินดีในตำแหน่ง ท่านผู้เป็นเจ้าแคว้น ผู้มียศ จงบูชาผู้นั้นไว้เถิด.

[๑๙๒๖] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ผู้ใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอชาวโลกทั้งมวลจงสำคัญผู้นั้นว่า เป็นผู้เชี่ยวชาญเวทมนต์ทั้งปวง ผู้เรืองตบะ ชาวชนบททั้งหลายทราบดีแล้ว จงบูชาผู้นั้นเถิด.

[๑๙๒๗] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ผู้ใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ผู้นั้นจงครอบครองบ้านส่วย อันพระราชาทรงประทานให้ เป็นบ้านที่มั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยเหตุ ๔ ประการ ดุจท้าววาสวะพระราชทานให้ อย่าได้คลายความยินดีจนกระทั่งถึงความตายเถิด.

[๑๙๒๘] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ผู้ใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ผู้นั้นจงเป็นนายบ้าน บันเทิงอยู่ด้วยการฟ้อนรำขับร้องในท่ามกลางสหาย อย่าได้รับความพินาศอย่างใดอย่างหนึ่งจากพระราชาเลย.

[๑๙๒๙] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ หญิงใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นเอกราช ทรงปราบปรามศัตรูได้ทั่วพื้นปฐพี ทรงสถาปนาให้หญิงนั้นเป็นยอดสตรีจำนวนพัน ขอหญิงนั้นจงเป็นมเหสีผู้ประเสริฐกว่านางสนมทั้งหลายเถิด.

[๑๙๓๐] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ หญิงใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้หญิงนั้นจงเป็นทาสีไม่สะดุ้งสะเทือน กินของดีๆ ในท่ามกลางคนทั้งปวงที่มาประชุมกันอยู่ จงเที่ยวโอ้อวดลาภอยู่เถิด.

[๑๙๓๑] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ผู้ใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ผู้นั้นจงได้เป็นเจ้าอาวาสในวัดใหญ่ๆ จงเป็นผู้ประกอบนวกรรมในเมืองกชังคละ จงกระทำหน้าต่างตลอดวันเถิด.

[๑๙๓๒] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ช้างเชือกใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ช้างเชือกนั้น จงถูกคล้องด้วยบ่วงบาศตั้งร้อย จงถูกนำออกจากป่าอันน่ารื่นรมย์มายังราชธานี จงถูกทิ่มแทงด้วยประตักและสับด้วยขอเถิด.

[๑๙๓๓] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ลิงตัวใดลักเอาเหง้ามันของท่านไป ขอให้ลิงตัวนั้นมีพวงดอกไม้สวมคอ ถูกเจาะหูด้วยดีบุก ถูกเฆี่ยนด้วยไม้เรียว เมื่อฝึกหัดให้เล่นงู เข้าไปใกล้ปากงู ถูกมัดตระเวนเที่ยวไปตามตรอกเถิด.

[๑๙๓๔] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ผู้ใดแกล้งกล่าวถึงของที่ไม่หายว่าหายก็ดี หรือผู้ใดสงสัยคนใดคนหนึ่งก็ดี ขอให้ผู้นั้นจงได้บริโภคกามทั้งหลาย จงเข้าถึงความตายอยู่ในท่ามกลางเรือนเถิด.

[๑๙๓๕] สัตว์ทั้งหลายในโลก ย่อมพากันเที่ยวแสวงหากามใด เป็นสิ่งที่น่า ปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าฟูใจของสัตว์เป็นอันมาก ในชีวโลกนี้ เพราะเหตุไร ฤาษีทั้งหลายจึงไม่สรรเสริญกามเลย.

[๑๙๓๖] ดูกรท่านผู้เป็นจอมภูต เพราะกามนั่นแล สัตว์ทั้งหลายจึงถูกประหาร ถูกจองจำ เพราะกามทั้งหลาย ทุกข์และภัยจึงเกิดเพราะกามทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายจึงประมาทลุ่มหลงกระทำกรรมอันเป็นบาป สัตว์เหล่านั้น มีบาป จึงประสบบาปกรรม เมื่อตายไปแล้วย่อมไปสู่นรก เพราะเห็น โทษในกามคุณดังนี้ ฤาษีทั้งหลายจึงไม่สรรเสริญกาม.

[๑๙๓๗] ข้าแต่ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ข้าพเจ้าจะทดลองดูว่า ฤาษีเหล่านี้ยัง น้อมไปในกามหรือไม่ จึงถือเอาเหง้ามันที่ฝั่งน้ำไปฝังไว้บนบก ฤาษี ทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีบาป นี้เหง้ามันของท่าน.

[๑๙๓๘] ดูกรท้าวสหัสนัยน์เทวราช ฤาษีเหล่านั้นมิใช่นักฟ้อนของท่าน และมิใช่ ผู้ที่ท่านจะพึงล้อเล่น ไม่ใช่พวกพ้องและสหายของท่าน เพราะเหตุไร ท่านจึงมาดูหมิ่นล้อเล่นกับฤาษีทั้งหลาย?

[๑๙๓๙] ข้าแต่ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้มีปัญญากว้าง ท่านเป็นอาจารย์และ เป็นบิดาของข้าพเจ้า ขอเงาเท้าของท่านจงเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าผู้พลั้ง พลาด ขอได้โปรดอดโทษครั้งหนึ่งเถิด บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่มีความ โกรธเป็นกำลัง.

[๑๙๔๐] การที่พวกเราได้เห็นท้าววาสวะผู้เป็นจอมภูต นับเป็นราตรีเอกของพวก เราเหล่าฤาษีซึ่งอยู่กันด้วยดี ท่านผู้เจริญ ทุกคนจงพากันดีใจเถิด เพราะ ท่านพราหมณ์ได้เหง้ามันคืนแล้ว.

[๑๙๔๑] เราตถาคต สารีบุตร โมคคัลลานะ กัสสปะ อนุรุทธะ ปุณณะและ อานนท์ เป็น ๗ พี่น้อง ในครั้งนั้น อุบลวรรณาเป็นน้องสาว ขุชชุตตรา เป็นทาสี จิตตคฤหบดีเป็นทาส สาตาคีระเป็นเทวดา ปาลิเลยยกะเป็น ช้าง มธุทะผู้ประเสริฐเป็นวานร กาฬุทายีเป็นท้าวสักกะ ท่านทั้งหลาย จงทรงชาดกไว้ ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ ภิสชาดกที่ ๕.

๖. สุรุจิชาดก

ว่าด้วยพระเจ้าสุรุจิ

[๑๙๔๒] ดิฉันถูกเชิญมาเป็นพระอัครมเหสีคนแรกของพระเจ้าสุรุจิตลอดเวลาหมื่นปี พระเจ้าสุรุจินำดิฉันมาผู้เดียว ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ดิฉันนั้นมิได้รู้สึกเลยว่า ได้ล่วงเกินพระเจ้าสุรุจิผู้เป็นจอมประชาชนชาววิเทหรัฐครองพระนครมิถิลา ด้วยกาย วาจา หรือใจ ทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับเลย ข้าแต่พระฤาษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์จริงนี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด เมื่อดิฉัน กล่าวคำเท็จ ขอศีรษะของดิฉันจงแตก ๗ เสี่ยง.

[๑๙๔๓] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ดิฉันเป็นที่พอใจของพระภัสดา พระชนนี และพระชนกของพระภัสดาก็เป็นที่รักของดิฉัน พระองค์ท่านเหล่านั้นทรงแนะนำดิฉัน ตลอดเวลาที่พระองค์ท่านยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ดิฉันนั้นยินดีในความไม่เบียดเบียน มีปกติประพฤติธรรมโดยส่วนเดียว มุ่งบำเรอพระองค์ท่านเหล่านั้นโดยเคารพ ไม่เกียจคร้านทั้งกลางคืนกลางวัน ข้าแต่พระฤาษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์จริงนี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด เมื่อดิฉันกล่าวคำเท็จ ขอศีรษะของดิฉันจงแตก ๗ เสี่ยง.

[๑๙๔๔] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ความริษยาหรือความโกรธ ในสตรีผู้เป็นพระราชเทวีร่วมกัน ๑๖,๐๐๐ คน มิได้มีแก่ดิฉันในกาลไหนๆ เลย ดิฉันชื่นชมด้วยความเกื้อกูลแก่พระราชเทวีเหล่านั้น และคนไหนที่จะไม่เป็นที่รักของดิฉันไม่มีเลย ดิฉันอนุเคราะห์หญิงผู้ร่วมพระสามีทั่วกันทุกคน ในกาลทุกเมื่อ เหมือนอนุเคราะห์ตน ฉะนั้น ข้าแต่พระฤาษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์จริงนี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด เมื่อดิฉันกล่าวคำเท็จ ขอศีรษะของดิฉันจงแตก ๗ เสี่ยง.

[๑๙๔๕] ดิฉันเลี้ยงดูทาสกรรมกร ซึ่งจะต้องเลี้ยงดูและชนเหล่าอื่นผู้อาศัยเลี้ยงชีวิต โดยเหมาะสมกับหน้าที่ ดิฉันมีอินทรีย์อันเบิกบานในกาลทุกเมื่อ ข้าแต่พระฤาษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์จริงนี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด เมื่อดิฉันกล่าวคำเท็จ ขอศีรษะของดิฉันจงแตก ๗ เสี่ยง.

[๑๙๔๖] ดิฉันมีฝ่ามืออันชุ่ม เลี้ยงดูสมณพราหมณ์ และแม้วณิพกเหล่าอื่น ให้อิ่มหนำสำราญด้วยข้าวและน้ำทุกเมื่อ ข้าแต่พระฤาษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์จริงนี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด เมื่อดิฉันกล่าวคำเท็จ ขอศีรษะของดิฉันจงแตก ๗ เสี่ยง.

[๑๙๔๗] ดิฉันเข้าอยู่ประจำอุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอดดิถีที่ ๑๔,๑๕ และดิถีที่ ๘ แห่งปักษ์ และตลอดปาฏิหาริยปักษ์ ดิฉันสำรวมแล้วในศีลทุกเมื่อ ข้าแต่พระฤาษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์จริงนี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด เมื่อดิฉันกล่าวคำเท็จ ขอศีรษะของดิฉันจงแตก ๗ เสี่ยง.

[๑๙๔๘] ดูกรพระราชบุตรีผู้เรืองยศงดงาม คุณอันเป็นธรรมเหล่าใด ในพระองค์ที่พระองค์แสดงแล้ว คุณอันเป็นธรรมเหล่านั้นมีทุกอย่าง พระราชโอรสผู้เป็นกษัตริย์ สมบูรณ์ด้วยพระชาติ เป็นอภิชาตบุตร เรืองพระยศ เป็นพระธรรมราชาแห่งชนชาววิเทหะ จงอุบัติแก่พระนาง.

[๑๙๔๙] ท่านผู้มีดวงตาน่ายินดี ทรงผ้าคลุกธุลี สถิตอยู่บนเวหาอันไม่มีสิ่งใดกั้น ได้กล่าววาจาเป็นที่พอใจจับใจของดิฉัน ท่านเป็นเทวดามาจากสวรรค์ เป็นฤาษีผู้มีฤทธิ์มาก หรือว่าเป็นใครมาถึงที่นี้ ขอท่านจงกล่าวความจริงให้ดิฉันทราบด้วย.

[๑๙๕๐] หมู่เทวดามาประชุมกันที่สุธรรมาสภา ย่อมกราบไหว้ท้าวสักกะองค์ใด ข้าพเจ้าเป็นท้าวสักกะองค์นั้น มีดวงตาพันหนึ่ง มายังสำนักของท่าน หญิงเหล่าใดในเทวโลก เป็นผู้มีปกติประพฤติสม่ำเสมอ มีปัญญา มีศีล มีพ่อผัวแม่ผัวเป็นเทวดา ยำเกรงสามี เทวดาทั้งหลายผู้มิใช่มนุษย์ มาเยี่ยมหญิงเช่นนั้น ผู้มีปัญญา มีกรรมอันสะอาด เป็นหญิงมนุษย์ ดูกรนางผู้เจริญ ท่านเกิดในราชสกุลนี้ พรั่งพร้อมไปด้วยสิ่งที่น่าปรารถนาทุกอย่าง ด้วยสุจริตธรรมที่ท่านประพฤติดีแล้วในปางก่อน ดูกรพระราชบุตรี ก็แหละ ข้อนี้เป็นชัยชนะในโลกทั้งสองของท่าน คือ การอุบัติในเทวโลก และเกียรติในชีวิตนี้ ดูกรพระนางสุเมธา ขอให้พระนางจงมีสุข ยั่งยืน

นาน จงรักษาธรรมไว้ในตนให้ยั่งยืนเถิด ข้าพเจ้านี้ ขอลาไปสู่ไตรทิพย์ การพบเห็นท่าน เป็นการพบเห็นที่ดูดดื่มใจของข้าพเจ้ายิ่งนัก.

จบ สุรุจิชาดกที่ ๖.

๗. ปัญจุโปสถิกชาดก

ว่าด้วยนกพิราบ

[๑๙๕๑] ดูกรนกพิราบ เพราะเหตุไร บัดนี้ เจ้าจึงมีความขวนขวายน้อย ไม่ต้องการอาหาร อดกลั้นความหิวกระหายมารักษาอุโบสถ.

[๑๙๕๒] แต่ก่อนนี้ข้าพเจ้าบินไปกับนางนกพิราบ เราทั้ง ๒ ชื่นชมยินดีกันอยู่ในป่าประเทศนั้น ทันใดนั้น เหยี่ยวได้โฉบเอานางนกพิราบไปเสีย ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะพลัดพรากจากนางไป แต่จำต้องพลัดพรากจากนาง เพราะพลัดพลากจากนาง ข้าพเจ้าได้เสวยเวทนาทางใจ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงรักษาอุโบสถ ด้วยคิดว่า ความรักอย่าได้กลับมาหาเราอีกเลย.

[๑๙๕๓] ดูกรงูผู้ไปไม่ตรง เลื้อยไปด้วยอก มีลิ้น ๒ ลิ้น เจ้ามีเขี้ยวเป็นอาวุธ มีพิษร้ายแรง เพราะเหตุไร เจ้าจึงอดกลั้นความหิวกระหายมารักษาอุโบสถ.

[๑๙๕๔] โคของนายอำเภอ กำลังเปลี่ยว มีหนอกกระเพื่อม มีลักษณะงาม มีกำลัง มันได้เหยียบข้าพเจ้า ข้าพเจ้าโกรธจึงได้กัดมัน มันก็ถูกทุกขเวทนาครอบงำ ถึงความตาย ณ ที่นั้นเอง ลำดับนั้น ชนทั้งหลายก็พากันออกมาจากบ้าน ร้องไห้คร่ำครวญ หาได้พากันหลบหลีกไปไม่ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงรักษาอุโบสถ ด้วยคิดว่า ความโกรธอย่าได้มาถึงเราอีกเลย.

[๑๙๕๕] ดูกรสุนัขจิ้งจอก เนื้อของคนที่ตายแล้ว มีอยู่ในป่าช้าเป็นอันมาก อาหารชนิดนี้เป็นที่พอใจของเจ้า เพราะเหตุไร เจ้าจึงอดกลั้นความหิวกระหายมารักษาอุโบสถ.

[๑๙๕๖] ข้าพเจ้าได้เข้าไปสู่ท้องช้างตัวใหญ่ ยินดีในซากศพ ติดใจในเนื้อช้าง ลมร้อนและแสงแดดอันกล้า ได้แผดเผาทวารหนักของช้างนั้นให้แห้ง ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งผอม ทั้งเหลือง ไม่มีทางจะออกได้ ต่อมา มีฝนห่าใหญ่ตกลงมาโดยพลัน ชะทวารหนักของช้างตัวนั้นให้เปียกชุ่ม ดูกรท่านผู้เจริญ ทีนั้น ข้าพเจ้าจึงออกมาได้ ดังดวงจันทร์ พ้นจาก ปากแห่งราหูฉะนั้น เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงรักษาอุโบสถ ด้วยคิดว่า ความโลภอย่ามาถึงเราอีกเลย.

[๑๙๕๗] ดูกรหมี แต่ก่อนนี้ เจ้าขย้ำกินตัวปลวกในจอมปลวก เพราะเหตุไร เจ้าจึงอดกลั้นความหิวกระหายมารักษาอุโบสถเล่า.

[๑๙๕๘] ข้าพเจ้าดูหมิ่นถิ่นที่เคยอยู่ของตน ได้ไปยังปัจจันตคามแคว้นมลรัฐ เพราะความเป็นผู้อยากมากเกินไป ครั้งนั้น ชนทั้งหลายก็พากันออก จากบ้าน รุมตีข้าพเจ้าด้วยคันธนู ข้าพเจ้าศีรษะแตกเลือดอาบ ได้กลับ มาสู่ถิ่นที่เคยอยู่อาศัยของตน เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงรักษาอุโบสถ ด้วยคิดว่า ความอยากมากเกินไปอย่าได้มาถึงเราอีกเลย.

[๑๙๕๙] ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อความอันใด ท่านก็ได้ถามพวกข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้า ทั้งหมดก็ได้พยากรณ์ข้อความอันนั้นตามที่ได้รู้เห็นมา ข้าแต่ท่านผู้เป็น วงศ์พรหมผู้เจริญ พวกข้าพเจ้าจะขอถามท่านบ้างละ เพราะเหตุไร ท่าน จึงรักษาอุโบสถเล่า.

[๑๙๖๐] พระปัจเจกพุทธะรูปหนึ่ง ผู้ไม่แปดเปื้อนด้วยกิเลส นั่งอยู่ในอาศรมของ ฉันครู่หนึ่ง ท่านได้บอกให้ฉันทราบถึงที่ไปที่มา นามโคตรและจรณะทุก อย่าง ถึงอย่างนั้น ฉันก็มิได้กราบไหว้เท้าทั้ง ๒ ของท่าน อนึ่ง ฉันก็มิได้ ถามถึงนามและโคตรของท่านเลย เพราะเหตุนั้น ฉันจึงรักษาอุโบสถ ด้วยคิดว่า มานะอย่าได้มาถึงฉันอีกเลย.

จบ ปัญจุโปสถิกชาดกที่ ๗.

๘. มหาโมรชาดก

ว่าด้วยพญานกยูงพ้นจากบ่วง

[๑๙๖๑] ดูกรสหาย ก็ถ้าแหละท่านจับข้าพเจ้าเพราะเหตุแห่งทรัพย์แล้ว ท่านอย่าฆ่าข้าพเจ้าเลย จงจับเป็นนำข้าพเจ้าไปถวายพระราชาเถิด เข้าใจว่าท่านจะได้ทรัพย์ไม่ใช่น้อยเลย.

[๑๙๖๒] เราผูกสอดลูกธนูใส่เข้าในแล่ง มิได้หมายมั่นว่าจะฆ่าท่านในวันนี้เลย แต่เราจักตัดบ่วงที่ผูกรัดเท้าท่าน พญานกยูงจงไปตามสบายเถิด.

[๑๙๖๓] เหตุไร ท่านจึงเพียรดักข้าพเจ้ามาถึง ๗ ปี สู้อดกลั้นความหิวกระหายทั้งกลางคืนและกลางวัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านปรารถนาจะปลดปล่อยข้าพเจ้า ผู้ติดบ่วงเสียจากบ่วงเพื่ออะไร วันนี้ ท่านงดเว้นจากปาณาติบาตหรือ หรือว่าท่านให้อภัยในสัตว์ทั้งปวง เหตุไรท่านจึงปรารถนาจะปลดปล่อยข้าพเจ้าผู้ติดบ่วง ออกจากบ่วงเสียเล่า.

[๑๙๖๔] ดูกรพญานกยูง ขอท่านจงบอกว่า ผู้ใดเป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต และให้อภัยในสัตว์ทั้งปวง ข้าพเจ้าขอถามความข้อนั้นกะท่าน ผู้นั้นจุติจากโลกนี้แล้วจะได้ความสุขอะไร?

[๑๙๖๕] ข้าพเจ้าขอบอกว่า ผู้ใดเป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต และให้อภัยในสัตว์ทั้งปวง ผู้นั้นย่อมได้รับความสรรเสริญในปัจจุบัน และเมื่อตายไปย่อมไปสู่สวรรค์.

[๑๙๖๖] สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวว่า เทวดาทั้งหลายไม่มี ชีพย่อมเข้าถึงความเป็นต่างๆ กันในโลกนี้ ผลของกรรมดีและกรรมชั่วก็เหมือนกัน และกล่าวว่า ทานอันคนโง่บัญญัติไว้ ข้าพเจ้าเชื่อถ้อยคำของพระอรหันต์เหล่านั้น ฉะนั้น จึงเบียดเบียนนกทั้งหลาย.

[๑๙๖๗] ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ เห็นกันได้ง่ายๆ ส่องสว่างไปในอากาศ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ นั้น อยู่ในโลกนี้หรือในโลกอื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้น กล่าวถึงดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ในมนุษยโลกอย่างไรหรือ?

[๑๙๖๘] ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ เห็นกันได้ง่ายๆ ส่องสว่างไปในอากาศ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ นั้น มีอยู่ในโลกอื่น ไม่มีในโลกนี้ สมณพราหมณ์เหล่านั้น กล่าวถึงดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ว่า เป็นเทวดาในมนุษยโลก.

[๑๙๖๙] สมณพราหมณ์เหล่าใด มีวาทะว่าหาเหตุมิได้ ไม่กล่าวถึงกรรม ไม่กล่าวถึงผลแห่งกรรมดี กรรมชั่ว และกล่าวถึงทานว่าคนโง่บัญญัติไว้ สมณพราหมณ์เหล่านั้น เป็นผู้มีวาทะเลวทราม ถูกท่านกำจัดเสียแล้ว เพราะการพยากรณ์นี้แหละ.

[๑๙๗๐] คำของท่านนี้เป็นคำจริงแท้ทีเดียว ไฉนทานจะไม่พึงมีผลเล่า ผลของกรรมดีกรรมชั่ว ก็เหมือนกัน ไฉนจะไม่มีผล อนึ่ง ทานนี้จะว่าคนโง่บัญญัติขึ้นอย่างไรได้ ดูกรพญานกยูง ข้าพเจ้าจะทำอย่างไร จะทำอะไร ประพฤติอะไร เสพสมาคมอะไร ด้วยตบะคุณอะไร อย่างไรจึงจะไม่ต้องไปตกนรก ขอท่านจงบอกเนื้อความนี้แก่ข้าพเจ้าเถิด?

[๑๙๗๑] มีสมณะเหล่าใดเหล่าหนึ่ง นุ่งห่มผ้าย้อมด้วยน้ำฝาด ประพฤติเป็นผู้ไม่มีเรือน เที่ยวไปบิณฑบาตในเวลาเช้าในกาล เว้นจากการเที่ยวไปในเวลาวิกาล ผู้สงบระงับ มีอยู่ในแผ่นดินนี้แน่. ท่านจงเข้าไปหาสมณะเหล่านั้นในเวลาอันควร ณ ที่นั้น แล้วจงถามข้อความตามความพอใจของท่าน สมณะเหล่านั้นก็จะชี้แจงประโยชน์โลกนี้และโลกหน้าให้แก่ท่านตามความรู้ความเห็น.

[๑๙๗๒] ความเป็นพรานนี้ เราละได้แล้ว เหมือนงูลอกคราบเก่าของตน หรือเหมือนต้นไม้ อันเขียวชะอุ่ม ผลัดใบเหลืองทิ้งฉะนั้น วันนี้เราละความความเป็นพรานได้.

[๑๙๗๓] อนึ่ง มีนกเหล่าใดที่เราขังไว้ในนิเวศน์ประมาณหลายร้อย วันนี้เราให้ชีวิตแก่นกเหล่านั้น ขอนกเหล่านั้นจงพ้นจากการกักขัง ไปสู่สถานที่อยู่เดิมของตนเถิด.

[๑๙๗๔] นายพรานถือบ่วงเที่ยวไปในราวป่า เพื่อดักพญานกยูงตัวเรืองยศ ครั้นดักพญานกยูงตัวเรืองยศได้แล้ว ก็ได้พ้นจากทุกข์เหมือนเราพ้นแล้วฉะนั้น.

จบ มหาโมรชาดกที่ ๘.

๙. ตัจฉกสูกรชาดก

ว่าด้วยหมูพร้อมใจกันสู้เสือ

[๑๙๗๕] ข้าพเจ้าเที่ยวแสวงหาหมู่ญาติใด ตามภูเขา และราวป่าทั้งหลาย ค้นหาหมู่ญาติมากมาย หมู่ญาตินั้นเราพบแล้ว. รากไม้และผลไม้นี้ ก็มีมากมาย อนึ่ง ภักษาหารนี้ก็มิใช่น้อย ทั้งห้วยละหานนี้ก็น่ารื่นรมย์ คงเป็นที่อยู่สุขสบาย. ข้าพเจ้าจักขออยู่กับญาติทั้งมวล ในที่นี้แหละจักเป็นผู้ขวนขวายน้อย ไม่มีความระแวงภัย ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ.

[๑๙๗๖] ดูกรตัจฉกะ เจ้าจงไปหาที่ซ่อนเร้นแห่งอื่นเถิด ในที่นี้ศัตรูของพวกเรามีอยู่ มันมาในที่นี้แล้ว ก็ฆ่าหมูแต่ล้วนตัวที่อ้วนพีเสีย.

[๑๙๗๗] ใครหนอเป็นศัตรูของเราในที่นี้ ใครมากำจัดญาติทั้งหลายผู้พร้อมเพรียงกัน ซึ่งยากที่จะกำจัดได้ เราถามท่านแล้วขอจงบอกความข้อนั้นแก่เราเถิด

[๑๙๗๘] ดูกรตัจฉกะ พญาเนื้อตัวหนึ่งลายพาดขึ้น เป็นเนื้อกำลังมีเขี้ยวเป็นอาวุธ มันมาในที่นี้แล้ว ก็ฆ่าหมูแต่ล้วนตัวที่อ้วนพีเสีย.

[๑๙๗๙] พวกเราไม่มีเขี้ยวหรือ กำลังกายไม่พรั่งพร้อมหรือ พวกเราทั้งหมดพร้อมใจกันแล้ว ก็จะจับมันตัวเดียวเท่านั้นให้อยู่ในอำนาจได้.

[๑๙๘๐] ดูกรตัจฉกะ ท่านกล่าววาจาจับอกจับใจ เพราะหมู แม้ตัวใดหนีไปเวลารบ พวกเราจักฆ่ามันเสียในภายหลัง.

[๑๙๘๑] ดูกรพญาเนื้อผู้เก่งกล้า วันนี้เจ้าคงจะงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ละซิหนอ ท่านให้อภัยในสัตว์ทั้งปวงเสียแล้วหรือ หรือเขี้ยวของเจ้าคงไม่มี เจ้ามาถึงกลางฝูงสุกรแล้ว จึงซบเซาอยู่ดังคนกำพร้า ฉะนั้น?

[๑๙๘๒] มิใช่ว่าเขี้ยวของข้าพเจ้าไม่มี กำลังกายของข้าพเจ้าก็มีอยู่พรั่งพร้อม แต่ข้าพเจ้าเห็นสุกรทั้งหลายผู้เป็นญาติกัน ร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงซบเซาอยู่แต่ผู้เดียวในป่า. เมื่อก่อนสุกรเหล่านี้ พอข้าพเจ้าลืมตาแลดูเท่านั้น ต่างก็กลัวตายหาที่หลบซ่อนวิ่งกระเจิดกระเจิงไปตามทิศานุทิศ บัดนี้ พวกมันมาประชุมพร้อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในภูมิภาคที่พวกมันยืนอยู่นั้น ข้าพเจ้าข่มพวกมันได้ยากในวันนี้ พวกมันคงมีขุนพล จึงพรักพร้อมกัน คงเป็นเสียงเดียวกัน คงร่วมมือร่วมใจกันเบียดเบียนข้าพเจ้า เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่ปรารถนาสุกรเหล่านั้น.

[๑๙๘๓] พระอินทร์องค์เดียวเท่านั้น ยังเอาชนะอสูรทั้งหลายได้ เหยี่ยวตัวเดียวเท่านั้น ย่อมข่มฆ่านกทั้งหลายได้ เสือโคร่งตัวเดียวเหมือนกัน ไปถึงท่ามกลางฝูงสุกรแล้ว ก็ย่อมฆ่าสุกรตัวพีๆ ได้ เพราะกำลังของมันเป็นเช่นนั้น.

[๑๙๘๔] จะเป็นพระอินทร์ จะเป็นเหยี่ยว แม้จะเป็นเสือโคร่งผู้เป็นใหญ่กว่าเนื้อ ก็ทำญาติผู้พร้อมเพรียงกันมั่นคง ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับเสือโคร่งไว้ในอำนาจไม่ได้ทั้งนั้นแหละ.

[๑๙๘๕] ฝูงนกตัวน้อยๆ มีชื่อกุมภิลกะ เป็นนกมีพวก เที่ยวไปเป็นหมวดหมู่ร่าเริงบันเทิงใจ โผผินบินร่อนไปเป็นกลุ่มๆ. ก็เหมือนฝูงนกเหล่านั้นบินไป บรรดานกเหล่านั้น คงมีสักตัวหนึ่งที่แตกฝูงไป เหยี่ยวย่อมโฉบจับนกตัวนั้นได้ นี่เป็นคติของเสือโคร่งทั้งหลายโดยแท้.

[๑๙๘๖] เสือโคร่งเป็นสัตว์มีเขี้ยว ถูกชฎิลผู้หยาบช้า เห็นแก่อามิสปลุกใจให้ฮึกเหิม สำคัญว่าจะทำได้เหมือนเมื่อครั้งก่อน จึงวิ่งเข้าไปในฝูงสุกรผู้มีเขี้ยว.

[๑๙๘๗] ญาติทั้งหลายมีมากด้วยกัน ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ ถึงต้นไม้ทั้งหลาย ที่เกิดในป่า ก็เหมือนกัน สุกรทั้งหลายพร้อมเพรียงกันเข้า ฆ่าเสือโคร่ง เสียได้ เพราะประพฤติร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

[๑๙๘๘] สุกรทั้งหลายช่วยกันฆ่าพราหมณ์ และเสือโคร่ง ทั้ง ๒ ได้แล้ว ต่าง ร่าเริงบันเทิงใจ พากันบันลือสัททสำเนียงเสียงสนั่น.

[๑๙๘๙] สุกรเหล่านั้นมาประชุมพร้อมกันที่โคนต้นมะเดื่อ อภิเษกตัจฉกสุกรด้วย คำว่า ท่านเป็นราชา เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของพวกเรา.

จบ ตัจฉกสุกรชาดกที่ ๙.

๑๐. มหาวาณิชชาดก

โลภมากจนตัวตาย

[๑๙๙๐] พวกพ่อค้าพากันมาจากรัฐต่างๆ กระทำการประชุมกันในเมืองพาราณสี ตั้งพ่อค้าคนหนึ่งให้เป็นหัวหน้า แล้วพากันขนเอาทรัพย์กลับไป. พ่อค้า เหล่านั้นมาถึงแดนกันดาร ไม่มีอาหาร ไม่มีน้ำ ได้เห็นต้นไทรใหญ่มี ร่มเงาเย็นสบาย น่ารื่นรมย์ใจ. ก็พากันเข้าไปนั่งพักที่ร่มต้นไทรนั้น พ่อค้าทั้งหลายเป็นคนโง่เขลา ถูกโมหะครอบงำ คิดร่วมกันว่าไม้ต้นนี้ บางทีจะมีน้ำไหลซึมอยู่ เชิญพวกเราเหล่าพ่อค้ามาช่วยกันตัดกิ่งข้างทิศ ตะวันออกแห่งต้นไม้นั้นดูทีเถิด. พอกิ่งนั้นถูกตัดขาดออก น้ำใสไม่ขุ่น มัวไหลออกมา พ่อค้าเหล่านั้นก็พากันอาบและดื่ม ที่สายน้ำนั้นจนสม ปรารถนา. พ่อค้าทั้งหลาย ผู้โง่เขลา ถูกโมหะครอบงำ ร่วมคิดกัน เป็นครั้งที่ ๒ ว่า ขอให้พวกเราช่วยกันตัดกิ่ง ข้างทิศใต้แห่งต้นไม้นั้น อีกเถิด. พอกิ่งนั้นถูกตัดขาดออก ข้าวสาลี เนื้อสุก ขนมถั่ว ซึ่งมีสี เหมือนข้าวปายาสปราศจากน้ำ แกงอ่อมปลาดุก ก็ไหลออกมามากมาย พ่อค้าเหล่านั้นพากันบริโภคเคี้ยวกินจนสมปรารถนา. พ่อค้าทั้งหลายผู้โง่ เขลา ถูกโมหะครอบงำ ร่วมคิดกันเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ขอให้พวกเรา ช่วยกันตัดกิ่งข้างทิศตะวันตกแห่งต้นไม้นั้นอีกเถิด. พอกิ่งนั้นถูกตัดขาด

ออก เหล่านางนารีแต่งตัวงามสมส่วน มีผ้าและเครื่องอาภรณ์อันวิจิตร ใส่ต่างหูแก้วมณี พากันออกมา. นารีทั้งหลายต่างแยกกันบำเรอพ่อค้านางคนละคน นารี ๒๕ นางต่างก็แวดล้อมพ่อค้า ผู้เป็นหัวหน้าอยู่โดยรอบ ที่ร่มแห่งต้นไทรนั้น พ่อค้าเหล่านั้นแวดล้อมด้วยนารีเหล่านั้นจนสมปรารถนา. พ่อค้าทั้งหลายผู้โง่เขลา ถูกโมหะครอบงำ ร่วมคิดเป็นครั้งที่ ๔ ว่า ขอให้พวกเราช่วยกันตัดกิ่งทางทิศเหนือแห่งต้นไม้อีกเถิด. พอกิ่งนั้นถูกตัดขาดออก แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ เงิน ทอง เครื่องประดับมือ เครื่องปูลาด ผ้ากาสิกพัสตร์และผ้ากัมพล ชื่ออุทธิยะ ก็พรั่งพรูออกมาเป็นอันมาก พ่อค้าเหล่านั้นพากันขนบรรทุกใส่ในเกวียนเหล่านั้นจนสมปรารถนา. พ่อค้าเหล่านั้น เป็นคนโง่เขลา ถูกโมหะครอบงำร่วมกันคิดเป็นครั้งที่ ๕ ว่า ขอให้พวกเราช่วยกันตัดโคนต้นไม้นั้นเสียทีเดียว บางทีจะได้ของมากไปกว่านี้อีก. ทันใดนั้นนายกองเกวียนจึงลุกขึ้น ประคองอัญชลีร้องขอว่า ดูกรพ่อค้าทั้งหลาย ต้นไทรทำผิดอะไรหรือ (จึงพากันทำร้าย) ขอให้ท่านจงมีความเจริญเถิด. ดูกรพ่อค้าทั้งหลาย กิ่งทางทิศตะวันออกก็ให้น้ำ กิ่งทางทิศใต้ก็ให้ข้าวและน้ำ กิ่งทางทิศตะวันตก ก็ให้นางนารี และกิ่งทางทิศเหนือก็ให้สิ่งที่ปรารถนาทุกอย่าง ต้นไทรทำผิดอะไรหรือ (จึงพากันจะทำร้าย) ขอให้ท่านจงมีความเจริญเถิด. บุคคลพึงนั่งหรือนอนที่ร่มเงาแห่งต้นไม้ใด ก็ไม่ควรหักรานก้านแห่งต้นไทรนั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม แต่พ่อค้าเหล่านั้นมากด้วยกัน ไม่เชื่อถือถ้อยคำนายกองเกวียนผู้เดียว ต่างก็ถือขวานที่ลับแล้ว พากันเข้าไปหมายจะตัดต้นไทรนั้นที่โคน.

[๑๙๙๑] ทันใดนั้น นาคทั้งหลายก็พากันออกไป พวกสวมเกราะ ๒๕ พวกถือธนู ๓๐๐ พวกถือโล่ห์ ๖,๐๐๐.

[๑๙๙๒] ท่านทั้งหลายจงจับพวกนี้มัดฆ่าเสีย อย่าไว้ชีวิตเลย เว้นไว้แต่นายกองเกวียนเท่านั้น นอกนั้นจงสังหารมันทุกคนให้เป็นภัสมธุลีไป.

[๑๙๙๓] เพราะเหตุนี้แหละ บุรุษผู้เป็นบัณฑิต เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์ของตน ไม่ควรลุอำนาจแห่งความโลภ พึงกำจัดใจอันประกอบด้วยความโลภเสีย ภิกษุรู้โทษอย่างนี้ และรู้ตัณหาว่า เป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ พึงเป็นผู้ปราศจากตัณหา ไม่มีความถือมั่น พึงเป็นผู้มีสติละเว้นโดยรอบเถิด.

จบ มหาวาณิชชาดกที่ ๑๐.

๑๑. สาธินราชชาดก

พระเจ้าวิเทหราชประพาสดาวดึงส์

[๑๙๙๔] อัศจรรย์จริงหนอ ขนพองสยองเกล้าเกิดขึ้นแล้วในโลก รถทิพย์ได้ปรากฏแก่พระเจ้าวิเทหราชผู้เรืองยศ.

[๑๙๙๕] มาตลีเทพบุตรเทพสารถีผู้มีฤทธิ์มาก ได้เชื้อเชิญพระเจ้าวิเทหราชผู้ครองมิถิลานครว่า ข้าแต่พระราชาผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้เป็นใหญ่ทั่วทิศ ขอเชิญพระองค์เสด็จขึ้นทรงรถนี้เถิด ด้วยว่า ทวยเทพชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยสมเด็จอมรินทราธิราช ใคร่จะเห็นพระองค์ ทวยเทพเหล่านั้น ประชุมพร้อมกันอยู่ ณ สุธรรมาเทวสภา. ลำดับนั้นแล พระเจ้าวิเทหราชพระนามว่าสาธินะ ผู้ครองมิถิลานคร เสด็จทรงรถอันเทียมด้วยม้าพันหนึ่ง เสด็จไปยังสำนักของเทวดาทั้งหลาย (พระมหาราชาทรงประทับยืนบนทิพยาน อันเทียมด้วยม้าพันหนึ่ง ซึ่งม้าพาลากไป เสด็จไปอยู่ ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวสภานี้) ทวยเทพเห็นพระราชาเสด็จมาดังนั้น ก็พากันชื่นชม ยินดี กระทำปฏิสัณฐารเชื้อเชิญว่า ข้าแต่พระมหาราชา พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่ง ชื่อว่าพระองค์มิได้เสด็จมาร้าย ข้าแต่พระราชาผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ขอพระองค์ทรงประทับใกล้ๆ กับท้าวเทวราชเสียแต่บัดนี้เถิด. ฝ่ายท้าววาสวสักกเทวราชทรงชื่นชม ยินดีเชื้อเชิญพระเจ้าสาธินราชผู้ครองมิถิลานครด้วยทิพยกามารมณ์ และ

อาสนะว่า ข้าแต่พระราชฤาษี เป็นการดีแล้วที่พระองค์เสด็จมาถึงที่อยู่ของทวยเทพ ผู้บันดาลให้เป็นไปในอำนาจได้ ขอเชิญพระองค์ประทับอยู่ในหมู่ทวยเทพผู้ให้สำเร็จทิพยกามารมณ์ทุกอย่าง ขอเชิญพระองค์ทรงเสวยกามคุณอันมิใช่ของมนุษย์ ในหมู่ทวยเทพชาวดาวดึงส์เถิด.

[๑๙๙๖] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าจอมเทพ เมื่อก่อนหม่อมฉันมาถึงสวรรค์แล้ว ย่อมยินดีด้วยการฟ้อนรำขับร้องและเครื่องประโคมทั้งหลาย บัดนี้หม่อมฉันไม่ยินดีอยู่ในสวรรค์เลย จะหมดอายุ หรือใกล้จะตาย หรือว่าหม่อมฉันหลงใหลไป?

[๑๙๙๗] ข้าแต่พระองค์ผู้แกล้วกล้ากว่านรชน ผู้ประเสริฐ พระชนมายุของพระองค์ยังไม่หมดสิ้น ความสิ้นพระชนม์ก็ยังห่างไกล อนึ่ง พระองค์จะได้ทรงหลงใหลไปก็หาไม่ แต่ว่าวิบากแห่งบุญกุศลของพระองค์ ที่ได้ทรงเสวยในเทวโลกนี้มีน้อยไป ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ ผู้เป็นใหญ่ทั่วทิศ ขอเชิญพระองค์ประทับอยู่ เสวยกามคุณอันมิใช่ของมนุษย์ในหมู่ทวยเทพชาวดาวดึงส์ ด้วยเทวานุภาพต่อไปเถิด.

[๑๙๙๘] ขอยืมยานเขามาขับ ขอยืมทรัพย์เขามาใช้ ฉันใด การที่ได้เสวยความสุขเป็นความสุขที่ผู้อื่นยื่นให้ ก็เปรียบกันได้ ฉันนั้นแล ก็แลการได้เสวยความสุข โดยเป็นความสุขที่ผู้อื่นยื่นให้ หม่อมฉันไม่ปรารถนาเลย บุญทั้งหลายอันหม่อมฉันทำเองแล้วนั้น ย่อมเป็นทรัพย์อันอาจติดตามหม่อมฉันไปได้ หม่อมฉันไปในมนุษย์โลกแล้ว จักได้ทำกุศลให้มากที่บุคคลทำแล้วได้รับความสุข และไม่ต้องเดือดร้อนในภายหลัง ด้วยทาน ด้วยการประพฤติสม่ำเสมอ ด้วยการสำรวม ด้วยการฝึกตน.

[๑๙๙๙] ที่ตรงนี้เป็นไร่นา ที่ตรงนี้ตรงร่องน้ำตรงดี ที่ตรงนี้เป็นภูมิภาคมีหญ้าแพรกเขียวสะพรั่ง ที่ตรงนี้เป็นแม่น้ำไหลอยู่ไม่ขาดสาย ที่ตรงนี้เป็นสระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์ มีฝูงนกจักพรากขันอยู่ระงม เปี่ยมไปด้วย

น้ำใสสะอาด ดารดาษไปด้วยดอกปทุมและดอกอุบล พวกข้าเฝ้าและนักสนมพากันยึดถือสถานเหล่านี้ว่าเป็นของเรา เขาเหล่านั้นพากันไปเสียทิศทางใดหนอ? ดูกรพ่อนารทะ ไร่นาเหล่านั้น ภูมิภาคตรงนั้นและอุปจารแห่งสวนและป่าไม้ยังคงมีอยู่ดังเดิม เมื่อเราไม่เห็นหมู่ชนเหล่านั้น ทิศทั้งหลายก็ปรากฏว่า ว่างเปล่าแก่เรา.

[๒๐๐๐] วิมานทั้งหลายยันโอภาสทั่วทั้งสี่ทิศ ฉันได้เห็นแล้วเฉพาะพระพักตร์ของท้าวสักกเทวราช และเฉพาะหน้าของทวยเทพชาวไตรทศ ภพที่ฉันอยู่ก็เป็นทิพย์ กามทั้งหลายอันมิใช่ของมนุษย์ฉันได้บริโภคแล้ว ในทวยเทพชาวดาวดึงส์ ผู้ให้สำเร็จสิ่งที่น่าปรารถนาทุกอย่าง. ฉันนั้นละสมบัติเช่นนั้นเสียแล้วมาในมนุษยโลกนี้ เพื่อต้องการทำบุญเท่านั้น ฉันจักประพฤติแต่ธรรมเท่านั้น ฉันไม่มีความต้องการด้วยราชสมบัติ. ฉันจักดำเนินไปตามทางที่ท่านผู้ไม่มีอาชญาพากันท่องเที่ยวไป อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ซึ่งเป็นทางสำหรับไปของท่านผู้มีวัตรงามทั้งหลาย.

จบ สาธินราชชาดกที่ ๑๑.

๑๒. ทสพราหมณชาดก

ว่าด้วยชาติพราหมณ์ ๑๐ ชาติ

[๒๐๐๑] พระเจ้ายุธิฏฐิละผู้ทรงฝักใฝ่ในธรรม ได้ตรัสกะวิธูระอำมาตย์ว่า ดูกรวิธูระ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์ทั้งหลายผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจะให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๐๒] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พราหมณ์ทั้งหลายผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ที่สมควรจะบริโภคโภชนาหารของพระองค์นั้นหาได้

ยาก ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า ชาติพราหมณ์ มี ๑๐ ชาติ ขอพระองค์จงทรงสดับการจำแนกแจกแจงชาติพราหมณ์เหล่านั้น ของข้าพระองค์. ชนทั้งหลายถือเอาร่วมยาอันเต็มไปด้วยรากไม้ ปิดเรียบร้อย ปิดสลากบอกสรรพคุณยาไว้ รดน้ำมนต์และร่ายมนต์. ข้าแต่พระราชา ชนเหล่านั้นแม้จะเป็นเหมือนกับหมอ ก็ยังเรียกกันว่า เป็นพราหมณ์ ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถึงพราหมณ์ พวกนั้นแก่พระองค์แล้ว เราจะต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๐๓] (พระเจ้าโกรพยะตรัสดังนี้ว่า) ดูกรวิธูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่า เป็นพราหมณ์ไม่ได้ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจักให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๐๔] ชนทั้งหลายถือกระดิ่งตีประกาศไปข้างหน้าบ้าง คอยรับใช้บ้าง ศึกษาในการขับรถบ้าง ข้าแต่พระราชา ชนเหล่านั้นแม้จะเหมือนกับคนบำเรอ ก็ยังเรียกกันว่า เป็นพราหมณ์ ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถึงพราหมณ์ พวกนั้นแก่ข้าพระองค์แล้ว เราจะต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๐๕] (พระเจ้าโกรพยะตรัสดังนี้ว่า) ดูกรวิธูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่า เป็นพราหมณ์ไม่ได้ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจะให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๐๖] พวกพราหมณ์ ถือเต้าน้ำ และไม้สีฟัน คอยเข้าใกล้พระราชาทั้งหลาย ในบ้าน และนิคมด้วยตั้งใจว่า เมื่อคนทั้งหลาย ในบ้าน หรือนิคมไม่ให้อะไรๆ พวกเราจักไม่ลุกขึ้น ข้าแต่พระราชา ชนเหล่านั้นแม้จะ

เหมือนกับผู้กดขี่ข่มเหง ก็ยังเรียกกันว่า เป็นพราหมณ์ ข้าพระพุทธเจ้า กราบทูลถึงพราหมณ์พวกนั้นแก่พระองค์แล้ว เราจักต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๐๗] (พระเจ้าโกรพยะตรัสดังนี้ว่า) ดูกรวิธูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่า เป็นพราหมณีไม่ได้ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจักให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๐๘] ชนทั้งหลายมีเล็บ และขนรักแร้งอกยาว ฟันเขลอะ มีธุลีบนศีรษะเกรอะกรังด้วยฝุ่นละออง เป็นพวกยาจกท่องเที่ยวไป ข้าแต่พระราชา ชนพวกนั้นแม้จะเหมือนกับมนุษย์ขุดตอ ก็ยังเรียกกันว่า เป็นพราหมณ์ ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถึงพราหมณ์พวกนั้นแก่พระองค์แล้ว เราจะต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๐๙] (พระเจ้าโกรพยะตรัสดังนี้ว่า) ดูกรวิธูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่า เป็นพราหมณ์ไม่ได้ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจักให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๑๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอธิบดีแห่งประชาชน ชนทั้งหลายขายสิ่งของเครื่องชำ คือ ผลสมอ ผลมะขามป้อม มะม่วง ชมพู่ สมอพิเภก ขนุนสำมะลอ ไม้สีฟัน มะตูม พุทรา ผลเกด อ้อย และงบน้ำอ้อย เครื่องโบกควัน น้ำผึ้ง และยาหยอดตา ข้าแต่พระราชา ชนเหล่านั้นแม้จะเหมือนกับพ่อค้า ก็ยังเรียกกันว่า เป็นพราหมณ์ ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระองค์กราบทูลถึงพราหมณ์พวกนั้นแก่พระองค์แล้ว เราจะต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๑๑] (พระเจ้าโกรพยะตรัสดังนี้ว่า) ดูกรวิธูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่า เป็นพราหมณีไม่ได้ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจักให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๑๒] ชนทั้งหลาย ใช้คนให้ทำการไถ และการค้า ใช้ให้เลี้ยงแพะ เลี้ยงแกะสู่ขอนางกุมารีทำการวิวาหมงคลและอาวาหมงคล ชนเหล่านั้นแม้จะเหมือนกับกุฎุมพีและคฤหบดี ก็ยังเรียกกันว่า เป็นพราหมณ์ ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถึงชนพวกนั้นแก่พระองค์แล้ว เราจะต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๑๓] (พระเจ้าโกรพยะตรัสดังนี้ว่า) ดูกรวิธูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจักให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๑๔] ยังอีกพวกหนึ่งเล่า เป็นปุโรหิตในบ้าน บริโภคภิกษาที่เก็บไว้ ชนเป็นอันมากพากันถามปุโรหิตบ้านเหล่านั้น พวกเหล่านั้นจักรับจ้างตอนสัตว์แม้ปศุสัตว์ คือ กระบือ สุกร แพะ ถูกฆ่าเพราะปุโรหิตชาวบ้านเหล่านั้น ข้าแต่พระราชา คนเหล่านั้นแม้จะเหมือนกับคนฆ่าโค ก็ยังเรียกกันว่า เป็นพราหมณ์ ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถึงชนพวกนั้นแก่พระองค์แล้ว เราจักต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๑๕] (พระเจ้าโกรพยะตรัสดังนี้ว่า) ดูกรวิธูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่า เป็นพราหมณ์ไม่ได้ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจักให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๑๖] อีกพวกหนึ่ง เป็นพราหมณ์ถือดาบและโล่ห์เหน็บกระบี่ ยืนเฝ้าอยู่ที่ย่านพ่อค้าบ้าง รับคุ้มครองขบวนเกวียนบ้าง ชนเหล่านั้นแม้จะเหมือนกับคนเลี้ยงโคและนายพราน ก็ยังเรียกกันว่า เป็นพราหมณ์ ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถึงพราหมณ์พวกนั้นแก่พระองค์แล้ว เราจะต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๑๗] (พระเจ้าโกรพยะตรัสว่าดังนี้) ดูกรวิฐูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่า เป็นพราหมณ์ไม่ได้ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจักให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๑๘] ชนทั้งหลายปลูกกระท่อมไว้ในป่า ทำเครื่องดักสัตว์ เบียดเบียนกระต่ายและเสือปลาตลอดถึงเหี้ย ทั้งปลาและเต่า ข้าแต่พระราชา ชนทั้งหลายแม้จะเป็นผู้เสมอกับนายพราน เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถึงพราหมณ์พวกนั้นแก่พระองค์แล้ว เราจะต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๑๙] (พระเจ้าโกรพยะตรัสดังนี้ว่า) ดูกรวิฐูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่า เป็นพราหมณ์ไม่ได้ ท่านจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจักให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก.

[๒๐๒๐] อีกพวกหนึ่ง ย่อมนอนใต้เตียง เพราะปรารถนาทรัพย์ พระราชาทั้งหลายสรงสนานอยู่ข้างบนในคราวมีพิธีโสมยาคะ ข้าแต่พระราชา ชนพวกนั้นแม้จะเหมือนกับคนกวาดมลทิน ก็ยังเรียกกันว่า เป็นพราหมณ์ ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถึงพราหมณ์พวกนั้นแก่พระองค์แล้ว เราจะต้องการพราหมณ์เช่นนั้นหรือหาไม่ พระเจ้าข้า?

[๒๐๒๑] (พระเจ้าโกรพยะตรัสดังนี้ว่า) ดูกรวิฐูระ ชนเหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์ จะเรียกว่า เป็นพราหมณ์ก็ไม่ได้ ท่านจงแสวงหา

พราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคโภชนาหารของฉัน ดูกรสหาย ฉันจักให้ทักษิณาในพวกพราหมณ์ที่ให้ทานแล้วจักมีผลมาก

[๒๐๒๒] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พราหมณ์ทั้งหลายผู้มีศีล เป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรบริโภคโภชนาหารของพระองค์ มีอยู่แล พราหมณ์เหล่านั้นบริโภคภัตตาหารหนเดียว และไม่ดื่มน้ำเมา ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถึงพราหมณ์เหล่านั้นแก่พระองค์แล้ว พวกเราคงต้องการพราหมณ์เช่นนั้นสิ พระเจ้าข้า.

[๒๐๒๓] ดูกรวิธูระ พราหมณ์เหล่านั้นแหละเป็นผู้มีศีล เป็นพหูสูต ดูกรวิธูระท่านจงแสวงหาพราหมณ์พวกนั้น และจงเชิญพราหมณ์พวกนั้นมาโดยเร็วด้วยเถิด.

จบ ทสพราหมณชาดกที่ ๑๒.

๑๓. ภิกขาปรัมปรชาดก

ว่าด้วยการให้ทานในท่านใด มีผลมาก

[๒๐๒๔] ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นพระองค์ผู้ทรงเป็นสุขุมาลชาติ เคยประทับในพระตำหนักอันประเสริฐ ทรงบรรทมเหนือพระยี่ภู่อันใหญ่โต เสด็จจากแว่นแคว้นมาสู่ดง จึงได้ทูลถวายข้าวสุกอย่างดีแห่งข้าวสาลี เป็นภัตอันวิจิตร มีแกงเนื้ออันสะอาดด้วยความรักต่อพระองค์ พระองค์ทรงรับภัตนั้นแล้ว มิได้เสวยด้วยพระองค์เอง ได้พระราชทานแก่พราหมณ์ ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายบังคมพระองค์ ข้อนี้เป็นธรรมอะไรของพระองค์?

[๒๐๒๕] พราหมณ์เป็นอาจารย์ของฉัน เป็นผู้ขวนขวายในกิจน้อยกิจใหญ่ ทั้งเป็นครู และเป็นผู้คอยตักเตือน ฉันควรให้โภชนะ.

[๒๐๒๖] บัดนี้ ข้าพเจ้าขอถามท่านพราหมณ์ผู้โคดมอันพระราชาทรงบูชา พระราชาทรงพระราชทานภัต อันมีแกงเนื้ออย่างสะอาดแก่ท่าน ท่านรับภัตนั้นแล้วได้ถวายโภชนะแก่ฤาษี ชะรอยท่านจะรู้ว่า ตนมิได้เป็นเขตแห่งท่าน

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแก่ท่าน ธรรมข้อนี้เป็นธรรมอะไรของท่าน?

[๒๐๒๗] ข้าพเจ้ายังกำหนัดอยู่ในเรือนทั้งหลาย ต้องเลี้ยงบุตรและภรรยา ถวายอนุศาสน์แก่พระราชา เชิญให้เสวยกามอันเป็นของมนุษย์ ข้าพเจ้าควรถวายโภชนะแก่ฤาษี ผู้อยู่ในป่าสิ้นกาลนาน ผู้เรืองตบะ เป็นวุฒบุคคลอบรมตนแล้ว.

[๒๐๒๘] บัดนี้ ข้าพเจ้าขอถามท่านฤาษีผู้ซูบผอม สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น มีเล็บและขนรักแร้งอกยาว ฟันเขลอะ มีธุลีบนศีรษะ ท่านอยู่ในป่าผู้เดียวไม่ห่วงใยชีวิต ภิกษุที่ท่านถวายโภชนะนั้นดีกว่าท่านด้วยคุณข้อไหน?

[๒๐๒๙] อาตมภาพยังขุดเผือก มันมือเสือ มันนก ยังเก็บข้าวฟ่างและลูกเดือยมาตากตำ เที่ยวหาฝักบัว เหง้าบัว น้ำผึ้ง เนื้อสัตว์ พุทราและมะขามป้อมมาบริโภค ความยึดถือนั้นของอาตมายังมีอยู่ เมื่ออาตมายังหุงต้มก็ควรถวายโภชนะแก่ท่านผู้ไม่หุงต้ม ยังมีกังวลก็ควรถวายโภชนะแก่ผู้ไม่มีความห่วงใย ยังมีความถือมั่น ก็ควรถวายโภชนะแก่ท่านผู้ไม่มีความถือมั่น.

[๒๐๓๐] บัดนี้ กระผมขอถามท่าน ภิกษุผู้นั่งนิ่ง มีวัตรอันดี พระฤาษีถวายภัตตาหารอันปรุงด้วยเนื้อสะอาดแก่ท่านดังนั้น ท่านรับภัตตาหารนั้นแล้วนั่งนิ่ง ฉันอยู่องค์เดียว ไม่เชื้อเชิญใครๆ อื่น กระผมขอนมัสการแด่พระคุณท่าน นี่เป็นธรรมอะไรของพระคุณท่าน?

[๒๐๓๑] อาตมาไม่ได้หุงต้มเอง ไม่ได้ให้ใครหุงต้ม ไม่ได้ตัดเอง ไม่ได้ให้ใครตัด ฤาษีรู้ว่าอาตมาไม่มีความกังวล เป็นผู้ห่างไกลจากบาปทั้งปวง จึงถือภิกษาหารด้วยมือซ้าย ถือเต้าน้ำด้วยมือขวา ถวายภัตตาหารอันปรุงด้วยเนื้อสะอาดแก่อาตมา. บุคคลเหล่านี้ยังมีความห่วงใย ยังมีความยึดถือ จึงสมควรจะให้ทาน อาตมาเข้าใจเอาว่า การที่บุคคลเชื้อเชิญผู้ให้นั้นเป็นการผิด

[๒๐๓๒] วันนี้ พระราชาผู้ประเสริฐเสด็จมา ณ ที่นี้เพื่อประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้าหนอ ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งทราบชัดวันนี้เองว่าทานที่ให้ในท่านผู้ใดจะมีผลมาก. พระราชาทั้งหลายทรงกังวลอยู่ในแว่นแคว้น พราหมณ์

ทั้งหลายกังวลอยู่ในกิจน้อยกิจใหญ่ ฤาษีกังวลอยู่ในเหง้ามันและผลไม้ ส่วนพวกภิกษุหลุดพ้นได้แล้ว

จบ ภิกขาปรัมปรชาดกที่ ๑๓.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สาลิเกทารชาดก ๒. จันทกินนรชาดก
๓. มหาอุกกุสชาดก ๔. อุททาลกชาดก
๕. ภิสชาดก ๖. สุรุจิชาดก
๗. ปัญจุโปสถิกชาดก ๘. มหาโมรชาดก
๙. ตัจฉกสูกรชาดก ๑๐. มหาวาณิชชาดก
๑๑. สาธินราชชาดก ๑๒. ทสพราหมณ์ชาดก
๑๓. ภิกขาปรัมปรชาดก.

จบ ปกิณณกนิบาตชาดก

วิสตินิบาตชาดก

๑. มาตังคชาดก

อานุภาพของมาตังคฤาษี

[๒๐๓๓] ท่านมีปกตินุ่งห่มไม่สมควร ดุจปีศาจเปรอะเปื้อนด้วยฝุ่นละออง สวมใส่ผ้าขี้ริ้วที่ได้จากกองขยะไว้ที่คอ มาจากไหน ท่านเป็นใคร เป็นผู้ไม่ควรแก่ทักขิณาทานเลย?

[๒๐๓๔] ข้าวน้ำนี้ท่านจัดไว้เพื่อท่านผู้เรืองยศ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมขบเคี้ยวบริโภคและดื่มข้าวน้ำของท่านนั้น ท่านรู้จักข้าพเจ้าว่าเป็นผู้อาศัยโภชนะที่ผู้อื่นให้เลี้ยงชีวิต ถึงคนจัณฑาลก็ขอจงได้ก้อนข้าวบ้างเถิด.

[๒๐๓๕] ข้าวน้ำของเรานี้ เราจัดไว้เพื่อพราหมณ์ทั้งหลาย ทานวัตถุนี้เราเชื่อว่าย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตน ท่านจงหลีกไปเสียจากที่นี้ จะมายืนอยู่ ณ ที่นี้เพื่ออะไร เจ้าคนเลว คนเช่นเราย่อมไม่ให้ทานแก่เจ้า.

[๒๐๓๖] ชนทั้งหลายผู้หวังผลข้าวกล้า ย่อมหว่านพืชลงในที่ดอนบ้าง ในที่ลุ่มบ้างในที่ไม่ลุ่ม ไม่ดอนบ้าง ฉันใด ท่านจงให้ทานแก่ปฏิคาหกทั่วไปด้วยศรัทธา ฉันนั้น เมื่อท่านให้ทานอย่างนี้ ไฉนจะพึงยังทักขิไณยบุคคลให้ยินดีได้เล่า?

[๒๐๓๗] เราย่อมตั้งไว้ ซึ่งพืชทั้งหลายในเขตเหล่าใด เขตเหล่านั้นเรารู้แจ้งแล้วในโลก พราหมณ์เหล่าใดสมบูรณ์ด้วยชาติและมนต์ พราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าเป็นเขต มีศีลเป็นที่รักในโลกนี้.

[๒๐๓๘] ความเมาเพราะชาติ ความดูหมิ่นท่าน โลภะ โทสะ มทะ และโมหะกิเลสทั้งหมดนี้เป็นโทษ ไม่ใช่คุณ มีอยู่ในเขตเหล่าใด เขตเหล่านั้นเป็นเขตไม่มีศีล ไม่เป็นที่รักในโลกนี้ ความเมาเพราะชาติก็ดี ความดู

หมื่นท่าน โลภะ โทสะ มทะ และโมหะ กิเลสทั้งหมดนี้เป็นโทษ มิใช่คุณ ไม่มีอยู่ในเขตเหล่าใด เขตเหล่านั้นจัดเป็นเขตมีศีล เป็นที่รักในโลกนี้

[๒๐๓๙] คนเฝ้าประตูทั้งสาม คือ อุปโชติยะ ๑ อุปัชฌายะ ๑ ภัณฑกุจฉิ ๑ พากันไปเสียที่ไหน ท่านทั้งหลายจงลงอาชญาและฆ่าตีคนจัณฑาลผู้ลามกนี้ แล้วลากคอไปเสียให้พ้น.

[๒๐๔๐] ผู้ใดบริภาษฤาษี ผู้นั้นชื่อว่าแกะภูเขาด้วยเล็บ ชื่อว่าเคี้ยวกินก้อนเหล็กด้วยฟัน ชื่อว่าพยายามกลืนกินไฟ.

[๒๐๔๑] ฤาษีชื่อว่ามาตังคะผู้มีสัจจะเป็นเครื่องก้าวไปในเบื้องหน้า ครั้นกล่าวคาถานี้แล้ว เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายแลดูอยู่ได้เหาะไปในอากาศ.

[๒๐๔๒] ศีรษะของลูกเราบิดกลับไปอยู่เบื้องหลัง แขนเหยียดตรงไม่ไหวติง นัยน์ตาขาวเหมือนคนตาย ใครมาทำบุตรของเราให้เป็นอย่างนี้.

[๒๐๔๓] สมณะรูปหนึ่งมีปกตินุ่งห่มไม่สมควร สกปรกดุจปีศาจ เปรอะเปื้อนด้วยฝุ่นละออง สวมใส่ผ้าขี้ริ้วที่ได้จากกองขยะไว้ที่คอ ได้มา ณ ที่นี้ สมณะรูปนั้นได้ทำบุตรของท่านให้เป็นอย่างนี้.

[๒๐๔๔] ดูกรมาณพทั้งหลาย สมณะผู้มีปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน ท่านไปทางทิศไหน ท่านทั้งหลายจงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา เราจะไปยังสำนักของท่านกระทำคืนโทษนั้นเสีย ไฉนหนอเราจะพึงได้ชีวิตบุตรคืนมา.

[๒๐๔๕] ฤาษีผู้มีปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน ได้ไปแล้วในอากาศในวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงท่ามกลางอากาศ แล้วฤาษีผู้มีปฏิญาณในสัจจะ มีคุณธรรมอันดีงามนั้น ท่านไปทางทิศบูรพา.

[๒๐๔๖] ศีรษะของลูกเราบิดกลับไปอยู่เบื้องหลัง แขนเหยียดตรงไม่ไหวติง นัยน์ตาขาวเหมือนคนตาย ใครมาทำบุตรของเราให้เป็นอย่างนี้.

[๒๐๔๗] ยักษ์ทั้งสองตนผู้มีอานุภาพมากมีอยู่แล ยักษ์เหล่านั้นพากันติดตามฤาษีผู้มีคุณธรรมมาแล้ว รู้ว่าบุตรของท่านมีจิตคิดประทุษร้ายโกรธเคืองจึงทำบุตรของท่านให้เป็นอย่างนี้แหละ.

[๒๐๔๘] ข้าแต่ภิกษุ ถ้ายักษ์ทั้งหลายได้ทำบุตรของดิฉันให้เป็นอย่างนี้ ขอแต่ท่านผู้เป็นพรหมจารีเท่านั้น อย่าโกรธบุตรของดิฉันเลย ดิฉันขอถึงเท้าของท่านเป็นที่พึ่ง ดิฉันตามมาด้วยความโศกถึงบุตร.

[๒๐๔๙] ในคราวที่บุตรของท่านด่าเราก็ดี และเมื่อท่านมาอ้อนวอนอยู่ ณ บัดนี้ก็ดี จิตคิดประทุษร้ายหน่อยหนึ่งมิได้มีแก่เราเลย แต่บุตรของท่านเป็นคนประมาท เพราะความมัวเมาว่าเรียนจบไตรเพท แม้จะเรียนจบไตรเพทแล้ว ก็ยังไม่รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์.

[๒๐๕๐] ข้าแต่ท่านผู้เป็นภิกษุ ความจำของบุรุษ ย่อมหลงลืมได้โดยครู่เดียวเป็นแน่แท้ ท่านผู้มีปัญญาเสมอแผ่นดิน ขอได้โปรดอดโทษสักครั้งเถิด บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่เป็นผู้มีความโกรธเป็นกำลัง.

[๒๐๕๑] มัณฑัพยกุมารบุตรของท่านผู้มีปัญญาน้อย จงบริโภคก้อนข้าวที่เราฉันเหลือนี้เถิด ยักษ์ทั้งหลายจะไม่พึงเบียดเบียนบุตรของท่านเลย และบุตรของท่านจักหายโรคทันที.

[๒๐๕๒] พ่อมัณฑัพยะ เจ้ายังเป็นคนโง่เขลา มีปัญญาน้อย เจ้าเป็นผู้ไม่ฉลาดในเขตบุญทั้งหลาย ได้ให้ทานในหมู่ชนผู้ประกอบด้วยกิเลสดุจน้ำฝาดใหญ่ มีกรรมอันเศร้าหมอง ไม่สำรวม. บรรดาทักขิไณยบุคคลของเจ้าบางพวกเกล้าผมฟูเป็นเซิง นุ่งห่มหนังสือ ปากรกรุงรังไปด้วยหนวดเครา ดังปากบ่อน้ำอันเก่ารกไปด้วยกอหญ้า เจ้าจงดูหมู่ชนที่มีรูปร่างน่าเกลียดนี้ การเกล้าผมฟูเป็นเซิง หาป้องกันคนผู้มีปัญญาน้อยได้ไม่ ท่านเหล่าใดสำรอกราคะ โทสะ และอวิชชาแล้ว หรือเป็นพระอรหันต์ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว ทานที่บุคคลถวายในท่านเหล่านั้นย่อมมีผลมาก.

[๒๐๕๓] พระเจ้าเมชฌะ ได้ประทุษร้ายใจในมาตังคบัณฑิตผู้เรืองยศวงศ์กษัตริย์เมชฌราชพร้อมทั้งบริษัทได้ขาดสูญตั้งแต่นั้นมา.

จบ มาตังคชาดกที่ ๑.

๒. จิตตสัมภูตชาดก

ว่าด้วยผลของกรรม

[๒๐๕๔] กรรมทุกอย่างที่นรชนสั่งสมไว้แล้ว ย่อมมีผลเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากรรม แม้จนเล็กน้อย ที่จะไม่ให้ผลเป็นอันไม่มี เราได้เห็นตัวของเราผู้ชื่อว่า สัมภูตะมีอานุภาพมาก อันบังเกิดขึ้นด้วยผลบุญ เพราะกรรมของตนเอง กรรมทุกอย่างที่นรชนสั่งสมไว้แล้ว ย่อมมีผลเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากรรม แม้จะเล็กน้อย ที่จะไม่ให้ผลเป็นอันไม่มี มโนรถของเราสำเร็จแล้ว แม้ฉันใด มโนรถแม้ของจิตตบัณฑิต พระเชฏฐาของเรา ก็สำเร็จแล้ว ฉันนั้น กระมังหนอ.

[๒๐๕๕] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติภพ กรรมทุกอย่างที่นรชนสั่งสมไว้แล้ว ย่อม มีผลเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากรรมแม้จะเล็กน้อย ที่จะไม่ให้ผลเป็นอันไม่มี มโนรถของพระองค์สำเร็จแล้ว แม้ฉันใด ขอพระองค์โปรดทราบแม้ พระจิตตบัณฑิตฉันนั้นเถิด.

[๒๐๕๖] เจ้าหรือคือจิตตะ เจ้าได้ฟังคำนี้มาจากคนอื่น หรือว่าใครบอกเนื้อความนี้ แก่เจ้า คาถานี้เจ้าขับดีแล้ว เราไม่มีความสงสัย เราจะให้บ้านส่วยร้อย ตำบลแก่เจ้า.

[๒๐๕๗] ข้าพระพุทธเจ้าหาใช่จิตตะไม่ ข้าพระพุทธเจ้าฟังคำนี้มาจากคนอื่น และ ฤาษีได้บอกเนื้อความนี้แก่ข้าพระพุทธเจ้าแล้วสั่งว่า เจ้าจงไปขับคาถานี้ ตอบถวายพระราชา พระราชาทรงพอพระทัยแล้ว จะพึงพระราชทานบ้าน ส่วยให้แก่เจ้าบ้านกระมัง?

[๒๐๕๘] ราชบุตรทั้งหลายจงเทียมราชรถของเรา จัดแจงให้ดี ผูกรัดจัดสรรให้ งดงามวิจิตร จงผูกรัดสายประคนมงคลหัตถี นายหัตถาจารย์จงขึ้นประจำ คอ. ตะโพนและสังข์มาตระเตรียมไว้ เจ้าหน้าที่ทั้งหลายจงเทียบยาน พาหนะโดยเร็ว วันนี้แล เราจักไปยังอาศรมซึ่งจักได้พบฤาษีนั่งอยู่.

[๒๐๕๙] ข้าพเจ้าเป็นผู้ได้ลาภดีแล้วหนอ คาถาอันข้าพเจ้าขับดีแล้วในท่ามกลาง บริษัท ข้าพเจ้าได้พบฤาษีผู้ประกอบด้วยศีลแล้วเกิดปีติโสมนัส.

[๒๐๖๐] เชิญท่านผู้เจริญโปรดรับอาสนะ น้ำ และรองเท้าของข้าพเจ้าทั้งหมด

เถิด ข้าพเจ้ายินดีต้อนรับท่านผู้เจริญในสิ่งของอันมีค่า ขอท่านผู้เจริญเชิญรับสักการะอันมีค่าของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วยเถิด.

[๒๐๖๑] ขอเชิญพระเชฏฐาทรงสร้างปรางค์ปราสาท อันเป็นที่อยู่น่ารื่นรมย์สำหรับพระองค์เถิด จงทรงบำรุงบำเรอด้วยหมู่นางนารีทั้งหลาย โปรดให้โอกาสเพื่ออนุเคราะห์แก่หม่อมฉันเถิด แม้เราทั้งสองก็จะครอบครองอิสริยสมบัตินี้ร่วมกัน.

[๒๐๖๒] ดูกรมหาบพิตร พระองค์ทรงเห็นผลแห่งสุจริตอย่างเดียว ส่วนอาตมภาพเห็นผลแห่งสุจริต และทุจริตที่สั่งสมไว้แล้ว เป็นวิบากใหญ่ จึงสำรวมตนเท่านั้น มิได้ปรารถนาบุตร ปศุสัตว์ หรือทรัพย์. ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ มีกำหนดร้อยปีเป็นอย่างมาก ไม่ล่วงกำหนดนั้นไปได้เลย ย่อมจะเหือดแห้งไป เหมือนไม้อ้อที่ถูกตัดแล้ว มีแต่จะแห้งไปฉะนั้น. ในชีวิตอันจะต้องเหือดแห้งไปนั้น จะมัวเพลิดเพลินไปใย จะมัวเล่นคึกคนองไปทำไม ความยินดีจะเป็นประโยชน์อะไร ประโยชน์อะไรด้วยการแสวงหาทรัพย์ จะมีประโยชน์อะไรด้วยบุตร และภรรยาสำหรับอาตมา ดูกรมหาบพิตร อาตมภาพเป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูก. อาตมภาพรู้ชัดอย่างนี้ว่า มัจจุจะไม่รังควานเราเป็นอันไม่มี เมื่อบุคคลถูกมัจจุราชครอบงำแล้ว ความยินดีจะเป็นประโยชน์อะไร จะมีประโยชน์อะไรด้วยการแสวงหาทรัพย์. ดูกรมหาบพิตรผู้จอมประชาชนชาติของนรชนไม่สม่ำเสมอกัน กำเนิดแห่งคนจัณฑาล จัดว่าเลวทรามในระหว่างมนุษย์ เมื่อชาติก่อนเราทั้งสองได้อยู่ร่วมกันในครรภ์แห่งนางจัณฑาลีเพราะกรรมอันชั่วช้าของตน. เราทั้งสองได้เกิดเป็นคนจัณฑาล ในกรุงอุชเชนีอวันตีชนบท ครั้นจุติจากอัตภาพนั้นแล้ว ได้เกิดเป็นเนื้อสองตัวพี่น้องอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ครั้นจุติจากอัตภาพนั้นแล้วได้เกิดเป็นนกออกสองตัวพี่น้องอยู่ริมฝั่งรัมมทานที ครั้นจุติจากอัตภาพนั้นแล้วคราวนี้ อาตมภาพเกิดเป็นพราหมณ์ มหาบพิตรทรงสมภพเป็นกษัตริย์.

[๒๐๖๓] ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ถูกชรานำเข้าไปสู่ความตาย อายุของสัตว์ทั้งหลายเป็นของน้อย เมื่อนรชนถูกชรานำเข้าไปสู่ความตาย ย่อมไม่มีผู้ต้านทาน ดูกรพระเจ้าปัญจาลราช มหาบพิตรจงทรงทำตามคำของอาตมภาพ อย่าทรงทำกรรมทั้งหลายที่มีทุกข์เป็นกำไรเลย. ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายถูกชรานำเข้าไปสู่ความตาย อายุของสัตว์ทั้งหลายเป็นของน้อย เมื่อนรชนถูกชรานำเข้าไปสู่ความตาย ย่อมไม่มีผู้ต้านทาน ดูกรพระเจ้าปัญจาลราช มหาบพิตรจงทรงทำตามคำของอาตมภาพ อย่าทรงทำกรรมทั้งหลายที่มีทุกข์เป็นวิบากเลย ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายถูกชรานำเข้าไปสู่ความตาย อายุของสัตว์ทั้งหลายเป็นของน้อย เมื่อนรชนถูกชรานำเข้าไปสู่ความตาย ย่อมไม่มีผู้ต้านทาน ดูกรพระเจ้าปัญจาลราช มหาบพิตรจงทรงทำตามคำของอาตมภาพ อย่าทรงทำกรรมทั้งหลายอันมีศีรษะเกลือกกลั้วด้วยกิเลสธุลี. ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายถูกชรานำเข้าไปสู่ความตาย อายุของสัตว์ทั้งหลายเป็นของน้อย ชราย่อมกำจัดวรรณะของนรชนผู้แก่เฒ่า ดูกรพระเจ้าปัญจาลราช มหาบพิตรจงทรงทำตามคำของอาตมภาพ อย่าทรงทำกรรมที่จะให้เข้าถึงนรกเลย.

[๒๐๖๔] ข้าแต่ภิกษุ ถ้อยคำของพระคุณเจ้านี้เป็นคำจริงแท้ทีเดียว ฤาษีกล่าวฉันใด คำนี้ก็เป็นฉันนั้น แต่ว่ากามทั้งหลายของข้าพเจ้ายังมีอยู่มาก กามเหล่านั้นคนเช่นกับข้าพเจ้าสละได้ยาก. ช้างจมอยู่ท่ามกลางหล่มแล้วย่อมไม่อาจจะไปยังที่ควรได้ด้วยตนเอง ฉันใด ข้าพเจ้าจมอยู่ในหล่มคือกามกิเลส ก็ยังไม่สามารถจะปฏิบัติตามทางของภิกษุได้ ฉันนั้น. ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ อนึ่ง บุตรจะพึงมีความสุขได้ด้วยวิธีใด บิดามารดาพร่ำสอนบุตรด้วยวิธีนั้น ฉันใด ข้าพเจ้าละจากโลกนี้ไปแล้ว จะพึงเป็นผู้มีความสุขยืนนานได้ด้วยวิธีใด ขอพระคุณเจ้าโปรดพร่ำสอนข้าพเจ้าด้วยวิธีนั้นฉันนั้นเถิด.

[๒๐๖๕] ดูกรมหาบพิตรผู้เป็นจอมประชาชน ถ้ามหาบพิตรไม่อาจละกามของมนุษย์เหล่านี้ได้ไซร้ มหาบพิตรจงทรงเริ่มตั้งพลีกรรมอันชอบธรรมเถิด แต่การกระทำอันไม่เป็นธรรมขออย่าได้มีในรัฐสีมาของมหาบพิตรเลย. ทูต

ทั้งหลายจงไปยังทิศทั้ง ๔ นิมนต์สมณพราหมณ์ทั้งหลายมา มหาบพิตร จงทรงบำรุงสมณพราหมณ์ทั้งหลายด้วยข้าว น้ำ ผ้า เสนาสนะและคิลานปัจจัย. มหาบพิตรจงเป็นผู้มีพระกมลจิตอันผ่องใส ทรงอังคาสสมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญด้วยข้าว น้ำ ได้ทรงบริจาคทานตามสติกำลัง และทรงเสวยแล้ว เป็นผู้อันเทวดาและมนุษย์ไม่ติเตียน จงเสด็จเข้าถึงสัคคสถานเถิด. ดูกรมหาบพิตร ก็ถ้าความเมาจะพึงครอบงำมหาบพิตรผู้อันหมู่นางนารีทั้งหลายแวดล้อมอยู่ มหาบพิตรจงทรงมนสิการคาถานี้ แล้วพึงตรัสคาถานี้ในท่ามกลางบริษัทว่า เมื่อชาติก่อนเราเป็นคนนอนอยู่กลางแจ้ง อันมารดาจัณฑาลี เมื่อจะไปป่าให้ดื่มน้ำนมมาแล้ว นอนคลุกคลีอยู่กับสุนัขทั้งหลายจนเติบโต มาบัดนี้ คนนั้นใครๆ เขาก็เรียกกันว่าพระราชา.

จบ จิตตสัมภูตชาดกที่ ๒.

๓. สีวิราชชาดก

ว่าด้วยการให้ดวงตาเป็นทาน

[๒๐๖๖] ข้าพระพุทธเจ้าเป็นคนชรา ไม่แลเห็นในที่ไกล มาเพื่อจะทูลขอพระเนตร ข้าพระพุทธเจ้ามีตาข้างเดียว ข้าพระพุทธเจ้าทูลขอแล้ว ขอพระองค์ทรงโปรดพระราชทานพระเนตรข้างหนึ่งแก่ข้าพระพุทธเจ้าเถิด.

[๒๐๖๗] ดูกรวณิพก ใครเป็นผู้แนะนำท่านจึงมาขอดวงตาฉัน ณ ที่นี้ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวดวงตาใดว่า ยากที่บุรุษจะสละได้ ท่านมาขอดวงตานั้นอันเป็นอวัยวะเบื้องสูง ยากที่เราจะสละได้ง่ายๆ.

[๒๐๖๘] ในเทวโลก เขาเรียกท่านผู้ใดว่า สุชัมบดี ในมนุษยโลก เขาเรียกท่านผู้นั้นว่า มฆวา ข้าพระพุทธเจ้าเป็นวณิพก ท่านผู้นั้นแนะนำให้มาขอพระเนตร ณ ที่นี้. ข้าพระพุทธเจ้าเป็นวณิพก การขอของข้าพระพุทธเจ้าไม่มีสิ่งใดยิ่งไปกว่า ขอพระองค์ทรงพระราชทานพระเนตร

แก่ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มาขอเถิด บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า ดวงตาใดยาก ที่บุรุษจะสละได้ ขอพระองค์โปรดพระราชทานดวงเนตรนั้นที่ไม่มีสิ่ง อื่นจะยิ่งกว่าแก่ข้าพระพุทธเจ้าเถิด.

ท่านมาด้วยประโยชน์อันใด ปรารถนาประโยชน์สิ่งใด ความดำริ เหล่านั้นเพื่อประโยชน์นั้นๆ ของท่านจงสำเร็จเถิด ดูกรพราหมณ์ ท่านจงได้ดวงตาเถิด. เมื่อท่านขอข้างเดียว เราจะให้ทั้งสองข้าง ขอท่านนั้นจงเป็นผู้มีนัยน์ตาไปเถิด ท่านปรารถนาสิ่งใดจากเราผู้มุ่งหมาย ขอสิ่งนั้นจงสำเร็จแก่ท่านเถิด.

[๒๐๖๙] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ของข้าพระองค์ทั้งหลาย พระองค์อย่าทรงพระราชทานดวงพระเนตรเลย อย่าทรงทอดทิ้งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเลย ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ขอพระองค์พระราชทาน ทรัพย์เถิด แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ มีเป็นอันมาก ข้าแต่พระมหาราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระองค์จะพระราชทานรถ ทั้งหลายที่เทียมแล้วม้าอาชาไนย ช้างตัวประเสริฐที่ตบแต่งแล้ว ที่อยู่ และเครื่องบริโภคที่ทำด้วยทองคำเถิด. ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอพระองค์ทรงพระราชทานเหมือนกับชาวสีพีทั้งปวง ที่มีเครื่องใช้สอย สีรถ แวดล้อมพระองค์อยู่โดยรอบทุกเมื่อ ฉะนั้นเถิด.

[๒๐๗๐] ผู้ใดแลพูดว่าจักให้ แล้วมากลับใจว่าไม่ให้ ผู้นั้นเหมือนกับสวมบ่วง ที่ตกลงยังพื้นดินไว้ที่คอ. ผู้ใดแล พูดว่าจักให้ แล้วมากลับใจว่าไม่ให้ ผู้นั้นเป็นคนลามกกว่าผู้ที่ลามก ทั้งจะต้องเข้าถึงสถานที่ลงอาชญาของ พญายม. ความจริงผู้ขอได้ขอสิ่งใดไว้ ผู้ให้ก็ควรจะให้สิ่งนั้นแหละ ผู้ขอยังไม่ได้ขอสิ่งใดไว้ ผู้ให้ก็อย่าพึงให้สิ่งนั้น พราหมณ์ได้ขอ สิ่งใดไว้กะเรา เราก็จักให้สิ่งนั้นนั่นแหละ.

[๒๐๗๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน พระองค์ทรงปรารถนาพระชนมายุ วรรณะ สุขะ และพละอะไรหรือ จึงทรงพระราชทานพระเนตร

พระองค์ทรงเป็นราชาแห่งชาวสีพี ไม่มีใครจะประเสริฐยิ่งไปกว่า ทรงพระราชทานพระเนตร เพราะเหตุปรโลกหรืออย่างไร?

[๒๐๗๒] เราให้ดวงตาเป็นทานนั้น เพราะยศก็หาไม่ เราจะได้ปรารถนาบุตรทรัพย์หรือแว่นแคว้น เพราะผลแห่งการให้ดวงตานี้ก็หาไม่ อีกประการหนึ่ง ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย ท่านได้ประพฤติกันมาแล้วแต่โบราณ เพราะเหตุนี้แหละ ใจของเราจึงยินดีในทาน.

[๒๐๗๓] ดวงตาทั้ง ๒ ข้างจะได้เป็นที่เกลียดชังของเราก็หาไม่ ตนของตนเองก็หาได้เป็นที่เกลียดชังของเราไม่ พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงได้ให้ดวงตา.

[๒๐๗๔] ดูกรนายสีวิกะ ท่านเป็นมิตรสหายของเรา ท่านเป็นคนศึกษามาดีแล้ว จงกระทำตามถ้อยคำของเราให้ดี จงควักดวงตาทั้ง ๒ ของเราผู้ปรารถนาอยู่แล้ววางลง ในมือของพราหมณ์วณิพกเถิด.

[๒๐๗๕] พระเจ้าสีวิราชทรงเตือนให้หมอสีวิกะกระทำตามพระราชดำรัสแล้ว หมอสีวิกะควักดวงพระเนตรของพระราชาส่งให้แก่พราหมณ์ พราหมณ์เป็นผู้มีจักษุ พระราชาเป็นคนตาบอดเสด็จเข้าที่ประทับ.

[๒๐๗๖] ตั้งแต่นั้นมาสองสามวัน เมื่อพระเนตรทั้ง ๒ มีเนื้องอกขึ้นเต็มแล้ว พระราชาผู้บำรุงสีพีรัฐ จึงตรัสเรียกนายสารถีผู้เฝ้าอยู่นั้นว่า ดูกรนายสารถี ท่านจงเทียมยานเถิด เสร็จแล้วจงบอกให้เราทราบ เราจะไปยังอุทยาน จะไปยังสระโบกขรณี และราวป่า. พอพระเจ้าสีวิราชเข้าไปประทับขัดสมาธิริมขอบสระโบกขรณีแล้ว ท้าวสุชัมบดีสักกเทวราชก็ปรากฏแก่พระเจ้าสีวิราชนั้น.

[๒๐๗๗] หม่อมฉันเป็นท้าวสักกะจอมแห่งเทพ มาในสำนักของพระองค์แล้ว ข้าแต่พระราชฤาษี ขอพระองค์จงเลือกเอาพรตามที่พระทัยปรารถนาเถิด.

[๒๐๗๘] ข้าแต่ท้าวสักกะ ทรัพย์ กำลังของหม่อมฉันมีพอแล้ว อนึ่ง คลังของหม่อมฉันก็มีเป็นอันมาก บัดนี้ หม่อมฉันเป็นคนตาบอด พอใจความตายเท่านั้น.

[๒๐๗๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ ผู้เป็นใหญ่กว่าสัตว์สองเท้า พระองค์จงตรัสถ้อยคำที่เป็นสัจจะ เมื่อพระองค์ตรัสแต่ถ้อยคำที่เป็นสัจจะ พระเนตรจักเกิดขึ้นอีก.

[๒๐๘๐] บรรดาวณิพกทั้งหลายผู้มีโคตรต่างๆ กัน มาขอหม่อมฉัน แม้วณิพกใดมาขอหม่อมฉัน แม้วณิพกนั้นก็เป็นที่รักแห่งใจของหม่อมฉัน ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอจักษุจงบังเกิดขึ้นแก่หม่อมฉันเถิด.

[๒๐๘๑] พราหมณ์ผู้ใด มาขอหม่อมฉันว่า ขอจงพระราชทานพระเนตรเถิด หม่อมฉันได้ให้ดวงตาทั้งสองแก่พราหมณ์ผู้นั้นซึ่งเป็นวณิพก. ปีติและโสมนัสเป็นอันมากเกิดขึ้นแก่หม่อมฉันยิ่งนัก ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอจักษุจงเกิดขึ้นแก่หม่อมฉันเถิด.

[๒๐๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงบำรุงสีพีรัฐ พระองค์ตรัสพระคาถาแล้วโดยธรรม พระเนตรทั้งสองของพระองค์ จะปรากฏเป็นตาทิพย์เห็นได้ทะลุภายนอกฝา ภายนอกกำแพง และภูเขาตลอดร้อยโยชน์โดยรอบ.

[๒๐๘๓] ใครหนอในโลกนี้ ถูกขอทรัพย์อันน่าปลื้มใจแล้ว แม้จะเป็นของพิเศษ แม้จะเป็นของที่รักอย่างดีของตน จะไม่พึงให้ ฉันขอตักเตือนท่านทั้งหลายผู้เป็นชาวสีพีรัฐทุกๆ คนที่มาประชุมกัน จงดูดวงตาทั้งสองอันเป็นทิพย์ของเราในวันนี้. ตาทิพย์ของเราเห็นได้ทะลุภายนอกฝาภายนอกกำแพง และภูเขาตลอดร้อยโยชน์โดยรอบ. ในโลกที่เป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลายนี้ ไม่มีอะไรที่จะยิ่งไปกว่าการบริจาคทาน เราได้ให้จักษุที่เป็นของมนุษย์แล้ว เราได้จักษุทิพย์. ดูกรชาวสีพีรัฐทั้งหลายท่านทั้งหลายเห็นจักษุทิพย์ที่เราได้นี้แล้ว จงให้ทานเสียก่อนจึงค่อยบริโภคเถิด ท่านทั้งหลายได้ ให้ทานตามสติกำลังและได้บริโภคทานแล้วไม่มีใครติเตียนได้ ย่อมเข้าถึงสัคคสถาน.

จบ สีวิราชชาดกที่ ๓.

๔. สิริมันทชาดก

ว่าด้วยปัญญาประเสริฐ

[๒๐๘๔] ท่านอาจารย์เสนก เราขอถามเนื้อความนี้ บรรดาคนสองพวก คือ คนผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญาแต่เสื่อมจากสิริ กับคนที่มียศแต่ไร้ปัญญา นักปราชญ์กล่าวคนไหนว่าประเสริฐ?

[๒๐๘๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาราษฎร์ คนฉลาด หรือคนโง่ คนบริบูรณ์ด้วยศิลปะ หรือคนหาศิลปะมิได้ แม้จะมีชาติสูง ก็ย่อมเป็นคนรับใช้ของคนผู้มีชาติต่ำแต่มียศ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นความดังนี้ จึงขอกราบทูลว่า คนมีปัญญา เป็นคนเลวทราม คนมีศิริแล เป็นคนประเสริฐ พระเจ้าข้า.

[๒๐๘๖] ดูกรมโหสถผู้มีปัญญาไม่ทราม ผู้เห็นธรรมสิ้นเชิง เราถามเจ้าในคนสองพวก คือ คนพาลผู้มียศ กับบัณฑิตผู้ไม่มีโภคะ นักปราชญ์กล่าวคนไหนว่าประเสริฐ.

[๒๐๘๗] คนพาลกระทำกรรมอันชั่วช้า ก็สำคัญว่า สิ่งนี้เท่านั้นประเสริฐ เห็นแต่เพียงโลกนี้ ไม่เห็นโลกหน้า ต้องได้รับเคราะห์ร้ายในโลกทั้งสอง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศจะประเสริฐอะไร พระเจ้าข้า.

[๒๐๘๘] ศิลปะนี้ก็ดี พวกพ้องก็ดี ร่างกายก็ดี หาได้จัดโภคสมบัติมาให้ไม่ มหาชนย่อมคบหาโควินทเศรษฐี ผู้มีน้ำลายไหลออกจากคางทั้งสองข้าง ผู้ได้รับความสุข มีศิริต่ำช้า ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญา เป็นคนเลวทราม คนมีศิริเท่านั้นเป็นคนประเสริฐ พระเจ้าข้า.

[๒๐๘๙] คนมีปัญญาน้อย ได้รับความสุขแล้ว ย่อมมัวเมา แม้ถูกความทุกข์กระทบแล้ว ย่อมถึงความหลง อันสุขทุกข์ที่จรมากระทบเข้าแล้ว ย่อมหวั่นไหว ดุจปลาที่ดิ้นรนอยู่ในที่ร้อน ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้า

เห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศจะประเสริฐอะไร พระเจ้าข้า.

[๒๐๙๐] ฝูงนกย่อมพากันบินเร่ร่อนไปมาโดยรอบต้นไม้ ที่มีผลดีในป่า ฉันใด คนเป็นอันมากย่อมคบหาผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์ มีโภคสมบัติ เพราะเหตุต้องการทรัพย์ ก็ฉันนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญา เป็นคนเลวทราม คนมีศิริเท่านั้น เป็นคนประเสริฐ พระเจ้าข้า.

[๒๐๙๑] คนโง่ถึงจะมีกำลังก็หายังประโยชน์ให้สำเร็จไม่ ได้ทรัพย์มาด้วยกรรมอันร้ายแรง นายนิรยบาลทั้งหลาย ย่อมฉุดคร่าเอาคนโง่ ผู้ไม่ฉลาดคร่ำครวญอยู่ ไปสู่นรกอันร้ายกาจ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่าคนมีปัญญาเท่านั้น ประเสริฐ คนโง่ถึงมียศจะประเสริฐอะไร พระเจ้าข้า.

[๒๐๙๒] แม่น้ำแห่งใดแห่งหนึ่ง ย่อมไหลไปสู่แม่น้ำคงคา แม่น้ำเหล่านั้นทั้งหมดเทียว ย่อมละทิ้งชื่อและถิ่นเดิม แม่น้ำคงคาไหลไปถึงมหาสมุทรย่อมไม่ปรากฏชื่อ คนในโลกนี้ที่มีฤทธิ์ยิ่ง ก็ไม่ปรากฏ ฉันนั้นแล ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญา เป็นคนเลวทราม คนมีศิริเท่านั้น เป็นคนประเสริฐ พระเจ้าข้า.

[๒๐๙๓] ข้าพระพุทธเจ้าจะกล่าวแก้ปัญหาที่ท่านอาจารย์กล่าว แม่น้ำทั้งหลายย่อมไหลไปสู่ทะเลใหญ่ไม่ได้ตลอดกาลทั้งปวง ทะเลนั้นมีกำลังมากเป็นนิตย์ มหาสมุทรย่อมไม่ล่วงเลยฝั่งไปได้ ฉันใด กิจการที่คนโง่ประสงค์ ก็ฉันนั้น คนมีศิริย่อมไม่ล่วงเลยคนมีปัญญาไปได้ไม่ว่าในกาลไหนๆ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศจะประเสริฐอะไร.

[๒๐๙๔] ถ้าแม้คนมียศไม่สำรวมแล้ว อยู่ในที่วินิจฉัย กล่าวข้อความแก่ชนเหล่าอื่น คำพูดของคนนั้นย่อมเจริญงอกงามในท่ามกลางญาติ คนมีปัญญายังคนผู้มีศิริต่ำช้าให้ทำตามคำของตนไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็น

ข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญา เป็นคนเลวทราม คนมีศิริเท่านั้น เป็นคนประเสริฐ พระเจ้าข้า.

[๒๐๙๕] คนโง่หาปัญญามิได้ ย่อมกล่าวมุสา เพราะเหตุแห่งบุคคลอื่น หรือแม้แห่งตน คนโง่นั้นย่อมถูกนินทาในท่ามกลางบริษัท แม้ภายหลังเขาก็ต้องไปทุคติ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศจะประเสริฐอะไร พระเจ้าข้า.

[๒๐๙๖] ถ้าคนมีปัญญาดังแผ่นดิน ไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่มีทรัพย์ เป็นคนเข็ญใจกล่าวข้อความ คำพูดของเขานั้นย่อมไม่เจริญงอกงามในท่ามกลางบริษัท อนึ่ง ศิริของคนมีปัญญาย่อมไม่มี ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญา เป็นคนเลวทราม คนมีศิริเท่านั้น เป็นคนประเสริฐ พระเจ้าข้า.

[๒๐๙๗] คนมีปัญญาดังแผ่นดิน ย่อมไม่กล่าวคำเหลาะแหละ เพราะเหตุแห่งคนอื่น หรือแม้แห่งตน บุคคลนั้นย่อมเป็นผู้อันมหาชนบูชาในท่ามกลางที่ประชุม แม้ภายหลังเขาก็จะไปสุคติ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศจะประเสริฐอะไร พระเจ้าข้า.

[๒๐๙๘] ช้าง ม้า โค แก้วมณี กุณฑล และนางนารีทั้งหลายผู้เกิดในตระกูลที่มั่งคั่ง สิ่งทั้งปวงนั้นย่อมเป็นเครื่องอุปโภคของคนที่มั่งคั่ง คนทั้งหลายผู้ไม่มั่งคั่ง ก็ย่อมเป็นเครื่องอุปโภคของคนที่มั่งคั่ง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญาเป็นคนเลวทราม คนมีศิริเท่านั้นเป็นคนประเสริฐ พระเจ้าข้า.

[๒๐๙๙] ศิริย่อมละคนโง่ผู้ไม่จัดแจงการงาน ไม่มีความคิด มีปัญญาทรามเหมือนงูละทิ้งคราบเก่าไป ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญาเท่านั้น ประเสริฐคนโง่ถึงมียศจะประเสริฐอะไร พระเจ้าข้า.

[๒๑๐๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ คน เป็นบัณฑิต ทุกคนกราบไหว้บำรุงพระองค์ พระองค์เป็นอิสระครอบงำข้าพระพุทธเจ้า

ทั้งหลาย ดุจท้าวสักกเทวราชผู้เป็นเจ้าแห่งหมู่สัตว์ ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญา เป็นคนเลวทราม คนมีศิริเท่านั้น เป็นคนประเสริฐ พระเจ้าข้า.

[๒๑๐๑] คนโง่ถึงจะมียศ ก็เป็นทาสของคนมีปัญญา เมื่อกิจการต่างๆ เกิดขึ้น คนฉลาดย่อมจัดแจงกิจอันละเอียดใด คนโง่ย่อมถึงความหลงใหลในกิจนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความแม้นี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญานั้นแลประเสริฐ คนโง่ถึงมียศจะประเสริฐอะไร พระเจ้าข้า.

[๒๑๐๒] แท้จริง สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญปัญญาเท่านั้น ศิริเป็นที่ใคร่ของคนโง่ เพราะมนุษย์ทั้งหลายยินดีในโภคสมบัติ ก็ความรู้ของท่านผู้รู้ทั้งหลาย ใครๆ ชั่งไม่ได้ ในกาลไหนๆ คนมีศิริย่อมไม่ล่วงเลยคนมีปัญญาไปได้ ไม่ว่าในกาลไหนๆ.

[๒๑๐๓] ดูกรมโหสถผู้เห็นธรรมทั้งสิ้น เราได้ถามปัญหาข้อใดกะเจ้า เจ้าได้ประกาศปัญหาข้อนั้นแก่เราแล้ว เรายินดีด้วยการแก้ปัญหาของเจ้า เราให้โคพันหนึ่ง โคอุสุภราชา ช้าง รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ๑๐ ตัว และบ้านส่วย ๑๖ ตำบล แก่เจ้า.

จบ ศิริมันทชาดกที่ ๔.

๕. โรหนมิคชาดก

ว่าด้วยความรักในสายเลือด

[๒๑๐๔] ดูกรน้องจิตตกะ ฝูงเนื้อเหล่านั้นกลัวความตายจึงพากันหนีกลับไป ถึงเธอก็จงไปเสียเถิด อย่าห่วงใยพี่เลย เนื้อทั้งหลายจักมีชีวิตอยู่กับเธอ.

[๒๑๐๕] พี่โรหนะ ฉันจะไม่ไป ถึงใครจะคร่าเอาหัวใจของฉันไป ฉันจักไม่ทิ้งพี่ไป ฉันจักยอมทิ้งชีวิตไว้ในที่นี้.

ก็มารดาบิดาทั้งสองของเรานั้น ท่านตาบอด เมื่อไม่มีผู้นำ จักต้องตายแน่ เธอจงไปเถิด อย่าห่วงใยพี่เลย เนื้อทั้งหลายจักมีชีวิตอยู่กับเธอ.

พี่โรหนะ ฉันจะไม่ไป ถึงใครจะมาคร่าเอาหัวใจของฉันไป ฉันจักไม่ทิ้งพี่ผู้ถูกมัดไป ฉันจักยอมทิ้งชีวิตไว้ในที่นี้.

[๒๑๐๖] เจ้าเป็นคนขลาด จงหนีไปเสียเถิด พี่ติดอยู่ในหลักเหล็ก เธอจงไปเสียเถิด อย่าห่วงใยพี่เลย เนื้อทั้งหลายจักมีชีวิตอยู่กับเธอ.

[๒๑๐๗] พี่โรหนะ ฉันจะไม่ไป ถึงใครจะมาคร่าเอาหัวใจของฉันไป ฉันจักไม่ละทิ้งพี่ ฉันจักยอมทิ้งชีวิตไว้ในที่นี้.

ก็มารดาบิดาทั้งสองของเรานั้น ท่านตาบอด เมื่อไม่มีผู้นำ จักต้องตายแน่ เธอจงไปเถิด อย่าห่วงใยพี่เลย เนื้อทั้งหลายจักมีชีวิตอยู่กับเธอ.

พี่โรหนะ ฉันจะไม่ไป ถึงใครจะมาคร่าเอาหัวใจของฉันไป ฉันจะไม่ละทิ้งพี่ผู้ถูกมัดไป ฉันจักยอมทิ้งชีวิตไว้ในที่นี้.

[๒๑๐๘] วันนี้ นายพรานคนใด จักฆ่าเราด้วยลูกศร หรือหอก นายพรานคนนั้นมีรูปร้ายกาจ ถืออาวุธเดินมาแล้ว.

[๒๑๐๙] นางสุตนามฤคีนั้น ถูกภัยบีบคั้นคุกคามหนีไป ครู่หนึ่งแล้วกลับเข้ามาหาความตาย ถึงนางจะมีขวัญอ่อนก็ได้ทำกรรมที่ทำได้แสนยาก.

[๒๑๑๐] เนื้อทั้ง ๒ นี้เป็นอะไรกับท่านหนอ พ้นไปแล้วยังกลับเข้ามาหาเครื่องผูกอีก ไม่ปรารถนาจะละทิ้งท่านไป แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต?

[๒๑๑๑] ดูกรนายพราน เนื้อทั้ง ๒ นี้เป็นน้องชาย น้องสาวของข้าพเจ้า ร่วมท้องมารดาเดียวกัน ไม่ปรารถนาละข้าพเจ้าไป แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต.

[๒๑๑๒] ข้าแต่นายพราน มารดาบิดาทั้งสองของ เราท่านตาบอด เมื่อไม่มีผู้นำจักต้องตายแน่ โปรดให้ชีวิตแก่เราทั้ง ๕ เถิด โปรดปล่อยพี่ชายเสียเถิด.

[๒๑๑๓] ข้าพเจ้าจะปล่อยเนื้อ ผู้เลี้ยงมารดาบิดาเท่านั้น มารดาบิดาได้เห็นพระยาเนื้อหลุดจากบ่วงไปแล้ว ก็จงยินดีเถิด.

[๒๑๑๔] ข้าแต่นายพราน ท่านจงยินดีเพลิดเพลินกับพวกญาติทั้งปวง เหมือนข้าพเจ้าเห็นพระยาเนื้อที่หลุดจากบ่วงแล้ว ชื่นชม ยินดี ในวันนี้ ฉะนั้น.

[๒๑๑๕] ดูกรลูกรัก เมื่อชีวิตเข้าไปใกล้ความตายแล้ว เจ้าหลุดมาได้อย่างไร ไฉนนายพรานจึงได้ปล่อยจากบ่วงเหล็กมาเล่า?

[๒๑๑๖] น้องจิตตกะกล่าววาจาไพเราะหู เป็นที่จับอกจับใจดื่มด่ำในหทัย ช่วยข้าพเจ้าให้หลุดมาได้ด้วยวาจาสุภาษิต. น้องสุตนาได้กล่าววาจาไพเราะหู จับอกจับใจดื่มด่ำในหทัย ช่วยข้าพเจ้าให้หลุดมาได้ด้วยวาจาสุภาษิต. นายพรานได้ฟังวาจาไพเราะหู เป็นที่จับอกจับใจดื่มด่ำในหทัย ได้ฟังวาจาสุภาษิต จึงได้ปล่อยข้าพเจ้ามา.

[๒๑๑๗] เราได้เห็นลูกโรหนะมาได้แล้ว ย่อมชื่นชม ยินดี ในวันนี้ ฉันใด ขอให้นายพรานพร้อมทั้งบุตรและภรรยา จงมีความชมชื่น ยินดี ฉันนั้นเถิด.

[๒๑๑๘] ดูกรนายพราน เจ้าได้พูดไว้ว่า จะนำเอาเนื้อและหนังมามิใช่หรือ เออ ก็เหตุอะไรเล่า เจ้าจึงไม่นำเอาเนื้อและหนังมา?

[๒๑๑๙] เนื้อนั้นได้มาติดบ่วงเหล็กถึงมือแล้ว แต่มีเนื้อ ๒ ตัวไม่ได้ติดบ่วงเข้ามายืนอยู่ใกล้เนื้อตัวนั้น ข้าพระองค์ได้เกิดความสังเวชใจ ความอัศจรรย์ใจ ขนพองสยองเกล้าว่า ถ้าเราฆ่าเนื้อตัวนี้ เราจักต้องทิ้งชีวิตในวันนี้.

[๒๑๒๐] ดูกรนายพราน เนื้อเหล่านั้นเป็นเช่นไร เป็นเนื้อมีธรรมอย่างไร มีสีสรรอย่างไร มีศีลอย่างไร ท่านจึงได้สรรเสริญเนื้อเหล่านั้นนัก?

[๒๑๒๑] เนื้อเหล่านั้นมีเขาขาว ขนสะอาด หนังเปรียบด้วยทองคำ เท้าแดง ตาสุกใส เป็นที่น่ารื่นรมย์ใจ.

[๒๑๒๒] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ เนื้อเหล่านั้นเป็นเช่นนี้ เป็นเนื้อมีธรรมเช่นนี้ เป็นเนื้อเลี้ยงบิดามารดา ข้าพระพุทธเจ้าจึงมิได้นำพระยาเนื้อนั้นมาถวายพระองค์ พระเจ้าข้า.

[๒๑๒๓] ดูกรนายพราน เราให้ทองคำ ๑๐๐ แท่ง กุณฑลแก้วมณีอันมีค่ามาก เตียง ๔ เหลี่ยมมีสีคล้ายดอกผักตบ และภรรยาผู้มีรูปร่างเหมือนกัน ๒ คน กับโค ๑๐๐ ตัว แก่ท่าน เราจักปกครองราชสมบัติโดยธรรม ท่านเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก ดูกรนายพราน ท่านจงเลี้ยงดูบุตรและภรรยา

ด้วยกสิกรรม พาณิชกรรม การให้กู้หนี้ และด้วยการแสวงหาอันเป็น
สัมมาชีพเถิด อย่าได้กระทำบาปอีกเลย.

จบ โรหนมิคชาดกที่ ๕.

๖. หังสชาดก

ว่าด้วยหงส์สุมุขะผู้ภักดี

[๒๑๒๔] ดูกรสุมุขะ ผู้มีผิวพรรณงามดังทองคำ หงส์เหล่านี้ถูกภัยคุกคามแล้ว มีตัวงอบินหนีไป ท่านจงหนีไปตามปรารถนาเถิด. หมู่ญาติทั้งหลายละทิ้งเราติดอยู่ในบ่วงผู้เดียว ไม่ห่วงใย พากันบินหนีไป ท่านผู้เดียวจะห่วงอยู่ทำไม? ดูกรสุมุขะผู้ประเสริฐ ท่านควรจะบินหนีเอาตัวรอด เพราะความเป็นสหายในเราผู้ติดบ่วงย่อมไม่มี ท่านอย่าทำความเพียรให้เสื่อมเสียเพราะความไม่มีทุกข์เลย จงรีบบินหนีไปตามความปรารถนาเถิด.

[๒๑๒๕] ข้าแต่ท้าวธตรฐมหาราช ถึงพระองค์จะถูกทุกข์ครอบงำ ข้าพระพุทธเจ้าก็จักไม่ละทิ้งพระองค์ไป ข้าพระพุทธเจ้าจักเป็น หรือจักตายก็จักร่วมอยู่กับพระองค์.

[๒๑๒๖] ดูกรสุมุขะ ท่านกล่าวคำใด คำนั้นเป็นคำดีงามของพระอริยเจ้า อนึ่งเล่าเราเมื่อจะทดลองท่านจึงได้พูดกะท่านว่า จงบินหนีไป.

[๒๑๒๗] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐสูงสุดกว่าหงส์ทั้งหลาย นกตัวสัญจรไปในอากาศ ย่อมบินไปสู่ทางโดยที่มิใช่ทางได้ พระองค์ไม่ทรงทราบบ่วงแต่ที่ไกลดอกหรือ?

[๒๑๒๘] คราวใด จะมีความเสื่อม คราวนั้น เมื่อถึงคราวจะสิ้นชีพ สัตว์แม้จะติดบ่วง ติดข่ายก็ย่อมไม่รู้สึก.

[๒๑๒๙] ดูกรสุมุขะ ผู้มีผิวพรรณงามดังทองคำ หงส์เหล่านี้ถูกภัยคุกคามแล้ว มีตัวงอพากันบินหนีไป ท่านเท่านั้นมัวพะวงอยู่. หงส์เหล่านั้นกินและดื่มแล้วก็พากันบินหนีไป มิได้แลเหลียวถึงใคร ก็ท่านผู้เดียวจะมาเฝ้าอยู่ทำไมเล่า? หงส์ตัวนี้เป็นอะไรกับท่านหนอ ท่านพ้นแล้วจากบ่วง

ทำไมจึงมาเป็นห่วงหงส์ผู้ติดบ่วงอยู่เล่า หงส์ทั้งหลายเขาพากันทอดทิ้ง ไปแล้ว ท่านผู้เดียวมาพะวงอยู่ทำไม?

[๒๑๓๐] หงส์ตัวนั้นเป็นราชาของเรา เป็นมิตรสหายเสมอด้วยชีวิตของเรา เรา จักไม่ทอดทิ้งท่านไปจนตราบเท่าจนวันตาย.

[๒๑๓๑] ท่านปรารถนาจะสละชีวิต เพราะเหตุแห่งสหาย เราจักปล่อยสหายของ ท่านไป ขอพญาหงส์จงไปตามความประสงค์ของท่านเถิด.

[๒๑๓๒] ดูกรนายพราน วันนี้ ข้าพเจ้าได้เห็นพญาหงส์ตัวเป็นใหญ่ในหมู่ทิชาชาติ พ้นจากบ่วงแล้วย่อมชื่นชม ยินดี ฉันใด ขอท่านพร้อมกับหมู่ญาติ ทั้งปวง จงชื่นชม ยินดี ฉันนั้นเถิด.

[๒๑๓๓] พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ ทรงเกษมสำราญดีหรือ โรคาพยาธิมิได้เบียด เบียนพระองค์หรือ รัฐสีมาอาณาจักรของพระองค์นี้สมบูรณ์ดีหรือ พระองค์ปกครองประชาราษฎรโดยธรรมหรือ?

[๒๑๓๔] ดูกรพญาหงส์ เราเกษมสำราญดี ทั้งโรคาพยาธิก็มิได้เบียดเบียน รัฐสีมา อาณาจักรของเรานี้ก็สมบูรณ์ดี เราปกครองราษฎรโดยธรรม.

[๒๑๓๕] โทษผิดอะไรๆ ในหมู่อำมาตย์ของพระองค์ไม่มีอยู่หรือ หมู่ศัตรูห่าง ไกลจากพระองค์ เหมือนเงาย่อมไม่เจริญทางทิศทักษิณ แลหรือ?

[๒๑๓๖] โทษผิดอะไรๆ ในหมู่อำมาตย์ของเราไม่มีเลย อนึ่ง หมู่ศัตรูก็ห่างไกล จากเรา เหมือนเงาย่อมไม่เจริญทางด้านทิศทักษิณ ฉะนั้น.

[๒๑๓๗] พระมเหสีของพระองค์ มิได้ทรงประพฤติล่วงละเมิดพระทัย ทรงเชื่อฟัง ทรงปราศรัยน่ารัก พร้อมพรักไปด้วยปุตตสมบัติ รูปสมบัติ และ ยศสมบัติ ยังเป็นที่โปรดปรานของพระองค์หรือ?

[๒๑๓๘] มเหสีของเราเป็นเช่นนั้น ทรงเชื่อฟังถ้อยคำ ทรงปราศรัยน่ารัก พร้อม พรักไปด้วยปุตตสมบัติ รูปสมบัติ และยศสมบัติ ยังเป็นที่โปรดปราน ของเราอยู่.

[๒๑๓๙] พระโอรสของพระองค์มีมากพระองค์ ทรงอุบัติมาเป็นศรีสวัสดี ใน รัฐสีมาอันเจริญ ทรงสมบูรณ์ด้วยพระปรีชาเฉลียวฉลาด ย่อมทรงบันเทิง พระทัยแต่ที่นั้นๆ อยู่แลหรือ?

[๒๑๔๐] ดูกรพระยาหงส์ธตรฐ เราปรากฏว่ามีโอรสถึง ๑๐๑ คน ขอท่านได้โปรดชี้แจงกิจที่ควรแก่โอรสเหล่านั้นด้วยเถิด โอรสเหล่านั้นจะไม่ดูหมิ่นถ้อยคำของท่านเลย.

[๒๑๔๑] ถ้าแม้ว่า บุคคลประกอบด้วยชาติ หรือวินัย แต่กระทำความเพียรในภายหลัง เมื่อกิจที่จำต้องทำเกิดขึ้น ย่อมต้องจมอยู่ในห้วงอันตราย. ช่องทางรั่วไหลแห่งโภคสมบัติเป็นต้น ก็จะเกิดใหญ่โตขึ้นกับบุคคลผู้มีปัญญาง่อนแง่นนั้น บุคคลนั้นย่อมมองเห็นได้แต่รูปที่หยาบๆ เหมือนความมืดในราตรี ฉะนั้น. บุคคลผู้ประกอบความเพียรในสิ่งอันไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ ก็ย่อมไม่ประสบความรู้เลยทีเดียว ย่อมจะจมลงในห้วงอันตรายอย่างเดียว เหมือนกวางวิ่งโลดโผนไปในซอกผา ตกจมเหวลงไปในระหว่างทาง ฉะนั้น. ถึงหากว่า นรชนจะเป็นผู้มีชาติเลวทราม แต่เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร มีปัญญา ประกอบด้วยอาจาระและศีล ย่อมจะรุ่งเรือง เหมือนกองไฟในกลางคืน ฉะนั้น ขอพระองค์ทรงทำข้อนั้นนั่นแลให้เป็นเครื่องเปรียบเทียบ แล้วทรงยังพระโอรสทั้งหลายให้ดำรงอยู่ในวิชา บุคคลผู้มีปัญญาย่อมงอกงาม เหมือนพืชในนางอกงามขึ้นเพราะน้ำฝน ฉะนั้น.

จบ หังสชาดกที่ ๖

๗. สัตติคุมพชาดก

ว่าด้วยพี่น้องก็ยังต่างใจกัน

[๒๑๔๒] พระมหาราชาผู้เป็นจอมแห่งชนชาวปัญจาลรัฐ เป็นดุจพรานเนื้อ เสด็จออกมาสู่ป่าพร้อมด้วยเสนา พลัดจากหมู่เสนาไป. ท้าวเธอได้ทอดพระเนตรเห็นหมู่บ้านที่เขาทำไว้ เป็นที่อยู่อาศัยของโจรทั้งหลายในป่านั้น สุวโปดกออกจากหมู่บ้านนั้นแล้ว กลับมาพูดคำหยาบคายกับพ่อครัวว่า มีบุรุษหนุ่มน้อย มีรถม้าเป็นพาหนะ มีกุลฑลเกลี้ยงเกลาดี มีกรอบหน้าแดงงดงามเหมือนพระอาทิตย์ส่องแสงสว่างในกลางวัน ฉะนั้น. เมื่อ

ถึงเวลาเที่ยงวัน พระราชากำลังบรรทมหลับพร้อมกับนายสารถี เอาซิ พวกเราจงรีบไปชิงเอาทรัพย์ทั้งหมด ของท้าวเธอเสีย. เวลานี้ก็เงียบสงัดดุจกลางคืน พระราชากำลังบรรทมหลับพร้อมกับนายสารถี พวกเราจงไปแย่งเอาผ้าและกุลฑลแก้วมณี แล้วฆ่าเสียเอากิ่งไม่ปิดไว้.

[๒๑๔๓] ดูกรสุวโปดกสัตติคุมพะ เจ้าเป็นบ้าไปกระมังจึงได้พูดอย่างนั้น เพราะว่า พระราชาทั้งหลายถึงจะเสด็จมาแต่ไกล ก็ย่อมทรงเดชานุภาพเหมือนดังไฟสว่างไสว ฉะนั้น.

[๒๑๔๔] ดูกรนายปติโกลุมพะ ท่านเมาแล้วย่อมเก่งกาจมากมิใช่หรือ เมื่อมารดาของเราเปลือยกาย ไฉนท่านจึงเกลียดเล่าหนอ?

[๒๑๔๕] ดูกรสารถีผู้เพื่อนยาก จงรีบลุกขึ้นเทียมรถ เราไม่ชอบใจนก เราจงไปอาศรมอื่นกันเถิด.

[๒๑๔๖] ข้าแต่พระมหาราชา ราชรถได้เทียมแล้ว และม้าราชพาหนะมีกำลังก็ได้จัดเทียมแล้ว เชิญพระองค์เสด็จขึ้นประทับเถิด จะได้เสด็จไปยังอาศรมอื่น พระเจ้าข้า.

[๒๑๔๗] พวกโจรในอาศรมนี้พากันไปเสียที่ไหนหมดเล่า พระเจ้าปัญจาลราชนั้นหลุดพ้นไปได้ เพราะพวกโจรเหล่านั้นไม่เห็น. ท่านทั้งหลายจงจับเกาทัณฑ์ หอก และโตมร พระเจ้าปัญจาลราช กำลังหนีไป ท่านทั้งหลายอย่าได้ปล่อยให้มีชีวิตอยู่ได้เลย.

[๒๑๔๘] ครั้งนั้น ปุบผกะสุวโปดกผู้มีจะงอยปากแดง ยินดีต้อนรับพระราชาว่า ข้าแต่พระมหาราชา พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่ง พระองค์มิได้เสด็จมาร้าย พระองค์ผู้ทรงอิสรภาพเสด็จมาถึงแล้วโดยลำดับ ของสิ่งใดมีอยู่ในอาศรมนี้ ขอพระองค์ทรงเลือกเสวยของสิ่งนั้น. ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะซาง ผลหมากเม่า อันเป็นผลไม้มีรสหวานเล็กน้อย ขอพระองค์จงเลือกเสวยแต่ที่ดีๆ ข้าแต่พระมหาราชา น้ำนี้เย็น นำมาแต่ซอกภูเขา ขอเชิญพระองค์ทรงดื่มถ้าทรงปรารถนา. ฤาษีทั้งหลายในอาศรมนี้พากัน

ไปป่าเพื่อแสวงหาผลาผล เชิญเสด็จลุกขึ้นไปทรงเลือกหยิบเอาเองเถิด เพราะข้าพระองค์ไม่มีมือที่จะทูลถวายได้.

[๒๑๔๙] นกแขกเต้าตัวนี้เจริญดีหนอ ประกอบด้วยคุณธรรมอย่างยิ่ง ส่วนนกแขกเต้าตัวโน้นพูดถ้อยคำหยาบคายว่า จงจับมัดพระราชานี้ฆ่าเสีย อย่าให้รอดชีวิตไปได้เลย เมื่อนกแขกเต้านั้นรำพันเพ้ออยู่อย่างนี้ เราได้มาถึงอาศรมนี้โดยสวัสดี.

[๒๑๕๐] ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นพี่น้องร่วมท้องมารดาเดียวกัน ได้เจริญเติบโตที่ต้นไม้เดียวกัน แต่ต่างพลัดกันไปอยู่คนละเขตแดน. สัตติคุมพะเจริญอยู่ในสำนักของพวกโจร ส่วนข้าพระองค์เจริญอยู่ในสำนักของฤาษีในอาศรมนี้ สัตติคุมพะนั้นเข้าอยู่ในสำนักของอสัตบุรุษ ข้าพระองค์อยู่ในสำนักของสัตบุรุษ ฉะนั้น ข้าพระองค์ทั้งสองจึงต่างกันโดยธรรม.

[๒๑๕๑] การฆ่าก็ดี การจองจำก็ดี การหลอกลวงด้วยของปลอมก็ดี การหลอกลวงด้วยอาการตรงๆ ก็ดี การปล้นฆ่าชาวบ้านก็ดี การกระทำกรรมอันอันแสนสาหัสก็ดี มีอยู่ในที่ใด สัตติคุมพะนั้นย่อมศึกษาสิ่งเหล่านั้นในที่นั้น. ข้าแต่พระองค์ผู้ภารตวงศ์ ในอาศรมของฤาษีนี้มีแต่สัจจะธรรมะ ความไม่เบียดเบียน ความสำรวม และความฝึกอินทรีย์ ข้าพระองค์เป็นผู้เจริญแล้วบนตักของฤาษีทั้งหลาย ผู้มีปกติให้อาสนะและน้ำ.

[๒๑๕๒] ข้าแต่พระราชา บุคคลคบคนใดๆ เป็นสัตบุรุษ อสัตบุรุษ มีศีล หรือไม่มีศีล บุคคลนั้นย่อมไปสู่อำนาจของบุคคลนั้นนั่นเทียว. บุคคลคบคนเช่นใดเป็นมิตร หรือเข้าไปคบสนิทคนเช่นใด ก็ย่อมเป็นคนเช่นนั้น เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นเช่นนั้น. อาจารย์คบอันเตวาสิก ย่อมทำอันเตวาสิกผู้ยังไม่แปดเปื้อนให้แปดเปื้อนได้ อาจารย์ถูกอันเตวาสิกพาเปื้อนแล้ว พาอาจารย์อื่นให้เปื้อนอีก เหมือนลูกศรที่เปื้อนยาพิษแล้วย่อมทำแล่งลูกศรให้เปื้อน ฉะนั้น. นักปราชญ์ไม่พึงมีสหายลามกเลย

ทีเดียว เพราะกลัวแต่การแปดเปื้อนด้วยบาปธรรม นรชนใดห่อปลาเน่า ด้วยใบหญ้าคา แม้ใบหญ้าคาของนรชนนั้น ก็ย่อมมีกลิ่นเน่าฟุ้งไป ฉันใด การเข้าไปคบคนพาล ก็ฉันนั้นเหมือนกัน. นรชนใด ห่อกฤษณา ด้วยใบไม้ แม้ใบไม้ของนรชนนั้น ก็ย่อมหอมฟุ้งไป ฉันใด การเข้าไป คบนักปราชญ์ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะเหตุนั้น บัณฑิตรู้ความเปลี่ยน แปลงของตนดุจห่อใบไม้แล้ว ไม่ควรเข้าไปคบพวกอสัตบุรุษ ควรคบ แต่พวกสัตบุรุษ ด้วยว่า อสัตบุรุษย่อมนำไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมพาให้ ถึงสุคติ.

จบ สัตติคุมพชาดกที่ ๗.

๘. ภัลลาติยชาดก

ว่าด้วยอายุของกินนร

[๒๑๕๓] ได้มีพระราชาทรงพระนามว่า ภัลลติยะ ทรงละรัฐสีมา เสด็จประพาส ป่าล่ามฤค ท้าวเธอเสด็จไปถึงคันธมาทน์วรคีรี มีพรรณดอกไม้บาน สะพรั่ง ซึ่งกินนรเลือกเก็บอยู่เนืองๆ มีกินนรสองสามีภรรยายืนกัน อยู่ ณ ที่ใด ท้าวเธอประสงค์จะตรัสถาม จึงทรงห้ามหมู่สุนัข และเก็บ แล่งธนูไว้แล้วเสด็จเข้าไปใกล้ ณ ที่นั้น. ตรัสถามว่า ล่วงฤดูหนาว แล้ว เหตุไร เจ้าทั้งสองจึงมายืนกระซิบกระซาบกันอยู่เนืองๆ ที่ริมฝั่ง เหมวดี ณ ที่นี้เล่า เราขอถามเจ้าทั้งสองผู้มีเพศเหมือนกายมนุษย์ ชน ทั้งหลายในมนุษยโลก จะรู้จักเจ้าทั้งสองว่า เป็นอะไร?

[๒๑๕๔] ข้าแต่ท่านพราน เราทั้งสองเป็นมฤค มีเพศพรรณปรากฏเหมือนมนุษย์ เที่ยวอยู่ตามแม่น้ำเหล่านี้ คือ มาลาคิรีนที ปัณฑรกนที ติกูฏนที ซึ่งมี น้ำใสเย็นสนิท ชาวโลกรู้จักเราทั้งสองว่า เป็นกินนร.

[๒๑๕๕] เจ้าทั้งสองเหมือนได้รับความทุกข์ร้อนเสียเหลือเกิน ปริเทวนาอยู่ เจ้าทั้งสองมีความรักกัน ได้สวมกอดกันสมความรักแล้ว เราขอถาม เจ้าทั้งสองผู้มีเพศพรรณดังกายมนุษย์ เหตุไร เจ้าทั้งสองจึงร้องไห้อยู่ใน ป่านี้ ไม่สร่างซาเลย? เจ้าทั้งสองเหมือนได้รับความทุกข์ร้อนเสียเหลือ

เกิน ปริเทวนาอยู่ เจ้าทั้งสองมีความรักกัน ได้สวมกอดกันสมความรัก แล้ว เราขอถามเจ้าทั้งสองผู้มีเพศพรรณดังกายมนุษย์ เหตุไร เจ้าทั้งสอง จึงมาบ่นเพ้ออยู่ในป่านี้ ไม่สร่างซาเลย? เจ้าทั้งสองเหมือนได้รับความ ทุกข์ร้อนเสียเหลือเกิน ปริเทวนาอยู่ เจ้าทั้งสองมีความรักกัน ได้สวม กอดกันสมความรักแล้ว เราขอถามเจ้าทั้งสองผู้มีเพศพรรณดังกายมนุษย์ เหตุไร เจ้าทั้งสองจึงเศร้าโศกอยู่ในป่านี้ไม่สร่างซาเลย?

[๒๑๕๖] ข้าแต่ท่านพราน เราทั้งสองไม่อยากจะจากกัน ก็ต้องจากกันแยกกันอยู่ สิ้นราตรีหนึ่ง เมื่อมาระลึกถึงกันและกัน ก็เดือดร้อนเศร้าโศกถึงกัน ตลอดราตรีหนึ่งว่า ราตรีนั้นจักไม่มีอีก.

[๒๑๕๗] เจ้าทั้งสองคิดถึงทรัพย์ที่หายไปหรือ หรือว่าคิดถึงบิดามารดาผู้ล่วงลับไป แล้ว จึงได้เดือดร้อนอยู่สิ้นราตรีหนึ่ง เราขอถามเจ้าทั้งสองผู้มีเพศ พรรณดังกายมนุษย์ เหตุไร เจ้าทั้งสองจึงต้องจากกันไป?

[๒๑๕๘] ท่านเห็นนทีนี้แห่งใด มีกระแสอันเชี่ยวไหลมาในระหว่างหุบหิน ปกคลุม ไปด้วยหมู่ไม้ต่างๆ พรรณ ในฤดูฝน กินนรสามีผู้เป็นที่รักของดิฉัน ได้ ข้ามแม่น้ำนั้นไปด้วยสำคัญว่า ดิฉันคงจะติดตามมาข้างหลัง ส่วนดิฉันมัว เลือกเก็บดอกปรู ดอกลำดวน ดอกมะลิซ้อน และดอกคัดเค้าที่บานๆ ด้วย คิดว่า สามีที่รักของเราจะได้ทัดทรงดอกไม้ ส่วนเราก็จะได้สอดแซมดอกไม้ เข้าไปนอนแนบสามีที่รักนั้น. อนึ่ง ดิฉันมัวเลือกเก็บดอกไม้บานไม่รู้โรย ดอกราชพฤกษ์ ดอกแคฝอย ดอกย่านทราย ด้วยคิดว่า สามีที่รักของ เราจะทัดทรงดอกไม้ ส่วนเราก็จักได้สอดแซมดอกไม้เข้าไปนอนแนบ สามีที่รักนั้น. อนึ่ง ดิฉันมัวเลือกเก็บดอกสาลพฤกษ์ซึ่งกำลังบานดี ร้อยเป็นพวงมาลัย ด้วยคิดว่า สามีที่รักของเราจะได้สวมใส่พวงมาลัย ส่วนเราก็จักได้สวมใส่พวงมาลัยเข้าไปนอนแนบสามีที่รักนั้น. อนึ่ง

ดิฉันมัวเลือกเก็บดอกสาลพฤกษ์ซึ่งกำลังบานดีแล้วร้อยกรองทำเป็นพวงๆ ด้วยคิดว่า คืนวันนี้ เราทั้งสองจะอยู่ ณ ที่แห่งใด พวงดอกรังนี้จักเป็นเครื่องปูลาด ณ ที่นั้น. อนึ่ง ดิฉันมัวเลินเล่อบดกฤษณาดำ และจันทน์แดงด้วยศิลา ด้วยคิดว่า สามีที่รักของเราจักได้ประพรมร่างกาย ส่วนเราประพรมร่างกายแล้วจะเข้าไปนอนแนบสามีที่รักนั้น. ครั้งนั้น น้ำมีกระแสอันเชี่ยว ไหลมาพัดเอาดอกสาลพฤกษ์ ดอกสน ดอกกรรณิการ์ทั้งหลายไปโดยครู่เดียวนั้น น้ำก็ขึ้นเต็มฝั่ง ถึงเวลาเย็น ดิฉันข้ามแม่น้ำไปไม่ได้. คราวนั้น เราทั้งสองยืนกันอยู่คนละฝั่งแม่น้ำ มองเห็นหน้ากันและกันก็หัวเราครั้งหนึ่ง มองไม่เห็นหน้ากันก็ร้องไห้เสียครั้งหนึ่ง คืนวันนั้น ได้ผ่านเราทั้งสองไปโดยยาก. ข้าแต่ท่านพราน เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นเวลาเช้า เราทั้งสองท่องข้ามแม่น้ำอันยุบแห้ง มาสวมกอดกันและกันร้องไห้อยู่คราวหนึ่ง หัวเราะอยู่คราวหนึ่ง. ข้าแต่ท่านพรานผู้ภูมิบาล เมื่อครั้งก่อน เราทั้งสองได้พรากกันอยู่นานถึง ๖๙๗ ปี ชีวิตของท่านนี้มีกำหนดเพียง ๑๐๐ ปีเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครหนอจะพึงอยู่ปราศจากภรรยาสุดที่รักเสียเล่า?

[๒๑๕๙] ดูกรสหาย อายุของพวกท่านมีประมาณเท่าไร ถ้าท่านทั้งสองรู้ ก็ขอจงบอกอายุของพวกท่านแก่เรา ขอท่านทั้งหลายอย่าได้บิดพริ้ว จงบอกอายุพวกท่านแก่เรา ตามที่ได้ยินได้ฟังมาจากวุฒบุคคล หรือจากตำหรับตำรา?

[๒๑๖๐] ข้าแต่ท่านพราน อายุของเราทั้งสองประมาณ ๑,๐๐๐ ปี อนึ่ง ในระหว่างอายุนั้น โรคร้ายย่อมไม่มี มีความทุกข์น้อย มีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไป เราทั้งสองยังไม่คลายความรักกันและกัน ก็ต้องละทิ้งชีวิตไป.

[๒๑๖๑] พระเจ้าภัลลาติยะ ได้ทรงสดับถ้อยคำของกินนรทั้งสองนี้แล้ว ทรงพระดำริว่า ชีวิตเป็นของน้อย จึงเสด็จกลับ ไม่เสด็จล่าเนื้อ ได้ทรงบำเพ็ญทาน เสวยราชสมบัติสืบมา.

[๒๑๖๒] มหาบพิตรทั้งหลาย ได้ทรงสดับเรื่องราวของกินนรทั้งสองนี้แล้ว จงบันเทิงพระทัยเถิด อย่าได้ทรงทำความทะเลาะกันเลย กรรมอันเป็นโทษของตน อย่าได้ทำให้มหาบพิตรทั้งสองต้องเดือดร้อน เหมือนกรรมอันเป็นโทษของตนทำให้กินนรสองสามีภรรยาเดือดร้อยอยู่ราตรีหนึ่ง ฉะนั้น. มหาบพิตรทั้งสองได้สดับเรื่องราวของกินนรทั้งสองนี้แล้ว จงบันเทิงพระทัยเถิด อย่าได้ทรงทำความวิวาทบาดหมางกันเลย กรรมอันเป็นโทษของตน อย่าได้ทำให้มหาบพิตรเดือดร้อน เหมือนกรรมอันเป็นโทษของตนทำให้กินนรสองสามีภรรยาเดือดร้อนอยู่หนึ่งราตรี ฉะนั้น.

[๒๑๖๓] หม่อมฉันมีใจเลื่อมใส ตั้งใจฟังธรรมเทศนาของพระองค์ที่พระองค์ทรงแสดงประกอบไปด้วยเหตุต่างๆ ประกอบไปด้วยประโยชน์ พระองค์ทรงเปล่งพระสุรเสียงอันไพเราะ ดับความกระวนกระวายใจของหม่อมฉันได้ ข้าแต่พระสมณเจ้า ผู้ทรงนำความสุขมาให้หม่อมฉัน ขอพระองค์จงมีพระชนม์ชีพยืนนานเถิด.

จบ ภัลลาติยชาดกที่ ๘.

๙. โสมนัสสชาดก

ว่าด้วยการใคร่ครวญก่อนแล้วทำ

[๒๑๖๔] ใครมาตีมาด่าท่านหรือ ทำไมท่านจึงเสียใจ น้อยใจ เศร้าโศกอยู่ วันนี้บิดามารดาของท่านมาร้องไห้กระมัง หรือว่าวันนี้ ใครมารังแกท่านให้นอนเหนือแผ่นดิน?

[๒๑๖๕] ขอถวายพระพรพระจอมภูมิบาล อาตมภาพดีใจมากที่ได้เห็นมหาบพิตร อาตมภาพเข้ามาอาศัยมหาบพิตร ไม่ได้เบียดเบียนใคร ขอถวายพระพร อาตมภาพถูกพระราชโอรสของมหาบพิตรเบียดเบียน.

[๒๑๖๖] พวกนายประตู พนักงานตำรวจดาบ และนายเพชฌฆาตทั้งหลาย จงไปตามวิธีของตนๆ จงไปยังภายในพระราชฐาน ฆ่าเจ้าโสมนัสสกุมารเสีย แล้วตัดเอาศีรษะมา. ทูตทั้งหลายที่พระราชาสั่งไปได้กราบทูลพระกุมารว่า ข้าแต่พระขัตติโยรส พระองค์ถูกพระอิศราชบิดาทรงตัดขาดแล้ว พระองค์ต้องโทษถึงประหารชีวิต พระเจ้าข้า.

พระราชโอรสนั้นทรงกรรแสงอยู่ ประนมนิ้วทั้งสิบขึ้นอ้อนวอนว่า แม้เราอยากจะขอเฝ้าพระราชบิดา ผู้เป็นจอมประชาราษฎร์ ขอท่านทั้งหลายจงนำเราผู้ยังมีชีวิตไปเฝ้าพระราชบิดาเถิด.

ทูตทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสของพระราชกุมารแล้ว ได้พาพระราชโอรสไปเฝ้าพระราชา.

ฝ่ายพระโอรส ครั้นเห็นพระราชบิดาจึงกราบทูลไปแต่ไกลว่า ข้าแต่พระราชบิดา ผู้เป็นจอมประชาราชษฎร์ พวกนายประตู พนักงานตำรวจดาบและเพชฌฆาตทั้งหลาย พากันมาเพื่อจะฆ่าเกล้ากระหม่อมเสีย เกล้ากระหม่อมขอกราบทูลถาม ขอได้ทรงพระกรุณาโปรดบอกเนื้อความนั้นแก่เกล้ากระหม่อม วันนี้ เกล้ากระหม่อมมีความผิดในเรื่องนี้เป็นประการใดหรือ พระเจ้าข้า?

[๒๑๖๗] ทิพจักขุดาบสผู้ไม่ประมาท ทำกิจรดน้ำและบำเรอไฟทั้งเวลาเย็นเวลาเช้าทุกเมื่อ เหตุไร เจ้าจึงเรียกทิพจักขุดาบส ผู้สำรวมอินทรีย์ เป็นพรหมจารีเช่นนั้นว่า คฤหบดี ดังนี้เล่า?

[๒๑๖๘] ขอเดชะ กุลุปกดาบสผู้นี้ มีสิ่งของเก็บไว้หลายอย่าง คือ ผลสมอพิเภกเผือก มัน และผลไม้ทั้งหลาย กุลุปกดาบส ผู้นี้เป็นผู้ไม่ประมาท เก็บรักษาสิ่งของเหล่านั้นไว้ เพราะเหตุนั้น เกล้ากระหม่อมจึงเรียกดาบสนั้นว่าคฤหบดี.

[๒๑๖๙] ดูกรเจ้าโสมนัสสกุมาร เรื่องนี้เจ้าพูดจริง ดาบสผู้นี้มีสิ่งของเก็บไว้หลายอย่าง ดาบสผู้นี้เป็นผู้ไม่ประมาท เก็บรักษาสิ่งของเหล่านั้นไว้ เพราะฉะนั้น ดาบสผู้นี้จึงชื่อว่า พราหมณคฤหบดี.

[๒๑๗๐] บริษัททั้งหลายทั้งชาวนิคม และชาวชนบท ที่มาประชุมกันถ้วนทุกคน ขอจงฟังข้าพเจ้า พระราชาผู้เป็นจอมประชาราษฎร์นี้เป็นพาล ได้ฟังคำชฎิลโกงแล้วรับสั่งให้ฆ่าเราเสีย โดยหาเหตุมิได้เลย.

[๒๑๗๑] เมื่อรากยังมั่นคงเจริญงอกงามแผ่ไพศาลอยู่ ไม้ไผ่ที่แตกเป็นกอใหญ่แล้วก็แสนยากที่จะถอนให้หมดสิ้นไปได้ ข้าแต่พระราชบิดาผู้เป็นจอมประชาราษฎร์ เกล้ากระหม่อมฉันขอถวายบังคมพระยุคลบาทของพระองค์ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเกล้ากระหม่อม เกล้ากระหม่อมจักออกบวช พระเจ้าข้า.

[๒๑๗๒] ดูกรพ่อโสมนัสสกุมาร พ่อจงเสวยโภคสมบัติอันไพบูลย์เถิด อนึ่ง ฉันจะยกอิสริยยศทั้งหมดให้แก่พ่อ พ่อจงเป็นพระราชาของชาวกุรุรัฐในวันนี้เถิด อย่าบวชเลย เพราะการบวชเป็นทุกข์.

[๒๑๗๓] ขอเดชะ บรรดาโภคสมบัติของพระองค์ซึ่งมีอยู่ในราชธานีนี้ สิ่งไรเล่า ที่เกล้ากระหม่อมควรบริโภคมีอยู่หรือ เมื่อชาติก่อนเกล้ากระหม่อมเคยรื่นรมย์ อยู่ในเทวโลก ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะทั้งหลายที่น่ารื่นรมย์ใจ. ขอเดชะ เกล้ากระหม่อมเคยบริโภคสมบัติมาแล้วในไตรทิพย์ เคยมีหมู่นางอัปสรแวดล้อมมาแล้ว เกล้ากระหม่อมมารู้ว่าพระองค์ทรงเขลาอันคนอื่นจะต้องนำไป แล้วจะพึงอยู่ในราชสกุลเช่นนั้นไม่ได้เลย.

[๒๑๗๔] ดูกรพ่อโสมนัส ถ้าหากว่า ฉันเป็นคนเขลาอันคนอื่นจะต้องนำไป พ่อจงงดโทษให้แก่ฉันสักครั้งหนึ่งเถิด ถ้าแม้ว่า โทษเช่นนี้จะพึงมีอีก พ่อจงกระทำตามอัธยาศัยเถิด.

[๒๑๗๕] กรรมที่บุคคลใดไม่พิจารณา ให้ถี่ถ้วนเสียก่อนแล้วทำลงไป ผลชั่วร้ายย่อมมีแก่บุคคลนั้น เหมือนความวิบัติแห่งยาแก้โรค ฉะนั้น. ส่วนกรรมที่บุคคลใดพิจารณาถี่ถ้วนก่อนแล้วทำลงไป ผลอันเจริญก็ย่อมมีแก่บุคคลนั้น เหมือนความถึงพร้อมแห่งยาแก้โรค ฉะนั้น. คฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม

เป็นคนเกียจคร้าน ไม่ดี บรรพชิตไม่สำรวม ไม่งาม พระราชาไม่ทรงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วทำลงไป ไม่ดี บัณฑิตมีความโกรธเป็นเจ้าเรือนก็ไม่ดี ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอธิบดีแห่งทิศ กษัตริย์ทรงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงควรทำ ยังไม่ทรงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วไม่ควรทำ พระเกียรติยศของพระราชาผู้ทรงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วทำลงไป ย่อมเจริญ. ข้าแต่พระจอมภูมิบาล อิสรชนควรใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงลงอาชญากรรม ที่ทำด้วยความรีบร้อนย่อมให้เดือดร้อน อนึ่ง ความตั้งตนไว้โดยชอบและประโยชน์ของนรชน ย่อมไม่ตามเดือดร้อนในภายหลัง. แท้จริง ชนเหล่าใด จำแนก แจกแจง (เลือกเฟ้น) แล้ว กระทำกรรมทั้งหลายที่ไม่ตามเดือดร้อนภายหลังในโลก กรรมของชนเหล่านั้น ท่านผู้รู้สรรเสริญ มีความสุขเป็นกำไร อันพระพุทธเจ้าอนุมัติแล้ว. ขอเดชะ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน นายประตู ตำรวจดาบ และพวกเพชฌฆาต พากันไปจะฆ่าเกล้ากระหม่อมฉัน พวกนั้นรุมกันฉุดคร่าเกล้ากระหม่อมฉัน ผู้กำลังนั่งอยู่บนพระเพลาแห่งพระราชมารดามาโดยพลัน. ข้าแต่พระราชบิดา แท้จริง เกล้ากระหม่อมฉันถึงแล้วซึ่งมรณภัยอันเผ็ดร้อน คับแคบ ฝืดเคืองเหลือเกิน วันนี้ เกล้ากระหม่อมฉันได้มีชีวิตอันเป็นที่รักหวานซาบซึ้งใจ รอดพ้นจากการถูกประหารมาได้แสนยาก จึงน้อมใจต่อบรรพชาอย่างเดียว.

[๒๑๗๖] ดูกรสุธรรมาเทวี พ่อโสมนัสสกุมารโอรสของเธอนี้ ยังรุ่นหนุ่ม น่าเอ็นดู วันนี้ ฉันอ้อนวอนเขาไว้ ก็ไม่ได้สมปรารถนา แม้เธอก็ควรจะอ้อนวอนโอรสของเธอดูบ้าง.

[๒๑๗๗] ดูกรพระลูกรัก เจ้าจงยินดีด้วยภิกขาจาริยวัตรเถิด จงใคร่ครวญในธรรมทั้งหลายแล้ว ละเว้นบรรพชาของคนมิจฉาทิฏฐิเสียเถิด เจ้าจงวางอาชญาในสรรพสัตว์ ไม่ถูกติเตียนแล้ว จงเข้าถึงพรหมสถานเถิด. ดูกรสุธรรมาเทวี เธอพูดคำเช่นใด คำเช่นนั้น น่าอัศจรรย์จริงหนอ ฉัน

ได้รับทุกข์อยู่แล้ว เธอยังกลับเพิ่มทุกข์ให้อีก ฉันขอร้องเธอให้ช่วย อ้อนวอนลูก เธอกลับสนับสนุนให้โสมนัสสกุมารเกิดอุตสาหะยิ่งขึ้น.

[๒๑๗๘] พระอริยเจ้าเหล่าใด พ้นวิเศษแล้ว บริโภคปัจจัยอันหาโทษมิได้ ดับรอบแล้ว เที่ยวไปในโลกนี้ หม่อมฉันไม่อาจจะห้ามโอรสผู้ดำเนินไปตามมรรคาของพระอริยเจ้าเหล่านั้นได้.

[๒๑๗๙] ชนเหล่าใด มีปัญญา เป็นพหูสูต ตรึกตรองเหตุการณ์ถี่ถ้วนมาก พระนางสุธรรมาเทวีนี้ เป็นผู้มีความขวนขวายน้อย ปราศจากความโศกเศร้า ได้สดับคำสุภาษิตของชนเหล่าใด ชนเหล่านั้นควรจะคบหาแท้ทีเดียว.

จบ โสมนัสสชาดกที่ ๙.

๑๐. จัมเปยยชาดก

บำเพ็ญตบะเพื่อต้องการเกิดเป็นมนุษย์

[๒๑๘๐] ท่านเป็นใคร งามผ่องใสดุจสายฟ้า และอุปมาเหมือนดาวประจำรุ่ง เราไม่รู้จักท่านว่า เป็นเทวดาหรือคนธรรพ์ หรือเป็นหญิงมนุษย์?

[๒๑๘๑] ข้าแต่พระมหาราชา หม่อมฉันหาใช่เทวดา คนธรรพ์ หรือหญิงมนุษย์ไม่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเป็นนางนาคกัญญา อาศัยเหตุอย่างหนึ่งจึงได้มาในพระนครนี้.

[๒๑๘๒] ดูกรนางนาคกัญญา ท่านมีอาการเหมือนคนมีจิตฟั่นเฟือน มีอินทรีย์อันเศร้าหมอง หยาดน้ำตาไหลออกจากเบ้าตาทั้งสองของท่าน อะไรของท่านหาย หรือว่าท่านปรารถนาอะไรจึงได้มาในเมืองนี้ เชิญท่านบอกเถิด?

[๒๑๘๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน มหาชนเขาร้องเรียกสัตว์ใดว่า อุรคชาติผู้มีเดชสูง มหาชนเขาร้องเรียกสัตว์นั้นว่า นาค บุรุษคนนี้จับนาคนั้นมาต้องการเลี้ยงชีพ นาคนั่นแหละเป็นสามีของหม่อมฉัน ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดปล่อยนาคนั้นเสียจากที่คุมขังเถิด เพคะ.

[๒๑๘๔] ดูกรนางนาคกัญญา นาคราชนี้ประกอบไปด้วยกำลังอันแรงกล้า ไฉนจึง มาถึงเงื้อมมือของชายวณิพกได้เล่า เราจะใคร่รู้ถึงการที่นาคราชถูกกระทำ จนถูกจับมาได้ ขอท่านจงบอกความข้อนั้นแก่เราเถิด?

[๒๑๘๕] แท้จริง นาคราชนั้นประกอบด้วยกำลังอันแรงกล้า พึงทำแม้นครให้เป็น ภัสมธุลีไปได้ แต่เพราะนาคราชนั้น เคารพ นบนอบธรรม ฉะนั้น จึงได้ บากบั่นบำเพ็ญตบะ.

[๒๑๘๖] ข้าแต่พระราชา นาคราชอธิษฐานรักษาอุโบสถในดิถีที่ ๑๔ และดิถีที่ ๑๕ นอนอยู่ใกล้ทางสี่แพร่ง บุรุษหมองูจับนาคราชนั้นมาต้องการเลี้ยงชีพ นาคราชนี้เป็นสามีของหม่อมฉัน ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรด ปล่อยนาคราชนั้นจากที่คุมขังเถิด เพคะ.

[๒๑๘๗] สนมนารีถึงหมื่นหกพันนาง ล้วนสวมใส่กุณฑลแก้วมณี บรรดาลวารี เป็นห้องไสยาสน์ แม้สนมนารีเหล่านั้นก็ยึดถือนาคราชนั้นเป็นที่พึ่ง. ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดปล่อยนาคราชนั้นโดยธรรม ปราศจาก กรรมอันสาหัสเถิด ด้วยบ้านส่วยร้อยบ้าน ทองร้อยแท่ง และโคร้อย ตัว ขอนาคราชผู้ต้องการบุญ จงเหยียดกายตรงเที่ยวไป จงพ้นจากที่ คุมขังเถิด เพคะ.

[๒๑๘๘] เราจะปล่อยนาคราชนี้ไปโดยธรรม ปราศจากกรรมอันสาหัส ด้วยบ้านส่วย ร้อยบ้าน ทองคำร้อยแท่ง โคร้อยตัว นาคราชผู้ต้องการบุญ จงเหยียด กายตรงเที่ยวไป จงพ้นจากที่คุมขัง.

ดูกรนายพราน ฉันจะให้ทอง ๑๐๐ แท่ง กุณฑลแก้วมณีราคามาก บัลลังก์ สี่เหลี่ยมสีดังดอกผักตบ ภรรยารูปงาม ๒ คน และโคอุสุภะ ๑๐๐ ตัว แก่ท่าน ขอนาคราชตัวต้องการบุญ จงเหยียดกายตรงเที่ยวไป จงพ้นจาก ที่คุมขังเถิด.

[๒๑๘๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน แม้จะมิทรงพระราชทานสิ่งไรเลย เพียงแต่รับสั่งให้ปล่อยเท่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าก็จะปล่อยนาคราชนั้น

จากที่คุมขังทันที ขอนาคราชตัวต้องการบุญ จงเหยียดกายตรงเที่ยวไป จงพ้นจากที่คุมขังเถิด.

[๒๑๙๐] จัมเปยยนาคราชหลุดพ้นได้แล้ว จึงกราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่พระเจ้ากาสิกราช ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายบังคมพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงผดุงกาสิกรัฐให้รุ่งเรือง ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายบังคมพระองค์ ข้าพระพุทธเจ้าประนมอัญชลีแด่พระองค์ ขอเชิญเสด็จทอดพระเนตรนิเวศน์ของข้าพระพุทธเจ้าเถิด พระเจ้าข้า.

[๒๑๙๑] ดูกรนาคราช แท้จริง คนทั้งหลายเขากล่าวถึงเหตุที่มนุษย์จะพึงคุ้นเคยกับอมนุษย์ว่า พึงคุ้นเคยกันได้ยาก ก็ถ้าท่านขอร้องเราถึงเรื่องนั้น เราก็อยากจะไปดูนิเวศน์ของท่าน.

[๒๑๙๒] ข้าแต่พระราชา ถึงแม้ว่า ลมจะพึงพัดภูเขาไปก็ดี พระจันทร์ และพระอาทิตย์จะพึงเผาผลาญแผ่นดินก็ดี แม่น้ำทุกสายพึงไหลทวนกระแสก็ดี ถึงกระนั้น ข้าพระพุทธเจ้าก็จะไม่กล่าวคำเท็จเลย. ข้าแต่พระราชา ท้องฟ้าจะทำลายไป ทะเลจะเหือดแห้งไป มหาปฐพีมีนามว่าภูตธราและพสุนธราจะพึงม้วนได้ เมรุบรรพตอันหนาแน่นด้วยศิลาจะพึงถอนไปทั้งราก ถึงกระนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะไม่กล่าวคำเท็จเลย.

[๒๑๙๓] ดูกรนาคราช แท้จริง คนทั้งหลายเขากล่าวถึงเหตุที่มนุษย์จะพึงคุ้นเคยกับอมนุษย์ว่า พึงคุ้นเคยกันได้ยาก ก็ถ้าท่านขอร้องเราถึงเรื่องนั้น เราก็อยากจะไปดูนิเวศน์ของท่าน.

[๒๑๙๔] ท่านเป็นผู้มีพิษร้ายแรงยิ่ง มีเดชมาก ทั้งโกรธง่าย ท่านหลุดพ้นจากที่คุมขังไปได้ก็เพราะเหตุแห่งเรา ท่านควรจะรู้คุณที่เราทำให้แก่ท่าน.

[๒๑๙๕] ข้าพระพุทธเจ้าถูกคุมขังอยู่ในกระโปรง เกือบจะถึงความตาย จักไม่รู้จักอุปการคุณที่พระองค์ทรงกระทำแล้วเช่นนั้น ก็ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าจงหมกไหม้อยู่ในนรกอันแสนร้ายกาจ อย่าได้รับความสำราญกายสักหน่อยหนึ่งเลย.

[๒๑๙๖] คำปฏิญาณของท่านนั้น จงเป็นคำสัตย์จริง ท่านอย่าได้มีความโกรธ อย่าผูกโกรธไว้ อนึ่ง ขอสุบรรณทั้งหลายจงละเว้นนาคสกุลของท่านทั้งมวล เหมือนไฟในฤดูร้อน ฉะนั้น.

[๒๑๙๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน พระองค์ทรงเอ็นดูนาคสกุล เหมือนมารดาผู้เอ็นดูบุตรคนเดียวผู้เป็นสุดที่รัก ฉะนั้น. ข้าพระพุทธเจ้ากับนาคสกุล จะขอกระทำเวยยาวฏิกกรรมอย่างยอดยิ่งแด่พระองค์.

[๒๑๙๘] เจ้าพนักงานรถ จงตระเตรียมราชรถอันงามวิจิตร จงเทียมอัสดรอันเกิดในกัมโพชกรัฐซึ่งฝึกหัดอย่างดีแล้ว และเจ้าพนักงานช้างจงผูกช้างตัวประเสริฐทั้งหลาย ให้งามไปด้วยสุวรรณหัตถาภรณ์ เราจะไปดูนิเวศน์ของนาคราช.

[๒๑๙๙] พนักงานเภรี ตะโพน บัณเฑาะว์ และแตรสังข์ของพระเจ้าอุคคเสนราชมาพร้อมหน้ากัน พระราชาทรงแวดล้อมด้วยสนมนารี เสด็จไปในท่ามกลางหมู่สนมนารีงามสง่ายิ่งนัก.

[๒๒๐๐] พระเจ้ากาสีวัฒนราช ได้ทอดพระเนตรเห็นภูมิภาคอันงามวิจิตรลาดแล้วด้วยทรายทองทั้งสุวรรณปราสาทก็ปูลาดไปด้วยแผ่นกระดานแก้วไพฑูรย์. พระองค์เสด็จเข้าไปสู่นิเวศน์ของจัมเปยยนาคราชอันประดับประดาแล้วงามโอภาสดุจแสงพระอาทิตย์ มีรัศมีดังสายฟ้าในกลุ่มเมฆ พระเจ้ากาสิกราชทรงทอดพระเนตรจนทั่วนิเวศน์ของจัมเปยยนาคราช อันดาดาษไปด้วยรุกขชาตินานาชนิด หอมฟุ้งไปด้วยกลิ่นทิพย์ต่างๆ เมื่อพระเจ้ากาสิกราชเสด็จเข้าไปในนิเวศน์ของจัมเปยยนาคราช ทิพยดนตรีก็บรรเลงและเหล่านางนาคกัญญาต่างก็ฟ้อนรำขับร้องถวาย. พระเจ้ากาสิกราชเสด็จขึ้นนิเวศน์ ซึ่งมีหมู่นางนาคกัญญาตามเสด็จ ทรงพอพระทัยประทับนั่งบนพระแท่นทองอันมีพนัก ไล้ทาด้วยแก่นจันทน์ทิพย์.

[๒๒๐๑] พระเจ้ากาสิกราชนั้น ครั้นเสวยสมบัติและทรงรื่นรมย์อยู่ในนาคพิภพนั้นแล้ว ได้ตรัสถามจัมเปยยนาคราชว่า วิมานอันประเสริฐของท่านเหล่านี้ มีรัศมีดังพระอาทิตย์งามผุดผ่อง วิมานเช่นนี้ไม่มีในมนุษยโลก ดูกรพญานาคราช ท่านบำเพ็ญตบะธรรมเพื่อประโยชน์อะไร? นางนาคกัญญาเหล่านั้นล้วนสวมใส่กำไลทอง นุ่งห่มเรียบร้อย มีนิ้วมือกลมกลึง ฝ่ามือฝ่าเท้าแดงงาม ผิวพรรณไม่ทราม พากันยกทิพยปานะถวายให้พระองค์ทรงเสวย เหล่านารีเช่นนี้จะได้มีอยู่ในมนุษยโลกก็หาไม่ ดูกรพญานาคราช ท่านบำเพ็ญตบะธรรมเพื่อประโยชน์อะไร? อนึ่ง มหานทีอันชุ่มชื่น ดาษดื่นไปด้วยปลาที่มีเกล็ดนานาชนิด มีนกเงือกร่ำร้องอยู่อึงมี่ มีท่าราบเรียบ แม่น้ำเช่นนี้จะได้มีอยู่ในมนุษยโลกก็หาไม่ ดูกรพระยานาคราช ท่านบำเพ็ญตบะธรรมเพื่อประโยชน์อะไร? ฝูงนกกระเรียน ฝูงนกยูง ฝูงหงส์ และฝูงนกดุเหว่าทิพย์ ร่ำร้องเสียงไพเราะจับใจ ต่างก็โผผินบินจับอยู่บนต้นไม้ ทิพยสกุณาเช่นนี้จะได้มีในมนุษยโลกก็หาไม่ ดูกรพญานาคราช ท่านบำเพ็ญตบะธรรมเพื่อประโยชน์อะไร? ต้นมะม่วง ต้นสาละ หมากเหม้าควาย ต้นหว้า ต้นราชพฤกษ์ และแคฝอย ผลิตดอกออกผลเป็นพวงๆ ทิพยรุกขชาติเช่นนี้จะได้มีอยู่ในมนุษยโลกก็หาไม่ ดูกรพระยานาคราช ท่านบำเพ็ญตบะธรรมเพื่อประโยชน์อะไร? อนึ่ง ทิพยสุคนธ์รอบๆ สระโบกขรณีเหล่านี้ หอมฟุ้งอยู่เป็นนิตย์ ทิพยสุคนธ์เช่นนี้จะได้มีอยู่ในมนุษยโลกก็หาไม่ ดูกรพญานาคราช ท่านบำเพ็ญตบะธรรมเพื่อประโยชน์อะไร?

[๒๒๐๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน ข้าพระพุทธเจ้าบำเพ็ญตบะธรรมเพราะเหตุแห่งบุตรทรัพย์ หรือแม้เพราะเหตุแห่งอายุก็หาไม่ แต่เพราะข้าพระพุทธเจ้าปรารถนากำเนิดมนุษย์ ฉะนั้น จึงได้บากบั่นบำเพ็ญตบะธรรม.

[๒๒๐๓] ท่านมีดวงเนตรแดง มีรัศมีส่องแสงสว่าง ประดับตกแต่งแล้ว ปลงเกสาและมัสสุแล้ว ประพรมด้วยจุรณ์จันทน์แดง ฉายแสงไปทั่วทิศ ดังคนธรรพราช ฉะนั้น. ท่านเป็นผู้ประกอบด้วยเทวฤทธิ์ มีอานุภาพมากเพรียบพร้อมไปด้วยสรรพกามารมณ์ ดูกรพระยานาคราช เราขอถามเนื้อความนี้กะท่าน มนุษยโลกประเสริฐกว่านาคพิภพนี้ ด้วยเหตุไร?

[๒๒๐๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน เว้นมนุษยโลกเสียแล้ว ความบริสุทธิ์หรือความสำรวมย่อมไม่มีเลย ข้าพระพุทธเจ้าบำเพ็ญตบะธรรมด้วยตั้งใจว่า เราได้กำเนิดมนุษย์แล้วจักทำที่สุดแห่งชาติและมรณะได้.

[๒๒๐๕] ชนเหล่าใด มีปัญญา เป็นพหูสูต ตรึกตรองเหตุการณ์ถี่ถ้วนมาก ชนเหล่านั้น ควรคบหาแท้ทีเดียว ดูกรพระยานาคราช เราได้เห็นนางนาคกัญญาทั้งหลายของท่าน และตัวท่านแล้ว จักทำบุญให้มาก.

[๒๒๐๖] ชนเหล่าใด มีปัญญา เป็นพหูสูต ตรึกตรองเหตุการณ์ถี่ถ้วนมาก ชนเหล่านั้นควรคบหาแท้ทีเดียว ข้าแต่พระมหาราชา พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นนางนาคกัญญา และตัวข้าพระพุทธเจ้าแล้ว ขอจงทรงบำเพ็ญบุญให้มากเถิด.

[๒๒๐๗] กองเงิน และกองทองของข้าพระพุทธเจ้านี้มากมาย สูงประมาณเท่าต้นตาล พระองค์จงรับสั่งให้พวกราชบุรุษขนไปจากนาคพิภพนี้ แล้วจงรับสั่งให้สร้างพระราชวังด้วยทองคำ ให้สร้างกำแพงด้วยเงินเถิด. นี้กองแก้วมุกดาอันเจือปนด้วยแก้วไพฑูรย์ห้าพันเล่มเกวียน พระองค์จงรับสั่งให้ราชบุรุษขนไปจากนาคพิภพนี้ แล้วให้ลาดลง ณ ภูมิภาคภายในพระราชฐาน ภูมิภาคภายในพระราชฐานก็จักปราศจากเปือกตมและละอองธุลี. ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ ผู้ทรงพระปรีชาอันล้ำเลิศ ขอพระองค์โปรดเสวยราชสมบัติ ครอบครองพระนครพาราณสีอันมั่งคั่งสมบูรณ์ สง่างามล้ำเลิศ ดุจทิพยวิมานเห็นปานฉะนี้เถิด พระเจ้าข้า.

จบ จัมเปยยชาดกที่ ๑๐.

๑๑. มหาปโลภนชาดก

ว่าด้วยหญิงเป็นมลทินของพรหมจรรย์

[๒๒๐๘] เทพบุตรผู้มีฤทธิมาก จุติจากพรหมโลกแล้วมาเกิดเป็นโอรสของพระราชา ผู้ทรงดำรงอยู่ในพระราชสมบัติอันเพรียบพร้อมด้วยสรรพกามคุณก็ดี ความสำคัญในกามก็ดี มิได้มีในพรหมโลก พระราชกุมารนั้นจึงเกลียดชังกามทั้งหลาย ด้วยสัญญาอันเกิดในพรหมโลกนั้น. พระราชบิดารับสั่งให้สร้างฌานาคารไว้ภายในพระราชฐาน สำหรับพระราชกุมารนั้นทรงหลีกเร้นบำเพ็ญฌานในอาคารนั้นพระองค์เดียว. พระราชาทรงอัดอั้นตันพระทัยด้วยความโศกถึงพระโอรส ทรงปริเทวนาการว่า ลูกคนเดียวของเรานี้ ไม่บริโภคกามารมณ์เลย. อุบายที่จะทำให้ลูกเราบริโภคกามารมณ์นี้ มีอยู่อย่างไรบ้างหนอ หรือว่าเราจะรู้เหตุที่จะทำให้ลูกเราพัวพันอยู่ในอารมณ์ได้ หรือว่าผู้ใดจะประเล้าประโลมลูกเราให้ปรารถนากามารมณ์ได้อย่างไรบ้าง?

[๒๒๐๙] ภายในพระราชฐานนั้นเอง มีกุมารีคนหนึ่งมีฉวีวรรณงดงาม รูปร่างสะสวย ฉลาดในการฟ้อนรำขับร้อง และชำนาญในการดีดสีตีเป่า เธอเข้าไปในพระราชฐานนั้นแล้วกราบทูลพระราชาว่า เกล้ากระหม่อมฉันพึงประเล้าประโลมพระราชกุมารนั้นได้ ถ้าพระราชกุมารนั้นจะเป็นพระสวามีของเกล้ากระหม่อมฉัน.

[๒๒๑๐] พระราชาจึงตรัสกะนางกุมาริกาผู้กล่าวยืนยันเช่นนี้ว่า เธอจงประเล้าประโลมลูกของเรา ลูกของเราจักเป็นสามีของเจ้า.

[๒๒๑๑] นางกุมารีนั้นได้เข้าไปภายในพระราชฐานแล้ว จึงกล่าวเป็นคาถาหัวเราะจับจิตใจ ยั่วยวนชวนให้รักใคร่ เปลี่ยนแปลงขับรำอันประกอบด้วยกามารมณ์มากอย่าง.

[๒๒๑๒] กามฉันทะก็บังเกิดแก่พระราชกุมารนั้น เพราะได้ทรงสดับเสียงของนางกุมารีผู้ขับกล่อมอยู่ พระราชกุมารจึงตรัสถามคนที่อยู่ใกล้เคียงดูว่า โอ นั่นเสียงใคร หรือใครนั่นมาขับร้องเสียงสูงต่ำจับจิตใจยั่วยวนชวนให้รักใคร่ เพราะหูของเรานัก?

[๒๒๑๓] ขอเดชะเสียงนี้น่ายินดี ให้สนุกสนานได้มิใช่น้อย ถ้าพระองค์พึงบริโภคกามคุณไซร้ กามทั้งหลายจะพึงพอพระทัยพระองค์เป็นอย่างยิ่ง.

[๒๒๑๔] เชิญมาภายในนี้ จงมาขับร้องใกล้ๆ เรา เลื่อนเข้ามาขับใกล้ตำหนักของเรา จงขับกล่อมใกล้ที่บรรทมของเรา.

[๒๒๑๕] นางกุมารีนั้น เข้าไปขับกล่อมภายนอกฝาห้องบรรทม แล้วเลื่อนเข้าไป ณ ตำหนักฌานาคารโดยลำดับ จนผูกพระราชกุมารไว้ได้ เหมือนนายหัตถาจารย์จับคชสารป่ามัดไว้ ฉะนั้น.

[๒๒๑๖] เพราะรู้กามรสแห่งนางกุมารีนั้น อธรรม คือ ความริษยา ได้เกิดขึ้นแก่พระราชกุมารว่า เราเท่านั้นพึงได้บริโภคกาม อย่าได้มีบุรุษคนอื่นเลย. ต่อแต่นั้นมา พระราชกุมารทรงถือเอาดาบเล่มหนึ่งแล้ว เสด็จไปเพื่อจะฆ่าบุรุษทั้งหลายเสีย ด้วยทรงคิดว่า เราจักบริโภคกามแต่คนเดียว อย่าพึงมีบุรุษคนอื่นอยู่เลย.

[๒๒๑๗] ต่อมานั้น ชาวชนบททั้งปวงจึงมาประชุม ถวายเรื่องราวร้องทุกข์ว่า ข้าแต่พระมหาราชา พระราชโอรสของพระองค์นี้ ทรงเบียดเบียนผู้หาโทษมิได้ พระเจ้าข้า.

[๒๒๑๘] จอมขัตติยราชทรงเนรเทศพระราชกุมารออกไปจากรัฐสีมาของพระองค์แล้ว มีพระราชโองการว่า อาณาเขตของเรามีอยู่เพียงใด เจ้าอย่าอยู่ในอาณาเขตของเราเพียงนั้น.

[๒๒๑๙] ครั้งนั้น พระราชกุมารทรงพาชายาไปจนบรรลุถึงสมุทรนทีแห่งหนึ่ง ทรงสร้างบรรณศาลาแล้ว จึงเสด็จเข้าไปสู่ป่าเพื่อแสวงหาผลาผล.

[๒๒๒๐] ครั้งนั้น มีฤาษีตนหนึ่ง มาถึงบรรณศาลานั้น โดยทางเบื้องบนสมุทร เข้าไปยังบรรณศาลาของพระราชกุมาร ในเวลาที่นางกุมารีจัดแจงภัตตาหารไว้แล้ว.

[๒๒๒๑] ชายาของพระราชกุมาร ประเล้าประโลมฤาษีนั้น ดูเถิดกรรมที่นางกุมารีกระทำนั้นหยาบช้าเพียงไร ฤาษีนั้นได้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ เสื่อมจากฤทธิ์.

[๒๒๒๒] ฝ่ายพระราชโอรสแสวงหามูลและผลาผลในป่าได้จำนวนมากแล้ว จึงหาบหามเข้ามายังอาศรมในเวลาเย็น.

[๒๒๒๓] ฝ่ายฤาษีพอเห็นขัตติยราชกุมาร จึงรีบเข้าไปยังฝั่งสมุทร ด้วยตั้งใจไว้ว่าเราจักไปทางเวหาส์แต่ต้องจมลงในมหรรณพนั่นเอง.

[๒๒๒๔] ฝ่ายว่าขัตติยราชกุมาร ได้ทอดพระเนตรเห็นฤาษีจมลงในมหรรณพ จึงได้ตรัสพระคาถานี้ ด้วยทรงพระอนุเคราะห์ต่อฤาษีนั้นว่า.

[๒๒๒๕] ตัวท่านเองมาด้วยฤทธิ์บนน้ำอันไม่แตกแยก ครั้นถึงความระคนด้วยสตรีแล้ว ต้องจมลงในมหรรณพ. ธรรมดาสตรีมีปกติหมุนเวียน มีมายามาก มักทำพรหมจรรย์ให้กำเริบ ย่อมทำนักพรตให้จมลง ท่านรู้แจ้งฉะนี้แล้ว พึงเว้นเสียให้ห่างไกล. สตรีทั้งหลายมีวาจาไพเราะ มีสัมภาสอ่อนหวาน ยากที่จะให้เต็มได้ เสมอด้วยแม่น้ำ ย่อมทำนักพรตให้จมลง ท่านจะรู้แจ้ง ฉะนี้แล้ว พึงเว้นเสียให้ห่างไกล. สตรีทั้งหลายย่อมเข้าไปซ่องเสพบุรุษใด ด้วยความพอใจหรือด้วยทรัพย์ก็ตาม ย่อมพลันตามเผาผลาญบุรุษนั้น เหมือนไฟป่าเผาสถานที่ตนเอง ฉะนั้น.

[๒๒๒๖] ความเบื่อหน่ายได้เกิดมีแก่ฤาษี เพราะได้ฟังถ้อยคำของขัตติยราชกุมาร ฤาษีนั้นกลับได้ทางเก่า แล้วก็เหาะขึ้นไปยังเวหาส์.

[๒๒๒๗] ฝ่ายขัตติยราชกุมารผู้ทรงพระปรีชา ได้ทอดพระเนตรเห็นฤาษีกำลังเหาะไปยังเวหาส์ จึงได้ความสลดจิต น้อมพระทัยบรรพชา. ต่อแต่นั้นขัตติยราชกุมารก็ทรงบรรพชาสำรอกกามราคะแล้ว ได้เข้าถึงพรหมโลก.

จบ มหาปโลภชาดกที่ ๑๑.

๑๒. ปัญจปัณฑิตชาดก

ว่าด้วยความลับไม่ควรเปิดเผย

[๒๒๒๘] ท่านทั้งหลายผู้เป็นบัณฑิตทั้ง ๕ คน มาพร้อมกันแล้ว ปัญหาย่อมแจ่มแจ้งแก่เรา ท่านทั้งหลายจงฟังปัญหานั้น บุคคลควรเปิดเผยข้อความที่ควรติเตียน หรือควรสรรเสริญ อันเป็นความลับ แก่ใคร?

[๒๒๒๙] ข้าแต่พระจอมภูมิบาล พระองค์จงตรัสเปิดเผยก่อน พระองค์เป็นผู้ชุบเลี้ยงพวกข้าพระองค์ ทรงอดทนต่อกรณียกิจอันหนัก เชิญตรัสก่อน ข้าแต่จอมประชาชน ข้าพระองค์ผู้เป็นนักปราชญ์ทั้ง ๕ คน จักพิจารณาสิ่งที่พอพระทัย และเหตุที่ชอบพระทัยของพระองค์ แล้วจักกราบทูลในภายหลัง.

[๒๒๓๐] สามีควรเปิดเผยข้อความที่ควรติเตียน หรือควรสรรเสริญ อันเป็นเนื้อความลับ แก่ภรรยาผู้มีศีล ไม่ยอมให้บุรุษอื่นลักสัมผัส คล้อยตามอำนาจความพอใจของสามี เป็นที่รักที่พอใจของสามี.

[๒๒๓๑] บุคคลควรเปิดเผยข้อความที่ควรติเตียน หรือควรสรรเสริญ อันเป็นเนื้อความลับ แก่สหายผู้เป็นที่ระลึก เป็นคติ และเป็นที่พึ่งของสหาย ผู้ได้รับความทุกข์ลำบากได้.

[๒๒๓๒] บุคคลควรเปิดเผยข้อความที่ควรติเตียน หรือควรสรรเสริญ อันเป็นเนื้อความลับ แก่พี่น้องซึ่งเป็นพี่ใหญ่ พี่กลาง หรือน้อง ถ้าเขาตั้งใจอยู่ในศีล มีจิตตั้งมั่น.

[๒๒๓๓] บิดาควรเปิดเผยข้อความที่ควรติเตียน หรือควรสรรเสริญ อันเป็นเนื้อความลับ แก่บุตรผู้ดำเนินไปตามใจของบิดา เป็นอนุชาตบุตรมีปัญญาไม่ทรามกว่าบิดา.

[๒๒๓๔] ข้าแต่พระจอมประชาราษฎร์ ผู้ประเสริฐกว่ามนุษย์นิกร บุตรควรเปิดเผยข้อความที่ควรติเตียน หรือควรสรรเสริญ อันเป็นเนื้อความลับ แก่มารดาผู้เลี้ยงดูบุตรด้วยความพอใจ รักใคร่.

[๒๒๓๕] การปกปิดความลับเอาไว้นั่นแหละเป็นความดี การเปิดเผยความลับบัณฑิตไม่สรรเสริญเลย นักปราชญ์พึงอดกลั้น ในเมื่อประโยชน์ยังไม่สำเร็จ เมื่อประโยชน์สำเร็จแล้วพึงกล่าวตามสบาย.

[๒๒๓๖] ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ พระองค์ทรงมีพระมนัสวิปริตไปอย่างไรหรือ ข้าแต่พระจอมประชากร เกล้ากระหม่อมฉัน ขอฟังพระดำรัสของพระองค์ พระองค์ทรงดำริอย่างไรหรือ จึงทรงโทมนัส ข้าแต่สมมติเทพ ความผิดของเกล้ากระหม่อมฉันไม่มีเลยหรือ?

[๒๒๓๗] มโหสถจะถูกฆ่าเพราะปัญหา เพราะมโหสถผู้มีปัญญาดังแผ่นดิน ฉันสั่งให้ฆ่าแล้ว ฉันคิดถึงเรื่องนั้นจึงโทมนัส ดูกรพระเทวี ความผิดของเธอไม่มีเลย?

[๒๒๓๘] เจ้าไปตั้งหัวค่ำมาเอาจนบัดนี้ ใจของเจ้ารังเกียจเพราะได้ฟังอะไรหรือ ดูกรเจ้าผู้มีปัญญาดังแผ่นดิน ใครได้พูดอะไรแก่เจ้า เราจะขอฟังคำของเจ้า เชิญเจ้าบอกแก่เรา?

[๒๒๓๙] มโหสถจะถูกฆ่าเพราะปัญหา ข้าแต่พระจอมประชานิกร ในกาลใด พระองค์เสด็จอยู่ในที่ลับ ได้ตรัสความลับกับพระอัครมเหสี เมื่อหัวค่ำ ความลับของพระองค์นั้นได้เปิดเผยแล้ว ข้าพระบาทได้ฟังแล้ว ในกาลนั้น.

[๒๒๔๐] เสนกบัณฑิตได้ทำกรรมอันลามก อันไม่ใช่กรรมของสัตบุรุษในสวนไม้รัง อยู่ในที่ลับแล้วได้บอกเรื่องนั้นแก่สหายคนหนึ่ง กรรมอันลามกนั้นเป็นความลับ อันเสนกบัณฑิตได้เปิดเผยแล้ว ข้าพระบาทได้ฟังแล้ว.

[๒๒๔๑] ข้าแต่พระจอมประชานิกร โรคเรื้อนเกิดขึ้นแก่ปุกกุสบุรุษของพระองค์ เป็นโรคที่ไม่สมควรจะใกล้ชิดพระราชา ปุกกุสะอยู่ในที่ลับ ได้แจ้งเรื่องนี้แก่น้องชาย ความลับอันนั้นอันปุกกุสะเปิดเผยแล้ว ข้าพระบาทได้ฟังแล้ว.

[๒๒๔๒] กามินท์นี้เป็นคนอาพาธ ลามก ถูกยักษ์ชื่อนรเทพสิงแล้ว อยู่ในที่ลับได้แจ้งเรื่องนี้แก่บุตร ความลับนั้นอันกามินท์ได้เปิดเผยแล้ว ข้าพระบาทได้ฟังแล้ว.

[๒๒๔๓] ท้าวสักกเทวราชได้ประทานมณีรัตน์อันโอฬารมีคด ๘ คด แก่พระอัยกาของพระองค์เดี๋ยวนี้ มณีรัตน์นั้นได้ตกถึงมือของเทวินท์แล้ว ก็เทวินท์อยู่ในที่ลับ ได้แจ้งเรื่องนั้นแก่มารดา ความลับนั้นอันเทวินท์ได้เปิดเผยแล้ว ข้าพระบาทได้ฟังแล้ว.

[๒๒๔๔] การปกปิด ความลับเอาไว้นั่นแหละ เป็นความดี การเปิดเผยความลับบัณฑิตไม่สรรเสริญเลย นักปราชญ์พึงอดกลั้นไว้ในเมื่อประโยชน์ยังไม่สำเร็จ เมื่อประโยชน์สำเร็จแล้วพึงกล่าวตามสบาย. ไม่ควรเปิดเผยความลับเลย ควรรักษาความลับนั้นไว้ เหมือนรักษาขุมทรัพย์ ฉะนั้น

ความลับอันบุคคลผู้รู้แจ่มแจ้งไม่เปิดเผยได้นั่นแหละเป็นความดี. บัณฑิต ไม่ควรบอกความลับแก่สตรี และแก่คนที่ไม่ใช่มิตร กับอย่าบอกความ ในใจแก่คนที่ถูกอามิสลากไป และแก่คนที่ไม่ใช่มิตร บัณฑิตย่อมอดทน คำด่า คำบริภาษ และการประหารของคนผู้รู้ความลับ ซึ่งคนอื่นไม่รู้ เพราะกลัวจะขยายความลับที่คิดไว้ เหมือนคนที่เป็นทาส อดทนต่อคำด่า ว่าเป็นต้นของนาย ฉะนั้น. ชนทั้งหลายรู้ความลับที่ปรึกษากันของคนๆ หนึ่ง เพียงใด ความสะดุ้งหวาดกลัวของคนนั้น ย่อมเกิดขึ้น เพียงนั้น. เพราะเหตุนั้น จึงไม่ควรเปิดเผยความลับเลย บุคคลจะพูดความลับใน เวลากลางวัน ควรหาโอกาสที่เงียบสงัด เมื่อจะพูดความลับในเวลาค่ำ คืน อย่าปล่อยเสียงให้เกินขอบเขต เพราะว่า คนแอบฟังจะได้ยิน ความลับที่ปรึกษากัน เพราะฉะนั้น ความลับที่ปรึกษากัน ก็จะพลันถึง ความแพร่งพรายทันที.

จบ ปัญจปัณฑิตชาดกที่ ๑๒.

๑๓. หัตถิปาลชาดก

ว่าด้วยกาลเวลาไม่คอยใคร

[๒๒๔๕] นานทีเดียว ข้าพเจ้าเพิ่งได้พบท่านพราหมณ์ผู้มีผิวพรรณดังเทพเจ้า มุ่นชฎาใหญ่ ทรงไว้ซึ่งหาบคอน มีฟันเขลอะ มีธุลีบนเศียร. นานทีเดียว ข้าพเจ้าเพิ่งได้พบท่านฤาษีผู้ยินดีในคุณธรรม นุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาด ผ้าคากรอง ปกปิดโดยรอบ. ขอท่านผู้เจริญจงรับอาสนะ น้ำ ผ้าเช็ดเท้า และน้ำมันทาเท้าของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอต้อนรับท่านด้วยสิ่งของมีค่ามาก ได้กรุณารับของมีค่ามากของข้าพเจ้าเถิด.

[๒๒๔๖] ลูกรัก เจ้าจงเรียนวิชาและจงแสวงหาทรัพย์ จงปลูกฝังบุตรธิดาให้ดำรงอยู่ในเรือนเสียก่อน แล้วจงบริโภคกลิ่นรสและวัตถุกามทั้งปวงเถิด กิจที่จะอยู่ป่า เมื่อเวลาแก่สำเร็จประโยชน์ดี มุนีใดบวชในกาลเช่นนี้ได้ มุนีนั้นพระอริยเจ้าสรรเสริญ.

[๒๒๔๗] วิชาเป็นของไม่จริง และลาภ คือ ทรัพย์ก็ไม่จริง ใครๆ จะห้ามความชราด้วยลาภ คือ บุตรไม่ได้เลย สัตบุรุษทั้งหลายสอนให้ปล่อยกลิ่นและรสทั้งหลายเสีย ความอุบัติแห่งผลย่อมมีได้เพราะกรรมของตน.

[๒๒๔๘] คำของท่านที่ว่า ความอุบัติแห่งผลย่อมมีได้เพราะกรรมของตนนั้น เป็นคำจริงแท้แน่นอน อนึ่ง บิดามารดาของท่านนี้ แก่เฒ่าแล้วหวังจะเห็นท่านมีอายุยืน ๑๐๐ ปี ไม่มีโรค.

[๒๒๔๙] ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐกว่านรชน ความเป็นสหายกับความตาย ความไมตรีกับความแก่ พึงมีแก่ผู้ใด หรือแม้ผู้ใดพึงรู้ว่าจักไม่ตาย มารดาบิดาพึงเห็นผู้นั้นมีอายุยืน ๑๐๐ ปี ไม่มีโรคเบียดเบียน ได้ในบางคราว บุรุษเอาเรือมาจอดไว้ที่ท่าน้ำ รับคนฝั่งนี้ส่งถึงฝั่งโน้น แล้วย้อนกลับรับคนฝั่งโน้นพามาส่งถึงฝั่งนี้ ฉันใด ชราและพยาธิก็ย่อมนำเอาชีวิตสัตว์ไปสู่อำนาจแห่งมัจจุราชอยู่เนืองๆ ฉันนั้น.

[๒๒๕๐] กามทั้งหลายเป็นดังเปือกตม เป็นเครื่องให้จมลง และเป็นเครื่องนำไปซึ่งน้ำใจสัตว์ ข้ามได้ยาก เป็นที่ตั้งแห่งมฤตยู สัตว์ทั้งหลาย ผู้ข้องอยู่ในกามอันเป็นดังเปือกตม เป็นเครื่องให้จมลงนี้ เป็นสัตว์มีจิตเลวทรามย่อมข้ามถึงฝั่งไม่ได้. เมื่อครั้งก่อน อัตภาพของพระองค์นี้ ได้กระทำกรรมอันหยาบช้า ผลแห่งกรรมนั้นข้าพระองค์ถือไว้มั่นแล้ว ข้าพระองค์จะพ้นไปจากผลแห่งกรรมนี้ไม่ได้เลย ข้าพระองค์จักปิดกั้นรักษาอัตภาพนั้นอย่างรอบคอบ ขออัตภาพนี้อย่าได้ทำกรรมอันหยาบช้าอีกเลย.

[๒๒๕๑] ข้าแต่พระเจ้าเอสุการี ประโยชน์ของข้าพระองค์ ย่อมพินาศไปเสียแล้ว เหมือนบุรุษเลี้ยงโคไม่เห็นโคที่หายไปในป่า ฉะนั้น ข้าแต่พระราชา ข้าพระองค์ได้เห็นทางแห่งบรรพชิตทั้งหลาย แล้วไฉนจะไม่แสวงหาการบรรพชาเล่า?

[๒๒๕๒] บุรุษกล่าวผัดเพี้ยนการงานที่ควรจะทำในวันนี้ว่า ควรทำในวันพรุ่งนี้ การงานที่ควรจะทำในวันพรุ่งนี้ว่า ควรทำในวันต่อไป ย่อมเสื่อมจากการงานนั้น ธีรชนคนใดรู้ว่า สิ่งใดเป็นอนาคต สิ่งนั้นไม่มีแล้ว พึงบรรเทาความพอใจที่เกิดขึ้นเสีย.

[๒๒๕๓] ข้าพระองค์ได้เห็นหญิงสาวคนหนึ่ง รูปร่างงามพอประมาณ มีดวงเนตรเหมือนดอกการเกต มัจจุราชมาฉุดคร่าพาหญิงสาวคนนั้นซึ่งกำลังตั้งอยู่ในปฐมวัย ยังไม่ทันได้บริโภคสมบัติไป. อนึ่ง ชายหนุ่มมีทรวดทรงงาม มีใบหน้าผ่องใส น่าดูน่าชม มีวรรณะเรืองรองดังทองคำ มีหนวดเคราละเอียดอ่อนดังเกสรดอกคำฝอย แม้ชายหนุ่มเห็นปานนี้ก็ย่อมไปสู่อำนาจแห่งมฤตยู ขอเดชะ ข้าพระองค์จะละกามและเรือนเสียแล้วจักบวช ขอได้โปรดทรงพระกรุณาอนุญาตข้าพระองค์เถิด.

[๒๒๕๔] ดูกรแม่วาเสฏฐี ต้นไม้จะได้นามโวหารว่า ต้นไม้ได้ ก็เพราะมีกิ่งและใบ ชาวโลกเขาเรียกต้นไม้ที่ไม่มีกิ่งและใบว่า เป็นตอไม้ วันนี้ เราผู้มีบุตรละทิ้งไปเสียแล้ว เวลานี้ เราสมควรจะบวชเที่ยวภิกขาจารไป.

[๒๒๕๕] นกกระเรียนทั้งหลายบินไปในอากาศได้คล่องแคล่ว ฉันใด หงส์ทั้งหลายเมื่อสิ้นฤดูฝนแล้ว พึงทำลายใยที่แมลงมุมทำไว้ แล้วออกไปได้ ฉันนั้น บุตรและสามีของเราพากันไปหมด ไฉนเราจะไม่ปฏิบัติตามบุตรและสามีของเราเล่า.

[๒๒๕๖] แร้งเหล่านี้ กินเนื้อและสำรอกออกหมดแล้ว ย่อมพากันบินไปได้ ฝ่ายแร้งเหล่าใด กินเนื้อแล้วไม่สำรอกเนื้อออกเสีย แร้งเหล่านั้น ก็พากันตกอยู่ในเงื้อมมือของหม่อมฉัน. ข้าแต่พระราชา พราหมณ์ได้คลายกามทั้งหลายออกทิ้งแล้ว ส่วนพระองค์นั้นกลับรับเอากามนั้นไว้บริโภคอีก บุรุษผู้บริโภคสิ่งที่ผู้อื่นคายออกแล้ว ไม่พึงได้รับความสรรเสริญเลย.

[๒๒๕๗] ดูกรพระนางปัญจาลีผู้เจริญ บุรุษผู้มีกำลังช่วยฉุดบุรุษทุพพลภาพ ผู้จมอยู่ในเปือกตมขึ้นได้ ฉันใด เธอก็ช่วยผยุงฉันให้ขึ้นจากกามได้ด้วยคาถาอันเป็นสุภาษิต ฉันนั้นแล.

[๒๒๕๘] พระเจ้าเอสุการีมหาราชา ผู้เป็นอธิบดีในทิศ ทรงภาษิตคาถานี้แล้ว ทรงละรัฐสีมาเสด็จออกบรรพชา ดุจช้างตัวประเสริฐสลัดเครื่องผูกให้ขาดไปได้ ฉะนั้น.

[๒๒๕๙] ก็พระราชาผู้กล้าหาญ ประเสริฐที่สุดกว่านรชน ทรงพอพระทัยในบรรพชาเพศ ละรัฐสีมาไปแล้ว ขอพระนางเจ้าโปรดเป็นพระราชาแห่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเถิด พระนางเจ้า อันข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายคุ้มครองแล้ว โปรดเสวยราชสมบัติเหมือนพระราชาเถิด.

[๒๒๖๐] ก็พระราชาผู้กล้าหาญ ประเสริฐที่สุดกว่านรชน ทรงพอพระทัยในบรรพชาเพศ ละรัฐสีมาไปแล้ว แม้เราก็จักละกามทั้งหลายอันน่ารื่นรมย์ใจ เที่ยวไปในโลกแต่ผู้เดียว ก็พระราชาผู้กล้าหาญ ประเสริฐที่สุดกว่านรชน ทรงพอพระทัยในบรรพชาเพศ ละรัฐสีมาไปแล้ว แม้เราก็จักละกามทั้งหลายอันตั้งอยู่เป็นถ่องแถว แล้วเที่ยวไปในโลกแต่ผู้เดียว กาลย่อมล่วงไปๆ ราตรีย่อมผ่านไปๆ ชั้นแห่งวัยย่อมละลำดับไป แม้เราก็จักละกามทั้งหลายอันน่ารื่นรมย์ใจ เที่ยวไปในโลกแต่ผู้เดียว. กาลย่อมล่วงไปๆ ราตรีย่อมผ่านไปๆ ชั้นแห่งวัยย่อมละลำดับไป แม้เราก็จักละกามทั้งหลายอันตั้งอยู่เป็นถ่องแถว เที่ยวไปในโลกแต่ผู้เดียว. กาลย่อมล่วงไปๆ ราตรีย่อมผ่านไปๆ ชั้นแห่งวัยย่อมละลำดับไป แม้เราก็จักเป็นผู้เย็นใจ ก้าวล่วงความข้องทั้งปวง เที่ยวไปในโลกแต่ผู้เดียว.

จบ หัตถิปาลชาดกที่ ๑๓.

๑๔. อโยฆรชาดก

ว่าด้วยอำนาจของมัจจุราช

[๒๒๖๑] สัตว์ถือปฏิสนธิกลางคืนก็ตาม ย่อมอยู่ในครรภ์มารดาก่อน สัตว์นั้นย่อมเกิดขึ้นเพราะกำลังลม ย่อมไปสู่ความเป็นกลละเป็นต้น ย่อมไม่กลับมาสู่ความเป็นกลละเป็นต้นอีก.

[๒๒๖๒] นรชนผู้ประกอบด้วยกำลังกาย หรือกำลังทหารก็ตาม จะสู้รบกับชราและมรณะแล้วไม่แก่ ไม่ตาย ไม่มีเลย เพราะว่า ชีวิตของสัตว์นี้ทั้งมวล ถูกความเกิดและความแก่เบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๖๓] พระราชาผู้เป็นอธิบดีแห่งรัฐทั้งหลาย ย่อมจะข่มขี่หมู่เสนาประกอบด้วยองค์ ๔ อันน่าสพึงกลัว เอาชัยชนะได้ แต่ไม่สามารถจะชนะเสนาแห่ง

มัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๖๔] พระราชาบางจำพวกแวดล้อมด้วยพลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า ย่อมพ้นจากเงื้อมมือของข้าศึก แต่ก็ไม่อาจจะพ้นจากสำนักของมัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๖๕] พระราชาทั้งหลายผู้กล้าหาญ ย่อมหักราญพระนครแห่งราชศัตรูให้ย่อยยับได้ และกำจัดมหาชนได้ ด้วยพลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า แต่ไม่สามารถจะหักราญเสนาแห่งมัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม

[๒๒๖๖] คชสารทั้งหลายเชือกตกมัน มีมันไหลเยิ้มแตกซาบซ่าน ย่อมย่ำยีนครทั้งหลาย และเข่นฆ่าประชาชนได้ แต่ไม่สามารถจะย่ำยีเสนาแห่งมัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๖๗] นายขมังธนูทั้งหลาย แม้มีมืออันได้ฝึกฝนมาดีแล้ว สามารถยิงธนูได้ไกลและยิงไม่พลาด ก็ไม่สามารถจะยิงต่อต้านมัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๖๘] สระทั้งหลาย และมหาปฐพีกับทั้งภูเขาราวป่า ย่อมเสื่อมสิ้นไป สังขารทั้งปวงนั้น จะตั้งอยู่นานสักเท่าไร ก็ย่อมเสื่อมสิ้นไป เพราะสังขารทั้งปวงนั้น ครั้นถึงการกำหนดแล้วย่อมจะแตกทำลายไป เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๖๙] แท้จริง ชีวิตของสัตว์ทั้งมวล ทั้งเป็นสตรีและบุรุษในโลกนี้ เป็นของหวั่นไหว เหมือนแผ่นผ้าของนักเลงสุรา และต้นไม้เกิดใกล้ฝั่ง เป็นของหวั่นไหว ไม่ยั่งยืนฉะนั้น เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๐] ผลไม้ที่สุกแล้วย่อมหล่นล่วง ฉันใด สัตว์ทั้งหลาย ทั้งหนุ่มทั้งแก่ ทั้งปานกลาง ทั้งหญิง ทั้งชาย ย่อมเป็นผู้มีสรีระทำลายหล่นไป ฉันนั้น เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๑] พระจันทร์ ผู้เป็นราชาแห่งดวงดาวเป็นฉันใด วัยนี้หาเป็นฉันนั้นไม่ เพราะส่วนใดล่วงลงไปแล้ว ส่วนนั้นก็เป็นอันล่วงไปแล้ว ในบัดนี้ แม้ความยินดีในกามคุณของคนแก่ย่อมไม่มี ความสุขจะมีมาแต่ไหน เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๒] ยักษ์ก็ดี ปีศาจก็ดี หรือเปรตก็ดี โกรธเคืองแล้วย่อมเข้าสิงมนุษย์ได้ แต่ไม่สามารถจะเข้าสิงมัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๓] มนุษย์ทั้งหลายย่อมกระทำการบวงสรวงยักษ์ ปีศาจ หรือเปรตทั้งหลายผู้โกรธเคืองแล้วได้ แต่ไม่สามารถจะบวงสรวงแก่มัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๔] พระราชาทรงรู้โทษแล้ว ย่อมลงอาชญากะบุคคลผู้กระทำความผิด ผู้ประทุษร้ายต่อราชสมบัติ และผู้เบียดเบียนประชาชน ตามสมควร แต่ไม่สามารถจะลงอาชญามัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๕] ชนทั้งหลายผู้กระทำความผิดก็ดี ผู้ประทุษร้ายราชสมบัติก็ดี ผู้เบียดเบียนประชาชนก็ดี ย่อมจะยังพระราชาให้ทรงพระกรุณาได้ แต่หาทำให้มัจจุราชกรุณาได้ไม่ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๖] มัจจุราชมิได้มีความอาลัยใยดีว่า ผู้นี้เป็นกษัตริย์ ผู้นี้เป็นพราหมณ์ ผู้นี้มั่งคั่ง ผู้นี้มีกำลัง ผู้นี้มีเดชานุภาพ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๗] ราชสีห์ก็ดี เสือโคร่งก็ดี เสือเหลืองก็ดี ย่อมข่มขี่เคี้ยวกินสัตว์ผู้ดิ้นรนอยู่ได้ แต่ไม่สามารถจะเคี้ยวกินมัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๘] นักเล่นกลทั้งหลาย เมื่อกระทำกลมายา ณ ท่ามกลางสนาม ย่อมลวงนัยน์ตาของประชาชนในที่นั้นๆ ให้หลงเชื่อได้ แต่ไม่สามารถจะลวง

มัจจุราชให้หลงเชื่อได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๗๙] อสรพิษที่มีพิษร้าย โกรธขึ้นมาแล้วย่อมขบกัดมนุษย์ให้ถึงตายได้ แต่ไม่สามารถจะขบกัดมัจจุราชได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๘๐] อสรพิษโกรธขึ้นแล้วขบกัดผู้ใด หมอทั้งหลาย ย่อมถอนพิษที่ผู้นั้นได้ แต่จะถอนพิษ ของผู้ถูกมัจจุราชประทุษร้ายหาไม่ได้ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๘๑] แพทย์ผู้มีชื่อเสียงเหล่านี้ คือ แพทย์ธรรมมนตรี แพทย์เวตตรุณ แพทย์โภชะ กำจัดพิษพระยานาคได้ แต่แพทย์เหล่านั้นต้องทำกาลกิริยานอนตาย เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๘๒] พวกวิชาธร เมื่อร่ายวิชาชื่อโฆระ ย่อมหายตัวไปได้ด้วยโอสถทั้งหลาย แต่จะหายตัวไม่ให้มัจจุราชเห็นไม่ได้เลย เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดว่า จะบวชประพฤติธรรม.

[๒๒๘๓] ธรรมแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้ นี้เป็นอานิสงส์ในธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมไม่ไปสู่ทุคติ.

[๒๒๘๔] สภาพทั้ง ๒ คือ ธรรมและอธรรม มีวิบากไม่เสมอกัน อธรรมย่อมนำไปสู่นรก ธรรมย่อมให้ถึงสุคติ.

จบ อโยฆรชาดกที่ ๑๔.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มาตังคชาดก ๒. จิตตสัมภูตชาดก

๓. สีวิราชชาดก ๔. ศิริมันทชาดก

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้

จบ วีสตินิบาตชาดก.

ติงสตินิบาตชาดก

๑. กิงฉันทชาดก

ว่าด้วยโทษที่ฉกฉวยเอาประโยชน์ของคนอื่น

[๒๒๘๕] ดูกรพราหมณ์ ท่านมีความพอใจอะไร มีความประสงค์อะไร ปรารถนาอะไร แสวงหาอะไร ด้วยต้องการอะไร จึงมานั่งอยู่แต่ผู้เดียวในเวลาร้อน?

[๒๒๘๖] หม้อน้ำใหญ่มีรูปทรงงดงาม ฉันใด ผลมะม่วงสุกอันมีสีกลิ่นและรสอย่างดีเยี่ยม ก็มีอุปมัย ฉันนั้น. เราได้เห็นผลมะม่วงนั้น อันกระแสน้ำพัดลอยมาในท่ามกลางแม่น้ำ ได้เอามือทั้งสองหยิบมาวางไว้ในเรือนไฟ. แต่นั้นก็วางไว้บนใบตอง ทำวิกัปด้วยมีดเองแล้วฉัน ความหิวและความกระหายของเราหายไป. เราหมดความกระวนกระวายใจ พอมะม่วงหมดเราต้องอดทนต่อความทุกข์ ย่อมไม่ได้ประสบความพอใจในผลไม้ไรๆ อื่น. ผลมะม่วงซึ่งมีรสอร่อยหวานจับใจ ลอยมาในห้วงน้ำใหญ่ เราก็เก็บขึ้นมาจากแม่น้ำ จักทำให้เราซูบผอม นำความตายมาให้เราเป็นแน่ เราได้บอกเหตุที่เราหิวกระหายแก่ท่านหมดสิ้นแล้ว. เรานั่งอยู่ที่แม่น้ำน่ารื่นรมย์กว้างใหญ่ มีปลาโลมาขนาดใหญ่อาศัยอยู่ ดูกรท่านผู้มีอายุยืนอยู่เฉพาะหน้า มีร่างกายงดงามเอวกลมดี เกลี้ยงเกลาดังแผ่นทองใบและเหมือนนางพยัคฆีที่สัญจรอยู่ตามซอกเขา ท่านเป็นใคร หรือว่าท่านมา ณ ที่นี้เพื่ออะไร ขอท่านจงบอกความนั้นแก่เราเถิด? นางเทพนารีในเทวโลก ที่เป็นบริจาริกาแห่งทวยเทพทั้งหลายก็ตาม สตรีที่มีรูปงดงามในมนุษยโลกก็ตาม ที่จะมีรูปงามเสมอด้วยท่านไม่มี ท่านผู้มีขางาม เราถามท่านแล้ว ขอจงบอกชื่อและเผ่าพันธุ์เถิด?

[๒๒๘๗] ดูกรพราหมณ์ ท่านนั่งอยู่ที่แม่น้ำใด ชื่อว่าโกสิกี น่ารื่นรมย์ ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ที่แม่น้ำนั้น อันมีกระแสไหลเชี่ยว. มีลำห้วยและลำธาร ไหล

มาจากเขาหลายแห่ง เกลื่อนกล่นไปด้วยหมู่ไม้นานาพรรณ ย่อมไหล ตรงมารวมอยู่ที่ข้าพเจ้าทั้งนั้น. ใช่แต่เท่านั้น ยังมีน้ำที่ไหลมาจากป่า มีกระแสเชี่ยวสีเขียวปัด อีกมากหลาย และน้ำที่พวกนาคกระทำให้มีสีวิจิตรต่างๆ ย่อมไหลมาตามกระแสน้ำ. แม่น้ำเหล่านั้น ย่อมพัดเอาผลมะม่วง ผลชมพู่ ผลขนุนสำมะลอ ผลกระทุ่ม ผลตาล และผลมะเดื่อ เป็นอันมากมาเนืองๆ ผลไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งที่ฝั่งทั้งสองตกลงในน้ำแล้ว ย่อมตกอยู่ในอำนาจแห่งกระแสน้ำของข้าพเจ้าโดยไม่ต้องสงสัย. ดูกรท่านผู้เป็นปราชญ์ มีปัญญามาก ผู้เป็นใหญ่กว่าชน ท่านรู้อย่างนี้แล้ว จงฟังข้าพเจ้า ท่านอย่าชอบใจความข้องด้วยตัณหาเลย จงห้ามเสียเถิด. ดูกรพระราชฤาษี ผู้ผดุงรัฐให้เจริญ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่า ท่านจะเจริญรุ่งเรืองได้อย่างไร เมื่อท่านซูบผอม รอความตายอยู่. พรหม คนธรรพ์ เทวดา และฤาษีทั้งหลายในโลกนี้ ผู้มีตนอันสำรวมแล้ว เรืองตบะ เริ่มตั้งความเพียร ผู้เรืองยศ ย่อมรู้ความที่บุคคลผู้เป็นไปในอำนาจแห่งตัณหา โดยไม่ต้องสงสัยเลย.

[๒๒๘๘] บาปย่อมไม่เจริญแก่นรชนผู้รู้ความสลาย และความเคลื่อนแห่งชีวิตอย่างนี้ ชื่อว่าผู้รู้ธรรมทั้งปวง. ถ้านรชนนั้นไม่คิดฆ่าคนอื่น. ดูกรท่านผู้อันหมู่ฤาษีรู้กันดีแล้ว ผู้กล่าวคำอันงดงาม ท่านปรากฏว่าทำประโยชน์ให้แก่โลกอย่างนี้ ไฉนจึงแสวงหาบาปกรรมให้แก่ตน? ดูกรท่านผู้มีตะโพกอันผึ่งผาย ถ้าเราจักตายอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำของท่าน เมื่อเราตายแล้ว ความติเตียนก็จะมาถึงท่านโดยไม่ต้องสงสัย. ดูกรท่านผู้มีสะเอวกลมกลึง เพราะฉะนั้นแล ท่านจงรักษาบาปกรรมไว้เถิด อย่าให้คนทั้งปวงติเตียนท่านได้ภายหลัง ในเมื่อเราตายไปแล้ว.

[๒๒๘๙] เหตุนั้น ข้าพเจ้าทราบแล้ว ท่านจงอดกลั้นไว้ก่อน ข้าพเจ้าจะยอมตนและให้มะม่วงแก่ท่าน เพราะท่านละกามคุณที่ละได้ยาก แล้วตั้งไว้ซึ่งความสงบ และสุจริตธรรม. บุคคลใดละสังโยชน์ในก่อน แล้วตั้งอยู่ในสังโยชน์ในภายหลัง ประพฤติอธรรมอยู่ บาปย่อมพอกพูนแก่บุคคลนั้น. มาเถิด ข้าพเจ้าจะนำท่านไปยังสวนมะม่วง แต่ท่านจะต้องมีความ

ขวนขวายน้อย ข้าพเจ้าจะนำท่านไปในสวนมะม่วงอันร่มเย็น ท่านจง
เป็นผู้มีความขวนขวายอยู่เถิด. ดูกรท่านผู้ปราบปรามข้าศึก สวนนั้น
เกลื่อนกล่นไปด้วยหมู่นกที่มัวเมาอยู่ในรสดอกไม้ มีนกกระเรียน นกยูง
นกเขาซึ่งมีสร้อยคออันน่าชม มีหมู่หงส์ส่งเสียงร้องขรม ฝูงนกดุเหว่า
ที่ร้องปลุกสัตว์ทั้งหลายอยู่ในสวนมะม่วงนั้น. ผลมะม่วงในสวนนั้นดก
เป็นพวงๆ ดุจฟ่อนฟาง ปลายกิ่งห้อยโน้มลงมา มีทั้งต้นคำ ต้นสน
ต้นกระทุ่ม และผลตาลสุกห้อยอยู่เรียงราย.

[๒๒๙๐] ท่านทรงทิพมาลา ผ้าโพกศีรษะ และเครื่องอาภรณ์ล้วนแต่เป็นทิพย์
มีทองต้นแขน ลูบไล้ด้วยจุรณจันทน์ กลางคืน หญิง ๑๖,๐๐๐ คน เป็น
บริจาริกาบำเรอท่านอยู่ แต่กลางวัน ท่านเสวยทุกขเวทนา ท่านมีอานุภาพ
มากอย่างนี้ ไม่เคยปรากฏมี ท่านขนลุกขนพอง. เมื่อก่อนท่านได้ทำ
บาปกรรมอะไรอันนำทุกข์มาให้แก่ตน ในมนุษยโลก ท่านจึงต้องกิน
เนื้อของตนอยู่ ในบัดนี้?

[๒๒๙๑] ข้าพเจ้าเรียนไตรเพทจบแล้ว หมกมุ่นอยู่ในกามทั้งหลาย ได้ประพฤติ
เพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์แก่ผู้อื่นตลอดกาลนาน. ผู้ที่กินเนื้อหลังของคนอื่น
ย่อมควักเนื้อข้างหลังตนเองกิน เหมือนข้าพเจ้ากินเนื้อหลังของตนอยู่
ทุกวันนี้ ฉะนั้นแล.

จบ กิงฉันทชาดกที่ ๑.

๒. กุมภชาดก

ว่าด้วยโทษของสุรา

[๒๒๙๒] ท่านเป็นใคร มาจากไตรทิพย์หรือ จึงเปล่งรัศมีสว่างไสวอยู่ในนภากาศ
เหมือนพระจันทร์ส่องสว่างในกลางคืน ฉะนั้น? ท่านเหยียบลมหนาว
ในอากาศได้ เดินและยืนในอากาศได้ ฤทธิ์ของเทวดาทั้งหลาย ผู้ไม่
ต้องเดินทางไกล ท่านทำให้เป็นที่ตั้ง และให้เจริญดีแล้วเป็นไฉน?
ท่านเป็นใคร มายืนอยู่ในอากาศร้องขายหม้ออยู่ หรือว่าหม้อของท่านนี้

เพื่อประโยชน์อะไร ดูกรพราหมณ์ ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้าเถิด?

[๒๒๙๓] หม้อใบนี้ ไม่ใช่หม้อเนยใส ไม่ใช่หม้อน้ำมัน ไม่ใช่หม้อน้ำอ้อย ไม่ใช่หม้อน้ำผึ้ง โทษของหม้อใบนี้มีน้อย ท่านจงฟังโทษเป็นอันมากที่มีอยู่ในหม้อใบนี้. บุคคลดื่มสุราแล้วเดินโซเซล้มไปยังบ่อ ถ้ำ หลุมน้ำครำ และหลุมโสโครก พึงบริโภคของที่ไม่ควรบริโภคแม้มากได้ ท่านจงช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้ บุคคลดื่มสุราแล้ว ไม่เป็นใหญ่ในใจ ย่อมเที่ยวไปเหมือนโคกินกากสุรา ฉะนั้น หาที่พึ่งมิได้ ย่อมฟ้อนรำขับร้องได้ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว แก้ผ้าเปลือยกายเที่ยวไปตามตรอกตามถนนในบ้านเหมือนชีเปลือย มีจิตลุ่มหลง นอนตื่นสาย ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยน้ำชนิดนั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว ลุกขึ้นเซไปมา โคลงศีรษะ และยกแขนขึ้นรำ เหมือนรูปหุ่นไม้ ฉะนั้น ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว นอนจนถูกไฟไหม้ และกินอาหารที่เหลือเดนสุนัขได้ ย่อมถึงการถูกจองจำ ถูกฆ่า และความเสื่อมแห่งโภคะ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว พูดคำที่ไม่ควรพูดได้ เปลือยกายนั่งในที่ประชุมได้ เปรอะเปื้อนจมอยู่ในอาเจียนของตน ถึงความพินาศ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้ บุคคลดื่มสุราแล้ว ฮึกเหิม นัยน์ตาแดงกล่ำ สำคัญใจว่า แผ่นดินทั้งหมดเป็นของเราเท่านั้น พระราชาแม้มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบขัณฑสีมา ก็ไม่เสมอเรา ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว ถือตัวจัด ก่อความทะเลาะวิวาท ส่อเสียด กล่าวร้าย เปลือยกายวิ่งไป คลุกคลีหมกอยู่กะพวกนักเลงเก่า ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้. สุรานี้ทำตระกูลทั้งหลายในโลกนี้ อันมั่นคงบริบูรณ์มีเงินทองตั้งหลายพัน ให้ขาดทายาทได้ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้. ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงิน ทอง ไร่ นา โค กระบือในสกุลใดย่อมพินาศไป ตระกูลที่มั่งมีทั้งหลาย ขาดสูญไปเพราะดื่มสุรา

ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว เป็นคนหยาบช้า ด่าบิดามารดาได้ แม้ถึงเป็นพ่อผัวก็พึงหยอกลูกสะใภ้ได้ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้ หญิงดื่มสุราแล้ว เป็นคนหยาบช้า ด่าพ่อผัวแม่ผัว และสามีได้ แม้เป็นทาส เป็นคนใช้พึงรับเป็นสามีของตนได้ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว พึงประหารสมณะ หรือพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในธรรมได้ พึงไปสู่อบายอันมีกรรมนั้นเป็นเหตุ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว ย่อมประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา และใจ ครั้นแล้ว ต้องไปตกนรก ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มไปด้วยสุรานั้นไว้. ชนทั้งหลาย แม้จะยอมสละเงินเป็นอันมาก มาอ้อนวอนบุรุษใดผู้ยังไม่ได้ดื่มสุราก่อนให้พูดเท็จ ย่อมไม่ได้ บุรุษดื่มสุรานั้นแล้ว ย่อมพูดเท็จได้ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว ถูกใช้ไปในกรณียกิจรีบร้อนเกิดขึ้น ถูกซักถามก็ไม่รู้เนื้อความ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลแม้จะมีใจละอาย ครั้นเมาสุราแล้ว ก็ย่อมจะทำความไม่ละอายให้ปรากฏได้ แม้จะเป็นคนหนักแน่นอยู่บ้าง ก็อดพูดมากไม่ได้ ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว นอนดังลูกสุกรอดอาหาร ย่อมถึงความนอนเป็นทุกข์ที่พื้นดิน เขาต้องถึงความมีผิวพรรณทราม และความติเตียน ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มด้วยสุรานั้นไว้. บุคคลดื่มสุราแล้ว ย่อมนอนคอตก หาเป็นเหมือนโคที่ถูกลงประตักฉะนั้นไม่ ฤทธิ์สุราย่อมทำให้คนอดทนได้ (ไม่กินข้าวกินน้ำ) ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มด้วยสุรานั้นไว้. มนุษย์ทั้งหลายย่อมเว้นสุราอันเปรียบด้วยงูมีพิษร้าย ใครคนไหนในโลก ควรจะดื่มสุราอันเสมอด้วยพิษงู ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มด้วยสุรานั้นไว้. โอรสทั้งหลายของท้าวอันธกเวณฑะ ดื่มสุราแล้ว พาหญิงไปบำเรออยู่ริมฝั่งสมุทร ประหารกันและกันด้วยสาก ท่านช่วยซื้อหม้อใบนี้ซึ่งเต็มด้วยสุรานั้นไว้. พวกอสูรดื่มสุราแล้ว เมาจนถึงจุติ

จากไตรทิพย์ สำคัญตัวว่าเที่ยง มีมารยา ข้าแต่พระมหาราชา เมื่อรู้ว่า สุราเช่นนั้นเป็นน้ำเมา หาประโยชน์มิได้ จะดื่มทำไม? ในหม้อนี้ ไม่มีเนยข้น หรือน้ำผึ้ง พระองค์รู้อย่างนี้แล้ว จงขายเสีย ข้าแต่ท่าน สรรพมิตร สิ่งที่อยู่ในหม้อนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลแก่พระองค์ แล้ว ด้วยประการฉะนี้.

[๒๒๙๔] ท่านมิใช่เป็นบิดา หรือมารดาของข้าพเจ้า ท่านเป็นคนชนิดใดชนิดหนึ่ง มีความอนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล ปรารถนาประโยชน์อย่างยิ่ง ตั้งแต่วันนี้ไป ข้าพเจ้าจักทำตามคำของท่าน. ข้าพเจ้าขอให้บ้านส่วย ๕ ตำบล ทาสี ๑๐๐ โค ๗๐๐ รถเทียมด้วยม้าอาชาไชย ๑๐ คัน แก่ท่าน ขอท่านผู้ปรารถนาประโยชน์ เป็นอาจารย์ของข้าพเจ้าเถิด.

[๒๒๙๕] ข้าแต่พระราชา ทาสี บ้านส่วย โค และรถอันเทียมด้วยม้าอาชาไนย จงเป็นของพระองค์ตามเดิมเถิด ข้าพเจ้าเป็นท้าวสักกะจอมเทพ ชาว ไตรทิพย์. พระองค์จงเสวยพระกระยาหาร เนยใส และข้าวปายาส พึงเสวยขนมกุมมาสอันโอชารส ดูกรพระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน พระองค์ยินดีในธรรม ไม่ถูกใครๆ ติเตียนด้วยอาการอย่างนี้แล้ว จงเข้า ถึงสัคคสถาน.

จบ กุมภชาดกที่ ๒.

๓. ชัยทิศชาดก

ว่าด้วยโปริสาทกับพระเจ้าชัยทิศ

[๒๒๙๖] ในเวลาที่เราบริโภคอาหารในวันที่ ๗ ภักษาหารเป็นอันมากเกิดขึ้นแล้ว แก่เรา ในวันนี้ นานนักหนอ ท่านเป็นใคร มาจากไหน ขอเชิญท่านบอก ขอท่านจงบอกถึงชาติตระกูลตามที่รู้กันเถิด?

[๒๒๙๗] เราเป็นพระเจ้าปัญจาลราช มีนามว่าชัยทิศ ถ้าท่านได้ยินชื่อก็คงรู้จัก เราออกมาล่าเนื้อ เที่ยวมาตามข้างภูเขา และป่า ท่านจงกินเนื้อกวางนี้ เถิด ขอจงปล่อยเราเสียในวันนี้เถิด.

[๒๒๙๘] พระองค์ เอาของของข้าพระองค์เองมาแลกเปลี่ยน กวางที่พระองค์ตรัสถึงนั้นเป็นอาหารของข้าพระองค์ ข้าพระองค์กินพระองค์แล้ว อยากจะกินเนื้อกวาง ก็จักกินได้ในภายหลัง เวลานี้ ไม่ใช่เวลาขอร้อง.

[๒๒๙๙] ถ้าความพ้นของเราย่อมไม่มีด้วยการแลกเปลี่ยน ขอให้เราได้กลับไปยังพระนครเสียก่อน เราผลัดไว้แก่พราหมณ์ว่า จะให้ทรัพย์ เราจักรักษาคำสัตย์กลับมาหาท่านอีก.

[๒๓๐๐] ดูกรพระราชา พระองค์ใกล้จะถึงสวรรคตอยู่แล้ว ยังทรงเดือดร้อนถึงกรรมอะไรอยู่ ขอจงตรัสบอกกรรมนั้นแก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์อาจจะอนุญาตให้เสด็จกลับไปก่อนได้?

[๒๓๐๑] ความหวังในทรัพย์ เราได้ทำไว้แก่พราหมณ์ ความผัดเพี้ยนเป็นข้อผูกมัดตัว ยังพ้นไปไม่ได้ เพราะเราผัดไว้ว่า จะให้ทรัพย์แก่พราหมณ์ เราจักรักษาคำสัตย์กลับมาหาท่านอีก.

[๒๓๐๒] ความหวังในทรัพย์ พระองค์ได้ทำไว้แก่พราหมณ์ ความผัดเพี้ยนเป็นข้อผูกมัดตัว ยังพ้นไปไม่ได้ เพราะได้ผัดเพี้ยนไว้แก่พราหมณ์ว่า จะพระราชทานทรัพย์ พระองค์จงรักษาคำสัตย์ไว้เสด็จกลับมาอีกเถิด.

[๒๓๐๓] ก็พระเจ้าชัยทิศนั้น หลุดพ้นจากเงื้อมมือของโปริสาท แล้วรีบเสด็จกลับไปยังพระราชมณเฑียรของพระองค์ เพราะได้ทรงผัดเพี้ยนไว้แก่พราหมณ์ว่า จะพระราชทานทรัพย์ ได้รับสั่งให้หาพระราชโอรสพระนามว่าอลีนสัตตุ ตรัสว่า เจ้าจงอภิเษกปกครองรัฐสีมา ในวันนี้ จงประพฤติธรรมในรัฐสีมา และในประชาชนทั้งหลาย บุคคลไม่ประพฤติธรรม อย่าได้มีในแว่นแคว้นของเจ้า เราจะไปในสำนักโปริสาท.

[๒๓๐๔] ขอเดชะ ข้าพระองค์ได้ทำความไม่พอพระทัยอะไรในใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระองค์ปรารถนาจะได้สดับความที่พระองค์จะให้ขึ้นครองราชสมบัติในวันนี้ ข้าพระองค์ไม่ปรารถนาแม้ราชสมบัติเว้นจากใต้ฝ่าพระบาทเลย.

[๒๓๐๕] ลูกรัก พ่อไม่ได้นึกถึงความผิดทางกายกรรม และวจีกรรมของเธอเลย แต่พ่อได้ทำความตกลงไว้กับโปริสาท พ่อรักษาคำสัตย์ จึงต้องกลับไปอีก.

[๒๓๐๖] ข้าพระบาทจักไปแทนเอง ขอใต้ฝ่าพระบาท จงประทับอยู่ ณ ที่นี้ การที่จะรอดชีวิตหลุดพ้นจากสำนักนายโปริสาทนั้นไม่มีเลย ข้าแต่พระราชบิดา ถ้าใต้ฝ่าพระบาทจะเสด็จไปจริงๆ แม้ข้าพระบาทก็จะตามเสด็จไปด้วย เราทั้งสองจะไม่ยอมอยู่.

[๒๓๐๗] ลูกรัก นั่นเป็นธรรมของสัตบุรุษโดยแท้จริง แต่เมื่อไร นายโปริสาทข่มขี่ทำลายเผาเธอกินเสียที่โคนไม้ นั่นเป็นความด่างพร้อยของพ่อ ข้อนี้แหละ เป็นทุกข์ยิ่งกว่าความตายของพ่อเสียอีก.

[๒๓๐๘] ข้าพระบาท ขอเอาชีวิตของข้าพระบาทแลกพระชนมชีพของใต้ฝ่าพระบาทไว้ ใต้ฝ่าพระบาทอย่าเสด็จไปในสำนักของโปริสาทเลย ข้าพระบาทจะขอเอาชีวิต ของข้า พระบาท แลกพระชนมชีพ ใต้ฝ่า พระบาทนี้ แหละไว้ เพราะฉะนั้น ข้าพระบาทขอยอมตายแทนใต้ฝ่าพระบาท พระเจ้าข้า.

[๒๓๐๙] ลำดับนั้นแล พระราชโอรสผู้ทรงพระปรีชา ถวายบังคมพระยุคลบาทพระชนกชนนี พระชนนีทรงเสียพระทัยล้มลง ณ พื้นปฐมพี พระชนกทรงยกพระพาหาทั้ง ๒ คร่ำครวญอยู่.

[๒๓๑๐] พระชนกทรงทราบว่า พระโอรสเสด็จล่วงหน้าไปก่อนแล้ว ทรงประคองอัญชลีกราบไหว้เทวดาทั้งหลายทรงอ้อนวอนว่า ขอโสมราชา วรุณราชา พระปชาบดี พระจันทร์ และพระอาทิตย์ช่วยคุ้มครองเจ้า ขอให้เจ้าได้รับอนุญาตจากสำนักของนายโปริสาทกลับมาโดยสวัสดีเถิด ลูกรัก.

[๒๓๑๑] มารดาของบุรุษชื่อว่ารามะ ผู้ไปสู่นครของพระเจ้าทัณฑกิราชได้คุ้มครองทำความสวัสดีแก่บุรุษผู้เป็นบุตรอย่างใด แม่ขอทำความสวัสดีอย่างนั้นแก่เจ้าด้วยคำสัตย์นี้ ขอทวยเทพจงช่วยคุ้มครอง ขอให้เจ้าได้รับอนุญาตกลับมาโดยสวัสดีเถิด ลูกเอ๋ย.

[๒๓๑๒] ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลยว่า เคยคิดร้ายในที่แจ้ง หรือในที่ลับในพระเชฏฐา อลีนสัตตุ ด้วยคำสัตย์นี้ ขอทวยเทพจงช่วยคุ้มครอง ขอให้พระเชฏฐา ได้รับอนุญาตกลับมาโดยสวัสดีเถิด.

[๒๓๑๓] ข้าแต่พระสวามี พระองค์ไม่เคยประพฤตินอกใจหม่อมฉันเลย ฉะนั้น จึงเป็นที่รักของหม่อมฉันด้วยใจจริง ด้วยคำสัตย์นี้ ขอทวยเทพจงช่วย คุ้มครอง ขอให้พระองค์ได้รับอนุญาตกลับมาโดยสวัสดีเถิด.

[๒๓๑๔] ท่านผู้มีร่างกายอันสูงใหญ่ มีหน้าอันงดงามมาจากที่ไหน ท่านไม่รู้จัก เราผู้ดุร้าย ซึ่งอยู่ในป่านี้มีนามว่าโปริสาทดอกหรือ ใครที่ไม่รู้จักความ สวัสดีของตนดอก จึงได้มา ณ ที่นี้?

[๒๓๑๕] ดูกรท่านพราน เรารู้ว่าท่านเป็นผู้กินเนื้อมนุษย์เป็นอาหาร แต่ไม่รู้ว่าท่าน อยู่ในป่านี้ เราเป็นโอรสของพระเจ้าชัยทิศ วันนี้ ท่านจงกินเราแทน เพื่อปลดเปลื้องพระชนกให้พ้นไป.

[๒๓๑๖] เรารู้ว่าท่านเป็นโอรสของพระเจ้าชัยทิศ พระพักตร์และผิวพรรณของท่าน ทั้ง ๒ คล้ายๆ กัน กรรมที่ท่านผู้ยอมตายแทนเพื่อปลดเปลื้องพระชนก ให้พ้นไปทำแล้วนี้ เป็นของทำได้ยากยิ่งนัก.

[๒๓๑๗] กรรมที่บุคคลยอมตายแทน เพื่อปลดเปลื้องบิดา หรือเพราะเหตุแห่ง มารดาในโลกนี้ เป็นเหตุให้ไปสู่ปรโลก ทั้งจะเพรียบพร้อมด้วยความสุข และอารมณ์อันงามเลิศ เราไม่เห็นว่าจะทำได้ยากสักน้อยเลย.

[๒๓๑๘] เราระลึกไม่ได้เลยว่า เราจะกระทำความชั่วเพื่อตนเองทั้งในที่แจ้ง และ ที่ลับ เพราะว่า เราเป็นผู้มีชาติและมรณะอันกำหนดไว้แล้วว่า ในโลกนี้ ของเรา ฉันใด ในปรโลก ก็ฉันนั้น. ดูกรท่านผู้มีอานุภาพมาก เชิญท่าน กินเนื้อเรา ในวันนี้ เสียบัดนี้เถิด เชิญท่านทำกิจเถิด สรีระนี้เราสละแล้ว เราจะทำเป็นพลัดตกมาจากยอดไม้ ท่านชอบใจเนื้อส่วนใดๆ ก็เชิญ ท่านกินเนื้อส่วนนั้นๆ ของเราเถิด.

[๒๓๑๙] ดูกรพระราชโอรส เรื่องนี้ท่านเต็มใจจริง ท่านจึงสละชีวิตเพื่อปลดเปลื้อง พระชนกได้ เพราะเหตุนั้นแหละ ท่านจงรีบไปหักไม้มาก่อไฟเถิด.

[๒๓๒๐] ลำดับนั้น พระราชโอรสผู้มีปัญญา ได้นำเอาฟืนมาก่อไฟกองใหญ่ขึ้นแล้ว แจ้งให้ยักษ์ทราบว่า บัดนี้ ได้ก่อไปเสร็จแล้ว.

[๒๓๒๑] เมื่อกี้นี้ ท่านทำการขู่เข็ญว่า จะกินเราในวันนี้ ทำไมหวาดเกรงเรามองดูอยู่บ่อยๆ เราได้ทำตามคำของท่านเสร็จแล้ว เมื่อพอใจจะกินก็เชิญกินเสียซิท่าน.

[๒๓๒๒] ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม มีวาจาสัตย์ รู้ความประสงค์ของผู้ขอเช่นท่าน ใครจะนำมากินเป็นภักษาหารได้ ผู้ใดกินผู้มีวาจาสัตย์เช่นท่าน ศีรษะของผู้นั้นก็จะพึงแตกออก ๗ เสี่ยง.

[๒๓๒๓] ดูกรยักษ์ สสบัณฑิตสำคัญท้าวสักกะนี้ว่า เป็นพราหมณ์ จึงยอมให้พักอยู่เพื่อจะให้สรีระของตน ด้วยเหตุนั้นแล จันทิมเทพบุตร จึงมีภาพกระต่ายปรากฏสมประสงค์ของโลกอยู่ทุกวันนี้.

[๒๓๒๔] พระจันทร์ พระอาทิตย์ พ้นแล้วจากปากแห่งราหู ย่อมไพโรจน์ในวันเพ็ญ ฉันใด ดูกรท่านผู้มีอานุภาพมาก ท่านก็ฉันนั้น หลุดพ้นไปจากเราผู้กินเนื้อมนุษย์เป็นอาหารแล้ว ยังพระชนกชนนีให้ปลื้มพระทัยจงรุ่งโรจน์ในกบิลรัฐ อนึ่ง พระประยูรญาติของท่านจงยินดีกันทั่วหน้า.

[๒๓๒๕] ลำดับนั้นแล พระราชโอรสอลีนสัตตุผู้มีพระปัญญา ทรงประคองอัญชลีไหว้ยักษ์โปริสาท ได้รับอนุญาตแล้ว มีความสุขสวัสดี หาโรคมิได้เสด็จกลับมายังกบิลรัฐ.

[๒๓๒๖] ชาวนิคมชนบทถ้วนหน้า ทั้งพลช้าง พลรถ และพลเดินเท้าต่างพากันมาถวายบังคมพระราชโอรสนั้น พร้อมกันกราบทูลขึ้นว่า ข้าพระองค์ทั้งหลายขอถวายบังคมพระองค์ พระองค์ทรงทำกิจซึ่งยากที่ทรงทำได้.

จบ ชัยทิศชาดกที่ ๓.

๔. ฉัททันตชาดก

ว่าด้วยพญาช้างฉัททันต์

[๒๓๒๗] ดูกรพระน้องนาง ผู้มีวัยวะงามอร่ามดังทอง มีผิวพรรณเหลืองงามเลิศพระเนตรทั้งสองแจ่มใส เหตุไรหนอ พระน้องจึงเศร้าโศกซูบไป ดุจดอกไม้ที่ถูกขยี้ ฉะนั้น?

[๒๓๒๘] ข้าแต่พระมหาราชเจ้า หม่อมฉันแพ้พระครรภ์ โดยการแพ้พระครรภ์เป็นเหตุให้หม่อมฉันฝันเห็นสิ่งที่หาไม่ได้ง่าย.

[๒๓๒๙] กามสมบัติของมนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ และในสวนนันทนวัน กามสมบัติทั้งหมดนั้น เป็นของฉันทั้งสิ้น ฉันจะให้แก่เธอได้ทั้งนั้น.

[๒๓๓๐] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ นายพรานป่าเหล่าใดเหล่าหนึ่งในแว่นแคว้นของพระองค์จงมาประชุมพร้อมกัน หม่อมฉันจะแจ้งเหตุที่แพ้พระครรภ์ของหม่อมฉันให้นายพรานป่าเหล่านั้นทราบ.

[๒๓๓๑] ดูกรพระเทวี นายพรานป่าเหล่านี้ ล้วนแต่มีฝีมือ เป็นคนแกล้วกล้า ชำนาญป่า รู้จักชนิดของเนื้อ ย่อมสละชีวิตเพื่อประโยชน์ของเราได้.

[๒๓๓๒] ท่านทั้งหลายผู้เป็นเชื้อแถวของนายพราน ที่มาพร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้ จงฟังฉัน ฉันฝันเห็นช้างเผือกผ่องงามีรัศมี ๖ ประการ ฉันต้องการงาช้างคู่นั้น เมื่อไม่ได้ชีวิตก็หาไม่.

[๒๓๓๓] บิดาหรือปู่ทวด ของข้าพระองค์ทั้งหลายก็ยังไม่เคยได้ เห็นทั้งยังไม่เคยได้ยินว่า พญาช้างที่มีงา มีรัศมี ๖ ประการ พระนางเจ้าทรงนิมิตเห็นพญาช้างมีลักษะเช่นไร ขอได้ตรัสบอกพญาช้างที่มีลักษณะเช่นนั้นแก่พระองค์ทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า.

[๒๓๓๔] ทิศใหญ่ ๔ ทิศน้อย ๔ เบื้องบน ๑ เบื้องล่าง ๑ ทิศทั้ง ๑๐ นี้ พระองค์ทรงฝันเห็นพญาช้าง ซึ่งมีงามีรัศมี ๖ ประการอยู่ทิศไหน พระเจ้าข้า.?

[๒๓๓๕] จากที่นี้ตรงไปทิศอุดร ข้ามภูเขาสูงใหญ่ ๗ ลูก ภูเขาใหญ่ชื่อสุวรรณปัส มีพรรณไม้ผลิดอกอยู่ไสว มีฝูงกินนรเที่ยววิ่งเล่นอยู่ ท่านจงขึ้นไปบนภูเขาอันเป็นที่อยู่แห่งหมู่กินนรทั้งหลายแล้วมองลงมาตามเชิงเขา ทันใดนั้น จะได้เห็นต้นไทรใหญ่ที่มีสีเทียมเมฆ มีย่านไทร ๘,๐๐๐ ห้อยย้อยอยู่. ที่โคนต้นไทรนั้น มีพญาช้างเผือกผ่องงามีรัศมี ๖ ประการอาศัยอยู่ ยากที่คนอื่นจะจับได้ มีช้างประมาณ ๘,๐๐๐ เชือกล้วนมีงางอนงาม วิ่งไล่ประหารเร็วดังลมพัด รักษาพญาช้างนั้นอยู่. ช้างเหล่านั้นย่อมบันลือเสียงน่าหวาดกลัว ย่อมโกรธแม้ต่อลมที่พัดถูกตัว ถ้าเห็นมนุษย์ ณ ที่นั้น เป็นต้องขยี้เสียให้เป็นภัสมธุลี แม้แต่ละอองก็ไม่ถูกต้องพญาช้างได้เลย.

[๒๓๓๖] ข้าแต่พระราชเทวี เครื่องอาภรณ์ที่แล้วไปด้วยเงิน แก้วมุกดา แก้วมณี และแก้วไพฑูรย์มีอยู่ในราชสกุลมากมาย เหตุไร พระแม่เจ้าจึงทรงประสงค์เอางาช้างมาทำเป็นเครื่องประดับเล่า พระแม่เจ้าทรงปรารถนาจะให้ฆ่าพญาช้าง ซึ่งมีงามีรัศมี ๖ ประการเสีย หรือว่าจะให้พญาช้างฆ่าพวกเชื้อแถวของนายพรานเสียกระมัง?

[๒๓๓๗] ดูกรนายพราน ฉันริษยาด้วย เสียใจด้วย เพราะนึกถึงความหลังก็ตรอมใจ ขอท่านจงทำตามความประสงค์ของฉัน ฉันจักให้บ้านส่วยแก่ท่าน ๕ ตำบล.

[๒๓๓๘] พญาช้างนั้นอยู่ที่ไหน ยืนที่ไหน ทางไหนที่พญาช้างไปอาบน้ำ พญาช้างอาบน้ำด้วยประการอย่างไร ข้าพระองค์จะรู้จักคติแห่งพญาช้างได้อย่างไร?

[๒๓๓๙] ในที่ๆ พญาช้างอยู่นั้น มีสระอยู่ใกล้ๆ น่ารื่นรมย์ มีท่าราบเรียบน้ำมากมาย สะพรั่งไปด้วยพรรณไม้ดอก มีหมู่ภมรมาคลึงเคล้า พญาช้างนั้น ลงอาบที่สระนั้นแหละ ชำระศีรษะแล้วห้อยพวงดอกอุบล มีร่างกายเผือกผ่องดังดอกบัวขาบ บันเทิงใจให้มเหสีชื่อว่าสรรพภัททา เดินหน้ากลับไปยังที่อยู่ของตน.

[๒๓๔๐] นายพรานนั้น ยึดเอาพระราชดำรัสของพระนางซึ่งประทับยืนอยู่ ณ ที่นั้นเอง แล้วถือเอาแล่งลูกธนูข้ามภูเขาใหญ่ทั้ง ๗ ลูกไปจนถึงลูกที่ชื่อสุวรรณปัสอันสูงโดด. ขึ้นไปถึงภูเขาอันเป็นที่อยู่ของหมู่กินนรแล้ว มองลงมายังเชิงเขา ได้เห็นต้นไทรใหญ่มีสีเทียมเมฆ มีย่านไทร ๘,๐๐๐ ห้อยย้อยอยู่ ณ ที่นั้น ทันใดนั้นเอง ก็ได้เห็นพญาช้างเผือกผ่องงามีรัศมี ๖ ประการยากที่คนเหล่าอื่นจะจับได้ มีช้างประมาณ ๘,๐๐๐ เชือก ล้วนแต่มีงางอนงามวิ่งไล่เร็วดุจลมพัด รักษาพญาช้างอยู่. และได้เห็นสระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์อยู่ใกล้ๆ ที่อยู่ของพญาช้างนั้น ทั้งท่าน้ำก็ราบเรียบน้ำมากมาย มีพรรณไม้ดอกบานสะพรั่ง มีหมู่ภมรเที่ยวเคล้าคลึงอยู่ แลเห็นที่ที่พญาช้างลงอาบน้ำ. จนกระทั้งที่ๆ พญาช้างเดิน ยืนอยู่ และทางที่พญาช้างลง

อาบนั้นก็แลเห็น นายพรานผู้มีใจลามก ถูกพระนางสุภัททาผู้ตกอยู่ใน
อำนาจจิตทรงใช้มา ก็มาตระเตรียมหลุม.

[๒๓๔๑] นายพรานผู้กระทำกรรมอันชั่วช้า ขุดหลุมเอากระดานปิดเสร็จแล้ว สอด
ธนูเข้าไว้ เอาลูกธนูลูกใหญ่ยิงพญาช้างซึ่งมายืนอยู่ข้างหลุมของตน.
พระยาช้างถูกยิงแล้วก็ร้องก้องโกญจนาท ช้างทุกๆ เชือกพากันบันลือ
อื้ออึงวิ่งไปทั้ง ๘ ทิศ ทำหญ้าและไม้ให้เป็นจุณไป. พญาช้างฉัททันต์เอา
เท้ากระชุ่นดินด้วยคิดว่า จักฆ่ามันเสีย แต่ได้เห็นผ้ากาสาวพัสตร์ อัน
เป็นธงชัยของฤาษี ทั้งที่ได้รับความทุกข์ ก็เกิดความรู้สึกว่า ธงชัยแห่ง
พระอรหันต์อันสัตบุรุษไม่พึงทำลาย.

[๒๓๔๒] ผู้ใดยังไม่หมดกิเลส ปราศจากทมะและสัจจะ ผู้นั้นไม่ควรจะนุ่งห่มผ้า
กาสาวะ. ส่วนผู้ใดคลายกิเลสได้แล้ว ตั้งมั่นอยู่ในศีล ประกอบด้วย
ทมะและสัจจะ ผู้นั้นย่อมควรนุ่งห่มผ้ากาสาวะแท้.

[๒๓๔๓] พญาช้างถูกลูกศรใหญ่เสียบเข้าแล้ว ไม่มีจิตคิดประทุษร้าย ได้ถามนาย
พรานว่า เพื่อนเอ๋ย ท่านประสงค์อะไร เพราะเหตุไร หรือว่าใคร
ใช้ให้ท่านมาฆ่าเรา?

[๒๓๔๔] ดูกรพญาช้างผู้เจริญ พระนางสุภัททาพระมเหสีของพระเจ้ากาสิกราช
อันประชาชนสักการะบูชาอยู่ในราชสกุล พระนางได้ทรงนิมิตเห็นท่าน
และได้โปรดให้ทำสักการะแก่ข้าพเจ้าแล้ว ตรัสบอกข้าพเจ้าว่า มีพระ
ประสงค์งาทั้งคู่ของท่าน.

[๒๓๔๕] ที่จริง พระนางสุภัททาทรงทราบอยู่ว่างางามๆ แห่งบิดาและปู่ทวดของเรา
มีอยู่เป็นอันมาก แต่พระนางเป็นคนพาล โกรธเคือง ผูกเวร ต้องการจะ
ฆ่าเรา. ดูกรนายพราน ท่านจงลุกขึ้นเถิด จงหยิบเลื่อยมาตัดงาคู่นี้เถิด
ประเดี๋ยวเราจะตายเสียก่อน ท่านจงกราบทูลพระนางสุภัททาผู้ยังผูกโกรธ
ว่า พญาช้างตายแล้ว เชิญพระนางรับงาคู่นี้ไว้เถิด.

[๒๓๔๖] นายพรานนั้น ลุกขึ้นจับเลื่อย เลื่อยงาพญาช้างทั้งคู่อันงดงามหาที่เปรียบ
มิได้ในพื้นปฐพีแล้ว รีบถือหลีกออกจากที่นั้นไป.

[๒๓๔๗] ช้างเหล่านั้นตกใจ ได้รับความเสียใจ เพราะพญาช้างถูกยิงพากันวิ่งไปยังทิศทั้ง ๘ เมื่อไม่เห็นปัจจามิตรของพญาช้าง ก็พากันกลับมายังที่อยู่ของพญาช้าง.

[๒๓๔๘] ช้างเหล่านั้นพากันคร่ำครวญร่ำไห้อยู่ ณ ที่นั้น ต่างสูบเอาฝุ่นพ่นขึ้นบนกระพองของตนๆ ยกนางสรรพภัททาผู้เป็นมเหสีให้เป็นหัวหน้า พากันกลับยังที่อยู่ของตนทั้งหมด.

[๒๓๔๙] นายพรานนั้น ถือเอางาพญาช้างทั้งคู่อันงดงาม หาที่เปรียบในพื้นปฐพีมิได้ ซึ่งแผ่รัศมีดุจสีทองไปรอบๆ มาถึงยังพระนครกาสีแล้ว น้อมนำงาทั้งคู่เข้าไปถวายพระนางสุภัททากราบทูลว่า พญาช้างล้มแล้ว ขอเชิญพระนางทอดพระเนตรงาทั้งคู่นี้เถิด.

[๒๓๕๐] พระนางสุภัททาผู้เป็นพาล ครั้นทอดพระเนตรงาพญาช้างทั้งคู่ ผู้เป็นสามีที่รักในชาติก่อนแล้ว หทัยของพระนางก็แตกทำลาย ณ ที่นั้นเอง เพราะเหตุนั้นเอง พระนางจึงได้สวรรคต.

[๒๓๕๑] พระศาสดาได้บรรลุสัมโพธิญาณแล้ว มีพระอานุภาพมาก ได้ทรงทำการแย้มในท่ามกลางบริษัท ภิกษุทั้งหลายผู้มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พากันทูลถามว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่ทรงทำการแย้มให้ปรากฏ เมื่อไม่มีเหตุ? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงดูนางกุมารีสาวคนนั้น นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ประพฤติอนาคาริยวัตร นางกุมารีคนนั้นแล เป็นนางสุภัททาในกาลนั้น เราตถาคตเป็นพญาช้างในกาลนั้น. นายพรานถือเอางาทั้งคู่อันงดงามของพญาช้าง หาที่เปรียบในพื้นปฐพีมิได้ กลับมายังพระนครกาสีในกาลนั้น เป็นพระเทวทัต. พระพุทธเจ้าผู้ปราศจากความกระวนกระวาย ความเศร้าโศก และกิเลสดุจลูกศร ตรัสรู้ยิ่งด้วยพระองค์เองแล้ว ได้ตรัสฉัททันตชาดกนี้ อันเป็นของเก่า ไม่รู้จักสิ้นสูญ ซึ่งพระองค์ท่องเที่ยวไปแล้วตลอดกาลนาน เป็นบุรพจรรยาทั้งสูงทั้งต่ำว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย คราวครั้งนั้น เราเป็นพญาช้างฉัททันต์อยู่ที่สระฉัททันต์นั้น ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาดกไว้ ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ ฉันทันตชาดกที่ ๔.

๕. สัมภวชาดก

ว่าด้วยคนผู้รุ่งโรจน์ได้เพราะปัญญา

[๒๓๕๒] ดูกรท่านอาจารย์สุจีรตะ เราทั้งหลายได้ราชสมบัติ และความเป็นใหญ่แล้ว ยังปรารถนาจะได้บุตรคนใหญ่ เพื่อครองแผ่นดินนี้ โดยธรรม ไม่ใช่โดยอธรรม อธรรมเราไม่พอใจ การประพฤติธรรมเป็นกิจของพระราชาแท้. เราทั้งหลายจะไม่ถูกนินทาในโลกนี้ และในโลกหน้าด้วยเหตุใด และจะได้รับเกียรติยศ ในเทวดาและมนุษย์ด้วยเหตุใด. ขอท่านจงบอกเหตุนั้นๆ แก่เรา ดูกรท่านพราหมณ์ เราปรารถนาจะปฏิบัติตามอรรถและธรรม เราถามท่านแล้วขอจงบอกอรรถ และธรรมนั้นด้วยเถิด?

[๒๓๕๓] ข้าแต่พระราชา พระองค์ทรงปรารถนาจะทรงปฏิบัติตามอรรถและธรรมใด นอกจากวิธูรพราหมณ์แล้ว ไม่มีใครสมควรที่จะชี้แจงซึ่งอรรถและธรรมนั้นได้.

[๒๓๕๔] ดูกรท่านอาจารย์สุจีรตะ มาเถิดท่าน เราจะส่งท่านไปยังสำนักของวิธูรพราหมณ์ ท่านจงนำเอาทองคำแท่งนี้ไปมอบให้ เพื่อรับคำอธิบายอรรถและธรรม.

[๒๓๕๕] มหาพราหมณ์ผู้ภารทวาชโคตรนั้น ได้ไปถึงสำนักของวิธูรพราหมณ์แล้ว เห็นท่านกำลังบริโภคอาหารอยู่ในเรือนของตน.

[๒๓๕๖] พระเจ้าโกรัพยราชผู้เรืองพระยศ ทรงส่งเราให้เป็นทูตมา พระเจ้ายุธิฏฐิละได้ตรัสถามอรรถและธรรม ได้ตรัสแล้วดังกล่าวมา ท่านอาจารย์วิธูรข้าพเจ้าถามท่านแล้ว ขอได้กรุณาบอกอรรถและธรรมนั้นด้วย.

[๒๓๕๗] ดูกรพราหมณ์ เราคิดว่า จักกั้นแม่น้ำคงคา แต่ไม่อาจจะกั้นแม่น้ำใหญ่นั้นได้ เพราะเหตุนั้น โอกาสนั้นจักมีได้อย่างไร? เมื่อท่านถามถึงอรรถและธรรม เราจึงไม่อาจจะบอกได้. แต่ภัทรการะผู้เป็นบุตรเกิดแต่อกของเรามีอยู่ เชิญท่านไปถามอรรถและธรรมกะเธอดูเถิด พราหมณ์.

[๒๓๕๘] มหาพราหมณ์ผู้ภารทวาชโคตรนั้น ได้ไปถึงสำนักของภัทรการะ เห็นท่านกำลังนั่งอยู่ในเรือนของตน.

[๒๓๕๙] พระเจ้าโกรัพยาราชผู้เรืองพระยศ ทรงส่งเราเป็นทูตมาพระเจ้ายุธิฏฐิละได้ตรัสถามอรรถและธรรม ได้ตรัสแล้วดังกล่าวมา ดูกรภัทรการมาณพ ขอได้กรุณาบอกอรรถและธรรมนั้นแก่เราด้วย.

[๒๓๖๐] ข้าพเจ้าเป็นเหมือนคนทิ้งหาบเนื้อแล้ววิ่งตามเหี้ยไป ถึงจะถูกถามอรรถและธรรมก็ไม่อาจจะบอกแก่ท่านได้ ข้าแต่ท่านพราหมณ์สุจีรตะ น้องชายของข้าพเจ้าชื่อว่าสญชัยมีอยู่ เชิญท่านไปถามอรรถและธรรมกะเธอดูเถิด.

[๒๓๖๑] มหาพราหมณ์ผู้ภารทวาชโคตรนั้น ได้ไปถึงยังสำนักของสญชัยกุมาร ได้เห็นสญชัยกุมารกำลังนั่งอยู่ในบริษัทของตน.

[๒๓๖๒] พระเจ้าโกรัพยราชผู้เรืองพระยศ ทรงส่งเราเป็นทูตมา พระเจ้ายุธิฏฐิละได้ตรัสถามอรรถและธรรม ได้ตรัสแล้วดังกล่าวมา ดูกรสญชัยกุมาร ขอได้กรุณาบอกอรรถและธรรมนั้นแก่เราด้วย.

[๒๓๖๓] ข้าแต่ท่านสุจีรตพราหมณ์ มัจจุราชย่อมกลืนกินข้าพเจ้าทั้งเช้าและเย็น ถึงข้าพเจ้าถูกถาม ก็ไม่อาจจะบอกอรรถและธรรมแก่ท่านได้. แต่ว่าน้องชายของข้าพเจ้าชื่อว่าสัมภวะมีอยู่ เชิญท่านไปถามอรรถและธรรมกะเธอดูเถิด.

[๒๓๖๔] ดูกรท่านผู้เจริญ ธรรมนี้น่าอัศจรรย์จริงหนอย่อมไม่พอใจเรา ชนทั้ง ๓ คือ บิดาและบุตร ๒ คน ไม่มีปัญญารู้แจ้งธรรมนี้เลย. ถูกถามแล้ว ก็ไม่อาจจะบอกอรรถและธรรมได้ เด็กถูกถามอรรถและธรรมแล้ว จะรู้ได้อย่างไรหนอ?

[๒๓๖๕] ดูกรท่านพราหมณ์ ท่านยังไม่ได้ถามสัมภวกุมาร อย่าเพิ่งเข้าใจว่าเธอเป็นเด็ก ท่านถามสัมภวกุมารแล้ว จะพึงรู้อรรถและธรรมได้. พระจันทร์ปราศจากมลทิน โคจรไปในอากาศย่อมสว่างไสวล่วงหมู่ดาวทั้งปวง ในโลกนี้ด้วยรัศมี ฉันใด. สัมภวกุมารแม้ยังเป็นเด็ก ก็ฉันนั้น ย่อมไพโรจน์ล่วงบัณฑิตทั้งหลาย เพราะประกอบด้วยปัญญา ท่านยังไม่ได้

ถามสัมภวกุมาร อย่าเพิ่งเข้าใจเธอว่าเป็นเด็ก ท่านถามสัมภวกุมาร แล้วจะพึงรู้อรรถและธรรมได้. ดูกรท่านพราหมณ์ เดือนห้าในคิมหันตฤดู ย่อมสวยงามยิ่งกว่าเดือนอื่นๆ ด้วยต้นไม้และดอกไม้ ฉันใด. สัมภวกุมาร แม้ยังเป็นเด็ก ก็ฉันนั้น ย่อมไพโรจน์ล่วงบัณฑิตทั้งหลาย เพราะประกอบ ด้วยปัญญา ดูกรท่านพราหมณ์ ท่านยังไม่ได้ถามสัมภวกุมาร อย่าเพิ่ง เข้าใจเธอว่าเป็นเด็ก ท่านถามสัมภวกุมารแล้ว จะพึงรู้อรรถและธรรม ได้ ดูกรท่านพราหมณ์ หิมวันตบรรพตชื่อว่าคันธมาทน์ ดารดาษไปด้วย ไม้ต่างๆ พรรณ เป็นที่อยู่อาศัยแห่งทวยเทพ ย่อมสง่างามและหอม ตลบไปทั่วทิศด้วยทิพยโอสถ ฉันใด. สัมภวกุมารแม้ยังเป็นเด็ก ก็ฉัน นั้น ย่อมไพโรจน์ล่วงบัณฑิตทั้งหลาย เพราะประกอบด้วยปัญญา ดูกร ท่านพราหมณ์ ท่านยังไม่ได้ถามสัมภวกุมาร อย่าเพิ่งเข้าใจเธอว่าเป็นเด็ก ท่านถามสัมภวกุมารแล้ว จะพึงรู้อรรถและธรรมได้. ไฟป่ามีเปลวรุ่งเรือง ไหม้ลามไปในป่า ไม่อิ่มมีแนวทางดำคุเรื่อยไปมีเปรียงเป็นอาหาร มีควัน เป็นธง ไหม้แนวไพรสูงๆ เวลากลางคืนสว่างลุกโชนอยู่บนยอดภูเขา ฉันใด. สัมภวกุมารแม้ยังเป็นเด็ก ก็ฉันนั้น ย่อมไพโรจน์ล่วงบัณฑิต ทั้งหลาย เพราะประกอบด้วยปัญญา ดูกรท่านพราหมณ์ ท่านยังไม่ได้ถาม สัมภวกุมาร อย่าเพิ่งเข้าใจเธอว่าเป็นเด็ก ท่านถามสัมภวกุมารแล้ว จะ พึงรู้อรรถและธรรมได้. ม้าดีจะรู้ได้เพราะฝีเท้า โคพลิพัทธ์จะรู้ได้เพราะ เข็นภาระไป แม่โคนมจะรู้ได้เพราะน้ำนมดี และบัณฑิตจะรู้ได้เมื่อเจรจา ฉันใด. สัมภวกุมารแม้ยังเป็นเด็กก็ฉันนั้น ย่อมไพโรจน์ล่วงบัณฑิต ทั้งหลาย เพราะประกอบด้วยปัญญา ดูกรท่านพราหมณ์ ท่านยังไม่ได้ถาม สัมภวกุมาร อย่าเพิ่งเข้าใจว่าเธอยังเป็นเด็ก ท่านถามสัมภวกุมารแล้ว จะพึงรู้อรรถและธรรมได้.

[๒๓๖๖] มหาพราหมณ์ภารทวาชโคตรนั้น ได้ไปยังสำนักของสัมภวกุมาร เห็นเธอ กำลังเล่นอยู่นอกบ้าน จึงกล่าวว่า.

[๒๓๖๗] พระเจ้าโกรัพยราชผู้เรืองพระยศ ทรงส่งเราเป็นทูตมา พระเจ้ายุธิฏฐิละได้ตรัสถามอรรถและธรรม ได้ตรัสแล้วดังกล่าวมา ดูกรสัมภวกุมาร ท่านถูกถามแล้ว ขอจงบอกอรรถและธรรมนั้นเถิด.

[๒๓๖๘] เชิญฟัง ข้าพเจ้าจักแก้ปัญหาแก่ท่านอย่างนักปราชญ์ พระราชาย่อมทรงทราบอรรถและธรรมนั้นได้ แต่จักทรงทำตามหรือไม่ ไม่ทราบ?

[๒๓๖๙] ข้าแต่ท่านสุจีรตพราหมณ์ บุคคลผู้ถูกพระราชาตรัสถามแล้ว พึงทูลกิจที่ควรทำในวันนี้ให้ทำในวันพรุ่งนี้ พระเจ้ายุธิฏฐิละอย่าได้ทรงทำตาม ในเมื่อประโยชน์เกิดขึ้น ข้าแต่ท่านสุจีรตะ เมื่อบุคคลถูกพระราชาตรัสถาม พึงกราบทูลธรรมภายในเท่านั้น ไม่พึงให้เสด็จไปยังหนทางผิด ดุจคนโง่ไม่มีความคิดฉะนั้น. กษัตริย์ไม่พึงทรงลืมพระองค์ ไม่พึงทรงประพฤติธรรม ไม่พึงทรงข้ามไปในที่มิใช่ท่า ไม่พึงทรงขวนขวายในสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์. กษัตริย์พระองค์ใด ทรงทราบว่าควรจะทำฐานะเหล่านี้ กษัตริย์พระองค์นั้นย่อมทรงพระเจริญทุกเมื่อ ดังพระจันทร์ในสุกรปักษ์ฉะนั้น. ย่อมเป็นที่รักใคร่ของพระประยูรญาติทั้งหลายด้วย ย่อมทรงรุ่งโรจน์ในหมู่มิตรด้วย ท้าวเธอมีพระปรีชา เมื่อสวรรคตแล้ว ย่อมเข้าถึงโลกสวรรค์.

จบ สัมภวชาดกที่ ๕.

๖. มหากปีชาดก

ผลบาปของผู้ทำร้ายผู้มีคุณ

[๒๓๗๐] มีพระราชาแห่งชนชาวกาสีผู้ครองรัฐสีมา ในพระนครพาราณสี ทรงแวดล้อมด้วยมิตรและอำมาตย์ ได้เสด็จไปยังมิคาชินอุทยาน. ณ ที่นั้น ได้ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์ซึ่งเป็นโรคเรื้อนด่าง เป็นจุดตามตัวมากไปด้วยกลากเกลื้อนเรี่ยราดด้วยเนื้อที่หลุดออกมาจากปากแผล เช่นกับดอกทองกวาวที่บาน ซูบผอม สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น. ครั้นทอด-

พระเนตรเห็นคนถึงความลำบากน่าสงสารยิ่งนักแล้ว ทรงหวาดพระทัย จึงตรัสถามว่า ท่านเป็นยักษ์ประเภทไหนในจำพวกยักษ์ทั้งหลาย? อนึ่ง มือและเท้าของท่านขาว ยิ่งกว่านั้นศีรษะก็ขาวโพลน ตัวของท่านก็ด่างพร้อย มากไปด้วยเกลื้อนกลาก. หลังของท่านก็เป็นปุ่มเป็นปมดุจเถาวัลย์อันยุ่ง อวัยวะของท่านดุจเถาวัลย์ข้อดำ ดูไม่เหมือนกับคนอื่น. เท้าเปรอะเปื้อนน่าหวาดเสียว ซูบผอม สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น หิวระหาย ร่างกายซูบซีด ท่านมาจากไหน และจะไปไหน? ดูน่าเกลียดรูปร่างไม่น่าดู ผิวพรรณทราม ดูน่ากลัว แม้มารดาบังเกิดเกล้าของท่าน ก็ไม่ปรารถนาจะเหลียวแลเสียเลย. ในชาติก่อนท่านได้ทำกรรมอะไร ได้เบียดเบียนผู้ที่ไม่ควรเบียดเบียนไว้อย่างไร ได้เข้าถึงทุกข์อันนี้เพราะทำกรรมอันหยาบช้าอันใดไว้?

[๒๓๗๑] ขอเชิญพระองค์ทรงสดับ ข้าพระองค์จักกราบทูลอย่างคนที่ฉลาดทูล เพราะว่าบัณฑิตทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมสรรเสริญคนที่พูดจริง. ข้าพระองค์ผู้เดียวเที่ยวตามหาโคได้หลงทางเข้าไปในป่าหิมพานต์แสนจะกันดาร เงียบสงัด อันหมู่กุญชรต่างๆ อาศัยอยู่. ข้าพระองค์ได้หลงทางเข้าไปในป่าทึบ อันหมู่มฤคร้ายกาจท่องเที่ยวไปมา ต้องทนหิวกระหายเที่ยวไปในป่านั้นตลอด ๗ วัน ณ ป่านั้นข้าพระองค์กำลังหิวจัด ได้เห็นต้นมะพลับต้นหนึ่งตั้งอยู่หมิ่นเหม่ เอนไปทางปากเหวมีผลดกดื่น. จึงเก็บเอาผลที่ลมพัดหล่นมากินผลเหล่านั้นพอใจข้าพระองค์ยิ่งนัก เมื่อยังไม่อิ่มจึงปีนขึ้นไปบนต้น ด้วยหวังใจว่ากินให้สบายบนต้นนั้น ข้าพระองค์กินผลที่หนึ่งแล้ว ก็ปรารถนาจะกินผลที่สองต่อไป ทันใดนั้น กิ่งนั้นก็หักลงดุจถูกขวานฟันฉะนั้น. ข้าพระองค์ศีรษะปักลง เท้าชี้ฟ้า ตกลงไปในเหวซึ่งไม่มีที่ยึดที่เกาะเลย พร้อมด้วยกิ่งไม้นั่นเอง. ข้าพระองค์หยั่งไม่ถึงเพราะน้ำลึก ต้องไปนอนไร้ความเพลิดเพลินอยู่ในเหวนั้น ๑๐ ราตรีเต็มๆ. ภายหลังมีลิงตัวหนึ่งมีหางดังหางโค เที่ยวไปตามซอกเขา เที่ยวไต่ไปตามกิ่งไม้หาผลไม้กิน ได้มาถึงที่นั้น มันเห็นข้าพระองค์ผอม

เหลือง ก็เกิดความสงสารในข้าพระองค์ขึ้น. จึงถามว่า พ่อชื่อไร ทำไมจึงมาทนทุกข์อยู่ที่นี่อย่างนี้ เป็นมนุษย์หรือมนุษย์ ขอได้โปรดแนะนำตนให้ข้าพเจ้าทราบด้วย? ข้าพระองค์จึงได้ประนมอัญชลีไหว้ลิงตัวนั้นแล้วกล่าวว่า เราเป็นมนุษย์ผู้ถึงซึ่งความหายนะ เราไม่มีหนทางที่จะไปจากที่นี้ได้ เพราะเหตุนั้น เราจึงขอบอกให้ท่านทราบไว้ ขอท่านจงมีความเจริญ อนึ่ง ขอท่านจงเป็นที่พึ่งพาของเราด้วย. ลิงผู้ตัวองอาจเที่ยวไปหาก้อนหินก้อนใหญ่ในภูเขามา แล้วผูกเชือกไว้ที่ก้อนหินร้องบอกว่า. มาเถิดท่านขึ้นมาเกาะหลังข้าพเจ้า เอามือทั้ง ๒ กอดคอไว้ ข้าพเจ้าจักพาท่านกระโดดขึ้นจากเหวทันที. ข้าพระองค์ได้ฟังคำของพญาพานรินทร์ผู้ตัวมีศิรินั้นแล้ว จึงขึ้นเกาะหลังเอามือทั้ง ๒ โอบคอไว้. ลำดับนั้น พญาวานรผู้ตัวมีเดชกำลัง ก็พาข้าพระองค์กระโดดขึ้นจากเหวโดยความยากลำบากทันที. ครั้นขึ้นมาได้แล้วพญาวานรผู้ตัวองอาจได้ขอร้องข้าพระองค์ว่า แน่ะสหาย ขอท่านจงช่วยคุ้มครองข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักงีบสักหน่อย. ราชสีห์ เสือโคร่ง หมีและเสือดาว พึงเบียดเบียนข้าพเจ้าผู้ตัวหลับไป. ท่านเห็นพวกมันแล้วจงป้องกันไว้. เพราะข้าพระองค์ช่วยป้องกันให้อย่างนั้น พญาวานรจึงหลับไปสักครู่หนึ่ง ในกาลครั้งนั้น ข้าพระองค์ก็ไม่มีความคิด กลับได้ความเห็นอันเลวทรามว่า ลิงนี้ก็เป็นอาหารของมนุษย์ทั้งหลาย เหมือนเนื้อในป่าเหล่าอื่นเช่นกัน ถ้ากระไร เราพึงฆ่าลิงนี้กินแก้หิวเถิด. อนึ่ง อิ่มแล้วจักจักถือเอาเนื้อไปเป็นสะเบียงเดินทาง เราจักต้องผ่านทางกันดาร เนื้อก็จักได้เป็นสะเบียงของเรา. ทันใดนั้น ข้าพระองค์จึงหยิบเอาหินมาทุ่มศีรษะลิง การประหารของข้าพระองค์ผู้ลำบากเพราะอดอาหาร มีกำลังน้อย. ด้วยกำลังก้อนหินที่ข้าพระองค์ทุ่มลง ลิงนั้นผลุดลุกขึ้นทั้งๆ ที่ตัวอาบไปด้วยเลือด ร้องไห้น้ำตาไหลพรู มองดูข้าพระองค์. พลางก็กล่าวขึ้นว่า นายอย่าทำข้าพเจ้าเลย ขอท่านจงมีความเจริญ แต่ท่านได้ทำกรรมอันหยาบช้าเช่นนี้ ก็แลท่านมีอายุยืนมาได้ สมควรจะห้ามปราม

คนอื่น. แน่ะท่านผู้ทำกรรมอันยากที่บุคคลจะทำลงได้ น่าอดสูใจจริงๆ ข้าพเจ้าช่วยให้ท่านขึ้นมาจากเหวลึกซึ่งยากที่จะขึ้นมาได้. ท่านดุจว่าเรานำมาจากปรโลก ยังสำคัญข้าพเจ้าว่า ควรจะฆ่าเสีย ด้วยจิตอันเป็นบาปกรรม ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านคิดชั่ว. เวทนาอันเผ็ดร้อนอย่าได้ต้องท่านผู้ตั้งอยู่ในอธรรมเลย อนึ่ง บาปกรรมก็อย่าได้ตามฆ่าท่านอย่างขุยไผ่เลย. แน่ะท่านผู้มีธรรมอันเลว หาความสำรวมมิได้ ความคุ้นเคยของข้าพเจ้าจะไม่มีอยู่ในท่านเลย มาเถิด ท่านจงเดินไปห่างๆ เรา พอมองเห็นหลังกันเท่านั้น. ท่านพ้นจากเงื้อมมือแห่งสัตว์ร้าย ถึงทางเดินของมนุษย์แล้ว แน่ะท่านผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม นี่ทาง ท่านจงไปตามสบายโดยทางนั้นเถิด. วานรครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ก็ล้างเลือดที่ศีรษะเช็ดน้ำตาเสร็จแล้ว กระโดดขึ้นไปยังภูเขา. ข้าพระองค์เป็นผู้อันวานรนั้นอนุเคราะห์แล้ว ถูกความกระวนกระวายเบียดเบียน มีตัวอันร้อน ได้ลงไปยังห้วงน้ำแห่งหนึ่งเพื่อจะดื่มกินน้ำ. ห้วงน้ำก็เดือดพล่านดุจต้มด้วยไฟนองไปด้วยเลือด คล้ายกับน้ำเลือด น้ำหนอง ฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างปรากฏแก่ข้าพระองค์นั้น. หยาดน้ำซึ่งตกถูกที่กายของข้าพระองค์มีเท่าใดฝีก็ผุดขึ้นเท่านั้น มีสัณฐานเหมือนมะตูมครึ่งลูก. น้ำเลือดน้ำหนองก็ไหลออกจากแผลฝีของข้าพระองค์ซึ่งแตกแล้ว ข้าพระองค์จะเดินไปทางไหนในคามนิคมทั้งหลาย. พวกหญิง และชายพากันถือท่อนไม้ห้ามกันข้าพระองค์ ผู้ฟุ้งไปด้วยกลิ่นเหม็นว่า อย่าเข้ามาข้างนี้นะ บัดนี้ ข้าพระองค์ได้เสวยทุกขเวทนาเห็นปานนี้อยู่ ๗ ปี ซึ่งเป็นผลกรรมชั่วของตนในปางก่อน. เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงกราบทูลให้พระองค์ทรงทราบขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลายเท่าที่มาประชุมกันอยู่ในที่นี้ ขอพระองค์อย่าได้ประทุษร้ายต่อมิตร เพราะว่าผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลว. ในโลกนี้ ผู้ที่ประทุษร้ายต่อมิตร ย่อมเป็นโรคเรื้อน เกลื้อนกลาก เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรก.

จบ มหากปิชาดกที่ ๖.

๗. ทกรักขสชาดก

ว่าด้วยผีเสื้อน้ำ

[๒๓๗๒] ถ้าผีเสื้อน้ำผู้ตนแสวงหาเครื่องเซ่น ด้วยมนุษย์พึงจับเรือของพระนาง สลากเทวีพระราชชนนีพระนางนันทาเทวีอัครมเหสี พระติขินนกุมารราช อนุชา ธนุเสขกุมารผู้สหาย เกวัฏพราหมณ์ปุโรหิต มโหสถบัณฑิต และ พระองค์รวมเป็น ๗ ผู้แล่นเรือไปในทะเล พระองค์จะพระราชทาน ใครอย่างไร ให้ตามลำดับแก่ผีเสื้อน้ำ พระเจ้าข้า.

[๒๓๗๓] ข้าพเจ้าจะให้พระราชมารดาก่อน ให้มเหสี ให้กนิษฐาภาดา ต่อแต่นั้น ไปก็จะให้สหาย ให้พราหมณ์ปุโรหิตเป็นลำดับที่ ๕ ให้ตนเองเป็นที่ ๖ มโหสถให้ไม่ได้เลย.

[๒๓๗๔] ก็พระราชชนนีของพระองค์ เป็นผู้บำรุงเลี้ยงทรงอนุเคราะห์ตลอดราตรี นาน เมื่อฉัพภิพราหมณ์ประทุษร้ายในพระองค์ พระราชมารดาเป็นผู้ ฉลาด ทรงเห็นประโยชน์ ทำรูปเปรียบอื่น ปลดเปลื้องพระองค์จาก การถูกปลงพระชนม์ พระองค์จะพระราชทานพระชนนีผู้มีพระทัยคงที่ ประทานพระชนม์ชีพให้ ทรงให้เจริญ ณ ระหว่างพระทรวง ทรงพระ ครรภ์นั้นแก่ผีเสื้อน้ำด้วยโทษอะไร.

[๒๓๗๕] พระราชมารดาทรงเป็นเหมือนหญิงสาวทรงเครื่องประดับซึ่งไม่สมควรจะ ประดับ ตรัสสรวลเสเฮฮากะพวกรักษาประตูและพวกฝึกหัดม้า จนเกิน เวลาอันควร อนึ่ง พระราชมารดาของเรา ย่อมสั่งทูตทั้งหลายถึงอริราช ศัตรูเอง ข้าพเจ้าจะให้พระราชมารดาแก่ผีเสื้อน้ำด้วยโทษอันนั้น.

[๒๓๗๖] พระนางอุพพรีเทวีผู้ประเสริฐกว่าหมู่สนมนารี มีพระเสาวนีย์น่ารักยิ่งนัก ทรงประพฤติตาม ทรงมีศีลาจารวัตร ดุจเงามีปกติไปตาม ไม่ทรงพิโรธ ง่ายๆ ทรงมีบุญบารมี เฉลียวฉลาด ทรงเห็นประโยชน์ พระองค์จะ พระราชทานพระราชเทวีแก่ผีเสื้อน้ำด้วยโทษอะไร.

[๒๓๗๗] นางอุพพรีนั้นรู้ว่า ข้าพเจ้า ถึงพร้อมด้วยความยินดีในการเล่นอันกระทำ ความพินาศ ก็ขอทรัพย์ที่ข้าพเจ้าให้แก่บุตรธิดาของตนและชายาอื่นๆ

ข้าพเจ้ามีความกำหนัดมากก็ให้ทรัพย์ทั้งประณีตและทรามเป็นอันมาก ครั้นสละสิ่งที่สละได้ยากแล้ว ภายหลังก็เศร้าโศกเสียใจ ข้าพเจ้าจะให้นางอุพพรีแก่ผีเสื้อน้ำโดยโทษนั้น.

[๒๓๗๘] พระกนิษฐาภาดา ทรงบำรุงชาวนาชนบททั้งหลาย ให้เจริญรุ่งเรือง เชิญพระองค์ผู้ประทับอยู่ ณ ประเทศอื่นมาสู่พระนครนี้ ทรงอนุเคราะห์พระองค์ ครอบงำพระราชาทั้งหลาย เอาทรัพย์เป็นอันมากมาแต่ราชสมบัติอื่น เป็นผู้ประเสริฐกว่านายขมังธนูทั้งหลาย ทรงกล้าหาญกว่าผู้มีความคิดหลักแหลมทั้งหลาย พระองค์จะพระราชทานพระกนิษฐภาดาแก่ผีเสื้อน้ำ ด้วยโทษอะไร.

[๒๓๗๙] กนิษฐภาดาของข้าพเจ้าดูหมิ่นข้าพเจ้าว่า ชาวชนบททั้งหลาย เจริญก็เพราะเขา ข้าพเจ้ากลับมาได้ก็เพราะเขา อนุเคราะห์ข้าพเจ้าครอบงำพระราชาทั้งหลาย นำเอาทรัพย์เป็นอันมากมาแต่ราชสมบัติอื่น เป็นเลิศกว่านายขมังธนูทั้งหลาย กล้าหาญกว่าผู้มีความคิดหลักแหลมทั้งหลาย ข้าพเจ้านี้เป็นพระราชาเด็กๆ ได้ความสุขก็เพราะเขา อนึ่ง เมื่อก่อนเขามาบำรุงข้าพเจ้าแต่เช้า แต่บัดนี้เขาไม่มาอย่างก่อน ข้าพเจ้าจะให้กนิษฐภาดาแก่ผีเสื้อน้ำด้วยโทษนั้น.

[๒๓๘๐] พระองค์ประสูติวันเดียวกันกับธนุเสขกุมาร ทั้งสองพระองค์เป็นชาวปัญจาลนคร เกิดในกรุงปัญจาละ เป็นสหายมีวัยเสมอกัน ธนุเสขกุมารเป็นผู้ติดตามพระองค์ โดยเสด็จจาริกไปยังชนบทร่วมสุขร่วมทุกข์กับพระองค์ ขวนขวายจัดแจงในกิจทุกอย่างของพระองค์ทั้งกลางวันกลางคืน พระองค์จะพระราชทานพระสหายแก่ผีเสื้อน้ำด้วยโทษอะไร.

[๒๓๘๑] ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า ธนุเสขกุมารนี้ เป็นผู้หัวร่อต่อกระซิกกับข้าพเจ้า ด้วยความประพฤติมาแต่ก่อน แม้วันนี้ เขาก็ยังซิกซี้เฮฮาเกินเวลาด้วยกิริยานั้นอีก ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าจะปรึกษาหารือกันในที่ลับกับนางอุพพรีเทวีบ้าง ข้าพเจ้าไม่ทันเรียกก็เข้ามา มิให้ข้าพเจ้ารู้ตัวก่อน ถึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ไม่กำจัดเวลาและโอกาสก็ตาม ข้าพเจ้าจะให้สหายผู้ไม่มีความละอายแก่ใจ หาความเอื้อเฟื้อมิได้ แก่ผีเสื้อน้ำด้วยโทษนั้น.

[๒๓๘๒] เกวัฏปุโรหิตเป็นผู้ฉลาดในนิมิตทุกอย่าง รู้เสียงร้องทุกชนิด รู้จบไตรภพ เป็นผู้ฉลาด ในจันทรุปราคาเป็นต้นที่จะเกิดขึ้น รู้ทำนายความฝัน รู้การถอยทัพ หรือการรุกเข้าไปต่อสู้ เป็นผู้สามารถรู้โทษหรือคุณในภูมิภาคและอากาศ เป็นผู้รอบรู้ในโคจรแห่งนักษัตร พระองค์จะพระราชทานเกวัฏพราหมณ์แก่ผีเสื้อน้ำด้วยโทษอะไร.

[๒๓๘๓] ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า อาจารย์เกวัฏลืมตาทั้ง ๒ เพ่งดูข้าพเจ้าแม้ในบริษัท เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงจะให้อาจารย์เกวัฏผู้ร้ายกาจดุจมีคิ้วอันเลิกขึ้นแก่ผีเสื้อน้ำด้วยโทษนั้น.

[๒๓๘๔] พระองค์เป็นผู้อันอำมาตย์แวดล้อม ทรงครอบครองพสุนธรมหิดล มีสมุทรเป็นขอบเขตดุจกุณฑลแห่งสาคร พระองค์มีมหารัฐซึ่งมีสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะสงครามเสร็จแล้ว มีพระกำลังมาก เป็นเอกราชในปฐพี มีพระอิสริยยศ ถึงความไพบูลย์ พระสนมนารีจากชนบทต่างๆ ๑๖,๐๐๐ นาง สวมใส่กุณฑลแก้วมณี งามดังเทพกัญญา ดูกรขัตติยราช นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตอันสมบูรณ์ด้วยองค์ทั้งปวง อันสำเร็จด้วยสิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่าง อันยืนนานอย่างนี้ ของชนทั้งหลายผู้ถึงความสุขว่าเป็นที่รัก เมื่อเป็นเช่นนี้ พระองค์ตามรักษามโหสถบัณฑิตยอมทรงสละพระชนมชีพซึ่งแสนยากจะพึงสละได้ ด้วยเหตุหรือว่ากรณีอะไร.

[๒๓๘๕] ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า จำเดิมแต่มโหสถมาอยู่กับข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าไม่เห็นมโหสถผู้มีปัญญาทำชั่ว แม้แต่สักเล็กน้อยเลย ถ้าแม้ความตายจะพึงมีแก่ข้าพเจ้าเสียก่อนในเวลาหนึ่งมโหสถก็จะพึงยังเหล่าโอรส และนัดดาทั้งหลายของข้าพเจ้าให้เป็นสุขได้ เพราะมโหสถย่อมมองเห็นประโยชน์ทั้งปวง ทั้งอนาคต ปัจจุบันและอดีต โดยไม่ผิด ด้วยเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงจะไม่ให้มโหสถผู้มีการงานอันหาความผิดมิได้แก่ผีเสื้อน้ำ.

[๒๓๘๖] ท่านทั้งหลายชาวปัญจาลนคร จงฟังราชภาษิตของพระเจ้าจุฬนีพรหมทัตนี้ พระองค์ทรงตามรักษามโหสถบัณฑิตถึงกับสู้สละพระชนมชีพ ซึ่งแสนยากที่จะสละได้ คือ พระเจ้าปัญจาลราชทรงสละชีวิตแห่งชนทั้ง ๖ คือ

พระราชชนนี พระอัครมเหสี พระกนิษฐภาดา พระสหาย และ
พราหมณ์ กับทั้งพระองค์เองแก่ผีเสื้อน้ำ ปัญญามีประโยชน์ใหญ่หลวง
ละเอียดลออมีปกติคิดยังประโยชน์ให้สำเร็จ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อ
กูลในปัจจุบัน และเพื่อความสุขในสัมปรายภพ ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ ทกรักขสชาดกที่ ๗.

๘. ปัณฑรกชาดก

ไม่ควรบอกความลับแก่คนอื่น

[๒๓๘๗] ภัยเกิดจากตนเอง ย่อมตามถึงบุคคลผู้ไร้ปัญญา พูดพล่อยๆ ไม่ปิดบังความรู้ หาความระวังมิได้ ไม่มีการพิจารณา เหมือนครุฑตามถึงเราผู้ปัณฑรกนาคฉะนั้น. นรชนใดยินดีบอกมนต์ลับที่ตนควรจะรักษา เพราะความหลง ภัยย่อมตามถึงนรชนนั้นผู้มีมนต์อันแพร่งพรายแล้วโดยพลัน เหมือนครุฑตามถึงเราผู้ปัณฑรกนาคราชฉะนั้น. มิตรเทียมไม่ควรจะให้รู้เหตุสำคัญอันลึกลับ ถึงมิตรแท้แต่เป็นคนโง่ หรือมีปัญญาแต่ประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็ไม่ควรจะให้รู้ความลับเหมือนกัน. เราได้ถึงความคุ้นเคยกับชีเปลือยด้วยเข้าใจว่า สมณะนี้โลกเขานับถือ มีตนอันอบรมแล้ว ได้บอกเปิดเผยความลับแก่มัน จึงได้ล่วงเลยประโยชน์ร้องไห้อยู่ดุจคนกำพร้าฉะนั้น. ดูกรพญาครุฑผู้ตัวประเสริฐ เราไม่อาจจะระวังวาจาลับอย่างยิ่งนี้แก่มันได้ ภัยได้มาถึงเราจากสำนักของมัน เราจึงได้ล่วงเลยประโยชน์ร้องไห้อยู่ดุจคนกำพร้าฉะนั้น นรชนใดสำคัญว่าผู้นี้มีใจดี บอกความลับกะคนสกุลทราม นรชนนั้นเป็นคนโง่เขลาทรุดโทรมลงโดยไม่ต้องสงสัย เพราะโทสาคติ ภยาคติ หรือเพราะฉันทาคติ. ผู้ใดปากบอนนับเข้าในพวกอสัตบุรุษ ชอบกล่าวถ้อยคำในที่ประชุมชน นักปราชญ์ทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า ผู้มีปากชั่วร้ายคล้ายอสรพิษ บุคคลควรระมัดระวังคนเช่นนั้นเสียให้ห่างไกล. เราได้ละทิ้งข้าวน้ำ ผ้าแคว้นกาสีและจรุณจันทน์ สตรีที่เจริญใจ ดอกไม้และเครื่องชะโลมทา ซึ่งเป็น

ส่วนกามารมณ์ทั้งปวงไปหมดแล้ว ดูกรพญาครุฑ เราขอถึงท่านเป็นสรณะตลอดชีวิต.

[๒๓๘๘] ดูกรบัณฑรกนาคราช บรรดาสัตว์ทั้ง ๓ จำพวก คือ สมณะ ครุฑและนาค ใครหนอควรจะได้รับความติเตียนในโลกนี้ ที่จริงตัวท่านแหละควรจะได้รับ ท่านถูกครุฑจับเพราะเหตุไร?

[๒๓๘๙] ชีเปลือยเป็นผู้มีอัตภาพที่เรายกย่องว่าเป็นสมณะ เป็นที่รักของเรา ทั้งเป็นผู้อันเรายกย่องด้วยใจจริง เราจึงบอกเปิดเผยความลับแก่มัน เราเป็นคนล่วงเลยประโยชน์ร้องไห้อยู่ดุจคนกำพร้าฉะนั้น.

[๒๓๙๐] แท้จริง สัตว์ที่จะไม่ตายไม่มีเลยในแผ่นดิน ธรรมชาติเช่นกับปัญญาไม่ควรติเตียน คนในโลกนี้ย่อมบรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่ได้ เพราะสัจจธรรม ปัญญา และทมะ. มารดาบิดาเป็นยอดเยี่ยมแห่งเผ่าพันธุ์ คนที่สามชื่อว่ามีความอนุเคราะห์แก่บุคคลนั้น เมื่อรังเกียจว่ามนต์จะแตก ก็ไม่ควรบอกความลับสำคัญแม้แก่มารดาบิดานั้น. เมื่อรังเกียจว่ามนต์จะแตกก็ไม่ควรบอกความลับสำคัญแม้แก่มารดา บิดา พี่สาว น้องสาว พี่ชาย น้องชาย สหาย หรือพวกพ้องเลย. ถ้าภรรยาสาวพูดเพราะ ถึงพร้อมด้วยบุตรธิดา รูปและยศ ห้อมล้อมด้วยหมู่ญาติ พึงกล่าวอ้อนวอนสามีให้บอกความลับ เมื่อรังเกียจว่ามนต์จะแตก ก็ไม่ควรบอกความลับสำคัญแม้แก่ภรรยานั้น.

[๒๓๙๑] บุคคลไม่ควรเปิดเผยความลับเลย ควรรักษาความลับนั้นไว้เหมือนรักษาขุมทรัพย์ไว้ฉะนั้น ความลับอันบุคคลอื่นรู้เข้า ทำให้แพร่งพรายแล้วไม่ดีเลย. บัณฑิตไม่ควรบอกความลับแก่สตรี ศัตรู คนมุ่งอามิส และคนผู้มุ่งหมายล้วงดวงใจ. คนใดให้คนโง่เขลารู้ความลับ ถึงแม้คนโง่เขลานั้นจะเป็นทาสของตน ก็จำต้องอดกลั้นไว้ เพราะกลัวความคิดจะแตก. คนมีประมาณเท่าใดรู้ความลับที่ปรึกษากันของบุรุษ คนประมาณเท่านั้น ย่อมขู่ให้บุรุษนั้นหวาดเสียวได้ เพราะเหตุนั้นจึงไม่ควรขยาย

ความลับ กลางวันก็ดี กลางคืนก็ดี ควรพูดเปิดเผยความลับในที่สงัด ไม่ควรเปล่งวาจาให้ล่วงเวลา เพราะคนที่คอยแอบฟังก็จะได้ยินข้อความที่ปรึกษากัน เพราะเหตุนั้น ข้อความที่ปรึกษากัน ก็จะถึงความแพร่งพรายทันที.

[๒๓๙๒] ผู้มีความคิดอันลี้ลับในโลกนี้ ย่อมปรากฏแก่เรา เปรียบเหมือนนครอันล้วนแล้วด้วย เหล็กใหญ่โต ไม่มีประตู เจริญด้วยเรือนโรง ล้วนแต่เหล็ก ประกอบด้วยคูอันขุดไว้โดยรอบฉะนั้น. ดูกรนาคราช ผู้มีความคิดอันลี้ลับต้องไม่พูดแพร่งพราย มั่นคงในประโยชน์ของตน ย่อมหลีกจากศัตรูเหล่านั้นแต่ไกล เหมือนหมู่มนุษย์หลีกจากอสรพิษแต่ไกลฉะนั้น.

[๒๓๙๓] อเจลกชีเปลือย ละเรือนออกบวช มีศีรษะโล้น เที่ยวไปเพราะเหตุแห่งอาหาร เราได้ขยายความลับแก่มันซิหนอ เราจึงเป็นผู้ปราศจากประโยชน์และธรรม. ดูกรพญาครุฑ บุคคลผู้ละสิ่งที่ยึดถือว่าเป็นของเราแล้ว มาประพฤติเป็นนักบวช มีการทำอย่างไร มีศีลอย่างไร ประพฤติพรตอย่างไร จึงจะชื่อว่าเป็นสมณะ สมณะนั้นมีการทำอย่างไร จึงจะเข้าถึงแดนสวรรค์?

[๒๓๙๔] บุคคลผู้สละสิ่งที่ยึดถือว่าเป็นของเราแล้ว มาประพฤติเป็นนักบวช ต้องประกอบด้วยความละอาย ความอดกลั้น ความฝึกตน ความอดทน ไม่โกรธง่าย ละวาจาส่อเสียด จึงจะชื่อว่าเป็นสมณะ สมณะนั้นมีการทำอย่างนี้ จึงจะเข้าถึงแดนสวรรค์.

[๒๓๙๕] ข้าแต่พญาครุฑ ขอท่านจงปรากฏแก่ข้าพเจ้าเหมือนมารดาที่กกกอดลูกอ่อนที่เกิดแต่ตน แผ่ร่างกายทุกส่วนปกป้องหรือดุจมารดาผู้เอ็นดูบุตรฉะนั้นเถิด.

[๒๓๙๖] ดูกรนาคราช เอาเถอะ ท่านจงพ้นจากการถูกฆ่าในวันนี้ ก็บุตรมี ๓ จำพวก คือ ศิษย์ ๑ บุตรบุญธรรม ๑ บุตรตัว ๑ บุตรอื่นหามีไม่ ท่านยินดีจะเป็นบุตรจำพวกไหนของเรา.

[๒๓๙๗] พญาครุฑจอมทิชาชาติ กล่าวอย่างนี้โผลงจับที่แผ่นดินแล้วปล่อยพญานาคไปด้วยกล่าวว่า วันนี้ ท่านรอดพ้นแล้วจากสรรพภัย จงเป็นผู้อันเราคุ้มครองแล้วทั้งทางบกและทางน้ำ. หมอผู้ฉลาดเป็นที่พึ่งของคนไข้ได้ ฉันใด ห้องน้ำอันเย็นเป็นที่พึ่งของคนหิวกระหาย ฉันใด สถานที่พักเป็นที่พึ่งของคนเดินทาง ฉันใด เราจะเป็นที่พึ่งของท่านฉันนั้น.

[๒๓๙๘] แน่ะท่านผู้ชลาพุชชาติ ท่านแยกเขี้ยวมองดูดังจะทำกับศัตรูผู้อัณฑชชาติ ภัยนี้มีมาแต่ไหน.

[๒๓๙๙] บุคคลพึงรังเกียจในศัตรูทีเดียว แม้ในมิตรก็ไม่ควรไว้วางใจ ภัยเกิดขึ้นได้จากที่ที่ไม่มีภัย มิตรย่อมตัดโค่นรากได้ จะพึงไว้วางใจในบุคคลที่ทำการทะเลาะกันมาแล้วอย่างไรได้เล่า ผู้ใดดำรงอยู่ด้วยการเตรียมตัวเป็นนิตย์ ผู้นั้นย่อมไม่ยินดีกับศัตรูของตน บุคคลพึงทำให้เป็นที่ไว้วางใจของคนอื่น แต่ไม่ควรจะไว้วางใจคนอื่นเกินไป ตนเองอย่าให้คนอื่นรังเกียจได้ แต่ควรรังเกียจเขา วิญญูชนพึงพากเพียรไปด้วยอาการอันลึกซึ้ง ซึ่งฝ่ายอื่นจะล่วงรู้ไม่ได้.

[๒๔๐๐] สัตว์ทั้ง ๒ ผู้มีเพศพรรณดุจเทวดา สุขุมาลชาติเช่นเดียวกัน บริสุทธิ์ดุจกองบุญ เคล้าคลึงกันไปดุจม้าเทียมรถ ได้จับมือพากันเข้าไปหากรัมปิยอเจลก.

[๒๔๐๑] ลำดับนั้น ปัณฑรกนาคราช เข้าไปหาชีเปลือยแต่ลำพังตนเท่านั้น แล้วได้กล่าวว่า วันนี้เรารอดพ้นจากความตายล่วงภัยทั้งปวง แล้วคงไม่เป็นที่รักที่พอใจท่านเสียเลยเป็นแน่.

[๒๔๐๒] พญาครุฑเป็นที่รักของเรายิ่งกว่าปัณฑรกนาคราชอย่างแท้จริง โดยไม่ต้องสงสัย เรามีความรักใคร่ในพญาครุฑ ทั้งที่รู้ก็ได้ทำกรรมอันลามก ไม่ใช่ทำเพราะความหลุ่มหลงเลย.

[๒๔๐๓] ความถือว่าสิ่งนี้เป็นที่รัก หรือว่าไม่เป็นที่รักของเรา ย่อมไม่มีแก่บรรพชิตผู้พิจารณาเห็นโลกนี้ และโลกหน้า ก็ท่านเป็นคนไม่สำรวม แต่ประพฤติลวงโลกด้วยเพศของผู้สำรวมดีทั้งหลาย ไม่ได้เป็นอริยะเลย แต่ปลอมตัวเป็นอริยะ ไม่ใช่คนสำรวม แต่ทำคล้ายคนสำรวม ท่านเป็นคนชาติเลวทราม มิใช่คนประเสริฐได้ประพฤติบาปทุจริตเป็นอันมาก.

[๒๔๐๔] แน่ะเจ้าคนเลวทราม เจ้าประทุษร้ายต่อผู้มิได้ประทุษร้ายทั้งเป็นคนส่อเสียด ด้วยคำสัตย์นี้ ขอศีรษะของเจ้าจงแตกออกเป็น ๗ เสี่ยง.

[๒๔๐๕] เพราะเหตุนั้นแล บุคคลไม่พึงประทุษร้ายต่อมิตร เพราะผู้ประทุษร้ายต่อมิตรเป็นคนเลวทรามที่สุด จะหาคนอื่นที่เลวกว่าเป็นไม่มี ชีเปลือยถูกอสรพิษกำจัดในแผ่นดิน ทั้งที่ได้ปฏิญาณว่าเรามีสังวร ก็ได้ถูกทำลายแล้วด้วยถ้อยคำของนาคราช

จบ ปัณฑรกชาดกที่ ๘.

๙. สัมพุลาชาดก

ว่าด้วยความซื่อสัตย์ของนางสัมพุลา

[๒๔๐๖] ดูกรนางผู้มีลำขาอันอวบอิ่ม เธอเป็นใครมายืนสั่นอยู่ผู้เดียวที่ลำธารเขา ดูกรนางผู้มีกลางตัวอันน่าลูบคลำด้วยฝ่ามือ เราถามท่านแล้ว จงบอกชื่อและเผ่าพันธุ์แก่เรา. ดูกรนางผู้มีเอวอันกลมกลึง ท่านเป็นใคร หรือว่าเป็นลูกเมียของใคร เป็นผู้งดงามทำให้ป่าน่ารื่นรมย์ เป็นที่อยู่อาศัยแห่งสีหะและเสือโคร่ง สว่างไสวอยู่ ดูกรนางผู้เจริญ เราคืออสูรตนหนึ่ง ขอไหว้ท่าน ขอความนอบน้อมจงมีแก่ท่าน.

[๒๔๐๗] คนทั้งหลายรู้จักโอรสของพระเจ้ากาสีว่า มีนามโสตถิเสนกุมาร เราชื่อสัมพุลาเป็นชายาของโสตถิเสนกุมารนั้น ข้าแต่อสูร ท่านจงรู้อย่างนี้ ดูกรท่านผู้เจริญ เราชื่อสัมพุลาขอไหว้ท่าน ขอความนอบน้อมจงมีแก่ท่าน ดูกรท่านผู้เจริญ พระโอรสของพระเจ้าวิเทหราชเดือดร้อนอยู่ในป่า เรามาพยาบาลเธอผู้ถูกโรคเบียดเบียนอยู่ตัวต่อตัว เราเที่ยวแสวงหารวงผึ้งและเนื้อมฤค เราหาอาหารอย่างใดไป พระสวามีของเราก็ได้เสวยอาหารอย่างนั้น วันนี้ เธอคงจะหิวเป็นแน่.

[๒๔๐๘] ดูกรนางสัมพุลา เธอจักทำประโยชน์อะไรด้วยราชบุตรผู้เดือดร้อนที่เธอบำเรออยู่ในป่า เราจะเป็นผัวของเธอ.

ดูกรท่านผู้เจริญ รูปของเราผู้อาดูรด้วยความโศก เป็นอัตภาพยากไร้
จะงดงามอะไร ขอท่านจงแสวงหาหญิงอื่นที่มีรูปร่างงามกว่าเราเถิด.
มาเถิดเธอ เชิญขึ้นยังภูเขานี้ เธอจงเป็นใหญ่กว่าภรรยา ๔๐๐ คนของเรา
จะสำเร็จความประสงค์ทุกอย่าง ดูกรนางผู้มีผิวพรรณเปล่งปลั่งดังดวงดาว
เธอปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งในใจมิใช่หรือ สิ่งนั้นของเรามีทุกอย่างมากมาย
เชิญมารื่นรมย์กับเราในวันนี้เถิด ดูกรนางสัมพุลา ถ้าเธอจักไม่ยอมเป็น
ภรรยาเรา เธอก็จักต้องเป็นภักษาหารของเราในเวลาเช้าพรุ่งนี้เป็น
แม่นมั่น

ครั้นอสูรผู้มีชฎา ๗ ชั้น หยาบช้า เขี้ยวออกนอกปาก กินคนเป็นอาหาร
ได้จับแขนนางสัมพุลาผู้มองไม่เห็นที่พึ่งในป่า. นางสัมพุลาถูกปีศาจ
ผู้หยาบช้ามุ่งอามิสครอบงำแล้ว ต้องตกอยู่ในอำนาจของศัตรู เศร้าโศก
ถึงพระสวามีเท่านั้น. รำพันว่า แม้ยักษ์จะพึงกินเราเสีย เราก็ไม่มีความ
ทุกข์ ทุกข์อยู่แต่ว่าพระหฤทัยของทูลกระหม่อม ของเราจักทรงเคลือบ
แคลงเป็นอย่างอื่นไป. เทพเจ้าทั้งหลายคงจะไม่มีอยู่แน่นอน ท้าวโลกบาล
ก็คงไม่มีในโลกนี้เป็นแน่ เมื่อยักษ์ผู้ไม่สำรวมทำด้วยอาการหยาบช้า
จะหาผู้ช่วยห้ามกันไม่มีเลย.

[๒๔๐๙] หญิงนี้ประเสริฐกว่าหญิงทั้งหลาย สงบเสงี่ยมเรียบร้อยมีเดชฟุ้งเฟื่อง
ดุจไฟ แน่ะรากษส ถ้าเจ้าจะกินนางนี้ ศีรษะของเจ้าจะแตกออก ๗ เสี่ยง
เจ้าอย่าทำให้นางเดือดร้อน จงปล่อยไปเสีย เพราะนางเป็นหญิงปฏิบัติ
สามี.

[๒๔๑๐] พระนางสัมพุลานั้นหลุดพ้นแล้วจากยักษ์กินคน กลับมาสู่อาศรม ดุจแม่
นกซึ่งมีลูกอ่อนเป็นอันตรายบินมายังรัง หรือดังแม่โคนมมายังที่อยู่อันว่าง
เปล่าจากลูกน้อย ฉะนั้นพระนางสัมพุลาราชบุตรผู้มียศ เมื่อไม่เห็นพระ
สวามีผู้เป็นที่พึ่งในป่า ก็มีพระเนตรพร่าเพราะความร้อน ร่ำไห้อยู่ ณ ที่นั้น
เมื่อไม่พบพระราชสวามี พระนางก็วอนไหว้สมณพราหมณ์และฤาษี
ทั้งหลายผู้สมบูรณ์ด้วยจรณะว่า ดิฉันขอถึงท่านทั้งหลายเป็นที่พึ่ง. เมื่อไม่
พบพระราชสวามี พระนางก็วอนไหว้ราชสีห์ เสือโคร่ง และหมู่มฤค

เหล่าอื่นในป่าว่า ดิฉันขอถึงท่านทั้งหลายว่าเป็นที่พึ่ง. เมื่อไม่พบพระราชสวามี พระนางก็วอนไหว้เทพเจ้า อันเนาสถิตอยู่ที่กอหญ้าลดาชาติและที่เนาอยู่ ณ ภูเขาราวไพร ตลอดถึงดวงดาวในอากาศว่า ดิฉันขอถึงท่านทั้งหลายเป็นที่พึ่ง. เมื่อไม่พบพระราชสวามี พระนางก็วอนไหว้เทพเจ้าผู้มีวรรณะเสมอดอกราชพฤกษ์ ผู้ยังดวงดาวให้รุ่งเรืองงามในราตรีว่า ดิฉันขอถึงท่านเป็นที่พึ่ง.

เมื่อไม่พบพระราชสวามี พระนางก็วอนไหว้เทพเจ้าอันเนาสถิตอยู่ ณ แม่น้ำคงคาชื่อภคีรสี อันเป็นที่รับรองแม่น้ำอื่นว่า ดิฉันขอถึงท่านเป็นที่พึ่ง. เมื่อไม่พบพระราชสวามี ดิฉันขอวอนไหว้เทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่ ณ ขุนเขาหิมวันต์ อันล้วนแล้วไปด้วยหินว่า ดิฉันขอถึงท่านเป็นที่พึ่ง.

[๒๔๑๑] ดูกรพระราชบุตรีผู้มียศ เธอมาเสียจนค่ำทีเดียวหนอ วันนี้เธอมากับใครเล่า ใครเป็นที่รักของเจ้ายิ่งกว่าเรา.

[๒๔๑๒] หม่อมฉันถูกศัตรูมันจับไว้ ได้กล่าวคำนี้ว่า ถึงยักษ์จะกินเราเสีย เราก็ไม่มีความทุกข์ ทุกข์แต่ว่าพระหฤทัยของทูลกระหม่อมของเราจะเคลือบแคลงเป็นอย่างอื่นไป.

[๒๔๑๓] ความสัตย์ยากที่จะหาได้ในหญิงโจรผู้มีเล่ห์เหลี่ยมมากมาย ความเป็นไปของหญิงทั้งหลายรู้ได้ยาก เหมือนความเป็นไปของปลาในน้ำฉะนั้น.

[๒๔๑๔] ถ้าความสัตย์ที่หม่อมฉันไม่รู้สึกว่า รักชายอื่นยิ่งกว่าทูลกระหม่อม เป็นความจริง ขอจงช่วยพิทักษ์รักษาหม่อมฉัน ด้วยสัจวาจานี้ ขอพยาธิของทูลกระหม่อมจงระงับหาย.

[๒๔๑๕] แน่ะนางผู้เจริญ กุญชรสูงใหญ่มีมากมายถึง ๗๐๐ มีพลโยธาถืออาวุธขี่ประจำ คอยพิทักษ์รักษาอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน และพลโยธาที่ถือธนูก็มีถึง ๑,๖๐๐ พิทักษ์รักษาอยู่ เธอเห็นศัตรูชนิดไหน?

[๒๔๑๖] ข้าแต่พระราชบิดา เมื่อก่อนพระลูกเจ้าทรงประพฤติแก่หม่อมฉันอย่างไร เดี๋ยวนี้หาเป็นอย่างนั้นไม่ เพราะได้ทรงเห็นสนมนารีผู้ประดับตบแต่งมีผิวพรรณดุจเกสรบัว มีร่างกายอันอ้อนแอ้น เสียงเพราะดังหงส์ และ

เพราะได้ทรงฟังเสียงแย้มหัวและขับกล่อมประโคมของสนมนารีเหล่านั้น. ข้าแต่พระราชบิดา สนมนารีเหล่านั้น ทรงเครื่องประดับล้วนทองคำ มีร่างกายเฉิดโฉม ประดับด้วยเครื่องอลังการนานาชนิดดังสาวสวรรค์ในมนุษย์ เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าโสตถิเสนะ มีทรวดทรงหาที่ติมิได้ ล้วนเป็นขัตติยกัญญา มาประเล้าประโลมพระเจ้าโสตถิเสนะนั้นอยู่. ข้าแต่พระราชบิดา ถ้าพระเจ้าโสตถิเสนะยกย่องหม่อมฉัน ดังที่หม่อมฉันเคยเที่ยวแสวงหาผลาผลในป่า มาเลี้ยงดูพระราชสวามีในกาลก่อนอีก ไม่ทรงดูหมิ่นหม่อมฉันไซร้ จะประเสริฐกว่าราชสมบัติในพระนครพาราณสีนี้. หญิงใดอยู่ในเรือนอันมีข้าวน้ำไพบูลย์ ตกแต่งไว้เรียบร้อย มีเครื่องอาภรณ์อันวิจิตรประดับประดา แม้จะเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติทุกอย่าง แต่ไม่เป็นที่รักของสามี คอยแต่ประหัตประหาร ความตายของหญิงนั้นประเสริฐกว่าการอยู่ครองเรือน. ถ้าแม้หญิงใดเป็นหญิงเข็ญใจไร้เครื่องประดับ มีเสื่อลำแพนเป็นที่นอน แต่เป็นที่รักของสามี หญิงนั้นประเสริฐเสียกว่าหญิงผู้เพรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติทุกอย่าง แต่ไม่เป็นที่รักของสามี.

[๒๔๑๗] ภรรยาผู้เกื้อกูลต่อสามี เป็นหญิงหาได้แสนยาก สามีผู้เกื้อกูลต่อภรรยาก็หาได้แสนยาก ดูกรเจ้าผู้จอมชน มเหสีของเจ้าเป็นผู้เกื้อกูลเจ้าด้วย มีศีลด้วย เพราะฉะนั้น เจ้าจงประพฤติธรรมต่อนางสัมพุลา.

[๒๔๑๘] ดูกรแม่สัมพุลาผู้เจริญ ถ้าเจ้าได้โภคสมบัติอันไพบูลย์แล้ว แต่มีความหึงหวงครอบงำจนจะถึงมรณะไซร้ พี่และนางราชกัญญาทั้งหมดนี้ จะทำตามคำของเจ้า.

จบ สัมพุลาชาดกที่ ๙.

๑๐. ภัณฑุติณฑุกชาดก

พระราชาทรงออกสดับฟังข่าวชาวเมือง

[๒๔๑๙] ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย คนประมาทเป็นเหมือนคนตายแล้ว. เพราะ

มัวเมาจึงเกิดความประมาท เพราะความประมาทจึงเกิดความเสื่อม เพราะความเสื่อมจึงเกิดโทษ ดูกรท่านผู้มีภาระครอบครองของรัฐ อย่าได้ประมาทเลย. เพราะกษัตริย์เป็นอันมากผู้มีความประมาท ต้องเสื่อมประโยชน์และรัฐ อนึ่ง ชาวบ้านมีความประมาท ก็เสื่อมจากบ้าน บรรพชิตมีความประมาทก็เสื่อมจากอนาคาริยวิสัย. ดูกรพระองค์ผู้เป็นมิ่งขวัญของรัฐ โภคสมบัติทุกอย่างในแว่นแคว้นของกษัตริย์ผู้ประมาทแล้ว ย่อมพินาศหมด ข้อนั้นท่านกล่าวว่าเป็นความทุกข์ของพระราชา. ดูกรพระมหาราชา ความประมาทนี้ไม่เป็นธรรมของโบราณกษัตริย์ โจรทั้งหลายย่อมกำจัดชนบทอันบริบูรณ์มั่งคั่ง ของพระราชาผู้ประมาทเกินขอบเขต. พระโอรสของพระองค์ก็จักไม่มี เงินทองทรัพย์สินก็จักไม่มีเหมือนกัน เมื่อรัฐถูกปล้น พระองค์ก็ย่อมเสื่อมจากโภคสมบัติทุกอย่าง ญาติมิตรและสหายย่อมไม่นับถือขัตติยราชผู้เสื่อมจากสรรพโภคสมบัติ ในความคิดอ่านพลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า ผู้พึ่งโพธิสมภารเป็นอยู่ ย่อมไม่นับถือในความคิดอ่าน ศิริย่อมละพระราชาผู้ไม่จัดแจงการงาน โง่เขลามีความคิดอ่านเลวทรามไร้ปัญญาเหมือนงูลอกคราบเก่าออก ฉะนั้น พระราชาผู้จัดการงานด้วยหมั่นขยันตามกาล ไม่เกียจคร้าน โภคสมบัติทั้งปวงย่อมเจริญยิ่งขึ้น เหมือนฝูงโคที่มีโคผู้ฉะนั้น ดูกรพระมหาราชา พระองค์จงเสด็จเที่ยวฟังเหตุการณ์ในแว่นแคว้น และในชนบท ครั้นได้ทอดพระเนตรเห็นและได้ทรงสดับแล้วแต่นั้นจึงทรงปฏิบัติราชกิจนั้นๆ เถิด.

[๒๔๒๐] ขอให้พระเจ้าปัญจาลราชจงถูกลูกศรเสียบในสงคราม เสวยทุกขเวทนาเหมือนเราถูกหนามแทงแล้ว เสวยทุกขเวทนาอยู่ในวันนี้.

[๒๔๒๑] ท่านเป็นคนแก่ มีจักษุมืดมัว มองเห็นอะไรไม่ถนัด หนามแทงท่านเองในเรื่องนี้พระเจ้าพรหมทัตต์มีความผิดอะไรด้วย.

[๒๔๒๒] ดูกรพราหมณ์ เราถูกหนามแทงในหนทางนี้เป็นความผิดของพระเจ้าพรหมทัตต์มากมายเพราะชาวชนบท พระเจ้าพรหมทัตต์มิได้ทรงพิทักษ์รักษา ถูกพวกราชบุรุษกดขี่ด้วยพลีอันไม่ชอบธรรม กลางคืนถูกโจรปล้น กลางวันถูกราชบุรุษกดขี่ด้วยพลีอันไม่ชอบธรรม ในแคว้นของ

พระราชาโกง มีคนอธรรมมากมาย พ่อเอ๋ย เมื่อภัยเช่นนี้เกิดขึ้น
มนุษย์ทั้งหลายอึดอัดเพราะกลัว พากันหาไม้มีหนามในป่ามาทำที่ซุกซ่อน

[๒๔๒๓] ในแคว้นของพระเจ้าพรหมทัตต์ หญิงสาวหาผัวไม่ได้ไปจนแก่ เมื่อไร
พระเจ้าพรหมทัตต์ จักสวรรคตเสียที.

[๒๔๒๔] แน่ะยายคนชั่วผู้ไม่ฉลาดในเหตุ แกพูดไม่ดีเลย พระราชาทรงหาผัวให้
นางกุมาริกา ที่ไหนกัน.

[๒๔๒๕] ดูกรพราหมณ์ เราไม่ได้พูดไม่ดี เราฉลาดในเหตุผล เพราะชาวชนบท
พระเจ้าพรหมทัตต์ มิได้ทรงพิทักษ์รักษา ถูกกดขี่ด้วยพลีอันไม่ชอบธรรม
กลางคืนถูกโจรปล้น กลางวันถูกราชบุรุษกดขี่ด้วยพลีอันไม่ชอบธรรม
ในแคว้นของพระราชาโกง มีคนอาธรรม์มากมาย เมื่อการครองชีพลำบาก
การเลี้ยงดูลูกเมียก็ลำบาก หญิงสาวจักมีผัวได้ที่ไหน?

[๒๔๒๖] ขอให้พระเจ้าปัญจาลราช จงถูกหอกแทงต้องนอนกลิ้งอยู่ในสงคราม
เหมือนโคสาลิยะ ถูกผาลแทงนอนอยู่ดังคนกำพร้าฉะนั้น.

[๒๔๒๗] เจ้าคนชาติชั่ว เจ้าโกรธพระเจ้าพรหมทัตต์ โดยไม่เป็นธรรม เจ้าทำร้าย
โคของตนเอง ไฉนจึงมาสาปแช่งพระราชาเล่า.

[๒๔๒๘] ดูกรพราหมณ์ เราโกรธพระเจ้าพรหมทัตต์ โดยชอบธรรมเพราะชาวชนบท
พระเจ้าพรหมทัตต์มิได้ทรงพิทักษ์รักษา ถูกราชบุรุษกดขี่ด้วยพลีอันไม่
ชอบธรรม กลางคืนถูกโจรปล้น กลางวันถูกกดขี่ด้วยพลีอันไม่ชอบธรรม
ในแคว้นของพระราชาโกง มีคนอธรรมมากมาย แม่ครัวคงหุงต้มใหม่
อีกเป็นแน่ จึงนำข้าวมาส่งในเวลาสาย เรามัวแลดูแม่ครัวมาสั่งข้าวอยู่
โคสาลิยะจึงถูกผาลแทงเอา.

[๒๔๒๙] ขอให้พระเจ้าปัญจาลราช จงถูกฟันด้วยดาบในสงคราม เดือดร้อนอยู่
เหมือนเราถูกแม่โค ถีบในวันนี้จนนมสดของเราหกไปฉะนั้น.

[๒๔๓๐] การที่แม่โคถีบเจ้าให้บาดเจ็บ น้ำนมหกไปนั้น เป็นความผิดอะไรของ
พระเจ้าพรหมทัตต์ ท่านจึงติเตียนอยู่.

[๒๔๓๑] ดูกรพราหมณ์ พระเจ้าปัญจาลราชควรได้รับความติเตียน เพราะชาวชนบท พระเจ้าพรหมทัตต์ ไม่ได้ทรงพิทักษ์รักษาถูกราชบุรุษกดขี่ด้วยพลีอันไม่ชอบธรรม กลางคืนถูกโจรปล้น กลางวันถูกราชบุรุษกดขี่ด้วยพลีอันไม่ชอบธรรม ในแคว้นของพระราชาโกง มีคนอธรรมมากมาย แม่โคเปรียวดุร้ายเมื่อก่อนเราไม่ได้รีดนมมัน มาวันนี้ เราถูกพวกราชบุรุษผู้ต้องการน้ำนมประทุษร้าย จึงต้องรีดนมมันอยู่เดี๋ยวนี้.

[๒๔๓๒] ขอให้พระเจ้าปัญจาลราชจงพลัดพรากจากโอรส วิ่งคร่ำครวญอยู่ เหมือนแม่โคกำพร้า พลัดพรากจากลูกวิ่งคร่ำครวญอยู่ฉะนั้น.

[๒๔๓๓] ในการที่แม่โคของคนเลี้ยงโคเที่ยววิ่งไปมา หรือร่ำร้องอยู่นี้ เป็นความผิดอะไรของพระเจ้าพรหมทัตต์เล่า.

[๒๔๓๔] ดูกรมหาพราหมณ์ ความผิดของพระเจ้าพรหมทัตต์มีซิ เพราะชาวชนบทพระเจ้าพรหมทัตต์มิได้ทรงพิทักษ์รักษา ถูกราชบุรุษกดขี่ด้วยพลีอันไม่ชอบธรรม กลางคืนถูกโจรปล้น กลางวันถูกกดขี่ด้วยพลีอันไม่ชอบธรรม ในแคว้นของพระราชาโกง มีคนอธรรมมากมาย ลูกโคของพวกเรายังดื่มนมอยู่ ก็ต้องถูกฆ่าตายเพราะต้องการฝักดาบ นั่นอย่างไร.

[๒๔๓๕] ขอให้พระเจ้าปัญจาลราชพร้อมด้วยราชโอรส ถูกประหารในสนามรบ ฝูงการุมจิกกินเหมือนเราผู้เกิดในป่าถูกฝูงกาชาวบ้านจิกกินในวันนี้ฉะนั้น.

[๒๔๓๖] เฮ้ยกบ พระราชาทั้งหลายในมนุษย์โลก จะทรงจัดการพิทักษ์รักษาสัตว์ทั่วไปไม่ได้อยู่เอง พระราชาไม่ชื่อว่าไม่ทรงประพฤติธรรม ด้วยเหตุที่พวกกากินสัตว์เป็นเช่นพวกเจ้าเท่านั้น.

[๒๔๓๗] ท่านเป็นพรหมจารีชาติอธรรมหนอ จึงกล่าวสรรเสริญกษัตริย์อยู่ได้ เมื่อประชากรเป็นอันมากถูกปล้นอยู่ ท่านยังบูชาพระราชา ผู้เป็นที่น่าติเตียนอย่างยิ่ง ดูกรพราหมณ์ ถ้าแว่นแคว้นนี้พึงมีพระราชาดี ก็จะมั่งคั่งเบิกบานผ่องใส ฝูงกาก็จะได้กินก้อนข้าวที่ดีๆ เป็นพลี ไม่ต้องกินสัตว์เป็นเช่นพวกเรา.

จบ ภัณฑุติณฑุกชาดกที่ ๑๐.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กิงฉันทชาดก ๒. กุมภชาดก

๓. ชัยทิศชาดก ๔. ฉัททันตชาดก

๕. สัมภวชาดก ๖. มหากปิชาดก

๗. ทกรักขสชาดก ๘. ปัณฑรกชาดก

๙. สัมพุลาชาดก ๑๐. ภัณฑุติณฑกชาดก.

จบ ติงสตินิบาตชาดก.

จัตตาฬีสนิบาตชาดก

๑. เตสกุณชาดก

ว่าด้วยนกตอบปัญหาพระราชา

[๒๔๓๘] เราขอถามเจ้าเวสสันดร ดูกรนก ขอความเจริญจงมีแก่เจ้า กิจอะไรที่บุคคลผู้ประสงค์เสวยราชสมบัติกระทำแล้ว เป็นกิจประเสริฐ?

[๒๔๓๙] นานนักหนอ พระเจ้ากังสราชพระบิดาเรา ผู้ทรงสงเคราะห์ชาวเมืองพาราณสี เป็นผู้ประมาท ได้ตรัสถามเราผู้บุตรซึ่งหาความประมาทมิได้.

[๒๔๔๐] ข้าแต่บรมกษัตริย์ ธรรมดาพระราชาควรทรงห้ามมุสาวาท ความโกรธและความร่าเริงก่อนทีเดียว แต่นั้นพึงรับสั่งให้กระทำกิจทั้งหลาย คำที่ข้าพระพุทธเจ้ากล่าวมานั้นนักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า เป็นวัตรของพระราชา. ข้าแต่พระบิดา เมื่อก่อนพระองค์ทรงรักใคร่และเกลียดชังแล้ว พึงทรงทำกรรมใดกรรมนั้นที่พระองค์ทำแล้ว พึงยังพระองค์ให้เดือดร้อนโดยไม่ต้องสงสัย แต่นั้นพระองค์ไม่ควรทรงกระทำกรรมนั้นอีก. ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงบำรุงรัฐ เมื่อกษัตริย์ประมาทแล้ว โภคสมบัติทุกอย่างในแว่นแคว้นย่อมพินาศ ข้อนั้นนักปราชญ์กล่าวว่าเป็นความทุกข์ของพระราชา. ข้าแต่พระบิดา เทพธิดาชื่อศิริ และชื่อลักขีถูกสูจิบริวารเศรษฐีถามได้ตอบว่า ข้าพเจ้าย่อมยินดีในบุรุษผู้มีความขยันหมั่นเพียรไม่มีความริษยา. ข้าแต่พระมหาราชา คนกาลกรรณีผู้ทำลายจักร ย่อมยินดีในบุรุษผู้ริษยา ผู้มีใจชั่ว ผู้ประทุษร้ายการงาน. ข้าแต่พระมหาราชา พระองค์จงทรงเป็นผู้มีพระทัยดีต่อคนทั้งปวง จงทรงพิทักษ์รักษาคนทั้งปวง จงทรงบรรเทาเสียซึ่งคนไม่มีราศรี จงเป็นผู้มีคนที่มีราศรีเป็นที่พึ่งเถิด. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งชนชาวกาสี บุรุษผู้มีราศรีสมบูรณ์ด้วยความเพียร มีอัธยาศัยใหญ่ ย่อมตัดโคน และยอดของศัตรู

ทั้งหลายได้. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ของประชาชน จริงอยู่ ถึงท้าวสักกะก็ไม่ทรงประมาทในความหมั่นเพียร ท้าวเธอทรงทำความเพียรในกัลยาณธรรม ทำพระทัยในความหมั่นเพียร. คนธรรพ์ พรหม เทวดาเป็นผู้เป็นอยู่ อาศัยพระราชาเช่นนั้น เมื่อพระราชาทรงอุตสาหะ ไม่ทรงประมาท เทวดาทั้งหลายย่อมคุ้มครองป้องกัน. ข้าแต่พระบิดาพระองค์จงทรงเป็นผู้ไม่ประมาท ไม่ทรงพระพิโรธแล้ว รับสั่งให้ทำกิจทั้งหลาย จงทรงพยายามในกิจทั้งหลาย เพราะคนเกียจคร้าน ย่อมไม่พบความสุข. ข้อความที่ข้าพระองค์กล่าวแก้แล้วในปัญหาของพระองค์นั้น ข้อนี้เป็นอนุศาสนี สามารถยังผู้เป็นมิตรให้ถึงความสุข และยังคนผู้นั้นเป็นศัตรูให้ถึงความทุกข์ได้.

[๒๔๔๑] ดูกรนางนกกุณฑลินี ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของนกมีบรรดาศักดิ์ เจ้าสามารถละหรือ เจ้าจะเข้าใจได้หรือ กิจอะไร เล่าที่ผู้มุ่งจะครอบครองสมบัติกระทำแล้วเป็นกิจประเสริฐ?

[๒๔๔๒] ข้าแต่พระบิดา ประโยชน์ทั้งปวงตั้งมั่นอยู่ในเหตุ ๒ ประการเท่านั้น คือความได้ลาภที่ยังไม่ได้ ๑ การตามรักษาลาภที่ได้แล้ว ๑. พระองค์จงทรงทราบอำมาตย์ทั้งหลายผู้เป็นนักปราชญ์ ฉลาดในประโยชน์ ไม่แพร่งพรายความลับ ไม่เป็นนักเลงสุรา ไม่ทำให้เสื่อมเสีย. อำมาตย์ผู้ใดพึงรักษาพระราชทรัพย์ของพระองค์ให้มีคงที่อยู่ได้ ดุจนายสารถียึดรถไว้ พระองค์ควรทรงใช้อำมาตย์ผู้นั้น ให้กระทำกิจทั้งหลายของพระองค์ พระราชาพึงเป็นผู้มีอันโตชนอันสงเคราะห์ดีแล้ว พึงตรวจตราพระราชทรัพย์ด้วยพระองค์เอง ไม่ควรจัดการทรัพย์และการกู้หนี้ โดยทรงไว้วางพระทัยในคนอื่น. ควรทรงทราบรายได้รายจ่ายด้วยพระองค์เอง ควรทรงทราบกิจที่ทำแล้วและยังไม่ทำด้วยพระองค์เอง ควรข่มคนที่ควรข่มยกย่องคนที่ควรยกย่อง. ข้าแต่พระองค์ผู้จอมพลรถ พระองค์จงทรงพร่ำสอนเหตุผล แก่ชาวชนบทเอง เจ้าหน้าที่ผู้เก็บภาษีอากร ผู้ไม่ประกอบด้วยธรรม อย่ายังพระราชทรัพย์และรัฐสีมาของพระองค์ให้พินาศ. อนึ่ง พระองค์อย่าทรงทำเอง หรืออย่าทรงใช้คนอื่นให้ทำกิจ

ทั้งหลายโดยฉับพลัน เพราะว่าการงานที่ทำลงไปโดยฉับพลัน ไม่ดีเลย คนเขลาย่อมเดือดร้อนในภายหลัง. พระองค์อย่าทรงล่วงเลยกุศล อย่าทรงปล่อยพระทัยให้เกรี้ยวกราดนัก เพราะว่าสกุลที่มั่นคงเป็นอันมากได้ถึงความไม่เป็นสกุลเพราะความโกรธ. พระองค์อย่าทรงนึกว่าเราเป็นใหญ่ แล้วยังมหาชนให้หยั่งลงเพื่อความฉิบหาย กำไรคือความทุกข์อย่าได้มีแก่หญิงและชายของพระองค์เลย. โภคสมบัติทั้งปวงของพระราชาผู้ปราศจากความหวาดเสียว แส่หากามารมณ์ ย่อมพินาศหมด ข้อนั้นนักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่าเป็นความทุกข์ของพระราชา. ข้อความที่หม่อมฉันกราบทูลในปัญหาของพระองค์นั้น เป็นวัตตบท นี่แหละเป็นอนุศาสนี ข้าแต่พระมหาราชา บัดนี้ พระองค์ยังทรงขยันบำเพ็ญกุศล ไม่ทรงเป็นนักเลง ไม่ทรงทำให้ราชทรัพย์ให้พินาศ จงทรงศีล เพราะว่าคนทุศีลย่อมตกนรก.

[๒๔๔๓] พ่อชัมพุกะ พ่อได้ถามปัญหากะเจ้าโกสิยโคตรและเจ้ากุณฑลินีมาเช่นเดียวกันแล้ว บัดนี้ เจ้าจงบอกกำลังอันอุดมกว่ากำลังทั้งหลาย.

[๒๔๔๔] กำลังในบุรุษผู้มีอัธยาศัยใหญ่ในโลกนี้มี ๕ ประการ ในกำลัง ๕ ประการนั้น กำลังแขน บัณฑิตกล่าวว่าเป็นกำลังต่ำทราม ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเจริญพระชนม์ กำลังโภคทรัพย์ บัณฑิตกล่าวว่าเป็นกำลังที่ ๒. กำลังอำมาตย์ บัณฑิตกล่าวว่าเป็นกำลังที่ ๓ กำลังคือมีชาติยิ่งใหญ่เป็นกำลังที่ ๔ โดยแท้ บัณฑิตย่อมยึดเอากำลังทั้งหมดนี้ไว้ได้. กำลังปัญญาบัณฑิตกล่าวว่าเป็นกำลังประเสริฐ ยอดเยี่ยมกว่ากำลังทั้งหลาย เพราะว่าบัณฑิตอันกำลังปัญญาสนับสนุนแล้ว ย่อมได้ความเจริญ. ถ้าบุคคลมีปัญญาทราม แม้ได้แผ่นดินอันสมบูรณ์ เมื่อเขาไม่ปรารถนา คนอื่นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ก็ข่มขี่แย่งเอาแผ่นดินนั้นเสีย. ข้าแต่พระจอมแห่งชนชาวกาสี ถ้าบุคคลแม้เป็นผู้มีชาติสูง ได้ราชสมบัติแล้วเป็นกษัตริย์ แต่มีปัญญาทราม หาเป็นอยู่ด้วยราชสมบัติทุกอย่างได้ไม่. ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยข้อความที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา ปัญญาเป็นเครื่องเพิ่มพูนเกียรติคุณ

และชื่อเสียง คนในโลกนี้ประกอบด้วยปัญญาแล้ว แม้เมื่อทุกข์เกิดขึ้น ก็ย่อมได้รับสุข. ก็คนบางคนไม่ตั้งใจฟังด้วยดี ไม่อาศัยผู้เป็นพหูสูต ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ไม่พิจารณาเหตุผล ย่อมไม่ได้บรรลุปัญญาแล อนึ่ง ผู้ใดรู้จักจำแนกธรรม ลุกขึ้นในเวลาเช้า ไม่เกียจคร้าน ย่อมบากบั่นตามกาล ผลการงานของผู้นั้นย่อมสำเร็จประโยชน์แห่งการงานของบุคคลผู้มีศีลมิใช่บ่อเกิด ผู้คบหาบุคคลที่มิใช่บ่อเกิด (ลาภยศสุข) ผู้มีปกติเบื่อหน่ายทำการงาน ย่อมไม่เผล็ดผลโดยชอบ. ส่วนประโยชน์แห่งการงานของบุคคลผู้ประกอบธรรมอันเป็นภายใน คบหาบุคคลที่เป็นบ่อเกิดอย่างนั้น ไม่มีปกติเบื่อหน่ายทำการงาน ย่อมเผล็ดผลโดยชอบ. ข้าแต่พระบิดา ขอพระองค์ทรงเสวนะปัญญา อันเป็นส่วนแห่งการประกอบความเพียร เป็นเครื่องตามรักษาทรัพย์ที่รวบรวมไว้ และเหตุ ๒ ประการข้างต้นที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลแล้วนั้นเถิด อย่าได้ทรงทำลายทรัพย์เสียด้วยการงานอันไม่สมควร เพราะคนมีปัญญาทราม ย่อมล่มจมด้วยการงานอันไม่สมควร ดังเรือนไม้อ้อฉะนั้น.

[๒๔๔๕] ข้าแต่พระมหาราชา ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรม ในพระราชมารดา พระราชบิดา ครั้นทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์. ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในพระราชโอรสและพระอัครมเหสี ครั้นทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์. ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในมิตรและอำมาตย์ ครั้นทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์. ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในพาหนะและพลนิกาย ครั้นทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์. ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในชาวบ้านและชาวนิคม ครั้นทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วจัดเสด็จสู่สวรรค์. ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ครั้นทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์. ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในเนื้อและนก ครั้นทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์. ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรม

เพราะธรรมที่บุคคลประพฤติแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้ ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์. ข้าแต่พระมหาราชา ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรม เพราะว่าพระอินทร์ ทวยเทพพร้อมทั้งพราหมณ์ ถึงทิพยสถานได้ด้วยธรรมอันตนประพฤติดีแล้ว ข้าแต่บรมกษัตริย์ ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย. ข้อความที่ข้าพระองค์กล่าวแล้วในปัญหาของพระองค์นั้นเป็นวัตตบท ข้อนี้แลเป็นอนุศาสนี ขอพระองค์จงทรงคบหาสมาคมกับผู้มีปัญญา จงมีคุณอันงามทรงทราบข้อนั้นด้วยพระองค์แล้ว จงทรงปฏิบัติให้ครบถ้วนเถิด

จบ เตสกุณชาดกที่ ๑.

๒. สรภังคชาดก

สรภังคดาบสเฉลยปัญหา

[๒๔๔๖] ท่านทั้งหลายผู้ประดับแล้ว สอดใส่กุณฑล นุ่งห่มผ้างดงาม เหน็บพระขรรค์มีด้ามประดับด้วยแก้วไพฑูรย์ และแก้วมุกดา เป็นจอมพลรถยืนอยู่ เป็นใครกันหนอ ชนทั้งหลายในมนุษยโลกจะรู้จักท่านทั้งหลายอย่างไร?

[๒๔๔๗] ข้าพเจ้าเป็นกษัตริย์ชื่อว่าอัฏฐกะ ส่วนท่านผู้นี้ คือ พระเจ้าภีมรถะ และท่านผู้นี้ คือพระเจ้ากาลิงคราช มีพระเดช ฟุ้งเฟื่อง ข้าพเจ้าทั้งหลายมาในที่นี้ เพื่อเยี่ยมท่านฤาษีทั้งหลายผู้สำรวมด้วยดี และเพื่อจะขอถามปัญหา.

[๒๔๔๘] ท่านเหาะลอยอยู่ในอากาศเวหา ดังพระจันทร์ลอยเด่นอยู่ท่ามกลางท้องฟ้าในวัน ๑๕ ค่ำ ฉะนั้น ดูกรเทพเจ้า อาตมภาพขอถามท่านผู้มีอานุภาพมาก ชนทั้งหลายในมนุษยโลกจะรู้จักท่านอย่างไร?

[๒๔๔๙] ในเทวโลกเขาเรียกข้าพเจ้าว่า สุชัมบดี ในมนุษยโลกเขาเรียกข้าพเจ้าว่า ท้าวมฆวา ข้าพเจ้านั้น คือ ท้าวเทวราช วันนี้มาถึงที่นี่ เพื่อขอเยี่ยมท่านฤาษีทั้งหลายผู้สำรวมแล้วด้วยดี.

[๒๔๕๐] ฤาษีทั้งหลายของข้าพเจ้า ผู้มีฤทธิ์มาก ประกอบด้วยอิทธิคุณ มาประชุม
พร้อมกันแล้ว ปรากฏไปในที่ไกล ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส ขอไหว้พระ
คุณเจ้าทั้งหลาย ผู้ประเสริฐกว่ามนุษย์ในชีวโลกนี้.
[๒๔๕๑] กลิ่นแห่งฤาษีทั้งหลายผู้บวชมานาน ย่อมออกจากกายฟุ้งไปตามลมได้
ดูกรท้าวสหัสสเนตร เชิญมหาบพิตรถอยไปเสียจากที่นี่ ดูกรท้าวเทวราช
กลิ่นของฤาษีทั้งหลายไม่สะอาด.
[๒๔๕๒] กลิ่นแห่งฤาษีทั้งหลายผู้บวชมานาน จงออกจากกายฟุ้งไปตามลมเถิด
ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายย่อมมุ่งหวังกลิ่นนั้น ดังพวง
บุปผาชาติอันวิจิตรมีกลิ่นหอม เพราะว่าเทวดาทั้งหลายมิได้มีความสำคัญ
ในกลิ่นนี้ ว่าเป็นปฏิกูล.
[๒๔๕๓] ท้าวมฆวาพสุชัมบดีเทวราช องค์ปุรินททะ ผู้เป็นใหญ่แห่งภูต มีพระ
ยศ เป็นจอมแห่งทวยเทพ ทรงย่ำยีหมู่อสูร ทรงรอคอยโอกาส เพื่อ
ตรัสถามปัญหา. บรรดาฤาษีผู้เป็นบัณฑิตเหล่านี้ ณ ที่นี้ ใครเล่าหนอ
ถูกถามแล้วจักพยากรณ์ปัญหาอันสุขุม ของพระราชา ๓ พระองค์ผู้เป็น
ใหญ่ในหมู่มนุษย์ และของท้าววาสวะผู้เป็นจอมแห่งทวยเทพได้?
[๒๔๕๔] ท่านสรภังคฤาษีผู้เรืองตบะนี้ เว้นจากเมถุนธรรมตั้งแต่เกิดมา เป็นบุตร
ของปุโรหิตาจารย์ ได้รับฝึกฝนมาเป็นอย่างดี ท่านจักพยากรณ์ปัญหา
ของพระราชาเหล่านั้นได้.
[๒๔๕๕] ข้าแต่ท่านโกณฑัญญะ ขอท่านได้โปรดพยากรณ์ปัญหา ฤาษีทั้งหลายผู้ยัง
ประโยชน์ให้สำเร็จ พากันขอร้องท่าน ข้าแต่ท่านโกณฑัญญะ ภาระนี้
ย่อมมาถึงท่านผู้เจริญด้วยปัญญา นี่เป็นธรรมดาในหมู่มนุษย์.
[๒๔๕๖] มหาบพิตรผู้เจริญทั้งหลาย อาตมภาพให้โอกาสแล้ว เชิญตรัสถามปัญหา
อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามพระหฤทัยปรารถนาเถิด ก็อาตมภาพรู้โลกนี้และ
โลกหน้าเองแล้ว จักพยากรณ์ปัญหานั้นๆ แก่มหาบพิตรทั้งหลาย.
[๒๔๕๗] ลำดับนั้น ท้าวมฆวาพสักกเทวราชปุรินททะ ทรงเห็นประโยชน์ ได้
ตรัสตามปัญหาอันเป็นปฐม ดังที่พระทัยปรารถนาว่า บุคคลฆ่าซึ่งอะไรสิ

จึงจะไม่เศร้าโศกในกาลไหนๆ ฤาษีทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญการละ
อะไรบุคคลพึงอดทนคำหยาบที่ใครๆ ในโลกนี้กล่าวแล้ว ข้าแต่ท่าน
โกณฑัญญะ ขอท่านได้โปรดบอกความข้อนี้แก่โยมเถิด?

[๒๔๕๘] บุคคลฆ่าความโกรธได้แล้ว จึงจะไม่เศร้าโศกในกาลไหนๆ ฤาษีทั้งหลาย
ย่อมสรรเสริญการละความลบหลู่ บุคคลควรอดทนคำหยาบที่ชนทั้งปวง
กล่าว สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวความอดทนนี้ว่าสูงสุด.

[๒๔๕๙] บุคคลอาจจะอดทนถ้อยคำของคนทั้ง ๒ พวกได้ คือ คนที่เสมอกัน ๑
คนที่ประเสริฐกว่าตน ๑ จะอดทนถ้อยคำของคนเลวกว่าได้อย่างไรหนอ
ข้าแต่ท่านโกณฑัญญะ ขอท่านได้โปรดบอกความข้อนี้แก่โยมเถิด?

[๒๔๖๐] บุคคลพึงอดทนถ้อยคำของคนผู้ประเสริฐกว่าได้ เพราะความกลัว พึงอด
ทนถ้อยคำของคนที่เสมอกันได้ เพราะการแข่งขันเป็นเหตุ ส่วนผู้ใดใน
โลกนี้ พึงอดทนถ้อยคำของคนที่เลวกว่าได้ สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวความ
อดทนของผู้นั้นว่าสูงสุด.

[๒๔๖๑] ไฉนจึงจะรู้จักคนประเสริฐกว่า คนที่เสมอกัน หรือคนที่เลวกว่า ซึ่งมี
สภาพอันอิริยาบถทั้ง ๔ ปกปิดไว้ เพราะว่าสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเที่ยว
ไปด้วยสภาพของคนชั่วได้ เพราะเหตุนั้นแล จึงควรอดทนถ้อยคำของคน
ทั้งปวง.

[๒๔๖๒] สัตบุรุษผู้มีความอดทน พึงได้ผลคือความไม่มีการกระทบกระทั่ง เพราะ
การสงบระงับเวร เสนาแม้มากพร้อมด้วยพระราชาเมื่อรบอยู่ จะพึงได้
ผลนั้นก็หามิได้ เวรทั้งหลายย่อมระงับด้วยกำลังแห่งขันติ.

[๒๔๖๓] กระผมขออนุโมทนาคำสุภาษิตของท่าน แต่จะขอถามปัญหาอื่นๆ กะท่าน
ขอเชิญท่านกล่าวปัญหานั้น โดยมีพระราชา ๔ พระองค์ คือ พระเจ้า
ทัณฑกี ๑ พระเจ้านาลิกีระ ๑ พระเจ้าอัชชุนะ ๑ พระเจ้ากลาพุ ๑ ขอ
ท่านได้โปรดบอกคติของพระราชาเหล่านั้น ผู้มีบาปกรรมอันหนัก พระ
ราชาทั้ง ๔ องค์นั้นเบียดเบียนฤาษีทั้งหลาย พากันบังเกิด ณ ที่ไหน?

[๒๔๖๔] พระเจ้าทัณฑกี ได้เรี่ยรายโทษลง ณ ท่านกีสวัจฉดาบสแล้ว เป็นผู้มีมูลอันขาดแล้ว พร้อมทั้งบริษัท พร้อมทั้งชาวแว่นแคว้น หมกไหม้อยู่ในนรกชื่อกุกกุละ ถ่านเพลิงปราศจากเปลว ย่อมตกลงบนพระกายของพระราชานั้น. พระเจ้านาลิกีระได้เบียดเบียนบรรพชิตทั้งหลายผู้สำรวมแล้ว ผู้กล่าวธรรมสงบระงับ ไม่ประทุษร้ายใคร สุนัขทั้งหลายในโลกหน้า ย่อมรุมกันกัดกินพระเจ้านาลิกีระนั้นผู้ดิ้นรนอยู่. อนึ่ง พระเจ้าอัชชุนะ พระเศียรปักพระบาทขึ้น ตกลงในสัตติสูลนรก เพราะเบียดเบียน อังคีรสฤาษีผู้โคดม ผู้มีขันติ มีตบะ ประพฤติพรหมจรรย์มานาน. พระเจ้ากลาพุได้ทรงเชือดเฉือนฤาษีชื่อขันติวาที ผู้สงบระงับ ไม่ประทุษร้ายให้เป็นท่อนๆ พระเจ้ากลาพุนั้น ได้บังเกิดหมกไหม้อยู่ในอเวจีนรกอันร้อนใหญ่ มีเวทนากล้า น่ากลัว. บัณฑิตได้ฟังนรกเหล่านี้ และนรกเหล่าอื่นอันชั่วช้ากว่านี้ในที่นี้แล้ว ควรประพฤติธรรมในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้กระทำอย่างนี้ ย่อมเข้าถึงแดนสวรรค์.

[๒๔๖๕] กระผมขออนุโมทนาคำสุภาษิตของท่าน ขอถามปัญหาข้ออื่นกะท่าน ขอเชิญท่านกล่าวปัญหานั้น บัณฑิตเรียกคนเช่นไรว่ามีศีล เรียกคนเช่นไรว่ามีปัญญา เรียกคนเช่นไรว่าสัตบุรุษ ศิริย่อมไม่ละคนเช่นไรหนอ?

[๒๔๖๖] ผู้ใดในโลกนี้ เป็นผู้สำรวมด้วยกาย วาจาและใจ ไม่ทำบาปกรรมอะไรๆ ไม่พูดพร่อยๆ เพราะเหตุแห่งตน บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่ามีศีล. ผู้ใดคิดปัญหาอันลึกซึ้งได้ด้วยใจ ไม่ทำกรรมอันหยาบช้าอันหาประโยชน์มิได้ ไม่ละทิ้งทางแห่งประโยชน์อันมาถึงตามกาล บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่ามีปัญญา. ผู้ใดแล เป็นคนกตัญญูกตเวที มีปัญญา มีกัลยาณมิตร และมีความภักดีมั่นคง ช่วยทำกิจของมิตรผู้ตกยากโดยเต็มใจ บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่าสัตบุรุษ. ผู้ใดประกอบด้วยคุณธรรมทั้งปวงเหล่านี้ คือ เป็นผู้มีศรัทธา อ่อนโยน แจกทานด้วยดี รู้ความประสงค์ ศิริย่อมไม่ละคนเช่นนั้น ผู้สงเคราะห์ มีวาจาอ่อนหวาน สละสลวย.

[๒๔๖๗] กระผมขออนุโมทนาคำสุภาษิตของท่าน ขอถามปัญหาข้ออื่นกะท่าน ขอเชิญท่านกล่าวปัญหานั้น นักปราชญ์ย่อมกล่าวศีล ศิริ ธรรม ของสัตบุรุษ และปัญญา ว่าข้อไหนประเสริฐกว่ากัน?

[๒๔๖๘] ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายย่อมกล่าวว่า ปัญญานั่นแหละประเสริฐสุด ดุจพระจันทร์ประเสริฐกว่าดวงดาวทั้งหลาย ฉะนั้น ศีล ศิริ และธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเป็นไปตามบุคคลผู้มีปัญญา.

[๒๔๖๙] กระผมขออนุโมทนาคำสุภาษิตของท่าน ขอถามปัญหาข้ออื่นกะท่าน ขอเชิญท่านกล่าวปัญหานั้น บุคคลในโลกนี้ทำอย่างไร ทำด้วยอุบายอย่างไร ประพฤติอะไร เสพอะไร จึงจะได้ปัญญา ขอท่านได้โปรดบอกปฏิปทาแห่งปัญญา ณ บัดนี้ว่า นรชนทำอย่างไรจึงจะเป็นผู้มีปัญญา?

[๒๔๗๐] บุคคลควรคบหาท่านผู้รู้ทั้งหลาย ละเอียดละออ เป็นพหูสูต พึงเป็นทั้งนักเรียน และไต่ถาม พึงตั้งใจฟังคำสุภาษิตโดยเคารพ นรชนทำอย่างนี้จึงจะเป็นผู้มีปัญญา. ผู้มีปัญญานั้นย่อมพิจารณาเห็นกามคุณทั้งหลายโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นโรค ผู้เห็นแจ้งอย่างนี้ย่อมละความพอใจในกามทั้งหลายอันเป็นทุกข์ มีภัยอันใหญ่หลวงเสียได้. ผู้นั้นปราศจากราคะแล้ว กำจัดโทสะได้ พึงเจริญเมตตาจิตไม่มีประมาณงดอาชญาในสัตว์ทุกจำพวกแล้ว ไม่ถูกติเตียน ย่อมเข้าถึงแดนพรหม.

[๒๔๗๑] การมาของมหาบพิตรผู้มีพระนามว่า อัฏฐกะ ภีมรถะ และกาลิงคราช ผู้มีพระเดชานุภาพฟุ้งเฟื่องไป เป็นการมาที่มีฤทธิ์ใหญ่โต ทุกๆ พระองค์ทรงละกามราคะได้แล้ว.

[๒๔๗๒] ท่านเป็นผู้รู้จิตผู้อื่น ข้อนั้นเป็นอย่างนั้น กระผมทุกคนละกามราคะได้แล้ว ขอท่านจงให้โอกาสเพื่อความอนุเคราะห์ตามที่กระผมทั้งหลายจะรู้ถึงคติของท่านได้.

[๒๔๗๓] อาตมาให้โอกาสเพื่อความอนุเคราะห์ เพราะมหาบพิตรทั้งหลาย ละกามราคะได้อย่างนั้นแล้ว จงยังกายให้ซาบซ่านด้วยปีติอันไพบูลย์ ตามที่มหาบพิตรทั้งหลายจะทรงทราบถึงคติของอาตมา.

[๒๔๗๔] ข้าแต่ท่านผู้มีปัญญาดังแผ่นดิน กระผมทั้งหลายจักทำตามคำสั่งสอนที่ท่านกล่าวทุกอย่าง กระผมทั้งหลายจะยังกายให้ซาบซ่านด้วยปีติอันไพบูลย์ ตามที่กระผมทั้งหลายจะรู้ถึงคติของท่าน.

[๒๔๗๕] ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ฤาษีทั้งหลายผู้มีคุณความดี ทำการบูชานี้แก่กีสวัจฉดาบสแล้ว จงพากันไปยังที่อยู่ของตนๆ เถิด ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในฌาน มีจิตตั้งมั่นทุกเมื่อเถิด ความยินดีนี้ เป็นคุณชาติประเสริฐสุดของบรรพชิต.

[๒๔๗๖] ชนเหล่านั้นได้ฟังคาถาอันประกอบด้วยประโยชน์อย่างยิ่ง ที่ฤาษีผู้เป็นบัณฑิตกล่าวดีแล้ว เกิดปีติโสมนัส พากันอนุโมทนาอยู่ เทวดาทั้งหลายผู้มียศ ต่างก็พากันกลับไปสู่เทพบุรี. คาถาเหล่านี้มีอรรถพยัญชนะดี อันฤาษีผู้เป็นบัณฑิตกล่าวดีแล้ว คนใดคนหนึ่งฟังคาถาเหล่านี้ให้มีประโยชน์ พึงได้คุณพิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย ครั้นแล้วพึงบรรลุถึงสถานที่อันมัจจุราชมองไม่เห็น.

[๒๔๗๗] สาลิสสรดาบสในกาลนั้น เป็นพระสารีบุตร เมณฑิสสรดาบสในกาลนั้นเป็นพระกัสสปะ ปัพพตดาบสในกาลนั้นเป็นพระอนุรุทธะ เทวิลดาบสในกาลนั้น เป็นพระกัจจายนะ อนุสิสสดาบสในกาลนั้นเป็นพระอานนท์ กีสวัจฉดาบสในกาลนั้น เป็นโกลิตมหาโมคคัลลานะ นารทดาบสในกาลนั้น เป็นพระอุทายีเถระ บริษัทในกาลนั้น เป็นพุทธบริษัทในบัดนี้ สรภังคดาบสโพธิสัตว์ในกาลนั้น คือตถาคต ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาดกไว้อย่างนี้แล.

จบ สรภังคชาดกที่ ๒.

๓. อลัมพุสาชาดก

ว่าด้วยอิสิสิงคดาบสถูกทำลายตบะ

[๒๔๗๘] ครั้งนั้น พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ ผู้ทรงครอบงำวัตรภูอสูรเป็นพระบิดาแห่งเทพบุตรผู้ชนะ ประทับนั่งอยู่ ณ สุธรรมาเทวสภา รับสั่งให้เรียกนางอลัมพุสาเทพกัญญามาแล้วตรัสว่า.

[๒๔๗๙] แน่ะนางอลัมพุสาผู้เจือปนด้วยกิเลส สามารถจะเล้าโลมฤาษีได้ เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ขอร้องเจ้า เจ้าจงไปหาอิสิสิงคดาบสเถิด.

[๒๔๘๐] ดาบสองค์นี้มีวัตร ประพฤติพรหมจรรย์ ยินดียิ่งในนิพพาน เป็นผู้รู้อย่าเพิ่งล่วงเลยพวกเราไปก่อนเลย เจ้าจงห้ามมรรคของเธอเสีย.

[๒๔๘๑] ข้าแต่เทวราช พระองค์ทรงทำอะไร ทรงมุ่งหมายแต่หม่อมฉันเท่านั้นรับสั่งว่า แน่ะเจ้าผู้อาจจะเล้าโลมฤาษีได้ เจ้าจงไปเถิดดังนี้ นางเทพอัปสรผู้ทัดเทียมหม่อมฉัน และผู้ประเสริฐกว่าหม่อมฉัน ก็มีอยู่ในนันทนวัน อันหาความเศร้าโศกมิได้ วาระคือการไปจงมีแม้แก่นางเทพอัปสรเหล่านั้น แม้นางเทพอัปสรเหล่านั้นจงไปประเล้าประโลมเถิด

[๒๔๘๒] เจ้าพูดจริงโดยแท้แล นางเทพอัปสรอื่นๆ ที่ทัดเทียมกับเจ้า และประเสริฐกว่าเจ้า มีอยู่ในนันทนวันอันหาความโศกมิได้. ดูกรนางผู้มีอวัยวะงามทุกส่วน ก็แต่ว่า นางเทพอัปสรเหล่านั้นไปถึงชายเข้าแล้วย่อมไม่รู้จักการบำเรออย่างยิ่งที่เจ้ารู้. แม่งามเอ๋ย เจ้านั่นแหละจงไปเพราะว่าเจ้าเป็นผู้ประเสริฐกว่าหญิงทั้งหลาย เจ้าจักนำดาบสนั้นมาสู่อำนาจได้ ด้วยผิวพรรณและรูปร่างของเจ้าเอง.

[๒๔๘๓] หม่อมฉันอันท้าวเทวราชทรงใช้ จักไม่ไปหาได้ไม่ แต่ว่าหม่อมฉันกลัวที่จะเบียดเบียนดาบสนั้น เพราะท่านเป็นพราหมณ์มีเดชฟุ้งเฟื่อง. ชนทั้งหลายมิใช่น้อย เบียดเบียนฤาษีแล้วต้องตกนรก ถึงสังสารวัฏเพราะความหลง เพราะเหตุนั้น หม่อมฉันขนลุกขนพอง.

[๒๔๘๔] นางอลัมพุสาเทพอัปสร ผู้มีวรรณะน่ารักใคร่ ผู้เจือปนด้วยกิเลสปรารถนาจะยังอิสิสิงคดาบสให้ผสม ครั้นกราบทูลอย่างนี้แล้วก็หลีกไป. ก็นางอลัมพุสาเทพอัปสรนั้น เข้าไปยังป่าที่อิสิสิงคดาบสรักษา อันดาดาษไปด้วยเถาตำลึงโดยรอบประมาณกึ่งโยชน์. นางได้เข้าไปหาอิสิสิงคดาบสผู้กำลังปัดกวาดโรงไฟ ใกล้เวลาอาทิตย์อุทัย ก่อนเวลาอาหารเช้า.

[๒๔๘๕] เธอเป็นใครหนอ มีรัศมีเหมือนสายฟ้า หรือเหมือนดาวประกายพฤกษ์ มีเครื่องประดับแขนงามวิจิตร สวมใส่กุณฑลแก้วมณี. คล้ายกับแสงพระอาทิตย์ มีกลิ่นจุรณจันทร์ วรรณะดังทองคำ ลำขางามดี มีมารยามากมาย กำลังรุ่นสาวน่าดู น่าชม. เท้าของเธอไม่เว้ากลาง อ่อนละมุนสะอาดตั้งลงด้วยดี การเยื้องกรายของเธอน่ารักใคร่ ดึงจิตใจของเราได้ทีเดียว. อนึ่ง ลำขาของเธอเรียวงาม เปรียบเสมอด้วยงวงช้าง ตะโพกของเธอผึ่งผายเกลี้ยงเกลาดังแผ่นทองคำ. นาภีของเธอก็ตั้งอยู่เป็นอย่างดีเหมือนกับฝักดอกอุบล ย่อมปรากฏแต่ที่ไกลคล้ายเกสรดอกอัญชันเชียว. ถันทั้งคู่เกิดที่ทรวงอกหาขั้วมิได้ ทรงไว้ซึ่งขีรรส ไม่หดเหี่ยว เต่งตั้งทั้ง ๒ ข้าง เสมอด้วยผลน้ำเต้าครึ่งซีก. คอของเธอดังเนื้อทราย ยาวคล้ายหน้าสุวรรณเภรี มีริมฝีปากเรียบงดงาม เป็นที่ตั้งแห่งมนะที่ ๔ คือลิ้น. ฟันของเธอทั้งข้างบนข้างล่างขาวสะอาด เป็นของหาโทษมิได้ ดูงามนัก นัยย์ตาทั้ง ๒ ข้างของเธอดำขลับ มีสีแดงเป็นที่สุด สีดังเม็ดมะกล่ำ ทั้งยาวทั้งกว้างดูงามนัก ผมที่งอกบนศีรษะของเธอไม่ยาวนักเกลี้ยงเกลาดี หวีด้วยหวีทองคำ มีกลิ่นหอมฟุ้งด้วยกลิ่นจันทน์. กสิกรรมโครักขกรรม การค้าของพ่อค้า และความบากบั่นของฤาษีทั้งหลายผู้สำรวมดี มีตบะมีประมาณเท่าใด. เราไม่เห็นบุคคลมีประมาณเท่านั้นในปฐพีมณฑลนี้ จะเสมอเหมือนกับเธอ เธอเป็นใคร หรือเป็นบุตรของใคร เราจะรู้จักเธอได้อย่างไร?

[๒๔๘๖] ดูกรท่านกัสปะผู้เจริญ เมื่อจิตของท่านเป็นไปอย่างนี้แล้วก็ไม่ใช่กาลที่จะเป็นปัญหา มาเถิดท่านที่รัก เราทั้งสองจักรื่นรมย์กันในอาสนะของเรามาเถิดท่าน ฉันจักเคล้าคลึงท่าน ท่านจงเป็นผู้ฉลาดในความยินดีด้วยกามคุณ.

[๒๔๘๗] นางอลัมพุสาเทพอัปสร ผู้มีผิวพรรณน่ารักใคร่ผู้เจือปนด้วยกิเลส ปรารถนาจะให้อิสิสิงคดาบสผสม ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้วก็หลีกไป.

[๒๔๘๘] ส่วนอิสิสิงคดาบสนั้นรีบเดินออกไปโดยเร็ว ตัดความก้าวไปช้าเสีย ไปทันเข้าก็จับที่มวยผมอันอุดมของนางไว้. นางอัปสรผู้มีรูปสวยงาม หมุนกลับมาสวมกอดดาบสนั้น อิสิสิงคดาบสเคลื่อนจากพรหมจรรย์ ตามที่ท้าวสักกเทวราชทรงปรารถนา. ภายหลังนางเทพกัญญาก็มีใจยินดี นึกถึงพระอินทร์ผู้ประทับอยู่ในนันทนวัน ท้าวมฆวาฬเทพกุญชรทรงทราบความดำริของนางแล้ว จึงทรงส่งบัลลังก์ทองพร้อมทั้งเครื่องบริวาร. ผ้าเครื่องปกปิดทรวง ๕๐ ผืน เครื่องลาด ๑,๐๐๐ ผืนโดยเร็ว นางอลัมพุสาเทพอัปสรกอดดาบสแนบทรวงอก. บนบัลลังก์นั้นตลอด ๓ ปี ดูเหมือนครู่เดียวเท่านั้น พราหมณ์ดาบสสร่างเมาแล้วรู้สึกได้โดยล่วงไป ๓ ปี ได้เห็นหมู่ไม้เขียวชะอุ่มโดยรอบเรือนไฟ ผลัดใบใหม่ ดอกบาน อันฝูงนกกระเหว่าร้องอยู่อื้ออึง. เธอตรวจดูโดยรอบแล้ว ร้องไห้น้ำตาไหลปริเทวนาการว่า เรามิได้บูชาไฟ มิได้ร่ายมนต์ อะไรมาบันดาลให้การบูชาไฟต้องเสื่อมลง. ผู้ใดใครหนอ มาประเล้าประโลมจิตของเราด้วยการบำเรอในก่อน ยังฌานอันเกิดพร้อมกับเดชของเราผู้อยู่ในป่าให้พินาศดุจบุคคลยึดเรืออันเต็มด้วยรัตนะต่างๆ ในมหาสมุทรฉะนั้น.

[๒๔๘๙] ดิฉันอันท้าวเทวราชทรงใช้มาเพื่อบำเรอท่าน จึงได้ครอบงำจิตของท่านด้วยจิตของดิฉัน ท่านไม่รู้สึกเพราะประมาท.

[๒๔๙๐] เดิมที ท่านกัสสปดาบสผู้บิดา ได้พร่ำสอนเราถึงสิ่งเหล่านี้ว่า ดูกรมาณพสตรีอันเสมอด้วยนารีผล เจ้าจงรู้จักสตรีเหล่านั้น. ดูกรมาณพ เจ้าจงรู้จักสตรีผู้มีเขาที่อก เจ้าจงรู้จักสตรีเหล่านั้น บิดาเหมือนเอ็นดูเราเฝ้าพร่ำสอนเราดังนี้. เรามิได้ทำตามคำสั่งสอนของบิดาผู้รู้นั้น วันนี้ เราซบเซาอยู่แต่ผู้เดียวในป่าอันหามนุษย์มิได้. เราจักทำอย่างที่เราเป็นผู้เช่นเดิมอีก หรือจักตายเสีย ประโยชน์อะไรด้วยชีวิตที่น่าติเตียน.

[๒๔๙๑] นางอลัมพุสาเทพกัญญารู้จักเดช ความเพียรและปัญญาอันมั่นคงของอิสิสิงคดาบสนั้นแล้ว ก็ซบศีรษะลงที่เท้าของอิสิสิงคดาบส. กล่าวว่า

ข้าแต่ท่านมหาวีระ ขอท่านอย่าได้โกรธดิฉันเลย ข้าแต่ท่านผู้แสวงหา คุณใหญ่ ขอท่านอย่าโกรธดิฉันเลย ดิฉันได้ก่อประโยชน์อันใหญ่แล้ว เพื่อเทวดาชั้นไตรทศผู้มียศ เพราะว่าเทพบุรีทั้งหมดอันท่านได้ทำให้ หวั่นไหวแล้วในคราวนั้น.

[๒๔๙๒] ดูกรนางผู้เจริญ ขอทวยเทพชั้นดาวดึงส์ ท้าววาสวะจอมไตรทศ และ เธอ จงมีความสุขเถิด ดูกรนางเทพกัญญา เชิญไปตามสบายเถิด.

[๒๔๙๓] นางอลัมพุสาเทพกัญญา ซบศีรษะลงที่เท้าแห่งอิสิสิงคดาบส และทำ ประทักษิณแล้ว ประคองอัญชลีหลีกออกไปจากที่นั้น. ขึ้นสู่บัลลังก์ ทองพร้อมด้วยเครื่องบริวาร เครื่องปิดทรวง ๕๐ ผืน และเครื่องลาด ๑,๐๐๐ ผืน แล้วกลับไปในสำนักของเทวดาทั้งหลาย. ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงปีติโสมนัสปลาบปลื้มพระทัย ได้พระราชทานพรกะนางเทพกัญญานั้น ซึ่งกำลังมาอยู่ ราวกะว่า ดวงประทีปอันรุ่งเรือง หรือเหมือนสายฟ้า ฉะนั้น.

[๒๔๙๔] ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าภูตทั้งปวง ถ้าพระองค์จะประทานพรแก่ หม่อมฉันไซร้ ขออย่าให้หม่อมฉันไปเล้าโลมฤาษีอีกเลย ข้าแต่ท้าวสักกะ หม่อมฉันขอพรอันนี้.

จบ อลัมพุสาชาดกที่ ๓.

๔. สังขปาลชาดก

ว่าด้วยสังขปาลนาคราชบำเพ็ญตบะ

[๒๔๙๕] ท่านเป็นผู้มีรูปร่างงดงาม มีดวงตาแจ่มใส ข้าพเจ้าสำคัญว่าท่านผู้เจริญ บวชจากสกุล ไฉนหนอ ท่านผู้มีปัญญาจึงละทรัพย์ และโภคสมบัติออก บวชเป็นบรรพชิตเสียเล่า?

[๒๔๙๖] ดูกรมหาบพิตรผู้จอมนรชน อาตมภาพได้เห็นวิมารของพระยาสังคปาล นาคราชตัวมีอานุภาพมากมาด้วยตนเอง ครั้นเห็นแล้วจึงออกบวชด้วย เชื่อมหาวิบากของบุญทั้งหลาย.

[๒๔๙๗] บรรพชิตทั้งหลายย่อมไม่กล่าวคำเท็จ เพราะความรัก เพราะความกลัว เพราะความชัง ข้าพเจ้าถามท่านแล้ว ขอท่านได้โปรดบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าได้ฟังแล้วจักเกิดความเลื่อมใส.

[๒๔๙๘] ดูกรมหาบพิตร ผู้เป็นอธิบดีในรัฐมณฑล อาตมภาพเดินทางไปค้าขาย ได้เห็นบุตรนายพรานช่วยกันหามนาคตัวมีร่างกายใหญ่โต เดินร่าเริงไปในหนทาง. ดูกรพระจอมประชานิกร อาตมภาพ มาประจวบเข้ากับลูกนายพรานเหล่านั้น ก็กลัวจนขนลุกขนพอง ได้ถามเขาว่า ดูกรพ่อบุตรนายพราน ท่านทั้งหลายจงนำงูซึ่งมีร่างกายน่ากลัวไปไหน ท่านทั้งหลายจักทำอะไรกับงูนี้. งูใหญ่มีกายอันเจริญพวกเรานำไปเพื่อจะกินเนื้อของมันมีรสอร่อยมันและอ่อนนุ่ม ดูกรท่านผู้เป็นบุตรชาววิเทหรัฐท่านยังไม่รู้จักรส. เราทั้งหลายไปจากที่นี้ถึงบ้านของตนแล้ว จะเอามีดสับกินเนื้อกันให้สำราญใจ เพราะว่าเราทั้งหลายเป็นศัตรูของพวกงู. ถ้าท่านทั้งหลายจะนำงูใหญ่มีกายอันเจริญนี้ไปเพื่อกิน เราจะให้โค ๑๖ ตัวแก่ท่านทั้งหลาย ขอให้ปล่อยงูนี้เสียจากเครื่องผูกเถิด. ความจริงงูตัวนี้เป็นอาหารที่ชอบใจของเราทั้งหลายโดยแท้ และเราทั้งหลายเคยกินงูมามาก ดูกรนายอฬาระผู้เป็นบุตรชาววิเทหรัฐ เราทั้งหลายจะทำตามคำของท่าน แต่ว่าท่านจงเป็นมิตรของเราทั้งหลาย. ชนเหล่านั้นก็แก้นาคราชออกจากเครื่องผูก นาคราชนั้นได้พ้นจากเครื่องผูกซึ่งเขาร้อยไว้ที่จมูกกับบ่วงนั้นแล้วบ่ายหน้าตรงปาจินทิศหลีกไปได้ครู่หนึ่ง ครั้นบ่ายหน้าตรงปาจินทิศไปสักครู่หนึ่ง มีดวงตาเต็มไปด้วยน้ำตา เหลียวมาดูอาตมภาพ อาตมภาพได้ตามไปข้างหลังของนาคราชนั้นประคองอัญชลีทั้ง ๑๐ นิ้วเตือนว่า. จงรีบไปเสียโดยเร็ว ขอพวกศัตรูอย่าจับได้อีกเลย เพราะว่าการสมาคมด้วยพวกพรานบ่อยๆ เป็นทุกข์ ท่านจงไปสู่ที่ที่พวกบุตรนายพรานจะไม่เห็น. นาคราชนั้นได้ไปสู่ห้วงน้ำใสมีสีเขียวน่ารื่นรมย์ มีท่าราบเรียบ ปกคลุมไปด้วยไม้หว้า และย่างทราย เป็นสัตว์ปลอดภัย มีปีติเข้าไปยังนาคพิภพ. ดูกรพระจอมประชานิกร นาคราชนั้น ครั้นเข้าไปสู่นาคพิภพแล้ว ไม่ช้าก็มีบริวารทิพย์มาปรากฏแก่อาตมภาพ บำรุงอาตมภาพ

เหมือนบุตรบำรุงบิดาฉะนั้น กล่าวคำจับใจรื่นหูแก่อาตมภาพว่า. ข้าแต่ท่านอฬาระ ท่านเป็นเหมือนมารดาบิดาของข้าพเจ้า เป็นดังดวงใจ เป็นผู้ให้ชีวิต เป็นสหาย ข้าพเจ้าจึงกลับได้ฤทธิ์ของตน ข้าแต่ท่านอฬาระ ขอเชิญท่านไปเยี่ยมนาคพิภพของข้าพเจ้า ซึ่งมีภักษาหารมาก มีข้าวและน้ำมากมาย ดังเทพนครของท้าววาสวะ ฉะนั้น.

[๒๔๙๙] นาคพิภพนั้นสมบูรณ์ด้วยภูมิภาค พื้นไม่มีกรวด อ่อนนุ่ม งาม มีหญ้าเตี้ยๆ ไม่มีธุลี นำมาซึ่งความเลื่อมใส เป็นที่ละความเศร้าโศกของคนผู้เข้าไป. ในนาคพิภพนั้นมีสระโบกขรณีอันไม่อากูล เขียวชะอุ่มดังแก้วไพฑูรย์ มีต้นมะม่วงน่ารื่นรมย์ทั้ง ๔ ทิศ มีผลสุกกิ่งหนึ่ง ผลอ่อนกิ่งหนึ่ง เผล็ดผลเป็นนิตย์.

[๒๕๐๐] ดูกรมหาบพิตรผู้ประเสริฐกว่านรชน ในท่ามกลางสวนเหล่านั้น มีนิเวศน์เลื่อมภัสสรล้วนแล้วไปด้วยทองคำ มีบานประตูแล้วไปด้วยเงิน งามรุ่งเรืองยิ่ง ดุจสายฟ้าในอากาศฉะนั้น. ขอถวายพระพร ในท่ามกลางสวนเหล่านั้น เรือนยอดและห้องแล้วไปด้วยแก้วมณี แล้วไปด้วยทองคำโอฬารวิจิตร เป็นอเนกประการ นิรมิตด้วยดี ติดต่อกันเต็มไปด้วยนางนาคกัญญาทั้งหลายผู้ประดับแล้ว ล้วนทรงสายสร้อยทองคำ. สังขปาลนาคราชนั้นมีผิวพรรณไม่ทราม ว่องไว ขึ้นสู่ปราสาทมีเสาประมาณ ๑,๐๐๐ ต้น มีอานุภาพชั่งไม่ได้ เป็นที่อยู่ของมเหสีแห่งสังขปาลนาคราชนั้น. นารีนางหนึ่งว่องไว ไม่ต้องเตือนยกอาสนะ ล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ มีค่ามากงดงาม สมบูรณ์ด้วยแก้วมีชาติดังแก้วมณีมาปูลาด. ลำดับนั้น นาคราชจูงมืออาตมภาพให้นั่งบนอาสนะอันเป็นประธาน กล่าวว่า นี่อาสนะ เชิญท่านนั่งบนอาสนะนี้ เพราะว่าท่านเป็นที่เคารพคนหนึ่งของข้าพเจ้า ในจำนวนท่านที่เคารพทั้งหลาย. ดูกรพระจอมประชานิกร นารีอีกนางหนึ่งก็ว่องไว ตักเอาน้ำเข้ามาล้างเท้าของอาตมภาพ ดุจภรรยาล้างเท้าสามีที่รักฉะนั้น มีนารีอีกนางหนึ่งว่องไวประคองภาชนะทองคำเต็มไปด้วยภัตตาหารน่าบริโภค มีสูปะหลายอย่างมีพยัญชนะต่างๆ นำเข้ามาให้อาตมภาพ. ขอถวายพระพร นารีเหล่านั้น

รู้จักใจสามี พากันบำรุง อาตมภาพผู้บริโภคแล้วด้วยดนตรีทั้งหลาย นาคราชนั้นก็เข้ามาหาอาตมภาพพร้อมด้วยทิพกามคุณมิใช่น้อย ใหญ่ยิ่งกว่าการฟ้อนรำนั้น.

[๒๕๐๑] ข้าแต่ท่านอฬาระ ภรรยาของข้าพเจ้าทั้ง ๓๐๐ นี้ ล้วนมีเอวอ้อนแอ้น มีรัศมีรุ่งเรืองดังกลีบปทุม นางเหล่านี้ จะเป็นผู้ทำความใคร่ให้ท่าน ข้าพเจ้าขอยกนางเหล่านี้ให้ท่าน ท่านจงให้นางเหล่านั้นบำเรอท่านเถิด.

[๒๕๐๒] อาตมภาพได้เสวยรสอันเป็นทิพย์อยู่ปีหนึ่ง คราวนั้นอาตมภาพได้ไต่ถามถึงสมบัติอันยิ่งว่า ท่านพญานาคได้สมบัตินี้ด้วยอุบายอย่างไร ได้วิมานอันประเสริฐอย่างไร? ได้โดยไม่มีเหตุหรือเกิดเพราะใครน้อมมาให้แก่ท่าน ท่านกระทำเอง หรือว่าเทวดาให้ ดูกรพญานาคราช ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนั้นกะท่าน ท่านได้วิมานอันประเสริฐอย่างไร?

[๒๕๐๓] ข้าพเจ้าได้วิมานนี้มิใช่โดยไม่มีเหตุ และมิใช่เกิดเพราะใครน้อมมาให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามิได้ทำเอง แม้เทวดาก็มิได้ให้ ข้าพเจ้าได้วิมานนี้ด้วยบุญกรรมอันไม่เป็นบาปของตน.

[๒๕๐๔] พรตของท่านเป็นอย่างไร และพรหมจรรย์ของท่านเป็นไฉน นี้เป็นวิบากแห่งกรรมอะไรที่ท่านประพฤติดีแล้ว ดูกรพญานาคราช ขอท่านจงบอกเนื้อความนี้แก่ข้าพเจ้า ท่านได้วิมานนี้มาอย่างไรหนอ?

[๒๕๐๕] ข้าพเจ้าเป็นพระราชาใหญ่กว่าชนชาวมคธ มีนามว่า ทุยโยธนะ มีอานุภาพมาก ทราบชัดว่า ชีวิตเป็นของน้อยไม่เที่ยง มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา. จึงเป็นผู้มีจิตเลื่อมใส ได้ให้ข้าวและน้ำเป็นทานอันไพบูลย์โดยเคารพ วังของข้าพเจ้าในครั้งนั้นเป็นดุจบ่อน้ำ สมณพราหมณ์ทั้งหลายก็อิ่มหนำสำราญในที่นั้น. ข้าพเจ้าได้ให้ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ประทีบ ยวดยาน ที่พัก ผ้านุ่งห่ม ที่นอน และข้าวน้ำเป็นทานโดยเคารพ. นั่นเป็นพรต และเป็นพรหมจรรย์ของข้าพเจ้า นี้เป็นวิบากแห่งกรรมนั้น ที่ข้าพเจ้าประพฤติดีแล้ว ข้าพเจ้าได้วิมานอันมีภักษาหารเพียงพอ มีข้าวน้ำมากมาย เพราะวัตรและพรหมจรรย์นั้นแล.

[๒๕๐๖] วิมานนี้บริบูรณ์ด้วยการฟ้อนรำขับร้อง ตั้งอยู่ช้านาน แต่เป็นของไม่เที่ยง บุตรนายพรานทั้งหลายผู้มีอานุภาพน้อย ไม่มีเดช ไยจึงเบียดเบียนท่านผู้มีอานุภาพมากมีเดชได้? ดูกรพญานาคราช เพราะอาศัยอะไรหรือท่านจึงตกอยู่ในเงื้อมมือของบุตรนายพรานทั้งหลาย ความกลัวใหญ่ตามถึงท่าน หรือว่าพิษของท่านไม่แล่นไปยังรากเขี้ยว ดูกรพญานาคราช เพราะอาศัยอะไรหรือ ท่านจึงถึงความเศร้าหมองในสำนักของบุตรนายพรานทั้งหลาย?

[๒๕๐๗] ความกลัวใหญ่มิได้ตามถึงข้าพเจ้า บุตรนายพรานเหล่านั้นไม่สามารถจะทำลายเดชของข้าพเจ้า แต่ว่าธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายท่านประกาศไว้ยากที่จะล่วงได้ เหมือนเขตแดนสมุทร ฉะนั้น ข้าแต่ท่านอฬาระ ข้าพเจ้าเข้าจำอุโบสถในวันจาตุททสีปัณณรสีเป็นนิตย์ ต่อมา บุตรนายพราน ๑๖ คนเป็นคนหยาบช้า ถือเอาเชือกและบ่วงอันมั่นคงมาแล้ว. แทงจมูกเอาเชือกร้อยช่วยกันหามข้าพเจ้าไป ข้าพเจ้าอดทนความทุกข์เช่นนี้ ไม่ทำอุโบสถให้กำเริบ.

[๒๕๐๘] บุตรนายพรานเหล่านั้น ได้พบท่านผู้สมบูรณ์ด้วยกำลังและผิวพรรณ ที่ทางเดินคนเดียว ดูกรพญานาคราช ท่านเป็นผู้เจริญด้วยศิริและปัญญา จะบำเพ็ญตบะเพื่อประโยชน์อะไรอีกเล่า?

[๒๕๐๙] ข้าแต่ท่านอฬาระ ข้าพเจ้าบำเพ็ญตบะมิใช่เพราะเหตุแห่งบุตร มิใช่เพราะเหตุแห่งทรัพย์ และมิใช่เพราะเหตุแห่งอายุ เพราะข้าพเจ้าปรารถนากำเนิดมนุษย์ จึงบากบั่นบำเพ็ญตบะ.

[๒๕๑๐] ท่านเป็นผู้มีนัยย์ตาแดง มีรัศมีรุ่งเรือง ประดับตบแต่งแล้ว ปลงผมและหนวด ชะโลมทาด้วยจุรณจันทร์แดง ส่องสว่างไปทั่วทิศ ดุจคนธรรพราชาฉะนั้น. ท่านเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งเทวฤทธิ์ มีอานุภาพมากพร้อมพรั่งไปด้วยกามารมณ์ทั้งปวง ดูกรพญานาคราช ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้กะท่าน เหตุไรมนุษยโลกจึงประเสริฐกว่านาคพิภพนี้?

[๒๕๑๑] ข้าแต่ท่านอฬาระ นอกจากมนุษยโลก ความบริสุทธิ์หรือความสำรวม ย่อมไม่มี ถ้าข้าพเจ้าได้กำเนิดมนุษย์แล้ว จักกระทำที่สุดแห่งชาติและมรณะ.

[๒๕๑๒] ข้าพเจ้าอยู่ในสำนักของท่านปีหนึ่งแล้ว เป็นผู้ที่ท่านบำรุงด้วยข้าวด้วยน้ำ ข้าพเจ้าขอลาท่าน ดูกรท่านผู้เป็นจอมนาค ข้าพเจ้าจากมนุษยโลกมาเสียนาน.

[๒๕๑๓] ข้าแต่ท่านอฬาระ บุตร ภรรยา และชนบริวารข้าพเจ้าพร่ำสอนเป็นนิตย์ ให้บำรุงท่าน ใครมิได้แช่งด่าท่านแลหรือ ก็การได้พบเห็นท่านเป็นที่รักของข้าพเจ้า.

[๒๕๑๔] ดูกรพญานาคราช บุตรผู้เป็นที่รักปฏิบัติมารดาบิดาอยู่ในเรือน แม้ด้วยประการใด ท่านบำรุงข้าพเจ้าอยู่ในนาคพิภพนี้ ประเสริฐกว่าประการนั้น เพราะว่าจิตของท่านเลื่อมใสข้าพเจ้า.

[๒๕๑๕] แก้วทับทิม อันจะนำทรัพย์มาให้ตามประสงค์ของข้าพเจ้ามีอยู่ ท่านจงถือเอามณีรัตน์อันโอฬารนั้นไปยังที่อยู่ของตน ได้ทรัพย์แล้วจงเก็บแก้วมณีนั้น.

[๒๕๑๖] ขอถวายพระพร แม้กามคุณเป็นของมนุษย์ อาตมภาพได้เห็นแล้ว เป็นของไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา อาตมภาพเห็นโทษในกามคุณทั้งหลาย จึงออกบวชด้วยศรัทธา. ขอถวายพระพร ทั้งคนหนุ่มคนแก่ย่อมมีสรีระทำลาย ร่วงหล่นไป เปรียบเหมือนผลไม้ฉะนั้น อาตมภาพเห็นคุณข้อนี้ว่า สามัญผลเป็นข้อปฏิบัติอันไม่ผิด ประเสริฐ จึงออกบวช.

[๒๕๑๗] ชนเหล่าใดเป็นพหูสูต ค้นคิดเหตุผลได้มาก ชนเหล่านั้นเป็นคนมีปัญญา บุคคลควรคบหาโดยแท้ทีเดียว ข้าแต่ท่านอฬาระ ข้าพเจ้าได้ฟังคำของนาคราช และของท่านแล้วจักทำบุญไม่ใช่น้อย.

[๒๕๑๘] ขอถวายพระพร ชนทั้งหลายเป็นพหูสูต ค้นคิดเหตุผลได้มาก ชนเหล่านั้นเป็นคนมีปัญญา บุคคลควรคบหาโดยแท้ทีเดียว ได้ทรงสดับเรื่อง

ราวของนาคราช และของอาตมภาพแล้ว ขอจงทรงบำเพ็ญบุญให้มากเถิด ขอถวายพระพร.

จบ สังขปาลชาดกที่ ๔

๕. จุลลสุตโสมชาดก

ว่าด้วยพระเจ้าจุลลสุตโสมออกบวช

[๒๕๑๙] เราขอบอกชาวเมือง มิตร อำมาตย์ และบริษัททั้งหลายด้วย ผมหงอกเกิดขึ้นบนศีรษะแล้ว บัดนี้ เราชอบใจจะบวช.

[๒๕๒๐] อย่างไรหนอ พระองค์จึงทรงรับสั่งความไม่เจริญแก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์ทรงปักพระแสงศรที่อกของข้าพระพุทธเจ้า พระชายาของพระองค์มีอยู่ประมาณ ๗๐๐ พระนางเหล่านั้นของพระองค์จักเป็นอยู่อย่างไรหนอ?

[๒๕๒๑] นางเหล่านั้นยังสาวจักปรากฏเอง นางเหล่านั้นจักไปพึ่งพิงพระราชาองค์อื่นก็ได้ ส่วนเราปรารถนาสวรรค์ เพราะฉะนั้น จึงจักบวช.

[๒๕๒๒] ดูกรพ่อสุตโสม แม่ผู้เป็นมารดาของเจ้าชื่อว่าได้แล้วชั่ว เพราะเมื่อแม่พร่ำเพ้ออยู่ เจ้ายังไม่ห่วงใยจะบวชเสียให้ได้. ดูกรพ่อสุตโสม แม่ได้คลอดเจ้าซึ่งเป็นผู้ที่แม่ได้มาไม่ดีเสียแล้ว เพราะเมื่อแม่พร่ำเพ้ออยู่ พ่อยังไม่ห่วงใยจะบวชเสียให้ได้.

[๒๕๒๓] ดูกรพ่อสุตโสม ธรรมนั่นชื่ออะไร และการบวชชื่ออะไร เพราะว่าเจ้าละทิ้งเรา ๒ คนผู้แก่เฒ่าแล้ว ไม่ห่วงใยจะบวชเสียให้ได้?

[๒๕๒๔] แม้บุตรและธิดาทั้งหลายของเจ้าก็มากมี ยังเล็กนัก ไม่เจริญวัย กำลังฉอเลาะ น่ารักใคร่ เมื่อไม่เห็นเจ้า เข้าใจว่าจะได้รับความลำบากไปตามๆ กัน.

[๒๕๒๕] ความที่หม่อมฉันตั้งอยู่แม้นานมาแล้ว ก็จะต้องพลัดพรากจากบุตรและธิดาเหล่านี้ ซึ่งยังเล็กนัก ไม่เจริญวัย กำลังฉอเลาะ จากทูลกระหม่อมทั้งสองพระองค์ และสิ่งทั้งปวงไปเป็นของเที่ยงแท้.

[๒๕๒๖] พระทัยของทูลกระหม่อมจะตัดขาดเชียวหรือ หรือจะไม่ทรงพระกรุณากระหม่อมฉันทั้งหลาย ไยเล่าพระองค์จึงไม่ห่วงใยกระหม่อมฉันทั้งหลายผู้คร่ำครวญอยู่ จะเสด็จออกผนวชเสียให้ได้เทียวหรือ เพคะ?

[๒๕๒๗] ใจของเรามิได้ตัดขาด และเราก็มีความกรุณาในเธอทั้งหลาย แต่เราปรารถนาสวรรค์ เพราะฉะนั้น จึงจักออกบวช.

[๒๕๒๘] ข้าแต่พระสุตโสมผู้ประเสริฐ หม่อมฉันผู้เป็นอัครมเหสีของพระองค์ชื่อว่าได้แล้วชั่ว เพราะเหตุไร เมื่อหม่อมฉันพร่ำเพ้ออยู่ พระองค์จึงไม่ทรงห่วงใย จะทรงผนวชเสียให้ได้. ข้าแต่พระสุตโสมผู้ประเสริฐ หม่อมฉันผู้เป็นอัครมเหสีของพระองค์ชื่อว่าได้แล้วชั่ว เพราะเหตุไร พระองค์จึงมิได้ทรงห่วงใยสัตว์ผู้ถือปฏิสนธิในครรภ์ของหม่อมฉัน จะทรงผนวชเสียให้ได้. ครรภ์ของหม่อมฉันแก่แล้ว ขอพระองค์ทรงรออยู่จนกระทั่งหม่อมฉันประสูติ อย่าให้หม่อมฉันเป็นหม้ายอยู่แต่ผู้เดียวต้องได้รับทุกข์ในภายหลังเลย.

[๒๕๒๙] ครรภ์ของเธอแก่แล้ว ขอเชิญประสูติพระโอรสซึ่งมีมีผิวพรรณไม่เลวทรามเถิด ฉันจักละโอรสพร้อมทั้งเธอบวชให้ได้.

[๒๕๓๐] ดูกรแม่จันทาผู้มีดวงตาเสมอด้วยดอกอัญชัน เธออย่าร้องไห้เศร้าโศกไปเลย จงขึ้นสู่ปราสาทอันประเสริฐเสียเถิด ฉันไม่ห่วงใย จักไปบวชให้ได้.

[๒๕๓๑] ข้าแต่เสด็จแม่ ใครทำให้เสด็จแม่ทรงพิโรธ เหตุไฉน เสด็จแม่จึงทรงกรรแสงและจ้องมองดูหม่อมฉันยิ่งนัก บรรดาพระประยูรญาติทั้งหลายที่เห็นอยู่ หม่อมฉันจะฆ่าใครที่ควรรับสั่งให้ฆ่า?

[๒๕๓๒] ลูกรัก ท่านผู้ใด ผู้ชนะแผ่นดินทำให้แม่ขุ่นเคือง ท่านผู้นั้นเจ้าไม่อาจฆ่าได้เลย พระบิดาของเจ้าได้ตรัสกะแม่ว่า ฉันไม่มีห่วงใยจักไปบวช.

[๒๕๓๓] เมื่อก่อนเราเคยไปเที่ยวสวนด้วยรถ และรบกันด้วยช้างตกมัน เมื่อพระราชบิดาทรงผนวชเสียแล้ว บัดนี้ เราจักทำอย่างไร?

[๒๕๓๔] เมื่อพระมารดาของหม่อมฉันทรงกรรแสงอยู่ และเมื่อพระเชฏฐภาดาไม่ทรงยินยอม หม่อมฉันก็จักยึดพระหัตถ์ทั้ง ๒ ของพระบิดาไว้ เมื่อหม่อมฉันทั้งหลายไม่ยินยอม พระบิดาจะยังเสด็จไปไม่ได้.

[๒๕๓๕] แม่นมจ๋า เชิญแม่ลุกขึ้นเถิด แม่จงพากุมารนี้ไปเล่นให้รื่นรมย์เสียในที่อื่น กุมารนี้อย่าได้ทำอันตรายแก่ฉัน เมื่อฉันปรารถนาสวรรค์.

[๒๕๓๖] ไฉนหนอ พระราชาจึงพระราชทานแก้วมณีอันมีแสงสว่างนี้ เราจะประโยชน์ด้วยอะไรด้วยแก้วมณีนี้ เมื่อพระเจ้าสุตโสมทรงผนวชแล้ว เราจักทำแก้วมณีอะไรกัน?

[๒๕๓๗] พระคลังน้อยของพระองค์ยังไพบูลย์ และพระคลังใหญ่ของพระองค์ก็บริบูรณ์ ปฐพีมณฑลพระองค์ก็ทรงชนะแล้ว ขอพระองค์จงทรงยินดีเถิด อย่าทรงผนวชเลย พระเจ้าข้า.

[๒๕๓๘] คลังน้อยของเราก็ไพบูลย์ คลังใหญ่ของเราก็บริบูรณ์ และปฐพีมณฑลเราก็ชนะแล้ว แต่เราก็จักละสิ่งนั้นๆ ออกบวช.

[๒๕๓๙] ทรัพย์ของข้าพระพุทธเจ้ามีมากมาย ข้าพระพุทธเจ้าไม่สามารถจะนับได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายทรัพย์ทั้งหมดนั้นแด่พระองค์ ขอพระองค์จงทรงยินดี อย่าทรงผนวชเลย พระพุทธเจ้าข้า.

[๒๕๔๐] ดูกรกุลวัฒนเศรษฐี เรารู้ว่าทรัพย์ของท่านมีมาก และท่านก็บูชาเรา แต่เราปรารถนาสวรรค์ เพราะฉะนั้น เราจึงจักบวช.

[๒๕๔๑] ดูกรพ่อโสมทัต เราเป็นผู้กระสันนัก ความไม่ยินดีย่อมมาครอบงำเรา อันตรายมีมาก เราจักบวชให้ได้ในวันนี้ทีเดียว.

[๒๕๔๒] ข้าแต่พระเจ้าพี่สุตโสม แม้กิจนี้ พระองค์ทรงพอพระทัย ขอพระองค์ทรงผนวช ณ บัดนี้ ในวันนี้ แม้หม่อมฉันก็จักบวช หม่อมฉันไม่อาจจะอยู่ห่างพระองค์ได้.

[๒๕๔๓] เธอจะบวชไม่ได้เป็นอันขาด เพราะว่าใครๆ ในพระนครแลคามนิคม ชนบทก็พากันไม่หุงต้ม.

[๒๕๔๔] เมื่อพระเจ้าสุตโสมทรงผนวชเสียแล้ว บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจัก ทำอย่างไรเล่า พระเจ้าข้า?

[๒๕๔๕] เราเข้าใจว่า ชีวิตนี้ถูกชรานำเข้าไป เป็นของน้อย ดุจน้ำในโคลนฉะนั้น เมื่อชีวิตเป็นของน้อยเหลือเกินอย่างนี้ เวลานี้ไม่ใช่เวลาที่จะประมาทเลย. เราเข้าใจว่าชีวิตนี้ถูกชรานำเข้าไป เป็นของน้อย ดุจน้ำในโคลนฉะนั้น เมื่อชีวิตเป็นของน้อยเหลือเกินอย่างนี้ แต่พวกคนพาลย่อมพากันประ มาท. คนพาลเหล่านั้นอันเครื่องผูกคือตัณหาผูกไว้แล้ว ย่อมยังนรก กำเนิดสัตว์เดียรฉาน เปรตวิสัย และอสุรกายให้เจริญ.

[๒๕๔๖] กลุ่มธุลีตั้งขึ้นไม่ไกลปุปผกปราสาท ชะรอยพระธรรมราชา ผู้เรืองยศ ของพวกเราจะทรงตัดพระเกศาแล้ว.

[๒๕๔๗] พระราชาทรงห้อมล้อมด้วยพระสนมนางใน เสด็จไปเที่ยวยังปราสาทใด นี่คือปราสาทของพระองค์ เกลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุบผามาลัย พระ ราชาทรงห้อมล้อมด้วยหมู่พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยังปราสาทใด. นี่คือปราสาทของพระองค์ เกลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุบผามาลัย พระราชาทรงห้อมล้อมด้วยพระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยังกูฏาคารใด. นี่คือกูฏาคารของพระองค์ เกลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุบผามาลัย พระ ราชาทรงห้อมล้อมด้วยหมู่พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยังกูฏาคารใด. นี่คือกูฏาคารของพระองค์ เกลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุบผามาลัย พระ ราชาทรงห้อมล้อมด้วยพระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยังสวนอโศกวัน ใด. นี่คือสวนอโศกวันของพระองค์ มีดอกไม้บานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ ตลอดกาลทั้งปวง พระราชาทรงห้อมล้อมด้วยพระประยูรญาติ เสด็จ เที่ยวไปยังสวนอโศกวันใด. นี่คือสวนอโศกวันของพระองค์ มีดอก ไม้บานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ตลอดกาลทั้งปวง พระราชาทรงห้อมล้อมด้วย พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยังพระราชอุทยานใด. นี่คือพระราชอุทยาน

ของพระองค์ มีดอกไม้บานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ตลอดกาลทั้งปวง
พระราชาทรงห้อมล้อมด้วยหมู่พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปในพระ
อุทยานใด. นี่คือพระราชอุทยานของพระองค์ มีดอกไม้บานสะพรั่ง น่ารื่น
รมย์ตลอดกาลทั้งปวง พระราชาทรงห้อมล้อมด้วยพระสนมนางใน เสด็จ
เที่ยวไปยังสวนกรรณิการ์ใด. นี่คือ สวนกรรณิการ์ของพระองค์ มีดอก
ไม้บานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ตลอดกาลทั้งปวง พระราชาทรงห้อมล้อม
ด้วยหมู่พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยังสวนกรรณิการ์ใด. นี่คือสวน
กรรณิการ์ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ตลอดกาลทั้งปวง
พระราชาทรงห้อมล้อมด้วยพระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยังสวนปาฏ
ลิวันใด. นี่คือ สวนปาฏลิวันของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง น่ารื่น
รมย์ตลอดกาลทั้งปวง พระราชาทรงห้อมล้อมด้วยหมู่พระประยูรญาติ
เสด็จเที่ยวไปยังสวนปาฏลิวันใด. นี่คือ สวนปาฏลิวันของพระองค์ มี
ดอกบานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ตลอดกาลทั้งปวง พระราชาทรงห้อมล้อม
ด้วยพระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยังสวนอัมพวันใด. นี่คือสวน
อัมพวันของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ตลอดกาลทั้งปวง
พระราชาทรงห้อมล้อมด้วยหมู่พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยังสวน
อัมพวันใด. นี่คือสวนอัมพวันของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง น่ารื่น
รมย์ตลอดกาลทั้งปวง พระราชาห้อมล้อมด้วยพระสนมนางใน เสด็จ
เที่ยวไปยังสระโบกขรณีใด. นี่คือ สระโบกขรณีของพระองค์ ดาดาษ
ไปด้วยบุบผาชาตินานาชนิด เกลื่อนกล่นไปด้วยฝูงวิหค พระราชา
ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยังสระโบกขรณีใด.
นี่คือ สระโบกขรณีของพระองค์ ดาดาษไปด้วยบุบผาชาตินานาชนิด
เกลื่อนกล่นไปด้วยฝูงวิหค.

[๒๕๔๘] พระเจ้าสุตโสมทรงสละราชสมบัตินี้แล้ว เสด็จออกผนวช ทรงผ้ากาสาวพัสตร เที่ยวไปพระองค์เดียว เหมือนช้างเชือกตัวประเสริฐฉะนั้น.

[๒๕๔๙] ท่านทั้งหลายอย่าระลึกถึงความยินดี การเล่นและการร่าเริงในครั้งก่อนเลย กามทั้งหลายอย่าทำลายท่านทั้งหลายได้เลย จริงอยู่ สุทัสสนนคร

น่ารื่นรมย์ยิ่งนัก ท่านทั้งหลายจงเจริญ เมตตาจิตหาประมาณมิได้ ทั้งกลางวันกลางคืนเถิด เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านทั้งหลายจะได้ไปสู่เทพบุรี อันเป็นที่อยู่ของท่านมีบุญกรรม.

จบ จุลลสุตโสมชาดกที่ ๕.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เตสกุณชาดก ๒. สรภังคชาดก

๓. อลัมพุสาชาดก ๔. สังขปาลชาดก

๕. จุลลสุตโสมชาดก.

จบ จัตตาพีสนิบาตชาดก.
